Radu Tudoran

LA NORD.

DE NOI ÎNŞINE

La 7 iulie plecasem de la Copenhaga spre vest, traversasem strâmtoarea cu feribotul şi după un ceas de drum pe pământul

Iutlandei, prin Odense, unde am orbecăit pe străzi înşelat de indicatoare proaste, după Fredericia şi Kolding, simple puncte de trecere, coteam spre nord, ca să ajung la Capul Skagen, extremitatea peninsulei, care desparte Marea Gattegat de Skagerrak şi ocupă un loc important în geografia Europei, dar mai ales în geografia mea afectivă; l-am inclus în itinerar socotindu-l una din marginile continentului, unde am vrut să ajung ca să fie o rotunjire. Fusesem de curând la cea mai nordică dintre ele, pe care o socoteam greu accesibilă şi chiar primejdioasă.

Nordul m-a înfricoşat totdeauna, la fel cum mult timp m-a înfricoşat noaptea. Făceam chiar şi o legătură între una şi alta, socotind că nu degeaba nordului i se mai spune şi miazănoapte.

M-am născut aproape de paralela patruzeci şi cincea, care împarte emisfera în două, marcând între ecuator şi pol o simetrie perfectă; e un punct de echilibru, locul unde s-ar opri pendula, dacă n-ar mai fi antrenată. Nu mi-am ales locul de naştere; poate mi-ar fi plăcut mai mult altul, dar acum nu pot să-l schimb, sunt legat de el eu rădăcini adânci şi trainice.

La un pas de mine începe nordul; ca să-l simt nu-i nevoie să ajung nici măcar la paralela patruzeci şi şasea; oriunde m-aş duce, el se află în imediata mea vecinătate.

Acum însă mersesem spre nord trei săptămâni încheiate, cu prea puţine opriri şi aproape fără ocoluri, un itinerar în linie dreaptă, şi eram în acea parte a anului când ziua creşte întruna, până ce întâlneşte cea mai scurtă noapte. N-aş fi avut nevoie de atâta creştere, de vreme ce

am intrat foarte repede în zona unde soarele nu mai apune niciodată şi este tot timpul zi luminoasă. Căutasem anume anotimpul, şi mi-am respectat cu stricteţe planul călătoriei, judecat din vreme, aşa fel ca la

Capul Nord să ajung odată cu ziua cea mai lungă, privită astronomic, fiindcă altminteri sunt altele şi mai lungi, fără nicio legătură cu calendarul. Străbătusem drumul de la Odessa la

Leningrad mergând numai spre nord, aproape fără abatere, trecând peste paralele continuu şi sistematic, pe o vreme care, când nu ploua, era cel puţin mohorâtă. Am continuat aceeaşi ascensiune neîntreruptă de-a lungul Finlandei, pe o şosea încadrată de două meridiane, şerpuind numai atât, ca să se poată strecura printre cele şaizeci de mii de lacuri, de peste zece ori mai multe decât numărul locuitorilor din Laponia. Ajunsesem dincolo de Cercul Polar, într-un ţinut rarefiat, unde între o mică localitate şi alta încă mai mică sunt zeci de kilometri şi nu întâlneşti oameni ci numai reni, atât de siguri că pământul le aparţine şi nimeni nu poate veni peste ei să-i alunge, încât un străin, ca mine, nu le dă nici cea mai mică emoţie. În schimb eram eu emoţionat să mă aflu singur numai cu geografia într-o lume aproape dispărută, unde nu ştiu cine mi-ar fi dat ajutor la nevoie, dacă mi se întâmpla un necaz cu maşina, sau poate cu mine. De un timp începusem să mă uit pe hartă la şoselele care o luau spre soare-apune, cotind la stânga, şi care m-ar fi dus repede în Suedia, scurtându-mi drumul şi eliberându-mă de oprimarea pe care o simţeam crescându-mi în suflet, pe măsură ce la miezul nopţii era mai multă lumină.

Totdeauna în locuri necunoscute pentru mine noaptea cade cu o îngrijorare şi o nelinişte care se prelungesc până aleg locul unde să pun capul pe pernă. De multe ori am pierdut ore bune de drum, de teamă că dacă se lasă seara e mai greu să găsesc găzduire. Aceste

simţăminte nu-mi mai umbreau acum orele zilei, ştiam că niciodată n-o să mă prindă întunericul între două aşezări de oameni şi înainte de a-mi fi găsit adăpost pentru noapte. Timpul ajungea astfel la o dilataţie care îmi crea o independenţă pierdută din vedere când îmi făcusem planul călătoriei. Ca urmare, popasurile n-au mai fost determinate de poziţia soarelui pe cer, ci de ceasornic şi de oboseală. Mă culcam pe lumină, nu mai târziu de ora nouă seara iar uneori mult mai devreme, şi dacă mă trezeam pe la patru dimineaţa, lumina de afară nu era mai mică. Între aceste ore de somn se consuma noaptea, fără să-i fiu martor şi fără să mă gândesc că de fapt era eludată. Dar curând, ziua continuă a început să mă obosească, să-mi dea o stare de nelinişte, într-o continuă creştere, până ce am ajuns la descurajare. După ce m-am mai luptat un timp cu mine însumi, am înţeles că n-am să suport drumul până la capăt, şi m-am hotărât să renunţ la ultima şi cea mai grea dintre etape, care urma să mă ducă în punctul cel mai nordic al Europei. Cu o mare strângere de inimă, trebuia să o iau spre sud, către casă.

În ziua aceea mersesem numai câteva ceasuri, trecusem din

Finlanda în Norvegia, traversând frontiera dar nu şi meridianul, care continua să rămână paralel cu şoseaua, şi mă apropiam de o bifurcaţie, unde unul din drumuri, cel important, cotea spre sud-vest iar mai târziu spre sud de-a binelea, şi însemna pentru mine scăparea imediată. Se nimerise pe deasupra să fie o zi posomorâtă, aşa că, la celelalte îndoieli şi temeri acumulate de când mergeam spre nord fără întrerupere, se adăuga lipsa soarelui, care strălucise toată noaptea trecută şi se ascunsese tocmai la ziuă. Nu mai aveam nicio îndoială asupra drumului pe care aveam să-l iau la bifurcaţie, când undeva, ieşind din

Kistrand, m-am pomenit cu un indicator galben în faţă, arătând cu săgeţi cele două direcţii. În stânga scria

Hamerfest, după care ştiam că urma Narvik, două oraşe atât de mult adâncite în nordul

Europei încât pot şi ele singure să dea satisfacţie cuiva care vrea să se apropie de terminaţia punctelor cardinale, ca să ajungă la o geografie completă. În dreapta scria Nordeap, concret şi cu precizie, cum nu mă aşteptasem; Capul Nord nu-i o localitate, ci numai un punct în spaţiu, o abstracţie rece, care nu-mi închipuiam că poate fi indicată printr-o săgeată. Dar săgeata se vedea limpede şi dedesubt scria Nordeap cu litere la fel de mari ea Hamerfest, acesta fiind o certitudine, oraşul cel mai nordic din Europa.

Am. văzut de la cincizeci de metri placarda şi nu mi-au trebuit decât zece. secunde până să ajung aproape, dar atunci hotărârea era schimbată şi fără să ezit, şi fără să mai judec, am pus volanul la dreapta.

Astfel am făcut tot drumul, cum îl visasem, continuând să merg spre nord, fără alte sentimente decât satisfacţia că îmi învinsesem oboseala şi teama de această miazănoapte mult prea luminoasă. Odată ce m-am văzut pe malul oceanului şi l-am privit de pe faleza înaltă de trei sute de metri, uimit că putea să semene cu mările noastre albastre, mi-am marcat în conştiinţă ajungerea mea acolo, după care am făcut calea întoarsă. De altfel, în afară de ocean, nu-i nimic de văzut, decât un mic obelisc de piatră, care confirmă, prin coordonate geografice, poziţia celui mai nordic punct al continentului. De-aici înapoi nu mai aveam să merg decât spre sud, până la mine acasă, ceea ce însemna o eliberare tot mai deplină. Dar ajungând în

Danemarca, după ce străbătusem nesfârşita peninsulă Scandinavia, unde kilometrii au parcă mai mult de o mie de metri, la fel ca în Spania, şi poate ca în toate peninsulele, m-am pomenit deodată, în după-amiaza când mergeam spre Arhus, cuprins de o nemulţumire şi de o nelinişte care m-au făcut să mă opresc pe neaşteptate într-

un sat, Gedved, şi să trag la primul hotel, descoperit pe stânga şoselei. Era abia ora două şi jumătate şi mai rămânea mult timp până seara, deşi, în lungul drum spre sud ziua se micşorase, devenind aproape normală, şi atmosfera începea să semene cu cea de pe latitudinea noastră. Am mers pe jos în afara satului, m-am plimbat kilometri pe câmpia uşor ondulată, frumoasă şi calmă, până am ajuns la alte sate, iar între ele am văzut ferme şi viţei, pe pajişti împrejmuite numai cu o sârmă electrică. Am chemat viţeii la mine, şi unii au venit, cu ochii mari de curiozitate, dar nici unul nu s-a apropiat de acea sârmă. Ea reprezenta un mijloc de pază cu totul necunoscut de mine, ingenios şi amuzant totodată, astfel că am uitat nemulţumirea şi starea de nelinişte. Nu mi-a fost greu să înţeleg că prin acele sârme trecea un curent electric, nemortal nici pentru viţei, nici pentru alte animale, cu atât mai puţin pentru oameni; am pus mâna şi am simţit doar o slabă furnicătură

(patruzeci de volţi, am aflat pe urmă). Însă pentru un viţel, care atinge firul cu botul lui sensibil şi umed, senzaţia va fi mai brutală, destul ca să nu mai încerce altă dată, ci să stea la distanţă. Multe ştim despre animale, tot ce este posibil să se afle după îndelungate studii savante; uitându-mă în ochii viţeilor, care ar fi dorit să-i mângâi şi să comunice cu mine, mă întrebam, ei ce-or şti despre oameni?

Mi-am continuat plimbarea până la ora mesei de seară, mergând, în toate direcţiile, pe drumeaguri încântătoare, bineînţeles asfaltate, pe lângă pajişti de unde viţeii mă urmăreau eu o curiozitate mirată, fiindcă eram singurul om pe toată câmpia.

Nemulţumirea veche revenea câteodată, alternând cu starea de mulţumire şi linişte; atunci am observat că aceste schimbări lăuntrice se datorau poziţiei mele faţă de soare; dacă îl aveam în obrazul drept îmi era bine, şi-mi

era rău când mă bătea în obrazul celălalt. Aşa mi-am dat seama că umoarea mea era determinată de punctele cardinale; nu mai puteam să îndur mersul spre nord fără să mă chinui şi fără să mă cuprindă descurajarea, fie şi în această plimbare pedestră pe câmp, o deplasare neînsemnată şi neangajantă faţă de distanţele străbătute mai înainte. Aşa am înţeles ce se întâmplase cu mine de dimineaţă, când, după ce mersesem un timp spre apus, de la

Copenhaga la Kolding, pe linia mediană dintre polii pământului, am luat-o încă o dată spre miazănoapte. Trebuia să ajung la Capul Skagen şi am ajuns, dar când îmi făcusem planul nu mă gândisem ce are să se întâmple cu mine, nici prin minte nu-mi trecuse că nordul avea să devină o povară şi o suferinţă.

Oricâte mi-or fi plăcut în părţile acelea ale lumii, niciodată nu cred că m-aş mai întoarce acolo cu bucurie. Mi-am adus aminte de chinul lui Gonciarov în oceanele sudice. Pornit cu o mândră fregată de pe latitudinea Leningradului, el a participat la o croazieră gigantică, navigând pe la Capul Bunei Speranţe, prin Oceanul Indian şi mările Chinei, până în Japonia. Nu spun că n-a înţeles şi n-a simţit frumuseţea călătoriei, descrisă cu mult duh şi cu mare măiestrie, dar tot timpul a oftat după iama rusească, după mesteacănul nordic şi după ceaiul din samovare. Iar undeva, cred că în insula lava, după ce pune tot meşteşugul şi toate culorile spre a înfăţişa peisajul tropicelor, ca o explozie vegetală, bolnav sau beat şi înnebunit de propria lui frumuseţe, după ce se minunează şi se extaziază, spune în încheiere: „Dea dumnezeu să nu mă mai întorc niciodată prin aceste locuri”.

Deci, asemenea reacţie este posibilă! În lava, Gonciarov era mult prea la sud de el însuşi.

Mă voi strădui să spun ce-a fost frumos în partea opusă a lumii, şi sper că după aceste rânduri lămuritoare

să ascund sau să atenuez oprimarea pe care am simţit-o uneori acolo, dar va fi imposibil să uit că m-am aflat cu mult prea la nord de mine însumi, adică de locul unde am privit prima oară bolta cerească.

Lăsând la o parte visele şi meditaţia, orice călătorie începe cu o hartă. Îmi rămăsese de explorat ultima treime a Europei, care se deschidea ca un evantai la nordul locului meu de plecare, acoperind zona dintre Moscova şi Haga şi având ca limită a adâncimii Oceanul îngheţat, unde începe lumea arctică. O hartă pentru mine este mai mult decât o carte, este suma cărţilor citite odată, despre locuri, cum se înfăţişează ele în faţa noastră şi ce reprezintă în viaţa popoarelor, despre floră şi despre faună, despre bogăţiile văzute şi nevăzute, despre sărăciile care înseamnă ţinuturi sterpe şi nepopulate, nisipuri sau gheţuri. Şi despre oameni, despre rase, despre destine, despre întâmplări reale şi închipuite – istorie şi literatură. Harta nu le rezumă, ci le sintetizează.

Nu mai e timp să mă întorc la bibliotecă, să caut ce-am uitat cu anii „dar mi-e de ajuns ce ţin minte. Cred că în memoria noastră rămâne esenţialul. Dacă privesc punctul unde converg toate meridianele nordice, îmi apar în ochi imaginile câtorva oameni. Primul este Fridtjof Nansen, iar alături de el îmi închipui o corabie cu bordajele groase, pe care am avut cinstea şi bucuria de a o vedea aievea, la Oslo. Altă imagine este cea a lui Amundsen, cu un tren de sănii trase de câini peste banchize de gheaţă. Apoi a lui Nobile, cu un dirijabil prăbuşit în furtună.

Forţându-mi memoria, aş găsi încă trei oameni, şi poate în cărţi încă o dată pe atâţia, numai că n-am nevoie. Dacă îmi vin în minte cei trei, la vremea lor şi cu destinele lor paralele dar neegale, îmi dau seama tot ce înseamnă Polul Nord în istoria planetei noastre.

Sigur că temperaturile terifiante sunt primul caracter al acelor locuri, minus optzeci de grade şi chiar mai mult,

când nici nu înţeleg cum o fiinţă vie, oricât de adaptată, mai poate să supravieţuiască. Munţii şi câmpul de gheaţă bântuite de geruri continui şi uneori de viscole intolerabile mi-au dezvăluit peisajul polar, alcătuit dintr-un singur element, cu o singură densitate şi o singură coloraţie, trezindu-mi o curiozitate înfricoşătoare. Acolo nu putea să crească niciun fir de iarbă, această plantă tenace şi curajoasă, care răzbeşte în deşerturi uscate, în crăpăturile stâncilor bătute de arşiţă, în mlaştini şi chiar pe fundul mărilor cu apa sărată, şi pe care am văzut-o în cea mai victorioasă din lupte, perforând asfaltul fără să aibă vreo armă în structura ei atât de fragilă, decât nevoia de aer şi lumină. Mi se părea uimitor că trăiau totuşi acolo câteva animale; toate mi-au fost simpatice şi mi-au stârnit admiraţia, ursul alb, morsa şi foca. Aceasta din urmă mi-a înfrumuseţat unele zile din viaţă, când am văzut-o la circ, dresată, şi mi s-a părut că ascultă de om nu prin silnicie, ca atâtea animale aduse să dea spectacol, ci prin dragoste; m-am mirat de unde atâta căldură la o fiinţă sortită să trăiască pe gheaţă, şi dacă n-am putut să-mi explic privirea ei devotată şi mişcările tandre, nu înseamnă că bucuria mi-a fost mai mică. Animalele acestea puţine, plasate nefiresc în natură, prilejuiesc o existenţă umană la fel de nefirească, forţând limita vieţii pe planetă şi ajungând să fie o societate, cu legi şi eu moravuri bine statornicite, având. deci o continuitate morală, mai durabilă decât continuitatea ei fizică.

În Laponia finlandeză, care ar putea fi ea singură o ţară, trăiesc astăzi numai cinci mii de oameni, după informaţii neclare şi contradictorii. Majoritatea acestora însă nu sunt laponi, ci finlandezi infiltraţi dinspre sud, de unde aduc o rezervă de vitalitate şi prelungesc puţin limita vieţii. La Rovaniemi, capitala ţinutului, cât am umblat pe stradă, am întâlnit numai o băştinaşă, judecând după fizionomie, dar era îmbrăcată în blugi, ea europenele. În

schimb am văzut în vitrine puzderie de păpuşi reproducând tipul localnic, cu îmbrăcămintea tradiţională. Turiştii le cumpără, deşi sunt scumpe, ca să aibă o dovadă despre trecerea lor pe acolo. Mai târziu am descoperit, din loc în loc, pe marginea şoselelor, în corturi care păstrează sau imită culoarea locală, aceleaşi păpuşi, acum însă însufleţite, cu aceeaşi îmbrăcăminte folclorică, nouă-nouţă, o uniformă de postav gros, albastru cu tivuri şi găitane roşii, într-un contrast de culori strident, care atrage atenţia de departe. Nu m-am oprit şi nu m-am apropiat niciodată. Se simulează o viaţă de familie; prin uşa cortului, dată în lături, iese fum, arde focul pe vatră, dar cred că oamenii nu-şd fierb hrana acolo, şi nici nu dorm noaptea, ci se trag pe la casele lor, în sate sau în oraşe, unde au dispărut orice caractere locale. Pe un drumeag am întâlnit într-o seară doi laponi, un bărbat şi o femeie, în aceeaşi uniformă de paradă, cu hainele descheiate, venind de la târg cu sacoşe de material plastic, reclama societăţii de navigaţie aeriană Finair.

Din ceea ce o dată a definit pentru mine lumea nordului, doar ceva are să rămână neschimbat cât viaţa pământului, lunga zi şi lunga noapte polară; şase luni de lumină continuă, când soarele nu apune niciodată, şi şase luni de întuneric, numai cu palida licărire a lunii. Cred că este cel mai apăsător şi mai insuportabil din fenomenele naturale. Oamenii nu pot trăi aşa multă vreme; nu-i vorba de inadaptabilitate; ei sunt gata adaptaţi dacă s-au născut acolo, ci de respingerea unei obişnuinţe moştenite, dar neconforme cu firea omului şi cu funcţiunile lui organice. Este o *dezadaptare*, boală mai grea decât leucemia; ea se extinde până în sudul peninsulei Scandinave, dacă nu şi mai departe, unde bântuie nevrozele, cu dereglări psihice tot mai grave, care duc până la sinucidere, după ce s-a trecut prin beţia de alcool şi de stupefiante.

Am crezut că e greu de îndurat iarna polară, în

schimb ziua de şase luni trebuie să fie o sărbătoare neîntreruptă. De aceea mi-am ales data plecării în aşa fel ca solstiţiul de vară să mă găsească în cel mai nordic punct al călătoriei, ca să n-am nicio îndoială că ziua cea mai lungă va fi mai lungă decât pe oricare din latitudinile Europei. Aşa a fost, mă şi minunez de mine dar fără admiraţie, cum de mi-am urmărit planul atât de bine, încât la 22 iunie mă aflam la Capul Nord şi priveam oceanul, unde la miezul nopţii soarele avea să se plimbe la vreo două suliţe deasupra apei albastre ca Mediterana. Dar eram atât de obosit şi de confuz, încât n-am simţit nicio bucurie, ci poate numai puţină satisfacţie îngheţată. Ziua continuă, cunoscută încă din nordul Finlandei, de pe la Ivalo, care nu-mi îngăduia o odihnă deplină, ci ţinea în spiritul meu ceva treaz şi tot timpul la pândă, mă istovise şi mă dusese până la deprimare, fără ca măcar să bănuiesc cauza; continuam să cred în sărbătoarea luminii şi consideram că mă bucur; mă şi miram şi-mi atribuiam o fire hârbară, când îmi vedeam în oglindă faţa nedumerită şi amărâtă.

În această stare eram când am văzut panoul pe care scria

Nordeap… Şi totuşi am luat-o la dreapta.

Deşi m-am întors fără vreo rană vizibilă, şi mă simt sănătos în trup şi în suflet, atât cât se poate, cred că am înţeles, prin propria mea nelinişte şi deprimare, de ce ziua cât o jumătate de an, urmată de noaptea tot atât de lungă pe care mi-e greu să mi-o închipui, duc la dezadaptarea omului şi la dispariţia lui treptată. Desigur, acele locuri nu vor rămâne niciodată pustii, atâta timp cât vor avea o urmă de bogăţie, un molid şi un mesteacăn, un urs alb şi o vulpe albastră, sau cât vor mai atrage vizitatori de pe alte latitudini, şi va fi nevoie să se facă pentru ei hoteluri, şosele şi aerodromuri. Dar oamenii care vor popula ţinuturile polare au să vină din altă parte şi au să reziste

până la sleire, când le vor lua locul alţii.

Desigur că după un timp la Rovaniemi va dispare şi ultima laponă, poate fiica sau nepoata celei pe care am văzut-o în pantaloni albaştri de modă americană. M-am gândit că pentru a exista acolo cu adevărat o viaţă constantă, cu adevărat adaptată, omul ar trebui să-şi schimbe caracterele biologice, spre a putea să muncească şi să vegheze şase luni neîntrerupte, iar alte şase luni să doarmă fără să se trezească. Aşa da, ar fi o biruinţă deplină. Altfel, natura, neconformă cu omul, nu poate să fie învinsă.

Alegerea drumului pe hartă e o desfătare, dar şi o muncă, una din cele mai dificile, fiindcă nu are norme universale, şi dacă îţi cere o ştiinţă anume, nimeni nu-ţi spune cum poate fi însuşită. Sub aspectul ei cel mai simplu, acela pur tehnic, e nevoie în primul rând să aduni informaţii pentru toate schimbările de direcţie. Dar imediat după aceea mecanismul se complică şi iese din legile recunoscute de toată lumea. E greu ca doi oameni să se pună de acord în alegerea unei direcţii, din două posibile. Ce să mai spun când sunt cu sutele şi cu miile, şi uneori infinite? Ca să desparţi pe cele bune de cele rele, trebuie să reînvii în memorie tot ce-ai învăţat în viaţă. Apoi, din câte au rămas bune, să separi încă o dată pe cele necesare de cele care nu mai folosesc nimănuia, să le pui în trepte, după gradul lor de utilitate, raportat la ceea ce vrei să afli şi să înţelegi despre o anumită lume. E prea simplu să spun că ideea aceasta s-ar traduce prin scopul călătoriei. O călătorie cu scop, spus astfel, nu merită să fie povestită, ba eu, unul, cred că nici n-ar trebui începută.

În ceea ce mă priveşte, îmi aleg drumul cum aş scrie o carte, sau cum aş construi un palat, într-un stil cum nu s-a mai făcut altul. Drumul este o compoziţie, care trebuie să fie inedită până la capăt, să nu plagieze şi nici măcar să nu imite pe altele. La ştiinţa compoziţiei, se adaugă de la sine

înţeles, inspiraţia. Las însă loc şi hazardului; oricât de gândit ar fi itinerariul şi oricât aş crede că în el se află o inspiraţie bună, nu-l socotesc niciodată definitiv, ci de multe ori îl schimb în ultima clipă, în faţa unei bifurcaţii, apucând pe altă direcţie decât cea prevăzută.

M-am decis să plec prin partea de răsărit a zonei propuse, prin Uniunea Sovietică şi Finlanda, fiindcă aşa găseam linia cea mai dreaptă şi mai directă spre extremitatea nordică a continentului. Apoi aici erau etapele cele mai lungi, de şase sute, opt sute şi chiar o mie de kilometri în unele zile, şi mi se părea mai potrivit ca ele să fie la începutul călătoriei, când aveam mai multă vlagă şi mai multă răbdare în mine. Am trasat astfel pe hartă drumul pe la Chişinău, Kiev, Moscova, Leningrad şi Vîborg. Mă gândisem şi la două incursiuni laterale, Riga şi Talinn, dar adunând kilometrii cifra mi s-a părut mult prea mare şi am renunţat la ele. N-am să pomenesc de două ori itinerariul, de vreme ce am să povestesc tot şi pe îndelete, întreg drumul, care însemna o distanţă neliniştitoare încă din prima lui parte, înaintarea spre miazănoapte, se lungea mai mult decât până la dublu pentru întoarcere, datorită ocolurilor prin partea vestică a Europei, unde aveam să fiu mult îndepărtat de casă. Am chibzuit îndelung cu ochii pe hartă, căutând liniile cele mai scurte între locurile care trebuiau abordate. M-am tocmit cu mine însumi, mi-am lăsat liberă lăcomia de spaţiu, apoi mi-am înfrânat-o, şi am ajuns la o cifră finală de optsprezece mii de kilometri, cu tot cu rezervele prevăzute pentru ocoluri posibile; în Finlanda, bunăoară, unde aveam drumuri numeroase dar îmi lipseau informaţiile asupra locurilor, am măsurat o linie aproape dreaptă, şi am pus deoparte o mie de kilometri, ca în limita lor largă să mă pot abate în stânga şi-n dreapta, unde s-ar fi ivit o tentaţie. În afară de peninsula Scandinavă, pe care urma s-o parcurg în întregime, prin mai multe zigzaguri, aveam de mers încă destul în

Danemarca, Germania vestică şi Olanda; e adevărat că aici distanţele fiind mult mai mici decât în ţările nordice, făceam economie de kilometri, de mă miram, cu cifrele în faţă şi parcă nu-mi venea a crede. Ajuns în Olanda, ultima ţintă a explorării mele, nu puteam să trec în zbor peste Belgia, şi odată ce mă aflam acolo, ar fi fost păcat să nu mă abat prin Luxemburg, ambiţia mea veche fiind să nu ocolesc niciuna din capitalele

Europei. Odată ajuns în Luxemburg, ar fi fost un păcat şi mai mare să n-o iau pe la Paris, cu tot ocolul, căci lăsasem acolo o mulţime de locuri necercetate, şi-o altă mulţime mă ispitea să le văd încă o dată. Nu pot spune că făcând aşa am căzut într-o capcană, aveam măsurat drumul, nu mergeam orbeşte, ce naiba! dar parcă uitasem înţelesul kilometrilor, aşa că am avut de furcă să-i transpun de pe hartă pe şoselele asfaltate şi să traversez lungul est al Franţei, apoi Elveţia, Austria şi

Ungaria, de la un cap la altul.

Pentru întregul parcurs, care n-a vrut să fie mai scurt decât socotisem cu multă largheţe, prevedeam un timp de trei luni încheiate, limita rezistenţei mele, cunoscută din alte experienţe. Deşi m-am întors cu trei zile înainte de termen, limita rezistenţei era de mult depăşită, fiindcă drumul fusese mult mai greu decât altele, şi neliniştea mea în faţa necunoscutului mult mai mare. Maşina împlinea pe parcurs o sută de mii de kilometri şi n-aveam toate piesele de schimb presupuse ca necesare. Iar eu, cel puţin de aceeaşi vârstă cu ea, n-aveam niciuna.

Nu sunt dezamăgit de medicină, dimpotrivă, mi-a ajutat să-mi păstrez demnitatea fizică peste limita când unii oameni şi-o pierd sau şi-o abandonează. Nu mi-a fost niciodată teamă nici de accident, nici de boală, ştiind că va fi cine să mă vindece, sau să mă salveze, îngrijindu-mă cu cea mai mare pricepere şi cu dragoste, căci cei mai străluciţi din reprezentanţii medicinii îmi sunt cei mai buni

prieteni. Dar, fără să intru în conflict cu vreunul, s-au făcut zece ani de când am renunţat la medicaţia curentă, *alopată*, cum se spune, recurgând la ceva care seamănă cu vrăjitoria, şi multora nu le inspiră nicio încredere. Nu mi-a inspirat nici mie, ca să spun adevărul, ci am acceptat metoda numai din curiozitate, sau poate din apatie. Nu ştiu cum le scăpase prietenilor mei un exces de medicamente la care ajunsesem pe negândite, tranchilizante şi somnifere. Se înţelege deci că sufeream de nesomn şi de nelinişte, ca atâţi oameni din lume. De ce m-ar mira o asemenea stare, după Nagasaki şi Hiroşima, spre a lua exemplele limită, după atâtea războaie neterminate, şi-n faţa altora gata să înceapă oricând şi oriunde?

Dacă lumea se frământă, ameninţată de lipsuri, la fel cum e ameninţată de o bună stare dusă prea departe, în cel mai opulent şi mai mizerabil secol – cunoscut în istorie, când unora li se urăşte cu binele, în vreme ce alţii nu mai pot îndura răul, e firesc să avem fiecare neliniştea noastră, să adormim greu şi târziu noaptea, iar dimineaţa să ne trezim plini de temeri.

E mult timp de când un prieten, din cei amintiţi adineaori, vizitându-mă pe neaşteptate şi uşa nefiind încuiată, m-a găsit în pat, ziua în amiaza mare, cu ochii în tavan şi cu obloanele lăsate, abandonat în tenebre. „Te paşte o nevroză!” mi-a spus cu compasiune. Şi m-a luat cu sila în pădurea Băneasa, unde ne-am plimbat până mi-au îngheţat picioarele, fiindcă era iarnă.

Sigur că nu putea să-mi facă decât bine, dar seara tot acel prieten mi-a iscălit reţeta pentru ciclobarbitalul şi napotonul, sau carbaxinul nostru cel de toate zilele. Mă linişteam cu ele şi dormeam bine, din păcate în fiecare dimineaţă mă trezeam cu spaima că la uşă mă aşteaptă plutonul de execuţie.

Aşa am ajuns să încerc vrăjitoria, tratamentul *homeopatic*, cum se numeşte această medicină

misterioasă, hulită de unii şi în care nici eu nu aveam vreo încredere, de vreme ce erau ani de când mi se propunea, şi refuzam să fac o încercare. Am încercat fără nicio convingere, ştiind doar că nu am ce pierde.

Păi dacă-i aşa, să nu-mi spună nimeni că vrăjitoria ar fi fost de fapt autosugestie! M-am autosugestionat mai degrabă împotriva ei, ceea ce era neloaial, cel puţin faţă de bunul om care se străduia ca să-mi fie mai bine.

Nu am căderea să dau certificate uneia sau alteia dintre medicine, totuşi nimeni nu mă poate împiedica să observ şi să judec. Şi spre a nu mă duce mai departe, la alţii, fiindcă iarăşi nu am căderea să fac asemenea investigaţie, mi-e de ajuns să mă observ pe mine şi să judec ceea ce mi se întâmplă. Dacă odată ajunsesem să înghit un pumn de pastile seara, pentru câteva ore de somn şi de linişte, şi un alt pumn de pastile dimineaţa, ca să-mi vin în fire şi să pot sta în picioare, sunt zece ani încheiaţi de când n-am mai luat niciuna. Şi se găsesc, slavă domnului, cu sutele, numeroasele medicamente de toată ziua, pe care le cunosc până şi copiii, administrându-şi-le singuri la prima durere de cap sau la un frison şi o fierbinţeală. Azi toată lumea se pricepe puţin la medicină, după cum se pricepe la electricitate, din clipa când a învârtit întrerupătorul sau a pus un fier de călcat în priză, la electrotehnică, de când a învăţat să deschidă televizorul, şi bineînţeles la tehnica automobilului, dacă şi-a luat un permis de conducere.

Dar uite că prea puţini ştiu ce este homeopatia. Negată sau privită cu îndoială, nu prea bine explicată şi mai deloc înţeleasă, ea rămâne pentru mulţi un mister sau, şi mai rău, o şarlatanie. E adevărat că neexistând nicăieri o şcoală bine organizată, cu o tradiţie destul de lungă şi cu o consacrare indubitabilă, fiecare practician o învaţă cum poate; cei cu vocaţie ajung până departe, şi chiar până la capăt, ba izbutesc să deschidă drumuri noi cui vor să-i

urmeze. Mulţi însă din cei câţi există orbecăiesc în întuneric, ca într-o cameră obscură, pipăind pereţii în căutarea unei uşi sau a unei ferestre pe unde să intre puţină lumină. Domeniul fiind vast şi greu de controlat, aşa se nasc impostorii, dacă la ignoranţă se adaugă emfaza şi reaua credinţă. Cunosc pe unul, care se pretinde şef de şcoală şi luptă din răsputeri, pe toate drumurile, la toate colţurile de stradă să i se recunoască o asemenea calitate, punând în umbră şi băgând beţe în roate unora cu o chemare mai bună.

Cum sunt boli care se vindecă şi singure, şi medicina cunoaşte destule, omul meu înregistrează aceste cazuri ca pe izbânzi personale, având grijă să se prevadă cu fişe şi cu tot felul de documente, trâmbiţându-le apoi fără să ostenească. Ba trece pe partea bună a răbojului său chiar pe acei nenorocoşi pacienţi care, pierzându-şi încrederea şi odată cu ea pacienţa, se întorc la medicina clasică şi se vindecă, aşa cum se vindecă toată lumea când e posibil. Răbojul lui nu are şi un registru de insuccese; pe acestea le ascunde, sau le ignoră, sau le uită, sau poate nici nu ia cunoştinţă de ele, neexersat cu îndoiala şi crezând într-o victorie continuă, ca unii dintre acei fericiţi cărora li se cuvine împărăţia cerurilor.

Am un prieten, încă unul, medic de asemeni, o mână dibace şi o minte strălucită, informat despre tot ce priveşte meseria lui dar nu mai puţin despre artă şi cultură, şi nu doar atâta, căruia însă îi găsesc un păcat antipatic, acela de a crede că laicul nu are dreptul să ştie şi să înţeleagă ceva despre medicină. Dar ce vină avem noi dacă am învăţat cu toţii puţină anatomie în şcoală, sau chiar mai multă şi ştim câte ceva despre trupul omului, câte vertebre are, câte oase şi cum se cheamă ele, măcar cele importante, ba îndrăznim să le spunem pe nume atunci când vrem să indicăm un beteşug şi să localizăm o durere? Nu-i nimeni atât de prost şi de îngâmfat, sper, pentru

bunul simţ al omului, să-şi închipuie că poate discuta despre boală şi despre medicină, ba chiar să dea sentinţe şi să propună reţete, aşa cum mulţi fac în artă şi literatură, fără să-i împiedice vreo lege. Dar iarăşi, ce vină au oamenii că ştiu să-şi pună termometrul la subţioară, iar temperaturii înregistrate nu-i mai spun fierbinţeală, ca strămoşii noştri, nici căldură, cum pe alocuri se mai spune şi astăzi, creând confuzie între o stare de boală la om, şi-o stare de neastâmpăr la animale? Şi dacă ştim că de la treizeci şi şapte de grade în sus e nevoie de o anumită îngrijire, că ne aflăm cel mai adesea în faţa unei răceli, până a nu ajunge la gripe şi la viroze, sau la alte boli şi mai grele, încălcăm oare domeniul medicinei doftoricindu-ne singuri cu ceai fierbinte şi cu aspirină? Bolnavii de diabet îşi fac singuri, bieţii de ei, injecţia zilnică de insulină şi ştiu, prin forţa împrejurărilor şi ce este diabetul, şi ce efect are insulina. Să uităm cu tot dinadinsul ce-am învăţat prin lungile noastre experienţe şi prin capacitatea pe care o avem de a face sinteze şi a trage concluzii? îmi închipui că nimeni, dacă nu-i de meserie, nu-şi va îngădui să diagnosticheze o boală de inimă, dar cineva care suferă de anghină pectorală a învăţat lecţia şi ştie ce prime măsuri să ia când se apropie o criză, pe care de asemeni ştie s-o recunoască. Şi mergând tot aşa mai departe, iată că fără să ne dăm seama, intrăm pe un teritoriu care, deşi nu ne aparţine, deşi nu vrem să-l anexăm, nu ne este atât de străin încât să ne rătăcim pe drumurile lui importante. Pentru poteci şi hăţişuri, sigur că e nevoie de o călăuză.

Rămâne de văzut dacă o găsim fără întârziere, şi cât este ea de bună.

Am spus acestea, şi aş mai putea să spun multe, ca să arăt din ce pornire şi cu ce drept judec medicina. Nu m-am lepădat de ea niciodată, dar într-o zi mi s-a făcut greaţă de medicamente, şi mi-a fost teamă c-or să mă bage în groapă. Chiar dacă n-aş fi avut alt câştig, rămâne

binecuvântată cura de dezintoxicare, prelungită mai mult decât un deceniu.

Nu voi putea eu să elimin neînţelegerea dintre cele două ştiinţe şi să reconciliez pe una cu alta. Despre impostori am vorbit, există în amândouă părţile, dar sigur că homeopatia, aşa misterioasă cum se vesteşte şi atât de ignorată cum este, le oferă acestora mai multă putinţă de dezvoltare, şi, înainte de toate, este o ispită pentru cine n-a avut nicio izbândă în partea cealaltă. Fatal primejduită astfel, ea mai cunoaşte o primejdie permanentă, negaţia duşmănoasă sau ironică a ignoranţilor din prima tabără, care parcă se tem să nu le ia cineva spuza de pe turtă, ca şi cum altfel turta lor n-ar rămâne tot crudă şi necrescută. Rezerva, sau chiar ostilitatea arătate homeopatiei mai sunt generate şi de dificultatea de-a ajunge la ea, domeniul ei fiind mult mai vast şi cerând o învăţătură mult mai voluminoasă decât oricare din specialităţile medicinii clasice. S-a dus vremea medicului de familie, din copilăria mea şi-a celor mai în vârstă ca mine, cel care venea acasă cu geanta în mână şi se apleca peste toate bolile, cu stetoscopul la ureche şi neavând alte instrumente, după cum ţin minte, decât un termometru, un ceasornic ca să numere pulsul şi poate cel mult un aparat primitiv de măsurat tensiunea arterială. Medicamentele erau mai puţine, în schimb se scriau reţete specifice, pentru mai toate bolile, adaptate mai fiecărui bolnav în parte. În farmacii nu se găsea puzderia preparatelor de astăzi, ci numai substanţele de bază, ele înşile mai puţine; pe atunci nu se ştia nici de cortizon, nici de antibiotice. Medicul de familie trebuia să cunoască toate bolile, în grija lui rămânea să tragă la loc o mână scrântită sau să pună în ghips un picior fracturat, adesea fără alt ajutor decât al cuiva din casă. El îngrijea şi tuberculoza, şi gălbenarea, şi bubele de pe faţă.

Acest om a dispărut de multă vreme, lăsând locul

specialistului, care uneori n-are decât noţiuni despre restul medicinii, iar când îşi depăşeşte domeniul poate s-o facă boacănă. În schimb se presupune că în specialitatea lui ajunge la o cuprindere mult mai mare decât ar putea s-o aibă cineva priceput la toate, şi dacă-i aşa, să spunem că-i bine. Dar mi-e teamă că tot specializându-se, vor apărea într-o zi medici pentru urechea stângă şi alţii pentru urechea dreaptă, şi nu se vor amesteca unii în treaba altora.

Homeopatul, pentru care îmi declar simpatia, dacă e un om de bună credinţă, trebuie să cunoască toată medicina, bine şi în profunzime; altminteri va rămâne la periferia ştiinţei, iar când pe deasupra îi vor lipsi şi scrupulele, va ajunge la şarlatanie. El îmi aminteşte medicul de familie, pus însă pe o treaptă superioară, fiindcă homeopatia nu se mulţumeşte să vindece pe rând bolile unui om, după cum e mai uşor, sau după cum se vaită bolnavul mai tare, ci trebuie să le pună în corelaţie pe una cu alta, până la cea din urmă, şi să aplice un anumit tratament pentru toate deodată. Spună oricine orice, pentru aceasta se cere multă putere de cuprindere şi de sintetizare, multă gândire şi, cred eu, chiar şi ceva inspiraţie. Atunci rezultatele sunt uimitoare, şi fiindcă mi-a fost dat să văd, depun mărturie; cine nu crede în această ştiinţă, să admită măcar că-i o minune.

Probabil că într-o zi voi fi nevoit să mă întorc la medicina cealaltă, şi sper ca slujitorii ei, pentru care n-am încetat să am admiraţie, să nu mă ţină la uşă; nu pretind altceva, nu aştept să taie nimeni viţelul cel gras pentru mine. Sunt împrejurări când homeopatia, timidă şi nu destul exersată, fiindcă n-are prea multă vechime, nici destulă încurajare, se dă în lături, cu o prudenţă legitimă; în cazul ei, eşecul cu urmări grave, admis în cealaltă medicină ca o fatalitate, s-ar socoti crimă. Şi se mai poate să mă întorc în locul de unde am plecat, în ziua când nu va

mai avea cine să-mi dea sfaturile care mi-au prins atât de bine timp de un deceniu; căci şi medicii mor, şi uneori n-are cine să le urmeze.

Fiindcă la mine imaginaţia este un instrument al profesiunii şi în consecinţă am exersat-o încontinuu, ajungând, cred eu, la o anumită specializare, fiindcă îi alătur apoi meditaţia şi visarea, nu mi-a fost greu să urmăresc şi să înţeleg medicaţia homeopatică. Admit că pe o cale directă, raţională şi rece, nu poate fi acceptată. Se ia o câtime dintr-o anumită substanţă, vegetală sau minerală, leacuri cunoscute şi folosite de multă vreme în medicină. Acea câtime, un gram bunăoară, se dizolvă într-un volum de apă de nouăzeci şi nouă de ori mai mare.

Oricât ar fi de diluată soluţia obţinută astfel, ea se subţie în continuare, luând iarăşi a suta parte şi completând-o, şi nu o singură dată, de vreo treizeci de ori, dacă sunt informat bine, ceea ce poate să pară incredibil, şi chiar ridicol pentru oamenii fără imaginaţie.

Bineînţeles că de la primele diluţii, a treia, a patra, sau chiar şi mai înainte, în produsul acesta sărăcit succesiv nu mai poate fi găsită nici urmă din substanţa iniţială. Oricine, la întâia privire ar fi îndreptăţit să se îndoiască de o medicină care foloseşte asemenea medicamente, nici măcar iluzorii, ci inexistente. Dar a nu admite că totuşi urme din ele trebuie să fi rămas, deşi pare imposibil să se depisteze, înseamnă să anulezi ideea infinitului. Dacă tai în două un fir de nisip, oricât s-ar crede că este el de indivizibil, şi jumătate din el o tai încă o dată, e de la sine înţeles că apelând la imaginaţie, se poate merge şi mai departe, la mii de ori şi miliarde, şi ceva din acel fir de nisip va exista ca substanţă, chiar când nu va mai avea formă şi greutate.

Ar mai trebui să ne explicăm cum e posibil şi cum se întâmplă ca o substanţă care nu poate fi depistată decât cu imaginaţia, un leac dematerializat, să stârnească reacţii

vizibile şi uneori violente în organismul nostru, o masă anatomică de şaptezeci sau o sută de kilograme. Nu mă încumet să merg la o asemenea explicaţie, fiindcă n-am în mine chiar atâta credinţă, încât să înfrunt excomunicarea şi rugul. Dar, deoarece efectul l-am cunoscut timp de zeoe ani în propriul meu organism, şi l-am urmărit cu luciditate, ba chiar cu scepticism câteodată, cred că el nu poate fi înţeles şi admis decât tot cu imaginaţia invocată mai înainte.

N-am avut de gând, cu aceste cuvinte laice, să explic altora ce este homeopatia. Am vrut să spun doar de ce, în două călătorii care adună aproape patruzeci de mii de kilometri, străbătuţi în câte trei luni fiecare, o jumătate de an cu totul, n-am deschis niciodată uşa unei farmacii, şi niciodată n-am avut nevoie de medic. Leacurile mele, pentru beteşuguri şi pentru accidente oricând posibile într-o călătorie de atâta durată, nu ocupau, în sticluţe şi în granule, mai mult decât volumul unui mic aparat fotografic.

Desigur că m-am supus examenelor de laborator înainte de plecare, ceea ce de la o vârstă înainte sau chiar mai devreme e bine să se facă şi când stai acasă; sunt organe care nu prea îşi anunţă scăderea şi suferinţa; inima bunăoară. Mi-am făcut electrocardiograma în aceeaşi zi când îmi reglam motorul maşinii. Am fost să mi se examineze vederea, apoi fundul de ochi, care spune multe despre sănătatea noastră. Fiindcă în săptămânile dinaintea plecării simţeam ameţeli neliniştitoare când ridicam capul de pe pernă, poate la mişcări prea bruşte, ceea ce însă nu mi se întâmplase mai înainte, am socotit înţelept să mă vadă omul care socoteam că se găsea în specialitate, iar pe deasupra îmi era şi prieten. După ce mi-a ascultat plângerea, medicul şi prietenul a pus să mi se facă o electroencefalogramă, şi cum nu i s-a părut concludentă, a mai pus să mi se facă şi o radiografie cervicală. Era ceva

nu prea bine, am presupus după privirea lui ferită şi după vorbele cam ocolite. Consultaţia neurologică s-a terminat cam în coadă de peşte, ceea ce nu înseamnă o încheiere urâtă, cum cred unii, ci doar una nelămurită.

— Pot să plec la drum 7 am întrebat, aşteptând o concluzie.

— Da, sigur, dar cu prudenţă. Şi când te întorci, vino la mine să vedem ce se mai întâmplă.

Apoi medicul prieten m-a condus până la ieşirea din clinică.

Tot drumul, pe coridoarele lungi şi pe scara monumentală a mers îngândurat lângă mine, cu o figură atât de prelungă de parcă ne duceam la înmormântare. Afară mi-a strâns mâna şi mi-a urat drum bun, parcă fără nicio convingere. Iar după ce făcusem câţiva paşi, a strigat după mine, cu glas de adio:

— Îţi doresc *să ai noroc* şi să te ţii bine!

Urarea mi s-a părut cam lugubră, prin accentuare, şi nu ascund că m-a urmărit o vreme, stârnindu-mi îngrijorarea.

Până ce mi-am dat seama că de mult, încă din ziua plecării, nu mai aveam nicio ameţeală. Şi nici n-am mai avut până astăzi.

E ciudat însă că avertismentul sumbru pe care l-am simţit în cuvintele de la despărţire mi-a lăsat în suflet numai căldura, fără niciun resentiment şi nicio crispare, şi astăzi, când îmi aduc aminte, simt că îngrijorarea prietenului meu era lin semn de afecţiune.

Dacă m-am ocupat oarecum de mine înaintea plecării, mult mai mult m-am ocupat de maşină. Nu doar fiindcă îşi trăise tinereţea, ci, mai ales, de teama că în ţinuturile unde mergeam de astă dată, greu aş fi găsit cine să ne ajute la o nevoie. M-am gândit la un zbor pe deasupra oceanului, cu un avion neconceput şi nepregătit pentru o asemenea încercare; exemplul îl aveam în *Spirit*

of Saint Louis, pe care dacă l-ar vedea cineva astăzi, în era suprasonicelor, n-ar crede că l-a purtat pe Lindberg de la New York până la Paris, cinci mii opt sute de kilometri, într-un zbor de treizeci şi trei de ore, fără escală. Am aclamat şi eu atunci, în adolescenţa mea această victorie, cu atât mai multă înflăcărare cu cât nutream gândul să fac din zbor scopul meu în viaţă. Cum n-aveam altă pasiune mai importantă decât aviaţia, şi o cunoşteam binişor teoretic, dornic tot timpul să mi-o apropii, mă pricepeam întrucâtva să judec performanţa lui Lindberg; admiraţia mea pentru el nu era numai sentimentală. Ştiam gest cu gest ce trebuia să facă un om spre a se ridica în aer, spre a străbate o distanţă şi apoi a reveni pe pământ, manevră mai grea decât celelalte, şi pe care am socotit-o, într-un fel, dureroasă, mai ales după ce îmi văzusem visul cu ochii şi zburasem prima dată. Totdeauna aterizarea m-a umplut de tristeţe, m-am simţit ca după o sărbătoare întreruptă când era mai frumoasă. Acele treizeci şi trei de ore ale lui Lindberg le-am trăit cu închipuirea, atât de încordat şi atât de patetic, încât atunci când am aflat că aterizase la Le Bourget, în lumina farurilor a o mie de automobile venite să-l întâmpine şi să-i marcheze aeroportul, mi-am simţit umerii şi braţele paralizate de oboseală, iar urechile asurzite de huruitul neîntrerupt al motorului.

Mai târziu am avut aievea această senzaţie, când am venit cu automobilul de la Veneţia la Bucureşti, fără escală, ci doar cu scurte opriri ici-colo, pe o vreme mizerabilă care a făcut ca drumul să dureze treizeci şi şase de ore, mai mult decât zborul lui Lindberg. Sigur că de la fapta lui la a mea era o distanţă enormă, dar acel drum semăna într-un fel cu zborul pe deasupra oceanului.

La fel, călătoria de astăzi putea fi asemuită cu un zbor de lungă durată. Întrucâtva chiar şi condiţiile tehnice duceau la o asemenea comparaţie. Habitaclul maşinii diferea prea puţin de o carlingă, decât că era mai elegant

şi mai confortabil, motorul avea aproape acelaşi număr de cai ca *Spirit of Saint*

Louis, şi oricând mă puteam afla, aşa cum eram, singur, în faţa unei etape de treizeci şi trei de ore. Dacă motorul lui Lindberg s-ar fi oprit, nu mai rămânea nicio scăpare; dar ar fi fost o înfrângere glorioasă. Înfrângerea mea, neavând cum să fie dramatică, ci numai ridicolă şi meschină, m-ar fi dezonorat făcându-mă să mă întorc din drum, acoperit de ruşine.

Puţin timp înaintea plecării, după ce făcusem tot ce credeam că este necesar pentru viaţa maşinii, şi tot ce fusese posibil, ca să evit vreo surpriză, am observat că pompa centrală de frână scăpa lichid, ce-i drept numai cu picătura, dar necazul putea să se agraveze, şi nu aveam cum să fac reparaţia, fiindcă îmi lipseau garniturile. Nu puteam să renunţ la drum pentru atâta lucru, când eram gata cu toate pregătirile, care nu fuseseră uşoare. Aşa că am plecat, însă cu o grea îndoială şi cu un junghi în inimă, de parcă aş fi fost şi eu bolnav, nu doar maşina. Luasem însă cu mine patru bidoane cu lichid de frână, aproape doi litri, singura măsură de prevedere posibilă, exagerată şi insuficientă în aceeaşi măsură. Până după primele mii de kilometri ridicam capota motorului de trei-patru ori pe zi, la toate opririle, şi urmăream cum scădea lichidul, faţă de semnul făcut cu creionul pe micul lui rezervor transparent, de material plastic. La început n-am descoperit nimic să mă sperie, până ce, a treia zi de drum, între Kiev şi Moscova, sub o ploaie care mă urmărise aproape tot timpul de la Chişinău înainte, ca să n-am o singură grijă pe suflet, am văzut, cu o nelinişte care mi-a îngheţat sângele, că de astă dată lichidul scăzuse cu un deget în câteva ore. Chiar să nu fi turnat de sus atât de tare şi de continuu, era destul să mă simt plouat până în inimă. Am completat lichidul până la vechiul semn, am notat în caiet data, ora şi numărul kilometrilor de pe tabloul de bord, şi am plecat

mai departe, ferindu-mă să apăs pe frână şi hotărât să n-o folosesc decât la mare nevoie.

Un necaz nu vine niciodată singur, aşa se spune şi aşa ştie toată lumea, dar cred că pentru cei mai mulţi oameni e vorba numai de o zicală. Sigur că în viaţă se pot abate peste noi necazuri multiple şi simultane, dar cel mai mare din ele, dacă este cu adevărat un necaz şi ne sfârtecă inima, le acoperă pe toate celelalte. În ziua aceea am trăit două necazuri deodată, unul la fel de mare ca altul „şi au ţinut până seara, când am scăpat de ele, dar istovit ca după o boală. Vrând să controlez din nou nivelul lichidului, după vreo sută de kilometri, am constatat cu o nouă nelinişte că zăvorul capotei, care se manevrează de la volan, cu un cablu, rămânea ţeapăn, deşi smuceam de el cu nădejde; mi-era teamă că mai degrabă l-aş putea rupe, şi atunci n-aş mai fi avut altă soluţie decât să mă las în voia sorţii. Mă întrebam ce-aş face, într-o asemenea împrejurare, dacă s-ar produce un scurt-circuit sub capotă. Aş fi putut, dacă situaţia devenea într-adevăr disperată, să forţez zăvorul, atât că mi-ar fi trebuit o rangă şi pe urmă rămâneam cu maşina mutilată. Şi tot n-aş fi avut cum să merg mai departe, fiindcă vântul ar fi umflat capota şi-ar fi răsturnat-o peste parbriz, afară doar dacă i-aş fi dat o gaură şi-aş fi legat-o de calandru cu o frânghie groasă. Dar cu ce să dau gaură, şi de unde să iau frânghia?

În acest timp de zbucium, mă zbuciumam şi mai tare, întrebându-mă ce se întâmplase cu lichidul de frână.

În sfârşit, după încă o smucitură, zăvorul s-a deschis cu un scrâşnet, în clipa când mă gândeam că o să rămân cu cablul în mână. De data asta lichidul nu scăzuse atâta cât să mă sperie, numai că tot trebuia să-l controlez din când în când, şi aşa s-a născut dilema care m-a urmărit până seara. Ca să controlez lichidul, riscam să rup cablul, şi nu ştiam cum să aleg mai bine între două necazuri şi cum să mă strecor printre ele.

Seara, în parcajul unui motel de lângă Oriol, când stătuse ploaia pentru câteva ceasuri şi îmi venisem puţin în fire, fiindcă găsisem şi casă şi masă – m-am încumetat să examinez zăvorul. Eu, sau poate un mecanic, nu mai ţin minte, îl reglasem prea strâns, de teamă să nu vibreze capota la viteză mai mare.

N-am avut încotro, l-am slăbit puţin, cu gândul să merg mai încet dacă o fi nevoie; dar n-a fost, capota n-a vibrat nici la vitezele de autostradă. Îngrijorarea mea şi zbuciumul se datorau astfel numai unui şurub strâns cu un zel prea mare. Am uns pe urmă zăvorul, chiar mai mult decât era nevoie; aşa facem totdeauna. În locul meu, Ştefan cel Mare ar fi ridicat o biserică.

Iar lichidul de frână scăzuse insesizabil, după ce mă speriase atât de tare, şi n-a scăzut mai repede nici de aici încolo.

Ajunsesem să nu mai deschid capota motorului decât poate o dată pe săptămână, ca în zilele cele bune ale maşinii. Garnituri am luat abia în Germania, dar nu le-am înlocuit pe cele uzate decât în iarna care a urmat întoarcerii. În tot acest timp n-am consumat decât un sfert dintr-un bidon cu lichid de frână.

În seara de la Oriol, după ce am văzut că zăvorul capotei mergea bine, l-am deschis şi l-am închis de multe ori, bucurându-mă şi nevenindu-mi a crede, până ce un mecanic de la un atelier aflat în partea cealaltă a parcajului a venit să vadă ce se întâmplă cu mine. Fiindcă străbătuse ograda plină de băltoace şi eram bine dispus, nu fără cauză, i-am dăruit o sticluţă cu rom, care, în afară că l-a mirat, pe bună dreptate, cred că i-a făcut multă plăcere.

Aş vrea să văd un om căruia să nu-i facă plăcere o sticluţă cu rom, într-o seară ploioasă.

O

Ultima grijă pe care mi-a dat-o maşina înaintea

plecării, era ceva insesizabil pentru orice mecanic: volanul trăgea puţin la stânga, deşi îi reglasem geometria roţilor cu aparatele cele mai sistematice şi cu oamenii cei mai pricepuţi în meserie. Am mers la probe când cu unul, când cu altul, şi toţi îmi spuneau că mi se năzare. E drept că viciul, dacă se mai poate numi aşa, era neglijabil, ştiam că de pe urma lui nu putea veni nicio neplăcere, îl simţeam mai puţin în braţe şi mai mult în creier, dar nu răbdam să pornesc la drum cu o imperfecţiune. La insistenţele mele oamenii au revenit asupra reglajului, deşi fără convingere şi atribuindu-mi probabil o idee fixă, ceea ce nu-i totdeauna o boală; căci sigur aveam o idee, şi sigur că era fixă, şi fixă avea să rămână.

După tatonări repetate, „am ajuns la o îmbunătăţire sensibilă, ceea ce dovedea că nu mă înşelasem, dar cred că îi scosesem din fire pe bieţii mecanici, aşa că mi-am călcat pe suflet şi m-am mulţumit cu ce obţinusem. Aş fi vrut să le spun, cu o exasperare obosită, care seamănă cu liniştea cea mai deplină: „Faceţi-l să tragă puţin în partea opusă, la dreapta, şi lăsaţi-mă să merg aşa un kilometru, ca să-mi iasă din cap ideea fixă!”

Am plecat şi mii de kilometri mi-am controlat impresia;

tot timpul braţul drept mi-a fost mai încordat decât stângul.

Aş fi putut să uit, dacă n-aş fi fost atent la tot ce se întâmpla cu maşina. Eram dator să fiu cu urechile ciulite şi cu ochii în patru, ca să surprind din timp o anomalie, înainte de a deveni gravă; astfel drumul meu nu era o plimbare, mai ales în prima lui parte, cât am mers spre nord, prin ţinuturi puţin populate, unde zeci de kilometri nu întâlneam oameni, ci numai pini şi mesteceni iar mai târziu reni, care îmi tăiau drumul cu îndrăzneală.

Dar iată ce s-a întâmplat odată, când coboram spre sud, prin Norvegia, după ce lăsasem în urmă Hamerfest şi

Narvik şi ajunsesem la Fauske. Ultimele sute de kilometri, pe o ploaie amară cum nu mai întâlnisem de multă vreme, şoseaua norvegiană mă exasperase, era desfundată şi plină de hârtoape, ca un drum de ţară lăsat în părăsire. Îmi spuneam că nu poate fi decât ceva trecător, suportam cu răbdare hopurile, deşi ar fi fost dăunătoare chiar pentru unele tancuri, şi, într-adevăr, după câţiva kilometri de casnă, dintre băltoace răsărea pânza netedă şi curată a asfaltului, cu marginile portocalii ca nişte raze de soare. Răsuflăm uşurat, mă lăsam moale în scaun, apăsam pe acceleraţie, şi iarăşi simţeam cum trage volanul la stânga, ceea ce mi se părea floare la ureche, după atâtea hârtoape. Numai că n-apucam să merg un kilometru, când deodată mă pomeneam cu o curea leproasă în faţă, plină iar de băltoace sub care ştiam că se ascund hârtoapele. Pe o astfel de şosea, unde îmi menajam cât puteam maşina, chinuindu-mă pe mine, am nimerit o dată în gropi pline de apă mai adânci decât îmi închipuisem, şi a urmat o încercare atât de brutală că nu ştiu cum am rămas teafăr, cum am mai avut duh să ţin volanul cu mâinile. Atunci am auzit sub capota motorului buşituri năprasnice, de-am crezut că maşina o să se rupă în două. Când am oprit câţiva paşi mai încolo şi am coborât în zloată să văd ce se întâmplase, am găsit bateria smulsă din ancorajul ei, destul de puternic, atârnând peste flancul motorului, ţinută numai de cabluri. Aşa ceva nu mi se mai întâmplase, deşi umblasem în viaţa mea pe multe şosele proaste şi desfundate.

Aş mai fi avut de mers prin Norvegia, tot timpul printre fiorduri cum voisem anume, până la Trondheim, iar de acolo să mă abat spre răsărit, în Suedia, ca să ajung pe malul golfului Botnic, şi să mă opresc la Sundsval, un oraş de coastă unde simţisem că are să-mi placă, aşa cum îmi plăcea în primul rând numele. Dar până la Trondheim rămâneau sute de kilometri şi zeci de fiorduri. Într-o carte

informativă citisem că în Norvegia feriboturile erau gratuite, ceea ce mi se părea firesc, de vreme ce nu reprezentau altceva decât o prelungire a şoselei.

Am fost mirat când la prima experienţă am văzut apropiindu-se încasatorul, cu geanta lui atârnată pe burtă, cu o baterie de tuburi metalice prinse în faţă, părând luate de la o trompetă cu claviatura mai lungă. N-am aşteptat să aud muzică, le cunoşteam rostul, erau desigur invenţia unui încasator ingenios, căci iată: în tuburi se pune moneda metalică, şi o clapetă la bază o eliberează una câte una, printr-o simplă apăsare. În zor şi la înghesuială, când iei banul cu o mână şi dai restul cu alta, e anevoios şi-i migălos să numeri moneda măruntă una câte una, riscând s-o scapi printre degete, sau să faci o confuzie, să amesteci valorile. Fiecare tub are diametrul unei anumite monede şi încasatorul trebuie să le încarce din vreme; pe urmă nu-i rămâne decât să apese clapeta, în ritm şi în ţăcănit de mitralieră, de atâtea ori cât are de dat restul.

N-am avut încotro, am plătit taxa neprevăzută, şi la fiecare feribot, după ce am întins banul, încasatorul a tras cu mitraliera în mine.

Făcându-mi-se lehamite de toate acestea, m-am hotărât să părăsesc repede zona fiordurilor şi drumurile norvegiene, deşi poate tocmai de aici înainte începeau cele bune. Pertti Halmari îmi vorbise de o şosea nouă, încă netrecută pe hartă, care mai la sud de Fauske se abătea în Suedia şi ajungea pe malul mării, prin locuri, spunea el, deosebit de frumoase. N-am mai stat nicio clipă la îndoială şi m-am apucat să caut acea şosea salvatoare. Am intrat în Fauske, să cer informaţii, dar n-am putut să le aflu, nimeni nu o văzuse, nimeni nu auzise de ea, nici măcar la oficiul turistic. Ploua întruna, toate erau posomorâte, scăldate în apă şi nu vedeam altă scăpare decât să trec repede frontiera, convins prin simţuri ascunse că deasupra Suediei strălucea soarele. Ceea ce s-a şi adeverit, după ce

anevoie am găsit şoseaua, ascunsă atât de bine că am socotit-o pusă sub farmece.

Orbecăiam prin Fauske, căutând ieşirea pe străzi întortocheate, până ce, în sfârşit, am dat cu ochii de o placardă, care îmi arăta drumul spre şoseaua mea, E6, marcată cu aceeaşi cifră tot lungul Norvegiei. Cifra devenise obsedantă după mai bine de o mie de kilometri; dacă nu-mi sărea în ochi singură, o căutam la toate intersecţiile, şi mai ales la ieşirea din oraşe, altfel pierdeam orice noţiune de loc, chiar şi a locului meu în viaţă.

După ce-am găsit şoseaua acolo unde mi-o arătase săgeata, am mers vreo zece kilometri fără altă grijă decât a hârtoapelor, până ce am simţit în mine o nedumerire care a crescut repede, şi deodată am recunoscut locurile pe unde venisem. Mă aflam într-adevăr pe E6, dar printr-o lacună a indicatorului mergeam nu spre sud, ci înapoi, spre nord, unde nu m-aş mai fi întors nici să fi ştiut că veneau turcii din urmă. Pe aceste panouri care împânzesc Europa, numerotând fiecare şosea cu aceeaşi cifră, din ţară în ţară, nimic nu indică totodată şi direcţia, dus sau întors, pe care eşti nevoit s-o afli cu alte mijloace. Să nu fi fost preocupat de hârtoape, sau să fi avut măcar o îndoială cât de mică, mi-aş fi aruncat ochii pe busolă şi aş fi, văzut că mergeam cu o eroare de o sută optzeci de grade.

Poate o simţisem în mine, nemulţumirea surdă pe care aveam s-o identific mai târziu şi care apărea ori de câte ori drumul făcea o buclă spre miazănoapte, unde nu mai voiam să mă duc nici măcar cu gândul. Dar în ziua aceea aveam destule nelinişti şi nemulţumiri, învălmăşite, aşa că nu puteam să ştiu cauza fiecăreia. Şi atunci s-a întâmplat ceea ce voisem să povestesc mai devreme. Cu toată graba şi enervarea, am întors atent şi cu prevedere, fără să incomodez pe nimeni, şoseaua fiind goală. Dar pe când volanul era bracat la dreapta, şi nu mergeam decât la

pas, ca la orice întoarcere, roata stângă din faţă, dând într-o groapă, s-a buşit atât de puternic încât mi-aş fi tăiat limba în gură, să nu fi avut dinţii strânşi de îmi vibrau maxilarele. De sub botul maşinii a ţâşnit o trombă de zloată, care apoi a căzut peste noi ca o aversă miloasă. N-am avut alt necaz, decât că maşina se murdărise ca dracul. Am spălat numai parbrizul şi m-am uitat să văd dacă roţile nu aveau vreo deviaţie vizibilă, după ce mecanicii se chinuiseră atâta cu ele.

Am găsit greu şoseaua lui Pertti Halmari, când începusem, să cred că nici nu există; n-avea niciun fel de indicatoare şi începea cu o ieşire modestă, ca un drum de fermă, sau ca *o* alee misterioasă şi neumblată. După câteva sute de metri, când mă gândeam să mă întorc, cum făcusem nu o singură dată pe cei câţiva kilometri cât tatonasem, aleea s-a deschis ca un evantai, dezvăluind o şosea largă, netedă ca în palmă. Nu înţelegeam încă nimic, nu ştiam ce se întâmplase, până ce, deodată, marcajele portocalii au devenit albe, cum sunt în Suedia, şi atunci am înţeles că trecusem frontiera. Era şi un panou, pe un stâlp răsturnat de vânt, şi-abia după câteva clipe, reconstituind desenul literelor culcate pe o parte, aşa cum le înregistrase imaginea, am descifrat că scria Sweden. Tot atunci cerul s-a limpezit pe toată întinderea, cum sperasem, şi soarele, luminos şi puternic, m-a lovit din spate, dându-mi vânt înainte. Se ducea până în zări şoseaua misterioasă, trecând peste coline calme şi calde, şi cred că într-adevăr rămânea necunoscută oamenilor şi interzisă prin farmece, fiindcă nu se vedea nimeni înainte şi-n urmă, era goală şi goală a rămas până spre seară, când am ajuns la malul mării, în oraşul Skelleftcă, tinde m-am simţit minunat de bine, deşi e atât de greu să pronunţi un asemenea nume.

Dar mai înainte, când dădusem în şoseaua bună, după sute de kilometri făcuţi prin gropi pline de apă, am

apăsat pe acceleraţie cu o bucurie regăsită pe nesperate, căci o socotisem pierdută pentru totdeauna şi poate o şi uitasem. Atunci am simţit născându-se în mine o uimire, am urmărit-o cum creşte, fără să ştiu de unde vine, până ce m-a prins râsul, un râs vesel ca viteza maşinii. Sigur că n-am putut să râd tot timpul până la Skelleftcă, m-ar fi durut ceafa şi umerii, a trebuit să mă înfrânez după o vreme. În sinea mea însă am continuat să râd până seara, şi poate că am râs chiar şi-n timpul somnului.

După izbitura de la Fauske, direcţia ţinea linia dreaptă, ca pe calea ferată; luam mâinile de pe volan, nevenindu-mi a crede, apăsam pe acceleraţie, maşina se supunea voioasă, fără să devieze un milimetru, şoseaua se depăna şi se legăna peste coline, şi totul părea ca în basme.

Povestind acestea înainte de a începe călătoria, am vrut să stabilesc relaţia dintre mine şi maşină. Încă din Spania, când m-a însoţit şi a fost martora unora din cele mai frumoase drumuri ale mele, dominate de sentimente care mi-au torturat sufletul între tristeţe şi bucurie, urmare a unor întâmplări ca nici unele, socotesc maşina o fiinţă însufleţită. Bineînţeles, cu o reţinere judecată, fără a nutri sentimente ridicole. Dovadă că nu i-am dat nici măcar un nume, fără de care nu poate începe o declaraţie de dragoste. Dar ţin la ea cu o iubire în creştere şi cu regretul că într-o zi va trebui să ne despărţim, pe un drum început de mult, la capătul căruia unul din noi n-are să mai poată ajunge. Mă gândesc adesea ce aş putea face spre a o păstra toată viaţa.

Suntem cam de aceeaşi vârstă şi am putea să trăim în armonie până la ultimele noastre zile, dacă n-ar fi posibile şi unele surprize, pe lângă rugină şi oboseală. Mi se pare nedrept şi trist ca oamenii să se lege de fiinţe care au o viaţă mai scurtă decât a lor, şi să le vadă cum îşi dau sufletul una câte una: un câine, un cal, o maşină. E o

înrudire între ele şi îmi trezesc o tandreţe egală, după cum gândul că le supravieţuiesc în mai multe rânduri, că viaţa lor încape de atâtea ori în viaţa mea îndoliată la fiecare moarte, îmi trezeşte o durere împrospătată întruna. Dintre maşini m-am despărţit fără părere de rău sau chiar cu satisfacţie de cele care mi-au adus mai mult necaz decât bucurie, fie din cauza tehnicii lor neizbutite, fie a viciilor ascunse, fie din împrejurarea nenorocoasă că n-am făcut împreună drumuri emoţionante şi memorabile.

Mă gândeam în timpul pregătirilor de plecare a câta era în viaţa mea această maşină, în vreme ce eu rămâneam unul… E o inegalitate căreia până acum nu-i dădusem atenţie, şi deodată ieşea în lumină, impunându-se ca o obsesie. Poate fiindcă niciodată nu mă ataşasem de alta atât de puternic, şi nici uneia nu-i atribuisem alte însuşiri decât forţa ei mecanică. Poate fiindcă era posibil să rămână ultima, şi atunci, în sfârşit, se crea între noi o egalitate.

Cel mai vechi obiect al meu este un pled albastru, cumpărat de la Cisnădie acum mai bine de o jumătate de secol. Desigur că istoria lui, atât de lungă, ar putea fi pusă într-o carte, şi n-ar fi greu, deoarece mi se pare că-i ca şi scrisă. Însă nu cred să-i vină rândul vreodată, deoarece am de scris multe alte istorii. Acest obiect care a decăzut de multă vreme, devenind pătură de călcat rufe, îmi va supravieţui, cu siguranţă.

Dar longevitatea lui nu va infirma părerea mea de mai înainte, privitoare la lucrurile pe care le abandonăm pe marginea drumului, în lunga noastră trecere prin viaţă; fiindcă, deşi se află încă în casă, acest obiect având acum o utilitate secundară şi decăzută, şi-a încheiat istoria, pentru mine. Nu la fel va fi cu maşina.

Cu toate îngrijirile pomenite mai înainte, şi încă altele, mi-a lăsat o teamă, aceeaşi pe care mi-o inspiram eu însumi, în ajunul plecării, aflându-mă la atelierul mecanic

unde încercam o ultimă oară să îmbunătăţesc reglajul direcţiei, m-am întâlnit cu un coleg de meserie şi am stat puţin de vorbă, la soare, în uşile halei. E un om tânăr, care deşi are abia jumătate din anii mei, a călătorit mult mai mult decât mâine. Oricât era el de umblat va să zică, fiindcă fusese până în inima tuturor continentelor, m-a privit îngrijorat şi poate cu dezaprobare.

Trecerea prin Uniunea Sovietică mai cu seamă, pe care o ştia bine fiindcă făcuse şcoală la Moscova, i se părea grea din cale afară, cu etapele lungi plănuite de mine, pe şosele necunoscute, şi unde totul îmi era necunoscut la urma urmelor, în afară de ceea ce ştiam din istorie şi din literatură.

— Cum, n-ai mai fost niciodată?

Nu fusesem nici măcar în timpul războiului.

— Cel puţin cunoşti limba?

Nu cunoşteam nicio boabă.

M-a privit consternat, şi cred că i-a stat pe limbă să-mi dea sfatul de a renunţa în ultima clipă.

Când ne-am despărţit şi ne-am strâns mâna, mi-a urat cu aceleaşi cuvinte şi cu aceeaşi compătimire ca a doctorului care mă examinase:

— Îţi doresc *să ai noroc* şi să te ţii bine!

Sigur că etapele lungi pe şosele necunoscute şi într-o lume unde mă duceam prima oară îmi stârneau puţin frig în suflet, dar nici nu le-aş fi băgat în seamă dacă aş fi fost sigur că n-o să am niciun necaz cu maşina. Cât motorul se învârteşte iar ea stă bine pe roate, niciun necunoscut nu mă înspăimântă, odată ce sunt sigur că are un capăt şi ştiu că am cu ce îl străbate. Dar ce prăbuşire când maşina se opreşte în mijlocul drumului, fie şi numai pentru o pană de cauciuc, care se înlătură în zece minute, sau pentru o fişă căzută, care se pune la loc în zece secunde! mai ales pe ploaie şi departe de-o casă cu oameni! Şi mai ales noaptea!

Nu ştiu câţi automobilişti au trăit neliniştea, dacă nu

spaima, care te cuprinde când stingi farurile, într-o noapte neagră şi pustie. Şoseaua luminată mai înainte, oricât de puţin ar dezvălui din pământul acoperit de întuneric, îţi arată măcar o dimensiune a lumii, şi eu atâta intensitate încât din strălucirea ei se nasc şi dimensiunile celelalte. Cât timp ard farurile în faţă, întunericul din spate nu ascunde nicio taină, nicio necunoscută şi nicio ameninţare, de vreme ce l-am străbătut în clipele dinainte şi ni s-a arătat mai bine decât ziua, prin densitatea căpătată de imagine când lumina vine dintr-o singură direcţie, concentrată şi percutantă.

În schimb, când se sting farurile, nici neantul, dacă este cineva capabil să şi-l imagineze, n-ar putea să dea sentimentul de gol şi neexistenţă născut în acel întuneric, unde lumea dispare până şi din amintire.

Omul pedestru, mergând printr-o noapte oricât de întunecoasă, nu va primi niciodată o asemenea izbitură, alcătuită în părţi egale din brutalitate şi dezolare. E prea simplu să iei drept cauză numai contrastul violent dintre lumină şi întuneric;

un asemenea fenomen durează câteva clipe, până ce ochiul se adaptează. Lumina farurilor are darul simplu să facă şoseaua vizibilă, aşa credem cu toţii, până ce odată se sting pe neaşteptate, şi atunci simţim că după ele pierim şi noi înşine.

Atunci abia, în clipele de nelinişte sau de spaimă care urmează, dacă ne mai rămâne puţin sânge rece să ne analizăm starea fizică şi starea de spirit, constatăm că sentimentele şi senzaţiile noastre au dispărut cu totul, iar noi nu mai suntem ce-am fost înainte ci devenim o suspensie.

După urarea colegului de meserie, care mi-o amintea pe a medicului şi mă punea de două ori la rând sub acelaşi semn de dubiu, mă simţeam ca într-o noapte neagră, cu amândouă farurile stinse. Dar n-am renunţat la drum, ci

am plecat fără să ţin seama de întuneric.

Puţină lumină am încercat să fac în faţă, învăţând vreo patruzeci de cuvinte în ruseşte, câte încăpeau pe două foi dintr-un caiet şcolăresc de dictando. Sigur că necunoaşterea limbii crea dificultatea cea mai mare, şi nicio clipă n-am încetat să mă tem de golul care avea să fie între mine şi oameni. Am sperat că la Chişinău voi găsi pe cineva de la Uniunea Scriitorilor, care să aibă treabă la Moscova şi să mergem împreună.

N-am găsit şi m-am dus singur, cu vocabularul meu de patruzeci de cuvinte: „Bună-ziua, vă rog, mulţumesc, vreau să mănânc, care-i drumul spre… vreau ceva de băut, unde-i o staţie de benzină” – cam atât, şi mereu „vă rog, mulţumesc, bună-ziua!”

În a treia zi, înaintea amiezii mă apropiam de Moscova sub o ploaie care mă urmărise tot drumul. Trebuia să nimeresc la Uniunea Scriitorilor, dar la Chişinău, unde puteam să iau informaţii, insuccesul pomenit mai înainte mă făcuse atât de apatic, încât am scăpat din vedere să le cer adresa, ceea ce era de neiertat şi mai mult decât regretabil. Am regretat de altfel tot drumul, dar mai ales în această ultimă etapă, când aveam să trec prin cea mai grea încercare. Aşa am mers, năduşit de nelinişte, până ce Moscova s-a ivit în faţă. Atunci m-am calmat ca prin farmec, şi încă, fără să-mi dau seama cum, am fost sigur că am să ajung la ţintă, repede şi fără dificultate.

Veneam de la sud, dinspre Tuia, aşa că am mers drept spre nord, până într-un loc unde, judecând după kilometrii parcurşi şi după urbanistică, am presupus că era centrul oraşului. Am oprit pe dreapta, într-un fel de piaţă, şi apropiindu-mă de un agent de circulaţie, l-am întrebat unde este Inturistul, bineînţeles după ce am spus vă rog şi bună-ziua. Socoteam, cu toată îndreptăţirea, că Inturistul îl cunoaşte oricine, iar la Inturist trebuie să ştie măcar

cineva unde este Uniunea Scriitorilor. Însă, înainte ca agentul să-mi răspundă, m-am gândit că poate chiar el cunoaşte adresa necunoscută de mine, deci mi-am rectificat întrebarea, punând în loc de Inturist, Saiuz

Piseatlei, aflat printre cele patruzeci de cuvinte ale vocabularului.

Am povestit de multe ori întâmplarea şi nimeni n-a vrut să mă creadă că un sfert de oră mai târziu intram în curtea Uniunii

Scriitorilor, cu singurul necaz că ploaia se înteţise şi devenise torenţială.

După o clipă de gândire, şi adaptându-se repede la sărăcia mea de cuvinte, agentul a desenat cu braţul trei sferturi de cerc la dreapta, ocolind nişte clădiri înalte, apoi a schiţat o linie dreaptă, însă înclinată, şi cum totodată a spus cuvântul *tunel*, pe care l-am înţeles fără să fie pe listă, nu mi-a rămas decât să mulţumesc, cu vorba învăţată din vreme. După mişcarea braţului am dedus că dincolo de tunel aveam de străbătut o arteră lungă, până la Maiakovskaia, vorbă cu care omul şi-a încheiat îndrumările. Să nu-ţi vină a crede, dintr-o limbă cu zeci de mii de cuvinte, folosise numai două. Mie îmi trebuiseră mai multe.

După ce am ocolit clădirile înalte din dreapta, am găsit uşor gura tunelului, apoi am ieşit la lumină şi am mers mult pe artera aceea lungă şi aerisită, cu puţine automobile dar toate gonind ca smintitele. Am mai întrebat în vreo două locuri de

Maiakovskaia, şi am fost îndrumat când spre dreapta, când spre stânga, de credeam că mă rătăcisem până ce, oprindu-mă lângă doi tineri, aceştia mi-au arătat că aproape ajunsesem.

Dar Uniunea Scriitorilor? Nu era nici ea departe. N-aţi vrea să mă duceţi până acolo? Cu un „vă rog” stăruitor pus înainte.

S-au învoit cu dragă inimă, dar cum aveam maşina plină de bagaje, nu puteam să iau decât pe unul. S-au consultat, şi-au dat întâlnire, era atât de uşor să le înţeleg dialogul fără să ştiu cuvintele, şi unul din ei, urcându-se lângă mine, m-a condus în două minute, care împreună cu cele dinainte făceau abia un sfert de oră. Nimeni nu vrea să mă creadă. Poate n-o crede nici că ploua foarte tare.

Pentru cartea pe care o lăsasem în lucru acasă şi s-a numit *Casa Domnului Alcibiade*, aveam nevoie să văd mausoleul de la Mărăşeşti, cred că mai mult simbolic, fiindcă altminteri îl ţineam minte; poate voiam să legitimez evocarea lui într-o naraţiune, povestea unui timp lăsat foarte departe în urmă.

Dincolo de Focşani m-am răzgândit, nu ca să evit un ocol de câţiva kilometri, ci spre a nu-mi începe drumul cu un act de documentare, mai ales formal, cum ar fi fost acesta, şi să-mi declar mie însumi profesiunea, pe care e bine s-o ţinem secretă.

E adevărat că mai târziu, în ultima parte a drumului, m-am dus la Verdun, unde nu mai fusesem. Aveam de făcut o apropiere între cele două tragice câmpuri de luptă, şi poate teama de livresc şi de convenţie m-ar fi îndepărtat încă o dată, dacă şoseaua n-ar fi tăiat în două vechile tranşee, strecurându-se printre forturi. Ajuns acolo am uitat că avusesem o intenţie, şi m-a cuprins tristeţea. Cercetarea acelor locuri a devenit astfel pentru mine o trăire amară, care se mai derulează şi astăzi cu aceeaşi intensitate. A trecut peste noi încă un război, mai greu şi mai crud decât primul; a avut şi el câmpurile lui de luptă, şi toate au fost tragice, dar nu ştiu de ce, Mărăşeşti şi

Verdun, legate cu o linie dreaptă de alianţă şi parcă dizolvate unul în altul, rămân pentru mine mult mai dramatice decât toate.

Înainte de a cădea seara m-am oprit la Vaslui, să dorm noaptea, ca dimineaţa să fiu aproape de frontieră;

când treci o frontieră e bine să ai în faţă ziua întreagă.

La niciuna din plecările mele nu m-am simţit atât de trist, de singur şi departe de casă, după prima zi din cele nouăzeci câte erau până la întoarcere. M-am plimbat pe străzile Vasluiului şi-am văzut o nuntă periferică, la un fel de mustărie, rămasă de toamna trecută; totul era atât de pocit şi grotesc, încât m-am întristat şi mai rău.

Pe fereastra hotelului vedeam statuia lui Ştefan cel Mare;

am avut deodată sentimentul inedit şi revelant că monumentul acesta de bronz nu glorifica o figură legendară din istoria ţării noastre, ci o grandioasă existenţă contemporană. L-am pus îşi suflet pe Ştefan cel Mare de când l-am aflat prima oară. I-am cunoscut bătăliile, judecăţile şi bisericile, şi chiar copil fiind şi neavând înţelegere, nu l-am ţinut de rău că-i plăcea vinul şi umbla pe la atâtea ibovnice; de mic mi-a fost teamă de oamenii fără păcate. Nimic nu a umbrit în conştiinţa mea chipul lui, parcă suflat cu aur; el şi-a păstrat strălucirea chiar şi în cărţile de istorie scrise prost, şi-n piesele de teatru copilăroase.

Dar rămânea un personaj din trecutul lăsat departe în urmă, care, fără să-şi piardă mărirea de acum patru secole, nu înviase niciodată în conştiinţa mea, îl ştiam la Putna, sub lespedea lui de piatră. Şi doar fusesem prin multe locuri umblate de el odată, pe unde se războise cu turcii şi cu leşii, pe unde făcuse ospeţe şi înnoptase la neveste focoase! Nu pregetasem nici să urc la Cetatea Neamţului, unde ştiam că bătuse în poartă odată, când era în restrişte. Am trecut prin toate curţile năpădite de iarbă, am văzut zidurile păstrate, am privit în vale firul Ozanei dragă şi mie ca şi lui Ion Creangă, şi care nu-i un râu mititel, ci o apă frumoasă. Pe el însă n-am izbutit să mi-l închipui sub o înfăţişare însufleţită, să păşească spre mine, să în genunchi în faţa lui şi să-i aud glasul. Şi deodată,

privind statuia din piaţa Vasluiului, s-a săvârşit acea revelaţie care mi-a îngăduit să-l văd viu, mişcându-se într-o realitate prezentă, fie prin trecerea lui înainte, fie prin ducerea mea în urmă. Piaţa pe care o vedeam pe fereastră mi s-a părut curtea cetăţii, cum poate chiar fusese, pavată cu lespezi poate păstrate din acea vreme îndepărtată, având în ele vibraţii rămase de secole, paşii voievodului, ai curtenilor şi plăieşilor. Imaginile se năşteau una din alta, nu trebuia să-mi forţez amintirea şi să evoc întâmplări din istorie. De altfel simţeam că scena era inedită, deşi nenăscocită de mine, o scurtă variantă a unei scene adevărate, petrecute în locul acesta. Mă bucuram de un nemaipomenit privilegiu, să fiu un astfel de martor, şi se datora probabil forţei cu care izbutisem să-l evoc pe voievod, într-o fericită clipă de inspiraţie. Ar fi uşor să povestesc totul, dar n-aş spune ceva nou pentru nimeni. Nouă era numai participarea mea la acest moment paralel cu istoria, şi sentimentul că devenisem pentru o clipă contemporan cu Ştefan cel Mare.

Mă necăjea numai nunta ţigănească pe care o văzusem mai înainte, unde ştiam că se petrecea cu gălăgie vulgară, fiindcă se auzeau chiote şi strigături deocheate. Atunci am năvălit cu biciul printre nuntaşi, i-am pus pe fugă, iar în locul lor am poftit oameni de la curte, şi-am măritat-o pe fata

Hatmanului cu feciorul Pircălabului. Ea era o domniţă gingaşă şi sfioasă, el un flăcău subţire ca trestia, dar viteaz şi vrednic, încercat încă de pe acum în războaiele voievodului. A venit chiar şi acesta, pentru câteva clipe, a ciocnit o cupă de vin cu mirele, iar miresei, sărutând-o pe frunte, i-a spus că este frumoasă.

Deşi a doua zi m-am trezit plin de griji, să nu se creadă că întâmplarea de cu seară am uitat-o repede. Amintirea ei m-a urmărit până departe, prin frumoasa ţară care începe la Albiţa, punctul de frontieră. Chiar şi numele

acesta mi s-a părut că descinde din vremea voievodului, poate chiar prin a lui hotărâre, în cinstea unei femei din părţile locului, căci ce să fi fost altceva Albiţa, decât o femeie frumoasă?!

Dacă am pierdut timp cu formalităţile de la frontieră, am fost răsplătit de priveliştea care urmează. Totdeauna m-a contrariat controlul vameşilor, cu atât mai mult cu cât niciodată n-am încercat să trec lucruri nedeclarate. Nu mi-a deschis nimeni geamantanele, în schimb mi-au inspectat maşina palmă cu palmă. Cum treci bariera şi ajungi la vamă, intri pe o groapă de vizitare, ca în atelierele mecanice. Doi grăniceri s-au băgat sub maşină, unul prin faţă, altul prin spate, au înaintat privind de aproape tăblăria, pipăind-o şi s-au întâlnit la mijloc. Pe urmă am iscălit felurite hârtii, am plătit o taxă şi am fost liber.

Era prima zi din iunie, o luni dimineaţa însorită, cum fusese şi duminică, decât că plutea în aer un fel de pâclă, care însă nu opaciza peisajul, ci doar îi voala puţin umbrele, făcându-l mai blând şi ieşit puţin din realitate, între geografie şi incertitudine. Fără să fie frământat, pământul în jurul meu avea reliefuri puternice, dar temperate de lungi linii curbe care alcătuiau văi şi coline, calme şi bune, asupra cărora părea că niciodată nu bătea crivăţul, ci numai zefirul. Se vedeau vii frumos săpate şi bine îngrijite, care nu puteau fi decât soiuri alese; ceva mă făcea să simt că dealurile acestea bătute de soare din toate părţile nu puteau să dea decât vinuri curate şi nobile. Cum toate îngrijirile erau terminate şi trebuia să treacă timp până să fie nevoie de altele, nu se vedeau oameni nici pe şosea, nici pe dealuri. Nu-mi aduc aminte să fi întâlnit sate, şi dacă o fi fost vreunul mă mir că n-am păstrat despre el nicio imagine. Poate mă captiva priveliştea, frumoasa ţară, care mi se înfăţişa ca o mare grădină mănoasă.

Mai repede decât aş fi vrut am ajuns deasupra întinsei depresiuni unde se află Chişinăul, anunţat de

fumul şi aburul şantierelor, înainte de a se vedea casele. Deodată în jurul meu au răsărit, de pe drumuri laterale, de pe câmp sau de sub pământ, şiruri de camioane, ridicând trene de praf galben, parcă imperisabil, după ce ţara până mai colea fusese atât de verde, de curată şi de inviolabilă. Marşul idilic se termina în nelinişte şi tristeţe, cum am simţit totdeauna în faţa marilor oraşe.

Dar nu putem fără ele, viaţa modernă implică aglomeraţii, şi-am meirs înainte.

Dacă adresa Uniunii Scriitorilor din Moscova avea să-mi lipsească din vina mea, sau mai degrabă printr-o fatalitate, nu era de admis că pentru Chişinău mi se dăduse una neclară, pe undeva, pe lângă strada Grădinilor, şi nu fusese numai neclară, ci cu totul greşită. Uniunea Scriitorilor era în altă parte, numai că miliţianul pe care l-am întrebat n-a ştiut să mă îndrumeze, cum a făcut atât de sigur şi iscusit cel de la

Moscova. Mă aflam în impas pe o uliţă prăfuită, când un camion a oprit alături. După ce mi-a aflat păsul, şoferul mi-a spus: „Vino după mine!”, ca în Spania, şi întorcându-se din drum, fără să ţină seama că avea camionul plin cu materiale şi că undeva îl aşteptau cu ele, m-a dus până la destinaţie, în faţa unei clădiri administrative, destul de departe, pe străzi atât de înrâlcite că niciodată nu le-aş fi nimerit singur. Şi fiindcă aşa ceva nu-mi amintesc să mi se fi întâmplat decât în

Spania, iarăşi m-am gândit ce ciudate asemuiri pot fi găsite între aceste două ţări de la extremităţile Europei, neînrudite între ele, şi despărţite de toată lungimea continentului.

Pe treptele clădirii am văzut un tânăr, şi cum se uita stăruitor la maşină pe când încuiam portierele, m-am gândit că mă aştepta pe mine. Cam prea mult, mi-am spus, dat fiind că nu veneam la o oră ştiută din vreme. Dar aşa era, tânărul mă aştepta şi m-a condus la un secretar al

Uniunii, care m-a certat aproape cu asprime, ca pe un şcolar care a lipsit de la lecţie, că sosisem cu trei zile întârziere, că le făcusem încurcături, că reţinuseră cameră la hotel, şi stătea goală de atâta vreme. Mi-am spus în gând: „Dacă trec peste clipa asta, am să trec peste toate!” şi m-am aşezat în fotoliu, zâmbind cu bunăvoinţă şi izbutind să ascund cât aveam inima de acră şi de crispată. Apoi, aplecându-mă în faţă, am spus blând şi răbdător, cu zâmbetul dinainte:

— Nu-i vina mea, măi frate!

Înainte de a trece în Finlanda, timp de două săptămâni, eram oaspetele scriitorilor de la Moscova, pe bază de reciprocitate, printr-o înţelegere între Uniunile noastre. Dacă veneam cu trenul, sau cu avionul, un interpret, un delegat m-ar fi aşteptat la aeroport sau la gară, şi totul de atunci încolo îi privea pe alţii, mie rămânându-mi să mă bucur de găzduire, chiar şi de o maşină ca să mă ducă repede, prin locuri unde aş fi putut să văd mai multe. Dar maşina mea, de care aveam nevoie după aceea, nu puteam s-o trimit la Helsinki cu avionul. Pe de altă parte, calitatea de oaspete nu începea de la frontieră, ci numai când ajungeam în capitală. Până acolo trebuia să mă descurc cu mijloacele mele, destul de precare, singurul ajutor din afară fiind că Uniunile de la Chişinău, şi apoi de la Kiev, unde făceam următoarea escală, să-mi reţină cameră la hotel, ceea ce, ca în toate aglomeraţiile, nu-i fără dificultate.

Uniunea noastră nu ţine legătura directă cu Uniunile din provincie, ci numai prin intermediul celei din Moscova; e o regulă. Deşi am plecat din Bucureşti la 31 mai şi am trecut frontiera la 1 iunie, cum hotărâsem şi cum s-a anunţat telefonic, ceea ce este sigur fiindcă fusesem de faţă, în telegrama trimisă de la Moscova la Chişinău scria limpede că sosesc la

29 mai, când eram încă la Bucureşti, cu maşina la atelierul mecanic, să-i verifice direcţia. Dacă am văzut aşa, i-am rugat, temându-mă de viitoare complicaţii, să facă ce-or putea şi cum le-o da prin minte, să-i anunţe pe cei de la Kiev despre sosirea mea certă, în ziua de 2, după-amiază. Altfel mă temeam că m-ar fi aşteptat cine mai ştie la ce dată, trecută sau viitoare.

Iar când am ajuns la Moscova, în ziua de 3 la amiază, pe ploaia aceea amarnică, am căzut ca musca în lapte: mă aşteptau în ziua de 6, şi mi-au arătat chiar adresa prin care se adeverea că era reţinută cameră la hotelul Peking, unde n-am mai ajuns niciodată, fiindcă au trebuit să se dea peste cap şi să-mi caute alta.

La Chişinău am rămas singur toată după-amiaza. După ce mi-am luat în primire camera oprită de trei zile, întrebându-mă dacă trebuia să plătesc şi întârzierea, o slujbaşă a Inturistului, care vorbea româneşte în relaţiile cu vizitatorii din România, m-a povăţuit ca înainte de toate să duc maşina la un parcaj închis, şi bine păzit, în spatele hotelului, unde, în schimbul unei ruble, o pot lăsa în cea mai mare siguranţă.

Maşina nu suferise nicio agresiune cât stătuse afară, în faţa hotelului, însă am găsit-o înconjurată de lume. Nimeni nu punea mâna, se uitau cuminţi, curioşi şi cu multă nedumerire.

Şi doar oraşul era plin de maşini, nu vedeau prima oară una, şi nici n-ar fi avut de ce să se mire. Nu-i o maşină ieşită din comun, nici printre cele scumpe în ţara ei de origine, dimpotrivă, decât că are o caroserie frumoasă şi o culoare mai neobişnuită, nu galbenul devenit foarte comun de la o vreme încoace, ci o nuanţă a lui, aceea a bobului de porumb aurit de soare. Am scos greu maşina dintre curioşi, parcă nu le venea să se dea la o parte. Parcajul era bine împrejmuit, porţile se încuiau cu lacăt, deşi exista paznic toată noaptea

şi-avea de ajutor un câine gata să latre.

M-am gândit că în secolul electronicei, cu sisteme de alarmă diabolice, cu uşi blindate şi cu încuietori inexpugnabile, un câine rămâne la fel de util ca în toată istoria omenirii, şi nu-l poate înlocui nicio maşinărie. Şi parcajul de la Kiev avea câine

de pază, de fapt doi care lucrau în colaborare. Nu mai ţin minte cum a fost la Leningrad, iar la Moscova nu ştiu, deoarece am avut alt adăpost pentru maşină.

După ce i-am dat o sticluţă de rom paznicului, l-am rugat să-mi pună maşina în aşa fel ca să nu mai vină alta în faţă, deoarece a doua zi plec la cinci dimineaţa.

Slujbaşa de la Inturist, pe care am rugat-o să mă ajute, mi-a completat sistemul meu de comunicare, scriindu-mi pe o hârtie literele slavone, învăţate în şcoală, dar uitate cu anii;

cu puţină râvnă, până seara le ştiam pe dinafară. Las că fără ele nu puteam să citesc numele străzilor; mai rău era că aş fi trecut pe lângă indicatoare de circulaţie fără să înţeleg ce vor să spună. Am mai primit şi o hartă, pe care erau trecute cu roşu şoselele turistice pentru automobile. Văzând cu mirare că drumul meu prin Duboşari, cel mai scurt spre Uman şi Kiev, nu se afla printre ele, am cerut lămuriri şi mi s-a spus că nu pot merge decât prin Odessa. Dar Odessa era departe, spre sud, în vreme ce eu mergeam spre nord, şi aş fi vrut să ajung cât mai degrabă. N-aveam încotro, am înţeles că altfel nu se poate şi m-am resemnat, zicându-mi că, în schimbul unui ocol de trei sute de kilometri, ajungeam şi la Odessa, unde nici nu visasem. Decât că trebuia să plec negreşit foarte de dimineaţă, aşa că am mai trecut încă o dată pe la parcaj, să-i amintesc paznicului şi să nu-mi facă vreo poznă. Am întrebat de restaurant, era chiar în hotel, coborai nişte scări, ca la crame, şi se deschidea la ora şase seara. Tocmai bine, nici n-aş fi vrut altfel, aşa că m-am dus la plimbare.

Am mers pe străzi toată după-amiaza, am fost în gară, m-am uitat la trenuri şi la oameni. Pe urmă am intrat într-o prăvălie, să cumpăr pâine. Nu aveam nevoie, dar singurul lucru pe care îl cumpăr ou plăcere, fără să-mi pară corvoadă, este pâinea. Şi-apoi, când mergi în ţări străine, e bine să ştii ce pâine mănâncă oamenii de acolo.

În rafturile prăvăliei era marfă, erau şi femei la coadă, şi nu lipsea nici vânzătoarea, care stătea rezemată cu coatele de tarabă. În faţa mea, două gospodine în rochii de stambă, una cu burta mare şi cu faţa pătată de sarcină, vorbeau în şoaptă şi cu sfială. Am aşteptat răbdător câteva minute, uitându-mă la vânzătoare, fără să înţeleg de ce stătea nemişcată. Nimeni nu protesta, nu era să stric tocmai eu liniştea, aşa că m-am lăsat păgubaş şi mi-am continuat plimbarea, până la capul străzii.

Când m-am întors, în prăvălie nu se schimbase nimic, pâinea stătea în rafturi, femeile la coadă iar vânzătoarea rezemată cu coatele de tarabă.

Cu acestea se făcuse ora şase şi m-am îndreptat spre hotel, repede; am găsit uşa restaurantului deschisă, dar întârziasem zece minute şi toate mesele erau ocupate. Nu-mi plăcea să aştept în picioare până ce se elibera un scaun, poate o oră sau chiar mai mult, fiindcă nimeni nu părea grăbit şi nimănui nu i-ar fi priit mâncarea şi băutura, văzându-mă că-i stau într-o

coastă.

Nu mi-am făcut sânge rău, nu sufăr dacă săr peste o masă, nu devin nervos şi insuportabil dacă mâncarea întârzie. Totuşi nu mâncasem nimic toată ziua, trebuia să găsesc ceva de-ale gurii, aşa că am intrat într-o prăvălie de alimente, numită promiţător Gastronom, unde însă n-am găsit nimic să mă ispitească. Nu m-am pierdut nici acum cu firea, am luat o pâinişoară şi o sticlă cu vin roşu, care fără să fie scump mi s-a părut de cea mai mare ispravă, cum nu mai băusem în ultima vreme. Nu-mi făceam iluzia

că era din viile fermecate pe unde trecusem de dimineaţă, şi amintindu-mi de ele, cât de frumos, se înşirau pe coline, m-a cuprins o duioşie caldă şi melancolică.

Nu iau cu mine provizii când plec în călătorie, conserve, să stea trei luni în lada maşinii sau sub scaune; nici nu mă pricep să le administrez, nici n-am încredere în ele. Tot ce luasem acum, erau cincisprezece cutii cu stixuri, care se păstrează vreme îndelungată şi nu-ţi cer niciun efort ca să ajungi la ele, nu-i nevoie de nicio deschizătoare şi, ca să le ronţăi, nu trebuie să-ţi întrerupi gândurile, ba chiar am impresia că le incită şi le fac mai vioaie. Aveam şi un salam de Sibiu, dar nu era pentru mine, ci pentru cineva din Elveţia, unde urma să ajung după şaptezeci de zile. Nu credeam că va mai fi bun de mâncare, ci socoteam să-l duc numai ca să-mi arăt buna intenţie. Deşi pâinea şi vinul, hrana lui Michelangelo, ar fi putut să fie şi pentru mine o masă, mi s-a părut că după o zi lungă de agitaţie şi când ziua următoare aveam de făcut şapte sau opt sute de kilometri, ar fi nevoie şi de altceva, ca să-mi dea energie. Aşa că am urcat salamul în cameră, am tăiat din el felii groase şi l-am mestecat cu încetineală, când cu pâine, când cu stixuri, uitându-mă gânditor pe fereastră, fără să văd altceva decât acoperişuri şi cerul pe cale să amurgească.

În ziua plecării, chiar când mă pregăteam să ies pe uşă, mama unor prieteni, femeie de modă veche, cu obiceiuri patriarhale, mi-a telefonat să trec negreşit prin faţa casei, că nici nu va trebui să urc scările, ci mă va aştepta la uşă, căci ţine să-mi dea ceva care să-mi prindă bine. M-am dus, doar ca să nu răspund cu impoliteţe la o intenţie atât de gingaşă şi mi-a pus în braţe un pachet cu miros de cofetărie. Era un chec, însă făcut în casă, cu dichis şi fără zgârcenie; cum nu-mi plac prăjiturile, am mulţumit cu emoţie prefăcută. Mă gândisem cui să-l dau pe drum, dar nu mi-a venit nicio idee, până ce în seara de

la Chişinău mi l-am dat mie, şi am mâncat din el.

câteva felii zdravene, socotind că mă vor înzdrăveni şi pe mine.

Restul l-am pus bine, de unde până atunci îl privisem în silă.

Şi n-a fost mai târziu decât în seara următoare, când iar a trebuit să tai din el felii groase, gândindu-mă ce inspirată fusese donatoarea, şi ce providenţială.

M-am culcat devreme, cred că pe la opt şi jumătate, după

— Ce făcusem un duş fierbinte şi încercam să nu mă mai gândesc la grijile zilei de mâine, ca să-mi prăască odihna.

Din cauza ceasornicului dat cu o oră înainte, soarele apune mai târziu decât în obişnuinţa noastră, în schimb la cinci dimineaţa e întuneric. Nu mi-a fost deloc greu şi nici nu mi s-a părut nefiresc să fiu la poarta parcajului cu zece minute mai devreme decât spusesem, şi când dormea încă toată lumea.

Am încercat să-l trezesc pe paznic prin intermediul câinelui, care m-a simţit şi a venit la poartă gudurându-se, dar n-a vrut să latre, dându-şi seama desigur că nu aveam intenţii rele şi inspirându-i probabil o simpatie spontană. Nu puteam să răspund aruncând în el cu pietre şi ameninţându-l, aşa că am strigat şi am bătut în poartă. În loc să mă ajute, câinele dădea din coadă, ceea ce în împrejurarea aceea mi-a stârnit ciudă şi mi l-a făcut antipatic. Între timp, uitându-mă printre zăbrele, am văzut că în faţa maşinii mele se lăţea o Volgă cât toate zilele, un taximetru, ceea ce mi-a stârnit o vie şi insuportabilă mâncărime de piele. După ce am mai strigat şi am mai bătut în poartă, în sfârşit, în cabina paznicului s-a aprins lumina; văzând aşa, câinele s-a pus să mă latre, am înţeles că trebuia să-şi merite pâinea, dar până ce stăpână-su n-a ieşit pe uşă, n-a încetat să dea din coadă, în contrazicere

cu el însuşi.

Paznicul mi-a deschis poarta, puţin supărat şi mirându-se că veneam atât de devreme, de parcă nu aşa fusese înţelegerea şi de parcă nu mi-ar fi băut romul. La reproşurile mele, temperate fiindcă le ştiam inutile, mina spus cu tot calmul că şoferul taximetrului venea la cinci şi jumătate. Abia intrând în curte am descoperit că paralel cu Volga mai era o maşină, înfiptă de-a latul în botul maşinii mele. M-am uitat pe cer rugându-mă pe mine însumi să nu-mi ies din fire, şi nu mi-am ieşit, dar am petrecut o jumătate de oră istovitoare, gândindu-mă că n-am niciun noroc, şi nici nu ştiu să mă port cu oamenii, şi n-am făcut nimic în viaţă. Nu mă chinuia jumătatea aceea de oră, ci gândul că şoferul n-avea să vină la vreme, sau poate n-avea să vină toată ziua. Dar a venit vrednicul om, punctual şi scuzându-se, deşi n-avea absolut nicio vină. După ce şi-a tras maşina de-o parte, s-a străduit plin de bunăvoinţă să mă ajute până la capăt, şi-a început prin a încerca să descuie maşina cealaltă, care era cu una din viteze cuplată şi cu frâna de mână trasă. Deşi a folosit fel de fel de chei, n-a ajuns la nicio izbândă. Să împingem maşina înainte sau înapoi n-ar fi fost cu putinţă, şi-atunci nu ne-a rămas decât să punem. umărul toţi trei, adică şi portarul, ca să-şi merite romul, şi s-o săltăm când din faţă, când din spate, împingând-o de-a latul. A fost grea cazană să facem un coridor, prin care am izbutit să-mi scot maşina la centimetru.

Deci necazul s-a sfârşit cu bine, numai că aveam o oră întârziere. Mă miram că nu voia să se lumineze de ziuă, până ce, ieşind pe bariera de sud a oraşului, şi căutând în stânga o geană a dimineţii, am văzut că nori grei şi negri, adunaţi într-o tăcere perfidă, acopereau tot cerul, nelăsând să se vadă nici stelele, med răsăritul.

Nu mi-a venit deloc bine, şi ca să fie mai rău m-am rătăcit repede, pe o şosea în lucru, cu indicatoarele luate,

care m-a dus la aeroportul oraşului. O maşină tocmai venea din faţă; l-am rugat pe şofer să-mi arate drumul. „Vino după mine, mi-a spus el. Şi eu merg totîntracolo”. L-am mai rugat să oprim la o staţie de benzină; dacă n-ar fi fost el, nu ştiu cum m-aş fi descurcat singur, cu obiceiuri şi tehnici noi pentru mine.

Nu pornisem bine că a şi începu ploaia, care cu o mică întrerupere, în faţa Odessei, avea să mă însoţească, uneori furioasă, până la poarta Kievului, poate chiar „poarta cea mare”.

Când am oprit la staţia de benzină, abia m-am dat jos din maşină, lângă pompa aflată în ploaie, că am şi simţit cum îmi curg pe ceafă şuviţe groase de apă. Cine ştie cât aş fi stat acolo, fiindcă în clădirea staţiei, aflată departe, nu mişca nimeni. Şoferul meu din fericire a venit, a luat furtunul, l-a pus în gura rezervorului, apoi mi-a spus încă o dată: „Vino cu mine!”

Erau vreo treizeci de metri până la clădire, aşa e aproape pretutindeni, uneori chiar mai mult, o sută, şi nu cred că ar putea să fie o măsură de prevedere împotriva incendiului, ci mai degrabă e reflectarea spiritului slav înclinat să mărească dimensiunile şi distanţele, înăuntrul unei ţări uriaşe.

— Cită benzină? m-a întrebat pompagiul.

— Vreau să fac plinul.

Aşa ceva nu se poate, pompa de benzină se manipulează electric, de la distanţă, şi trebuie să spui o cifră, care se aşază pe un cadran al mesei de comandă. Cită benzină ai cerut, atâta curge şi mecanismul declanşat nu se opreşte chiar dacă rezervorul dă pe dinafară şi se face băltoacă; pe o ploaie torenţială, nici nu se bagă de seamă. Totuşi, am spus o cifră prudentă, ca să nu fac risipă, deşi benzina e atât de ieftină că nu *se* simte în pungă. Când să plătesc, pompagiul m-a întrebat dacă nu vreau bonuri. Cum să nu, e mai uşor aşa decât să scoţi

mereu banii. Am cerut benzină de douăzeci de ruble şi atunci omul a început să numere bonuri de zece şi de cinci litri, de credeam că n-o să mai termine. Am căpătat un teanc atât de gros că nici nu-i înţelegeam rostul, mi-au ajuns tot drumul, ba câteva chiar mi-au rămas, ca amintire.

Sub cerul tot mai jos şi mai negru, ghidul meu m-a dus până la Nistru. Înainte de pod s-a oprit şi mi-a arătat drumul, fiindcă o lua în altă parte. Apoi m-a întrebat dacă n-am rom, cu parale; aveam, ştiam că prinde bine, primisem sfaturi şi i-am dat bucuros o sticluţă de o litră, spunându-i bineînţeles că nu iau banii pe care mi-i întindea în ploaie. Nu am simţul comerţului, orice manevră de cumpărare şi mai ales de vânzare îmi este penibilă, de aceea prefer să-mi rezolve alţii asemenea nevoi, eu retrăgându-mă cu decenţă. Dacă aş fi vrut să mă fac negustor, aş fi dat faliment repede. Am încercat de câteva ori, când eram la ananghie, să-mi valorific nişte biete bunuri.

cum se numesc agoniselile noastre, şi totdeauna am fost în pagubă.

Am dat să plec, fiindcă mă înmuia ploaia, dar până să deschid portiera, şoferul mi-a băgat banii în buzunar, cu de-a sila şi s-a dus repede, fără a-mi lăsa timp.de replică. M-am uitat, era o hârtie de trei ruble; credeam că nu văd bine, fiindcă depăşea de trei ori preţul sticluţei. Atunci, în loc să mă simt stânjenit, am avut o clipă de satisfacţie şi de îngâmfare. Era prima mea negustorie reuşită.

Aproape de Odessa cerul a început să se înseninezе, apoi s-a luminat de-a binelea, soarele a început să strălucească şi mi-am dat seama încă o dată că sudul, încotro mergeam, va fi totdeauna pentru mine o fascinaţie, în suflet, şi un balsam în mădularele însetate mereu de căldură. Era însă ultima bucată de drum spre sud, pentru multă vreme. Îmi regăseam, proiectată în faţă, zona mea vitală şi mergeam către ea cu bucurie, uitând că nu făceam

decât un ocol care avea să-mi prilejuiască o zi de tortură. Mă străduiam să uit de asemeni ce chinuite au fost aceste pământuri, cu satele cunoscute până la obsesie din vechile comunicate de pe front, şi pe care acum le străbăteam în goana maşinii, într-o linişte incredibilă.

Am încercat să intru în Odessa, deşi nu o pusesem la socoteală. Ştiam că n-ar fi fost cu putinţă şi nu năzuiam să cunosc Uniunea Sovietică în această călătorie pripită, ci mă gândeam ca abia să aflu cum aş putea să-mi organizez pentru viitor o explorare deplină, să străbat ţara în zigzaguri, până la Vladivostok şi în peninsula Ciukotka, de care mă legau puternice amintiri literare.

Însă, dacă tot ajunsesem la ea, mi se părea stupid să ocolesc

Odessa de astăzi, în aşteptarea uneia viitoare. Mă mulţumeam să traversez oraşul, până la malul mării, şi dacă de acolo puteam să mă întorc pe alte artere, ar fi fost cu atât mai bine. Sunt multe oraşe pe care n-am putut să le văd decât tot aşa, în goană, şi totuşi cred că le cunosc binişor. Nu doar prin sentimentul că

„Am fost şi acolo”, ci prin multiple imagini reale, înregistrate nu mai puţin în suflet decât pe retină. Din păcate, pe şoseaua mai mult goală la început, au răsărit şi au început să se înghesuie camioane şi tot felul de vehicule grele, până ce în apropierea oraşului s-au contopit într-o masă compactă. Cred că eram singurul cu un autoturism în această învălmăşeală, sau dacă or mai fi fost şi alţii, ici-colo, nu puteau să se vadă, se pierdeau ca nişte gângănii între balauri. M-am ambiţionat să merg înainte, lăsând în stânga prima ramificaţie spre Kiev, care m-ar fi scos din aglomeraţie. Imediat după aceea, mişcarea masei de vehicule a devenit greoaie, a început să icnească şi apoi s-a poticnit, ca şi cum şoseaua era strangulată. Nu puteam să întorc, am aşteptat cu o răbdare prefăcută, cu un calm de suprafaţă, până ce am început să ne mişcăm, cu zece metri

pe minut, dacă nu-i o exagerare optimistă. La următoarea ramificaţie, unde am ajuns anevoie, am ieşit din şir şi am ţâşnit spre stânga, ca din praştie, fără să fi văzut măcar turnurile oraşului.

Nu era timp de regrete, m-am pomenit cu un munte negru în faţă, bolovănos şi rostogolit, de n-am mai ştiut pe ce lume mă aflu. Impresia s-a păstrat câteva clipe, dându-mi o ameţeală care m-a neliniştit, fiindcă semăna cu aceea care mă dusese la doctor înaintea plecării şi pe urmă o uitasem. Dacă mi-a fost puţin teamă, ea s-a transformat în frică adevărată când, trecându-mi orice ameţeală, am desluşit că venea peste mine un uriaş nor de ploaie, cât toată jumătatea de nord a cerului. Într-o clipă s-a făcut întuneric, şi atunci mi-am mai dat seama de altceva, că ieşind din şir şi luând-o pe drumul Kievului, mă întorsesem cu faţa la miazănoapte.

Nu ştiu cum şoseaua aceasta atât de învecinată cu cealaltă pe unde venisem, şi nu mai puţin importantă, era goală; lumea de o parte şi de alta a ei mi s-a părut pustie, aşa cum ogoarele întinse până în zări mi s-au părut negre, deşi cred că erau înverzite. Un om singuratic de pe marginea drumului mi-a făcut semn şi l-am luat în maşină, fără cuvinte; părea să fie un mecanic de la vreo staţiune de tractoare. A mers numai câţiva kilometri, în timp ce norul cât munţii plesnise şi începuse să se reverse asupra pământului. Când mecanicul s-a dat jos mi s-a părut că plonjează într-o apă ridicată la verticală. Îndată l-au luat valurile, dar cred că ştia să înoate.

Rămas singur m-am concentrat asupra poziţiei mele în lume şi am înţeles că începusem, într-o realitate indubitabilă, marşul lung la nord de mine însumi, şi că o parte din fiinţa mea, ruptă în două, rămânea în urmă, de unde avea să mă cheme întruna.

A fost o zi lungă, acoperită de ploaie, pe o şosea dreaptă, plină de mâzgă. N-am să mă plâng de starea

asfaltului, toate şoselele pe care le-am umblat mi s-au părut bune, de obicei largi, dar fără benzi marcate, a căror lipsă, când te-ai obişnuit cu ele, îţi dă oarecare nesiguranţă, teama că nu mergi pe unde trebuie şi nu ţii linia dreaptă. După ce-am luat prima oară benzină, douăzeci de litri, peste alţi vreo douăzeci cât mai erau în rezervor, n-am simţit nicio schimbare în mersul motorului.

Când am umplut rezervorul a două oară şi nu mai putea să fi rămas decât urme din benzina cu care venisem, a început să ţăcăne avansul, cum se spune cu o vorbă improprie. La celelalte nelinişti s-a adăugat încă una. Am mers înainte, cu capul între umeri, socotind că sunt dator să ajung la Moscova, şi abia pe urmă să mă gândesc mai departe. Mi-am spus că oricâte griji aş avea, trebuie să le las de-o parte şi să mă îngrijesc numai de mine şi de maşină, ca să nu ne trădăm unul pe altul. N-am văzut peisajul, ascuns sub perdeaua groasă de ploaie, dar l-am simţit ca o câmpie continuă, tangentată de privire până la un orizont din închipuire, orizontul real, limita vederii pe vremea aceea urâtă fiind la câteva sute de metri în afara şoselei. Şi iarăşi mi-am spus că va trebui să revin aici cu o pregătire mai bună, fără atâta grabă şi într-o zi mai frumoasă.

În grija pentru maşină m-am străduit să frânez cât mai puţin cu putinţă, ca să nu pierd lichidul din pompa centrală, şi să accelerez cu cea mai mare blândeţe, ca să nu mai aud ţăcănitul motorului, ceea ce este pentru el o suferinţă primejdioasă, răsfrântă în sufletul meu cu o suferinţă nu mai atenuată.

În grija pentru propria-mi fiinţă, ştiind cât de lung era drumul, am ieşit din când în când în afara şoselei, în parcaje cât terenurile de fotbal, aflate de obicei la oarecare distanţă, ceea ce este un bine, fiindcă şuierul cauciucurilor şi huruitul motoarelor lăsate de o parte se aud îmblânzite şi nu-ţi mai perforează timpanele.

Bagajele, aşezate în spatele meu, gândeam că mai chibzuit decât altă dată, nu-mi îngăduiau să înclin decât foarte puţin spătarul scaunului, de-aceea nu puteam să ajung la o poziţie de odihnă. Închideam ochii şi aţipeam puţin, acel somn miraculos de câteva clipe învăţat în zile lungi de călătorie, după care te simţi odihnit ca în prima oră a dimineţii. Însă mă trezeam cu gâtul înţepenit, sau cu capul căzut într-o parte. Atunci mă mulţumeam să stau cu ochii închişi, câteva minute, ronţăind stixuri; am avut destule, mi-au ajuns până în faţa Parisului... în acoperişul de tablă bătea ploaia, ca un răpăit slab dar neîntrerupt de mitralieră; nu-mi făcea bine, mă simţeam ca pe un câmp de bătălie, expus ploii de gloanţe venită din toate părţile.

Uneori mă cuprindea descurajarea, socoteam că n-o să ajung;

niciodată, îmi venea să mă întorc, recunoscându-mi slăbiciunea şi laşitatea. Sigur că nu m-aş fi întors, e destul însă că un asemenea gând îmi trecea prin minte, ca să am pentru ce să mă ruşinez şi să simt umilinţă. Era mai bine când reveneam în şosea şi îmi reluam drumul; mă îmbărbătau zgomotul sănătos şi credincios al motorului, mişcarea înainte, sentimentul că spaţiul din faţă se micşora încontinuu, mărindu-l pe cel din

Urmă, sentimentul că eram sănătoşi şi puternici, şi eu şi maşina.

Dădeam drumul la puţină căldură şi ascultam în gând muzică, aşa cum se întâmpla să-mi vină în minte, dar era ca şi când aş fi cântat cu glas tare. Mă simţeam mulţumit de mine, aveam şi câte un moment de mândrie, că nu mă lăsasem doborât la popasul din urmă şi mergeam înainte, înfruntând o natură ostilă.

Nu pot să uit totuşi că nici în momentele cele mai bune nu eram scutit de dificultatea şoselei, plină de zloată şi mâzgă.

Erau multe camioane, n-am să spun că se ţineau lanţ,

nici că închideau drumul; şoferii mi s-au părut cuminţi şi cumsecade, nu-mi amintesc să mă fi şicanat vreunul, astfel că nu mă voi plânge. Dar zloata ridicată în aer de cauciucurile uriaşe ale camioanelor, făcând un vârtej murdar deasupra şoselei, îmi împroşca parbrizul încă de departe, cu stropi tot mai denşi, până ce, în momentul când începeam depăşirea, ajungea să-mi pună în faţă o pânză groasă de mâzgă. Cele mai multe erau vehicule grele, care mergeau cu viteză moderată şi nu puteam rămâne în urma lor fără să-mi ies din fire; iar dacă aş fi rămas, să zicem, nu eram scutit ca în scurt timp sticla parbrizului să nu devină opacă. Mai tot timpul pompam apă peste ea, să ajut ştergătoarele, mă durea piciorul de atâtea apăsări, care trebuie să fie scurte şi viguroase şi regretam că nu aveam o pompă automată, pe care până acum o socotisem un „gadget”, încă un obiect cu care vânzătorii de automobile storc banii cumpărătorilor.

Apa pentru spălatul parbrizului se află aproape de motor, într-un rezervor de un litru. Într-un an cred că îl umplusem o singură dată şi folosisem atât de puţin din conţinutul lui, încât la această plecare abia se golise pe jumătate. Nici prin minte nu-mi trecuse să-l completez, socotind că-mi va ajunge multă vreme, dacă nu chiar până la întoarcere.

L-am umplut de cinci ori pe zi şi l-am binecuvântat din nou pe prietenul meu Neculai, care în unele rânduri mi-a ajutat să-mi fac bagajul, dându-mi sfaturi folositoare. Acum nu mai putuse să mă asiste, zăcea în pat de o bucată de vreme şi gândul că de atâtea ori făcusem împreună drumuri frumoase, m-a întristat în clipa plecării. Deşi socoteam că era o prevedere inutilă, aveam în maşină bidonul de apă, de cinci litri, pe care mă silise să-l iau în altă călătorie. Însă, aşa cum regretam lipsa unei pompe automate, regretam că în locul rezervorului de un litru, de sub capotă, nu aveam unul de o vadră, spre a nu fi nevoit

să cobor de atâtea ori în zloată şi în ploaie, ca să-l umplu.

Iar în acest timp, când puneam în raport litrul cu vadra, pe şosea curgeau tone de apă!

În a doua parte a după-amiezii ploaia s-a domolit, dar cerul a rămas tot jos şi negru. Şi, deodată, pe acest fond sumbru a izbucnit o strălucire, ca o rază de soare răsfrântă într-o fereastră. După o clipă, cât mi s-a întunecat privirea, am descoperit o cupolă de biserică, poleită cu aur, că nu-mi venea să cred şi părea o comoară cerească. Curând am văzut şi alte cupole, la fel de bogate şi am fost sigur că ajunsesem în Kiev, mai ales că între timp şoseaua se aglomerase. Abia mersesem o sută de metri şi încă mai simţeam în spate sclipirea cupolelor, când coloana de maşini s-a oprit, poate la un semafor roşu sau într-o înghesuială. În spatele meu era un Moskvici cu o familie „unul din puţinele autorisme pe care le văzusem în ziua aceea;

cred că oamenii veneau din vacanţă, fiindcă aveau maşina încărcată cu toate bagajele care se iau în asemenea ocazii. Am coborât repede, m-am dus la omul de la volan şi după ce i-am.

spus bună ziua şi vă rog, i-am arătat o hârtiuţă cu adresa Uniunii Scriitorilor din Kiev. Altceva n-am putut să-i spun, şi nici n-a mai fost nevoie, numai că, după cum m-a făcut omul să înţeleg, până la Kiev mai aveam de mers mulţi kilometri. Totuşi s-a hotărât să mă piloteze încă din vreme; când coloana s-a urnit, a trecut în faţa mea şi mi-a făcut semn să-l urmez, ceea ce am înţeles fără să mai fie nevoie de frumoasele cuvinte:

„Vino după mine!” Pornind, am mai simţit o dată sclipirea cupolelor.

Acestea rămăseseră de mult în urmă, când în faţă au apărut altele, deasupra Kievului. Desigur că nu putea să fie decât de

Impresie exacerbată, dar mie mi se părea că tot

oraşul era acoperit numai cu cupole aurite. Ploaia contenise.

Deşi ghidul meu nu ştia nici el unde era strada căutată, nu m-a abandonat până ce nu a găsit-o. A oprit de câteva ori să întrebe, ultima oară pe o stradă pavată cu piatră cubică şi atât de povârnită că la pornire roţile au patinat mult, scoţând fum de sub cauciucuri; l-am simţit intrând în maşină, unde mirosul lui persista şi a doua zi dimineaţa.

De pe înălţimea unde mă aflam când ajunsesem la destinaţie, probabil se vedea panorama oraşului, dar n-aveam linişte să privesc, şi nici nu s-a găsit cine să mi-o arate.

Deşi târziu după amiază, la Uniunea Scriitorilor birourile pe unde am trecut erau pline de oameni în activitate, şi nu lipsea nici preşedintele. N-am avut cum să ne înţelegem, decât că ne-am strâns mâna, după ce am spus bună seara şi vă rog, şi i-am întins hârtia unde se arătau în ruseşte rosturile şi ţelurile mele. De altfel, de data aceasta erau informaţi cu exactitate despre sosirea mea, aşa că aveam camera reţinută. Până să vină cineva care să mă conducă, am fost poftit să mă aşez într-un fotoliu. În spatele meu era o fereastră panoramică, şi cred că de acolo s-ar fi văzut oraşul în toată desfăşurarea lui grandioasă, dacă aş fi stat cu faţa. Mi-a părut rău, dar nu puteam să întorc spatele gazdelor.

A venit şi cine trebuia să mă conducă, o fată, care îmi închipuiam că era şi interpretă. Am spus preşedintelui mulţumesc şi bună seara, şi ieşind cu fata am constatat că nu cunoştea nicio limbă străină. Ce-i drept, ca să-mi arate drumul până la hotel nici nu era nevoie de cuvinte. Am ajuns fără încurcătură, după ce am coborât înălţimile şi am mers pe o arteră largă, apoi am cotit la dreapta, pe una nu mai îngustă. Pe când coboram, se vedea oraşul, cum bănuisem, numai că, preocupat de maşină, ar fi fost

imposibil să-l privesc aşa ca să-l ţin minte.

Nu-mi plac oamenii care vorbesc mult, socotesc că folosim prea multe cuvinte în relaţiile de toată ziua, acum însă aş fi vrut ca fata să-mi spună măcar unul. Am spus eu, la despărţire, mulţumesc şi bună seara.

Nici la hotel nu vorbea cineva o limbă străină, totuşi m-am descurcat şi mi s-a dat camera, după ce am fost sfătuit să nu las maşina în stradă, ci s-o duc într-un parcaj cu pază, la capătul acelei artere mari pe unde venisem şi care se numea bulevardul Taras Şevcenko. Am socotit să merg mai întâi cu piciorul, în recunoaştere, aşa cum fac de obicei în oraşe necunoscute. Nu doar ca să mă orientez; mersul pe jos continuă să fie pentru mine o voluptate. Şi-apoi; din maşină, nu vezi ca lumea nici strada, nici oamenii. Nu poţi cunoaşte un oraş şi nu-i poţi învăţa drumurile, decât parcurgându-l cu piciorul, şi cu un plan în mână.

Planul nu mi-ar fi folosit la nimic de astă dată, fiindcă aveam de mers drept înainte, pe o arteră dreaptă, până într-o piaţă rotundă, aşa că nu m-aş fi rătăcit nici pe întuneric.

Era încă lumină, deşi trecuse de ora şase, când credeam că se înserează. Norii s-au subţiat pe când străbăteam bulevardul, şi din când în când s-a văzut soarele, aburit şi cu marginile estompate. M-am mirat să-l văd la o înălţime atât de mare, mai mult decât două lungimi de suliţă, de unde îi trebuia timp până să apună. M-am dumerit că dacă traversasem câteva meridiane spre soare-răsare, ceea ce face să se scurteze ziua, în schimb trecusem peste mult mai multe paralele în drumul spre miazănoapte, ceea ce o lungeşte. Încă de departe se vesteau nopţile albe.

Cum am ieşit de la hotel, n-am mers mai mult de câteva sute de metri, şi am văzut pe dreapta o biserică mare, solemnă, bogată, şi bineînţeles cu toate cupolele

aurite. Era vremea vecerniei, dinăuntru se auzeau cântări armonioase şi am intrat să văd ce oameni veneau la slujbă. Am văzut de toate felurile, chiar şi tineri, care ascultau în linişte şi bună-cuviinţă, dar nu puteam să-mi dau seama câtă smerenie aveau în suflet. Mi-au luat ochii odăjdiile preoţilor, de argint la fel de strălucitor ca aurul de pe cupole, şi atât de albe că păreau rochii de mireasă.

Unul mi-a atras atenţia şi pe urmă nici nu i-am mai văzut pe ceilalţi; era un om în floarea vârstei, cu o corpolenţă maiestuoasă, cu o barbă mică, neagră, desenată ferm fără să fie aspră, cu fruntea înaltă, boltită, nobilă, cu o faţă mare, de de

frumuseţe demnă, menită s-o ţii minte, senină şi impozantă;

Iar glasul lui, cu un timbru puternic, între tenor şi bariton, care făcea să vibreze aerul sub cupola nu mai puţin aurită înăuntru decât afară, m-a făcut câteva clipe să mă cred la operă. Cred că slujitorul vecerniei făcea şi puţin teatru, e greu să nu cazi în ispită cu atâta asistenţă cucernică. Se ştia chipeş, îşi cunoştea glasul, cunoştea şi preţul odăjdiilor, şi al aurului de pe cupolă;

de ce să se ascundă sub o haină smerită? Aş fi stat până la sfârşitul actului, dacă n-aş fi avut grija maşinii. Când am ieşit am mai rămas un timp pe scările de piatră, privind oamenii care continuau să vină. Printre ei, femei bătrâne, cu fruntea în basmale albe, cu şaluri pe umeri, băteau mătănii în drumul de la poartă până la biserică, îngenuncheau pe piatra pavajului şi se închinau pravoslavnic.

De-acolo înainte am dat drumul la pas, aşa că n-am mai văzut mare lucru; întârziasem pe nebăgate de seamă, aveam demers mult, iar ziua, oricât de lungă, se apropia de termen. Cred că am făcut mai mult de trei kilometri la ducere şi trei la întoarcere, ceea ce n-ar fi fost decât o promenadă plăcută, să nu se fi apropiat seara. După aceea

am luat maşina, am dus-o pe unde trecusem cu piciorul, am băgat-o în parcajul păzit de un om şi de doi câini, care inspirau toată încrederea. De partea cealaltă a pieţei era un hotel modern, o prismă înaltă cu faţadele drepte, cu multă sticlă. Semăna cu hotelul *Kiev* de la

Bratislava, al cărui nume, de altfel, confirma intenţia înrudirii.

La primul etaj era un restaurant cam de lux, unde am intrat puţin stânjenit cu îmbrăcămintea mea pusă la încercare deploaie, de zloată şi de drumul lung în maşină. O directoare severă, cu taior negru, cu bluza albă şi cu o zgardă de catifea neagră în jurul gâtului m-a întâmpinat în capul scărilor şi înainte de a-i spune bună seara, şi vă rog, vreau de mâncare, mi-a barat drumul, vestindu-mă, ceea ce am înţeles fără ca vorbele să fie prevăzute în sumarul vocabular de călătorie, că nu este nicio masă liberă. Poate să fi fost adevărat, însă după privirea cu care m-a cercetat din cap până-n picioare, mi s-a părut că îi păream inacceptabil. Nu m-am supărat, cred că avea dreptate, la atâtea decenii după revoluţie. Dar nici eu nu puteam să-mi pun haine negre. M-am întors pe jos la hotelul meu străbătând a treia oară lungul bulevard Taras Şevcenko, traversându-l din când în când, ca să-l descopăr pe amândouă părţile. Atâta am văzut din Kiev, şi-mi pare rău că n-a fost nici timp, nici cine să-mi arate mai multe. Căzuse şi întunericul.

Nici la restaurantul hotelului n-am găsit locuri libere.

Exista un restaurant şi peste drum, la un subsol unde se vedeau ferestrele luminate, însă aşa cum am constatat, aruncând o privire din stradă, toate mesele erau ocupate. M-am hotărât să cobor şi să aştept, trecând peste toată neplăcerea, altfel mă temeam că n-am să rezist încă o zi nehrănit şi în continuă mişcare.

Nişte femei grăbite aduceau la mese fel de fel de bucate, mai multe şi mai îmbietoare decât îmi închipuisem.

M-am lipit de un perete şi am aşteptat, cu ochii la lume, să văd cine-i gata să plece. Adulmecam mirosurile de la bucătărie, mă uitam la bufetul frigorific unde se vedeau salate cu maioneză, ciuperci şi felurite mizilicuri, îmi lăsa gura apă, aş fi vrut să mă înfrupt din toate, chiar din cele care nu mi-au plăcut niciodată. Oamenii stăteau tihniţi cu vinul sau cu votca în faţă, niciunul n-avea de gând să se ridice, era dreptul lor după o zi de muncă. Femeile continuau să se vânture prin faţa mea cu farfurii în mână, grăbite şi năduşite; îmi sugeam burta şi mă lipeam mai strâns de perete, altfel m-ar fi lovit cu umărul sau m-ar fi călcat pe picioare. Zadarnic aşteptam să se uite una la mine, să întoarcă ochii măcar o clipă, ca să-i spun repede, vă rog, bună seara, aş vrea de mâncare. Pierzându-mi orice speranţă că va fi una mai milostivă şi se va urni cineva de la masă, am ieşit şi m-am dus la marele magazin Gastronom de alături. Nu credeam că la o oră atât de târzie voi mai găsi ceva care să-mi placă, mi-am spus însă că trebuie să mă mulţumesc cu orice şi să nu fac nazuri. Însă când am văzut salamurile şi cârnaţii mi s-a strâns stomacul, şi-am luat o sticlă de vin roşu. Am mâncat iarăşi în cameră, numai că am început cu checul, ca să fie o variaţie.

Pe urmă am ronţăit stixuri, condimentându-le cu salamul de

Sibiu, care s-a mai scurtat cu câţiva centimetri. Nu poţi să mănânci mult din asemenea alimente, făcute nu ca să te saturi;

Înghiţitura se opreşte în gât şi trebuie să vină altceva ca s-oampingă din spate; am încercat să mă întorc la chec, dar mi-a rămas şi el în gât, unde a stat până la cafeaua de dimineaţă, pe care, ca totdeauna în călătorie, mi-o fac singur în cameră.

M-am trezit de câteva ori peste noapte şi mi s-a făcut frică în întregul înţeles al cuvântului, că n-am să rezist

până la urmă. Peste ziuă fusesem în picioare de la patru dimineaţa, şi după drumul greu mă mişcasem, într-un fel sau în altul, până la zece seara, când m-am culcat nehrănit, cu foamea doar amăgită.

După atâta zbucium şi încordare, mă mir că nu-mi pocneşte de

arteră. De câte ori m-am trezit noaptea mi-am ascultat inima.

Am plecat din Kiev pe o dimineaţă însorită, atât de nesperată că mi se părea făcută cu închipuirea. Lumina şi căldura ei mi s-a răsfrânt repede în suflet, redându-mi pasiunea pentru călătorie. E minunat, e o măreţie să mergi înainte, fără să raportezi dimensiunea ta la dimensiunea pământului, atât de disproporţionată. Nu trebuie să atribui pământului altă întindere, decât etapa unei zile. Ziua următoare el va mai creşte cu lungimea încă unei etape. Acesta este pământul care ne aparţine, cel pe care îl construim singuri, pentru nevoile noastre şi cu puterea noastră.

Deşi credeam că pornisem în direcţia bună, am oprit şi am întrebat pe o fată, ca să mă asigur: „Care-i drumul spre

Moscova?”

Dintre toate cuvintele învăţate, „daroga” suna cel mai bine.

Poate că suna mai frumos decât toate cuvintele care înseamnă drum, în limbile cunoscute, dacă nu cumva şi-n orice altă limbă de pe faţa pământului, încă neauzită. Cuvântul îmi place, mă încântă şi prin sonoritate, şi prin cuprindere. Fata însă nu m-a înţeles şi a ridicat din umeri. Ce naiba, daroga are o pronunţie atât de timbrată şi de limpede! Atunci am renunţat la cuvântul care suna minunat de frumos în faptul zilei şi am spus numai Moscova. Fata mi-a arătat cu mâna înainte. Poate *daroga* trebuia spus în altă tonalitate.

Am mers spre nord vreo nouăzeci de kilometri, când o ramificaţie bruscă, aproape în unghi drept, m-a întors cu faţa la soare, de unde până atunci îl avusesem în dreapta. Până acolo însă, în prima parte a drumului am avut o senzaţie de istovire;

deşi abia pornisem şi ziua se vestea foarte frumoasă, am simţit că mă clatin şi prima oară în viaţă m-am temut că îmi pierd cunoştinţa. Mi-am revenit după câteva clipe de panică şi am mers mai departe, dar încă un timp am rămas cu frica, până ce am început s-o uit, captivat încă o dată de mişcarea înainte. Pe la ora zece uitasem cu totul şi mă simţeam sănătos, mergeam bine dispus, fără să mă supăr că soarele îmi venea în faţă. Sunt bucuros că nu l-am cârtit, ca în alte rânduri, şi bine am făcut, altfel aş fi crezut că primeam pedeapsă, căci curând cerul s-a înnorat de nu-l mai puteam recunoaşte. Ploaia care a început repede însă am recunoscut-o, nu se schimbase, era ca ieri, cenuşie şi rece, şi la fel am recunoscut şoseaua, acoperită cu mâzgă în câteva clipe. Şi iar am deschis puţin caloriferul şi am cântat în gând cu o voioşie neprefăcută, fiindcă iar mă simţeam puternic şi iar îmi spuneam că fiecare kilometru mă apropie de ţintă. Îmi era însă foame şi ţăcănea avansul, făcându-mă să mă încrunt la răstimpuri, până ce m-am oprit la un bufet de pe marginea drumului, să caut ceva de mâncare şi să văd ce-i cu motorul. Bufetul era plin de şoferi înmuiaţi de ploaie; m-am întors de la uşă, mirosea prea tare a votcă, şi nici nu aveam loc înăuntru. M-am uitat chiorâş la capota motorului, era ziua când zăvorul ei se bloca şi mi-era teamă să nu-i rup cablul. Am renunţat să mai umblu sub ea, să reduc puţin avansul; pierdusem obişnuinţa, şi parcă nu mai aveam nicio încredere în ceea ce ştiusem odată, când îmi reparam şi îmi reglam singur maşina. Mai departe am condus accelerând uşurel, cfcea ce nu mi se potriveşte. La urcuşuri, nu aveam încotro, trebuia să apăs pe pedală şi atunci auzeam ţăcănitul. Eram

bolnavi amândoi, şi eu şi maşina.

Îmi luasem gândul că până seara aş fi putut ajunge la

Moscova, şi chiar dacă aş fi ajuns, cum să mă descurc pe întuneric, şi cine să mă ia în grijă, când n-ar mai fi fost nimeni la Uniunea Scriitorilor? Trebuia să mă opresc într-un loc pentru noapte, nu ştiam unde. Mergeam înainte, nu se putea altfel, dar în fiecare minut şi cu fiecare kilometru simţeam tot mai multă nelinişte. Mi se părea că de data aceasta eram încolţit rău de soartă, că nu mai aveam nicio ieşire. Atunci, prin ploaia care cădea întruna, am văzut venind din faţă o fată pe bicicletă. Mergea strâns pe marginea drumului, ferindu-se de camioanele care o făceau tot una de zloată. Dar pedala fără să ezite prin ploaia necontenită şi nu ştiu unde putea să se ducă; în zeci de kilometri nu-mi aminteam să fi văzut o casă de oameni. Deşi ne-am încrucişat în viteză, mi-a rămas pe retină. Era blondă, subţire şi stătea frumos pe bicicletă, fiind ea însăşi frumoasă. Avea un trening colant, albastru, cu pantalonii sumeşi până deasupra genunchilor, lăsând să se vadă picioare sprintene, cu pielea aurie, dar într-un ton mai arămiu decât al cupolelor. După ce a trecut, şoseaua s-a făcut mai întunecoasă; amintirea ei a rămas ca o pată de lumină pe pânza cenuşie a ploii.

Tot atunci, pentru că nici bucuriile nu vin singure, cum nu vin necazurile, pe dreapta şoselei am văzut o placardă mare, albastră, care anunţa un motel la zece kilometri. Mi-a venit inima la loc, un motel pe şosea este altceva decât un hotel în mijlocul oraşului; aveam multă speranţă să găsesc o cameră, chiar fără să fi fost reţinută. Am început să număr kilometrii, în timp ce priveam afară cu ochii în patru; motelul putea să fie mai departe de şosea, ca staţiile de benzină şi ca parcajele unde încercasem să aţipesc şi astăzi, şi neizbutind, stătusem cu ochii închişi, ronţăind stixuri, în răpăitul ploii pe tabla acoperişului.

După vreo opt kilometri, inima a început să-mi bat* mai tare, la kilometrul următor m-am uitat în faţă cu nedumerire şi nelinişte, nu se vedea nimic, pe tot câmpul, şi-mi închipuiam că motelul nu putea să fie ascuns într-o subterană. La kilometrul al zecelea mi s-a răcit inima şi cred că nu i-a lipsit mult să se oprească. Eram în dreptul oraşului Oriol, pe care nu l-aş fi ştiut fără hartă, fiindcă şoseaua îl ocolea pe departe.

Am mers înainte cu faţa tot mai lungă şi mai crispată, căutând disperat un indicator şi o ramificaţie.

Uneori mi se întâmplă să mă îndoiesc de impresiile mele „dacă le-am înregistrat fără să le dau importanţă. Acum însă „un acoperiş pentru noapte era preocuparea mea, neîntreruptă şi arzătoare, aşa că n-ar fi fost posibil să citesc greşit ceea ce spunea indicatorul. După cei zece kilometri mai făcusem încă unu, descurajat şi fără să ştiu ce-o să fie mai departe, când am ajuns la o răspântie importantă. Un miliţian care supraveghea circulaţia mi-a spus că motelul este înapoi, pe alt drum decât cel pe care venisem. Cu această îndrumare am găsit uşor ţinta, dar nu pot înţelege care a fost enigma indicatorului; de altfel l-aş fi uitat repede, ca pe un detaliu penibil, dacă n-aş fi întâlnit tocmai acolo acea fată blondă, pe bicicletă.

Ajuns la motel, în marginea Oriolului, care nu se vedea deocamdată, am căpătat o cameră, fără dificultate; deşi micuţă, era suficientă pentru o noapte şi nu-i lipsea baia, binecuvântată.

Fereastra dădea spre un crânguleţ cu arbori de toate felurile, unii în alţii, într-o alianţă puternică. Pretutindeni în lume sunt alianţe. Oriunde aş fi întors capul, oriunde m-aş fi dus cu gândul aş fi găsit, într-un fel sau în altul, o alianţă, pentru apărare, pentru ofensivă. Numai eu nu găseam cu cine să mă

aliez, măcar ca să ajung până la Moscova.

Deocamdată pentru seara aceea nu mai aveam decât

grija mâncării; gândul la salamul de Sibiu şi la chec făcea să mi se încleşteze beregata. Maşina o dusesem alături, în parcajul păzit, unde fireşte era şi un câine. Desţepenisem şi zăvorul de la capota motorului, completasem şi lichidul de frână care nu scăzuse decât doi milimetri. Începeam să mă simt bine, dacă nu mă gândeam la ziua de mâine. Până să mă spăl pe mâini şi să-mi scot din valiză lucrurile de noapte, se făcuse ora cinci şi jumătate. Am coborât plin de îngrijorare şi am împins timid uşa restaurantului. Nu era închisă, toate mesele erau goale, frumos pregătite, cu farfurii, cu şervete, cu pahare, cu tot ce se cuvine, curate şi lustruite de nu-mi venea a crede. Mi se părea că uşa rămăsese descuiată din greşeală şi că va veni cineva să mă dea afară. Cu cine să mă aliez ca să atacăm împreună bucătăria? M-am aşezat neîncrezător într-un colţ al sălii, cu spatele în unghiul pereţilor, apărat din două direcţii, îndată, dintr-o umbră unde nu văzusem pe nimeni, s-a desprins o fată, în rochie neagră, cu şorţuleţ alb în faţă, curăţică, dichisită şi plină de bunăvoinţă. Mi-a spus bună-seara, i-am răspuns asemeni şi am cerut de mâncare, dar fără prea mare speranţă, aşteptând să mă refuze, ca nefiind încă ora de masă. Când colo, într-un minut, spre marea mea mângâiere, aveam în faţă o farfurie cu supă, după care tânjeam de trei zile. Nu mă interesa cât putea să fie de bună, aburea şi adulmecând-o, cum era fierbinte, îmi simţeam ochii umezi de emoţie şi inima înmuiată de mulţumire. O supă rămâne o supă, în orice parte a lumii, o fiertură, restul alcătuirii ei nu mai interesează când eşti în restrişte. Era o supă cu perişoare, şi s-ar fi chemat ciorbă, să nu fi fost dulce. Deasupra avea presărată ceapă mărunţită, în loc de altă verdeaţă. Cred că a fost bună, dar mai ales m-a bucurat s-o simt atât de fierbinte. Îmi mulţumea chiar şi sufletul, nu doar viscerele flămânzite.

Până să vină altă mâncare, m-am uitat la o frescă viu colorată, care acoperea tot peretele din faţă, de vreo zece

metri lungime. Reprezenta, într-o tratare modernă, oameni în costume de epocă, de acum un secol. Toate fizionomiile mi s-au părut bine marcate, înfăţişau nu simple portrete ci oameni în acţiune, arătându-şi sentimentele şi intenţiile. Când am aflat că erau personaje din cărţile lui Turgheniev nu m-a mai mirat nimic, decât dimensiunile uimitor de generoase ale picturii, un lux inexplicabil pentru restaurantul unui motel unde trag oameni obosiţi de drum, grăbiţi şi preocupaţi de următoarea etapă, nu de literatură şi de pictură. Nu mă laud că am recunoscut personajele, în schimb am simţit atmosfera, ceea ce mi-a prilejuit o clipă frumoasă, la sfârşitul unei zile urâte. Dar pe urmă, cum ştiu că în zilele noastre este din ce în ce mai puţin timp şi mai puţin entuziasm pentru asemenea gesturi, am fost mâhnit să înţeleg că scriitorilor de astăzi nu le va mai face nimeni fresce cât pereţii restaurantelor, nici măcar în oraşele lor de naştere, nimeni nu le va mai ridica monumente în pieţe, nici statui în parcuri, şi poate nici busturi în grădinile publice. Lăsând la o parte amărăciunea, mi-am râs în barbă, gândindu-mă cât se păcălesc cei care nesocotesc forţa artei şi o demonetizează, uitând că aşa cum a supravieţuit ea secolelor sau mileniilor din urmă, va supravieţui şi celor viitoare, mai mult decât îşi poate păstra structura materială un monument sau o statuie.

Să mai spun că după supă a venit şi o friptură? Nici nu mai ştiu dacă era bună. Când am cerut şi de băut, căci doar învăţasem cum se spune, fata mi-a adus o carafă cu limonada, cu bucăţi de gheaţă, de care n-aş fi avut nevoie într-o seară cam friguroasă. Dar am băut-o fără să protestez, şi am văzut că poate înlocui vinul mai uşor decât îşi închipuie înrăiţii. Până să termin masa n-a mai venit nimeni; în tăcerea de mănăstire, fresca avea o emanaţie biblică, deşi personajele erau laice.

Am mers să văd oraşul, aflat atât de departe, încât a

trebuit să iau troleibuzul, ceea ce socotesc a fi o abdicare, oricât m-ar scuza lipsa timpului. Ieşind de la motel am simţit miros puternic de petrol, ca în preajma rafinăriilor. Dincolo de un pâlc de arbori, am descoperit o staţie de benzină, unde zeci de camioane stăteau la rând să se alimenteze. Şoferii aşteptau cu răbdare, fără să se enerveze şi să sune din claxoane, proverbiala răbdare rusească. Îi ştiam din alte staţii de benzină, începeam să-i cunosc şi în drumul spre oraş am reflectat la viaţa lor, în care deplasarea şi şoseaua ocupă mult mai mult loc decât casa. La întoarcere m-am oprit din nou, am trecut de la un camion la altul, privind pe îndelete oamenii şi maşinile, în timp ce benzina curgea pe furtunuri. Simţeam că scenele acestea, la care asistam zilnic, îmi vor lăsa o impresie puternică; trebuia să mai aştept, să ajung la o sinteză şi apoi, poate, la o naraţiune.

În staţia troleibuzului un tânăr mi-a vândut două bilete, ca să am şi unul pentru întoarcere. Cât o fi de mare oraşul, nu ştiu; am coborât în centru şi m-am plimbat puţin pe o stradă, probabil cea principală. Am băut cvas, dintr-o cisternă metalică, pusă pe roate, mare de vreo cinci sute de litri, cu marafeturi mecanice, robinete, sticle de nivel, manometru, poate şi supapă de siguranţă. Cvasul nu era însă ce ştiusem, o băutură fermentată pe cale naturală şi puţin alcoolică, sau dând această impresie, ci un sifon colorat şi dulce.

Am văzut prima femeie la volan şi am privit-o cu insistenţă. Staţiona în faţa unei prăvălii, maşina era un Moskvici, iar ea o femeie grasă. N-am putut să-i văd faţa, ci numai picioarele groase, ieşind de sub rochie. Dar era la volan, băga cheia în contact şi se pregătea să plece.

În jurul oraşului s-a dus o vestită bătălie de tancuri. Am traversat strada să privesc de aproape monumentul tanchiştilor. Mai potrivit şi mai temeinic nu s-ar fi putut face, era un tanc adevărat, care desigur luase parte la

luptă. Cu şenilele lui grele, cu blindajul de oţel fără moarte, mi s-a părut că are să dureze mai mult decât casele. Din păcate soclul, nu de piatră, ci din materiale mai slabe, nu putea să reziste până la urmă.

Pe negândite am ajuns la Orlik, râul care traversează oraşul. Amurgul se prelungea, de câteva ceasuri se păstra aceeaşi lumină de seară, de parcă timpul nu mai mergea înainte. Priveliştea care se dezvăluia de pe pod, la deal şi la vale, m-a făcut să mă opresc cu o bucurie mirată. După mersul pe ploaie, în lungul unei câmpii monotone, care dacă era verde mie mi se părea neagră, mă pomeneam deodată într-un decor de poveste, cu sălcii despletite deasupra apei, într-o mişcare lascivă şi voluptuoasă, cu colţuri umbrite, pline de taină, cu un văl de mister ţesut între ţărmuri. Râul, sub umbrele adânci ale înserării curgea lin la vale, de-a lungul unei lumi plină de poezie, în vreme ce el rămânea epic, ca o povestire. Am înţeles ce datorează Turgheniev acestei ape şi peisajului, care i-au oferit probabil primul prilej de contemplaţie. Sufletul lui este marcat de Orlik, cu un delicat amestec de suspine şi de visare, după cum impetuoasa şi carnala natură de la Iasnaia Poliana, unde am fost după câteva zile, îl marchează pe Tolstoi.

Un tânăr neatent, venit din alt peisaj, m-a înghiontit pe scara troleibuzului. Pe drum, un om de lângă mine mi-a oferit, fără să-i fi spus o vorbă, o ramură de liliac, dintr-un buchet la care mă uitam cu emoţie, fiindcă eram destrămat şi tânjeam după o floare. Şi omul şi liliacul veneau din peisajul lui

Turgheniev.

Am vrut să mai văd o dată fresca, dar restaurantul, gol când plecasem, era acum plin de oameni, şi fumul de tutun acoperea peretele.

În apropierea motelului şi a staţiei de benzină am descoperit un microraion, destul de departe de oraşul

tutore. Pe un microbulevard, un şir de sculpturi urmăreau să înfrumuseţeze cartierul, cosmonauţi, oameni-broască în costume de scafandru.

La capătul şirului, un om de bronz, un muncitor, cu o şpangă în mână, răpunea un fel de hidră, şi o călca în picioare. Privit mai de aproape, mi s-a părut că nu-i bronz, ci numai metaloplastie, foi de aramă subţire, modelate şi apoi unite prin sudură. Un ofiţer de miliţie, care se tot uita la mine cum inspectam statuia, mi-a adresat cuvântul; am înţeles că mă întreba dacă îmi place sculptura, de care el, în mod evident, era foarte mândru. Toţi suntem mândri de oraşele noastre! Cât mă mai mândream în copilărie, la Ploieşti, cu statuia Vânătorilor, de pe Bulevardul

Independenţei!

Ramura de liliac am dat-o cameristei de la motel, prelungind cu acest gest atmosfera adusă de pe Orlik. Şi eu, şi omul din troleibuz am făcut câte o faptă frumoasă, în stilul lui Turgheniev, la care am rămas sensibil din tinereţe.

Seara, înainte de culcare, notasem în caietul de însemnări:

„Principiu de respectat în călătorie: nu trece pe lângă un duş cu apă caldă fără să-l foloseşti, chiar dacă ai făcut baie un ceas mai devreme, fiindcă nu se ştie când ai să găseşti altul”. Eram prea obosit şi am amânat duşul pe a doua zi dimineaţă, zicând că era al meu, cu certitudine şi în toată siguranţa, căci doar nu putea să-mi ia nimeni camera de baie.

Când m-am trezit, în zorii zilei, nu curgea apa. Camerista căreia îi dădusem liliacul, m-a făcut să înţeleg că este ceva stricat la instalaţie, şi nu se va repara repede. Aşa că am plecat la drum neîmbăiat, nebărbierit, fără să-mi fi putut face o cafea, ca să mă înzdrăvenească în această ultimă şi grea parte a drumului, şi aşa am intrat în Moscova, nespălat şi cu faţa ţepoasă.

Aveam ţepi şi în suflet, chiar după ce ajunsesem, şi mă chinuiam, tot mai tare pe măsură ce treceau orele. Ploaia bătea pavajul din curte, fără să ostenească, iar eu, într-un birou, aşezat pe un scaun lângă fereastră, aşteptam ca un tânăr, răspunzător de soarta mea, să-mi găsească o cameră, iar o tânără, răspunzătoare şi ea de grijile mele, să-mi găsească o interpretă.

Atunci l-am cunoscut pe Lev, care a apărut în timpul de aşteptare. Era poet, vorbea româneşte şi ar fi fost bucuros să-mi stea la dispoziţie, mai ales că făcea adesea acest oficiu, când se ivea nevoia. Acum însă suferea de o răguşeală şi era inapt să-mi dea explicaţii. Dar mi-a ţinut tovărăşie în aşteptarea mea prelungită, şi cu toate că trebuia să-şi menajeze coardele vocale, prima condiţie ca să se vindece, a vorbit tot timpul, într-o limbă română pitorească şi adesea hazoasă.

În timp ce stăteam aşa şi făceam conversaţie, am auzit pe coridor glasul Tatianei şi al doctorului, de nu mi-a venit a crede, până ce le-am văzut siluetele pe geamurile uşii, trecând repede;

erau aferaţi nevoie mare şi vorbeau volubil. N-aveau de ce să fie sfioşi, mai întâi fiindcă ştiau foarte bine limba, apoi, doctorul traducea poezii în ruseşte, iar Tatiana preda cursuri de literatură română la Universitatea din Moscova.

Îi văzusem la Bucureşti puţin înaintea plecării, le cerusem sfaturi şi cum aflasem că vor face şi ei acelaşi drum ca mine, la aceeaşi dată şi tot cu maşina, le-am propus să mă ia sub protecţie, să merg după ei, ceea ce m-ar fi scutit de multe griji, mai cu seamă de gânduri negre. Convenisem, şi răsuflăm cu uşurare, când colo, în ajunul plecării m-au anunţat că sunt nevoiţi să întârzie câteva zile. M-am resemnat, şi acum iată-i, sosiţi încă din ajun, de parcă ar fi trecut în zbor pe deasupra mea, care mă chinuisem cu ploaia şi cu mâzga de pe şosele.

Peste câteva zile, la sfârşitul săptămânii, aflând că a

doua zi doctorul mergea la Iasnaia Poliana, l-am rugat să mă ia cu el, ceea ce, fără să-l incomodeze în vreun fel, cum presupuneam, pe mine m-ar fi scutit de oboseala unui drum care nu-mi făcea nicio plăcere, fiindcă abia îl parcursesem în ziua când ajungeam la Moscova, şi nu-mi lăsase o amintire prea luminoasă.

Ne-am învoit încă o dată, dar seara, mi-a telefonat la hotel că şi-a amânat sau şi-a contramandat plecarea. M-am resemnat a doua oară, şi m-am dus cu Irina, interpreta mea, care s-a străduit să mă consoleze. Noroc că era o zi cu soare, şi drumul mi s-a părut mai frumos ca la venire. Iar la Iasnaia-Poliana l-am întâlnit pe doctor, plimbându-se pe aleile domeniului, în tovărăşia unei poete moscovite, pe care o cunoscusem de altfel, tăcută şi visătoare, cu o fizionomie puţin cam rurală. De data asta am fost nevoit să cred că doctorul avea însuşirea de a anula şi timpul şi distanţele, ca personajele năzdrăvane din basme.

Convocată telefonic, Irina, cu un impermeabil alb şi cu umbrela în mână, a apărut în biroul unde stăteam de vorbă cu

Lev, aşteptând să mi se găsească o cameră. Era o fată micuţă, cu ochelari bulbucaţi, de mioapă, care îi dădeau o fizionomie dezarmată şi speriată. Tocmai termina ultimul an al facultăţii de franceză, şi chiar zilele acelea îşi dădea lucrarea de diplomă.

După ce a aflat de ce fusese chemată, a venit la mine, mi-a întins mâna, bărbăteşte, şi mi-a spus privindu-mă cu francheţe:

„Mă numesc Irina!” Nu era deloc speriată, cum mi se păruse, iar dezarmarea, dacă o fi avut-o, ştia să şi-o ascundă, ca să se arate cum am văzut-o de atunci încolo, sigură pe ea şi hotărâtă, doar cu uşoare îngândurări melancolice, potrivite cu vârsta.

M-am simţit stânjenit s-o am la dispoziţie, să-mi asculte dorinţele şi să mi le îndeplinească, s-o târăsc toată

ziua după mine, prin Moscova. Trebuia să mă port cu o extremă delicateţe, ca să n-o pun – într-o situaţie de subalternă, fără să am dreptul şi fără să am priceperea, fiindcă n-am fost niciodată şef, şi, mai ales, n-am dat porunci nici unei fete. I-am spus aceste gânduri, din ce în ce mai încurcat şi temându-mă ca buna intenţie să nu se transforme într-o jignire, dat fiind că optica mea putea să fie diferită de a ei, şi rămasă în urmă. Mi-a răspuns că nu face altceva decât o muncă pe care şi-a ales-o şi care îi plaoe, şi dorinţa ei este ca după ce îşi ia diploma să rămână interpretă.

M-am înclinat, oricum nu puteam face altfel, dar o clipă cât am rămas singur cu Lev, l-am rugat să-şi repare gâtul într-o săptămână şi la Leningrad să meargă el în locul fetei; într-adevăr, mi se părea prea mult pentru ea, iar pentru mine inacceptabil. Mi-am dat seama pe urmă că abia acum o jigneam, sau măcar îi făceam o nedreptate.

LA NORD DE NOI ÎNŞINE

Lev a rămas până seara, m-a condus la hotel împreună cu fata, m-a aşteptat împreună cu ea în cameră până ce m-am bărbierit şi am făcut o baie fierbinte, a vorbit tot timpul, şi printre vorbe a băut câte o înghiţitură mică de whisky. Cred că aşa i-a trecut şi gâtul, mai repede decât sperasem. I-am poftit pe amândoi la masă în restaurantul hotelului, şi fiindcă Irina şi-a scos impermeabilul, i-am spus că are o rochie frumoasă, cum spun în rare ocazii, mai degrabă când o rochie nu-mi place, socotind ca vorba să fie o consolare pentru cine o poartă, însă rochia fetei era într-adevăr frumoasă, şi ea trebuia răsplătită căşi-o pusese într-o zi cu ploaie atât de urâtă.

Înainte de a merge la hotel avusesem o convorbire cu şeful biroului care se îngrijeşte de oaspeţi. În primul rând a vrut să afle de la mine, prin intermediul lui Lev şi al Irinei, ce doresc să fac la Moscova, şi unde aş mai vrea să merg după aceea, în cele două săptămâni ale mele. Doresc,

a precizat el, să fac o vizită profesională, sau una turistică?

Întrebarea m-a lăsat cu gura căscată. Nu reflectasem ce-ar fi însemnat o vizită profesională, probabil convorbiri cu scriitorii, conferinţe, interviuri, şi mai ce apoi? Voiam altceva decât teorie literară, era prea târziu s-o adaug teoriei mele fundate pe o experienţă cât toată viaţa, pe reflecţii şi meditaţii.

Voiam să văd lumea, oraşele, străzile şi oamenii. Noţiunea de turist nu se potriveşte cu această intenţie, fiindcă nu merg în lume pentru simpla plăcere, şi chiar ideea de a-mi îmbogăţi totodată şi cunoştinţele nu mi se pare suficientă. Scopul meu este să comunic unor oameni, cei care uni citesc cartea, ce-am aflat despre alţi oameni, pe care nu oricine are ocazia să-i vadă, şi nu oricine are răbdarea să-i înţeleagă. În o astfel de lumină, drumul meu poate fi numit explorare. Iată cum:

Eram la Leningrad, într-o zi mai pe urmă, şi cum se întâmplase să nu fie de văzut niciun spectacol, ansamblurile cele mai bune din oraş fiind plecate în turnee, Lev m-a dus la circ, seara, iar eu l-am urmat cu plăcere. Ştiam la ce virtuozitate ajunge circul acolo, văzusem şi la Bucureşti câteva reprezentaţii, poate nu cele mai bune, acum însă trupa mi s-a părut mai prejos decât celelalte, şi am plecat la pauză, abandon îndu-l pe Lev şi întorcându-mă la hotel singur, fără teamă că am să mă rătăcesc într-o topografie lineară, subliniată de linia metroului. În staţie, ca să fiu sigur că nu greşeam direcţia, am întrebat de pe care parte a peronului se mergea spre hotelul Europa. Ştiam cum se spune hotel, iar Europa, cu o uşoară modificare de pronunţie, nu era alt cuvânt decât în toate limbile civilizate. S-a nimerit să mă adresez unei perechi de tineri, soţ şi soţie, atât de tineri încât nu-mi venea să cred că erau părinţii copilului pe care îl duceau cu căruciorul. S-au urcat în acelaşi vagon cu mine, s-au aşezat alături şi m-au iscodit cu o curiozitate aprinsă şi

nesătulă, de parcă aş fi fost un om venit de pe altă planetă. Ea mai ales, care mi se adresa prin intermediul soţului, cunoscător al limbii franceze, voia să mă disece, să-mi vadă sufletul şi creierul, şi se bucura la fiecare cuvânt pe care soţul i-l traducea, cu o bucurie nu mai mică. Mi-a rămas în ochi imaginea lor candidă, radioasă şi cordială, şi-am avut o seară de bucurie, nu prin ceea ce ar fi fost măgulitor în interesul lor pentru mine, ci prin ce îmi dezvăluiau ei, fără să le pun nicio întrebare. Trecuse de mult staţia unde ar fi trebuit să mă părăsească, m-au dus până la capăt şi după ce-au aflat de unde vin, unde mă duc, ce fac în viaţă, ce caut în ţara lor şi în ţările celelalte, el a spus între întrebare şi afirmaţie:

— Sunteţi turist?!

M-am scuturat, silindu-mă să-mi ascund indispoziţia. Dar tânăra femeie a observat probabil o schimbare pe faţa mea şi atunci s-a adresat soţului, spunându-i ceva în ruseşte. A urmat o convorbire între ei, câteva replici, erau puţin încruntaţi, până ce el s-a luminat şi mi-a tălmăcit părerea nevestei:

— Soţia mea spune că sunteţi un călător!

— Exact! i-am răspuns, surprins că o tânără femeie necunoscută, de la Leningrad, mă definise cum eu nu izbutisem niciodată.

Deşi foloseam adesea cuvântul, nu fusesem capabil să-i descopăr singur acel sens al lui care era paralel cu aspiraţiile mele. Şi regretam că nu ştiusem să-l spun la Moscova.

Pe lângă interpretă, pe lângă alte înlesniri trebuia să mi se dea o maşină, care izbuteşte să mărească ziua, ceea ce este un câştig demn de luat în seamă, când zilele sunt numărate. Mi s-a propus să mă folosesc de maşina personală, dacă tot o aveam acolo. Nu înfruntasem nicio lege venind cu asemenea vehicul, în schimb încălcasem obiceiul. Am primit hotărârea cu seninătate, fără să spun

că grija circulaţiei, conducând singur, mai ales în aglomeraţii, m-ar fi împiedicat de la celelalte scopuri. Am fost informat în continuare că fata, devuşka, acesta era titlul

Irinei, va primi suficiente bonuri pentru taximetre; numai că taximetrele nu le găseşti totdeauna. Mai departe: voiam să văd pe cineva din lumea scriitorilor? Da, aş fi vrut să-l văd pe autorul unei cărţi de care mă ocupasem şi-mi trezise un viu interes pentru oamenii nordici din peninsula Ciukotka, aflată tocmai la strâmtoarea lui Bering; nu cunoşteam o romanţare mai bună a vieţii unui sat eschimos, fiindcă de fapt nu cunoşteam alta. Iar pe autorul ei aş fi vrut să-l văd, fiindcă trăise acolo o experienţă reală şi prelungită, nu fusese doar în documentare, metodă de cunoaştere insuficientă şi falsă. Omul acesta dusese un timp viaţa băştinaşilor, cu cele trei sute şaizeci şi cinci de zile ale anului reduse la o singură zi şi la o noapte, cu vânătoarea de urşi albi, de vulpi albastre, de foci şi de morse, cu săniile trase de câini pe câmpuri de zăpadă bătută, cu drumuri marcate numai de stele, cu năvala de feerii ale aurorei boreale. N-aş fi suportat traiul acolo, în iurte de piele îmbrăcate în gheaţă, încălzite şi luminate de opaiţe cu grăsime de morsă, în noaptea polară egală cu o iarnă întreagă. Dar experienţa mi se părea grandioasă, de aceea aveam o mare admiraţie pentru omul care o trăise şi m-aş fi bucurat să-i strâng mâna.

Numai că Semuşkin murise.

Oamenii pe care i-am cunoscut într-o viaţă lungă, buni şi răi, duşmani sau prieteni, mor unul câte unul şi nu prind de veste totdeauna. Unei femei modeste şi cumsecade, colaboratoare în unele treburi literare, ieşită la pensie din motive de boală, pentru care am avut simpatie şi admiraţie, i-am trimis din când în când cărţile mele, ceea ce în primul rând era o mulţumire pentru mine. La ultima dintre ele, fratele ei mi-a răspuns demn şi

simplu: „Sora mea a murit toamna trecută*”.

Când întâlnesc vechi cunoscuţi sau prieteni, mă feresc să-i întreb ce fac părinţii, fraţii sau nevestele, şi plec fără să le aflu morţii. Din câţi oameni au populat aria vieţii mele, încetul cu încetul se duc cu toţii.

Mai era un scriitor care îmi trezise interesul, un interes tehnic, fiindcă scrisese un roman din viaţa şoferilor, şi se cunoştea că nu pornea de la o experienţă trucată. Am întrebat despre el cu îndoială, temându-mă că iar calc în strâchini. Nu murise, dar trăia într-o *dacea*, departe de Moscova, şi i-ar fi fost greu să vină, şi nici nu ştia pentru cine ar fi venit, neavând cum să afle cu ce conştiinciozitate, cu ce aplicaţie şi la urma urmelor cu ce încercată pricepere dădusem cărţii lui forma finală în limba română.

Văzând insuccesul repetat a doua oară şi temându-mă că ar putea să se repete încă o dată, am renunţat la relaţiile literare şi m-am lăsat pe mâna Irinei, să-mi arate oraşul.

La sfârşitul consfătuirii, fără ca eu să fi exprimat vreo nemulţumire, sau poate tocmai de aceea, şi-au schimbat hotărârea iniţială şi mi-au făgăduit că-mi vor da şi maşina.

Seara, după ce aţipisem, au venit la hotel Tatiana şi doctorul, după o înţelegere pe care o uitasem, sau n-o mai socoteam realizabilă. Pentru mine ziua se sfârşise la nouă seara, când căzusem de oboseală; ei o trăiau în continuare, cum se trăieşte la Moscova, unde lumea nu se culcă devreme. Cu toată deosebirea de temperamente şi cu atâtea alte deosebiri, că până la urmă n-ar mai trebui să rămână nicio asemuire, am recunoscut în acest obicei moscovit similarul obicei de la Madrid, unde spre miezul nopţii copiii încă se mai joacă pe stradă. Oaspeţii, mei au rămas şi ei până spre miezul nopţii şi am făcut planuri pentru drumurile mele; cum nu s-a realizat niciunul, înseamnă că ne-am jucat şi noi copilăreşte. Nu ştiu cum de

mai ţineam ochii deschişi şi cum de-mi păstram voia bună.

Am dormit şase ore sănătoase şi ar mai fi fost timp pentru încă una; nu m-a lăsat grija bagajelor. În ajun, ajungând la hotel sub ploaia care nu contenise până seara, abia am putut să-mi scot din geamantane câteva lucruri pentru noapte, iar maşina am lăsat-o în stradă. Mă aciuisem provizoriu la un hotel vechi din centrul oraşului, aproape de Teatrul Mare; nu mi-a displăcut şi am socotit că nu mai avea niciun rost să mă mut.

În altă parte.

Când m-am trezit nu mai ploua, cerul se limpezise în bună.

parte, soarele bătea în acoperişuri şi aveam în faţă un oraş.

gigantic, cu referinţe vechi, bogate şi tumultuoase. A încerca să-l cunosc, era o ispită cu multe tentacule, care mă intriga „îmi făcea frică şi-mi dădea un sentiment rece de neputinţă.

Până una alta, mi-am urcat bagajul în cameră, mi-am triat, lucrurile şi la sfârşitul acestei corvezi, parcă aveam triate şi gândurile. Aş fi plecat numaidecât să bat străzile, dar trebuia s-o.

aştept pe Irina

Viaţa aici, prelungită mult seara, începe târziu dimineaţa „iarăşi ca în Spania, care însă se află pe altă latitudine, are altă climă şi alt climat în suflete. Asemănarea mi se părea ciudată pentru o ţară a muncii, unde lumea nu trândăveşte.

I-am telefonat Irinei, încercând s-o zoresc ca să nu merg cu motoarele din mine în gol, consumând oxigen de pomană.

Până la ora zece nu era nimeni la Uniunea Scriitorilor şi n-avea cine să-i dea maşina. Am înţeles şi am tăiat contactul motoarelor.

Însă n-am izbutit să mai adorm, cum s-ar înţelege

prin această metaforă tehnică.

Irina a venit la unsprezece.

Pentru orele pierdute aş fi fost revoltat împotriva administraţiei şi furios pe mine însumi, dacă seara n-ar fi trebuit să admit că avusesem o zi fructuoasă. E prea puţin spus, pe deasupra mai fusese bogată şi colorată.

Am crezut totdeauna că nu poţi să cunoşti un oraş decât parcurgându-l cu piciorul în toate direcţiile. Aşa am făcut la

Roma, la Paris, la Londra şi în toate locurile pe unde am avut norocul să-mi port paşii.

Am început să iau cunoştinţă de topografia Moscovei privind pe ferestrele maşinii, în goana ei pe pavaje, pe cheiuri şi bulevarde, prin pieţe gigantice, pe artere de unde ar putea să decoleze avioanele. La aceste dimensiuni, pasul omului este o neputinţă. Am socotit până acum că viteza maşinii descompune priveliştea, punând-o în pătrăţele de film, imagini sacadate, rupte una de alta şi pe care nu le mai poţi reface decât într-o sală de cinematograf, cu un aparat de proiecţie, în cazul fericit că obiectivul a avut destulă luminozitate pentru expuneri atât de scurte. La Moscova, dimensiunile decorului fac să nu se simtă viteza, aşa cum, dacă priveşti din tren câmpul, departe, el abia defilează, iar în unele clipe lasă chiar impresia de nemişcare, ca şi cum totul în lume a devenit static, şi nu mai simţi că în realitate goneşti cu o sută de kilometri pe oră.

La Moscova automobilele circulă repede, cu o nervozitate puţin agresivă, dar nu haotică. Temperamentul şoferilor mi-a dat o satisfacţie care s-a transformat în bucurii personale. Îmi plac şi-mi trezesc admiraţie oamenii care îşi cunosc meseria şi nu o arată numai pe jumătate.

În vârtejul stârnit de automobile pe stradă, sesizat de mine pe cale auditivă, prin motorul accelerat şi prin freamătul cauciucurilor, niciodată n-am putut să raportez

viteza noastră la un reper topografic, care trece repede pe alături şi parcă se răstoarnă, cum se întâmplă pe străzile înguste şi fără perspectivă.

Priveliştea Moscovei, cu desfăşurarea ei uriaşă, mi s-a părut calmă şi statică, expunându-se privirii în linişte, eliminând senzaţia vitezei de înregistrare, întocmai cum se întâmplă cu un peisaj de câmpie privit de departe, în goana trenului.

După această primă cunoaştere, abia definită, dar promiţătoare, am mers pe dealul Universităţii, unde peisajul capătă amplori geografice, ieşind din topografia oraşului. Universitatea este una din cele şapte clădiri înalte, vizibile din toate locurile, construcţii semeţe şi masive, de piatră, cam apăsătoare, în stilul unei anumite epoci rămasă în urmă. Deşi s-ar crede că ele alcătuiesc canevasul oraşului şi constituie semne sigure de orientare, pe mine m-au pus în încurcătură şi mi-au îngreuiat cunoaşterea Moscovei. Semănând foarte bine una cu alta şi confundându-se între ele, aceste clădiri cu turnuri ambiţioase devin repere greşite pentru omul neavizat şi zăpăcit puţin de înălţimea lor zdrobitoare.

Într-o săptămână, deşi am deprindere, n-am izbutit să identific pe vreuna din ele la întâia privire, ci abia după ce îi recunoşteam vecinătăţile cu înălţime mai mică.

Universitatea, plină de forfotă studenţească, mi s-a părut o uzină, căci ţinând seama de participanţi şi de proporţiile clădirii, învăţătura se fabrică la o scară industrială.

Am ajuns şi pe terasa cea mai înaltă, de unde Moscova se vede în toate direcţiile, şi cum atmosfera era limpede am văzut-o până la margini. Oraşele privite de la înălţime îşi pierd a treia dimensiune aproape cu totul, devin plate şi aşa îşi pierd şi caracterele determinante. Ce dezamăgit am fost la Veneţia, care mă fermecase, când am văzut-o din vârful campanilei! Nu mai era oraşul colorat şi

aurit de soare, plin de neînţeles şi de mistere, ci o împletire plată de acoperişuri şi de canale, ca o irigaţie.

Am fost surprins să constat că de la peste o sută de metri, cât presupuneam că puteau să înglobeze etajele, mai sus decât în orice campanilă, Moscova îşi păstra relieful, care chiar se accentua pe alocuri, poate datorită celor şapte clădiri foarte înalte, mai puternice decât legile perspectivei, păstrându-şi neştirbită a treia dimensiune de piatră.

Mai surprins şi mai intrigat am fost peste câteva zile, când priveliştea oraşului şi-a păstrat forţa verticală privit de la înălţimea întreită, trei sute treizeci de metri, a turnului de televiziune. Experienţa de la Veneţia, şi după ea cea de la Sevilla, unde mă urcasem în clopotniţa catedralei, erau rămase în urmă.

Poate cu timpul ochiul meu căpătase o însuşire nouă, sau trecuse peste o insuficienţă anterioară şi devenise mai stereoscopic.

Acest gând mi-a venit mai târziu, la Hamburg, unde m-am urcat, de asemeni în tumul televiziunii, şi înălţimea n-a mai anulat relieful oraşului. Turnurile de televiziune au un rol tot mai obsedant în viaţa noastră. Am fost cât pe ce să mă urc şi în cel de la Rotterdam, pe care o notiţă turistică îl numea metaforic

„Singurul munte din Olanda”. M-am abţinut în ultima clipă, dezmeticindu-mă şi înţelegând că un munte în Olanda ar fi o blasfemie, şi peisajul ei, nu mai înalt de câţiva metri iar în multe părţi sub nivelul mării, nu trebuie privit de la o înălţime făcută, căci ar însemna să nu mai fie ceea ce este, o obsesie plană.

Admit să existe acolo morile de vânt, fiindcă au aripi şi nu par construcţii terestre, ci zburătoare.

Am privit mult tumul de televiziune de la Rotterdam, îl vedeam din toate punctele oraşului, şi m-am gândit că prezenţa lui acolo era regretabilă mai mult decât oriunde

în altă parte.

Dar nu am îndrăzneala să propun, ceea ce de altfel ar fi de-a surda, ca Olanda să renunţe la televiziune.

Când am coborât de pe terasa Universităţii, cele două imagini ale Moscovei, de la nivelul străzii şi din înălţime, erau contopite, în pofida marelui unghi de incidenţă dintre ele, şi aşa, şi numai cu atât, oraşul nu mi se mai părea necunoscut, ca la venire. Mai rămâneau de găsit numai marile amănunte.

Două din ele le-am văzut în aceeaşi dimineaţă, unul după altul, casa lui Tolstoi şi a lui Puşkin, şi diferenţa dintre ele mi s-a părut violentă, ca o electrocutare. Prima era aşa cum mi-am închipuit-o, potrivită cu viaţa care s-a dus acolo şi cu caracterul stăpânului. Dar nu era numai închipuire şi deducţie; acestora li se adăuga, fără să contrazică imaginile făcute mai înainte, informaţia directă, extrasă din jurnalul lui Tolstoi, pe care tocmai îl citisem. Desigur că vor fi fost uneori şi zile luminoase şi strălucite în acele încăperi acum sumbre, vor fi fost bucurii, serbări şi ospeţe, şi pofte satisfăcute cu multă osârdie; nu ştiu de ce în închipuirea mea n-a vrut să vină imaginea acelui

Tolstoi care şi-a trăit viaţa din plin şi cu sete, ci l-am văzut în haine de mujic, aşezat pe scăunelul de cizmar şi bătând cuie în talpa ciubotelor, de parcă n-ar fi ţinut niciodată condeiul în mână.

În fiecare odaie unde am intrat, una mai întunecoasă ca alta, mi s-a părut că aud ursul mormăind prin colţuri; era o oră când şi afară se cam înnorase.

Dacă m-am gândit că nu aşa fusese casa în timpul lui

Tolstoi, nici casa lui Puşkin nu cred că fusese aşa cum am văzut-o îndată după aceea. Mi-e teamă că i s-a dat prea mult lustru, s-au adăugat culori frapante şi lumină feerică. Dar croiala odăilor şi a scării de la intrare nu putea să fie schimbată şi ele dovedesc fastul sau intenţia de fast a vieţii trăite acolo; nimic nu-i neconform, de altfel,

şi nu se depărtează de ceea ce a fost

Puşkin, atât de fastuos el însuşi.

Mai întâi, ce scară mi-au văzut ochii?! Cum m-a izbit când am deschis uşa de la intrare! O scară desenată cu măreţie şi adusă apoi la dimensiuni cochete; o scară triumfală şi totodată intimă. Urcând treptele am auzit muzică, nu se putea altfel, şi muzica m-a însoţit tot timpul, cât am trecut prin saloane.

Era o scară făcută pentru a primi oaspeţi, bărbaţi chipeşi şi femei frumoase. Iar pe podestul din faţa ultimei trepte stătea

Puşkin, să-i întâmpine, frivol şi tragic, în frac albastru, cu botine înalte, de şevro galben, cu jabouri pe piepţii cămăşii şi cu dantele la mâneci. Cineva din mulţimea care forfotea pe acolo, în haine din vremea noastră, cam ponosite şi puţin umede după ploi nesfârşite, ar fi putut să dea peste el, să-l îmbrâncească din neatenţie, şi să treacă mai departe fără să se scuze, cum se întâmplă cu lumea grăbită. Atunci i-am îmbrăcat pe toţi, la iuţeală, în haine şi în rochii de epocă, i-am amestecat cu oaspeţii care urcau scara întâmpinaţi de stăpânul casei şi am umplut saloanele cu stofe subţiri şi cu mătăsuri, în vreme ce orchestra de ţigani se auzea tot mai languroasă şi tot mai înfocată. Apoi a curs şampanie şi a început dansul.

După masa de seară am mers pe jos, condus de Irina, pe străzi vechi şi goale, până la staţia de metrou Maiakovski, unde am coborât scările spre a patra dimensiune a Moscovei, o a patra dimensiune reală, nu cea concepută filosofic.

Mâncasem la clubul scriitorilor, confortabil, la o oră şi ea confortabilă, şase după-amiază, ora mea de multă vreme, dar nu totdeauna posibilă, căci sunt ţări şi oraşe cu alte obiceiuri.

Terminând repede cu mâncarea, l-am cunoscut într-o sală vecină cu restaurantul, un fel de bufet, bar, cafenea

sau braserie, pe tatăl Irinei, şi el scriitor, un om tânăr, vioi şi plin de voie bună.

Era cu câţiva prieteni, personaje pe care n-am apucat să le cunosc bine şi mi s-au părut cam stranii, poate fiindcă lumina filtrată le estompa trăsăturile. Unul din ei fusese în Ciukotka, unde am năzuit şi eu să mă duc, chemat ca de o obsesie. Aş fi vrut să-l iscodesc, cu o curiozitate firească, prin intermediul

Irinei, dar el se încăpăţâna să mă informeze direct, într-o nemţească imposibilă, de şapte cuvinte. Am suferit din greu ascultându-l, trebuia să dau din cap, ca să-l aprob, şi să mă uit în ochii lui cu o privire inteligentă, nu ştiu cum făcută, căci altminteri mă simţeam prostit cu totul. N-aş fi povestit întâmplarea, socotind-o timp pierdut, dacă oamenii aceia pe care-i vedeam prima oară nu m-ar fi înconjurat cu atenţii de toate felurile, întrecându-se unul pe altul şi revărsând asupra mea un val copleşitor de căldură. Unul se repezea să-mi toarne votcă, altul să-mi aducă vin, de la bufet, dacă refuzam pruna băutură, al treilea coniac, apoi lichioruri, că nu mai aveau loc pe masă.

M-am pomenit în faţă cu o farfurie plină de somon afumat;

nu puteam să mă ating de el, abia mâncasem. Atunci mi-au adus în mare grabă şi învălmăşeală alte soiuri de peşte, şi ciuperci murate, cârnaţi, salamuri, brânzeturi, iar la urmă prăjituri, că îmi venea să-mi iau câmpii. Dar am stat, am zâmbit cumsecade şi am gustat din toate, fiindcă altminteri ar fi însemnat să nu înţeleg nimic din acea întâmplare. Oamenii nu urmăreau decât să-mi fie bine. De ce m-aş fi mirat, mă vedeau singur, departe de casă, era firesc să mă socotească în nevoie şi nu era mai puţin firesc să mă ia sub protecţie.

Şi Irina m-a luat sub protecţie, din prima până în ultima mea zi la Moscova. De aceea, când am ieşit de la club, a rămas cu mine până târziu noaptea, arătându-mi

staţiile metroului, când n-o silea nimeni, obligaţiile ei erau de mult terminate şi de mult ar fi trebuit să fie acasă, unde mai avea de învăţat pentru ultimul ei examen.

În dimineaţa când mă duceam la Iasnaia Poliana, cu maşina mea, cea a Uniunii neputând să se îndepărteze de Moscova fără formalităţi complicate, mergeam pe un bulevard de centură ca să căutăm ieşirea spre Tuia. Într-un loc am virat la dreapta, ghidat de Irina dar acolo această manevră era interzisă, ceea ce ea nu băgase de seamă.

Un agent de circulaţie m-a oprit şi mi-a luat actele, deşi ghidul meu încercase să-i dea explicaţii, atrăgându-i atenţia că sunt un străin şi căutăm drumul spre Iasnaia Poliana. Ca şi când nici n-ar fi auzit-o, agentul s-a dus în mijlocul intersecţiei, lăsându-mă să aştept cu o enervare în creştere. Degeaba se acuza

Irina, că ea este de vină; ponoasele mă priveau pe mine. Între timp, miliţianul mai oprise două maşini, apoi le dăduse drumul, şi numai după ce oprise încă una şi-a amintit de mine. Aşa gândeam în minutele acelea de enervare. În realitate, bunul om nu voia decât să-mi dea o mână de ajutor, adică să mă protejeze. După ce mi-a înapoiat actele, i-a explicat Irinei pe unde să ieşim înspre Iasnaia Poliana. Oprise acele maşini ca să se informeze, fiindcă nici el nu ştia bine, şi abia al treilea şofer a putut să-i răspundă la întrebare.

De-atunci, ori de câte ori mi se duce gândul la zilele acelea, găsesc mai mulţi oameni binevoitori, puşi să mă protejeze, decât cei care mi-au arătat indiferenţă…

Remarcasem de peste zi că străzile Moscovei sunt foarte curate, până la perfecţiune, chiar şi la periferie. E ceva confortabil în viaţa oraşului, deşi maşinile gonesc nebuneşte;

poate datorită vitezei, circulaţiei curajoase, nu se crează aglomeraţii, teoria mea veche, nu prea luată în seamă. Oricât de mare ar fi încordarea tuturor oamenilor,

din maşini şi de pe trotuare, mi s-a părut că nimeni nu-şi pierde firea şi nu se sufocă, de aceea am rămas cu impresia că strada în loc să te istovească, te înzdrăveneşte. Sau poate judec printr-o optică personală, ca partizan al vitezei care mă satisface şi-mi dă o dispoziţie bună. Mi-aduc aminte cu ce precauţiuni chinuitoare traversa Lev străzile, prin locurile marcate, fiindcă altminteri nu cobora de pe trotuar nici să-l goneşti cu biciul. De câte ori nu m-a apucat de mână şi m-a tras înapoi, atât de speriat că mă speria şi pe mine!

— Ce este?

— Vine o maşină.

— Dar e departe, avem timp să trecem. Şi de altfel suntem pe zebră.

Uneori m-am smuls din mâna lui, am traversat în linişte şi l-am aşteptat pe trotuarul de dincolo, urmărindu-i gesturile şi mimica. Lev nu are încredere nici în şoferi, nici în zebre.

În asemenea condiţiuni sigur că oraşul te îmbolnăveşte, şi cine suferă nu poate socoti decât aberantă părerea mea despre confortul străzii care creşte proporţional cu viteza de circulaţie.

Dar poate impresiile mele plăcute să se datoreze şi curăţeniei amintite mai înainte şi care îmi dă o stare bună, după cum murdăria din jur mă indispune, oricât de curat aş izbuti sa.

rămân eu însumi.

Dacă am vorbit la superlativ de curăţenia străzilor, nu-mi mai rămâne niciun grad de comparaţie pentru a spune ce a însemnat metroul în această privinţă. Eram avizat, ştiam de multă vreme şi chiar din anecdote, ce glorie şi ce orgoliu este el pentru Moscova. Ca la toate lucrurile prea lăudate m-am dus cu o anumită îndoială; şi-apoi nu voiam să văd cu ochii altora.

În mai mult de o oră cât am mers prin zeci de staţii,

una mai impozantă ca alta, mai gravă, mai solemnă, mai grea de bronz, piatră şi marmoră, nu am văzut o urmă de murdărie, fie şi un chibrit scăpat din mână, şi un capăt de ţigară, care nu ştiu cum şi mai mult decât orice rezid face o impresie mizerabilă. Cred că la perfecţiunea aceasta nu se poate ajunge decât printr-un consimţământ unanim, printr-o colaborare obştească, minuţioasă şi continuă. Curăţenia m-a impresionat mai mult decât bronzul şi marmora, şi prin ea am înţeles mai bine cu ce respect îşi iubesc oamenii metroul. Faima lui deci poate să continue.

Deşi trecuse ora de aglomeraţie, şi încă nu venise alta, vagoanele erau pline, sau aproape, şi pretutindeni domnea aceeaşi curăţenie. Şi oamenii mi s-au părut curaţi, îmbrăcaţi cuviincios, deşi veneau sau plecau la treabă, căci nu se plimbă nimeni de plăcere pe dedesubtul pământului. Numai în trei oraşe am umblat eu metroul, la Berlin, apoi la Paris şi la

Madrid, unde stând mai mult timp, am ajuns să duc viaţa oraşului, ca toţi orăşenii. Acolo, ca şi în alte părţi, liniile de metrou s-au săpat pe deasupra, scoţând pământul în lungul străzilor şi marilor bulevarde, ocolind obstacolele, şi când s-a ajuns la adâncimea unde să încapă vagoanele, s-a pus un planşeu deasupra. Probabil în alte locuri din lume se folosesc alte procedee. Acolo liniile se sapă la mare adâncime, nu ştiu cu ce instrumente, trecând pe sub toate obstacolele şi pe sub ape, urmând direcţiile rezonabile, de obicei linia dreaptă, fără să se vadă nimic deasupra, decât unde se străpung staţiile. În unele locuri, şi parcă mai mult la Leningrad, adâncimea e atât de mare încât privind în josul scării rulante a trebuit să-mi stăpânesc firea ca să nu-mi vină ameţeală. În unele clipe am avut impresia că merg spre miezul pământului şi nu ştiu, zău, dacă nu i-am simţit fierbinţeala. Apoi mi-a venit ameţeală de-a binelea, când m-am gândit ce s-ar întâmpla cu tot acel popor care coboară ca într-o galerie de mină,

goneşte pe sub pământ, urcă deasupra, şi iar coboară, şi iar goneşte, de două ori pe zi, cel puţin, şi în toate trei sute şaizeci şi cinci de zile ale anului, căci omul nu stă acasă nici sărbătorile, ce s-ar întâmpla dacă odată s-ar opri curentul electric, aşa cum s-a întâmplat nu de mult la New York, paralizând oraşul şi umplându-l de groază. Îmi închipui că sunt luate măsuri de prevedere, dar iată, uneori ele nu funcţionează. Şi fiindcă tocmai eram la picioarele unor scări, cu capul dat pe spate de mă durea ceafa, ca să văd până în capul lorurmărind cele două şiruri de oameni, cum coborau şi urcau fără să mişte picioarele, într-o alunecare aeriană, şi gândindu-mă ce-ar fi dacă s-ar opri scările, şi celelalte scări din tot oraşul, şi trenurile ar rămâne ţepene, cu un sfert sau poate cu jumătate din populaţie sub faţa pământului, am simţit frig pe şira spinării.

Viaţa modernă a făcut din om o fiinţă mai curajoasă dar mai chinuită decât era el în vremea patriarhală… Cad avioane, niciodată nu se ştie care din ele, şi lumea continuă să zboare!

La Oriol, în troleibuz, văzusem un om adâncit într-o carte.

Credeam că se fereşte să dea locul unei femei care stătea în picioare. În metrou, la Moscova, am văzut nu un singur om cu ochii într-o carte, ci atât de mulţi, încât aş putea să spun tot vagonul. Şi nu stătea nicio femeie în picioare, cum, stau destule în atâtea locuri din lume, unde bărbaţii, ca să nu le remarce, nici măcar nu simulează lectura. I-am urmărit, oameni de toate felurile şi vârstele, printre ei studenţi şi studente, răsfoind un manual sau un caiet de notiţe, fără să-şi dea ghionţi, fără să chicotească, deşi n-ar fi fost reprobabil.

Era linişte ca într-o sală de lectură, nu auzeam decât glasul

Irinei, care îmi dădea explicaţii şoptite şi vagonul mi

se părea o bibliotecă rulantă.

Am mers în multe direcţii, din ce în ce mai uluit de bogăţia decorului. Fiecare staţie este caracterizată de un anumit material şi de un anumit stil, poate nedefinit, dar unitar până la ultimul detaliu şi care nu se repetă în altă parte. Toate împodobite cu prisosinţă, atât de masiv, că de la un timp începi să le simţi greutatea în spate.

Nicăieri n-am văzut un semn de degradare, de parcă eram în ziua inaugurării.

— De ce toate acestea? am întrebat-o pe Irina, când basoreliefurile şi frizele sculptate, şi candelabrele începuseră să mă obosească.

— Pentru a face plăcere omului!

Am privit-o în faţă, era puţin palidă, poate şi ea obosise, de mult trebuia să fie acasă. Dar nu s-a dat bătută, ci m-a dus încă într-o staţie, şi încă în alta, ca să nu rămână nicio plăcere neconsumată, până ce am simţit că am nevoie de aer şi i-am spus, ajunge!

M-am gândit la bietul metrou parizian, vechi de un secol, cu vagoanele care abia acum se modernizează, cu staţii meschine, unele hâde şi repugnate, din care abia câteva se înfrumuseţau când am fost eu acolo. Singurele lor podoabe deocamdată sunt reclamele, atârnate pe zidurile răpănoase, şi cea mai răspândită dintre ele, prin interesul unei fabrici de hârtie higienică, un panou mai mare decât toate, vizibil în orice staţie, înfăţişează un copil întors cu spatele, cu bucişoarele roze şi bucălate, aşezat pe oliţă, în nasul călătorilor care nu pot coborî din vagon fără să-l vadă.

Dar e adevărat că Parisul nu se mândreşte cu metroul lui, prescurtarea franţuzească a societăţii *metropolitane* care l-a construit şi l-a exploatat odată. De mult cuvântul a devenit nume comun pentru toate trenurile subterane din lume, în afară de Germania, din câte îmi vin în minte, unde oamenii îi spun

Untergrundbahn, fiind mai conservatori cu limba lor, pentru noi mai complicată, neîmprumutând cuvinte străine decât la mare nevoie, şi cred că mai mult expresii frivole, şampanie, parfum, şarmant. Dacă o mai fi şi altă excepţie, n-o ştiu; în toate ţările care l-au adoptat, metro a devenit o vorbă naţională.

Nu vreau să rămână impresia că vorbind de rău trenurile lui subterane, am o admiraţie mai mică pentru ceea ce reprezintă Parisul în lume. Dacă municipalitatea n-a fost generoasă cu metroul, parizienii trebuie să reducă o dimensiune a vieţii, mulţumindu-se cu plăcerile şi frumuseţile de deasupra pământului.

Pe la ora zece, ieşind dintr-o staţie şi mergând. pe jos până la alta, pe cer se mai vedeau urme ale crepusculului.

Metroul este, indiscutabil, o mare generozitate, faţă de oraş, faţă de oameni şi faţă de el însuşi. Ce bine ar fi dacă toate pe lume s-ar face la fel de frumoase şi de durabile!

Şi mai este ceva de spus, care poate nu se remarcă şi ar părea că nu merită un comentariu. Din câte metrouri cunosc, toate au un peron pentru una din direcţii şi un al doilea pentru direcţia cealaltă, despărţite de o excavaţie destul de adâncă şi hâdă, unde sunt şinele şi peste care bineînţeles nu se poate trece. Dacă n-ai coborât la timp şi vrei să te întorci o staţie, trebuie să urci scările, să iei alt bilet şi să cobori în partea cealaltă. Aşa îmi aduc aminte a fi pretutindeni şi scopul este, desigur, ca lumea să nu forfotească pe sub pământ, mergând înainte şi înapoi fără să mai plătească. E adevărat că unora le place să se plimbe dacă n-au treabă, şi mai ales dacă e gratis, îmi aduc aminte de câte ori am făcut ocolul Bucureştiului în copilărie, cu tramvaiul 16, luându-l din strada Viitor şi întorcându-mă tot acolo, cu acelaşi bilet, valabil tot circuitul.

Ajungeam întâi în centru, prin faţa Palatului sau pe

strada

Academiei, pe străzi uitate astăzi, sau dispărute, până la Obor şi Lizeanu. Sigur că o asemenea călătorie aş fi repetat-o în continuare, până la istovire, dacă biletul ar fi rămas valabil.

În schimb, cu metroul nu merge nimeni numai ca să caşte gura, nici măcar în copilărie, căci n-ai de văzut decât ziduri întunecate. Oricine, odată ce şi-a făcut drumul, e dornic să iasă.

la lumină cât mai degrabă.

Municipalitatea de la Moscova şi Leningrad s-a ferit de o suspiciune meschină şi infantilă, şi în loc să pună peroanele de o parte şi de alta a celor două linii, le-a pus între ele. Aşa, un om poate să coboare dintr-un tren şi să se urce în altul, în direcţia opusă, fără să mai plătească biletul, dar cine are nevoie să facă una ca asta? Cred că singura pagubă pe care a suferit-o vreodată administraţia metroului a fost când tânăra pereche de la Leningrad a mai mers câteva staţii cu mine, ca să mă conducă, şi apoi s-au întors gratis, cu trenul celălalt. Dacă staţia era altfel organizată, ar fi trebuit să urce scările rulante, cu căruciorul copilului şi să coboare în partea cealaltă. Nefiind uşor, poate s-ar fi abţinut, s-ar fi dat jos la vreme, şi mi-ar fi lăsat o amintire trunchiată.

Tot la Leningrad, şi poate chiar în staţia unde m-am întâlnit cu cei doi tineri simpatici, mi s-a părut că înregistrez o ciudăţenie când am coborât scările şi m-am pomenit sub bolta albă, cu ornamente simple, de deasupra peronului. Ceva era altfel, şi nefiind prea atent, m-am dumerit doar când a venit trenul, fără să se audă şi fără să se vadă. Abia atunci mi-am dat.

seama că linia era acoperită de un zid alb, ca şi bolta, cu aceeaşi ornamentaţie simplă, mai odihnitoare decât la Moscova, şi cu uşi glisante din distanţă în distanţă. Uşile au alunecat în lături, deschizându-se odată cu uşile

vagonului, sincronizate şi oprite drept în faţă. Nu-i mare lucru, dar n-am mai văzut în altă parte;

am convenit că aşa şi ultima primejdie de accident era înlăturată. Nu mă socotesc un om fricos, am trecut prin multe primejdii, cu oarecare bravură, însă linia metroului, venind dintr-un tunel întunecos şi ducându-se în altul, am privit-o numai

— Cu coada ochiului, ţinându-mă cât mai departe.

A doua zi, sculat târziu, pe la opt şi jumătate, a trebuit să înţeleg că suferam influenţa oamenilor din Moscova. Câtva timp am mai fost nemulţumit că pierdeam timpul, orele cele mai bune ale dimineţii, fiindcă Irina venea să mă ia abia la unsprezece. Pe urmă influenţa moscovită a mai marcat o treaptă, făcându-mă să privesc situaţia rezonabil. Dacă pierd nişte ore, le câştig altfel, şi chiar cu prisosinţă. E uşor să trăieşti când îţi poartă altul de grijă, din zori până seara; niciodată n-aş fi putut, în timpul limitat cu rigoare să ajung în atâtea locuri, şi să văd atâtea, din unghiurile cele mai bune, dacă aş fi fost singur. Nu-mi plac ghizii, aşa cum i-am văzut pretutindeni în lume, pe străzi, prin muzee, prin palate şi printre ruine, ducând după ei o gloată de oameni, resemnaţi sau absenţi, ascultând lecţia de cele mai multe ori cu gândul aiurea, visând la ziua când au să se elibereze. Irina, care mă conduce, este altceva decât un ghid, iar eu nu sunt un turist, cum am spus, ci un călător, ceea ce ea a simţit fără să-i dau explicaţii, fiindcă explicaţiile le-am găsit mai târziu, când eram la Leningrad, iar ea rămăsese la Moscova. Un timp am călătorit împreună.

În toate locurile care se cuvine să fie văzute, se ajunge cu greutate. Moscova nu-d doar o capitală uriaşă, este un oraş vizitat fără încetare şi într-o aglomeraţie continuă, într-o proporţie mai mare decât îi sunt dimensiunile. În afară de străini, vin oameni din toate colţurile ţării, muncitori, şi colhoznici şi tot ce alcătuieşte

societatea. Ei se numesc turişti, dar aici turismul este altceva decât ceea ce am spus că nu-mi place, este un marş avid spre lumina pe care o emană capitala, cu atât mai vie cu cât se visează la ea mai de departe. Oamenii vin să vadă oraşul, clădirile, muzeele, magazinele, dar toţi merg mai întâi la Kremlin şi la Mausoleul lui Lenin, unde se stă la coadă cu orele.

Hotelul Rusia, pe care l-am vizitat ca pe o uzină, are trei mii de camere. Turismul zumzăie în el ca aburul în cazanele de presiune. Cineva mi-a spus cifra dar n-am notat-o; era exorbitantă, parcă un milion de vizitatori sunt permanent în

Moscova, pe lângă locuitorii oraşului. Şi iată-mă şi pe mine, să măresc cifra cu unu!

Irina, micuţă, cu ochelari de mioapă, cu impermeabilul ei alb pus peste o rochie mereu alta şi totdeauna frumoasă, dintr-o cochetărie discretă care wea totuşi să fie observată, cu o legitimaţie şi cu o adresă oficială, se strecoară printre oamenii de la cozi, intră în birouri, se zbate, pledează şi izbuteşte să mă bage înăuntru, unde altfel ar fi trebuit să aştept cât n-aş fi convenit să aştept pentru nimic şi niciodată. Sau doar pentru pâine. Pentru orice altceva, aş lăsa să vină o clipă mai bună.

La Kremlin am simţit oboseala înainte de a ajunge la capăt; mi-am dus paşii înainte, cu ochii în gol. Nu ştiu dacă mă obosiseră bogăţiile, sau oamenii care ştiam că aşteaptă afară.

Ce este Kremlinul se cunoaşte, şi cu mai multe amănunte decât poţi descoperi într-o vizită. Obsedante mi s-au părut caretele aurite şi evangheliile enorme, cu scoarţe de aur. Nu-i nicio legătură între ele, dar nu pot să mi le amintesc decât împreună.

Am ieşit târziu şi nu se mai putea vizita nimic după aceea.

Parcă simţind cât eram de istovit, Irina m-a dus într-un cartier, la marginea oraşului, spre sud, pe râul Moscova. Am trecut printre case de lemn, patriarhale, ascunse printre arbori, până ce am dat de câmpie. Am pus piciorul pe pământ şi pe iarbă şi parcă nu-mi venea să cred că Moscova are un capăt. Ne-am întors cu vaporul până în centru şi tot ce-am mai putut să înregistrez a fost vegetaţia de pe malurile apei, nebănuit de bogată şi viguroasă, o erupţie de verdeaţă sub care oraşul abia se mai vede, iar în unele locuri se ascunde cu totul; pare o natură virgină, unde nu-ţi poţi imagina oamenii, cu vestigiile ţarilor şi celelalte averi de la Kremlin, şi cu hotelul de trei mii de camere.

Am făcut-o şi pe-asta! Aşa spuneam, în tinereţe, la primele mele isprăvi care îmi cereau îndrăzneală şi pe urmă îmi dădeau o satisfacţie dusă până la mândrie. Nu ştiu exact cu ce sentimente m-am urcat în turnul televiziunii şi care mi-a fost satisfacţia, dar am făcut-o! După o prelegere pe care am ascultat-o într-o sală mică de conferinţe, unde s-au dat explicaţii tehnice asupra construcţiei, aceasta fiind comparată cu cele mai înalte realizări omeneşti de pe tot pământul, reprezentate prin desene la scară unică, puse pe tablă, ca oricine să vadă cu uşurinţă diferenţele dintre ele, am mers cu ascensorul care „măcar până la un punct urmează acceleraţia rachetelor cosmice.

În câteva zeci de secunde am ajuns la trei sute treizeci de metri, unde este platforma îngăduită publicului. Cu balonul mă urcam odată la o mie de metri, iar cu avionul toţi călătorii de astăzi ajung la nouă sau zece kilometri. Prin comparaţie.

trei sute de metri ar putea să pară nimica toată, dar nu-i totuna. Fiindcă nu-i un zbor, o independenţă aeriană deplină, ci o înălţare construită cărămidă cu cărămidă, pe o temelie băgată în scoarţa pământului, o ascensiune

anevoioasă, în spirit teluric, cu o permanentă trimitere în urmă, pe verticală. Nicio clipă în timpul mersului şi nici la oprire, nu ajungi la sentimentul că ai ieşit din legea terestră, ci pe acela că pământul urcă odată cu tine, rămânând punct de sprijin.

Şi-am mai făcut una! Am mâncat deseară la restaurantul circular de pe platformă, care se roteşte cu o mişcare milimetrică, oferindu-ţi pe ferestrele continui panorama oraşului.

de două ori trei sute şaizeci de grade, împărţite la şaizeci de minute, cât ţine o masă. Fiind ora apusului, soarele fără nori în faţă întindea peste celelalte case umbrele clădirilor înalte.

şi poate de aceea am perceput fără pierdere relieful Moscovei, cu un ochi devenit mai stereoscopic.

Masa a fost cu pretenţii, dar nu mi-a dat nicio satisfacţie, ci mai degrabă un fel de umilinţă, că eram la trei sute treizeci de metri, şi în timp ce priveliştea se rotea cosmic, eu trebuia să mestec. Nefiind vin, ci doar băuturi tari, coniac şi votcă, improprii pentru a însoţi o masă, am băut limonadă, ceea ce mi-a adus încă o umilinţă.

Gândul că a doua zi, şi încă duminica! trebuia să merg încă o dată spre Tuia, de unde abia venisem, m-a nemulţumit tot timpul.

Privit de jos, turnul televiziunii, cenuşiu, sumbru, are proporţiile unui creion subţire pus în picioare, pe baza lui mai mică de un centimetru. Ce materiale sunt în el, de nu se răstoarnă şi nu se surpă? Multă încredere avem noi oamenii unii în alţii, dacă ne urcăm fără frică în vârful unei asemenea construcţii! Dar mai înseamnă că dacă vreodată am fost reptile, cu timpul, şi de când cu aviaţia, am căpătat ceva din caracterul păsării.

Ce de lume, doamne, la Iasnaia Poliana! N-aş fi crezut;

acolo sunt numai amintiri, nu şi distracţie.

Am întrebat-o pe Ana Vexier:

— Toţi aceşti oameni l-au citit pe Tolstoi?

Nu-mi aduc aminte răspunsul, dar nici nu-i nevoie, pot

să-mi răspund şi singur. După ce-am pus întrebarea m-am gândit că Tolstoi nu-i doar un scriitor, care se citeşte, sau nu se cleşte de toată lumea; este un spirit, o emanaţie a Rusiei, puternică, profundă şi permanentă, şi în el fiecare om din această imensă ţară se regăseşte pe sine, cu năzuinţele sale „fie şi inconştient, prin instinct, dacă nu prin instrucţie.

Era atâta lume la poartă că nici Irina nu ştiu cum s-ar fi descurcat de astă dată, să nu fi fost Ana Vexier. De obicei nu caut protecţie, nu fiindcă n-am nevoie de ea; dar sunt sceptic dacă e vorba să aştept ceva de la oameni care n-au ce aştepta de la mine. Tatiana mă sfătuise s-o caut pe Ana

Vexier, custoda muzeului de la Iasnaia Poliana, şi va fi fericită, să mă primească, fiindcă vorbeşte româneşte şi are amintiri din

România. Nu credeam că în îmbulzeala de-acolo, datoare să satisfacă pe toţi vizitatorii, ar mai avea timp şi pentru mine. Nici.

n-aş fi căutat-o, dacă nu intervenea Irina, descurajată şi ea, gândind că altfel n-ar scoate-o la capăt. S-a dus pe la nişte birouri, a întrebat în stânga şi-n dreapta, a rugat, a trimis vorbă, şi numai ce m-am pomenit cu Ana Vexier, venind cu braţele deschise, bucuroasă de oaspeţi cum se spune cu o vorbă aproape uitată. Ea ne-a dus repede şi pretutindeni, chiar şi-n odăile mai intime unde de obicei nu intră publicul; înţeleg foarte bine de ce, din partea mea le-aş apăra pe toate, căci sunt un fel de morminte şi e nepios să umbli prin ele. M-aş mulţumi să privesc de la uşă, sau chiar de la poartă, iar în rest aş pătrunde numai cu gândul, şi n-ar fi fără sentimente. Aşa cum am mers atunci, pe jumătate absent şi plin de nelinişte, era într-adevăr o

impietate, şi nu mi-aş ierta-o, dacă n-aş plăti cu emoţia pe care am simţit-o mai târziu, şi o simt mai ales astăzi, după doi ani şi mai bine. Ce repede au trecut, nu-mi vine a crede! Eram obosit de drumul care nu-mi făcuse nicio plăcere, de ieşirea anevoioasă din Moscova, de goana din ce în ce mai neliniştită în căutarea unei staţii de benzină, cu teama în creştere că aş putea să rămân pe marginea drumului, căci acul indicatorului de nivel tăia în două pe zero, cea mai stupidă pană, şi cea mai nevolnică. Am dispreţ pentru oricine ajunge în asemenea situaţie, şi puteam să mă dispreţuiesc şi pe mine, deşi căutasem în mai multe locuri. Dar nu găsisem decât benzină pentru camioane; cum s-o pun în rezervor, dacă şi cu cealaltă, mai bună, îmi ţăcănea avansul de mi se rupea inima?! Eram îngrijorat că partea cea mai mare din acea mulţime se va întoarce la Moscova, toată deodată, făcând şi mai greu drumul, dacă nu era destul de greu prin faptul că îl parcurgeam a treia oară.

Emoţia am început s-o simt abia după ce terminasem cu casa şi am mers să ne plimbăm pe hotarele parcului. Fireşte.

Ana Vexier nu ne putea însoţi atât de departe, şi aşa făcuse destul, abandonându-şi alte treburi şi vorbind încontinuu, minuţios şi fără să obosească, despre tot ce vedeam în faţă.

La fel cum am recunoscut casa de la Moscova, am recunoscut-o şi pe aceasta, prin impresia că o ştiam dinainte, mi-o aminteam ca pe casa copilăriei mele. Într-un fel am şi trăit în ea, dar la maturitate. Ştiam foarte bine viaţa care se ducea acolo, nu era nevoie să mi-o imaginez, fiindcă stăpânul casei o dezvăluie fără disimulare, aşa cum se dezvăluie pe sine şi pe cei din preajmă, făcând personaje de carte de multe ori aidoma cu unele din viaţă. Oare din oamenii cunoscuţi de mine n-a fost nici unul cu o zestre atât de bogată încât să mi-l aleg de model aşa cum

era, fără modificări şi adaosuri? Dar mai degrabă cred că mă feresc să iau de-a gata portretele, de teamă că realitatea e mai puternică decât mine şi mă poate duce în alt loc decât unde îmi este dorinţa. De aceea merg mereu după ficţiune, chiar când întâmplări adevărate cărora le-am fost martor, ar putea foarte bine să umple o carte. Proust, pe care îl citez numai fiindcă îmi confirmă o idee primordială, spunea, cu toată dreptatea, de aceea ţin minte, că e mai uşor să creezi, decât să observi o situaţie. Desigur, se gândea la libertatea pe care o câştigi aşa, mişcându-te într-o lume construită de tine, care nu-ţi impune nicio servitute, o poţi abandona, o poţi tăia în două, o poţi ucide ca s-o reînvii în alte forme. Trebuie adăugat însă că nimeni n-ar ajunge la asemenea metoda, n-ar fi ajuns nici autorul citatului, fără o lungă observaţie prealabilă, urmată de un lung timp de gândire.

Îmi trebuie încă timp de gândire spre a înţelege ce înseamnă o fată sovietică, aşa cum a spus Ana Vexier, ajunsă la vârsta când poate să rezoneze. Stânjenit că vorbea tot timpul româneşte şi Irina nu putea înţelege, rămânând între noi fără nicio utilitate şi mai ales inutilă ei însăşi, am rugat-o să-i spună şi ei măcar câte o vorbă.

— Ea are cum să mai vină şi altă dată, mi-a răspuns Ana

Vexier. Şi nu te teme că ar putea fi supărată. Doar este o fată sovietică!

De-atunci mă gândesc uneori, când îmi aduc aminte, ce înseamnă o fată sovietică, în raport cu o fată din lumea cealaltă.

Am încercat să aflu ceva chiar de la Irina, am iscodit-o despre viaţa ei şi mi-a răspuns fără să se ascundă după deget, mergând până la ceea ce în altă lume s-ar numi confidenţă. Am întrebat-o despre obiceiuri şi moravuri, despre felul cum se privesc unii pe alţii, băieţii şi fetele.

— Cam la fel ca pretutindeni, aşa cred, mi-a răspuns

ea, probabil după o meditaţie mai veche.

Sigur, nu poate fi altfel în esenţă; răspunsul mi s-a părut franc şi inteligent, când unii mai cred şi astăzi în prăpastia dintre o lume şi alta, mergând până la a nega datele principale ale firii umane, pe care nicio educaţie şi nicio constrângere nu poate să le schimbe, decât trecător şi fără sinceritate. Şi totuşi ceva este altfel, şi nu doar la suprafaţă, dar nu contrariu cu ceea ce ne place să credem despre oameni. Bunăoară francheţea, având ca exemplu felul cum mi-a vorbit Irina, acea fată sovietică, pe care abia o cunoscusem. Ştiu ce s-ar mai fi sucit şi ce s-ar mai fi învârtit, plecând ochii şi înroşindu-se, o fată din lumea cealaltă, o domnişoară, dacă aş fi întrebat-o în ce constă fericirea ei, dacă e într-adevăr fericită. Pot să adaug, deşi n-aş vrea să separ tocmai eu lumea în două, că o fată sovietică e altceva decât o domnişoară, cuvânt al cărui cuprins şi-a pierdut de mult gingăşia. Irina a simţit intervenţia mea pe lângă Ana Vexier, a înţeles şi răspunsul acesteia, care a bătut-o bărbăteşte pe umăr. Atunci, oricât i s-ar fi părut de firească împrejurarea, ca unei brave fete sovietice, mi-a aruncat o privire feminină, plină de recunoştinţă.

Când a scris despre război, Tolstoi ştia ce este războiul, nu trebuia să se inspire de la alţii. Ştia despre tot ce este epic, despre marile mişcări ale vieţii, dar şi despre epicul din sufletele noastre, căci el există, fără să intre în definiţie. Filosofia trebuie lăsată la o parte; forţa lui a fost viaţa trăită – la ce i-ar mai fi trebuit speculaţiile?

Vă amintiţi calul pe care Vronski îl prăpădeşte dintr-o greşeală de echitaţie? Natura, care a făcut calul şi omul, n-ar fi putut să-i cunoască mai bine. Scena aceea mă copleşeşte ori de câte ori o aduc în minte, căci de uitat n-aş putea s-o uit niciodată; nu pentru ce are în ea trist şi dramatic, ci pentru *erudiţie*. Cel care a scris-o ştia anatomia calului în profunzime, chiar dacă n-o învăţase la

vreo şcoală, sau poate tocmai de aceea. Fiindcă ajunsese la ea singur, printr-o putere de observaţie atât de pătrunzătoare, încât o socotesc supranaturală.

Sigur că el privise mulţi cai în viaţă, dar n-ar fi fost destul ca să le cunoască şi gândurile, şi sufletul, după frumuseţea lor anatomică. Urmărind din nou momentul săriturii peste obstacol, îmi dau seama că el a trebuit să ştie nu doar tehnica mişcărilor care îl aruncă pe cal în aer, ci chiar ce simte acesta, şi ce gândeşte. O clipă, povestitorul a trebuit să se întrupeze în calul lui Vronski.

N-am văzut niciun cal la Iasnaia Poliana, deşi m-am uitat în toate părţile.

M-am născut în anul când a murit Tolstoi, am fost contemporani din primăvară până iama, şi poate spiritul lui eliberat m-a atins şi pe mine cu un vârf de aripă, altfel nu înţeleg cum a putut să mă fascineze încă din copilărie? Nu prin cărţi, nu puteam să ajung la ele atât de devreme, deşi *învierea* am citit-o (dar fără folos), în clasele primare, ci prin fierberea stârnită atunci în lume de moartea lui năstruşnică, dacă mi-e îngăduit să spun aşa despre moarte. Cred că da, se poate spune, după o viaţă care fusese năprasnică. În ceea ce priveşte gândirea lăsată de el în urmă, pusă în caractere de oameni şi-n fapte, era un amestec din amândouă, din năprasnic şi din năstruşnic.

Din toate acestea ajungea ceva şi la mine, şi aşa a început iniţierea. Iar astăzi, când nu mai am cum merge mai departe, să înţeleg mai multe, nu ştiu ce ai lui s-a prins mai puternic în conştiinţa mea, cărţile sau viaţa?

Domeniul de la Iasnaia Poliana mi-a dat într-un fel imaginea imensului spaţiu rusesc, aşa cum mai înainte mi-l dăduse, în alt fel, şoseaua şi ploaia. De multe ori în lumi cu dimensiuni mai reduse, ţări continentale, am fugit cu ploaia în spate, ca să scap de ea, şi n-a putut să mă ajungă. Sau, dacă am întâlnit-o în faţă, am apăsat pe acceleraţie, ca să trec repede dincolo de ea, ceea ce am izbutit, după o

goană mai scurtă sau mai lungă. Alteori, când nu vedeam scăparea nici în faţă, nici în spate, am schimbat drumul, spre o zare mai luminată, şi dincolo de o apă, de un deal, sau de un munte, am găsit vreme senină.

Zadarnic am încercat să scap la fel pe drumul de la Odessa la Moscova. Distanţele aici nu înving ploaia, care e o dezlănţuire continuă; când plouă, plouă pe sute de kilometri şi atunci, gonind şi tot gonind în speranţa că norii au să se destrame, îţi dai seama cât este ţara de mare.

Iasnaia Poliana nu-i un domeniu, ci o ţară. Am parcurs-o puţin înfricoşat, ca pe o lume încă nestrăbătută de alţii, ca pe o pată albă de pe hartă. Dacă am mai folosit şi altă dată cuvântul luxuriant, despre o vegetaţie dezlănţuită, ar trebui să-l retrag, numai că n-am ce pune în loc, fiindcă sunt prea puţine cuvinte. Dar ilustrarea cea mai bună a lui şi singura adevărată, rămâne pentru mine natura de la Iasnaia Poliana, în acea călduţă zi de la începutul verii, asemănătoare cu primăvara noastră, după ploi bogate, pătrunse până în adâncul mănos al pământului. Era un zumzet în aer, freamătul arborilor şi al ierbii, pe alocuri mai înaltă decât statul omului.

N-am văzut nicăieri copaci să vorbească, dar aici toţi îşi spuneau balade unii altora, despre viaţă şi despre moarte; dacă unii se jeluiau, nu-i puteam crede, prea tare şi luminos strălucea soarele, şi prea dospea pământul, ca să nu învie chiar morţii şi natura să nu explodeze de bucurie.

Am stat puţin la banca pe care venea stăpânul să se odihnească. Banca nu mai putea să fie aceeaşi, cred că din lemn alb de mesteacăn. Totuşi nu m-am aşezat pe ea, ci am rămas în picioare, privind poiana din faţă, şi dincolo de ea pădurea;

mai departe venea câmpul, vechea moşie nemărginită, cu oameni şi sate. Nicio întindere însă, oricât

de bine puteam să mi-o închipui, nu mi-ar fi dat impresia de imensitate pe care mi-o dădea parcul, cu vegetaţia lui beată de apă şi de căldură.

Crescut într-un asemenea cadru, stăpân pe toate, oricât te-ai lepăda de ele pe urmă, ajungi să-ţi însuşeşti o parte din forţa naturii, puternică şi liberă. Tolstoi n-ar fi putut să se nască într-o ţară mică. Şi ce-ar fi fost el fără Iasnaia Poliana?

La ce poate ajunge un om dintr-o ţărişoară timidă, care, deşi frământat de gânduri fără hotare, trăieşte în două camere, sau numai întruna, o chiţimie aşezată peste multe altele, înconjurat de ziduri şi de pavaje, fără să pună piciorul pe pământ adevărat, cu săptămânile şi cu lunile? La ce altceva ar putea să ajungă, sunt exemple celebre, decât să scormonească în biata lui conştiinţă şi să scoată monştri făcuţi din piese născocite cu ostentaţie şi asamblate straniu, ca să nu semene cu nimic din natură. Nimeni nu se poate opri la această mare stăpână a

Th-i noastră, şi n-o poate înţelege, dacă n-a avut-o.

Întoarcerea a fost tristă, ca după o serbare, când luminile se sting şi te pomeneşti singur. Păţania de dimineaţă m-a învăţat minte să nu mai trec pe lângă o staţie de benzină fără să umplu rezervorul, chiar dacă n-ar încăpea în el mai mult de zece litri, căci nu se ştie unde găseşti alta. Este acelaşi principiu cu duşul, notat în caietul de drum şi nerespectat din prima zi când mi-l pusesem în minte. La benzină era coadă, am renunţat şi când să ies în şosea, am buşit maşina într-o groapă de-am crezut că n-o să mai meargă. Dar mergea şi nici nu m-am uitat să văd dacă nu s-a rupt ceva şi atârnă. Fiind multă aglomeraţie, de data asta nu camioane, ci autoturisme, am fost nevoit să recurg la accelerări forţate, şi am auzit avansul ţăcănind mai tare ca altă dată. Între sute de maşini, mergând cu viteze diferite, putând face manevre neprevăzute, nu ai cum menaja motorul, aşa cum nu poţi

menaja frânele.

Şoseaua devenea tot mai dificilă pe măsură ce ne apropiam de Moscova, cădea seara şi maşini după maşini veneau de pe drumurile laterale, din sate, din crânguri sau de pe la vilişoarele unde oamenii îşi petrec duminica. M-am temut că în oraş circulaţia o să fie dementţială şi când colo, maşinile s-au topit una după alta, pe arterele laterale, până ce m-am pomenit pe străzi liniştite, aproape pustii, că m-aş fi crezut într-un târg patriarhal din altă epocă.

Nu pot să mă orientez într-un oraş, nu-l pot învăţa până ce nu-l străbat cu piciorul. Cum am mers tot timpul numai cu maşina, planul Moscovei mi-a rămas necunoscut, chiar dacă îi ştiu croiala şi arhitectura. Cum nici ghidul meu nu era mai bine orientat, ne-am rătăcit repede, şi nu ştiu cât am fi umblat pe străzile fără circulaţie, dacă nu venea un taximetru. L-am rugat pe şofer să ne piloteze, ceea ce este o metodă salvatoare şi ieftină.

După ce mi-am lăsat maşina la adăpost, acelaşi taximetru ne-a dus la Irina acasă, unde tatăl ei mă invitase la masa de duminică seara. Era departe, spre nord-vest, cam pe la ieşirea spre Leningrad, într-un cartier de blocuri, cum sunt mai pretutindeni astăzi, un apartament micuţ, ca pe vapoare, unde se face economie de spaţiu. Dar funcţiona şi am încăput cu toţii, o familie, şi pe deasupra doi din prietenii întâlniţi altă dată la Clubul Scriitorilor, unul din ei cel care fusese în

Ciukotka şi care iarăşi mi-a vorbit în nemţeşte. Amândoi erau simpatici şi poate aveau în cap gânduri interesante; necazul este că dacă nu înţelegi ce spun, rămâi cu îndoieli în toate privinţele, aşa cum şi ei pot să se îndoiască de tine.

Aş fi sărit peste această întâmplare dar am vrut să-mi povestesc toată duminica şi mai ales, să nu trec cu vederea nişte oameni care m-au primit cu atâta căldură, fără să ne fi cunoscut înainte. Nimic nu mai era oficial, cum mi se

păruse viaţa mea în zilele celelalte; câteva ceasuri m-am simţit cetăţean al oraşului, nu mă mai socoteam între străini, ci la mine acasă. De aceea povestesc şi am să ţin minte. Ce a fost de mâncare nici nu mi-am dat seama, de toate, cum se obişnuieşte, dar ar fi un păcat să nu pomenesc borşul rusesc de la începutul mesei. După ce mi-au pus în farfurie s-au uitat toţi la mine, să vadă reacţia mea la prima înghiţitură; era ca o iniţiere, am simţit, de aceea am mâncat cu gravitate. Când am pus lingura jos mi-au părut mulţumiţi cu toţii, deşi nu spusesem cuvinte de laudă. Cine ar fi crezut că o fiertură de zarzavaturi, cu multă varză şi cu sfeclă, poate să aibă atâta însemnătate în relaţiile dintre oameni!?

Tatăl Irinei mi-a arătat o servietă cu forma rigidă, la modă astăzi, numită „diplomat”, cu răspândire tot mai mare în lumea noastră, pe când în alte locuri a ieşit din modă. M-a întrebat dacă mai văzusem vreuna. Constatând că nu mă uimeşte, mi-a deschis-o în faţă şi atunci mi-a trezit nu doar uimirea, ci şi admiraţia, fiind plină cu sticle de votcă, de câte jumătate de litru, puse în baterie, şase în picioare şi două culcate deasupra.

Servieta parcă era făcută pe măsură, sticlele se încadrau întocmai, să fi zis că-s de-acolo. M-am bucurat, îmi plac obiectele cu utilitate deplină.

Ştiind de la întâlnirea noastră anterioară că nu beau votcă, gazda se îngrijise şi de mine, şi luase vin roşu, în sticle de trei sferturi de litru care însă nu încăpeau în servietă. Am închinat, eu cu paharul de vin, el şi prietenii cu paharele de votcă; nu am numărat nici paharele mele, nici pe-ale lor;

nu-i cuviincios să te uiţi cât beau gazdele, şi gazdele nu se:

cuvine să vadă cât bea musafirul.

Cu greu am convins-o pe Irina să nu mă conducă la miezul nopţii, aşa cum se socotea datoare. Cine o să mă

mai conducă restul drumului, după ce mă voi despărţi şi de Lev, la Leningrad? Oare ei nu-şi dădeau seama cât am să fiu de singur pe urmă?

M-a condus tatăl Irinei.

Am să spun că am fost şi la Zagorsk, dar mai bine aş ascunde, fiindcă socotesc vizita mea acolo nenorocoasă şi neizbutită. M-am luat după sfaturile altora şi după faimă. Dar ar trebui să încep prin a spune că în afară de Trei Ierarhi, de la

Iaşi, şi de mănăstirile din Bucovina, şi poate de încă trei sau patru excepţii, nu-mi plac bisericile ortodoxe şi nici pictura bisericească. Nu impun nimănui gusturile mele şi nu vreau ca alţii să mi le impună pe cele recunoscute.

Am plecat abia la unsprezece, după amânări succesive. Aş fi renunţat dacă n-ar fi fost şi Lev, care mă rugase să-l iau cu mine, şi venise cu fetiţa, un copil tăcut şi cuminte. Pe Lev calea-valea, dar pe fetiţă cum puteam s-o dezamăgesc, dacă îşi făcuse iluzii? I-am înghesuit la spate, printre bagaje şi am mers şaptezeci de kilometri sub un cer care s-a înnegrit repede.

La Zagorsk e un fel de centru bisericesc, nu-i găsesc altă definiţie. În afară de rezervele spuse mai înainte, venisem fără nicio pornire, şi nici nu-mi pare rău că am fost, la urma urmelor. Dar este inexplicabilă, de multe ori, distanţa care rămâne între impresiile noastre şi ale altora. În ceea ce mă priveşte, am meditat înainte de a mi le forma pe ale mele, şi mai ales am meditat pe urmă, dacă se cuvine să le mărturisesc şi nu-i mai nimerit să le păstrez pentru mine.

Da, mi-a plăcut *Victoria de la Samotrache*, mi-a plăcut şi

Venus din Milo, şi multe altele, mi-a plăcut *Cena* lui Leonardo, dar cum să spun că îmi place *Mona Lisa*, unde vin mulţimi de oameni să se închine? Dacă aş apuca pe unul din aceşti pelerini de nasturele hainei şi l-aş ruga, sau

l-aş soma să-mi explice, sunt sigur că s-ar bâlbâi, dacă n-ar veni cu argumentele altora, învăţate pe dinafară. Numai că eu niciodată n-am să apuc pe cineva de nasturele hainei.

Zagorsk m-a dezamăgit, fiindcă n-a fost timp să văd nimic pe îndelete şi nici împrejurările nu-mi erau favorabile, începând cu o ploaie demoralizantă, pornită curând după ce ajunsesem acolo. Eu n-am avut noroc, cum i s-a întâmplat unei prietene, care m-a şi mustrat de altfel, pentru impresiile mele sărace, de a fi picat pe o clipă sublimă. „Ah, mi-a spus ea, reînviindu-şi emoţia până aproape de lacrimi, cum aş putea să-l uit pe acel preot tânăr, de o frumuseţe transfigurată, care a ieşit în pridvorul bisericii, cu braţele pline de flori, şi le-a împărţit ologilor prosternaţi pe scara de piatră, mergând de la unul la altul, iluminat de credinţă şi bunătate!”…

Iată ce înseamnă o circumstanţă fericită! N-am avut parte.

Pe drum, la întoarcere, ploaia, circumstanţa nefavorabilă, ajunsese torenţială, ba mai mult decât atâta, că nu se mai vedea altceva decât apă. Şoseaua părea o gârlă furioasă, şi maşina mergea ca o şalupă, săltând pe valuri, cu prova inundată. Dacă aş fi fost slab de înger, m-aş fi temut de răzbunarea cerului, căci prea îl mâniasem închinând Zagorskului numai două ore din întreaga mea viaţă.

Ar fi fost păcat şi nescuzabil să nu văd un spectacol la

Moscova. Numai că teatrele erau în turneu, mi se pare, poate la Leningrad, poate în alte oraşe. Picând pe acest contratimp, am mers la Teatrul de muzică, nu opera mare, un teatru numit

Stanislavski, să văd Lacul Lebedelor. Totul fiind tipic, şi genul şi muzica, am socotit că va pica bine, completându-mi impresiile.

Irina, care continua să aibă grijă de mine şi procurase biletele, şi-a pus o rochie nouă, iar eu i-am admirat-o, deşi de obicei, cum am mai spus, nu-mi arăt aceste impresii, chiar dacă ştiu că nu aşa se trăieşte şi că prin reţinerea mea, de fapt o discreţie, devin antipatic. Dar nici prin minte nu mi-ar fi trecut că făcând altfel creezi sentimente contrarii. Recunoştinţa pe care am citit-o în ochii însoţitoarei mele era acum evidentă, la a treia sau a patra experienţă. Totuşi n-am adoptat stilul, socotind că e prea târziu şi nu mi se potriveşte.

Sala, veche, puţin modernizată, mi s-a părut acceptabilă pentru un spectacol care a devenit o rutină. Dar nu avea nicio măreţie, de aceea regret că n-am văzut Teatrul Mare, măcar într-o zi de repaus. Am stat puţin mai în dreapta, în partea alămurilor, de aceea orchestra suna ca fanfara. Prima balerină, Lebăda când Albă, când Neagră, cam scundă, cam grasă, destul de trecută şi puţin rece, nu m-a emoţionat nicio clipă.

Publicul însă o aplauda sârguincios, fiecare artist are suporterii săi, sau dansatoarea era o fostă celebritate. I-au aruncat şi flori, la pauze, numai liliac, de pe stradă. Cum am spus mai de mult, e timpul liliacului, înfloreşte prin grădini şi prin parcuri, într-o răspândire care face peisajul mov pe alocurea.

Alte flori n-am văzut, e prea târziu sau prea devreme pentru ele. În schimb, în drumul de la Tula, toate maşinile erau încărcate cu liliac, poate îl pregăteau pentru dansatoare. În multe locuri se vindea pe marginea şoselei, cum se vând la noi ghioceii, prima floare după zăpadă.

Montarea spectacolului, cu multă tehnică şi cu un meşteşug dus până la vrăjitorie, trecând peste orice ar părea imposibil de redat scenic, o socotesc impresionantă, numai că prin forţa ei de sugestie acoperă muzica şi uneori chiar dansul, care se estompează în faţa decorului, dacă nu chiar dispare cu totul.

Înainte de teatru mâncâsem de seară în restaurantul hotelului. Fiind cam târziu, am rugat-o pe femeia care aducea mâncarea să se grăbească, bineînţeles cu zâmbete şi vorbe frumoase. A reacţionat cu atâta acreală încât vinul s-ar fi prefăcut în oţet, numai dacă ar fi mirosit sticla. Mă apropii de vârsta când nu mai poţi învăţa nimic, de la nimeni şi nu poţi înţelegeacum ceea ce n-ai înţeles într-o viaţă întreagă. Ce-a putut să se întâmple cu acea femeie, căreia nu i-am mai repetat rugămintea şi nu i-am mai adresat nicio vorbă, privind-o cu resemnare? Odată cu al doilea fel parcă trecuse printr-o baie de fericire, a venit fuga, luminată la faţă, numai zâmbet şi bunăvoinţă, întrecându-se în atenţii şi politeţe.

N-aveam oglindă, să mă văd, dar ştiam că pe faţa mea nu putuse să survină nicio schimbare, ca să-i inspir o simpatie de ultimă oră. Schimbarea se petrecuse în sufletul ei, de bună seamă, şi privind-o din urmă, cum se ducea printre mese, până la uşa batantă dinspre bucătărie, m-am întrebat ce era dincolo, cine apăruse, ce veste bună îi adusese, ce gest făcuse, ce vorbe fermecate îi spusese?

Plouase cât eram la teatru şi la ieşire lumea mai umbla cu umbrelele deschise, de parcă umezeala de pe trotuare ar fi fost deasupra capului. Ştiu, fiindcă am avut de multe ori această senzaţie, acum însă ieşisem cu umbrela închisă, şi până a apuca să-i imit pe ceilalţi, am avut timp să văd cerul senin şi să înving impresia falsă.

Am umblat mult cu Irina să căutăm un restaurant, o cafenea, un bar, unde să bem ceva, cum simţi nevoia după un spectacol. A fost imposibil, la zece şi jumătate seara nimeni nu te mai primeşte; casa se închide, poţi să bei ce-ai apucat să plăteşti înainte.

Am băut sifon, la un automat de pe stradă şi ne-am plimbat până târziu, fără direcţie, spunându-ne atâtea, cu atâta încredere încât la plecarea din Moscova nu m-am îndoit că lăsam acolo o prietenă. Nu mă împrietenesc

niciodată atât de repede; poate, întorcându-mă la un gând din urmă, m-a câştigat francheţea ei, o altfel de francheţe decât ştiusem, şi o descopeream la această fată sovietică, după cum o numea

Ana Vexier.

În penultima zi la Moscova, când mai aveam de făcut multe, am pierdut aproape toată dimineaţa, târând-o şi pe Irina după mine, să caut ceva pentru un prieten; acesta are un aparat de radio importat din Uniunea Sovietică, şi îi lipseşte schema de construcţie. Probabil nu-i va trebui niciodată, iar dacă s-ar întâmpla altfel, sunt la noi destule asemenea aparate, pe care cred că le cunosc toţi depanatorii. Prietenul meu însă este unul din acei oameni care vor ca bunurile lor să fie întregi şi să nu le lipsească nimica. I-am făgăduit că am să-i îndeplinesc dorinţa, deşi mi se părea nu doar inutilă, ci şi caraghioasă.

Dar am căutat schema, credeam că e simplu; n-am găsit-o.

Am mers din prăvălie în prăvălie, cu o răbdare din ce în ce mai nervoasă şi mai revoltată, am ajuns nu mai ştiu prin ce cartiere, unde exista o speranţă. Nimeni n-avea o schemă de prisos, ceea ce nu-i de mirare; aş fi găsit-o probabil la fabrică, dar aceasta era tocmai la Riga.

Nu vreau să-i fac prietenului meu nici reproşuri, nu vreau nici să-mi atrag recunoştinţa lui, fără obiect de altfel, dar am căutat-o şi la Leningrad, împreună cu Lev, care m-a însoţit cu o bunăvoinţă demnă de o cauză mai puţin comică.

Fiind poet, poate nu ştia ce este o schemă şi la ce foloseşte, altfel nu înţeleg de ce a pus atâta stăruinţă pe lângă vânzătorii aparatelor de radio. Şi după lungi tribulaţii, odată, ce să vezi, un vânzător, întrebat, a răspuns da, de nu-mi venea a crede, şi aplecându-se sub tejghea, a scos schema: o foaie de hârtie cam proastă, cu desene şi simboluri enigmatice pentru cine nu este de

meserie. Am spus mulţumesc, am dat s-o pun în buzunar, o schemă nu se plăteşte, dar atunci vânzătorul a întins mâna repede, şi mi-a luat-o. Crezuse că vreau doar s-o privesc, sau să scot o copie. Aş fi scos, ca să-mi respect promisiunea, dacă aş fi avut vreo posibilitate.

Dimineaţa pierdută la Moscova a făcut să-mi rămână prea puţin timp pentru galeria Tretiakov, singura pinacotecă din câte am văzut, şi nu doar acum, ci de-atâtea ori în urmă, unde am regretat că n-aveam libere decât câteva ore; am plecat cu un amestec de tristeţe şi de furie.

Sunt oameni care ştiu să ceară, li se pare firesc şi nu scapă nicio ocazie. Cineva dintre aceştia îmi spunea odată, cu o admiraţie invidioasă: „Cum, îl cunoşti pe cutare?!...” Şi dacă îl cunoşteam, nu era nicio scofală. Şi n-ar fi fost nici pentru interlocutorul meu, dacă îmi lua locul, căci nu se afla în situaţia să râvnească la vreun hatâr din partea acelui cutare.

Ceea ce însă nu-l împiedica să se bată cu palma pe genunchi, de necaz şi să comenteze cu o mâhnire furioasă: „Ce ghinion! Să cunoşti pe cineva care îl cunoaşte pe cutare, şi să n-ai ce-i cere!”

Nu ştiu dacă prietenul pentru care am căutat schema ar fi făcut la fel; mai degrabă nu, căci chiar să nu-i fi trebuit nimic, ar fi găsit ce să ceară. Altă dată când am plecat, mi-a dat vreo trei misiuni, una mai grea ca alta, pentru mine care aveam numărate nu doar zilele, ci chiar orele şi minutele, şi dacă mi-ar fi rămas puţin timp liber, mai bine m-aş fi uitat pe cer decât să umblu pe la depozite şi prin magazine. Văzându-mă că ezit, fiindcă perplexitatea iniţială izbutisem să mi-o ascund, prietenul a făcut un gest de resemnare, cusut cu aţă albă, şi a spus cu o modestie destul de acră şi de ironică: „Dacă socoteşti că nu merit! ...” N-am să socotesc niciodată aşa, când e vorba de un prieten, fie măcar pentru că există. Şi-atunci mi-am călcat pe suflet şi m-am străduit să fac tot ce-mi ceruse. Mi-a

mers mai bine decât în cazul cu schema, şi două din misiuni le-am îndeplinit cu prisosinţă. A

treia era absolut imposibilă, dar dacă făgăduisem am luat pe seama mea ruşinea de a mă duce la casa producătoare, să reclam nişte defecte la câteva discuri de gramofon purtate degeaba cu mine, pe care prietenul le primise prin poştă, cu ani în urmă, expediate nici măcar de un magazin, ci de o cunoştinţă, îţi râde în faţă oricine!

Şi fiindcă veni vorba, la Moscova am intrat într-un magazin de discuri, unde numai ca să mă uit în cataloage mi-ar fi trebuit ceasuri. Toate se petreceau în fugă şi cu regretul că timpul trecea prea repede. Am luat nu chiar la întâmplare dar nici cu prea multă alegere un vraf de discuri, tot ce-am cumpărat în cele şapte zile. În ultimii ani discurile ruseşti au ajuns să fie printre cele mai bune, cel puţin ca tehnică a redării.

Dacă se nimereşte să dai peste o serie bună, le întrece pe vestitele „Deutche Gramaphon”, atât de scumpe şi de lăudate;

eu, unul, am fost dezamăgit de ele, poate fiindcă am avut nenorocul continuu să dau peste serii proaste. Renumele firmei se menţine cred prin câteva monopoluri asupra interpreţilor, în frunte stând faimosul şef de orchestră Herbert von Karajan, de a cărui emfază m-am săturat ca de mere acre, mai ales după ce, la Salzburg, i-am văzut numele pe afişe sau în geamurile prăvăliilor scris atât de mare, încât abia rămânea puţintel loc pentru bietul Mozart. O fotografie a lui, indiscret de romantică, mărită ca a nici unei vedete şi expusă impudic în vitrine, îl înfăţişa aşezat pe o pajişte plină de poezie, într-o poziţie nu mai puţin poetică, îmbrăcat în trening, ca în intimitatea unui studio de repetiţii, ţinând în mână o floare şi mirosind-o cu autoritate, ca şi cum ar fi fost o baghetă vegetală. Se găsesc oameni care pot să admire.

Discurile de gramofon sunt în Uniunea Sovietică la

fel de ieftine ca benzina; preţul lor, aproape derizoriu, le face să pară mai degrabă daruri pentru iubitorii de muzică. Sper să nu dau cuiva ideea de a le scumpi, dacă le-am adus atâtea laude. Ar fi păcat, deşi sunt sigur că s-ar vinde la fel de repede.

În penultima seară, s-au adunat mai mulţi oameni în jurul meu, la o masă de la Clubul Scriitorilor; ceva ca de despărţire, puţin sărbătoresc, dar fără solemnitate. Printre ei era un romancier încă tânăr, cu care m-am înţeles româneşte.

Despre una din cărţile mele a găsit, condescendent, că este bine scrisă, dar că privesc lumea de pe o poziţie de superioritate. Era o carte foarte tristă, unde nimeni nu poate fi superior altuia, ci toţi sunt egali, prin amărăciune şi suferinţă.

Au venit pe rând, doctorul cu poeta, tăcută, poate interiorizată, visătoare şi puţin rustică la figură; apoi Tatiana, veselă şi cordială, cu Adina, fiica ei, atunci studentă la Moscova, nu mai puţin cordială şi veselă. La un timp a apărut în trecere, din întâmplare un traducător din limba română, Friedman, cu o fire atât de deschisă, încât am regretat că îl cunoşteam în ultima clipă. Fără să fi corespondat vreodată, mi-a spus că începuse să traducă una din cărţile mele, dar pe urmă proiectul a eşuat, nu ştiu din ce motive. A apărut şi Irina, la urmă, emoţionată şi preocupată de ultimul ei examen, pe care îl dădea a doua zi. În stânga mea era Lev, ea s-a aşezat în dreapta, şi cum duceam conversaţie cu toată lumea de la masă, cu atenţia solicitată când într-o parte, când în alta, mi s-a întâmplat să-i vorbesc ei în româneşte iar lui în franceză, pe care nu o cunoaşte. Lev ar fi putut să mă creadă în starea lui Agamiţă

Dând & nache, dacă mai ţinea minte „Scrisoarea pierdută11.

O

A doua zi n-au putut să se ocupe de mine nici Lev, nici

Irina, aflată la examen, şi am rămas singur, într-un oraş nedescifrat, unde în afară de aventuroasa zi a venirii, tot timpul cineva mă dusese de mână. Abia am avut îndrăzneala să mă învârtesc în jurul hotelului, cu teama că am să pierd drumul.

Dar nu-i posibil, mi-am spus; nimeni n-are să mă conducă de aici încolo! Şi tot n-am avut îndrăzneala să merg prea departe. La prânz însă am găsit uşor Clubul Scriitorilor, unde am întâlnit-o pe Irina, venită să bea o cafea, între două faze ale examenului. Fiindcă avea o oră liberă, şi îmi aminteam cu o recunoştinţă dublată de stânjenire cât timp pierduse să-mi arate oraşul, şi să-mi ţină tovărăşie, peste orice obligaţie, am întrebat-o ce-o atrage înspre ocupaţia de interpret, pe care vrea să şi-o aleagă. Era uşor de înţeles că mai întâi se potrivea cu ceea ce studiase la ea limba franceză nu era o distracţie, ci un instrument de profesiune. Mi-a mai spus apoi că pe această cale are prilejul să cunoască oameni neobişnuiţi, este traducerea corectă a cuvântului, folosit de ea aproape cu evlavie, deşi pentru mine rămâne banal şi fără rezonanţă. Orice om e neobişnuit în felul lui, şi astfel cuvântul, fără o completare rămâne imprecis, ca o frază neterminată. Puteam eu să mă socotesc un om neobişnuit pentru Irina, dacă îşi pierduse atâta timp cu mine? De multe ori o rugasem să meargă acasă, nu ştiam pentru ce merit îmi acorda atâtea din orele ei, când meritele mele nu-i puteau fi cunoscute.

Dar aşa cum venisem acolo, şi cum urma să plec mai departe, eram un om mai neobişnuit decât alţii, desigur, mulţi mă puteau privi cu timiditate, cu invidie sau cu admiraţie, ca doctorul bunăoară, ca să iau un exemplu din urmă, care mă examinase înaintea plecării, şi clătinând din cap îmi urase să am noroc, parcă îndoit şi cu compasiune.

Era aceeaşi urare cu a colegului de meserie, întâlnit la atelierul mecanic, care.

numai că nu-mi plângea de milă ştiind ce drum greu mă aşteaptă. Ei, iată că am făcut tot drumul şi m-am întors teafăr acasă! Ce-a fost neobişnuit s-a terminat în ziua sosirii. Atunci ce rămâne? Pentru mulţi, care mă şi interoghează de altfel, rămâne ideea că am trecut prin întâmplări ieşite din comun, că am descoperit o Europă încă necunoscută de ei, şi că m-am întors încărcat de bucurii şi de satisfacţii.

Deşi îi înţeleg pe toţi aceştia şi nu-i pot dezarma cu brutalitate, după mine voi face într-adevăr ceva neobişnuit, atunci când voi izbuti să arăt o faţă a lumii nevăzută de alţii şi să spun un cuvânt încă nespus de nimeni.

Un an mai târziu Irina îmi scria: „Lucrez din când în când pentru Uniunea Scriitorilor. Aşa am avut prilejul să cunosc mulţi oameni neobişnuiţi… Ia te uită!

În conversaţia noastră dintre examene, când nu putea să fie destinsă şi bea cafele după cafele, Irina mi-a mulţumit pentru atenţia pe care i-am arătat-o şi pentru felul delicat cum i-am vorbit tot timpul. Am privit-o nedumerit: s-ar putea şi altfel? Deci iată că politeţea, cu tot ce cuprinde ea în definiţia ei veche, în afară de ce-a rămas astăzi, şi pe care am socotit-o totdeauna ca singura atitudine admisibilă între oameni, îşi dădea roadele încă o dată, fără să am vreun motiv de îndoială, fiindcă în curând între mine şi mica fată sovietică aveau să fie mii de kilometri. Să nu-i fi spus că are rochii frumoase, când nu puteam să-i dau altă răsplată? Să n-o fi rugat pe Ana Vexier de a-i adresa şi ei o vorbă, şi-a nu o lăsa în părăsire?

Seara Irina m-a dus la teatru, după un program stabilit dinainte, pe care însă îl socoteam anulat, dat fiind că ea avea preocupări mai importante. Dar îşi luase examenul şi era destinsă. Am mers la teatrul Taganka, vestit prin inovaţii şi tinereţe. Am văzut un spectacol de

poezie, nu era un recital, pur şi simplu, ci o redare dramatică a asediului de la Leningrad, prin poeţii oraşului. N-am înţeles mare lucru, dar am intuit ura încă nestinsă pentru agresor, care a martirizat oraşul.

Am văzut apoi, la Leningrad, cimitirul asediului şi m-a luat groaza. Acolo oamenii au murit eu sutele de mii, soldaţi şi civili, de bombe, de gloanţe, de frig şi de foame, bătrâni, femei şi copii, şi zac în gropi comune imense, alcătuind parcele, ca nişte ogoare de suferinţă şi deznădejde. De ce a trebuit să fie acest masacru, cum nu cred să fi fost altul în istoria omenirii, de dinainte de Genghis-han şi până astăzi?

Evocând cu ură războiul, spectacolul de la Taganka mi s-a părut că îl reactualizează. Mi-a rămas în mine un refren dintr-un cântec de bravură, unde revenea, ritmat, cuvântul *daroga*, atât de evocator pentru mine.

Pe o şosea, în drumul spre Moscova, am văzut un copil mergând la şcoală cu ghiozdanul în mină şi cu o puşcă de lemn în bandulieră.

Am săvârşit în seara aceea, la o oră târzie, ceva care iarăşi s-ar fi putut socoti o politeţe, dar nu era decât un răspuns la sensibilitatea Irinei, şi refuzând să mă lase în faţa hotelului, am condus-o cu taximetrul până acasă. O lună plină lumina străzile Moscovei, adormită. La întoarcere, văzându-mă singur cu şoferul, prin locuri necunoscute şi fără oameni, mi-am adus aminte ce-mi povestise Lev peste ziuă, despre păţania unui cunoscut comun, tânăr poet din România, pe care la Belgrad, un taximetru, în loc să-l ducă la adresă, l-a scos în marginea oraşului şi l-a dezbrăcat până la piele. Tocmai când evocam acest moment penibil şi simţeam un fior neplăcut pe şira spinării, maşina a cotit la stânga din viteză, pe o stradă îngustă şi cu hârtoape, neluminată şi cam sinistră. În bătaia lunii am apucat să văd pe dreapta indicatorul bine ştiut care vestea o arteră fără ieşire. Dispăruseră casele,

înaintam săltând peste nişte maidane şi nu mai aveam nicio îndoială că picasem într-o cursă. Era inutil să protestez, nu puteam nici să-i dau şoferului o lovitură în ceafă, căci n-aveam cu ce înainte de toate, şi-apoi, pe maidanele din faţă desigur că îl aşteptau complicii şi ajutoarele. M-am gândit repede, cu inima îngheţată, cum aş putea să mă apăr şi am înţeles pe loc că eram o victimă sigură.

Am mers şi mai departe, închipuindu-mi că aş putea să pier fără urmă; îmi părea rău că nimeni n-avea să ştie ce se întâmplase cu mine, lăsam în urmă un mister impenetrabil şi calea deschisă pentru toate presupunerile. Mi-am adus aminte de colegul de meserie care îmi urase noroc la drum, cu atâta îndoială şi cu atâta compasiune. Îndoiala şi compasiunea doctorului nu intra la socoteală, accidentul iminent nu se datora primejdiei descoperită de el în radiografie şi electroencefalogramă. Chiar îmi era necaz că nu mă durea nimic, nici nu simţeam ameţeală şi parcă atât de sănătos nu mai fusesem niciodată.

Nimic din ce vedeam nu era din închipuirea mea, după ce indicatorul arătase clar un drum fără ieşire; înaintam într-adevăr pe un maidan luminat cam sinistru de lună; cu oricât curaj aş fi vrut să judec, mă aştepta o brutalitate. Tot ce socotisem că puteam face, era să mă arunc din maşină în clipa când vedeam că şoferul frâna, să oprească. Pe dibuite am găsit clanţa portierei; o ţineam strâns, aşteptând clipa. Şi deodată, după o cotitură scurtă la dreapta, după un ultim hop prin hârtoape, m-am pomenit pe un bulevard larg, pe care goneau maşini rare, dar adevărate, iar în faţă se vedeau luminile

Moscovei.

Aventura însă nu era terminată, căci acest taximetrist deprins cu oraşul, n-a ştiut să ajungă la hotelul Budapesta, ci s-a tot rotit pe nişte străzi încurcate, până ce într-o piaţă a oprit ridicând din umeri. Nu puteam să-l lămuresc şi nici

nu treceau oameni, să întrebe. Pe urmă, drept în faţă am descoperit Teatrul Mare. de unde până la hotel mai aveam numai câteva sute de metri. Am coborât, ca să nu mai lungesc vorba, am pornit cu piciorul, am mers sutele de metri, apoi încă pe atâta, mirat că nu vedeam hotelul, m-am întors, am luat-o la stânga, apoi la dreapta, şi înapoi încă o dată, pe străzi goale şi parcă neautentice, decoruri de teatru, până ce mi-am dat seama că nu mai ştiam unde mă aflu. Am încercat să mă întorc la Teatrul Mare socotind că de-acolo începuse greşeala, nu pornisem în direcţia bună. N-am mai găsit nici teatrul şi atunci mi-am pierdut firea cu totul, m-a cuprins nu frica, aşa cum s-ar crede, ci o ciudă adâncă şi ascuţită, de o simţeam intrându-mi în piept, apropiindu-se de inimă pe măsură ce trecea timpul iar eu, grăbind tot mai mult pasul, până la trap şi gata să încep galopul, mă învârteam pe străzi goale, fără să recunosc nimic, nici măcar propria mea umbră pe care luna mi-o întindea în toate direcţiile. Şi nu mi-era de alta, dar aveam înţelegere cu Lev să vină la cinci dimineaţa, să plecăm spre Leningrad de cu noapte, iar până atunci, ca să nu-mi dau duhul pe drum, trebuia să dorm măcar câteva ceasuri.

Aşa m-am chinuit nu mai ştiu cât, pierdusem noţiunea timpului, şi cred că toate celelalte noţiuni în afară de furia şi dispreţul pentru mine însumi. Într-un târziu, când nu mai speram să vină cineva şi credeam că voi rătăci capiu până la ziuă, a apărut un Moskvici, nu ştiu de unde şi atât de neprevăzut că l-am socotit o nălucire, până ce a oprit şi am văzut că înăuntru erau doi oameni, după chipul şi asemănarea mea, şi atunci le-am spus, vă rog şi bună seara, şi unde-i hotelul

Budapesta? Mi-au făcut semn să urc la spate, apoi cel din dreapta, cu ţigara neaprinsă în mână, m-a întrebat dacă am chibrituri. Poate niciodată nu am simţit atâta umilinţă pentru ceva ce-mi lipsise în viaţă; am răspuns că

n-am, ruşinat şi vinovat, temându-mă că au să mă dea jos din maşină, dacă nu eram capabil să am asupra mea nici măcar o cutie de chibrituri. Nu m-au dat jos, însă omul cu ţigara a făcut un gest de nemulţumire, cum ar fi spus „nu eşti bun de nimic!” şi m-au lăsat în faţa hotelului cu un fel de silă. Adusesem maşina, s-o am la îndemână în zorii zilei, portarul îmi făgăduise să-i poarte de grijă. Văzând-o acolo, destul de mândră pe lângă mine, m-am consolat că până seara următoare ruşinea avea să rămână cu sute de kilometri în urmă.

Era ora două; până să-mi strâng bagajul în fugă, s-a făcut trei fără un sfert, şi trei până să mă bag în pat; e drept că am adormit repede.

Lev, totdeauna punctual, a venit la cinci şi mi-a bătut în uşă; sperasem să întârzie, ca să-mi pot face o cafea repede

Din admiraţie pentru punctualitatea lui, însuşire omenească pe care o admir socotind-o capitală în caracterul nostru, am renunţat, şi într-o clipă am fost gata.

— Unde-i copilul? l-am întrebat în uşă.

Îmi spusese că vrea să-l ia cu el pe frăţiorul lui, să vadă

Leningradul, dar în cazul că mă incomodează, îl trimite cu trenul. Chiar dacă m-ar fi incomodat, cum aş fi admis una ca asta, să trimită un copil cu trenul, şase sute de kilometri?

Pe coridor, în spatele lui Lev, era un tânăr care îl întrecea cu un cap şi îndată am aflat că el era frăţiorul, om gata făcut, cu Conservatorul de muzică terminat şi membru al Uniunii

Compozitorilor. Prezenţa lui mi-a prins bine, la Leningrad mi-a ajutat să iau încă un teanc de discuri. Pe drum a tăcut, nu vorbea româneşte, abia dacă a schimbat cu frate-său câteva cuvinte. Mult m-am gândit la meseriile lor atât de înrudite şi m-am întrebat dacă se vor fi sfătuit şi

n-or fi fost între ei dispute când şi-au împărţit artele în familie, unul poezia, celălalt muzica. L-am întrebat pe muzicant ce face în meserie şi mi-a spus că scrie muzică simfonică. Poate într-o zi va aborda un gen mai puţin spectaculos dar mai gingaş, şi va scrie lieduri pe versuri de frate-său.

Ne-am oprit după-amiază la Novgorod, deşi n-ar fi fost greu să ajungem la Leningrad, dar voisem să văd oraşul şi escala era programată. Nu ştiu cum am parcurs cinci sute de kilometri până acolo, parte din ei pe o ploaie torenţială, fără să mă simt deloc obosit, deşi dormisem abia două ceasuri.

Deocamdată mergeam admirabil, şi eu şi maşina, şi cum plecasem pe soare, toate mi se păreau de asemenea admirabile.

Cred că mă înzdră venise frumuseţea peisajului, câmpie rusească de un verde fără margini, de unde mai înainte n-o văzusem decât neagră sau cenuşie. Descopeream sate vechi, pline de flori şi de tihnă, cu izbe de lemn care mă duceau cu gândul la alte timpuri. Mă bucuram că vremea modernă, impetuoasă şi uneori dură, păstra ceva din poezia trecutului. Şi apoi erau mestecenii, cei mai poetici din arbori, care rămân mereu tineri, nedepăşind parcă vârsta adolescenţei. Deşi nu sunt deloc nişte nevolnici, ci cresc repede şi cu trufie, ei păstrează o gingăşie sfioasă, melancolică şi uşor maladivă, ca a unei fecioare vindecată de tuberculoză, încă palidă şi fragilă, dar bucurându-se de viaţă şi râzând din toată inima.

Toate mergeau bine, va să zică, mă bucuram de privelişte, se bucurau şi Lev, şi Frăţiorul, numai maşina la un timp începuse să-şi anunţe o nemulţumire. Auzisem mai de mult un fâşâit aspru, metalic, când puneam frâna, însă era atât de slab că nu mă alarmase, mai ales că nu frânam decât rar şi fără brutalitate, şoseaua fiind lesnicioasă, cu sate rare şi cu circulaţie moderată. Încetul cu încetul

zgomotul s-a accentuat, era evident că provenea de la frâna din faţă, însă căutam alte cauze, deoarece schimbasem plăcuţele abia înaintea plecării şi nu mi se părea posibil ca ferodoul să se fi uzat până la suportul de fier, fiindcă indiscutabil era un zgomot de metale frecate. În scurt timp a trebuit să pun evidenţa în locul imposibilului şi să admit că se întâmplase o anomalie. Nu eram prea îngrijorat, aveam cu mine încă un rând de plăcuţe şi înlocuirea lor e atât de simplă încât la o nevoie puteam s-o fac şi singur, pe marginea drumului. Mai mare rămânea nedumerirea, şi gândul că puteam să mă aştept la o surpriză mai neplăcută. În Novgorod, după ce ne-am aşezat la hotel, am mers la un atelier mecanic unde am găsit oameni plini de bunăvoinţă. N-a fost nevoie de vreo rugăminte ca să-mi facă loc pe rampă, şi după o aşteptare scurtă un tânăr roşcovan şi vânjos s-a apucat de treabă, fără cuvinte. O plăcuţă era într-adevăr uzată până la fier, cu totul inexplicabil, de parcă n-ar fi fost fabricată în serie. Dacă am văzut aşa, am schimbat-o şi pe a doua, apoi pe cele de la roată cealaltă; nu mai aveam nicio încredere în ele, şi maşina tot era pe rampă, iar mecanicul nu dădea semne de plictiseală. Era îmbrăcat aşa cum se obişnuieşte, cu o salopetă murdară, căci de-aici îi vine şi numele, iar pe mâini avea mănuşi groase de lână. Uitându-mă prin atelier, am văzut la fel şi pe alţii şi n-am putut înţelege. Să fi fost o măsură de protecţie a muncii? Nu se potrivea, şi oricum era exagerată.

Aşa ceva nu mai văzusem, deşi am fost prin multe ateliere mecanice. Treaba mergea bine, omul îşi cunoştea meseria şi era îndemânatec; când a ajuns să pună şplinturile, nişte sârmuliţe cât im băţ de chibrit rupt în două, mi-am râs în barbă zicându-mi: acum să te văd, frăţicule, ce faci cu mănuşile tale groase? Nu ştiu cum a făcut, n-am prins mişcarea, deşi îl urmăream cu ochii în patru; tot ce pot să spun este că am văzut şi pl în t urile la

locul lor, fără ca el să-şi scoată mănuşile. M-am crucit şi i-am spus mulţumesc, cu o mirare admirativă.

Mult mai mult au durat formalităţile contabile. L-am lăsat pe Lev să le îndeplinească, s-a dus la un birou, în alt loc, nu prea departe, era de plătit nimica toată, dar trebuiau făcute fel de fel de acte, nu doar o chitanţă. Mecanicului i-am oferit o sticluţă de coniac; abia a vrut s-o primească şi a băgat-o în buzunarul salopetei, ferindu-se. Asemenea reţinere mi s-a părut îngerească, şi n-am înţeles-o nici până astăzi. De-atunci ara avut de-a face cu mulţi mecanici. Pe niciunul nu l-am văzut să lucreze cu mănuşi groase de lână, şi cu atât mai puţin să pună şplinturile cu ele pe mână.

După şapte zile la Moscova şi când plecasem de acolo abia de câteva ceasuri, ce mai puteam să înţeleg despre Novgorod, într-un sfert de după-amiază? E o nedreptate, dar aşa se întâmplă când eşti încărcat de impresii şi peste ele vin altele, în mare viteză. Când mă întorceam din Spania nu mi-a mai plăcut nimic, tot drumul, nici măcar Veneţia, unde fusesem fermecat altă dată. Ce să fac, să inventez, sau să iau de la alţii?

Dar eu aici nu fac un îndrumar, ci povestesc o călătorie, cu toate bucuriile ei, şi cu toate necazurile.

Am trecut pe lângă un Kremlin, demn de vizitat şi de ţinut minte, după cum am aflat mai pe urmă; la sfârşitul unei zile obositoare şi când gândul îmi era la ziua de mâine, mi s-a părut inabordabil şi n-am simţit îndemnul să-l văd şi înăuntru;

de altfel era închis pentru public. Între Moscova şi Leningrad mi-a rămas în minte numai câmplă înverzită, cu mesteceni, sate şi izbe.

Se lăsase frig seara; Lev mi-a mai adus două pături.

La Leningrad am ajuns devreme a doua zi dimineaţa.

Peisajul până acolo l-a continuat pe cel din ajun, numai starea mea sufletească era alta. Sub cerul senin şi

albastru, răsfrângând parcă de pe aici culoarea mării, atmosfera se încălzise, eu în schimb simţeam o emoţie atât de solemnă, că îmi îngheţa inima. Prin cronica lui strălucită şi însângerată, între serbări fastuoase şi măceluri de stradă, prin amintiri literare poate mai puternice şi mai sugestive decât însăşi istoria, Leningradul îmi stârnea o curiozitate avidă şi o admiraţie înfricoşată.

Cât am stat undeva, aproape de bulevardul Nevski, vestit de atâtea ori şi în atâtea feluri, ca Lev să se intereseze unde-i hotelul, oraşul m-a împresurat cu o forţă apăsătoare, de parcă îi eram prizonier şi trebuia să răspund la un interogatoriu, într-adevăr, la această întâlnire a noastră, mi se părea că nu oraşul ci tocmai eu eram cel pus să dea examen şi mă uitam fricos în jur, aşteptând întrebările. M-am dus fuga cu gândul la Gogol, de la care ştiam un bulevard Nevski destinat defilării mondene, cu ofiţeri chipeşi şi doamne frumoase, cu o mică nobilime frivolă, vrând să ia de la viaţă numai plăcerile.

În locul lor am văzut lume grăbită, îmbrăcată cu modestie, căreia se vedea că nu-i vine nimic de-a gata, dar avea o forţă de a trăi aproape triumfală. A trebuit să mă gândesc că mulţi dintre ei, oamenii de la patruzeci de ani înainte, sunt supravieţuitorii asediului, iar toţi ceilalţi au măcar pe cineva în cimitirul care aminteşte monstruosul carnagiu. Atunci mi-am amintit spectacolul de la Teatrul Taganka şi i-am găsit justificarea, cu inima tot mai îngheţată. După ce multe suferinţe au să se uite, pretutindeni în lume, aici are să rămână o cicatrice dureroasă, aşa cum mi s-a mai părut doar la Verdun, pe dealurile de deasupra Meusei, unde asediul a fost la fel de absurd, deşi de alte proporţii şi nu atât de sălbatic, dacă despre un act de război se poate spune că este mai puţin sălbatic decât altul. Şi mereu m-am întrebat cui a folosit acest infernal masacru. Mereu am să mă întreb, când am să mă duc cu gândul acolo, căci de uitat n-am să uit

niciodată.

Au urmat câteva zile de alergătură, uneori enervantă şi sterilă, nu destul de bine plănuită, pentru cunoaşterea oraşului. Lev m-a purtat cu maşina de la un hotar la altul, atent cu mine, el ca şi Frăţiorul, şi dornici să-mi fie bine. Fără ei n-aş fi văzut atâtea, nici Ermitajul, unde era aceeaşi înghesuială cu turişti ca la Moscova. Însă mi-a rămas timp să merg şi cu piciorul, şi aşa am parcurs tot perimetrul central al oraşului, făcând incursiuni în jurul a două artere importante, bulevardul

Nevski şi cheiul Nevei, care se întâlnesc puţin pieziş lângă

Palatul de iarnă. Nu puteam să mă socotesc un blazat, niciodată n-am fost plictisit când aveam de văzut o lume necunoscută, atenţia îmi rămânea trează chiar când mă dobora oboseala. Aici însă nimic nu însemna o surpriză, recunoşteam totul, adunat în memorie prin vechi informaţii, din cărţi, din fotografii şi din filme. Nu aveam decât să fac rectificări topografice, să mut pe planul oraşului edificiile cunoscute, dacă în mintea mea erau greşit amplasate.

În afară de podul peste unul din canale, cu cei patru cai de bronz, frumoşi cum sunt doar caii vii în turnire şi în războaie, bulevardul Nevski n-a trezit în mine un răsunet egal cu renumele lui, făcut de literatură; pe-alocuri semăna cu o parte din Mariahilferstrasse de la Viena, dintr-o vreme mai veche, când nu se modernizase.

Bulevardul Nevski capătă grandoare în apropiere de Neva, când pe stânga încep să se ridice edificiile solemne ale fostei capitale, cu înaltele lor destinaţii administrative, iar în dreapta se deschide piaţa monumentală din faţa Palatului de iarnă.

Cu o arhitectură întru totul diferită de a Palatului, piaţa mi-a amintit mai degrabă Viena decât Berlinul pe care l-a admirat

Petru cel Mare.

Şi fiindcă veni vorba, am văzut, în apropiere, şi vestita statuie ecvestră a celui din a cărui cutezanţă s-a construit această metropolă pe jumătate lacustră. Cred a fi înţeles bine că nimic altceva nu a determinat alegerea locului, altminteri neîmbietor şi plin de dificultăţi pentru constructor, decât poziţia lui geografică. Făcând aici o cetate, Petru cel Mare se gândea să fie şi o poartă în partea Apusului.

Ştiam statuia din fotografii şi din decoruri de teatru, unde domina scena că părea zdrobitoare. N-am putut s-o văd bine fiindcă era îmbrăcată în schele. În faţa pieţei cu lespezi de piatră care se uneşte cu cheiul Neivei dând o perspectivă imensă, până pe ţărmul celălalt, statuia mi s-a părut atât de mică pe lângă ce aveam în minte, încât am simţit o dezamăgire prelungită până astăzi, ca şi când ar fi fost propria mea statuie, ridicată de o posteritate zgârcită. Ca să-i regăsesc dimensiunile imaginate, după ce s-ar fi dat jos schelele, ar fi trebuit s-o privesc de la doi metri, aşezat pe brânci sub burta calului, dar să fie şi muzică.

I De la Palatul de iarnă şi până sus, pe Neva, sute de metri, cheiul este mărginit de palate, zid în zid, vechiul front al marilor duci, ai prinţilor şi nobilimei înalte, care trăia în umbra oblăduitoare a ţarilor. Fiecare voia probabil să fie mai aproape, de aceea cred că n-au lăsat distanţe între palate, de par unul prelungirea celuilalt. În fiecare din ele, cu zecile şi poate sutele lor de camere, presupun că n-a trăit decât o familie, în strălucirea princiară a vremii. După cum stau lipite, aş crede că au o comunicaţie interioară şi alcătuiesc o uzină în care se fabrica splendoarea.

Deşi puse la încercare de vreme, că ar putea să pară decrepite ca propria lor istorie, unele îşi mai păstrează vechea lor prestanţă, şi impresionează mai ales dacă te duci cu gândul la viaţa care a fost acolo. După un timp mi

s-au părut mai banale, fiindcă le-am cercetat unul câte unul şi fără voia mea le-am adus la propria lor scară. La început le privisem în anfiladă, pe toate deodată, într-un ansamblu unic şi inseparabil, ceea ce dădea cu adevărat impresia de grandoare. De-aceea am şi numit Leningradul Oraşul Palatelor. Era acolo, în socluri, în portaluri, în faţade, ca şi pe cheiul Nevei, multă piatră, masivă, grea, întreagă deşi tocită; dar piatra tocită e mai caldă şi mai sugestivă decât atunci când se taie din stâncă. Pe urmă, când mi s-a mai deprins ochiul, am văzut şi tencuială vopsită, material mai ieftin, cu durata mai mică. Iată că totuşi rezistă!

Privind peste fluviu, ceva îmi amintea de Londra, fără să ştiu de unde venea impresia, fiindcă altminteri nu se poate face nicio comparaţie; sunt două grandori ou totul diferite.

Lăsând la o parte bombardamentele suferite în ultimul război, aproape uitate astăzi deşi au ţinut sub teroare întreaga ei populaţie, Londra are o istorie mai degrabă paşnică, desfăşurată sub semnul puterii, expansiunii şi prosperităţii.

Oraş al lui Petru, apoi al revoluţiei şi pe lunmă al asediului căruia i-a rezistat peste puterea mea de înţelegere, Leningradul e mare prin istorie.

N-am să reproduc catalogul spre a spune ce pictură cuprinde Ermitajul. N-am trecut pe lângă ea fără să o privesc, deşi e multă şi ar trebui văzută pe îndelete, în zile, ca să nu te obosească. Îmi cunosc din alte muzee momentele de declin, când privesc dar nu mai am puterea de cuprindere, când rămân inert şi descumpănit în faţa unei picturi, pe care altă dată şi în multe rânduri am examinat-o intrigat şi cu satisfacţie prelungită, într-o reproducere abia bunişoară, pe care însă o aveam acasă, de mă uitam la ea când îmi venea mai bine, şi nu mă înghesuia nimeni.

În muzeele celebre, unde se ajunge cu greutate şi unde sunt puţine speranţe să mai ajung încă o dată, am simţit multă ciudă şi umilinţă că de la un timp înainte nu mai înţelegeam nimic şi nu mai aveam nicio emoţie. Cunoaşterea muzeelor se face sub o presiune istovitoare, acumularea impresiilor este forţată, împinsă cu pompa într-un aparat de recepţie care tremură şi pârâie, până ce clachează; de-acolo înainte începe sentimentul dezastruos al zădărniciei, falimentul bietului nostru spirit. Aşa am simţit la Luvru, la Prado şi pretutindeni, în afară poate de la Muzeul Naţional de la Palermo, unde m-am mulţumit să văd doar două pânze, ocolindu-le pe celelalte, puţine de altfel. Când nu mai sunt în stare să înţeleg nimic, mă salvez puţin privind publicul.

La două luni după Leningrad am ajuns la Paris, şi am mers încă o dată la Luvru. Acum îmi cunoşteam bine limitele, nu urmăream să văd totul, ca altă dată, şi m-am mărginit la două sculpturi şi la cinci pânze; una din ele fiind scoasă, pentru îngrijiri periodice, am inclus în locul ei Mona Lisa, dar nu pentru pictură, ci pentru lume.

Duminica, intrarea fiind gratuită, îmi închipui că la Luvru vine populaţia modestă a Parisului; cred că am văzut într-un film, familii ieşite la plimbare, cu bunici, cu mătuşi, cu nepoţi, cu toţii, lipsind doar căţelul, fiindcă nu-i voie. Toţi dau buzna s-o vadă pe Mona Lisa, după care pleacă privindu-se miraţi unul pe altul, iar mai departe se plictisesc de moarte.

În restul săptămânii vin turiştii, în primul rând străinii, pentru care Luvrul este o obligaţie, ca Maxim’s şi Mculin

Rouge. Am început cu această lume, fiindcă ea alcătuieşte masa vizitatorilor; iar spaţiul pe care îl ocupă depăşeşte proporţia numerică, îţi sar în ochi prin mers, prin gesturi, prin vorbă. În mod ciudat, ei nu au timiditatea noului venit într-o societate, cum o au probabil la ei acasă;

anonimatul le dă o anumită independenţă, nu se simt sub controlul unei lumi care îi cunoaşte şi îi judecă. Pământul şi tot ce-au creat oamenii pe acest pământ li se cuvine şi ei sunt porniţi să ia în primire, cu o dezinvoltură suverană. Cu bedekerul într-o mână, cu aparatul fotografic în alta, ei deţin sceptrul şi constituţia. Această mărire vremelnică rămâne prima lor amintire, subconştientă. Ea renaşte când, întorşi acasă, se apucă să povestească; atunci sentimentul măririi depăşite se întoarce asupra lor, făcându-i să se simtă din nou stăpânii pământului, şi aşa impresiile turistice pe care le comunică familiilor sau prietenilor se transformă în proclamaţii.

Despre categoria onestă, profesioniştii, profesorii, gânditorii, visătorii, nu-i nevoie să spun altceva, decât ce greu şi cu ce timiditate se strecoară ei prin spaţiul uzurpat, reduşi prin comprimare sub dimensiunea proporţională cu numărul lor, şi aşa destul de redus, dar încă suficient, slavă domnului, să salveze spiritul omului de la pieire.

În timp ce Lev îi căuta pe Rembranzi ca să-i arate Frăţiorului, mă uitam la mulţimea vizitatorilor. Aici nu-i mişcarea continuă şi ordonată de la funeraliile naţionale, când se intră pe o uşă şi se iese pe alta opusă, după ce s-a trecut în linie dreaptă prin fata catafalcului. Oricât de sumară, vizitarea unei pinacoteci ca Ermitajul cere cel puţin câteva ore. În acest timp, după cel care a fost primul la deschidere, intră mii de oameni, şi numărul lor creşte întruna, până în târziul când cei veniţi mai devreme încep, în sfârşit, să iasă. La Ermitaj, fiindcă se nimerise să fie într-o duminică, am avut impresia că planşeele şi scările n-au să mai poată ţine atâţia oameni, au să se prăbuşească împreună cu zidurile. Ciudat însă, afluenţa nu mi se părea că este o aglomeraţie, o umplere excesivă a spaţiului, care îmi displace şi mă incomodează. Poate fiindcă oamenii nu se îmbulzeau, nu se lăţeau în stânga şi-n dreapta, ci parcă

îşi dădeau silinţa să-şi reducă dimensiunile. N-am văzut gesturi bruşte şi n-am auzit exclamaţii sau comentarii gălăgioase.

Mulţimea era tăcută, timidă şi uimită. Fiecare părea că se minunează în adâncul său, fără a îndrăzni să se exteriorizeze.

Asemenea lume n-am mai văzut în alte muzee; parcă era o zi de reculegere.

Nu ştiu cum, cu toată bogăţia şi strălucirea interioarelor, nicio clipă nu mi-am amintit că mă aflam în fostul palat al

Ţarilor. Cred că odată cu mine toată omenirea aflată acolo uitase.

Dintre împrejurimile pe unde m-a dus Lev, izbitor mi s-a părut Palatul de vară Petrodvoreţ, aflat pe malul mării, la vest de Leningrad, care fusese destinat de Petru odihnei şi desfătărilor. După fotografii istorice, după colţuri unde reconstituirea nu-i încă terminată, se văd distrugerile războiului. Ele poate n-au fost mai sălbatice decât pe alte câmpuri de luptă, dar alături de lambriurile noi-nouţe, date cu lac alb, lucios şi fără o pată, lângă panourile îmbrăcate în mătase, cu ciubucăria aurită, cu picturile refăcute, atât de proaspete că par a nu se patina niciodată, urmele lor seamănă cu nişte ulcere canceroase. Nu spun că ruinele trebuiau păstrate, cum s-au păstrat la Berlin, pe alocurea, cu intenţia vădită de a fi un memento. E mai bine ca oamenii să-şi vindece rănile şi să uite războiul, deşi ceea ce s-a întâmplat la Leningrad nu se va uita niciodată. Cu aurul şi cu mătasea de la Petrodvoreţ s-a urmărit, cred, nu doar să se reconstituie un monument al trecutului, ci să se facă o sărbătoare pentru cine vine să vadă. Aveam în ochi amintirea ruinelor şi n-am simţit sărbătoarea. Iar statuile din parc, aurite proaspăt de te orbesc în lumina soarelui, şi jocurile de apă, parcă şi ele de aur, nu mi-au adus nicio veselie.

Deoarece crezusem că în Finlanda voi putea trece cu feribotul, de la Tallinn direct la Helsinki, o anunţasem pe traducătoarea mea în limba estoniană că îi voi face o vizită, şi din curtoazie, şi ca să-i văd oraşul, că prea văzusem puţine. Cum ea îmi răspunsese că mă aşteaptă, nu puteam să-mi schimb vorba; dar între timp aflasem că ar fi greu să trec cu feribotul în Finlanda, deci trebuia să mă întorc la Leningrad, de unde să iau calea uscatului. Nu-mi venea deloc bine să fac şase sute de kilometri până la Tallinn, şi alte şase sute înapoi, în mai puţin de douăzeci şi patru de ore. Nu-mi place să trec de două ori prin aceleaşi locuri, mai ales fără să fie o pauză. Astfel mă hotărâsem să merg cu trenul, care deşi nu mă mai ispiteşte de multă vreme, cel puţin mă scutea de oboseală, şi nici nu putea să mă plictisească dat fiind că mergeam noaptea; ar fi fost ca la hotel, numai că se adăugau roţile.

Era frig seara, la Leningrad, nu doar pentru mine; abia unsprezece grade. Vedeam oameni pe stradă zgribuliţi, îmbrăcaţi gros de parcă n-ar fi fost vară. Dar era o vară ratată, cum am auzit spunându-se şi la Moscova, prea rece şi prea ploioasă.

Plouase şi noaptea trecută. În afară de castraveţi verzi, de seră.

n-am văzut nicăieri legume proaspete. Într-o zi, Lev mi-a adus o portocală. În altă zi, am descoperit căpşuni, la o tonetă, pe stradă. M-am mirat ce puţină lume stătea la coadă, deşi căpşunile erau frumoase, în cutii de material plastic, de câte jumătate de kilogram, cum le cunoaştem. Veneau unii, se uitau, apoi se duceau mai departe. Am vrut să stau şi eu, nu pierdeam decât cinci minute, dar Lev m-a tras de mână. Abia pe urmă m-am dumerit că la coadă se aşezau atâţi oameni câte cutii cu căpşuni erau pe tarabă. Mi s-a părut ceva ingenios faţă de ce se întâmplă în alte părţi, unde după ce ai aşteptat de ţi s-au lungit urechile afli că s-a terminat marfa. Aşa ceva nu se învaţă decât

după experienţe lungi şi spinoase. Am socotit că era un rafinament, mai mult decât o simplă ştiinţă.

Până să se facă ora de tren, am stat la hotel şi am început să-mi rememorez primele fraze englezeşti din cele uzuale în călătorie, pe care cineva mi le-a sistematizat cu multă pricepere. Mă folosesc de metoda aflată de la domnul Scheibler, cândva profesorul meu de engleză. Pe bucăţi de hârtie cât o carte de vizită se scriu unul câte unul cuvintele străine, necunoscute, iar pe partea cealaltă, traducerea. Pe urmă, oriunde te-ai afla, în tramvai, pe stradă, la plimbare, în pauză la teatru, la masă, între două feluri de mâncare, oriunde ai de aşteptat, fie şi un singur minut, foiletezi hârtiuţele, privind pe o parte şi străduindu-te să-ţi aduci aminte traducerea de pe partea cealaltă. Nu izbuteşti de la început cu toate, dar nici nu rămâne ceva neînvăţat după câteva repetări. Şi nici nu se uită. Poate fiindcă seamănă cu un joc, care în loc să te plictisească, este tot mai îmbietor pe măsură ce trece timpul şi succesul devine vizibil. Cu asemenea metodă, spunea domnul Scheibler, un om cu aptitudini mijlocii poate să memoreze două sute de cuvinte pe zi, printre picături, fără să renunţe la altă învăţătură sau la altă ocupaţie.

Până acum m-am uitat chiorâş la caietul cu dialoguri şi cuvinte; nu-mi venea să-mi pierd timpul cu el, şi apoi mă feresc pe cât cu putinţă să-mi încarc memoria cu formule noi, când şi aşa este destul de încărcată şi de muncită. Dar n-aveam încotro, peste două zile ajungeam în Finlanda, unde mi s-a spus că nu este cunoscută nicio altă limbă străină decât engleza.

Începută în silă, învăţătura s-a dovedit repede captivantă, şi în loc de cazna prevăzută m-am ales cu câteva ceasuri plăcute.

De altfel, ştiam aproape totul, de mult, din vremea domnului

Seheibler, numai că părea uitat; era prăfuit în

realitate, cum se prăfuiesc obiectele nefolosite.

Nu mi-am dat seama cum trecea timpul, trenul pleca la unsprezece, şi Lev, distrat sau ocupat cu Frăţiorul a venit cu întârziere. Am ajuns la gară gâfâind, în ultima clipă, cât pe ce să pierdem trenul.

— Am fi luat un taxi până la Tallinn! a spus Lev, cu seninătate, după ce pusesem piciorul pe scara vagonului.

Sunt sigur că nu vorbea în glumă, dar oare ce şofer s-ar fi încumetat să plece în puterea nopţii la un drum de şase sute de kilometri, pentru şaizeci de ruble?

Din partea mea, puteam să renunţ, acum aveam o scuză faţă de mine însumi. Apoi simţeam că nu prea mai era loc pentru câte rămâneau de văzut de aici înainte. Mi-am propus să nu caut cu orice chip impresiile, să stau într-o expectativă calmă, cu atenţia domolită, să iau numai ce vine de la sine şi se impune puternic.

Drumul cu trenul mi s-a părut istoric; am regăsit în câteva ceasuri ceea ce îmi rămăsese obsesiv în memorie, din lecturi prelungi şi uneori repetate; mersul cu trenul în Uniunea Sovietică nu-i călătorie, ci navigaţie, o mare traversadă, peste un pământ care nu-i mai mic decât cel mai întins dintre oceane.

O fi lungă calea ferată de la New York la San Francisco, dar nu se poate asemui cu transsiberianul care, legat cu Moscova şi cu Leningradul, traversează nu unul, ci două continente, ceea ce înseamnă două lumi, chiar dacă ele sunt o singură ţară. Oricât ar semăna unii cu alţii, oamenii de la Oceanul Pacific şi de la Marea Baltică, trebuie să existe un resort diferit în structura lor sufletească, deşi poate nimeni n-a stat să-l descopere. El s-ar putea datora distanţei bicontinentale dintre o extremitate şi alta şi ritmului diurn, decalat cu lungimea unei zile, căci într-unul din locuri soarele răsare când în partea cealaltă apune. Dacă Italia s-ar întinde de la Marea Mediterană până la Cercul Polar, şi pe întinsul ei ar trăi

italieni, aşa cum îi ştim astăzi, cine îşi închipuie pe cei de la Palermo aidoma cu cei din Laponia?

Nimic nu m-a împiedicat să cred, în drumul spre Leningrad, că navighez peste Siberia, spre îndepărtatul port al Vladivostokului, unde am visat să ajung ca la o himeră. În compartimentul cu patru paturi, suprapuse două câte două, faţă în faţă, am văzut pe cei doi oameni cu care eu şi Lev împărţeam micul spaţiu, mâncând de seară, bându-şi ceaiul, dezbrăcându-se, împăturindu-şi hainele şi băgându-se sub pătură cu un suspin de mulţumire. Mergeam abia până la Baltică, dar ei puteau să viseze, ceea ce eu construiam cu imaginaţia, că vom ajunge la

Oceanul Pacific.

Lev a adus ceai din cazanul aflat la capătul vagonului şi totdeauna sub presiune. Sigur că era un moment istoric pentru mine!

Şi vagonul cu care pleca Anna Karenina de la Moscova, tulburată de Vronski, avea un cazan cu apă fiartă pentru preparat ceaiul. La fel şi trenul cu care Tolstoi fugea de acasă. Şi trenurile cu soldaţi, în timpul războiului. Trenuri cu mulţimi în bejenie. Apoi trenurile revoluţiei, cu vagoane blindate. Toate aveau cazane cu apă fiartă, aşa cum se găseau şi pe peroanele gărilor. Şi trenurile armatelor albe, la fel ca ale armatelor roşii.

Am băut ceaiul cu atenţie, să-i simt secretul. N-am izbutit, am ajuns doar la o presupunere nedefinită, altceva decât ceea ce se crede, că obişnuinţa aceasta naţională s-ar datora climei, iernilor aspre; de-aceea s-ar bea şi ceai şi votcă, spre a încălzi sângele oamenilor. Dar ceai şi votcă se beau chiar în toiul verii, când te doboară năduful. Nu, e altceva, poate legat de izbă şi de casele de lemn care au acoperit ţara. Şi de cupolele aurite ale bisericilor. De cântecele fetelor cu părul sub o podoabă care imită cupolele. De cântecele flăcăilor cu meşe blonde pe frunte. Şi poate de sunetul abacului, ciudata şi nepieritoarea

maşină de calculat, al cărei ţăcănit mă urmăreşte, în ritmul roţilor de tren, al respiraţiei celor doi oameni care dorm în faţa mea, la un metru.

Am scos capul pe uşa compartimentului; pe coridor câţiva călători îşi beau ceaiul din cană. Patima pentru votcă este cunoscută. Când ar fi mai nimerită o asemenea băutură de nădejde, dacă nu în călătorie? Dacă ai lăsat în urmă o suferinţă, o despărţire, cine te poate lecui mai repede? Dacă în faţă te aşteaptă o grijă, cine te poate îmbărbăta mai bine?... în tot vagonul, n-am simţit pe nimeni să bea votcă. Toată lumea bea ceai, şi nu ştiu secretul.

Am ajuns la Tallinn dimineaţa, în zorii unei zile reci, posomorâte şi umede. Nici să fi fost vreme frumoasă nu m-aş fi simţit mai bine, nu-mi place să ajung undeva dimineaţa, fie chiar la mine acasă; mă simt împiedicat toată ziua, nu sunt capabil să încep nicio treabă, nu-mi rămâne decât să aştept seara.

Deşi hotărâsem să nu rămânem decât până după-amiază, am tras la hotel, unde aveam camere reţinute. Hotelul, numit ca oraşul, e o construcţie nouă, modernă, de mâna întâi, făcut în colaborare cu finlandezii, şi aşa mi-am explicat în primul rând tâmplăria, de lemn fumuriu, lucrată cu aceeaşi îngrijire ca o mobilă fină, cum astăzi nu prea se mai vede. De asemeni, se deosebesc de standingul obişnuit al vremii noastre sălile de baie şi obiectele sanitare, de o calitate necunoscută în zonele lumii cu populaţie în creştere, unde locuinţele trebuie comprimate şi ieftinite. În sfârşit, toate dimensiunile şi tot stilul hotelului reprezintă o largheţe uitată de multă vreme.

Nu vreau să-mi iau un păcat pe suflet şi nici să-mi atrag oprobriul unei naţii demne de stimă şi pentru care am o admiraţie pornită tocmai de la Kalevala, dar mi se pare că interesul finlandezilor pentru turismul în Uniunea Sovietică îl constituie votca, într-o mare măsură. Eram la

Leningrad şi am văzut, sâmbătă după-amiază, autocarele cu turiştii de sfârşit de săptămână, cei mai mulţi tineri, care au debarcat în goană la hotel şi-apoi au umplut barul. Sigur că nu pot să bea încontinuu, toate localurile se închid la o anumită oră, dar nimeni nu-i împiedica să-şi facă provizii şi să le ducă în cameră. Lăcomia se datorează preţurilor mai mult decât prohibitive pe care le au băuturile alcoolice, chiar şi vinurile cele mai slabe în Finlanda, ca în toate ţările nordice. Nu doar aici, ci pretutindeni în lume mărirea preţurilor, până la un punct, nu are ca efect limitarea consumului, cum s-ar crede, ci duce la un trai mai greu al familiei; pătimaşul nu renunţă la partea sa, ci sacrifică pentru ea o parte din hrana nevestei şi a copiilor. În ţările nordice însă nimeni n-ar putea merge atât de departe ca să-şi asigure băutura, nici dacă şi-ar lăsa familia să umble în zdrenţe înainte să moară de foame. Acolo preţul unei sticle cu alcool este inimaginabil pentru noi, şi dacă totuşi am văzut beţivi mai mulţi şi mai beţi decât oriunde, nu-mi rămâne să cred decât că se îmbată cu rândul, fiecare în ziua când îşi ia leafa, iar restul timpului suferă. Am spus cui a vrut să mă asculte, că lumea aceasta din nordul Europei, pe care o credeam fericită, sănătoasă şi pură, e roasă de o suferinţă ascunsă, care duce la boală şi sinucidere. În vreme ce criza de locuinţe este o hibă a timpurilor moderne, la Stockholm, când am fost eu acolo, erau treizeci şi cinci de mii de apartamente libere. Ele au fost destinate unor oameni care nu s-au mai născut, sau au murit înainte de vreme.

În Suedia, un om găsit în stare de beţie e scos la pensie, după nu mai ştiu câte recidive. Îmi plesneşte capul de când mă gândesc, fără să pot înţelege. Unde vrea să ţintească statul care îşi ia o asemenea povară pe umeri, ce speră să îndrepte, scutind pe un om de muncă? Există la Stockholm un restaurant al beţivilor pensionaţi, unde

aceştia vin să se îmbete în ziua când primesc pensia. După care nu le rămâne decât să strângă pumnii şi să se gândească la sinucidere. Sau să aştepte ca pe o speranţă îndepărtată, pensia următoare.

Aflându-mă în ascensor la hotelul din Leningrad, a dat buzna peste mine, la unul din etaje, o finlandeză, o fată frumuşică, subţire şi bine făcută, cu părul blond, despletit, cu bluza jumulită, scoasă din betelia blugilor, cu pântecele gol, cum umblă unele fete astăzi, căci am văzut destule, fără să fie bete.

Dar aceasta era, duminică pe la amiază, când în ţara ei se sfârşeşte liturghia, beată în faza încă euforică, de-ai fi putut-o crede stăpână pe lume şi fericită. Ştiam răul care urmează, greaţa, boala, dezgustul, iar mai pe urmă disperarea şi prăbuşirea… Nu se aşteptase să dea peste cineva; după o clipă de surpriză, şi-a lăsat privirea în jos, ruşinată. Mi-a părut rău, fiindcă avea în ochi o frumoasă lumină albastră.

Aşa cum am văzut autocarele cu turişti venind sâmbăta, le-am văzut şi duminică seara, plecând din faţa hotelului. Nu ştiu câtă votcă ascundeau călătorii prin buzunare şi prin sacoşe, dar e sigur că aveau burta plină. Conducătorul grupului îi număra şi-i împingea din greu pe scara autocarului. Ca să nu fiu nedrept, era printre ei şi lume cumpătată, oameni maturi şi unii chiar în vârstă, veniţi probabil să vadă oraşul, Ermitajul, vestigiile lui Petru cel Mare, cimitirul asediului şi casa lui Dostoievski. Cine a văzut măcar atât, n-a venit degeaba la Leningrad.

Aşa cum am convenit, în două săptămâni nu puteam să cuprind toată Uniunea Sovietică. Oricât de puţin ar fi ce-am cunoscut acolo, m-am întors mulţumit că văzusem Iasnaia

Poliana şi casa lui Tolstoi la Moscova, dar şi mai mulţumit am fost, deşi cu o urmă de întristare, că ajunsesem şi-n casa lui

Dostoievski, la Leningrad. O casă modestă, la un colţ de stradă, un apartament între altele, nu mizer, dar fără strălucirea casei lui Puşkin, şi fără întinderea celei a lui Tolstoi, cu odăile ei nenumărate, potrivită, ce-i drept, cu o familie numeroasă. Uimitor de bine îi definesc pe locatarii de altă dată, fiecare din aceste case. Era să spun locatarii ei iluştri, şi m-a împiedicat imaginea lui Dostoievski, fiindcă ea îmi evocă o suferinţă adâncă, pe un fond sumbru, nepotrivit cu o vorbă care înseamnă strălucire. Voi fi poate în dezacord cu unii biografi, care vorbesc despre viaţa lui cumpătată şi liniştită, ca bun soţ şi bun cap de familie, dar moralitatea aceasta este incompatibilă cu lumea pusă de el în carte. De unde veneau acei demoni şi monştri, dacă nu dintr-o dedublare torturantă, ascunsă probabil lui însuşi? Incapabil să se dezlănţuie, ca Tolstoi, în care nu mai

(rămânea nimic refulat post festum, şi apoi îi dădea mâna să facă sfinţi ca Levin şi Nehliudov, Dostoievski a fost victima propriei lui morale. E adevărat însă că nu i-au lipsit modelele, cum nu i-au lipsit nici lui Tolstoi, decât că fiecare a ales altele.

Lumea, nici a unuia, nici a altuia, nu-i născocită; pe marele pământ al Rusiei, se găsea şi-un Levin, şi un Mîşkin. Aşa cum s-a găsit un Raskolnikov şi un Rogojin.

Ştiu că Tolstoi a avut rezerve manifeste faţă de Dostoievski;

pentru un moralist încărcat de păcate, nu mă miră. Nu sunt gata să spun care din aceşti doi oameni mari e mai mare. Ceea ce cred fără îndoială, gloria lor nu se confundă, după cum nu s-ar putea să le confundăm casele.

Am în faţă patru portrete ale lui Dostoievski, de la vârste diferite. În toate, pe faţa acestui om bun se citeşte o tristeţe gânditoare, nuanţată de timp – cumplită în tinereţe, apoi pe rând, amară, calmă, şi adâncă.

Dacă ar exista o lume de dincolo, un infern şi un

paradis, cum s-ar împărţi personajele lui Tolstoi şi Dostoievski? Ar merita să facem o listă cu toate, să le judecăm, şi să le stabilim locul, şi odată cu ele să stabilim şi locul autorilor, în împărăţia lui Dumnezeu sau în cealaltă.

A apărut la Tallinn alt tip blond decât cel de la Leningrad şi Moscova, şi într-o proporţie dominantă. Lev, cu fizionomia lui meridională, şi cu gesturile pripite atrăgea priviri mirate; cred că dacă ar fi vrut să rămână acolo, i-ar fi fost greu să se adapteze.

Natalia Alver a venit gâfâind de la o sută de kilometri, unde locuieşte; să fi ştiut, nici n-aş mai fi anunţat-o. Mi se părea o osteneală prea mare, iar eu, pentru acest drum şi pentru ziua pierdută nu-i puteam oferi decât posomoreala din suflet, repetarea celei din atmosferă. Pe urmă, cerul înseninându-se puţin, m-am străduit să văd oraşul, pe care ea mi l-a arătat cu răbdare; zadarnic, nu mă puteam opri la nimic între două trenuri, şi făcând mărturisirea aceasta, îmi condamn nechibzuinţa. Mult timp după aceea am simţit o mare mustrare de cuget, o mai simt şi astăzi că m-am dus la Tallinn atât de inapt să recoltez o imagine şi s-o ţin minte. Ţin minte doar un golf, unde am fost pe urmă şi i-am dat roată, fără să înţeleg ce impresie ar fi trebuit să-mi facă; era cenuşiu şi plin de stânci ţepoase.

O limbă vorbită de numai un milion de oameni, nu poate să aibă răspândire printre limbile celelalte. Astfel nimeni, în afară de specialişti nu ştie ce sonoră şi cursivă este estoniana, cu surprinzător şi inexplicabil de multele ei vocale, lipsită de diftongări împiedicate, de sunete guturale şi de atâtea sunete urâte, cum au mai toate limbile pământului. Astfel, vizita mea la

Tallinn se justifică măcar că i-am putut spune un cuvânt de mulţumire celei care a tradus în această limbă, fără să dezamăgească pe nimeni, una din cărţile mele,

răspândită acolo în treizeci de mii de exemplare, cam una la treizeci şi trei de oameni, punând la socoteală şi copiii neştiutori de carte, şi bătrânii care nu mai văd bine şi pe cei care n-au timp să citească. Din treizeci şi trei de oameni întâlniţi pe stradă, unul avea o carte. Ar fi trebuit să mă bucur, şi să mă socotesc puţin la mine acasă, dar cifrele acestea mi-au venit în minte târziu, abia astăzi.

Răsplata cea mai mare însă mi-a dat-o soarele, la înapoiere.

L-am văzut coborând pe orizont spre seară, curând după ce plecasem cu trenul şi n-a apus decât la ora zece şi jumătate, când de fapt s-a ascuns după o pădure, îmbrăcând-o în flăcări.

Lev a adus iarăşi ceai, cană după cană şi l-am băut privind pe fereastră. Soarele călătorea odată cu trenul, rostogolindu-sa pe linia orizontului, săltând peste coline şi coborând prin văioage, ascunzându-se câte o clipă după tufişuri şi pâlcuri de arbori şi aruncând în sus scântei aurite. Mi-au plăcut totdeauna focurile bengale, le-am urmărit cu sentimentul că sunt o biruinţă a omului asupra unei lumi de dincolo, aflată în beznă.

Aproape de sfârşitul călătoriei am văzut, la Budapesta, o asemenea sărbătoare, a focului şi luminii, explozii de stele multicolore, aruncând asupra Dunării şi a oraşului o ploaie incandescentă, ca într-un apocalips cu înţelesurile inversate, fiindcă imaginile înfricoşătoare, în loc să înspăimânte lumea, o făceau să se bucure.

Din păcate, artificiile, limitate de primari care nu şi-ar fi primejduit scaunul pentru o seară de nebunie, nu mi-au dat niciodată o satisfacţie deplină; unele erau chiar meschine, la serbările populare din vremea copilăriei şi tinereţei mele, prin oraşe sărmane, unde în zile festive se aprindeau câteva pocnitori luminoase la prefectură. Niciodată n-a fost după toată pofta inimii nici mai târziu, în capitala ţării, la mari aniversări şi la sărbători naţionale;

mereu mi se părea că se face economie, că artificiile se numără cu zgârcenie, sau se fură, cineva le pune deoparte pentru o serbare personală, un botez sau o nuntă.

Până şi în capitala Ungariei, în noaptea de 21 august, unde mai bine de-o oră cerul a fost o flacără, de părea gata să cadă în fâşii roşii, verzi şi galbene, am rămas cu o nemulţumire;

fiindcă după ce s-au terminat focurile bengale, cerul s-a făcut de un negru fără pătrundere, şi oraşul mi s-a părut întunecat ca la bombardamente, deşi pe străzi ardeau toate luminile iar podurile de peste Dunăre erau îmbrăcate în lampadare festive.

Nu bănuiam ce lung avea să fie jocul soarelui cu pământul;

aşteptam să apună, nu-mi trecea prin minte că va fi cel mai feeric foc bengal pe care l-am văzut vreodată şi singurul care mi-a dat o satisfacţie dusă până acolo unde nu mai este nevoie de nimic şi nu mai rămâne loc pentru altceva. La început am măsurat timpul cu minutele, apoi cu sferturile de oră, cu jumătăţile, aşteptând ca soarele să se ascundă după o colină sau să cadă într-o văioagă. Eram tot mai intrigat de vitalitatea lui neprevăzută, tot mai antrenat în acest joc, ca într-o competiţie, până ce am trecut cu totul de partea învingătorului, trădându-mi pământul, ca la o întrecere sportivă, când te lepezi de echipa favorită, cucerit de jocul triumfal al celeilalte. Aşa a fost soarele, puternic, tenace şi a trecut triumfător peste toate obstacolele în câte un luminiş, unde îl urmăream cu pumnii strânşi şi cu bătăile inimii pripite, pe o vale unde cobora şi părea că nu o să se mai ridice, aşteptam să se stingă; în ultima clipă îşi regăsea forţa, făcea un salt şi mergea înainte. După acele clipe de încordare, am pierdut încet, încet, relaţia cu timpul;

soarele mi s-a părut invincibil, nemaiavând cu cine să se măsoare, şi descătuşându-mă de orice teamă, am

păstrat numai bucuria celui mai lung şi mai scânteietor foc bengal pe care îl văzusem vreodată. Era ca o beţie adâncă dar pură şi chiar cucernică. N-a fost economie de artificii, s-au aruncat cu lopata, dintr-un depozit interminabil. Şi chiar dacă dincolo de pădurea care l-a acoperit la a treia parte a drumului o fi apus cu adevărat, pentru un ceas, sau pentru câteva clipe, am rămas cu sentimentul că el încă domina pământul. Fiindcă noaptea rămânea luminoasă.

Luminoasă am găsit-o şi la Leningrad, când am ajuns cu o jumătate de oră înainte de miezul nopţii. Era în deplinătatea ei, o noapte albă, cum auzisem de-atâta timp şi de-atâtea ori, atât de uşor să se explice şi rămânând totuşi atât de misterioasă. Domnea asupra străzilor o lumină roşcată, puţin opacă şi difuză, dintr-o sursă invizibilă şi nebănuită, o reverberaţie egală, care nu desena umbrele caselor şi ale oamenilor. Ar fi părut un vis, să nu fi fost frigul nopţii care mă strângea în spate şi să nu fi fost foamea care mi se părea o senzaţie ruşinoasă. Nefiind nădejde să găsesc ceva de mâncare la o oră atât de târzie, m-am purificat prin asceză, şi aşa socotesc a nu fi pătat cu ignobilele nevoi ale viscerelor, amintirea celui mai feeric dintre focurile bengale.

Cu toate că îmi îngheţase spinarea şi simţeam cum au să-mi îngheţe şi oasele, am mers la Neva şi am stat două ceasuri, să se deschidă podurile. Era multă lume pe cheiuri, aşteptând acelaşi spectacol; dacă se deschid podurile, încep să treacă vapoarele.

Nu-i nimic senzaţional în schimbarea gărzii la Palatul Buckingham; dar e o tradiţie, şi lumea vine să vadă. Deşi ştiam că nu va fi nicio surpriză, am simţit şi eu nevoia să stau până la urmă, pe Neva, şi m-am plimbat cu paşi repezi de la un pod la altul, să mă încălzesc sau să grăbesc timpul, în vreme ce lumea cealaltă mergea calmă, ca la promenadă, şi nici nu dădea semne de nerăbdare. E adevărat că sunt friguros, şi nici cu răbdarea nu stau bine;

învingând aceste două scăderi ale firii mele, am aşteptat până după ora două, când majoritatea spectatorilor, oricât ar fi fost de răbdători în comparaţie cu mine, îşi pierduseră răbdarea şi plecaseră. De obicei podurile se deschid pe la ora unu după miezul nopţii. În noaptea mea, au rămas închise.

Iar noaptea albă după care venisem, despre care atâta lume îmi vorbise, începând cu Puşkin, rămânea o curiozitate consumată repede şi fără emoţie. Am căutat-o în continuare, până la hotel, în lungul bulevardului Nevski, am privit-o şi am absorbit-o încercând să-mi trezesc sentimentele, până ce am înţeles că pentru mine nopţile albe începeau abia de aici înainte, şi aveau să fie tot mai albe, până la limita lor paroxistică de la

Capul Nord, în ziua cea mai lungă a anului, când soarele rămâne sus pe cer toată noaptea.

A doua zi plecam, în zori, cum fac totdeauna, şi iarăşi, ca înaintea tuturor plecărilor, am dormit numai câteva ceasuri.

Lev, care îmi făgăduise că are să mă conducă până în afara oraşului, a coborât cu mine şi s-a urcat în maşină. Era frig şi el, într-o cămăşuţă, tremura atât de jalnic că mi s-a făcut milă.

L-am rugat să se întoarcă în cameră, mă temeam să nu se aleagă cu o pneumonie care mi-ar fi îngreuiat conştiinţa, când trebuia să fie tot mai uşoară pe măsură ce mă îndepărtam de casă, pierzând tot mai mult posibilitatea de spovedanie şi de absolvire.

Aşa aveam, mai puternic decât pe orice cale, sentimentul singurătăţii mele, prin imposibilitatea de-a mărturisi cuiva păcatele zilei.

Lev s-a opus şi am plecat împreună, dar la podul de peste

Neva, unde zarea se lărgea şi perspectiva drumului căpăta o certitudine îngrijorătoare, a înţeles că trebuie să

renunţe. Ne-am despărţit în fugă şi iată-mă singur, cu gândul că de-aici încolo nimeni n-are să mă mai ajute. Am luat ultima oară benzină, la marginea oraşului; în câteva clipe cât s-a umplut rezervorul, mi-am amintit staţiile din tot lungul drumului, aproape aceleaşi pretutindeni, puţin cam bizare pentru mine, cu pompele lor manevrate de la distanţă, cu şirurile de camioane, cu şoferii aşteptând îndelung şi calmi la volan, răsuciţi puţin pe o parte şi rezemaţi răbdători de fereastra deschisă, într-o linişte nefirească, de neînchipuit la o asemenea aglomeraţie, când peste tot în lume oamenii ca ei vociferează şi claxonează, şi puţin lipseşte, pe alocuri, să se tamponeze unii pe alţii şi să se ia la bătaie.

O dată, într-una din acele zile ploioase în drumul meu către

Moscova, am descoperit, la un cot al şoselei, o săgeată, care indica, la dreapta, o staţie de benzină. Dar se vedea numai un drumeag, urcând un tăpşan, dincolo de care mă gândeam că nu putea să fie decât câmpul ud de ploaie şi acoperit de tăcere.

Am fost surprins să descopăr un platou betonat, şi pe el pompe de benzină. În faţa fiecăreia aştepta un şir de camioane; benzina curgea pe toate furtunurile. Departe, într-o odaie de zid, o femeie înfofolită în şaluri manevra pârghii şi butoane, după ce primea bonurile, iar limbile contoarelor se învârteau pe cadrane.

Pe asemenea drumuri n-am văzut decât puţine autoturisme;

stăpânul şoselei rămânând camionul, de toate mărimile, până la cele cât vagonul de cale ferată, având şi o remorcă tot atât de mare. Nu mulţi oameni pot să-şi închipuie câtă benzină sau motorină consumă motoarele lor gigantice şi nesăţioase.

Şiruri de cisterne grele brăzdează ţara, să le îndestuleze, prin staţiile de benzină ale căror pompe

pulsează ziua şi noaptea.

Staţia de benzină de la Oriol era şi ea cam ascunsă, cu un platou betonat, cu pompe plantate în şiruri, ca pomii într-o livadă, şi la fiecare pompă aşteptau camioane. Ceva acolo mi-a amintit staţiile de poştă, de odinioară, pe care nu le-am apucat ci le ştiu din literatură, şi cel mai bine din literatura rusească, în loc să schimbe caii, şoferii îşi umpleau rezervoarele de benzină, pentru herghelia înţărcuită în motoarele lor puternice;

atâţi cai nu s-ar fi găsit odinioară, nici dacă îi adunai de la toate poştele. Cădea seara şi pe vremuri la ora aceasta călătorii se opreau pentru cină şi pentru noapte; surugiii dădeau caii în primire, apoi intrau la căldură, unde era şi pentru ei un ceai fierbinte şi o laviţă. Mă uitam la şoferi cum stăteau la volan, rezemaţi de fereastra deschisă, gata să pornească motorul şi să meargă zece paşi înainte; nu puteau să se dea jos, şirul fiind în mişcare, şi pentru ei munca zilei nu era sfârşită. După ce luau benzină plecau mai departe, mi-i închipuiam împânzind şoselele cum îi văzusem ziua. Oare unde îi aştepta un ceai şi o laviţă?

Poate tocmai la capătul drumului, cine ştie cât de departe! Am fost alături de ei în acele clipe, ca unul care tocmai gonisem pe şosele, în faţa lor sau în urmă, cu deosebirea că nimeni nu ştia deocamdată, nici eu mai mult decât alţii, dacă drumul meu o să folosească. Pe când ei nu puteau să umble degeaba şi m-am gândit că, adunaţi unii cu alţii, cei de-aici şi din toate staţiile de benzină, de pe toate şoselele pline şi fără odihnă, bogăţiile vânturate de ei nu aveau loc în imaginaţia mea, oricât ar fi fost ea de elastică. Iar ei aşteptau cu răbdare şi de multă vreme ca munca lor să dea roade, şi mai făceau zece paşi înainte, tăindu-şi seara şi viaţa în bucăţele mărunte.

La această ultimă alimentare am găsit benzină mai bună, de nouăzeci şi cinci de octani, fără eroare, fiindcă

îndată motorul s-a simţit slobod şi n-a mai ţăcănit la acceleraţii. Atunci şi dispoziţia mea a fost mai slobodă, deşi cerul posomorât ar fi putut să mă indispună, iar noul necunoscut din faţă să mă îngrijoreze.

Cum am putut să plec din Leningrad şi să nu amintesc parcurile, după ce amintisem palatele? Pe un teritoriu strâns între ape, unde metrul de pământ are altă preţuire, un parc în mijlocul oraşului înseamnă o generozitate pe care oamenii şi-o arată lor înşişi. Aşa am gândit la Roma, plimbându-mă prin parcul Borghese, aşa am gândit la Londra, ale cărei întinderi înverzite nu pot să aibă asemuire. Rămân încă destule exemple, mai strălucitoare sau mai modeste. Printre ele, Leningradul ocupă primele locuri, şi chiar de se va socoti că merg prea departe, eu l-aş numi Oraşul Parcurilor, după ce l-am numit al

Palatelor. Greu de convertit repede în monedă curentă, un parc într-un oraş înseamnă o bogăţie mai mare decât palatele care îl înconjoară, nu atât prin valoarea lui intrinsecă, destul de redusă dacă nu produce dobândă sau dividende, ci mai ales prin sentimentele oamenilor, datorită cărora el supravieţuieşte. Căci dacă oamenii n-ar şti să-l iubească şi inima lor n-ar avea nevoie de iarbă, de flori şi de arbori, în locul lor ar construi palate de piatră.

Au apărut tot mai deşi pe marginea drumului mestecenii, molizii şi pinii, şi cum maşina mergea mulţumită, iar până lafrontieră mai aveam timp pentru gânduri, mi-am amintit aşa, fără nicio legătură, că într-o seară, la Moscova, am trecut pe lângă un parc de distracţii, cu lumini şi cu forfotă. Am rămas mult timp cu ochii la un carusel, mult mai mare decât tot ce văzusem prin bâlciuri, în Praterul de la Viena şi-n toate Luna-Park-urile pe unde am căscat gura. Poate distanţa să mă fi înşelat, dar cred că avea un diametru de peste douăzeci de metri, şi se învârtea pe un fel de suspensie cardanică,

fiindcă în afară de mişcarea circulară, ştiută, evolua în toate planurile, înclinându-se până aproape de verticală. M-am minunat şi mi-ar fi plăcut să încerc senzaţia nouă pe care putea s-o dea această maşinărie, dar nu era vreme. Sau m-am temut că Irina ar fi râs de mine.

Tehnica modernă care a dus la zborul în Cosmos, trecând peste bomba atomică, s-a amestecat până şi în jucăriile copiilor, şi în rechizitele lor şcolare. Nu mai vorbesc de plăcuţa de ardezie, căreia i-a luat locul maculatorul, tot aşa cum stiloul cu bilă, răspândit pe toate drumurile, a luat locul condeiului aspru de gresie, apoi a scos din circulaţie călimările de toate felurile, care pătau degetele, iar dacă se răsturnau în ghiozdan dădeau naştere la mici catastrofe şcolare. Tabla lui Pitagora, imprimată adesea pe coperta caietelor, va fi înlocuită de micile calculatoare electronice, atât de utile în orice casă, în viaţa de toate zilele. Am şi eu unul şi cui crede că îl ţin numai din fudulie, îi voi spune cât de mult îmi foloseşte, fie numai ca să adun kilometrii fragmentaţi în cifre mărunte, de-a lungul şoselelor de pe hartă. În câteva minute fac ceea ce îmi lua o jumătate de oră, şi-i fără greş, fără osteneală. Ce m-aş mai fi bucurat în copilărie, cu frică, desigur, nu spun altfel, să mă fi putut urca într-un carusel care răstoarnă orizonturile şi le amestecă între ele! Sau să fi avut o trotinetă rapidă şi silenţioasă, cum sunt cele de astăzi, cu roţi de cauciuc, cu frână şi cu ghidon nichelat, ca bicicletele. Când eram mici un coleg din clasele primare, mai înstărit decât alţii, fiul băcanului, avea o tricicletă primitivă, cu roţi de fier, greoaie şi gălăgioase, cu scaunul de scândură goală. Dar ce fericit eram când mi-o dădea să fac un tur pe trotuarul din faţa şcolii, cu condiţia să nu merg până la băcănie, ca să nu mă vadă taică-su! Acum copiii conduc carturile, apasă pe acceleraţie şi învârtesc volanul făcând să geamă cauciucurile în viraje, ca la curse, pe când eu, la vârsta lor, nu pusesem piciorul nici măcar

pe scara unui automobil, şi nici nu-l privisem de aproape. Iarna trecută am văzut la Sinaia o jucărie care m-a minunat şi mi-a rupt sufletul prin aduceri aminte, un bob, o sanie cu cârmă, pentru copii, deşi ar fi putut să tânjească după el chiar un om mare. Avea linii ca de motoretă, sprintene, aerodinamice, cu două tălpice de schi în urmă, şi cu una în faţă, pivotând odată cu axul ghidonului, cu şaua prelungă, moale, îmbrăcată în material plastic. La vremea copilăriei mele, o asemenea jucărie mi-ar fi luat minţile, dar pe-atunci nici nu şi-ar fi închipuit-o cineva, şi nicio uzină n-ar fi socotit serios s-o construiască.

Mi-am pierdut o vacanţă de Crăciun într-un atelier mecanic, unde am fost îngăduit prin nu mai ştiu a cui stăruinţă, tăind table şi corniere cu dalta sau cu bomfaierul, dând găuri, cu bormaşina, nituind piesele între ele sau strângându-le cu şuruburi, ca să fac o sanie cu cârmă, după închipuirea mea şi fără planuri, dar socotind să le întreacă pe cele primitive, de lemn, şubrede, cu încheieturile bătute în cuie şi chiar legate cu sfoară, care alunecau pe dealurile noastre, pe o şosea lungă, şerpuită şi povârnită. Mult m-am chinuit, mi-am lovit degetele şi mi-am julit mâinile până ce sania a fost gata, în ultima zi de vacanţă, pe seară. Atelierul era chiar în deal, am scos-o şi mi-am dat drumul, pe panta de trei kilometri lungime. Se întuneca şi bineînţeles n-aveam faruri, mergeam cam pe bâjbâite, punând frâna la cotituri, şi pierzând cu necaz din plăcerea pregătită o vacanţă întreagă. Ajuns jos, am văzut că sania, făcută cu grija să fie robustă, era atât de grea că n-ar fi dus-o înapoi, la deal, nici doi oameni. Am abandonat-o după o singură coborâre; cred că a doua zi cineva s-a dus şi-a adus-o cu calul. Eu însă plecasem la şcoală.

În parcul de distracţii de la Moscova, printre multe altele era şi un „montagne russe”, care, ce-i drept, existase şi-n copilăria mea, dar nu-l cunoscusem decât la tinereţe,

când încă mi-a dat senzaţii ameţitoare, cum îmi dă şi astăzi, căci nu-l ocolesc dacă îmi apare în faţă. Pe-atunci era un eşafodaj greoi, de lemn, iar vagonetele semănau cu nişte troace pe roate. Priveam dantelăria metalică proiectată pe cerul de noapte al Moscovei, vedeam vagonetele urcând panta abruptă, pornind apoi lin la vale, pe urmă prăbuşindu-se în abisuri, contorsionându-se în curbe strânse şi ţâşnind ca rachetele pe altă culme, în mişcări care îşi pierdeau amploarea fără ca senzaţiile să scadă, aşa cum ştiam prea bine, până ce ajungeau jos, ca pe un teren de aterizare.

I-am aruncat o vorbă Irinei, uitându-mă la ea cu coada ochiului, să văd cum reacţionează:

— Îmi pare rău că nu-i timp să ne dăm în „montagne russe”!

M-a privit o clipă fără să înţeleagă.

— Noi spunem „montagne americaine”! mi-a răspuns pe urmă, contrariată.

Sigur că dacă priveşti lucrul ca pe o idee trăsnită, se potriveşte mai bine americanilor!

Cu amintirea acestei dispute hazoase, am ajuns la frontieră.

Nu era nimeni la vamă, nici în faţa mea, nici în spate, dar formalităţile au ţinut mult, aşa mi s-a părut, deşi poate n-au depăşit jumătate de oră. După ce vameşul, politicos de altfel, m-a pus să completez nişte formulare şi mi-a puricat portofelul, doi oameni voinici, cu mănuşi groase, mi-au controlat maşina, s-au băgat pe dedesubt, fiindcă nu era groapă de vizitare, ca la frontiera pe unde intrasem, pe urmă au inspectat compartimentul motorului şi lada de bagaje, fără să umble în geamantane. Locul, înconjurat de arbori, mesteceni şi conifere, sub un cer ud şi vânăt, părea fără ieşire. Am mai aşteptat un timp, afară, în mijlocul drumului, să-mi dea actele, şi mă temeam să nu fie în ele o greşeală. Ceva care întârzie îmi trezeşte totdeauna o

îndoială;

dacă un om nu vine la vreme în locul unde ne-am dat întâlnire, încep să mă îndoiesc de memoria mea, îmi pun fel de fel de întrebări, fac tot felul de supoziţii, poate trebuia să fiu în altă parte, sau la altă oră; în faza următoare mă năpădeşte neliniştea şi necazul.

În sfârşit, cineva mi-a adus paşaportul, bariera s-a ridicat şi am pornit mai departe. Peisajul, care avea oarecari reliefuri, urcuşuri şi coborâşuri, se împădurise şi nu puteam să văd nimic în afara şoselei. Aşteptam să ajung la lumină, dar drumul, fără nicio circulaţie, şi fără nicio vietate în afară de mine, se prelungea prin pădurea tot mai deasă, deschizând o cale tot mai

Îngustă; mă aşteptam să se închidă, mai ales că nu venea nimeni din faţă. Sigur că n-au fost decât câţiva kilometri, dar mi se părea ceva fără capăt, când am ajuns la altă barieră, nebănuită. Un grănicer a ieşit din tufişuri, mi-a controlat actele încă o dată, făcându-mă să mă întreb dacă nu va descoperi o greşeală, în ultima clipă. Pe urmă s-a uitat iar sub capota motorului şi la bagaje, dându-mi încă o emoţie, teama ca în cei câţiva kilometri de pădure să nu fi apărut un obiect interzis, fără să-mi dau seama de unde. Îmi făceam griji de pomană, aşa sunt, mi le fac totdeauna.

Dincolo de barieră, deşi peisajul îl continua pe cel dinainte, m-a izbit o senzaţie nouă, ceva se schimbase şi nu înţelegeam ce, deşi era ceva evident şi continuu, un element nou al naturii;

până ce am înregistrat o culoare adăugată, şi am identificat în ea marcajele de pe marginea şoselei şi linia mediană, de un galben intens, viu şi luminos, adus parcă din soare.

Am crezut mereu că portocaliul, într-o natură posomorâtă.

este culoarea cea mai vioaie, optimistă şi pătrunzătoare, bătând până departe şi suplinind soarele. O

perdea portocalie, va lumina şi va înveseli o odaie întunecoasă. Este culoarea echipamentului de salvare al marinarilor, fiindcă nu poate fi alta la fel de vizibilă pe apa albastră. Ea se răspândeşte tot mai mult în echipamente de protecţie, la cantonierii de cale ferată, la lucrătorii de pe şosele şi chiar la măturătorii de stradă.

Nu mă aşteptam, dar pe asfalt, galbenul apare mult mai puternic. Datorită lui, amintirea şoselelor finlandeze rămâne cea mai frumos colorată. Dacă le evoc şi le privesc printre pleoape, încadrând între cele două benzi marginale capota motorului, toată fiinţa mea se înveseleşte. În Suedia, care mi se pare că-i cea mai veche constructoare de şosele moderne, marcajele sunt albe, ca la noi, ca aproape pretutindeni în Europa. Dar pe soare albul luceşte prea puternic şi orbeşte ochiul; pe zloată se murdăreşte.

Norvegia foloseşte culoarea portocalie, care îmi este atât de dragă şi pe care am aşteptat-o ca pe o mângâiere în drumul spre nord, când îmi simţeam inima tot mai rece. M-a dezamăgit, pe asfalt poi tocaliul se ofileşte, îşi pierde strălucirea, şi şoseaua se întristează.

Am mult prea bine fixat în ochi conturul acestor trei ţări nordice, l-am avut totdeauna, poate fiindcă de acolo începeam să desenez harta Europei; este un vechi loc de plecare. Şi-apoi, cu toată forma neregulată a frontierelor, există între ele o idee paralelă, o alungire pe verticală care, nu ştiu cum, a făcut să mi se pară că toate stau în picioare, ca o pădure cu trei arbori gigantici, sprijiniţi unul în altul.

Memoria mea geografică s-a întărit şi a devenit mult mai precisă prin cele trei culori ale şoselelor, adăugate hărţii. Nu mai am nevoie de hotare, ca să ştiu unde începe şi unde se termină o ţară. Dacă am trecut pe la un punct de frontieră fără să remarc placarda, care uneori se întâmplă să lipsească, m-am dumirit unde mă aflu, datorită marcajelor portocalii, albe şi galbene. Ele mi se pare că

alcătuiesc drapelul comun al acestei comuniuni europene.

Am oprit în faţa vămii finlandeze şi am aşteptat să vină autorităţile de la frontieră. Văzând că nimic nu mişcă dincolo de ferestre, m-am dus înăuntru, vexat de atâta nepoliteţe. Oamenii însă n-aveau treabă cu mine, cum se spune. Dar, fiindcă intrasem, m-au întrebat de cartea verde, asigurarea maşinii, şi s-au încrezut în afirmaţia mea, fără să controleze. Puteam să-i iert că nu ieşiseră să mă întâmpine. Apoi mi-au atras atenţia că portul centurii de siguranţă este obligatoriu. Ştiam, dar uitasem şi nu mi-a făcut plăcere. M-am înhămat greu, peste haina groasă, de călătorie; aş fi putut s-o scot, dar ceva în mine se împiedicase, fiindcă nu mă aşteptam la această constrângere. Ştiu că se va socoti o răzvrătire, ştiu cât de folositoare poate fi la un moment dat centura de siguranţă; eu însumi aş fi fost scutit de suferinţă şi de necazuri, dacă aş fi avut-o, într-o zi nenorocoasă. Şi totuşi, n-o pun, dacă nu mă obligă nimeni. Gândul meu, pe care ar putea să-l dezmintă o altă întâmplare nefericită, este că trebuie să mă apăr nu în chip pasiv, sugrumându-mă într-o chingă, ci ferindu-mă cu puterile mele, dintre care prima şi cea mai importantă este atenţia continuă şi nescăzută. Şi apoi, într-o ţară străină, departe de casă, unde n-are cine să te ajute, nu-i nicio bucurie să scapi teafăr, iar maşina să rămână fărâme;

aşa, descalificarea nu-i mai mică. Refuz să-mi pun centura, ca o provocare făcută mie însumi, să-mi adun toate forţele, chiar pe cele neimaginate şi imposibile, ca ea să devină inutilă. Am mers ţeapăn, până la Helsinki.

Un timp, peisajul a fost ca înainte de frontieră, împădurit cu mesteceni şi conifere, până ce am ajuns la malul mării şi la lumină, căci tot atunci soarele a învins pâcla şi norii. Nu puteam să văd până departe, decât rar, când urcam o colină; în restul timpului bănuiam lacurile, în dreapta, iar în stânga arhipelagul, puzderia de insuliţe

înşirate de-a lungul coastei. Priveliştea nu s-ar dezvălui pe de-a întregul decât dintr-un avion, la înălţime mică, sau şi mai bine dintr-un elicopter, apt să zboare cu viteză de promenadă. Fiindcă n-am avut această ocazie, găsesc în hartă o imagine apropiată, şi n-am decât s-o completez cu imaginaţia. Ciudată este aici organizarea naturii, alcătuită numai din insule; insule de uscat şi insule de apă, repetându-se unele pe altele, inversându-şi structura şi culorile, ca negativul şi pozitivul din tehnica fotografică.

Nu ascund că n-am putut să ajung bine la aceste elemente ale naturii, deşi am mers în arhipelag cu vaporul, şi pe urmă am urmat şoseaua printre mii de lacuri. Imaginea întreagă, bogată şi migălită, ca o dantelă ţesută cu fire de piatră şi fire de apă, mi-o dă harta, în care descifrez peisajul inabordabil. Sunt nu o mie de lacuri, cum se spune, ci şaizeci şi ceva de mii, iar insulele nu le-a numărat nimeni. Din insule, am văzut poate o sută, într-un drum de patru ore, lacuri nu ştiu câte, într-un drum de cinci zile, poate cinci mii, poate cinci sute sau nici atâtea; nu-mi dădeam seama unde se sfârşea unul ca să înceapă altul. Însă, ţinând seama că am fost acolo, nu mi-e greu să proiectez pe harta mării şi a uscatului drumurile mele, şi să ajung la sentimentul că le-am văzut pe toate, lacurile şi insulele, pozitivul şi negativul priveliştii.

Prin schimbarea fusului orar am câştigat un ceas din ziua aceea; nu pot spune un ceas din viaţă, fiindcă am să-l pierd la întoarcere. Când am ajuns la Helsinki, în loc de unsprezece, ora era numai zece, şi cum am văzut panoul albastru cu numele oraşului, am dat ceasornicele înapoi, al meu şi al maşinii, întrebându-mă de câte ori în viaţă am făcut această manevră. Aş putea să-mi amintesc şi să număr, ceea ce voi încerca la noapte, între două somnuri sau între două vise. Mutarea ceasornicului înapoi sau înainte este un fel de a înregistra deplasarea noastră peste meridianele pământului.

Prima grijă la Helsinki era să găsesc Poşta Centrală unde aşteptam corespondenţă lămuritoare pentru drumul meu mai departe. Degeaba învăţasem frazele uzuale în engleză; m-aş fi descurcat bine cu ele în Anglia, unde toată lumea vorbeşte englezeşte, şi de la un timp, de când cu revărsarea common-wealthului peste metropolă s-a obişnuit chiar cu accentele stâlcite ale străinilor, inadmisibile şi intraductibile odinioară. Dar în Finlanda lumea vorbeşte finlandeza şi când am oprit, într-o primă aglomeraţie, am pierdut timpul degeaba întrebând trecătorii dacă ştiu englezeşte. Maşina, atât de biruitoare pe şosea şi atât de bună tovarăşă, acum îmi atârna de picioare ca o greutate;

pentru fiecare informaţie trebuia să-i caut loc unde să aştepte, şi asemenea locuri se găsesc anevoie. Cu toată experienţa, destul de lungă astăzi, care mi-a dovedit fără greşeală că nu există situaţie fără ieşire, nu mi-e deloc bine când intru în oraşe mari, neavând alt mijloc de orientare decât busola sau soarele. Ştiam că n-am să mă rătăcesc, şi tot mergând spre vest, am să ajung în centrul oraşului, unde era firesc să fie şi Poşta Centrală.

Dar înaintând aşa, cu grija circulaţiei, cu atâtea indicatoare şi interdicţii, şi cu atâta mişcare nervoasă e greu să ţii drumul după busolă. Se întâmplă uneori să te cuprindă descurajarea, spunându-ţi că izbânzile trecute nu sunt o garanţie perpetuă, că într-o zi, poate chiar în ziua aceea, vei rămâne la o răscruce şi vei semna actul de abdicare.

Într-un magazin de automobile, unde am intrat convins că măcar acolo, fiindcă se face un negoţ cu certe caractere internaţionale, este imposibil să nu se vorbească limba engleză, am aflat, dar în germană, că poşta se afla lângă gară. Mergând tot înainte, gara am găsit-o; gările se simt de departe, chiar dacă nu se aud fluiere şi nu mai există fumul locomotivelor. M-am învârtit un timp pe

străzile învecinate, căutând un loc unde să pot opri câteva clipe, ca să cer o ultimă informaţie, însă n-a fost chip, maşinile stăteau unele peste altele şi, apropiindu-se amiaza zilei, aglomeraţia era în creştere. După nu ştiu câte ocoluri am ajuns în umbra unei clădiri importante, la cincizeci de metri de statuia ecvestră a mareşalului Mannerheim, şi acolo erau şi câteva locuri de parcaj libere, atât de libere că păreau interzise.

Tocmai ocheam pe cineva care să lase impresia că vorbeşte o limbă străină, ca să întreb unde-i poşta. Ştiam că va fi o căutare grea dacă nu vană, când, pe clădirea din faţa parcajului, drept în botul maşinii am văzut scris: „Poşta centrală”. Cum nu mi se întâmplă prima oară să-mi pice asemenea pleaşcă, mi-am spus orgolios că nu putea fi vorba de noroc, ci de un simţ al orientării. Aveam să plătesc îndată deşarta mea îngâmfare

M-am dus fuga la Post Restant, şi am întins paşaportul, sigur pe mine şi pe tot viitorul. Aveam în buzunar zece dolari şi o mie cinci sute de forinţi, pentru întoarcerea prin Ungaria.

Will, un prieten de la Wilhelmshaven, în nord-vestul Germaniei federale, care s-a îngrijit cu dezinteresarea cea mai deplină să adune câteva mii de mărci din drepturi de autor uitate, urma să mă anunţe la ce bancă voi găsi banii. Fără ei, se înţelege, rămâneam al nimănui într-o ţară străină, şi cunoşteam sentimentul acesta de disperare din ziua când la Sevilla, în strălucitoarea călătorie prin Spania, îmi furaseră punga cu banii şi actele. Contra furtului gândisem acum să-mi iau măsuri sigure de apărare, dar deocamdată nu aveau ce să-mi fure. Nu ştiam ce accident ar fi putut să mi se întâmple, totuşi aşteptam nu fără nelinişte ca funcţionara să găsească scrisoarea. Şi deodată am văzut-o că se întoarce clătinând din cap şi ridicând din umeri, cu paşaportul în mână. Scrisoarea nu era şi m-am simţit deodată ca la Sevilla, cum rămăsesem năuc în

mijlocul străzii, încercând să mă arunc peste cei doi bărboşi care se îndepărtau prin mulţime cu motocicleta, după ce îmi smulseseră punga de la subţioară.

În asemenea împrejurări raţiunea se îmbolnăveşte şi începi

! prin a face gestul cel mai nechibzuit din toate câte sunt posibile. Am intrat în primul sediu de bancă, mai răsărit decât altele, unde am întrebat dacă n-au ceva pentru mine. N-aveau şi erau zeci de bănci pe aceeaşi stradă, sute în tot oraşul, mii în toată ţara. Minunându-mă, căci nu mai văzusem niciodată asemenea abundenţă, Pertti Halmari mi-a explicat ceva ce n-am înţeles prea bine, că în Finlanda, toată lumea, particulari, negoţ, industrie, întreprindere trăiesc din credite. Aşa o fi, dar cum aş putea înţelege? Dacă toţi se împrumută, de unde vin banii?

În tinereţea mea a existat o societate de ajutor reciproc, care făcea mare reclamă prin ziare şi ademenea oameni cu grămada. Îţi puneai acolo economiile şi începea să plouă cu avantaje. Nu mişcai un deget, fericirea venea de-a gata, şi acesta era chiar numele societăţii, parcă îl văd scris mare în coloanele de reclamă din ziare sau pe afişe lipite pe ziduri, sau pe foi volante împărţite trecătorilor. N/u puteam crede, şi-apoi n-aveam bani pentru nicio depunere. „Dacă toată lumea se îmbogăţeşte, întrebam pe câte un guguman, care dădea fuga, de unde vine câştigul?” „Nu înţelegi că-i reciproc?” îmi răspundea el, cu logica obtuză a Conului Leonida. Cred că au trecut luni de zile până să vină jalea. Nu mi-a fost milă de păgubaşi, care plângeau prin uşile tribunalelor; dac-ar fi fost după mine, le-aş fi dat chiar şi o pedeapsă, proporţională cu suma pierdută.

Desigur că nu se întâmplă la fel cu băncile finlandeze, de vreme ce finanţa funcţionează şi n-am auzit de falimente. Însă tot nu pot înţelege.

Al doilea gest nechibzuit a fost să schimb cei zece

dolari, în monedă locală; de fapt nouă dolari, unul îl rătăcisem. Cu suma obţinută n-ar fi fost posibil să mănânc seara, să dorm noaptea şi a doua zi să merg o sută de kilometri. Un om ştia de mine şi mă aştepta, la Nokia, dar până acolo erau două sute de kilometri, şi nu puteam fi sigur că am să-l găsesc repede, şi nu-i cunoşteam firea, fiindcă nu-l văzusem niciodată. Will îi scrisese despre mine şi mă sfătuise să-l văd negreşit, cum făcuse şi el o dată, vara, bucurându-se de găzduire într-o casă de vacanţă, pe malul unuia din cele şaizeci de mii de lacuri.

Acolo, îmi spunea Will, aş putea să stau şi să scriu, oricât mi-ar fi voia, până ce aş termina o carte. De unde să ştie el cum îmi scriu eu cărţile?!

Îmi notasem adresa acelui om de la Nokia, şi telefonul, deşi eram hotărât să-l ocolesc pe departe, socotind că prietenul prietenilor nu ne este prieten şi nouă. Apoi, nu-mi place să pic pe capul oamenilor, să le cer găzduire şi a doua zi să plec la drum, ca să nu ne mai vedem niciodată; acest gen de relaţie umană e degradant pentru amândouă părţile.

Strâns cu uşa, mi-am călcat principiile şi am început prin a telefona la Auli acasă.

Auli era o doamnă din Hefilsinki, deci foarte aproaipe, pe care de asemeni n-o cunoscusem; nu cunoşteam pe nimeni!

Un alt prieten îmi dăduse numărul ei de telefon, ca s-o caut, chiar dacă n-aş avea nicio nevoie, doar ca să-i spun bună ziua. Prima mea cheltuială în Finlanda, din puţinii bani pe care-i aveam în palmă, şi-i priveam ca pe o monedă din alte planete, a fost o fisă de telefon, luată fără nicio încredere.

Când am făcut numărul mi se părea că sun într-o casă din lună.

M-am mirat să aud răspunzându-mi o voce omenească, o voce de femeie, şi să aflu că era chiar Auli,

care pe deasupra vorbea şi limba franceză, ceea ce transforma luna închipuită mai înainte într-o realitate pământească, salvatoare. Aflând locul unde mă aflu şi înţelegând că sunt în încurcătură, Auli mi-a spus că va veni într-un sfert de oră; nu puteam crede, puţini oameni au noţiunea timpului, iar dacă o au, mulţi n-o iau în seamă.

Stăteam în soare, priveam statuia lui Mannerherm şi dincolo de ea, oraşul, care deocamdată era un loc de pedeapsă, cu casele lui de bancă, una lângă alta. Tot necazul n-a ţinut decât o oră, care însă mi s-a părut interminabilă, cum popii pedepsit să stea trei secunde în infern, scufundat în cazanul cu smoală, o secundă i se părea cât trei sute şaizeci şi cinci de zile.

Auli a venit într-un sfert de oră; ar fi trebuit să fiu mai optimist chiar din clipa aceea, văzând-o atât de punctuală, şi nesperiată. Dar îi dădea mâna să-şi păstreze sângele rece, era la ea acasă, şi dacă nu izbutea să mă scoată din încurcătură, n-avea decât să ridice din umeri.

Ca prim gest, fiinţa aceasta pe care o vedeam prima dată, m-a poftit să stau la ei acasă, scuzându-se însă că seara vor avea oaspeţi. Nu, mai bine mă culcam în maşină, decât să asist la o sindrofie şi să dorm în picioare.

— Deci, ai nevoie de bani! a spus pe urmă.

— Nu! am ripostat grabnic. Bani am; trebuie să-i găsesc!

Sigur, am fi putut să-i telefonăm lui Will, în Germania, dar n-aveam nicio încredere că o să-il găsim acasă; poate era în vacanţă, într-un munte, la o mare.

— Hai încă o dată la poştă! a hotărât Auli. Poate au confundat numele cu prenumele, şi au pus scrisoarea la altă literă.

Am căutat şi la litera cealaltă; zadarnic. Şi deodată, în caseta pe care o inspectase funcţionara mai adineaori, la litera bună, şi văzusem chiar eu că era goală, acum apăruse un vraf de scrisori, nu ştiu unde ascunse mai

înainte. Dacă fusese o pedeapsă pentru mine, nu-mi ştiam vina, decât îngâmfarea vană de la sosire. Vreo patru din scrisori erau ale mele, două de la

Will, plus două telegrame; toate repetau numele băncii, una din cele o sută. Restul a mers ca pe roate; ieşind de la Poştă, statuia lui Mennerheim mi s-a părut măreaţă, şi ca dimensiuni, şi ca intenţie; oraşul căpătase culori vesele în soarele bun de amiază, care îmi încălzea sufletul, înveselindu-mă şi pe mine.

Şi Auli era veselă, deşi, cum spuneam, ar fi putut să ridice din umeri. Nu, zău, oamenii merită să existe, şi ultimul dintre mizantropi va trebui să-şi revizuiască sentimentele, şi pentru

Auli, şi pentru statuia lui Mannerheim.

Mergând spre bancă, pe străzi înguste şi aglomerate, cu vitrine luxoase, am băgat de seamă că semafoarele pentru pietoni, de la intersecţii, emiteau tot timpul un piuit muzical, o serie de sunete armonioase, puţin sacadate dar fără violenţă şi nu atât de puternice încât să ducă la poluare; se aud numai când vii aproape, şi dacă vor să fie o avertizare sonoră lângă cea luminoasă, devin un tranchilizant de care oamenii se bucură poate fără să-şi dea seama. De câte ori am auzit această muzică, aşteptarea, în loc să mă enerveze, mi s-a părut plăcută. Ba am ajuns să caut drumurile ou mai multe semafoare, şi să rămân lângă ele chiar după ce apărea lumina verde. Le-am întâlnit şi-n alte oraşe, dar, oriunde m-aş fi aflat, auzindu-le muzica mi s-a părut că sunt la Helsinki.

În loc de bani am luat cecuri de călătorie, nominale, pe care dacă ţi le fură cineva, nu are ce face cu ele. Acum mă simţeam înarmat şi parcă sfidam pe toţi hoţii de buzunare din lume, şi mai ales, mă răzbunam pe cei de la Sevilla.

Auli m-a dus într-o prăvălie, să mi-o arate pe fiica ei, elevă de şcoală, angajată ca vânzătoare în timpul vacanţei.

I-a spus să vină mai devreme acasă, ca să facă pregătiri pentru oaspeţi.

Pe urmă am mers la o şcoală, pe-o înălţime din mijlocul oraşului, unde însoţitoarea mea este secretară. Înţelegându-mă din ce motive îi refuz găzduirea, şi înţelegând mai ales că nici nu mai este imperioasă, Auli s-a străduit, cu telefonul, să-mi caute cameră la un hotel convenabil. Era greu în luna cea mai potrivită şi mai frumoasă pentru călătorit în Finlanda, oraşul gemea de lume străină. După multă căutare mi-a găsit o cameră studenţească, la un cămin care se transformă în hotel turistic în timpul vacanţelor. M-a înspăimântat preţul, nebănuit şi nemaiîntâlnit în nicio ţară europeană, şi m-am temut deodată că aşa n-am s-o pot scoate la capăt.

Fiindcă în clipele de panică de la poştă pomenisem de

Pertti ca de o salvare posibilă, n-am putut-o opri pe Auli să-i telefoneze la Nokia. Nu era acasă, ziua oamenii sunt la treabă;

să-i fi telefonat când eram la ananghie şi să nu-l fi găsit, aş fi crezut că nu se mai întoarce niciodată.

În sfârşit, ca să nu mă lase la jumătatea drumului, Auli m-a condus până la hotel, iar eu am condus-o pe urmă până acasă; nu era s-o las singură în mijlocul oraşului, după ce îşi pierduse atâta timp cu mine, şi mă readusese la viaţă! Numai că stătea departe, pe o insulă, legată cu un viaduct de centrul oraşului. Mă uit acum pe hartă, recunosc totul, drumul pe unde am intrat în Helsinki, piaţa unde am cerut primele informaţii, gara, poşta, statuia lui Mannerheim, strada cu hotelul, numai despre insulă nu-mi aduc nimic aminte, nici măcar direcţia.

Era un cartier de locuinţe, blocuri moderne, cu unul sau două etaje, aerisite, curate, în plină verdeaţă, un parc din care casele ocupau o câtime. E privilegiul oraşelor cu suprafaţă mare şi cu populaţie mică.

Helsinki, care mi s-a părut o metropolă, şi este, la urma urmelor, are abia un sfert din numărul de locuitori ai Bucureştilor, şi nici a zecea parte din cei ai Moscovei, Parisului sau

Londrei. Iar în toată Finlanda, a patra ţară din Europa ca întindere, abia sunt trei oraşe cu mai mult de o sută de mii de oameni, apoi câteva orăşele, foarte civilizate de altfel; restul.

cătune răzleţe, şi localităţi mici, urbanizate. Aglomeraţia care m-a izbit la Helsinki se datorează turiştilor, în număr poate egal cu al localnicilor, dar, după cum am băgat de seamă, nici aceştia nu stau închişi prin case; lumea trăieşte intens şi repede, consumând timpul în goană şi brăzdând spaţiul în toate direcţiile, cu fervoarea vremii noastre, cine ştie dacă nu contaminată de mişcarea în cosmos!

Am însoţit-o pe Auli la cumpărături, într-o băcănie mică de lângă casă, unde se găseau de toate, dar la preţuri stupefiante.

Ca mâncare a luat un fel de „Frankfurteri”, cârnaţi de dimensiuni aproape impudice; era cam puţin pentru o masă de oaspeţi, dar, necunoscând obiceiurile, nu puteam să judec. Pe urmă.

mergând acasă şi urmărind-o pe Auli în treburile bucătăriei, am observat că n-avea nici pricepere, nici îndemânare, şi nici nu se pierdea cu firea cum fac gospodinele noastre când le vine cineva în casă. Locuia într-un apartament frumos, dar nu de prima categorie, cu dependinţele mai ales cam înghesuite. Eram istovit şi aş fi vrut să fiu singur, însă Auli, plină de grijă pentru mine, telefonase din nou la Nokia, lăsând vorbă ca

Pertti, când vine, să sune la ea acasă, şi acum, pe jumătate năuc de oboseală, aşteptam o convorbire pe care nu o doream şi de care n-aveam nevoie.

Între timp gazda se agita la bucătărie, după ce mă

îmbiase să fac un duş, ceea ce m-ar fi pus pe picioare; am refuzat, baia era prea mică, aş fi stropit pe jos şi mi-aş fi aburit hainele;

nu mă simţeam deloc ca la mine acasă. Între timp a venit şi fata, fuga-fuguţa, îmbujorată, şi mama, care curăţa cartofi, a pus-o să deretice puţin prin casă. Erau numai ele, stăpânul casei şi restul familiei petreceau câteva zile la o casă de vacanţă.

Fata a apucat de coadă un aspirator şi a început să se plimbe cu el prin odăi, cu totul la întâmplare, misşcându-l ca pe o coasă, fără niciun efect în afară de zgomot. Pe urmă s-a plictisit, l-a lăsat pe jos în mijlocul sufrageriei şi s-a dus la bucătărie, s-o ajute pe maică-sa. Stăteau amândouă aplecate peste o tigaie încinsă şi învârteau cârnaţii, apucându-i cu furculiţa, una de-un cap, cealaltă de altul. Oaspeţii puteau să vină oricând de aici înainte. Aş fi vrut să le ajut, să strâng măcar aspiratorul, când s-a auzit soneria telefonului. Am vorbit cu Pertti într-o germană cu atât mai dificilă cu cât nici el nu o ştia prea bine, dar ne-am înţeles, şi a rămas să vină a doua zi la Helsinki, să-l aştept la hotel pe la ora zece şi jumătate. Ca şi Auli, un asemenea om pe care nu-l văzusem niciodată şi venea de la două sute de kilometri pentru mine, ar fi vindecat pe mulţi de mizantropie. Nu puteam să-l împiedic, însă osteneala lui mi se părea o zădărnicie puţin enervantă, fiindcă nu aveam de gând să mă opresc pe malul unui lac din Finlanda şi să scriu o carte.

Îndată ce-am închis telefonul, mi-am luat rămas bun de la gazde. Cu planul oraşului în mină, a fost imposibil ca Auli să-mi arate drumul pe unde venisem. Poate era ou gândul la cârnaţi, să nu se ardă, sau se temea că au să sune oaspeţii şi ea n-o să fie gata. Dar, chiar dacă nu ştia să citească o hartă şi umbla ca împiedicată prin bucătărie, nu puteam să uit cu ce bunătate se ocupase de mine, scoţându-mă dintr-o încurcătură pe care o socoteam

catastrofală. Ducă-se naibii şi cârnaţii, şi aspiratorul; oamenii se judecă după alte merite!

Pentru oaspeţi, Auli mai luase de la băcănie vreo cinci sticle de vin, cu un preţ atât de mare, că nu-mi încăpea în minte.

Speram să le poată scoate dopul fără să le spargă.

Eram ameţit şi mă apuca groaza la gândul că am să orbecăi prin cartiere necunoscute, după ce orbecăisem destul toată ziua, de la Leningrad până la Poşta Centrală din Helsinki, unde urmaşe altă orbecăială. Se însera, soarele coborâse până deasupra caselor, dar nu mai ţin minte dacă îl aveam în parbriz, sau în spate, aşa că nu ştiu unde m-a dus Auli, în estul sau în vestul oraşului. Nu mai aveam puterea să întreb pe nimeni, mergeam drept înainte, inert, fără să recunosc locurile, până ce m-am pomenit cu gara în dreapta. Nu ştiu cum. Aşa a fost totdeauna, aşa are să fie şi mai departe. Însemna că aveam dreptul şi la drum şi la viaţă.

M-am trezit în zori în camera studenţească de la etajul al treilea. Erau două paturi, două scaune, două rafturi pentru cărţi, şi două mese de lucru sub fereastra largă de trei metri.

Jos, într-o curte spaţioasă, cu marcaje, vedeam maşina, a cărei culoare caldă şi luminoasă suplinea puţin soarele, ascuns după nori sau în ceaţă. Venirea lui Pertti, anunţată la zece şi jumătate îmi fragmenta dimineaţa; am ieşit totuşi să recunosc împrejurimile, cu planul oraşului în mână şi cu grija să nu întârzii la întâlnire. Începeam să simt bucuria mersului cu piciorul pe străzi unde nu mai fusesem niciodată dar care mi se păreau cunoscute, fiindcă aveam sub ochi reprezentarea lor grafică, ajunsă, prin exerciţiu, atât de vorbitoare şi sugestivă că realitatea de care luam cunoştinţă nu mai putea să mă ducă la nicio surpriză, şi cu atât mai puţin la derută. Am început această şcoală de mult, la Florenţa şi am continuat-o ori de câte ori

am avut un plan bun în mână, până ce-am ajuns la Londra, unde cred eu că mi-am luat certificatul de calfă, după un exămen care a însemnat nu doar satisfacţie, ci a mers până la voluptate.

Simţeam născându-se din nou în mine vechea bucurie, pe măsură ce mă îndepărtam de hotel, confruntând strada cu planul şi bucurându-mă că puteau fi atât de identice. Dar la aceasta se adăuga o confruntare mai adâncită, derivată din prima şi paralelă cu ea, prin puneirea faţă în faţă a realităţii înregistrate pe cale obiectivă, cu informaţiile din şcoală şi cu intuiţiile îndepărtate. Tot ce vedeam sau simţeam în atmosferă mi se părea conform cu imaginea veche pe care o aveam despre această lume, iar când se întâmplă altfel şi apărea o dată neprevăzută, sau se năştea un sentiment necunoscut înainte, voluptatea creştea şi mai mult prin ceea ce devenea aventură. Din păcate trebuia să ţin seamă de scurgerea timpului şi-mi era necaz să-mi tai independenţa în două.

Întorcându-mă la hotel cu o jumătate de oră mai devreme, dintr-o prudenţă excesivă, dar incurabilă, băiatul de la recepţie m-a anunţat că domnul Pertti Halmari telefonase de la Nokia, amânându-şi sosirea cu două ore. Am pornit din nou, în alte direcţii, ca să-mi fructific noua independenţă. După cartierul tumultuos din jurul gării centrale, al poştei şi băncilor, cu caracterele lui citadine destul de standardizate, deşi luminoase, elegante, confortabile şi chiar cu o mică gingăşie, ca să nu uit muzica semafoarelor, descopeream o suită de parcuri, a căror vegetaţie proaspătă acoperea casele. Întreg oraşul mi-a lăsat impresia unui parc, deşi am cunoscut şi nu pot să uit vânzoleala altor cartiere, aglomerate şi trepidante. Dar şi acolo, nu ştiu cum, am avut tot timpul impresia că e destul să fac o sută de paşi într-o parte, pe o alee imaginată, ea să mă pomenesc într-un crâng de pini şi

mesteceni, sau pe malul unui lac albastru, cu raţe sălbatice.

Am văzut scris într-o carte cu ilustraţii că spre a face harta

Finlandei, nimic nu-i mai uşor decât să moi pensula în culoare ultramarină şi să stropeşti cu ea o hârtie. Deşi Helsinki e un oraş cu construcţii urbane, multe monumentale, reprezentarea lui cea mai bună pentru mine este ceea ce ar rămâne pe hârtie, după ce aş stropi-o cu pensula, la culoarea ultramarin adăugând verdele de pădure, ca să estompez cu ele caroiajul bulevardelor, străzilor şi aleilor.

Treceam prin faţa unei prăvălii cu fructe, făcută numai din geamuri, când soarele a ieşit din nori sau din ceaţă şi o rază a lui a căzut pe o căpiţă de banane, expusă afară, făcând-o să palpite cu voluptate. După portocala pe care mi-o dăduse

Lev, nu mai mâncasem alte fructe, şi nici nu mai văzusem decât căpşunile de la Leningrad. Bananele nu sân* pentru mine prima ispită vegetală, înainte rămâne loc pentru altele, printre ele ananasul şi strugurele. Dar acum, pe lângă amintirea gustului lor şi aromei, poate prea puternică, părând puţin falsificată, culoarea, strălucind în soare, fără umbră sau pată, mă îmbolnăvea de ispită, mai ales după ce de mult timp aproape că uitasem de ele. Din tot ce-i de mâncare, oricât mi-ar plăcea unele, nu sunt lacom decât cu fructele, ceea ce am mărturisit şi altă dată. Astfel am ales cel mai mare şi mai frumos ciorchine de banane şi l-am pus pe cântarul de alături. Îndată pe cadran s-au iscat nişte fulgere albastre, din care într-o secundă s-au născut cifre – greutatea şi preţul. Am citit şi am plătit, fără cuvinte.

N-am să spun că născocirea aceasta electronică nu mi-a plăcut şi n-am socotit-o folositoare, economisind vorba şi timpul omului. Dar atunci mi-am adus aminte cu

nostalgie de abacul rusesc, al cărui ţăcănit îl mai auzeam în ureche, străvechea şi ingenioasa maşină de calcul, cunoscută şi din literatură, unde aduce o puternică şi indispensabilă culoare locală. Am avut şi eu un asemenea instrument de calcul, în şcoala primară. Nu m-am lipit de el, ci mi-a fost mai uşor să fac adunarea pe degete.

Pe când în Rusia, moşierii, arendaşii, contabilii, vătafii o foloseau cu virtuozitate încă din secolul celălalt, dacă nu cumva mai dinainte. Dar chiar în zilele noastre am văzut cu ochii mei, în trecerea mea pe acolo, vânzători de prăvălie făcând calcule cu o viteză atât de mare că am rămas mut de admiraţie şi uimire. Ar fi păcat ca ţăcănitul acesta sugestiv, pe care l-am auzit adesea de după o uşă sau pe o fereastră deschisă, să rămână doar o amintire. Abacul ar trebui conservat ca un monument istoric.

M-am întors la hotel şi în aşteptarea lui Pertti am început să fac planuri financiare. Acum ştiam preţul vieţii, aflasem chiar cât costă bananele, necrezut de ieftin faţă de celelalte;

mai trebuia să aflu preţul benzinei. Estimându-l şi pe acesta, apoi proiectând cheltuiala unei zile peste durata presupusă a călătoriei, mi-am dat seama că o pot duce până la capăt, de unde, în ajun, văzând ce scumpe erau toate, mă gândisem că va trebui să aleg un itinerar mai scurt şi mai ieftin. Mă simţeam ca un ministru de finanţe care izbuteşte să scape de la faliment economia ţării. Pe urmă mă cuprindea îndoiala, poate greşeam o cifră sau omiteam alta, le luam de la capăt, cântărindu de meticulos, le adunam de sus în jos şi de jos în sus a doua oară, căci încă n-aveam calculatorul electronic. După ce rezultatul apărea indubitabil, începeam să mă îndoiesc de obiectivitatea mea, poate eram prea optimist datorită cafelei pe care o băusem şi care îmi dă de obicei puţină euforie, o căldură molcomă în suflet, calmă şi prelungă, mai bună decât o euforie dezlănţuită, uşor să se

transforme în depresiune.

Asupra acestor gânduri m-a surprins venirea lui Pertti

Halmari. Întâlnirea cu un om pe care îl vezi prima dată pune în funcţiune un complicat şi dificil aparat de recepţie; resorturile lui, multiple, sunt în controlabile, de-aceea rămâne teama ca rezultatul să nu fie o greşeală. Un om nu poate fi depistat după date fixe, pe care să le pui într-o formulă universală. Firea lui trebuie găsită prin tatonări, prin interpolări, cum se găseşte un ton pe o coardă de vioară. Cu pianul e simplu:

apeşi pe o clapă şi se aude un sunet, care nu poate fi. decât precis şi corect, atât timp cât instrumentul nu se dezacordează.

Dacă ar fi la fel şi cu oamenii, ce repede le-am pune etichetele!

Între un ton şi altul, din muzică, se cunosc şapte *come*, sub diviziuni infime şi mai mult teoretice, fiindcă diferenţa de la una la alta n-o pot sesiza decât urechile exersate. Că sunt oameni care cântă fals, îi priveşte. Cine însă ascultă cu un auz rafinat, nu suportă. Pe coarda de vioară, între un ton şi altul, degetul alunecă, să zicem, un centimetru; cifra e variabilă, micşorându-se progresiv şi sistematic, de la tonurile joase la cele înalte. Degetul alunecând în acel centimetru prezumtiv, sunetul trece prin toate şapte comele teoretice; dar nimeni nu mă poate împiedica de a gândi că între ele există alte trepte, o infinitate. Aşa cred eu că sunt firile oamenilor, infinite şi indefinite. Apucă-te să le cauţi!

Pertti, primul finlandez pe care îl cunoşteam în viaţa mea, nepunând-o la socoteală pe Auli, mi-a apărut sub o înfăţişare neprevăzută, dezminţind ceea ce îmi închipuisem şi în parte ştiusem despre Hipul lumilor nordice. Era un bărbat viguros, bine clădit, în plină şi vie maturitate, mai degrabă brun. deloc palid, cu o faţă care, nu ştiu de ce, mi

se părea păroasă, deşi era bărbierit proaspăt. După doi ani de la întâlnirea aceea, nu ştiu mai bine decât atunci din ce lume părea să vină, mai degrabă din una sudică, şi s-ar fi explicat prin influenţa conjugală, fiind însurat cu o Columbiană, ceea ce înseamnă la fel de bine o spaniolă, prin limbă, temperament şi moravuri. N-a pierdut multă vreme spre a mă pofti la casa lui de vacanţă aproape de Nokia, unde ne-am dat întâlnire pentru a doua zi, vineri seara, când se sfârşeşte săptămâna de lucru. Abia după ce mi-a făcut în caietul de drum schiţa locului, ca să-l pot nimeri fără dificultate, am aflat că va avea câţiva oaspeţi; nu puteam să mă daiu înapoi, dar mă temeam că n-are să-mi placă, şi am rămas cu o nemulţumire, care mi-a umbrit puţin şederea în Helsinki. Ne-am despărţit în zece minute, îmi părea rău că pentru atât făcuse două sute de kilometri şi mai avea de făcut două la întoarcere. În zilele următoare, când cred că am descoperit în el un om ingenios, bine organizat şi foarte practic, m-am gândit că poate la Helsinki nu venise doar pentru mine, ci profitase de prilej să-şi rezolve şi alte treburi.

Rămânând singur, după ce îmi fărâmiţasem dimineaţa, m-am luat la întrecere cu mine însumi ca într-o după-amiază să colind tot oraşul. Am izbutit, dar nu mi-a rămas timp nici să scriu o carte poştală, iar seara nu mai ştiam pe ce lume mă aflu; nu puteam măcar să-mi notez impresiile esenţiale şi am lăsat pe a doua zi, când le-am înşirat alandala; nici nu-i posibil să mă folosesc de ele, dar ciudat, când deschid foaia de la

Helsinki, toate îmi revin în minte, într-o orânduire cursivă, deşi le-am înregistrat mai degrabă haotic.

Am întâlnit pe stradă un grup de infirmi care mergeau în şir, unul mai beteag decât altul, orbi, ciungi, schilozi, estropiaţi de toate felurile, lamentabili bieţii de ei în mijlocul unei naturi atât de sănătoase. Am trecut pe alături cu capul în pământ, cu o sfială ruşinată. Nu puteam

să mimez o suferinţă, să mă cocoşez sau să merg strâmb, cu un picior ţeapăn; ar fi fost o batjocură. Dar să mă arăt întreg în faţa lor, a acelor dintre ei apţi să vadă, cu mobilitatea mea parcă impertinentă, era o jignire pentru tot grupul şi pentru fiecare în parte. Imaginea lor m-a urmărit o vreme, sluţind ceva în mine, până ce mi-am regăsit locul în raport ou ei şi am convenit că nu am a mă plânge de nimic în ceea ce mă priveşte, iar lor nu eu sunt dator să le port compătimire.

Am întâlnit atâtea interdicţii pentru câini încât mi s-a făcut milă de ei şi m-am întrebat dacă municipalitatea nu-i persecută. Pe urmă a trebuit să înţeleg că omul, căruia i se interzic atâtea, are nevoie şi el de puţină protecţie. În oraşe din cele mai civilizate şi mai îngrijite, la Copenhaga, bunăoară şi apoi la

Roterdam, fără să exclud pe altele, am văzut atâtea urme lăsate de câini că, oricât de dragi mi-ar fi ei, mi s-au părut o pacoste.

La început n-am înţeles ce erau acele imagini pictate pe trotuare, un câine în poziţia când îşi face nevoile, tăiat oblic de o linie roşie. Credeam că sunt făcute de copii, în joacă, până ce, prin repetarea lor sistematică, organizată, presup unind muncă şi cheltuială, m-am dumirit că desenul, tăiat cu bara roşie, împrumutată din semnalizarea rutieră, ştiută astăzi de toată lumea, era un semn de interzicere. În urma mea aud că lucrurile au mers mai departe: semnul de interzicere dovedindu-se ineficace, oamenii sunt obligaţi să aibă asupra lor un recipient higienic, pentru uzul câinilor, când îi scot la plimbare.

Am ocolit oraşul, din nord unde este stadionul olimpic, înconjurat de parcuri goale, abătându-mă spre apus, la malul mării, am trecut prin porturi, până la cel mai sudic, apoi m-am întors spre nord pe malul altei mări, căci Helsinki este o peninsulă, înconjurată de ape, şi după multe pauze şi ocoluri am ajuns la casa Preşedintelui, unde

mi-am încheiat circuitul, mulţumit de câte văzusem.

O sală de concerte nouă şi modernă, între peluze, pe bulevardul Mannerheim, mi s-a părut, în mic, un palat al Naţiunilor Unite. Bulevardul din faţă este artera cea mai importantă a oraşului; numele mareşalului, repetat cu frecvenţă, este ţinut în cea mai mare cinste. Statuia de la Poştă, privită acum pe îndelete şi cu sânge rece, am găsit-o mai prejos, de intenţie. Şi calul şi omul sunt ţepeni. Dar poate rigiditatea lor va să fie un simbol pe care nu l-am putut traduce.

Stadionul s-ar putea să fi fost improvizaţie, ca să funcţioneze o singură dată, dar durează. De la Tokio la Melbourne, la México City, prin München, Grenoble, Roma şi nu mai ştiu unde, se păstrează stadioane de pe vremea întrecerilor olimpice;

Atena a rămas în afară şi mică. Munca şi cheltuiala pusă în ele reprezintă probabil mult mai mult decât munca şi cheltuiala pe care o presupune câştigarea unor medalii. Merită oare lumea de astăzi, atât de turbulentă şi învrăjbită, această încurajare a forţei fizice? Până unde se vor împinge recordurile? Cât va ajunge omul să sară în înălţime? Şi cât de jos va rămâne spiritul, dacă pentru el nu se fac stadioane de proporţii olimpice?

Monumentul lui Sibelius, într-un parc de deasupra (mării, reprezintă iarăşi o intenţie măreaţă, şi se cuvenea celui mai mare compozitor al Finlandei, care nu-i mic nici printre cei mari ai lumii. Aş păcătui faţă de ideile pe care le cinstesc primele, dacă aş spune că monumentul nu trebuia să existe, îl socotesc însă de o inspiraţie puerilă, într-o realizare greoaie şi agresivă. Pe un pat de stâncă se înalţă un ciorchine gigantic de ţevi verticale, care probabil vor să sugereze tuburile de orgă, fiind vorba de muzică; de aceea cred că inspiraţia este de o simplitate copilăroasă. Strânse unele în altele, de diametre şi lungimi variabile, tuburile, greoaie, de oţel inoxidabil, cred că mai mult de o

sută – n-am stat să le număr – par nişte stalagmite metalice şi nu lasă deloc impresia că ar putea să emită vreun sunet. Decât o orgă, ele sugerează mult mai bine nişte coşuri de uzină, trunchiate şi înghesuite, un coşmar industrial care cântăreşte vreo douăzeci şi patru de tone, la propriu, şi te aştepţi să scoată foc şi fum în loc de muzică. Un asemenea monument s-ar fi cuvenit unui fabricant de tunuri, unui Krupp nordic, care însă ştiu că nu există nici măcar în Suedia, cu oţelurile ei vestite, şi cu atât mai puţin în Finlanda, ţară de păduri şi de lacuri. Luându-mă după fotografii, Sibelius nu are o figură blajină, şi chiar în muzica lui se simte uneori o agresivitate gata să se dezlănţuie; am socotit că provine dintr-un complex de oprimare; clima Finlandei este aspră şi istoria ei n-a fost prea blândă. Dar n-am înţeles de ce artistul care i-a modelat capul şi i l-a pus pe o stâncă vecină cu tuburile, retezat scurt de sub bărbie, încât pare căzut de-a dreptul din ghilotină, a mers atât de departe încât a făcut din el un om dur, în ură eu omenirea?

La Helsinki stâncă este o. temelie continuă, apare la tot pasul printre străzi şi în parcuri, de la marginea până în mijlocul oraşului. Atât a fost la originea acestor locuri, stâncă şi apă;

pe urmă vântul a adaos puţin pământ, a răsărit un copac, cu rădăcinile înfipte în crăpăturile pietrei şi din el s-a născut pădurea. În arhipelagul de la Turku, unde am mers a doua zi, am văzut fiecare din fazele acestui lung proces de formare.

Sunt acolo insule eu evoluţia ajunsă la ultima lor treaptă, cu pământul aşezat peste pietre şi cu vegetaţia împlinită, încât au putut veni şi oamenii, găsind unde să se aşeze, şi cum să trăiască. De-aici înapoi sunt zeci de trepte şi am stat cu ochii nu atât la ultima dintre ele, piatră goală spălată de ape, unde o plantă se va prinde poate după secole. M-am uitat mai mult, în mersul domol al vaporului,

la o insuliţă unde creştea un arbore, unul singur, într-o izolare rece de piatră. Nu mă miram că ajunsese acolo o rădăcină sau o sămânţă, nu mă miram că se prinsese, crescuse şi rezistase vântului şi valurilor ci mi se părea de neînţeles că izbutea să trăiască mai departe în această înfricoşătoare singurătate. Cine ştie când avea să-i răsară alături perechea! Dar pe urmă, la rădăcina lor avea să se adune pământ, aruncat de valuri, un firicel la mii de tone de apă, şi de-acolo înainte putea să fie mai bine. Am văzut pe rând insule cu doi, cu trei şi cu mai mulţi arbori, într-o progresie continuă, până ce deveneau pâlcuri, crânguleţe şi pe urmă pădure. Iar în insula Vepsă, unde s-a oprit vaporul să coboare lumea, erau şi case făcute de oameni, dincolo de arbori.

Am văzut multe case, la Helsinki, aşezate de-a dreptul pe stâncă. În multe locuri trotuarul este străpuns de un bloc de piatră ruginită, cu colţurile tocite; dacă sunt mai mari, strada se taie în miezul lor, când nu le ocoleşte. Unde vezi iarbă, arbori şi plante, în parcuri, te poţi amăgi, crezând că pământul şi-a câştigat supremaţia, şi-a făcut legile şi nu-i rămâne decât să rodească; la o palmă în jos dai de piatră, iar la zece paşi într-o parte şi-n alta, răsare câte o stâncă, înarmată şi gata să lupte.

Mi-a plăcut de m-a dus până la stare de vrajă, după ce am trecut prin surpriză şi prin admiraţie, biserica Taivallahti, excavată într-un uriaş bloc de piatră. S-a făcut acolo o săpătură circulară, de vreo patruzeci de metri în diametru şi după ce s-au completat pereţii cu lespezi zidite, unde erau goluri în stâncă, s-a pus un acoperiş deasupra. Cifrele s-ar putea să fie eronate, dar nu m-am ostenit să le caut în vreo enciclopedie, căci am vrut să apară nu o dare de seamă exactă, ci impresia mea, sentimentele mele cuprinse de tulburare. Pe lângă frumuseţea lui luată în sine, pe lângă stilul neîntâlnit în altă parte şi cu desăvârşire inimitabil, căci dacă s-ar găsi

cineva să încerce ceva asemeni cu siguranţă s-ar zvârcoli văzduhul şi s-ar rupe catapetesmele, edificiul acesta dovedeşte înainte de toate o deplină eliberare a spiritului, ieşirea lui de sub dogme şi canoane, nu doar ale bisericii, ci şi ale arhitecturii. Pe timpul lui Michelangelo, şi mai târziu, şi chiar mult mai târziu, până deunăzi, constructorul unui astfel de templu creştin ar fi fost condamnat pentru erezie. Şi astăzi, cred că s-ar găsi cardinali la Roma care să se uite la el chiorâş, deşi papii merg în automobil şi cu avionul.

Mi se pare că ţările scandinave au fost printre cele mai habotnice, cu mult înainte de inchiziţie. Au fost habotnice chiar şi în credinţele păgâne, când încă nu se creştinaseră. Iar astăzi cred că sunt cele mai eliberate de constrângerile formale ale religiei, ale ritualului, îngăduindu-şi să pună psalmii vechi ai credinţei în versuri libere şi în metafore. Aşa am simţit intrând numai o clipă într-o biserică nouă de la Tampere, după ce aceea de la Helsinki mă câştigase atât că nu-mi închipuiam să fie alta care să-mi dea mai multă emoţie. M-a izbit, cum am deschis uşa, un geam cât tot peretele din faţă, atât de înalt că ajungea până la cer şi se contopea cu el, se dizolvau unul în altul şi apoi curgeau împreună pe pământ, la picioarele credincioşilor. Nu mai era nevoie nici de altar, nici de preoţi. Fără să-mi fi dat seama ce însemna desenul de pe vitrina aceea imensă, câteva linii, reprezentarea unei idei, nu a unei fiinţe, nu un Crist pe

Muntele Măslinilor sau pe cruce, mi s-a părut că pe-acolo venea din cer toată istoria biblică, într-o singură clipă. Am simţit-o ca pe-o săgeată în propria mea inimă necredincioasă. Dar cum n-a izbutit să mă convertească, a trebuit să înţeleg că tulburarea şi cutremurarea mea nu veneau de la Dumnezeu, ci de la artistul care îi făcuse biserica. Iată ce numesc eu eliberarea credinţei.

Pe cât de neizbutită mi s-a părut tehnica modernă

folosită la monumentul lui Sibelius, pe atât m-a încântat ea aşa cum e aplicată în biserica Taivallahte de le Helsinki. Peste excavaţia circulară s-a pus un acoperiş din cele mai grele materiale, dar, datorită proporţiilor pare uşor ca o aripă de avion sau ca o pasăre. El e alcătuit dintr-o cupolă conică, de metal auriu, în şuviţe concentrice, datorită cărora parcă îşi pierde o parte din masă şi capătă caractere aeriene. Piesa aceasta cu diametrul cam jumătate cât întreg acoperişul, se sprijină pe lame de beton, ca nişte raze, care îi continuă forma şi se descarcă pe zidul cilindric. Iar spaţiul dintre ele este sticlă, clară, lăsând să se vadă cerul.

În locul altarului nu era decât o estradă de piatră sau de marmoră albă şi-n faţa ei bănci îmbrăcate în pluş roşu; interiorul acesta semăna mai degrabă cu o sală de conferinţe.

Se încercau sunetele unui pian, i se căuta locul şi am aflat că seara avea să fie un concert de muzică laică, ceva Grieg, mi se pare. Am revenit pe la şase şi jumătate, după ce umblasem toată ziua, cred că peste douăzeci de kilometri (la Roterdam şi continuând în aceeaşi zi la Haga mi-am depăşit recordul cu cincizeci la sută). Concertul însă era abia la opt şi jumătate şi-am renunţat, după ce încercasem să aştept, aşezat pe o stâncă aflată alături şi mai sus, la înălţimea acoperişului. Oboseala nu mai era o stare pasivă, mă zdrobea, îmi rupea oasele, că nu mai puteam nici să stau, nici să umblu. În schimb străbătusem o bună parte din oraş, destul ca să-l simt domesticit şi să nu mă mai sperie. Oricând ar fi să mă mai aflu acolo, aş nimeri dintr-odată Poşta Centrală, şi toate locurile pe unde am fost prima dată, în afară de insula unde locuia Auli.

Aş mai fi stat încă o zi, îmi plăcea totul, mi se părea că Helsinki era oraşul cel mai curat şi mai civilizat din câte văzusem.

Toate ale lui păreau bine gândite, şi apoi bine făcute,

chiar dacă nu-mi plăcea monumentul lui Sibelius. Nu stabilisem nicio relaţie cu oamenir pe Auli nu mă învrednicisem nici măcar s-o chem la telefon, după o minimă politeţe, şi fiindcă nu m-am îndurat să-i rezervdouă minute, mai târziu, poate la

Stockholm, am pierdut o jumătate de oră ca să-i trimit o scrisoare de scuze. Dar deşi eram străin în oraş, fără prieteni şi cunoştinţe, nu mă simţeam despărţit de oameni, dimpotrivă „mă atrăgea spre ei un sentiment confortabil, în care, analizându-l, am găsit o împletire de mulţumire şi admiraţie. Pentru că neavând altă bogăţie demnă de luat în seamă, decât pădurile, au izbutit să-şi facă o viaţă civilizată şi înlesnită.

Fiindcă dacă nu-i de lucru, nu stau cu mâinile în sân, ci se duc să muncească în altă parte, bunăoară în Suedia aristocratică „şi bineînţeles că lor le revine ce-i mai greu de făcut şi mai ignobil. Îi admir fiindcă în ei nu-i umilinţă, ci bravură şi înţelepciune. Chiar când păstrează suedeza ca a doua limbă oficială a ţării, impusă în timpul unei ocupaţii nedrepte, ca tot ce-i ocupaţie samavolnică, Finlanda nu se socoteşte umilită, ci eu simt pe faţa ei un zâmbet de toleranţă senină, fără niciun fel de resentimente.

Că finlandezii sunt un neam de oameni viteji, s-a văzut chiar şi în timpul nostru de viaţă. Că sunt vrednici, se vede.

Dar la timp de restrişte au avut şi noroc în scurta lor istorie!

Îmi era ciudă pe mine că îmi dădusem o întâlnire atât de fixă cu Pertti şi eram nevoit să plec a doua zi. Unde o fi libertatea pe care am pornit s-o caut? Am fost legat până aici de sosiri şi plecări la dată fixă, şi sunt legat în continuare, până la sfârşitul călătoriei, prin propria mea voinţă şi printr-un plan atât de mult chibzuit şi atât de excesiv că trece dincolo de intenţie şi devine robie. Sunt

hotărât să ajung la Capul Nord în ziua de 22 iunie; mereu confrunt harta cu calendarul, şi chibzuiesc în continuare, să nu comit o greşeală. Sunt obligat să ajung la Wilhelmshaven la data anunţată, cu o toleranţă de o zi sau două, altfel Wil s-ar putea să fie plecat în concediu, sau să nu se fi întors încă. Trebuie să-mi gospodăresc timpul pe toată lungimea unui drum de optsprezece mii de kilometri, din care am făcut abia o şesime. Un prieten mă aşteaptă la

Bruxelles, nu mai devreme de 26 iulie, iar dacă ajung mai târziu, îmi rămân prea puţine zile până la 1 sau 2 august, când m-am înţeles cu Cilly să fiu la Paris, unde şi ea mă aşteaptă.

Aş putea să-i ocolesc pe amândoi, ca să rămân stăpân pe mine însumi, dar aşa înseamnă să-mi depopulez lumea, şi drumul meu să devină o sălbăticie. Mă voi supune, şi în continuare voi fi la Lausanne imediat după 10 august, invitat stăruitor de un om care vrea să traducă una din cărţile mele şi îmi va deveni prieten, dar deocamdată îl cunosc doar prin corespondenţă. În sfârşit, am o ultimă întâlnire, la Budapesta, la

19 august, spre a nu mai pomeni de întâlnirea pe care o am cu atâta lume şi cu mine însumi, acasă.

Am respectat toate datele prevăzute şi la urmă am admis că era o biruinţă, dar numai tehnică. Dacă mă puteam mândri de silinţa mea, de precizie, de hotărâre, chiar şi de organizarea itinerariului, în schimb mă întrista gândul că în stânga şi în dreapta drumului fuseseră poate privelişti mai frumoase, şi se întâmplaseră fapte de care nu aveam să aflu niciodată. Ca să ajung la cunoaşterea lumii pe unde umblasem cu eforturi adesea nemărturisite, trebuia să mă întorc la imaginaţie. Şi astfel să admit că brăzdând Europa în toate direcţiile, nu făcusem mare ispravă. E adevărat că ideea aceasta descurajantă ar putea fi o consolare, pentru ceea ce nu mai am când să întreprind, din programul meu de viaţă. O resping însă şi

continui să fiu nemulţumit de mine, în vreme ce sunt revoltat pe oamenii care au avut norocul să facă ocolul nu doar al Europei ci al tuturor continentelor, fără eforturi, venindu-le totul de-a gata, şi nu au spus cât e lumea de mare decât în kilometri.

La un şantier naval am văzut un pachebot în lucru, cu cinci punţi peste puntea principală, un bloc cu etaje, lipsit aproape cu totul de caractere marine, un oraş plutitor, atât de impresionant pe vremuri, impresionant chiar şi astăzi, când toate au crescut până la nemăsurare, oraşele şi vapoarele. Puţină lume mai călătoreşte pe mări în zilele noastre; timpul e mai scump decât altă dată, de aceea a biruit avionul. În afară de trasee scurte, în ţări înconjurate de ape, cu vaporul se merge mai mult în croazieră. Pachebotul de la Helsinki, şi atâtea altele văzute pe mări şi prin porturi, cu tonaje care cresc în progresie geometrică, arată cât de dornici sunt oamenii

să călătorească. Dar ce văd, ce înţeleg şi ce spun altora? Când vreau să ştiu ceva despre lume, mă întorc la cărţi scrise odinioară, la amiralul Byrd, la minunatul navigator Josuah Slocum, la Cook, şi mai departe în urmă, la Pigafetta, biograful lui Magellan, până la Pitheas, corăbier din antichitate.

Mergând de-a lungul cheiurilor, am ajuns la casa în care locuieşte preşedintele ţării. Nu vreau s-o numesc reşedinţă, fiindcă nu-i decât o casă, curată şi simplă, modestă pe lângă primăria aflată alături. Singurul semn de autoritate sunt sentinelele de la intrare, doi soldaţi în uniforme kaki de campanie, cu căşti şi cu puştile în mână, stând faţă în faţă, atât de neclintiţi încât m-am îndoit câteva clipe că ar fi oameni vii şi nu stane de piatră. Puteam să-i privesc bine, de la grilajul de fier până la intrarea casei nu era mare distanţă şi mi-a făcut plăcere să văd în ei perfecţiunea încremenită, căci nici măcar nu clipeau şi nu li se simţea respiraţia. Totul în acest decor

sobru, fără a fi sever, fără multe culori, aproape ca o fotografie alb-negru emana statornicie şi demnitate. Ce caraghioasă mi s-a părut, pe lângă această imagine, schimbarea gărzii de la palatul regal din Oslo, ca să nu mai vorbesc de Londra!

Era sărbătoare naţională şi peste Helsinki flutura drapelul Finlandei.

La biroul de turism, o fată, binevoitoare n-a putut să-mi spună mai nimic despre Laponia. Pe la toate birourile de turism, în toate ţările nordice, am întâlnit numai fete, şi am socotit că li se potriveşte. Cred că nu trebuie să le trieze prea mult, ca să dea peste cele simpatice şi arătoase. Am găsit ici-colea şi câte una mai acră, dar de obicei toate ştiu să zâmbească şi când ridică ochii te aştepţi la o veste bună. Nu-i un obicei al profesiunii, o obligaţie, care s-ar simţi, fiindcă nu poate fi susţinută, şi îţi strepezeşte sufletul. E o stare de disponibilitate, o discretă distribuţie de căldură pentru omul care vine în ţara lor friguroasă.

Încercasem şi la Bucureşti să aflu mai multe despre Laponia; n-a avut cine să-mi spună. Plec numai cu harta şi cu ce-am învăţat la geografie. Auli mi-a dat informaţia suplimentară că au să mă prăpădească ţânţarii. E o idee care nu-mi intră în minte; ştiam că ţânţarii bântuie în ţinuturi călduroase şi insalubre.

Lipsa de densitate umană se simte şi în circulaţia de pe stradă, care în afară de centru rămâne moderată. Cele mai multe maşini sunt Volvo şi Saab, amândouă fabricate alături, în Suedia, apoi cele japoneze, care le înving pe toate, deşi sunt aduse de departe. Japonia dă şi majoritatea motocicletelor, impunătoare nu atât prin număr, cât prin tehnica lor aproape smintită, cu motoare mai mari decât ale multor automobile, cu frâne hidraulice, pe disc, şi chiar cu câte două discuri în faţă.

Dacă îţi pui mintea cu ele, cu frânele şi cu motoarele,

poţi ajunge la o sinucidere acrobatică. Le-am întâlnit în multe locuri, dar nu în număr pentru mase, fiindcă nu oricine are nevoie de ele şi puţini se încumetă să le conducă; ele se impun prin caracteristicile lor monstruoase. Dacă vezi una singură într-o zi, o ţii minte. Nu ştiu toate mărcile, fiindcă n-am vrut să mi le bag în cap, nu mă tem totuşi că fără informaţia mea vor rămâne necunoscute: Honda, Suzuki şi altele, mai lipsind dintre ele numai Nagasaki şi Hiroşima.

Ploua uşurel dimineaţa când am deschis ochii şi aceasta este ultima imagine pe care am luat-o cu mine de la Helsinki, în amintirea mea însă totul a rămas sub o lumină intensă, ca de serbare. La şapte şi jumătate am ieşit din oraş pe poarta lui vestică, fără nicio dificultate, fiindcă studiasem drumul pe hartă şi îl învăţasem pe dinafară. La o staţie de benzină unde mi-am umplut rezervorul, cu grija să nu se piardă nicio picătură, am privit curajos contorul care vântura mărcile finlandeze ca pe grăunţe; după un moment de panică am acceptat realitatea şi m-am adaptat la condiţia locală. La urma urmelor, socotisem totul dinainte, şi dacă ministrul de finanţe din mine nu făcuse vreo greşeală, nu putea să mă aştepte nicio surpriză.

Totuşi, fiindcă sub raportul benzinei trecerea de la Leningrad la

Helsinki însemna un salt care ar fi făcut să pârâie nu doar băierile pungii, ci chiar oasele cascadorilor, am adoptat conducerea economică. Mergând cu trei mii de ture, la cuplul maxim al motorului, echivalent cu vreo nouăzeci de kilometri pe oră, şi ferindu-mă să folosesc frâna fără socoteală, am izbutit să menţin consumul, mai tot timpul drumului, la nouă litri suta de kilometri, ceea ce este de necrezut, cu un motor de două mii de centimetri.

Drumul spre vest, până la Turku, vreo sută şaizeci de kilometri, a fost o bucurie care mi-a încântat dimineaţa, şi

mi-a prins bine să mi-o amintesc în partea a doua a zilei, încheiată cu o nelinişte sumbră. Soarele ieşise din nori, curat şi puternic, însă îl aveam în spate, aşa că lumina peisajul din faţa mea fără să mă orbească. Natura în jur era curată, verde, proaspătă, dominată de păduri care mi se păreau tinere şi cam fragile, datorită poate mestecenilor indantelaţi printre conifere. În luminişuri se vedeau culturi îngrijite, ca peluzele de la Londra, foarte verzi şi sănătoase, dar dacă era grâu, cum puteam presupune, mi se păreau cam întârziate, şi mă întrebam când mai aveau timp să se coacă. M-am gândit adesea la ele în timpul drumului, aş fi vrut să mă întorc pe acolo când ar fi fost gata de seceră. După vreo patruzeci de kilometri de autostradă, şoseaua redusă la dimensiuni obişnuite nu mi s-a părut mai puţin îmbietoare, cu circulaţia ei moderată, şi mai ales foarte calmă.

M-a surprins că în plină lumină a zilei, cu soarele pe cer şi cu atmosfera limpede, automobilele mergeau cu farurile aprinse.

Am oprit şi am căutat repede într-o carte cu sfaturi privitoare la circulaţie, dar am văzut că vara nu-i obligatoriu să aprinzi farurile ziua-n amiaza mare. Poate oamenii le aprind ca să nu piardă obişnuinţa, dacă nu cumva le-au uitat aşa de peste iarnă.

În nouăzeci de kilometri, cât de la Bucureşti la Câmpina, n-am pus nicio frână şi n-am schimbat niciodată vitezele, ca pe o cale aeriană. Aş fi putut crede că într-adevăr mergeam fără atingere cu pământul, dacă n-ar fi fost marcajele galbene să-mi arate limitele terestre ale şoselei. Plăcerea de a străbate spaţiul fără nicio violenţă şi nicio crispare, unită cu senzaţia de plutire şi cu farmecul peisajului, au însemnat în această parte a drumului una din cele mai mari mulţumiri pe care mi le-a dat vreodată călătoria cu automobilul, sentimentalizându-mă până la a-mi simţi ochii umezi. E rău însă că în momente grele

asemenea amintiri îşi pierd puterea, par inutile, şi chiar neavenite, şi lasă loc în suflet descurajării, aşa cum avea să mi se întâmple chiar în seama aceleaşi zile.

Turku este unul din oraşele unde am intrat ca la mine acasă, fără nicio clipă de ezitare şi orientându-mă fără să întreb pe nimeni. Tot la Florenţa, unde am învăţat multe, mi-am dat seama prima oară ce uşor poţi să te orientezi într-un oraş dacă este tăiat în două de o apă. La fel pot spune, cu corecţia de rigoare, despre marile metropole, primele fiind Parisul şi

Londra. Iar în categoria opusă, cel mai concludent exemplu este Milano, fără niciun fluviu sau râu să-l străbată.

Turku nu-i o metropolă, ci un oraş mic, raportat la scara europeană, care ar intra cu uşurinţă într-unul singur din cartierele noi ale Bucureştilor, şi-ar mai rămâne destul loc disponibil. Planul lui, simplu, îl învăţasem pe dinafară privindu-l o singură dată. N-am avut decât să merg drept înainte, până ce am căzut pieziş pe apa Aurei, care-i o magistrală, şi pe deasupra are o numire atât de frumoasă. De-acolo am luat-o în lungul ei, până ce am găsit „Lebăda Finlandei”, un vasşcoală cu vele, stând la ancoră, în faţa unui chei unde oprindu-mă, mi s-a părut că arunc şi eu ancora. Vasul-şcoală a rămas doar un reper, fiindcă mai mult mi-a atras atenţia un pod de beton, din apropiere.

De mult reflectez asupra betonului, cu regretul că nu l-am studiat ştiinţific şi nu-mi rămâne decât observaţia şi intuiţia ca să înţeleg forţa lui fantastică, în continuă creştere, sonoră ca muzica wagneriană şi suplă ca zborul pasărilor. După bolţile grele de piatră, masive, puternice şi poate imperisabile, fiindcă multe se păstrează din antichitate, betonul a îngăduit să se nască pilonul şi grinda care, eliberând o mare parte din spaţiu, schimbă priveliştea, apoi schimbă modul de viaţă al oamenilor şi într-un fel schimbă chiar istoria vremii noastre.

Sigur că principiul bolţii a fost unul din marile câştiguri ale omenirii, ca focul şi roata. Dar în vreme ce focul şi roata rămân elemente importante şi indispensabile în mersul lumii înainte, chiar în epoca avionului supersonic, bolta ar putea să dispară, sau să rămână un decor şi o amintire, înlocuită de beton cu o putere triumfătoare, deşi istoria lui n-a împlinit un secol. Când spun beton, mă refer la cel cu armătură metalică; sper ca oamenii de specialitate să nu mă fi bănuit nicio clipă de ignoranţă; pentru trebuinţa mea literară, vreau să simplific expresia.

Se spune că a fost născocit întâmplător, de un grădinar care s-a gândit să consolideze cu o plasă de sârmă ghivecele de flori sparte, sau în primejdie să se spargă. Cu sârmă şi cu metale se repară astăzi până şi, oasele omului. Mai departe n-a fost greu; cimentul exista din antichitate, desigur, nu cu formula lui de astăzi. Aud că prima clădire din Bucureşti unde s-a folosit betonul armat, după metoda – grădinarului, ridicată la altă scară, a fost hotelul Athene Palace, în anul 1914. Dar există în jurul nostru clădiri mai vechi, şi nu mai puţin înalte, care n-au beneficiat de această metodă de construcţie, mai simplă şi mai robustă. Le ştiu zidurile din cale afară de groase, plafoanele de lemn, sau în cel mai bun caz cu grinzi de fier şi. cu bolţişoare de cărămidă; asemenea plafoane nu puteau depăşi o anumită deschidere; pentru mine a rămas un mister cum se menţine în aer plafonul de la Sala Marelui Consiliu, în palatul

Dogilor de la Veneţia, o încăpere mai mare decât terenul de fotbal, fără niciun stâlp la mijloc; poate cu nişte eşafodaje de lemn, ferme superioare, ascunse într-un etaj tehnic cum s-ar numi astăzi, nebănuit de afară; dar n-am găsit nicăieri nicio confirmare, şi nicio altă explicaţie, încât ar putea să pară miracol.

Am în ochi podul de beton de la Turku, un arc

subţire, sprijinit pe cele două maluri ale Aurei, în pupa vasului-şcoală.

Am făcut chiar şi-o schiţă, ca să-l ţin minte, numai că imaginea prinsă aşa este săracă şi stâlcită, încât mi-e mai uşor să-l văd cu închipuirea. Ca formă nu este o grindă, ci un arc, cum am spus, deci păstrează în el desenul bolţii, fără să-i ia şi funcţiunea. E o frumuseţe modernă.

Printre lucrurile cele mai frumoase din natură cred că trebuie să punem aripile păsărilor, cu precădere albatrosul, apoi pescăruşul şi rândunica. Două aripi de pescăruş, sprijinite pe ţărmuri, se împreunează la mijlocul apei, efilându-se progresiv, până ce în locul unde vârfurile lor se împreunează par a nu mai avea nicio greutate, şi nici structură materială, ci una de vis sau de vrajă. Deschiderea nu-i prea mare, totuşi cred că în punctul acela Aura are măcar cincizeci de metri lăţime. Iar betonul, arcuit deasupra ei, nu atinge la centru o grosime mai mare de două palme. Dimensiunea aceasta, raportată la lungime, nu mai poate fi luată ca reprezentare a unei materii, şi aşa podul pare doar urma lăsată în aer de o pasăre care a zburat lin de pe un ţărm pe altul.

Câtva timp mai târziu, mergând spre estul Franţei, după

Colombey, unde văzusem mormântul lui de Gaulle, de o modestie zguduitoare, într-un mic cimitir de ţară, am ajuns la

Chaumont şi m-am oprit în faţa viaductului, neputând crede şi neputând înţelege, după ce văzusem, în mic, zborul de pasăre peste Aura, de la Turku. A fost nevoie să se facă o trecere pentru calea ferată, peste o vale largă de peste jumătate de kilometru şi adâncă de zeci de metri, o prăpastie. Viaductul se sprijină pe trei rânduri de arce, suprapuse, care pornesc masive din fundul văii şi ajung deasupra istovite de propria lor greutate. M-am apropiat şi am vrut să trec dincolo, dar după câţiva paşi m-am întors

fiindcă îmi venea ameţeală; lucrarea, atât de masivă, mi se părea că se clatină. Un localnic mi-a dat informaţii, plin de mândrie, dar nu l-am crezut, mi-a fost mai uşor să-mi închipui că viaductul nu s-a construit punând una peste alta piatra adusă din altă parte, ci valea a fost de la început închisă de o stâncă gigantică, în care oamenii au cioplit deschiderile celor trei rânduri de arce.

Mai târziu, fierul a înlocuit piatra, peste ape şi peste prăpăstii; era o trecere previzibilă, fiindcă repeta succesiunea materialelor folosite de om în epoca preistorică. Dar nu mă pot împăca deloc cu fierul în asemenea construcţii, fiindcă e prea puternic şi zgâlţâie rău natura, fiindcă n-are însuşiri aeriene, oricât de frumos ar fi, luat ca exemplu, podul de la

Cema-Vodă, izbutit printr-o inspiraţie poetică. Apoi e prea multă casnă omenească în fier, să extragi minereul, să-l topeşti în furnale, prea mult foc şi incandescenţă, apoi prea mult scrâşnet, prea mult bombardament şi prea multe-multe mitraliere pentru a bate niturile, ca pe şrapnele şi ca pe gloanţe, spre a lega o piesă de alta. E destul să mă gândesc la podurile de la

Londra care bubuie când trec trenurile, de te ia groaza. Betonul armat, apărut pe urmă, în ultima clipă când mai putea salva omenirea, a înăbuşit canonada, scrâşnetele şi urletele, aşternând asupra lumii o pace binevenită şi o linişte plină de muzică. Dacă arcul de peste Aura, cel mai gingaş exemplu, e prea mic spre a înlocui viaductul de la Chaumont şi podurile de peste Tamisa, îmi vin în minte alte poduri care reproduc în tăcere zborul păsărilor, cele de la Stockholm, cu aripile întinse de la o insulă la alta, sau cele din Norvegia, de peste fiorduri.

Catedrala, monumentul important al oraşului, de piatră şi cărămidă, tencuită pe dinăuntru, n-avea de ce să mă impresioneze, decât poate prin solitudine. E şi ea un semn al rarefierii umane; Turku, al treilea din oraşele

Finlandei, ca mărime, adăposteşte abia o sută cincizeci de mii de oameni.

Pe o colină din apropiere se păstrează un cartier vechi al oraşului care a ars în 1827, după ce încetase să mai fie capitală.

Am sperat tot timpul să nu fie o reconstituire, fiindcă altceva decât vechimea lor nu putea să mă intereseze la acele case înghesuite, pe uliţe înclinate, cu ferestre faţă în faţă, continuând parcă în şoaptă o conversaţie începută de veacuri, în murmurul stins al unei lumi dispărute. Cartierul, labirintic* s-a amenajat ca muzeu de artizanat, vrând să arate ce producea lumea aici, ca să trăiască, la începuturile oraşului. Am trecut din atelier în atelier, din locuinţă în locuinţă, sperând şi de data aceasta ca uneltele, mobilele, obiectele casnice să nu fie reconstituiri meşteşugite, căci n-aveam nevoie să mă instruiesc pe o cale atât de directă, ci să simt o emoţie. Toate meseriile erau reprezentate, cizmărie, cojocărie, brutărie, apoi orfèvrerie, ceasornicărie şi tot ce se mai cuvine, nelipsind nici tipografia, cu legătorie. Am să ţin minte o cameră de locuit, vetustă, unde nu m-a impresionat mobila veche, cu spaţiul ocupat de oameni vii odată, cu pasiuni şi păcate, cu deznădejdi şi speranţe. Ci mi-au rămas ochii, cu o durere tristă la două pălării de femeie, atârnate de uşa dulapului, una albă, de mireasă, alta neagră, de doliu. Şi cu toate că se păstrau din veacul celălalt, şi de mult femeile care le purtaseră erau desăvârşite în ţărână şi purificate în uitare, mi se părea că amândouă sunt în odaia de-alături, mireasa plângându-şi la capul moartei nunta îndoliată.

Nu aveam dorinţa să ajung undeva, anume, ci să văd arhipelagul, câteva insule, ca să-mi fac o idee. Nefiind altă posibilitate, la ora unu am luat vaporul de călători care mergea în insula Vepsă, şi astfel, pe lângă arhipelag am văzut şi locuitorii. Erau oameni veniţi după cumpărături, sau care îşi terminaseră munca, fel de fel de lume, dar mai

ales mijlocie şi de margine, cu coşuri şi cu sacoşe, nici sumbră, nici exuberantă, condusă de o rutină puţin tristă, la jumătatea drumului între oraş şi natură. Era explicabil ca pe oameni să nu-i mai intereseze peisajul, nu-i puteam condamna că nici nu se uitau afară, îmi părea rău însă că puteau ajunge la o asemenea nepăsare.

Păreau că nu prea au ce-şi spune, cei mai mulţi stăteau cu bărbia în piept şi priveau într-un gol fără adâncime. Şi deodată m-am gândit că natura ciudată vinde îşi duceau ei viaţa ar fi fost imposibil să nu aibă o înrâurire asupra oricăruia, să-i pună o marcă în suflet. Cu toată indiferenţa pe care i-o arătau, niciunul nu putea să scape de influenţa ei continuă, şi dacă nu se puteau transforma nici în apă, nici în piatră, fiecare din ei era de fapt o insulă a arhipelagului, netrecută pe hartă dar subînţeleasă.

Se spune că arhipelagul acesta este cel mai frumos din lume; nu le-am văzut pe toate, am văzut prea puţine ca să-mi iac o părere întemeiată. Sunt însă înclinat să cred că înainte de a fi cel mai frumos, este fără asemuire; datorită caracterelor inimitabile, incertitudinii care stă la baza alcătuirii lui geografice. Este el o mare semănată cu insule de piatră, sau un uscat semănat cu ape interioare? Unde o fi cu adevărat coasta

Finlandei: la ultimele insule, când te apropii de uscat, sau la ultimele lacuri când te apropii de mare? Navigaţia printre insule mi-a amintit ceva din Delta Dunării, prin multitudinea canalelor, şi am regretat că urmam un itinerar stabilit, când în jur se deschideau atâtea drumuri. Şi pe deasupra, oricât ar fi fost ele de împădurite, insulele îşi păstrau severitatea de piatră, atât de rece pe lângă pământul dospit dintre canalele

Dunării, cu vegetaţia într-o fecundare continuă, că pare lubrică.

Arborii răzleţi de pe insule, înainte de a deveni păduri, unde germinaţia se face în sfârşit pe căile

cunoscute, polenizarea, fecundarea sămânţii, mi s-au părut nişte făpturi asexuate şi chinuite, dezmoşteniţii unei naturi puritane.

În mersul vaporului insulele răsăreau în faţă şi apuneau în spate, într-o mişcare constantă, ca a stelelor pe bolta cerească, dar atât de accelerată că îşi terminau orbita în câteva minute, ca să răsară încă odată.

Am avut, într-adevăr, senzaţia unei călătorii cosmice, cum poate fiecare din cei care mergeau cu mine o avusese odată.

Când am ajuns în insula Vepsă, la un debarcader sărac şi au început să coboare, m-am mirat că nu se opriseră pe drum, ca să-şi ia locul lor de insule în mijlocul apei.

O potecă strecurată printre arbori i-a absorbit în câteva clipe; aş fi mers pe urma lor, să văd unde se duc, dar nu ştiam ce se întâmplă cu vaporul, cât de repede pleacă şi nimeni nu vorbea o limbă, să ne înţelegem. Sigur că erau case, după perdeaua de arbori, o localitate, fie şi un cătun din cele mai oropsite;

puteam să mi-l închipui dar nu-i totuna, şi am rămas nemulţumit lângă scara vaporului.

În insule, ca şi pe malul lacurilor, casele stau de obicei ascunse în vegetaţie; dacă or fi excepţii, n-am luat cunoştinţă de ele. E un obicei, poate o obligaţie, ca să nu se denatureze priveliştea. Nicăieri în Finlanda, n-am descoperit o casă ieşită din pădure, la marginea apei. Acum mă gândesc că poate în interior erau cu sutele şi cu miile, în jurul lor poate mişunau oameni, şi eu credeam că merg printr-o ţară pustie. Şi casa lui Pertti, unde am ajuns seara, era ascunsă în pădure, neputând fi văzută nici de pe drum, nici de pe apă.

Echipajul, nu mai mult de trei oameni, coborâseră şi ei, şi cum nu-i vedeam pe nicăieri, am avut un moment de nelinişte, gândindu-mă că poate nu eram informat bine, că

poate vaporul rămânea acolo peste noapte, sau rămânea pentru totdeauna, devenind şi el o insulă, împreună cu oamenii pe care-i adusese. Chiar dacă socoteam că n-ar fi posibil, mi-a fost teamă să nu le împărtăşesc soarta, fără să am măcar vocaţia insulară.

Mi-a venit inima la loc când echipajul s-a întors şi abia atunci când am plecat şi m-am uitat înapoi spre coastă mi-am dat seama cu adevărat că îmi fusese frică.

La întoarcere am privit insulele derulându-se invers, completându-şi imaginea, fără să-şi poată însă preciza raportul între ele şi apă. Era acolo o îngrămădire de insule, sau o îngrămădire de lacuri?

Pentru a intra pe micul fluviu Aura, de unde plecasem, am luat portul în lung, trecând printre vapoare, şi datorită tehnicii lor, structurii metalice, arhitecturii, deplasamentului înscris pe bordaje, şi tuturor detaliilor, bine ştiute, îmi regăseam vechi cunoştinţe şi ele îmi certificau apartenenţa la lumea terestră care le construise; nu pierdusem nimic din mine în mijlocul arhipelagului, şi puteam să-mi reiau sigur drumul pe uscat, cu maşina. Parcă pentru a-mi ajuta să mă rup mai repede din ceea ce fusese puţin o vrajă, vapoarele nu erau toate frumoase, iar cele complet descărcate, ieşite mult şi nefiresc din apă, lăsau să li se vadă etrava cu bulb, o formă modernă care înlesneşte alunecarea prin apă dar mă sperie ca o torpilă pe cale să fie lansată.

Aveam de mers vreo optzeci de kilometri, urmând o şosea pusă de Pertti pe hartă, alta decât cea prevăzută, ca să ajung la

Lampăălă (să pronunţe fiecare cum poate) unde se află casa lui de vacanţă. Cu schiţa făcută tot de el în caiet, s-ar fi părut că nu voi avea nicio dificultate să-i nimeresc poarta. De la un loc înainte trebuia să mă ţin mereu în stânga unei căi ferate, până în apropiere de un canal mare, cu taluzurile de beton;

de-acolo s-o iau pe un drumeag la stânga şi să mai merg cinci sute de metri. Ca să găsesc şi mai sigur casă, n-aveam decât să întreb de un vecin, şeful poliţiei din Lampăălă, persoană cunoscută, desigur, care pe deasupra mai era şi văr cu Pertti, ceea ce socoteam că îmi va asigura toată bunăvoinţa. Pertti însă mi-a atras atenţia să-l iau doar ca reper, şi să nu aştept altceva de la dânsul, deoarece mai mult ca sigur îl voi găsi în stare de ebrietate.

Nu l-am găsit deloc, după ce am ajuns cu multă cazană.

L-am văzut abia a doua zi, jovial şi roşu la faţă. Iar cum am ajuns acolo nu înţeleg prea bine. Ştiu că am urmat credincios calea ferată, am descoperit canalul, dar abia după ce îl traversasem, pe un pod care îl ascundea atât de bine încât n-aş fi putut să-l văd decât dacă mergeam pe balustradă. M-am întors, până ce dincolo de el am întâlnit un drumeag, la dreapta, care bineînţeles era în stânga la prima mea trecere. Pertti nu prevăzuse cotiturile, dar nici n-am ţinut seama de ele, ci m-am tot uitat la contorul kilometrajului, să număr cinci sute de metri. Drumeagul era pustiu, îngust şi năpădit de pădure. Ramurile mestecenilor intrau pe fereastră, mângâindu-mi obrazul, însă nu simţeam poezia acestor clipe, încă neîntâlnite, ci mă temeam să nu mă rătăcesc în pădure. După opt sute de metri, nevăzându-se nicio casă, nici urmă de viaţă omenească, am întors anevoie, între doi arbori, băgând în tufişuri când botul maşinii, când spatele, şi după alte lungi mângâieri ale ramurilor de mesteacăn am ajuns în şoseaua de unde plecasem, în apropierea canalului. Toate erau întocmai cum mi le desenase Pertti.

Aveam încă timp înainte, sosisem mai devreme, din teama obişnuită de a nu fi în întârziere. Venea seara numai după ceasornic, altfel ştiam că n-o să se întunece decât după câteva ore. Nu mă grăbea nimic cu alte cuvinte, nu mă pândea nicio primejdie, dar îmi era necaz pe mine, mă

socoteam de două ori ’nevolnic, că dădusem curs unei invitaţii care nu era altceva decât semnul unei politeţi reciproce, şi mai nevolnic că nu nimeream casa. M-am aşezat la capul podului, care era, cum se spune la război, un loc obligat de trecere, şi-am aşteptat mult timp până să apară o maşină, cu farurile aprinse, ceea ce nu putea să-mi intre în obişnuinţă. Ştiu că farurile aprinse ziua, pe lumină, îmi semnalează sau o primejdie, sau o înmormântare.

N-a fost nevoie să barez drumul, maşina a oprit lângă mine;

Înţelegând că sunt în încurcătură, un tânăr, aflat la volan, a lăsat geamul în jos, iar eu, fără cuvinte, i-am întins cartea de vizită a lui Pertti, cu două adrese, la Nokia şi Lampa Ală. Dar tânărul acela era un trecător, cum să descifreze adresele tainice, dintr-o pădure unde nu mai fusese niciodată? Aşteptam să mă abandoneze şi-i dădeam dreptate, hotărât să aştept până ce va veni un localnic, deşi şoseaua rămânea goală, nelăsând mari speranţe.

De aici înainte nu mai ştiu cum a fost, decât că tânărul nu m-a lăsat în părăsire. Unde s-a dus, pe cine a întrebat nu-mi aduc aminte, căzusem într-o stare de indiferenţă bolnavă. Dar nu, n-a plecat nicăieri, ci cred că tot privind cartea de vizită şi desenul făcut de Pertti în caietul meu de drum, a avut o revelaţie, şi m-a luat cu el, pe drumul cotit unde fusesem şi eu mai înainte. Iarăşi m-au mângâiat pe obraz ramurile de mesteacăn, totul a fost ca prima dată, am trecut prin aceeaşi pustietate misterioasă, numai că n-am mai numărat sutele de metri, şi nu ştiu cât mersesem, când m-am pomenit în poarta lui Pertti, ascunsă de arbori, vecină cu poarta vărului, şeful poliţiei. Abia după ce m-am dat jos şi le-am privit de aproape, am înţeles, că mai înainte putusem să trec prin faţa lor, şi să nu le văd, cum stăteau ascunse în umbră şi între tufişuri. Care din două era a lui Pertti, nu se înţelegea din schiţă, şi alte porţi nu se vedeau pe aproape. M-am

uitat pe deasupra, am descoperit casele, împresurate de arbori, pustii şi parcă părăsite. Mi-a venit să râd, observând că Pertti îmi lăsase pe schiţă şi numărul de telefon al poliţistului! Ca şi când în pădure ar fi fost telefoane publice, de unde să-l chem ca să mă lămurească!

Am luat un pietroi de jos şi am început să bat pe rând în amândouă porţile, care scoteau sunete diferite. Mai era aproape un ceas până la şapte, când aveam întâlnire, şi nu mă mira că

Pertti încă nu sosise, deşi sperasem că are să se grăbească, fie numai ca să întâmpine un oaspete în cazul când acesta, străin şi de drum, şi de obiceiuri, derutat de distanţe, ar fi venit mai devreme.

La casa din stânga s-a deschis o uşă, în sfârşit, după ce bătusem în poartă de mă durea mina; dar nu era poliţistul, ci o femeie răguşită. Întrebând – o de Pertti, mi-a arătat casa cealaltă, şi s-a dus înăuntru. Poarta era descuiată, de fapt nici n-avea încuietoare, am dat-o în lături şi-am intrat în curte, care era continuarea pădurii. Am băgat anevoie maşina între un pin şi un mesteacăn, cu trunchiuri groase, apoi am făcut înconjurul casei, cu inima strânsă, fiindcă mi se părea cam sinistră. Cum îşi închipuise Will că aş fi putut: sta aici ca să scriu o carte?

N-am îndrăznit să încerc uşile, poate erau tot. descuiate, ca poarta, înăuntru însă nu se simţea nicio viaţă, ferestrele, în umbra copacilor şi a amurgului păreau îngheţate şi. vinete. Era o casă de lemn, un „chalet”, cu o verandă în partea opusă porţii pe unde intrasem, deasupra terenului care cobora cam abrupt, odată cu pădurea, spre, o pânză de apă, şi ea parcă îngheţată şi vânătă, pe jumătate ascunsă de ramuri. Am coborât râpa şi aproape de malul apei, care se pierdea departe, conturată de pădure, am dat peste o cabană, făcută din trunchiuri de pin, o căsuţă cu ferestre mici, cu acoperişul în două pante, cu un horn înalt de cărămidă netencuită. Alături era o stivă

mare de lemne tăiate, de băgat în sobă, pin şi mesteacăn, care după grosime se vedea că fuseseră copaci înalţi şi mândri, de mi se rupea inima. Am înţeles ce era acolo, n-ar fi fost greu să se înţeleagă, şi-apoi o confirma un fel de diplomă pusă pe uşă, cu „număr de ordine şi pecete, cu textul în finlandeză şi în engleză, atestând că sauna domnului Pertti Halmari corespundea normelor naţionale. Nu se simţea nicio mişcare în jur, nu trecea nici măcar o pasăre în zbor, şi de pe lacul fără ţărmuri, cu pădurea crescută de-a dreptul din apă, venea o tristeţe de moarte.

Nici astăzi, când am dreptul să fac haz de aventura mea caraghioasă, nu pot să mi-o aduc aminte fără să simt gheaţă pe şira spinării. Eram atât de prostit, că nu-mi înţelegeam nici stupiditatea, nici deznădejdea. A trecut o jumătate de oră nefericită până să aud maşina lui Pertti, dar nici orele care au urmat n-au fost mai frumoase. Am urcat râpa şi privind acoperişul casei, care adăpostea o mansardă, n-am văzut niciun horn, deci înăuntru nu putea să fie nici sobă. Nimic nu putea să fie mai rău, la ora de seară când venea frigul, aducând după el întunericul. Ce sperasem să găsesc aici, de mă aventurasem?

Ce speram să găsesc mai departe, unde singurul meu însoţitor rămânea maşina, şi singurul îndrumător harta? Mă simţeam obidit ca un câine dat afară din casă, în ploaie ori în zăpadă.

M-aş fi mulţumit pentru noaptea aceea chiar şi cu un culcuş de câine, numai să aibă căldură.

Pertti venise singur, cu faţa mai ţepoasă parcă decât prima dată, şi văzându-l aşa mă întrebam ce punea la cale în casa aceea pustie? Unde erau prietenii? Şi unde mâncarea? îmi trecuse de mult ora de masă dar nu-mi trecuse şi foamea. Trebuia să mă întorc la salamul de Sibiu şi la stixuri?

Acum, dacă gazda venise şi constatase prezenţa mea acolo, aş fi putut să mă scuz, invocând un motiv chiar

neplauzibil, căci tot nu i-l puteam traduce cu toate nuanţele, şi să plec imediat mai departe. Am şi avut acest gând, câteva clipe, până ce curiozitatea din mine a învins, şi m-am hotărât să rămân ca să văd ce are să se întâmple. Acceptam riscul, oricare ar fi fost el, socotind, rezonabil, că în niciun caz n-ar putea fi vorba de o crimă.

Pertti în acest timp, cu o alură cam primitivă, de parcă devenise un om al pădurii, descărca din maşină tăvi cu sandviciuri şi lăzi cu sticle de bere. L-am urmat înăuntru, într-o odaie mare, cu ferestrele asupra lacului, rece ca după o iarnă geroasă, ceea ce era realitatea însăşi şi nu o imagine. Mai târziu gazda a aprins o lampă, sau o lumânare; până atunci n-a fost altă lumină decât cea de afară, a crepusculului vânăt, căci se înnorase şi stătea să plouă. Tot încercam să-l întreb pe Pertti, ce soartă îmi pregătea, şi în primul rând când avea să-mi ofere un sandvici. Eram cu haina de drum pe mine şi cu mănuşile pe mâini, cum coborâsem din maşină. Nu-mi venea să mă aşez nicăieri şi nici nu îndrăzneam să mă dezbrac, de teamă că mi-ar îngheţa spinarea, dar cu haina pe tine nu te poţi simţi ca într-o casă de oameni. Am întrebat unde aş putea să mă spăl pe mâini, ca să-mi încep într-un fel viaţa.

— La saună! mi-a răspuns Pertti.

Am mers împreună, să facă focul.

— Acum au să vină şi prietenii, mi-a mai spus el, pe când căra lemne înăuntru.

Era, în sfârşit, o saună finlandeză, autentică, după cele fanteziste şi denaturate care au umplut lumea. O saună adevărată trebuie să fie în pădure şi pe malul lacului. Să culegi ramuri de mesteacăn, să faci măturici din ele, să-ţi biciuieşti pielea încinsă, până dă afară toate toxinele şi se înroşeşte, cuprinsă de o sfârşeală fierbinte. Iar pe urmă, când plăcerea ajunge până la frică, să te repezi afară şi să te arunci în apa rece a lacului. Iarna să faci o copcă în gheaţă, să te scufunzi în ea ca într-o

cristelniţă păgână, ca oamenii preistorici.

Îngenuncheat în faţa sobei, suflând în foc să se aprindă, cu faţa afumată părând şi mai ţepoasă, Pertti semăna cu un om preistoric.

În afară de un pridvor şi de un vestibul, sauna finlandeză are două camere, de dimensiuni potrivite cu numărul de oameni cărora le este destinată. Nu, nu-i adevărat că ar fi un loc de destrăbălare. La saunele publice bărbaţii nu se amestecă niciodată cu femeile. La ei acasă nimeni nu poate să le interzică, după cum nu se interzice bărbatului să doarmă împreună cu nevasta. Şi-apoi să mai spun ceva: dacă nu-i o mistificare frivolă, cum poate să existe pe undeva, cum există şi cinematografe pornografice şi magazine cu obiecte impudice, dacă temperatura înăuntru nu-i o amabilitate ci atinge eroic o sută de grade Celsius, când trupul omului se dezagreghează de năduşeală şi nu lipseşte mult să-i năduşească şi mintea şi sufletul, apoi atunci cred eu că orice idee lubrică dispare, chiar şi din capul libertinilor.

În prima încăpere, unde acum Pertti făcea focul, erau bănci, scaune, cuiere, toate de lemn alb, nevopsit, cu miros de pădure, în cuiere atârnau prosoape şi halate de baie. După ce focul s-a aprins, gazda a urcat râpa şi s-a întors cu două coşuri, unul cu merinde, altul cu sticle de bere. Dar nu erau sandvişurile pe care le înşirase pe masa din casă, ci cârnaţi de dimensiuni neobişnuite, cum văzusem la Auli. Ea însă îi oferea oaspeţilor în chip nelegitim, fiind cârnaţi anume pentru saună, cum se şi numesc de altfel. Pertti i-a pus grămadă pe masă, apoi în jurul lor a aranjat farfurii, tacâmuri şi pahare, totul de material plastic. Focul duduia în sobă, încălzind un cuptor de tablă, aflat în odaia alăturată şi făcând să se încingă pietroaiele puse deasupra, cam câte încap într-o roabă. Acolo n-am intrat, nu-mi ardea de saună, am văzut abia a doua zi, când aveam o dispoziţie mai bună.

Trecea timpul fără să se întunece de-a binelea; să nu fi fost nori de ploaie aş fi crezut că încă era ziuă. În această lumină puţin plumburie, am văzut o şalupă micuţă, albă şi frumoasă venind pe lac, cu viteză mică, de nici nu i se auzea motorul. Un om a coborât pe debarcader, în timp ce sus se auzea motorul unui automobil care intra în curte. Erau primii oaspeţi; curând au mai venit doi, unul pe apă, altul pe dincolo. Pertti le-a spus ceva despre mine, mie ceva despre ei. Erau prietenii lui, se întâlneau vineri seara, mâncau sandviciurile, sus în casă, beau berea mai mult pe tăcute, dar uite că oamenii simt nevoia să fie împreună, chiar dacă n-au ce-şi spune. Pe urmă coborau la saună, năduşeau, se biciuiau cu măturici de mesteacăn, se aruncau în apa lacului, făcând să se legene şalupele, îşi puneau halatele, Pertti frigea cârnaţii pe jeratic, îi mâncau, beau berea, pe urmă plecau acasă, unii pe drum, alţii pe apă, şi uite aşa mai trecea o zi din viaţă.

Mi-am mâncat şi eu sandviciurile, mi-am băut berea „dar nu mă bucuram că-mi trecuse ziua. În lumina lămpii sau luminării, camera, mare, cu unghere întunecate era cam sinistră.

Pe un perete atârna o roată de căruţă. Am văzut în multe părţi pe urmă, în mai toată Finlanda, roata de căruţă pusă în odăi, uneori amenajată ca lampă. Nu ştiu de ce avea atâta răspândire, poate fiindcă era disponibilă, dacă dispăruseră căruţele de pe şosele. Dar o roată de căruţă oricum rămâne frumoasă, şi ca idee, şi cum e făcută. M-am gândit şi eu odată să pun una în casă, înainte de a fi fost în Finlanda; mi-ar fi trezit dorul de ducă.

Mi-era imposibil să-mi închipui ce-o să se întâmple cu mine, unde o să dorm şi când o să pot merge la culcare. N-aş fi fost în niciun caz capabil să-i însoţesc la saună, abia îmi mai ţineam pleoapele deschise şi cred că din când în când aţipeam, fiindcă erau clipe când pierdeam legătura cu realitatea, mă trezeam cu capul căzut în piept, gata să

se rupă din ceafă. Pe comeseni îi zăream tot mai nelimpede şi nu-mi mai aminteam cum erau când sosiseră; acum parcă le crescuse barba, semănau unul cu altul şi aveau numai câte un ochi, în frunte. Dacă scuturam capul şi mă dumiream unde mă aflu, le apăreau amândoi ochii şi nu mai semănau a căpcăuni, ci a oameni preistorici, iar odaia cu colţurile întunecate semăna cu o peşteră.

Ochisem din timp o scară de fier, răsucită, care ducea la mansardă, şi speram că poate sus era o odaie încălzită, nu ştiu cum dacă nu se vedeau hornuri deasupra acoperişului;

altfel nu înţelegeam ce avea de gând Pertti cu mine. Afară începuse să plouă, se auzea foşnetul frunzelor, copacii îşi legănau ramurile şi se scuturau peste geamurile ude. Tot ce vedeam şi simţeam trecea prin lumina gândului că aveam o casă de

unde nimic nu mă silise să plec atât de departe, aveam un rost în viaţă, un loc al meu pe care nu mi-l – uzurpa nimeni. Şi dacă voiam să văd lumea şi lacurile Finlandei, şi dacă era bine să aflu şi ce-i o saună, oare nu se putea altfel decât să trec prin întâmplarea din astă seară?

N-am mai putut să rabd, i-am spus lui Pertti că trebuie să mă culc, altfel mor acolo, pe scaun; în glasul meu se simţea atâta obidă, şi-n acelaşi timp atâta răzvrătire, încât toţi oamenii preistorici au întors capul spre mine, încercând să-mi vadă chipul în lumina pâlpâitoare a lămpii sau a luminării. Poate nu mă desluşeau cum nu-i desluşeam nici eu, poate şi lor li se părea că îmi crescuse o barbă preistorică, şi aveam un singur ochi, în frunte.

M-am dus la mansardă, pe scara de fier – care acum mi se părea o scară săpată în piatră. Sus nu era altă lumină, decât cea de afară, amestecată cu ploaia. Pertti a venit după mine, mi-a arătat o odaie cât tot etajul, unde mi

se părea că bate vântul. Nu m-am lăsat în voia lui, ci am dibuit o odăiţă, cu un pătuc înghesuit sub acoperişul în pantă, cu o ferestruică spre poartă, partea mai adăpostită a casei, şi chiar dacă vântul şi-ar fi găsit loc pe unde să intre, nu avea destul spaţiu ca să se mişte.

Abia acum am înţeles că nici vorbă nu fusese să înnoptăm acolo, venisem doar pentru o seară de saună şi o întâlnire cu prietenii. Casa era încă la iernat, fără cuverturi şi cearşafuri, toate lucrurile de folosinţă fiind duse la Nokia. M-am întins în pat, cu faţa în sus, ca să-mi apăr de frig în primul rând spinarea, m-am învelit cu haina, Pertti mi-a mai găsit şi o pătură, uitată, şi am adormit repede, cu pumnii strânşi şi încordat din tălpi până în creştet, jumătate de somn, fiindcă am auzit tot timpul, jos, murmurul glasurilor. Pe urmă s-a făcut linişte, nu mă osteneam să înţeleg ce se întâmplă, plecaseră sau erau la saună? De-afară venea aceeaşi lumină, puţin plumburie, puţin albastră, de parcă ar fi ars un bec cu neon deasupra porţii. Nu îndrăzneam să scot mâna de sub pătură, ca să văd cât se făcuse ceasul, şi iarăşi am căzut într-un somn numai pe jumătate, fiindcă am simţit tot timpul ploaia pe acoperiş şi copacii zbuciumându-se la fereastră. Speram că uitaseră cu toţii de mine, nu mai doream decât să dorm până dimineaţa şi să găsesc uşa descuiată, ca să plec fără să ştie nimeni. Mai pe urmă, dar nu ştiu cât de târziu, am auzit pornind maşinile; am crezut că speranţa mea se împlinise, şi am adormit de-a binelea de astă dată, până ce m-am pomenit cu Pertti, trăgându-mă de picioare, să mergem.

— Unde? am întrebat fără să ştiu pe ce lume mă aflu.

Am ieşit în ploaie, care nu mi se părea nici rece, nici duşmănoasă, şi cu toate că nu ştiam ce mă aşteaptă, mi-a trecut tot ponosul.

— Lasă maşina aici, mi-a spus Pertti. O s-o iei mâine.

Eram în miezul pădurii, nu mi-am ascuns teama că s-

ar putea să mi-o fure.

— N-avea nicio grijă. Doar şeful poliţiei stă alături!

Seara, când Pertti făcea focul la saună, şeful poliţiei venise la gard şi strigase, dar n-am apucat să-l văd la faţă. A

strigat ce-a strigat, cu vocea cam năclăită, şi cum văru-su s-a făcut că nu-l aude, s-a dus înapoi la el acasă.

M-am urcat în maşina lui Pertti, fără să întreb nimic, am înţeles că mergem la Nokia. Era ora unu şi, cu toată ploaia, se păstra aceeaşi lumină plumburie şi puţin albastră, a nopţilor albe. Mă simţeam bine, rezemat în spătarul scaunului, caloriferul începuse să dea căldură şi-aş fi vrut să mergem toată noaptea, de teamă că la Nokia mă aşteptau noi încurcături şi necazuri. Cum aveam oare să mă simt într-o casă străină unde picam în puterea nopţii, fără să-i cunosc pe cei cărora le stricam somnul? Aflasem că Pertti era însurat de curând, avea un copil mic, dar mai avea şi o fată mărişoară, de la o altă nevastă. Toate aceste fiinţe nu ştiau nimic despre mine. Mai bine aş fi dormit în maşină, mai bine n-aş fi venit niciodată la Lampăălă, în casa friguroasă de pe malul lacului, unde Will îşi închipuia că aş putea să scriu o carte. Mulţi oameni cred că o carte se scrie la fel de uşor cum se citeşte, într-o vacanţă.

Dar iată că se vor împlini trei ani de atunci, au trecut multe vacanţe, iar cartea este abia la jumătate, nu din lene, ci fiindcă a avut o naştere grea şi întârziată.

Cu părere de rău am coborât din maşină, când am ajuns în faţa casei. Nu era nicio împrejmuire, ci doar o bordură de beton sau de piatră şi dincolo de ea o grădină cu iarbă verde, cu flori ofilite, din toamna trecută. Uşa de la intrare nu era încuiată şi pe urmă am văzut că uşile din casă nici nu aveau încuietoare, asemeni dulapurile. Am intrat în vârful picioarelor, şi mi-a venit inima la loc, înţelegând că nu vom trezi pe nimeni. Pertti mi-a arătat

camera, lângă intrare, apoi duşul, la capătul coridorului şi s-a dus să se culce, după ce şi-a scos pantofii, ca bărbaţii care întârzie prin cârciumi şi vin acasă spre ziuă.

În uşa de la camera duşului, fără cheie şi fără un zăvor pe dinăuntru, era o fereastră la înălţimea ochilor, pe unde putea să te vadă oricine, în pielea goală. Pe urmă, luându-mă după pereţii îmbrăcaţi în lemn alb, nu în faianţă, am dedus că eram într-o saună. Am înţeles, când ai obişnuinţa ei în sânge nu trebuie să-ţi lipsească în nicio zi, şi nu totdeauna te poţi duce la Lampăălă. Era însă o saună citadină, încălzită electric, nu cu pietre încinse, şi-i lipsea mirosul de fum care amestecat cu mirosul lemnului încălzit dă un parfum sălbatic. M-am bucurat că puteam să folosesc duşul fără nicio constrângere, cu toată presiunea, căci dacă stropeam n-avea ce să se strice. Între timp ceasul mergea înainte, dar afară rămânea vechea lumină albăstruie şi udă.

Camera era a fetei, pe care însă n-a trebuit s-o evacuez, şi nici n-am văzut-o fiind plecată în Anglia, să-şi facă vacanţa. După puzderia de dicţionare şi după cărţi am înţeles că studia limba engleză. I-am cunoscut puţin şi firea şi gusturile, după portretele beattleşilor şi altor cântăreţi bărboşi, înşirate pe toţi pereţii, la un loc cu afişe de corrida, aduse din

Spania, cu toreadori şi cu tauri. Nu putea fi decât o fată modernă, totuşi nu înţelegeam cum se împărţea între cele două pasiuni, muzica bărboşilor şi toreadorii. Chemând-o Ruija, sau plăcându-i să-şi spună aşa, în firea ei apărea o componentă hispanică, venită poate de la mama vitregă, Columbiana, descendentă a conchistadorilor.

Dar cum să-i spun mamă vitregă acestei fetiţe micuţe şi gingaşe pe care am descoperit-o surprins, a doua zi dimineaţa?

Şi cum aş fi putut crede în cei treizeci de ani pe care şi-i declarase? Poate să mă fi uitat cu lupa şi să descopăr o

haşură delicată la coada ochilor. E adevărat că simţeam în fiinţa ei semnele maternităţii, dar cred că mai degrabă prin instincte, prin ceea ce o femeie împrumută de la animale atunci când îşi ocroteşte şi îşi dezmiardă progenitura. O chema Clara şi

Myriam, dar îşi spunea Clarita, nume care atunci nu mi-a plăcut şi numai acum, când mi-l aduc aminte simt muzicalitatea lui dulce. De mult nu mai văzusem o brună atât de completă, prin păr, prin piele, prin privire, prin gesturi, şi desigur prin firea aprinsă, pe care zadarnic încerca să şi-o ascundă, aste ptând să se adapteze la condiţiile reci ale locului. Mă temeam să nu se ofilească, departe de ecuatorul ei, în lungile nopţi nordice.

Odrasla era în faza de devenire, încă făt într-o parte a trăsăturilor lui omeneşti, deşi umbla repejor, pe două picioruşe cam scurte şi cam strâmbe. Sigur că picioarele aveau să i se lungească şi să se îndrepte, iar pe urmă poate avea să răsară din el o făptură frumos împlinită, un efeb cu scut într-o mână, în alta cu spadă. Până atunci, faza ingrată prin care trecea pruncul mă făcea să-mi feresc privirea şi parcă impieta asupra mamei.

Aceasta voia să fie severă, era profesoară de altfel, preda spaniola la Universitatea din Tampere, avea deci practică pedagogică. Principiile educaţiei rămân cam aceleaşi, la urma urmelor; cu unele corecţii pot fi aplicate şi studenţilor, şi pruncilor.

Aşa că îşi supraveghea fiul tot timpul şi îl ţinea în frâu, împiedicându-l de la exuberanţe cu un no atât de autoritar că mi-ar fi făcut frică să n-o fi văzut la faţă. Mica făptură se numea Eros, ambiţie neobişnuită din partea unei mame, oricât ar fi de emancipată, căci nimănuia nu-i trece prin minte să menească un destin amoros pruncului aflat încă în scutece. Ea însă pronunţa numele fără nicio tandreţe, îi dădea un timbru imperativ, eliminând consoana finală, cum fac uneori spaniolii cu numele proprii. Devenit

Ero, am crezut, cu nedumerire, până ce am primit lămuriri, că era viitorul lui „a fi” din latineşte, unul din cele mai puternice cuvinte din cea mai puternică limbă.

Din toată Nokia n-am văzut decât casa lui Pertti, şi cele două case vecine, pe care nu le puteam trece cu vederea, făcând parte din cadru. Mă aflam într-un cartier de oameni înstăriţi, dacă nu cumva acolo era înstărită toată lumea. Mi-a plăcut casă, numai un parter, întinsă fără constrângere asupra spaţiului care se simte că este disponibil, ca în ţinuturile abia descoperite. Construcţia, mai mult de lemn decât de zidărie, cred că îmbina aceste două materiale numai ca să obţină o expresie mai bogată, altminteri firesc ar fi fost să se întrebuinţeze numai primul, aflat alături şi mai bogat în timbre, capabil de asemeni să dea mai multă căldură, cel puţin în sensul figurat al cuvântului.

Unde pe lângă arhitect, care a făcut o locuinţă modernă, elegantă şi confortabilă, s-au amestecat gusturi străine, au apărut zorzoane, de pildă o oglindă de calitate bună, luminoasă şi clară ca numele stăpânei, dar înconjurată de raze metalice, aurite, ca o imagine schematică a soarelui. Afară ploua antipatic, şi soarele din casă nu izbutea să-l înlocuiască pe cel fără podoabe, din spatele norilor. Mai erau apoi, la bar, câteva fotolii, obţinute prin transformarea unor butoaie, acestea nefiind nici măcar adevărate, ca roata de la Lampăălă, ei reproduceri noi şi lustruite, pentru a fi în atmosferă şi a da locului o notă de autenticitate. În schimb grădina din spatele casei, cum se vedea pe fereastra cât tot peretele, o peluză verde ca la Londra, cu câţiva arbori şi câteva plante aruncate parcă la întâmplare îşi proiecta imaginea în interior şi ar fi putut să ţină locul multora din mobile.

În cursul dimineţii Pertti m-a dus la Tampere, şi mi-a arătat oraşul, mai repede şi mai bine decât aş fi putut face singur, scutindu-mă astfel să mă opresc o zi şi acolo.

Acum două sute de ani nu exista nicio aşezare de oameni pe locul oraşului, care dacă astăzi are cam o sută cincizeci de mii de suflete, în 1820, patruzeci de ani după ce venise acolo primul locuitor, număra abia opt sute. Tenacitatea oamenilor nu-i mai mică decât a arborilor care se prind în piatră şi încetul cu încetul împăduresc arhipelagul, dar are limite; după acea creştere tumultuoasă, procesul paie că s-a oprit la cifra de astăzi.

Micuţ, aerisit, spălat de ploaie, oraşul mi s-a părut prosper, dar fără ifose. Singurul sunet de triumf pe care l-am auzit acolo, a fost biserica unde am intrat numai câteva clipe, destul ca în faţa ferestrei cât tot peretele să înţeleg cum se naşte credinţa.

Şi în casa lui Pertti fereastra capta o credinţă, prin mijlocirea peluzei. Multe au de spus ferestrele cât peretele!

Într-un crânguleţ din mijlocul oraşului, cu mici reliefuri, o natură miniaturală, există un teatru în aer liber, de o concepţie neobişnuită. Locul spectatorilor, cu bănci în amfiteatru, e cuprins într-un fel de alveolă, o construcţie de lemn, pusă pe o platformă turnantă, care se poate roti într-o direcţie şi-n alta, trei sute şaizeci de grade, făcând să defileze prin faţă decorul de teatru, plantat în decorul natural şi confundându-se unul cu altul. Cred că rămâne doar o curiozitate, care după câte ştiu n-a dat roade. Totuşi ar fi un mod de a rupe tiparele, şi-mi pare rău că nu ştiu dacă l-au mai încercat şi alţii. Poate că oamenii se mulţumesc cu televizorul, care le oferă decoruri continui, circulare şi etajate, suprapuse şi combinate, destule ca să acopere tot câmpul lor de imaginaţie.

Tampere îşi datorează existenţa unor industrii diferite, nu prea vizibile, fiind şi ele rarefiate, ca oamenii, cu o notă de intimitate şi discreţie. Pertti m-a dus să văd una, unde are un rol de conducere, poate director, o mică uzină de motoare Diesel.

N-aş fi bănuit-o, cu halele pierdute printre arbori, cu alei curate şi tăcute, ca în parcuri. E drept că, fiind sâmbătă, nu era zi de lucru, şi n-am întâlnit decât un om, portarul, care ne-a dat cheile. I le-a dat lui Pertti, fireşte, dar poate felului cum făcea gestul, felului cum se uita la mine, mi se părea că mi le dă şi mie.

Nu ştiu cine păzea uzina, n-am întâlnit niciun câine; poate or fi fost sonerii de alarmă, dar mai degrabă cred că nimeni nu se gândeşte să fure. Am mers prin magazii şi prin hale, era o uzină mică, nu fabrica decât un număr limitat de motoare, pentru camioane, buldozăre, remorchere şi felurite scopuri paşnice, nici pentru submarine, nici pentru tancuri. Datorită lor, Pertti avea o casă frumoasă, cu o fereastră cât tot peretele, în faţa căreia, tânăra lui nevastă îi creştea odrasla. Apoi mai avea o casă de vacanţă pe malul lacului, unde vineri seara îşi primea prietenii. Să nu fi fost toate acestea, aş fi putut crede că uzina nu fabrica nimic, şi avea o destinaţie misterioasă.

La câteva sute de metri se înălţa un masiv stâncos, acoperit de pădure. Pertti m-a dus să-mi arate nişte uşi blindate, puse în piatră şi am aflat că dincolo de ele era o excavaţie mare, o hală, unde în timpul războiului nemţii îşi reparau avioanele.

De ce nu s-o fi extins acolo uzina de motoare, dacă locul era gata pregătit, probabil cu maşini şi unelte şi n-ar fi trebuit decât să se readapteze?

Ploaia ţârâia mai tot timpul şi aş fi mers la căldură, dar

Pertti a ţinut să-mi arate şi ruinele unui castel, aflat în pădure, pe înălţimea stâncoasă. Am urcat într-o direcţie şi am coborât în alta, strecurându-ne prin hăţişuri, sărind peste banchete de piatră, gata să ne rupem picioarele. Călăuza mea nu putea să se rătăcească, dar nu găsea castelul şi, ambiţionându-se, m-a dus mai departe, când la

deal, când la vale. Degeaba scânceam şi-l rugam s-o lăsăm baltă, era ca noaptea trecută, când voia să stau treaz la întâlnirea cu prietenii, fără să ţină seamă că mi se închideau ochii de oboseală. Eram cu capul gol, din imprudenţă, nu crezusem că o să ne aventurăm atât de departe, şi n-ar fi fost nimic că mă ploua drept în creştet, speram să nu răcesc tocmai acum, nu mi-e îngăduit să mă îmbolnăvesc când sunt departe de casă, printre străini, dar mă prăpădeau ţânţarii, se năpusteau asupra mea ca avioanele în picaj, nu-i împiedica nimic să mă atace, nici ploaia care ar fi trebuit să-i alunge şi să-i potolească. Seara aveam în cap cucuie cât oul de bibilică, şi atunci mi-am adus aminte că Auli mă prevenise.

Împotriva obiceiului, am luat parte la masa de prânz a familiei, nu era cuviincios să stau deoparte, şi fără să regret găzduirea, am simţit încă o dată că independenţa deplină n-o pot avea decât în singurătate. Să fi fost de capul meu la această oră, poate aş fi colidant străzile din Nokia, cu umbrela în mână, să văd şi casele celelalte. Îndată după masă Pertti m-a poftit să mergem la saună, în Lampăălă; credeam că-i vorba numai să-mi iau maşina lăsată acolo, el însă nu voia să renunţe la iniţierea ratată seara trecută, şi cum am ajuns s-a şi dus să aprindă focul. Clarita rămăsese acasă, de frica ţânţarilor, care cu altă ocazie îl băşicase pe bietul Eros. Într-adevăr, privindu-l mai bine am văzut că era plin de cucuie înveninate, nu doar în creştet, ci pe toată faţa, de mă miram cum supravieţuise.

După ce soba s-a încins bine, am mers să culegem ramuri pentru măturicile rituale. În poartă l-am întâlnit pe văr, şeful poliţiei şi i-am mulţumit că îmi păzise maşina. A făcut ochii mari, cred că până atunci nici nu o văzuse. Era un om fără vârstă, dar i-am atribuit vreo patruzeci de ani, ca să am un punct de plecare. Purta haine civile, de catifea verzuie, ca un gardian silvic. Din înfăţişarea lui mi-a rămas în minte o stare de echilibru instabil, poate fiindcă Pertti

mă prevenise. O impresie luată de la altul nu-i demnă de laudă, dar degeaba îmi găsesc vină; dacă închid ochii îl văd limpede cum stătea în poartă, mutându-şi greutatea corpului de pe un picior pe altul, cu o mişcare nesigură. Avea părul blond, cam veşted, şi o faţă rotundă, atât de roşie că părea ţinută la flacără. Spre deosebire de părul anemic, culoarea din obraji era foarte viguroasă. Părea să aibă mare chef de vorbă şi de societate, ar fi vrut să meargă cu noi şi probabil pe urmă să ne însoţească la saună, dar Pertti s-a sustras cu oarecare răceală.

Stătuse ploaia, se vedea chiar soarele, printre arbori.

Ne-am adâncit în pădure, lăsându-l pe văr singur, în poartă;

părea un copil mare, obidit, şi cu toate că nu puteam să văd de la distanţă cum rămânea în urmă, săracul, cred că îi tremura buza de jos, gata să-l cuprindă plânsul.

Tot îndepărtându-ne şi căutând ramuri mai bogate am ajuns la un luminiş, pe unde trecea canalul care fusese reperul meu la venire. Atunci, dintr-odată mi s-a făcut dor de şosea şi de ducă, şi am simţit o mică fericire în suflet la gândul că a doua zi aveam să plec mai departe. Nici Pertti, nici Clarita (pe Eros nu-l pun la socoteală) nu înţelegeau de ce această grabă, când poate Will îi anunţase că am să stau acolo să scriu o carte. După ziua ploioasă şi după atâta pădure, acel orizont lărgit dintr-odată, şi cerul limpezit când nu mai aveam nicio speranţă, cu soarele cam palid coborând deasupra copacilor unde avea să se plimoc multă vreme înainte de a apune, îmi aminteau ce mare era lumea, şi ce puţin timp îmi rămânea pentru a o cunoaşte.

Când ne-am întors, se făcuse frig şi lacul începea să se învineţească. Am intrat în saună dornic să mă pătrundă căldura, eram disponibil pentru orice temperatură şi nici nu m-am mirat, nici nu m-am speriat când am văzut că termometrul arăta nouăzeci de grade, de două ori şi mai bine cât temperatura mea corporală. Venisem cu teama că

va fi un examen cam aspru, atâta lume vorbea despre sauna finlandeză cu un respect puţin înfricoşat, de parcă ar fi fost un loc unde virtuţile omeneşti erau puse la încercare, şi chiar certificatul prezumţios, prins în uşă, vestea că nimic nu era de glumă aici, asemeni felul grav cum Pertti conducea această ceremonie, accentuând solemnitatea ei misterioasă prin toate gesturile, fie cel mai simplu dintre ele, de a lega măturicile cu o ramură subţire şi elastică.

Ne-am aşezat pe banca de sus, aproape de tavan, unde temperatura este mai ascuţită. Cunoşteam din copilărie felul chinuitor şi voluptuos cum te cuprinde aerul fierbinte, ca o presă încinsă, învăluindu-te şi storcându-te ca pe o cârpă, şi nu putea să mă sperie; pe vremea aceea nu exista saună, ci doar baie de aburi, dar nu-i mare deosebire între una şi alta, nu înţeleg de ce se minunează lumea atâta, poate fiindcă la baia de aburi nu se făcea nicio ceremonie, şi nu se găseau măturici de mesteacăn.

Simţeam că Pertti mă spiona cu coada ochiului, aşteptând poate să mă pierd cu firea şi să o zbughesc afară, sau să-mi vină rău, să leşin, să mă apuce epilepsia. Însă mie îmi era grozav de bine, cum mi-a fost prima oară când am intrat în camera de aburi, la Baia Municipală din oraşul copilăriei mele, şi care pe urmă a devenit o ispită egală cu Biblioteca Publică şi cu vitrinele librăriilor. Astfel, revelaţia se dovedea trăită de multă vreme, rămâna cel mult să se împrospăteze şi poate să se îmbogăţească. Deocamdată aveam de făcut o corecţie, băile de aburi emanau un miros acid şi coroziv de urină fierbinte, rezultatul înghesuielii publice, cu oameni de toate felurile, unii ispitiţi să se relaxeze, dacă ştiau că prin perdeaua de aburi nu putea să-i vadă nici măcar vecinul, decât dacă îşi băga nasul.

Socotesc demn de spus că lemnul din care sunt făcute băncile şi pereţii în saună păstrează o temperatură

suportabilă, deşi atmosfera în jur depăşeşte uneori punctul de fierbere al apei.

Pentru aceasta, mai bun decât lemnul de brad cunoscut în saunele de la noi, pe cale să se înmulţească, este plopul, cu structura lui poroasă, nu-i greşit să spun celulară, care înmagazinează mai puţină căldură. Acest lemn, spălat după fiecare folosire, lăsat să se usuce şi să se aerisească, îşi păstrează structura lui vie, şi dacă se încălzeşte emană ceva din mireasma pură a pădurii trezită de soare. Vedeam pe fereastră lacul, tot mai vânăt şi-mi închipuiam că, deşi venise vara, nu se dezgheţase de multă vreme şi nu-i trebuia mult până ce să îngheţe iarăşi. Drept în faţa debarcaderului îmi închipuiam copca făcută în gheaţă, unde se arunca Pertti în zilele geroase, urmat de prietenii lui de vineri seara. Oare când aveau să-l supună şi pe Eros la acest botez septentrionic?

Frigul de afară, devenit aproape vizibil, că nu trebuia doar să mi-l închipui, făcuse să suport mai mult decât cu uşurinţă temperatura fierbinte, să descopăr în ea o plăcere neprevăzută, care îmi făcea puţin frică, de parcă ar fi anunţat un viciu. În vreme ce îl simţeam pe Pertti spionându-mă, trăgeam cu coada ochiului la termometrul prins în perete. Trecuse de nouăzeci de grade, şi cu siguranţă avea să ajungă la o sută. Oare la ce temperatură fierbe sângele omului, şi cât este el în stare să trăiască într-o asemenea stare?

Aşa cum vedeam frigul de afară, de parcă ar fi căpătat o culoare proprie, sau chiar o structură materială, ca o pastă plumburie, vedeam şi căldura dinlăuntru, cu densitatea crescută până la vâscozitate şi mă miram că rămânea transparentă. Dacă m-aş fi mişcat, presimţeam că ar fi trebuit să mă lupt cu rezistenţa aerului, cum te lupţi cu a apei, mai ales în lacurile foarte sărate.

Pietrele încinse se numesc Kiuas. Nimeni n-are nevoie să ştie şi va uita repede, cum am să uit eu însumi,

dar cum aş dovedi altfel că am fost într-o saună finlandeză? E drept că

Pertti mi-a dat la urmă un certificat cu pecete şi iscălitură, provenit de la o asociaţie, aceeaşi cred care omologa sauna. O

clipă l-am luat în serios; şi am simţit chiar o îngâmfare, fiindcă îmi atesta curajul şi bărbăţia. Singurul meu curaj şi singura bărbăţie era că mă aflam cu cinci mii de kilometri la nord de mine însumi, într-o înserare rece şi amorfă, între lac şi pădure, cu un om necunoscut, care ar fi putut să mă omoare prin fierbere şi apoi să mă arunce în apă, unde să mă conserve prin congelare.

Ca şi când ar fi vrut să treacă la înfăptuire, Pertti a înhăţat o ulcea de lemn, cu coada lungă, şi luând apă dintr-o găleată, a stropit pietrele încinse (Kiuas!). Ehei, dar pietrele erau înroşite, nu ca la saunele noastre anemice, şi când apa a căzut peste ele, s-a auzit o detunătură prelungă, o salvă de tunuri, apoi a ţâşnit o jerbă de aburi, care s-a dus până în tavan, ca o ciupercă de explozie atomică.

Se întâmplă ca într-o zi de vară dogoritoare, când stai în nisipul fierbinte de pe malul mării, soarele să intre repede şi pe neaşteptate într-o perdea de nori negri. După o primă senzaţie agreabilă, ca un început de odihnă, te cuprinde nu frigul, ci teama că soarele va sta ascuns toată ziua. Altminteri atmosfera rămâne plăcută, murmurul mării continuă, trupul despovărat de arşiţă se destinde, şi se poate să te cuprindă o toropeală binecuvântată, acea stare voluptuoasă dintre somn şi trezie, când n-ai ajuns cu totul la uitarea de sine, ci percepi plăcerea cu simţurile aproape întregi şi cu conştiinţa abia amorţită. Dacă soarele iese brusc din nori, într-o asemenea clipă, prima senzaţie pe care o ai este aceea de opărire, ca şi cum din cer s-ar fi răsturnat peste tine un cazan cu apă fiartă.

Aşa am simţit urmarea exploziei, un suflu fierbinte m-

a izbit în faţă şi mi-a învăluit trupul, în timp ce termometrul sărea brusc la nouăzeci şi cinci de grade. Văzând că nu mă doborâse, Pertti a repetat gestul cu un sadism care poate era numai ciudă şi ambiţie. Termometrul s-a urcat la o sută de grade. La a treia şi a patra repetare, abia de s-a mai mişcat, două sau trei linii; pietrele nu mai erau înroşite, iar eu triumfasem, fiindcă nici nu fugisem, nici nu cerusem graţie.

În afară de certificat, Pertti mi-a mai dat drept recompensă şi un termometru de saună.

Odată am construit o casă în jurul unei mese, o primă achiziţie, de la care pornisem şi care mă inspirase. Era prea târziu să construiesc o saună în jurul unui termometru. Nefiindu-mi de folos, şi nemaiavând unde să pun atâtea obiecte care se adună într-o viaţă, l-am dăruit unui om tânăr, gândind că poate într-o zi el o să-şi facă şi sauna. Nu spun că n-a avut imaginaţie, ci sigur că i-au lipsit mijloacele; termometrul l-a pus în sufragerie, la loc de cinste, să-l vadă toţi oaspeţii, dar niciunul dintre aceştia nu-i cunoaşte istoria, şi nimeni n-a auzit de Pertti.

Când ne-am înţeles din ochi că prima experienţă era terminată, m-am repezit afară în pielea goală, prin amurgul vânăt şi rece, am fugit până la debarcader şi m-am aruncat cu capul în jos în apa densă. Câteva clipe cât am stat la fund, nu mai ştiam dacă nu cumva trecusem prin gheaţă şi făcusem o copcă;

parcă auzisem un trosnet. M-am temut că n-am s-o mai nimeresc spre a mă întoarce la suprafaţă. Poate am nimerit-o, poate am făcut alta alături. M-am pomenit în camera unde mă dezbrăcasem, mi-am pus un halat şi os pe umeri şi în timp ce

Pertti frigea cârnaţii de saună pe jăratec, m-a cuprins o stare atât de bună că aş fi rămas acolo până la sfârşitul zilelor mele, şi desigur aş fi scris şi o carte, cum spera Will, şi poate nu doar una, ci pe toate.

Ultimul gest al lui Pertti a fost să arunce peste jeraticul din sobă farfuriile, paharele şi tacâmurile de material plastic.

S-a iscat o flacără.

Nu mai ştiu când am avut timp să stau de vorbă cu Clarita în seara aceea, poate au fost numai câteva minute. Dar în timpul care cred că nu putuse să fie decât scurt, şi cu puţinele mele cunoştinţeţe de limbă spaniolă, am izbutit să înţeleg esenţialul din ceea ce am simţit că avea pe suflet. Eros se juca pe covor la picioarele ei, iar Pertti, la bar, alături, după ce scosese pahare şi o sticlă de whisky şi le pusese pe o măsuţă ca un trunchi de arbore, între fotoliile făcute din butoaie măsluite, pregătea ecranul şi proiectorul de diapozitive, fiindcă avea de gând să-mi aducă în faţa ochilor întreaga lui istorie. Trunchiul de arbore, de vreo patruzeci de centimetri înălţime şi de vreo şaizeci diametru, părea retezat din pădure, imita atât de bine natura, că se vedeau până şi inelele de creştere, concentrice, ba chiar şi urmele fierăstrăului. Dar poate că era un trunchi adevărat, şi eu l-am suspectat de pomană!

Diapozitivele pe care le-am văzut mai pe urmă, de la nuntă, mi-au dovedit că tânăra Columbiană îl urmase de bunăvoie de la ecuator până sub cercul polar, unde ne aflam în această zi de odihnă. Punctul ei de vedere exprima o nemulţumire de principiu, nu o dezamăgire personală, atâta timp cât nu făcuse nimic împotriva propriei ei voinţe, şi probabil avea ceea ce îşi dorise. Dar era mult prea la nord de ea însăşi, la mii de kilometri, şi cred că îi era frică de întuneric. Ascultând-o, mi-am amintit de fata finlandeză pe care am întâlnit-o în ascensor, la Leningrad, într-o stare de fericire artificială şi cam necontrolată. Purtarea ei, care presupun că putea s-o ducă oricât de departe, nu era un semn de dezmăţ, ci de adaptare la condiţia de viaţă nordică, unde exuberanţa devine o armă de luptă cu latitudinea. Nu mă iau după

mulţimea publicaţiilor pornografice, fiindcă am văzut mult mai multe la Amsterdam, unde domneşte o climă mai omenească, aş numi-o europeană. Libertatea de moravuri în ţările nordice nu-i o demonstraţie, ci un mod de viaţă, care cred eu că nu ajunge la indecenţă, deşi mi s-au citat cazuri. E o neînţelegere. Exodul femeilor spre ţările calde, în căutarea unor drepturi frustrate s-ar datora interesului scăzut pe care îl înregistrează ele la bărbaţii de pe latitudinea lor comună. Dar biologic sunt construiţi şi aceştia ca toţi bărbaţii, şi dacă există inegalităţi între unul şi altul, ele se întâlnesc pretutindeni, chiar la sud de tot, între ecuator şi tropice. Sunt şi acolo femei nemulţumite, şi nu toate se resemnează, dar ele nu fac din infidelitate o declaraţie publică.

Cele ce urmează nu mi le-a spus Clarita, Doamne fereşte!

Din pledoaria ei care era de fapt o predică, o profesie de credinţă personală conjugată cu credinţa catolică, am înţeles că femeile, în zona ei de naştere, sunt datoare să-şi păstreze castitatea pentru bărbatul bun sau rău cu care s-au unit în faţa bisericii.

Religia catolică nu admite încă divorţul şi mase întregi de credincioşi se supun acestui canon drastic, prea puţini îndrăznind să se răzvrătească. Deci, cu educaţia ei puritană, nu le aprobă şi nu le absolvă pe semenele ei nordice în căutare de dragoste, aşa cum le-am văzut şi eu prin gări sau prin porturi, în ţări mai calde, cu o sacoşă în mână, unde au tot bagajul lor de aventură, periuţa de dinţi, atomizorul cu parfum şi cămaşa de noapte.

Dar în acelaşi timp, ea care a venit aici cu un sânge fierbinte, nu ascunde că bărbaţii au sângele abia călduţ, ca o supă, după propria ei expresie.

Neînţelegerea între sexe este un conflict vechi, început odată cu alungarea din rai a celor două victime. Desfid că un teolog ar putea să-mi explice cum s-a născut

ideea de păcat biblic, când faptul s-a săvârşit sub îndemnul lui Dumnezeu carele a spus el însuşi: creşteţi şi vă înmulţiţi şi stăpâniţi pământul! De-atunci bărbatul şi femeia se tot caută, şi se întâlnesc, dar de multe ori fără să se găsească.

Trei din şapte filme care puteau fi văzute anii trecuţi la cinematografe, între Stockholm, Paris şi Viena, ca să mă refer la vremea când am fost acolo şi la locurile cunoscute de mine, îşi propuneau să dezbată, după cum anunţau afişele, dreptul femeii de a-şi căuta satisfacţia în dragoste. Unul din ele, în două serii, făcut după o carte cu răsunet, un bestseller, se bucura de o continuă afluenţă a publicului, de la cea mai nordică, la cea mai sudică latitudine atinsă de mine. Regret că n-am văzut nicio serie, devenisem sceptic, fiindcă opt din zece filme proiectate în acea vreme erau „sexi”, sau şi mai rău „porno”, unde n-ai ce să descoperi decât imagini obscene, directe, nedistilate şi nici măcar trucate, fără nicio intenţie creatoare, şi niciun fir de emoţie, o răbufnire de dispreţ şi de ură a omului împotriva lui însuşi. Nu ştiu de ce se aruncă atâtea zoaie peste iubire, când oamenii continuă să cumpere flori pentru alesele lor, şi să le facă serenade sub fereastră. Nelipsit nici el de scene în gustul vremii, filmul amintit mai înainte mi s-a spus că ducea la o dezvăluire crudă a insatisfacţiei feminine şi pleda pentru dreptul femeii de a repara nedreptatea.

Între bărbat şi femeie există o inegalitate biologică, extinsă pe multe planuri, începând poate cu greutatea corporală, cu forţa fizică şi cu rezistenţa la eforturi. Deşi s-a instaurat o egalitate socială pentru care sufragetele au luptat bărbăteşte, femeile nu concurează alături de bărbaţi pe stadioane, şi recordurile duc astfel la handicapuri importante. După ani de îndoială, un renumit constructor de automobile a ajuns să spună că femeile sunt conducătoare la fel de bune ca bărbaţii, ba chiar pot să-i

întreacă. Aş vrea să nu emit o părere contrară, întrucât am cunoscut câteva femei cărora le stătea foarte bine la volan şi mergând alături de ele nu mi-a fost niciodată frică, aşa cum mi s-a întâmplat cu fraţii, cu bărbaţii lor şi cu alţii. Femeia e graţioasă în tot ce face, şi graţia duce la perfecţiune. Astfel, sunt şi eu alături de domnul Enzo Ferrari, care fabrică vestitele automobile de curse. Însă el n-a încredinţat niciodată unei femei o maşină de „formula întâia”, care-i un balaur cu mii de capete.

Şi ce mai încoace încolo: pe pista de sare din statul Utah, al

Americii, o femeie a atins viteza de aproape cinci sute de kilometri pe oră, pe un bolid de record, carenat ca avioanele, cu motoare de mii de cai putere. Mă înspăimânt şi nu mai vreau altă demonstraţie, la fel cum la circ mă înspăimântă triplul salt la trapez şi sunt mulţumit să-l văd o singură dată. Dar, pe aceeaşi maşină, pe aceeaşi pistă şi-n aceleaşi condiţii, soţul acelei femei curajoase a atins aproape o mie de kilometri pe oră, viteză de două ori mai mare! E un raport de ţinut minte.

Inegalitatea biologică a fost compensată dinaintea sufragetelor. Orice om care se socoteşte bărbat, şi-a folosit forţa ca să-şi apere femeia. Dacă n-a putut-o scăpa de durerile facerii, a luat asupra sa greutatea armurii şi s-a dus la luptă, ca să-şi ferească familia de cotropire. De multe ori a fost femeia nedreptăţită, ţinută în stare de sclavie şi supusă cu biciul. Dar nu-s puţine exemplele când. farmecul uneia a atras atâta adoraţie încât a ajuns să domnească nu doar peste bietul om care s-a aşezat în genunchi la picioarele ei, ci peste popoare.

O singură inegalitate nu poate fi compensată; ea rezultă din rolul şi destinul inegal pe care îl au în dragoste femeia şi bărbatul.

Tiran al cetăţii, cu drept de viaţă şi moarte, nobil, stăpânitor de domenii, cu privilegiul primei nopţi a

mireselor, explorator în ţinuturi necunoscute, marinar în porturi îndepărtate de casă, cuceritor în ţări trecute prin foc şi sabie, sau cavaler al lupanarelor, sau brută care atacă şi îşi impune forţa, mecanismul masculin al tuturor acestora funcţionează, fără a fi nevoie de altă comunicaţie, cu voia sau fără voia femeii, parteneră de ocazie sau victimă.

Prin structura ei anatomică, prin destinaţia viscerelor, care sunt un receptacul expus consecinţelor, femeia este datoare să-şi judece gesturile, şi să rămână în defensivă. Nu totdeauna se întâmplă aşa, uneori ignoranţa, inconştienţa, pasiunea, sau stări imprevizibile, luate pe rând sau împreună, fac dintr-o femeie altceva decât ceea ce a fost hărăzită să fie, şi atunci datele problemei se schimbă; dar aşa ea nu se apropie de natură, cum s-ar crede, ci se îndepărtează, chiar dacă ajunge la mulţumire.

Ştiu că sunt femei care şi-au depăşit condiţia, prin rafinament, prin exerciţiu, şi de multe ori printr-o predispoziţie corporală, de unde vine un început de egalitate cu partenerul. Ele vor avea un dispreţ ironic pentru cele spuse mai înainte, nevrând să înţeleagă că ideile acestea sunt de fapt un elogiu. În ceea ce mă priveşte, exprimându-mă astfel, nici măcar nu am mulţumirea să cred că am izbutit să spun întreg adevărul. Nu există nicio dovadă că privilegiatele, egale cu bărbaţii în satisfacţie, se apropie cu adevărat, şi toate, de bucuria visată, că nu o truchează.

S-ar părea că femeile cele mai zvăpăiate sunt cele mai nemulţumite, de unde le vine şi setea de căutare.

Nu admit o categorisire atât de vulgară, dar încerc s-o propun, lăsând cuvintelor brutalitatea care deşi nu-mi aparţine, recunosc că poate să fie convingătoare. De mult, un prieten, fără să fie misogin, dimpotrivă, spunea, bizuindu-se pe observaţii culese din literatură şi din viaţă, fiind medic de altfel, că femeile în dragoste sunt femele

lascive sau căţele frigide.

Singura jignire adevărată, teoria aceasta o aduce animalului luat ca exemplu; nu ştiu de ce este socotită căţeaua un etalon de nesaţiu. E adevărat că ea îşi adulmecă masculul la toate uşile, pe sub toate porţile, pe toate maidanele, dar aşa nu face altceva decât să se supună unei porunci a naturii, să-şi respecte destinaţia ei de femelă care perpetuează o specie atât de chinuită. În schimb, pe urmă, când îşi are puii în burtă, nimic n-o mai cheamă spre masculul cu care s-a împreunat îndelung şi inconfortabil, decât, uneori, o tandreţe pură, poate împrumutată de la oameni. Iar masculul, la rândul lui, îi simte starea de la distanţă, şi asiduitatea lui încetează, printr-o comutare organică, fără să lase în urmă dorinţa continuă a omului.

Ar fi hazardat şi impudic să spun câte din acestea sunt ideile mele, dar, chiar dacă mi-am format câte una, nici nu-i nevoie de ea, căci au alţii destule ca să fie puse la baza unei discuţii care frământă astăzi milioane de oameni, deşi nu sunt scutiţi *de* celelalte griji ale existenţei. Că fierberea porneşte din ţările nordice este o presupunere sau poate chiar o constatare comună, după cum tot comună este observaţia că în sud, de-a lungul

Mediteranei, comunicaţia dintre bărbat şi femeie devine mai firească, mai simplă, mai bogată în consecinţe, şi chiar dacă uneori dă naştere la drame pasionale, în schimb exclude aproape cu totul controversa şi discuţia privitoare la drepturile femeii în dragoste. Între cele două limite ale Europei, se întinde destul spaţiu ca să se nască situaţii de mijloc, întrepătrunderi, împletiri de moravuri şi modificări de temperamente, prin modă şi prin contaminare. Dacă ar fi să trag pe hartă o linie ca să despart cele două zone, ea ar trece printre Amsterdam şi Bruxelles, cam pe frontiera dintre Olanda şi Belgia, violând puţin ideea de comunitate europeană a acestor două ţări,

atât de deosebite una de alta. Dar hotărnicirea mea ar cuprinde multă eroare, nu atât prin situarea Belgiei în zona privilegiată, cât prin includerea Germaniei Federale în zona cealaltă, fără nicio dreptate, ci numai datorită situării ei geografice, între Olanda şi

Danemarca.

Sunt oare femeile care coboară din nord cu sacoşa în mână victime ale răcelii masculine, sau ale propriei lor inaptitudini, cel mai adesea, dacă nu totdeauna, provenită dintr-o lezare?

Cum începusem să spun, nevoită să delibereze în faţa dorinţei, a pasiunii sau chiar a iubirii depline, femeia îndeobşte purcede la faptă într-un chip atât de cerebral încât o pândesc toate primejdiile de nereuşită. Şi iarăşi vor zâmbi ironic cele care au avut norocul să-şi piardă controlul de la prima atingere, şi nu cunosc numărul celorlalte, fiindcă nu-l cunoaşte nimeni, şi nici nu se va face statistică, fiindcă ele niciodată nu au să spună, decât câte una, sau în clipe de totală descurajare, sau când le licăre o speranţă. Toate acestea, dacă nu sunt nişte resemnate, caută, ceea ce uneori poate să fie *o* cale lungă, alteori o cale interminabilă.

Dintre ele, se recrutează marile amante. Cred că Mesalina a fost o frigidă.

O doctoriţă care a examinat mii de femei îmi spunea anii trecuţi că nu se încrede în confidenţele lor, iar competenţa ei medicală nu-i suficientă ca să le poată pune într-o categorie sau alta. Atât a putut să observe, că femeia care în societate atrage cei mai mulţi bărbaţi şi cea care face victimele cele mai multe în dragoste, este cu siguranţă o frigidă. Tot ea mi-a spus, ca o întregire a acestei teorii atât de paradoxale, că în neamul cerbilor se naşte din când în când o femelă inaptă să fecundeze, care nu se linişteşte. niciodată, ci umblă capie, iar masculii o urmează scoşi din minţi, lăsându-le în părăsire pe celelalte.

Această bacanală continuă până ce vânătorii, alarmaţi şi porniţi în urmărire o împuşcă pe dezmăţată, altfel neamul cerbilor fiind în primejdie să dispară. Între oameni nu se ajunge niciodată atât de departe. Dimpotrivă, în unele locuri, pe pământul nostru, femeile şi bărbaţii şi-au luat atâta libertate încât au ajuns, unii faţă de alţii, la o toleranţă degradantă, care premerge indiferenţa, apoi refugiul în băutură şi în stupefiante. Iubirea ar trebui protejată, în sere şi rezervaţii, unde să se regenereze.

Ar trebui să i se închine mai multă meditaţie, mai multe flori şi mai multă poezie.

Pe seară, după ce venisem de la saună, Clarita prăjea pâine.

Ia bucătărie şi se uita afară, unde maşinile stăteau una lângă alta, sub fereastră. Amândouă cam de aceeaşi putere, a lui

Pertti gri, ca norii care acoperiseră iarăşi cerul, a mea aurie, ca o scânteiere solară. Deşi e aşa numai din întâmplare, culoarea îmi face bine, mai ales în zile posomorâte.

— Parcă luminează! a spus Clarita cu o nostalgie Columbiană.

În culoarea celor două maşini puse alături, mi se părea că rezidă însăşi diferenţa de latitudine care mă despărţea de casă. Dar Clarita avea mult mai mult drept să se simtă dezrădăcinată, casa ei fiind la o diferenţă de latitudine de şaizeci şi unu de grade, pe când a mea numai la şaisprezece. Nici nu ştiu dacă mai aveam vreun drept să mă plâng, şi chiar mă ruşinam de tevatura pe care o făcusem în propriul meu suflet. Căci în raport cu mine, nostalgica mea gazdă era mult mai la nord de ea însăşi.

Am văzut-o îndată pe ecranul de proiecţie, colorată şi arsă de soare, în decoruri puţin cam aride, cu piatră roşcată, fierbinte. Avea o rochiţă albă, fără mâneci, şi părul, cu cărare la mijloc îi cădea pe spate în două cozi

grele, atât de negre că ajungeau la o sclipire albastră. Apoi, treptat, de la o imagine la alta au început să se schimbe, şi ea şi decorul, mie însă nu mi-a rămas în minte nicio trecere, ci m-am pomenit brusc într-o casă plină de oaspeţi şi de lumină solară. Iar rochiţa, păstrându-şi numai culoarea, se prefăcuse în rochie de nuntă, cu trenă şi cu dantele; cozile grele nu se mai vedeau sub voalul alb de mireasă, şi cărarea din creştet era acoperită de o diademă de perle, ca o coroană de lăcrămioare. Alături, Pertti, cam greoi pe lângă ea, în smoking, cu faţa ţepoasă, deşi se vedea că era bărbierit proaspăt, părea stânjenit şi nemulţumit de asistenţă;

oamenii se înghesuiau unii în alţii, înălţându-se pe vârfuri şi lungindu-şi gâtul, ca să nu rămână în umbră. Erau părinţii ei, fraţii, surorile, nu-i mai ţin minte, şi rudele, o familie numeroasă, legaţi unii de alţii cu liane ecuatoriale şi oricât ar fi fost de veseli, pe chipul fiecăruia se vedea o gravitate puţin aspră, ca a oamenilor care nu iau în glumă ceremoniile. Eu, unul, eram mirat de prezenţa lui Pertti acolo, cum venise, cine-l adusese, şi ce nevoie avea el de o fată Columbiană? Iar ea, prin ce vrajă plecase de pe ecuator, să se strămute în nord, dincolo de paralela şaizeci şi una?

Un vârtej cenuşiu m-a luat pe sus dintre imaginile colorate, şi m-am pomenit în fotoliul disimulat în butoiul cu doagele decupate, cu sticla de whisky alături.

Ca să nu-mi drămuiască nimeni băutura, voisem să iau o sticlă de whisky din maşină, dar Pertti mă oprise, asigurându-mă că nu-i nevoie. Într-adevăr, rafturile în bar erau pline de sticle, cele mai renumite mărci de whisky, printre ele unele scumpe, despre care nici nu auzisem şi costau de cinci ori cât cele comune. Am aflat cu o surprindere admirativă, că toată această colecţie se datora unei manevre ingenioase. Pertti mi-a mărturisit, cu o satisfacţie cam levantină, cu totul de nebănuit pe o

latitudine atât de înaltă, că toate sticlele erau mostre trimise de diferite firme scoţiene. Anunţând printr-o corespondenţă organizată că are de gând să deschidă un bar în localitate, fabricanţii se întrecuseră unul pe altul în a-i trimite marfă de probă, şi acum Pertti avea whisky în casă, pentru o bună parte din viaţă, iar dacă era cumpătat, putea să-i lase şi lui Eros câteva sticle, moştenire.

Am rămas în faţa ecranului şi am urmărit diapozitivele în continuare, însă fără a mai izbuti să mă strămut în peisajul Columbian, arid şi fierbinte, unde mă duseseră primele imagini.

Acum îl simţeam pe Pertti în stânga, manevrând casetele cu diapozitive, şi chiar îl zăream cu coada ochiului, iar pe Clarita, aşezată în faţa mea şi mai la dreapta o vedeam din spate, ca o siluetă neclară, dizolvată în prisosul de lumină a proiectorului, în vreme ce soarele Columbian o bătea în ochi, făcând-o să clipească, aşa cum se simţea din micile mişcări de recul ale capului.

Am urmărit, nu fără atenţie dar fără să cred în vrajă, un itinerar care am înţeles că era călătoria lor de nuntă şi astfel, când mă aşteptam mai puţin, am luat cunoştinţă de privelişti ecuatoriale, aci sterpe şi întristătoare, aci năpădite de vegetaţii nebune. Mi-a rămas în minte mai puternic, prin contraste care îmi răneau retina, o cultură de tutun, într-o vale mănoasă, unde plantele, cu frunza plină de servă, păreau lubrice şi carnivore, puse să se desfete şi să digere; dincolo de ele, în planurile următoare, se deschideau înălţimi când frânte, când şerpuite, coline de piatră roşie, arsă de soare, unde niciodată n-ar fi putut să cadă o sămânţă, sau o rădăcină de iarbă, fără să se prefacă în flacără. Numai în vârful vulcanului Etna am mai avut ca aici imaginea unei naturi moarte cu totul, unde viaţa e cu adevărat imposibilă.

De la un timp am uitat iarăşi unde mă aflu, ecranul s-a mărit până ce a cuprins tot peretele, acoperindu-mi şi

partenerii, şi m-am pomenit singur, la o fereastră vrăjită, care m-a purtat pe cei mai bine de un milion de kilometri pătraţi ai

Columbiei. Îmi era bine să fac realitate dintr-o imagine trecătoare, dar aveam o nemulţumire şi mă temeam să nu crească, gândul că îmi trădam ţelul, măcar într-o seară şi într-o oră, desfătându-mă în lumina de două ori luxuriantă a Columbiei, prin ecuator şi prin spiritul ei hispanic, când în două zile trebuia să fiu la Cercul Polar, şi la Capul Nord într-o săptămână. Impresia a rămas neştirbită chiar după ce s-a stins proiectorul

şi m-a înconjurat realitatea. N-am vrut să ţin seama de ea, şi cu toate că m-am purtat cuviincios, mulţumindu-le gazdelor şi spunându-le noapte bună, şi cu toate că afară începuse iarăşi să plouă, am rămas în atmosfera mea solară, până ce m-a prins somnul. Impresia acelei călătorii ecuatoriale şi puţin hispanice nu s-a stins nici atunci, ba cred că a tot crescut până dimineaţa, poate fiindcă dormeam în patul unei fete care îşi spunea Ruija, şi pereţii camerei erau tapetaţi cu toreadori şi cu tauri.

Preocupat de grijile drumului şi de datoria pe care o aveam de a şti tot timpul de ce mă aflu într-un anumit loc şi nu în altul, adică de a-mi alege cel mi-ai fructuos dintre itinerariile posibile, fără alt aparat decât harta şi inspiraţia, am uitat din primele minute după plecare escapada din ajun, seara şi de peste noapte. Era o dimineaţă urâtă, plumburie şi udă şi deodată rămâneam singur, în întuneric, după ce în jurul meu fusese atâta lume şi atâta soare. Pertti, în pijama şi cu picioarele goale m-a condus până la maşină, şi iarăşi m-am minunat că uşa de la intrare nu era încuiată. Dar şi mai mult m-a minunat că stăpânul casei nu-şi luase o pereche de papuci şi mergea cu labele goale, pe aleea pietruită, călcând nepăsător prin băltoace. Mi l-am amintit din seara când stătea la masă cu prietenii, în lumina slabă, pâlpâitoare a lămpii sau

luminării, şi mort de oboseală cum eram, toţi mi se părea că aveau ceva din oamenii preistorici. Şi acum, cu geamantanul meu în mână şi cu picioarele goale pe aleea udă, Pertti mi se părea un om preistoric.

Dar locuia într-o casă civilizată, avea o nevastă frumoasă şi tânără, care îl aştepta în patul cu cearşafuri curate, cum fuseseră şi ale mele. Oare ce nu înţelegeam eu despre acest om şi despre lumea lui, dacă îl priveam cu nedumerire, pe când el nu părea deloc a fi într-o situaţie nefirească? Oare nu era el un om mai întreg şi mai adevărat decât mine? Nu eram eu sclavul unor deprinderi din care îmi făcusem lege şi voiam s-o impun tuturor a? Dar dă-o naibii de treabă, cum să te bagi în pat cu picioarele murdare şi ude!?

Era duminică foarte devreme, Clarita dormea încă, ne luasem rămas bun de cu seară. Şi deodată, pe când toată lumea dormea, sau trândăvea în cearşafuri, cum se obişnuieşte duminica, m-am pomenit fără nimeni pe şoseaua plouată, între marcajele galbene, luminoase, care îmi dădeau siguranţă în lumea exterioară, dar în acelaşi timp îmi limitau tiranic spaţiul de mişcare şi lumea mea interioară. Nu puteam face altceva decât să urmez şoseaua, cu speranţa că am ales-o pe cea mai bună. Grija rămâneau bifurcările, unde trebuia să mă hotărăsc dacă o iau la stânga sau la dreapta şi care se anunţau de departe cu o nelinişte progresivă. Dar tot ele, oricât m-ar fi pus în cumpănă cu misterul lor şi cu incertitudinea, îmi dădeau un sentiment de independenţă. În Finlanda, unde înaintam spre nord pe o bandă de cinci sute de kilometri lăţime, puteam face orice manevră mi-ar fi trecut prin minte, mergând cu vântul când dintr-o coastă, când din alta, în volte cum spuneau corăbierii.

Şi totuşi, oricare ar fi fost direcţia, aleasă în libertate, dincolo de bifurcaţie deveneam iarăşi robul frumoaselor marcaje galbene.

Am un izbutit atlas de călătorie, cu şaizeci de planşe înşirate logic şi uşor manevrabile, acoperind întreaga Europă, cu toate şoselele şi toate detaliile necesare unei călătorii cu automobilul. Fiind un dar şi având altă utilitate decât un obiect oarecare, l-am păstrat cu multă îngrijire. Până acum m-a însoţit în şaisprezece ţări europene, feri. ndu-l de uzură şi de impietate. Nu mai spun câtă bucurie regăsesc în el după întoarcere, când îmi ajută să retrăiesc călătoria, în timp ce proiectez alta.

Încă de la Helsinki, Pertti i-a adus prima profanare, trasând cu stiloul un drum nou, ca să ajung mai uşor la Lampăălă.

N-am apucat să protestez, şi cu toate că mi-a rănit puţin amintirile, trebuie să recunosc că mi-a prins bine. La Nokia, Pertti s-a apucat iarăşi să-l mâzgălească, adăugând drumuri netrecute pe hartă, printre ele acela misterios găsit cu atâta anevoinţă, care de la Fauske, în Norvegia, unde mă prăpădise ploaia, m-a dus de-a dreptul într-o lume însorită, pe malul golfului Botnic.

Mă uit şi acum la linia tremurată, inegală, care taie de la nord-vest la sud-est toată partea nordică a Suediei, şi în atlasul meu mâzgăleşte în diagonală o planşă întreagă. Pertti i-a pus şi un număr, 371, ca s-o pot identifica, dar n-am găsit cifra scrisă nicăieri decât pe harta mea; pentru toţi informatorii mei;

chiar şi Oficiul Turistic din Fauske, cifra era necunoscută.

Mai târziu am început să mâzgălesc şi eu planşele, după vorba franţuzească ştiută, că în tot ce facem numai primul pas contează. Astfel am încercuit cu cerneală localităţile care îmi marcau drumul, am trasat micile şosele secrete, dezvăluite de localnici, care duceau prin locuri mai frumoase, de obicei pe cele de lângă mare, am subliniat cifrele kilometrilor, ca să le pot aduna cu uşurinţă, şi am făcut adnotări pe margine. De pildă, pe

fondul albastru al Mării Nordului, deasupra Olandei scrie: „Wilhelshaven-Bruxelles, 628 km”. De-ar fi să văd numai atât, şi tot drumul meu reînvie, din nordul Germaniei până în Belgia, ca un film în culori care se derulează întruna.

De la Bruxelles sunt subliniaţi kilometrii până la Luxemburg, prin Namur şi Bastogne, apoi spre Paris, prin Longwy.

Verdun, Chalon sur Mame. Iar în Canalul Mânecii, între

Boulogne şi Le Havre scrie: „Bruxelles-Luxemburg-Paris.

557 km. Paris-Lausanne, 770 km”. Totdeauna au fost mai mulţi kilometri decât prevăzusem şi măsurasem, şi totdeauna a trebuit să mă înfrânez ca să nu ajung înainte de ziua propusă.

La Tampere am ajuns repede, cunoşteam drumul şi era aproape. Fiind duminică, n-am găsit deschisă nicio staţie de benzină, decât una automată. Nu ştiam cum s-o pun în mişcare şi nici n-veam monedă potrivită, trebuiau hârtii de cinci sau poate de zece mărci; cine să-mi schimbe una de o sută? Cu ce aveam în rezervor nu puteam să merg toată ziua şi mi-era atât necaz pe mine că nu luasem benzină în ajun, când îmi aduceam maşina de la Lampăălă, încât simţeam furnicături pe spinare. Cum nu mişca nimic în tot oraşul, cred că o clipă m-a trecut gândul neghiob să mă întorc la Nokia, să cer ajutorul lui

Pertti, uitând că bietul om poate dormea, după ce-şi dezgheţase picioarele.

După un timp au apărut două maşini, din două direcţii şi s-au întâlnit lângă mine, care mă uitam la pompa automată ca viţelul la poarta nouă. Tot ce-au putut face a fost să-mi schimbe o sută de mărci în hârtii potrivite şi s-au dus, după ce au încercat şi ei, zadarnic, să ia benzină. Vedeau prima oară o pompă automată, ca şi mine, decât că nu aveau scuza mea, care veneam din altă parte. Cred că

staţia aceea, chiar dacă era nouă, nu putuse să fie montată sâmbătă seara.

Rămas singur, mi-am regăsit sângele rece, am studiat maşinăria pe toate părţile, socotind că fiecare buton trebuia să aibă o logică vizibilă, şi când am crezut că mă dumirisem, am pus prima hârtie de bancă în deschizătură. Cu monezile metalice stă altfel treaba, e o chestiune de formă şi greutate, ştiam cum funcţionau aparatele de bomboane şi şocolată încă din copilărie, când erau destul de primitive; nu-mi amintesc însă să-mi fi furat banii vreodată, cum fac telefoanele publice astăzi oricât or fi ele de moderne. Cu hârtia de bancă se schimbă toată tehnica, nu poate să se impună prin formă şi cu atât mai puţin prin greutatea ei neglijabilă. Nu-mi era greu să înţeleg că intervenea o celulă foto-electrică, sau ceva asemeni, care citea cifrele şi făcea contabilitate. Pentru aceasta, hârtia trebuia pusă numai cu una din feţe în sus, cea care avea chipul preşedintelui, cum arăta o schemă, şi orientată într-un singur fel, altfel aparatul nu intra în funcţiune, fiindcă nu putea să citească de-andoaselea, ca tipografii. Am pus zece hârtii, una după alta, aparatul mi le-a absorbit şi a început să zumzăie, în timp ce eu mă gândeam că dacă n-am să nimeresc butonul şi n-am să-l manevrez bine, am să pierd o sută de mărci, spre furia ministrului meu de finanţe. Treaba n-a mers dintr-odată, trebuiau manevrate succesiv butoane şi pârghii, începând cu cea care selecta felul benzinei, superioară sau obişnuită; aparatul confirma primirea comenzii făcând să se lumineze cadranul, cred că în albastru pentru prima din ele, şi în galben pentru cealaltă, începând cu o manevră greşită, benzina n-a vrut să curgă, deşi aparatul zumzăia mai departe, îngăduitor şi parcă ironic. Mi se părea că înăuntru era o fiinţă vie, un contabil aşezat la o masă plină cu fişe albastre şi galbene, cu ochelari pe nas şi cu un creion în mână, şi nu ştiu de ce mi-l închipuiam cu fruntea pleşuvă. Iar la fiecare greşeală

a mea, bătea nervos cu creionul în masă. Să nu fi fost grabă, mi-ar fi plăcut să mă joc, necăjindu-l, până şi-ar fi pierdut firea şi ar fi spart cadranul, să iasă afară şi să mă pună pe fugă.

Ne minunăm că pe vremea lui Vlad Ţepeş, dacă lăsai o pungă cu bani pe uliţă, a doua zi o găseai tot acolo. De ce nu se minunează nimeni astăzi că zac în stive sticle cu lapte, în faţa prăvăliilor, şi nimeni nu se atinge de ele toată noaptea?

Iar eu de ce nu m-aş fi minunat de pompa automată, care nu costă doar cât o stivă cu sticle de lapte, ci probabil cât o pungă cu galbeni? Cum stă ea singură noaptea şi ziua, în drumul călătorilor, şi nimeni nu sparge cadranul, măcar ca să descopere mecanismul, şi să se uite dacă nu cumva înăuntru este ascuns într-adevăr un contabil?

Dacă am văzut că în sfârşit benzina pornise, fiindcă am auzit-o clipocind înăuntrul rezervorului, m-am temut că n-are să se mai oprească, şi că nu-mi va rămâne decât să pun furtunul în rigolă, lăsându-l să curgă în neştire. N-a fost aşa, câţi litri plătisem, atât am primit din partea automatului, şi-am plecat la drum, lăsându-l pe contabil singur, cu fişele lui albastre şi galbene.

N-aveam nicio încredere în drumul nou pe care mi-l desenase Pertti pe hartă; în zona aceea virgină, de la Tampere la

Orivesi unde reîntâlneam şoseaua veche, se înşirau numai lacuri legate unul de altul. Nici în Orivesi n-aveam încredere, pronunţam numele cu glas tare şi nu voia să se lipească de locurile acelea, ci îmi amintea de Italia, de câmpia Toscană.

Trecusem prin primele trei oraşe mai mari din Finlanda, şi ele erau cam toate. De-aici înainte n-aveam să întâlnesc decât localităţi răzleţe, uneori mici cătune, încolo doar peisajul, iar în peisaj nimic decât păduri şi lacuri. Uitându-mă pe hartă mi-am dat seama că o Finlandă se

sfârşise şi începea alta, de zece ori mai întinsă. Aici nu mai cunoşteam pe nimeni, nu-mi rămânea de făcut altceva decât să merg înainte. Mergeam spre nord-est deocamdată, aproape în linie dreaptă, neavând alt ţel decât să schimb cât mai curând drumul, spre nord, şi să ajung la marginea Europei. Dacă avea să se întâmple ceva între timp, nu era pus la socoteală, şi dacă pe lângă kilometrii parcurşi mă alegeam şi cu o impresie, cu o tresărire de sentimente, însemna să adun mai mult decât mă gândisem. Gândul meu rămânea să merg înainte.

Am ajuns la Orivesi, un grup de case, şi-am văzut că numele italic era o realitate confirmată de panoul albastru, cu litere albe. Nu mai ploua, dar cerul rămăsese posomorât, ca de dimineaţă şi mă simţeam foarte al nimănuia. Nu-mi era deloc bine, totuşi mergeam înainte. Rar vedeam un ochi de apă, printr-un luminiş de pădure, un colţ din cele şaizeci de mii de lacuri. Am făcut socoteala în gând, la câţi locuitori revine un lac din acestea; la vreo nouăzeci, cu aproximaţie. Am fost dezamăgit, aş fi vrut să fie câte unul de familie. Oare oamenii care au dorit totdeauna să stăpânească pământ, pogoane, hectare, moşii, ce sentimente or fi având pentru proprietate, într-o ţară cu atâtea lacuri? Dacă ar fi ale lor, ce ar face cu ele? Le-ar îngrădi, le-ar apăra cu toporul în mână, ar înjunghia, ar sparge capetele, ar merge la judecată, cu avocaţi, cu martori falşi, ar duce plocoane judecătorului?

Şi uite aşa, pe o şosea uscată şi frumoasă, am ajuns la

Jyvăskylă, un oraş, când credeam că le terminasem pe toate.

După statistică, ar trăi acolo şaizeci de mii de oameni; n-am de ce să suspectez cifra, dar pe strada principală, când am trecut eu pe acolo, am numărat numai vreo şaptesprezece, deşi cerul începea să se limpezească şi lumea ar fi putut să iasă din case.

Este o nepotrivire derutantă între ceea ce îmi amintesc despre această parte a drumului şi ceea ce văd pe hartă, care ar trebui să-mi împrospăteze memoria. De la Jyväskylä şi până spre Kuopio, vreo două sute de kilometri, am mers numai şi numai peste lacuri; în zona aceasta, pe hârtia destinată să devină hartă, căzuse de pe pensulă o picătură mare de cerneală albastră, picătură nu-i bine spus, căzuse o călimară întreagă şi se resfirase, prefăcându-se în ochiuri de apă, sute de oglinzi ca ale vrăjitoarei din basme. Peste ele Pertti trăsese o linie, iar eu o urmam, neînţelegând şi nevenindu-mi a crede că mergeam pe o şosea stabilă şi nu pe un lung pod de vase. Mă întrebam dacă sub învelişul de asfalt nu clipocea apa şi dacă nu era primejdie ca într-un loc să apară o copcă, unde să mă scufund cu maşina.

Nu-mi rămânea decât să număr kilometrii parcurşi şi să mă uit la ceasornic, aşteptând să se termine drumul şi ziua. Nefiind nimic de văzut decât pădurea de molid şi mesteacăn, care şi ea părea să crească din apă, mă lăsam în voia gândurilor şi a marcajelor galbene. Şoseaua se desfăşura în neştire, prea puţin cotită, adesea cu lungi linii drepte, ceea ce ar fi fost o dovadă că nu căuta fâşiile de uscat dintre lacuri, ci trecea de-a dreptul prin apă.

Asfaltul împreună cu maşina erau singura realitate perceptibilă, astfel că viaţa mea în acele ore devenea de o simplitate elementară. Neîntâlnind nici oameni nici animale ca să-mi atragă privirea, neprevăzându-se nicio bifurcaţie pe zeci de kilometri, nici vreo localitate, nu-mi rămânea decât să-mi împart în două câmpul vizual, cu o linie orizontală, care era baza parbrizului, jos să înregistrez tabloul de bord, sus marcajele galbene, pierdute în zare, făcând din ele o imagine comună.

Aşa îmi vine în minte etapa aceea, o bandă cenuşie cu margini galbene alunecând continuu spre mine, iar peste ea cadranele, arătându-mi viteza: nouăzeci de

kilometri pe oră;

rotirea motorului: trei mii de ture; temperatura apei de răcire: nouăzeci şi cinci de grade Celsius; nivelul benzinei:

patruzeci de litri, treizeci şi nouă, treizeci şi opt...; presiunea uleiului: trei atmosfere; tensiunea alternatorului: normală.

Ore în sir E'inlanda n-a fost decât atât pentru mine, şi-atunci m-am folosit de răgazul acesta straniu, ca să mă întorc în Columbia, unde făcusem o incursiune neprevăzută. Imaginile de pe ecran, pierdute o vreme, reînviau dacă mă găseau disponibil, se aşezau peste realitatea vecină, tabloul de bord şi şoseaua, fără să le şteargă, ci combinându-se printr-o întrepătrundere colorată. De aceea în unele clipe mi se părea că drumul meu printre lacuri trecea în realitate peste pământul Columbiei, cu munţi şi cu şesuri arse de soare, cu case de piatră roşie pe marginea şoselei. Nu aveam atâtea elemente ca să fac din ele o ţară întreagă, dar niciodată imaginile mele despre lume n-au fost destule, de aceea le-am completat cu închipuirea şi nimeni n-a putut să mă contrazică. Ţin minte mai ales plantaţia de tutun, la care m-am oprit găsind-o de o frumuseţe eruptivă, viguroasă până la a părea carnivoră, în mijlocul unei privelişti cu totul sterpe şi moarte. Dar în primul rând îi atribuiam o importanţă istorică, socotind că de acolo se adusese tutunul în

Europa. Şi dacă este adevărat că el dăduse naştere la un viciu, combătut astăzi cu o vehemenţă ingrată, n-am să uit că mai bine de patru secole oamenii şi-au găsit în fumul tutunului şi în otrava lui milostivă micile lor miraje, când nu puteau avea altele. Sunt ani de când nu mai fumez, poate din îngâmfare, socotind că îmi pot face şi altfel mirajele. De-atunci, după victoria mea tristă, când am aruncat ţigara, sfătuiesc pe toată lumea să facă asemeni,

dar şi astăzi cred că în tutun am pierdut un prieten, venit din America.

Îmi mai apare în ochi, peste şosea şi peste kilometrajul finaşinii priveliştea unui râu, pe care nu cred că am să-l uit

(de grabă, fiindcă m-a frapat asemănarea lui imposibilă cu

Orlikul lui Turgheniv, de la Oriol, unde am ajuns numai printr-o întâmplare demnă de numit inspiraţie. Dar de unde până unde o asemenea idee, când le desparte nu doar jumătate din emisferă, în longitudine, ci mai ales cele şaizeci de grade de latitudine, care nu îngăduie nici naturii, nici oamenilor să fie aceiaşi?! Şi totuşi, râul meu, Arauca, într-un loc din drumul lui spre Orenoco unde se varsă, îmi va aminti mereu cursul lin al Orlikului, în umbra sălciilor şi a amurgului. Şi totuşi, arborii care îmi umbresc Arauca nu sunt sălcii; pe ţărmul ei, în primul plan al imaginii se văd legate trei pirogi, cum nu pot să existe la Oriol, şi nici în altă parte a Rusiei. Cineva care şi-ar pune mintea cu vorbele mele, şi, având destul timp şi destule parale, s-ar duce pe Orlik şi apoi pe Arauca să compare priveliştile, ar putea să găsească nu un singur loc care să mă confirme, decât că oamenilor nu le dă prin gând să facă asemenea comparaţii, cum le numesc eu, imposibile. Adevărul este că natura nu are modele infinite pentru creaţiile sale.

Până şi cea mai complexă, mai izbutită şi mai nobilă dintre ele, făptura umană, cu diversitatea ei de rase, de tipuri fizice, de temperamente şi caractere, şi de tot ce înseamnă zestre omenească, poate fi pusă într-un număr de tipare atât de redus, că nimeni n-ar crede până ce n-ar sta să le caute şi că le numere; oricum, nu sunt cu sutele, pentru miliardele de locuitori ai pământului. De ce să credem că ar fi altfel eu munţii, cu câmpia, cu mările şi cu râurile? Neputând să fabrice destule modele, natura se

foloseşte de nişte *module*, după cuvântul atât de răspândit astăzi, şi le combină de câte ori îngăduie regula matematică, destul de zgârcită. Monotonia pământului ar fi întristătoare, dacă n-ar interveni anotimpul care schimbă culorile, ora, care schimbă umbrele, şi imaginaţia noastră, care le îmbogăţeşte pe toate, făcându-le să pară chiar infinite. Căci infinitul nu-i altceva decât o aspiraţie omenească. De ce chiar mie, după ce am făcut asemuirea Orlikului cu Arauca, şi-am susţinut-o, comparaţia mi se pare imposibilă? Desigur că din cauza distanţei, privită fără înţelegere. Căci spaţiul ar putea să împiedice înrudirea între două privelişti, numai dacă ele s-ar naşte una din alta, prin atingere directă, urmată de fecundaţie.

Pe când priveliştile sunt creaţii spontane, în serii destul de limitate, şi aşa îmi explic de ce un râu din Rusia nordică sea-i mână cu un râu din America ecuatorială; după cum şi Pertti, într-o trăsătură a lui, seamănă eu Clarita.

Oricum, pe acel parcurs dintre Tampere şi Kuopio, când am traversat jumătate din lăţimea Finlandei, am fost mult mai absorbit de Columbia, şi astfel, călătoria mea s-a încărcat cu date neprevăzute. Din păcate, nu le pot omologa, fiindcă le lipseşte esenţialul, faptul că în realitate nu am fost acolo.

Pe când acea parte din Finlanda, unde n-am văzut decât tabloul de bord şi şoseaua, s-a impus în conştiinţa mea cu multă forţă, fiindcă dincolo de impresiile sărace, s-a născut sentimentul de martor, de participant la descoperire. Ceva care îmi dă drepturi.

La Kuopio am ajuns fără oprire şi-am crezut că îl voi depăşi fuga, fiind şi el unul din cătunele răzleţe aruncate în drumul meu, la distanţe mult mai mari decât oazele în Sahara.

Când colo, am descoperit un oraş, modern şi vesel, cu case de lemn colorate, atât de fermecătoare că ar fi

putut să-mi umple o zi întreagă de bucurie, dacă aş fi mers cu piciorul să le văd una câte una. M-au intimidat cele câteva edificii mai importante, de cărămidă sau piatră, cu prea multă sticlă pentru o latitudine atât de înaltă. Bunăstarea vizibilă la tot locul nu se datorează, dacă stai să te gândeşti, decât pădurilor, căci lacurile, cu adâncimi mici, nu ascund cine ştie ce bogăţie. Am citit undeva că apa lor, câte sunt cu toatele, şaizeci de mii, sau chiar o sută de mii după o ultimă informaţie, n-ar da un volum mai mare decât al lacului Ladoga. Cu asemenea adâncimi, n-ar fi de mirare ca şoseaua mea de astăzi să treacă în multe locuri pe umplutură, căci altfel nu-mi explic lungile linii drepte.

Şi-apoi, un lac tăiat în două dă naştere la două lacuri, de unde şi numărul lor, tot mai mare de la o zi la alta. Tot mai mare mi se pare şi populaţia, faţă de ceea ce mă aşteptasem. Am găsit şaptezeci de mii de locuitori la Kuopio, şi-a trebuit să cred că-i adevărat, luându-mă după numărul caselor şi după edificiile importante. Atunci m-am întors din nou la o pagină de statistică, unde, între Helsinki, cu o jumătate de milion de oameni, şi Kaskinen, cu o mie trei sute, sunt vreo şaizeci de oraşe. N-ar fi greu să fac o adunare şi probabil n-aş descoperi nicio greşeală, totuşi nu-mi vine a crede că atâţi oameni, cum îi văd repartizaţi pe oraşe, încap în cele patru milioane şi jumătate cât numără locuitorii Finlandei.

Până la Kuopio mergând spre nord-est, mai mult de-a latul ţării, am urcat abia un grad şi jumătate de latitudine. De-aici drumul se îndreaptă în sfârşit spre nord, cade perpendicular pe paralele geografice, dându-mi sentimentul că odată cu schimbarea direcţiei începe altceva, un marş mai cert şi mai rapid către ţintă.

Se făcuse amiaza şi din când în când apărea soarele, printre nori care nu ameninţau a ploaie, ci îmi ţineau de urât, intrând şi ei în peisajul de deasupra parbrizului. Căci

iarăşi eram singur cu pădurile şi cu şoseaua, peste care se suprapunea tabloul de bord cu cele şase cadrane. Şi iarăşi am dat o raită prin Columbia, fără să scap din vedere că mă aflam cu peste şaizeci de grade mai la nord de ţara Claritei.

Ştiam că de aici înainte satele vor fi tot mai rare, şi îmi făceam griji tot mai grele; oare în această lume îndepărtată exista vreo bancă să schimbe cecuri turistice? Prevederea mea devenea o neprevedere care mi-a dat câteva ore de nelinişte!

Şi dacă mi se întâmpla un necaz cu maşina, cine venea să mă ajute pe o şosea atât de pustie? Dacă vedeam uneori apropiindu-se din faţă două faruri, în plină zi, nici nu-mi venea a crede, şi le luam drept stele căzătoare. Nici nu îndrăzneam să mă gândesc că un necaz aş fi putut să am şi eu, nu doar maşina, după bănuiala doctorului care îmi urase noroc înaintea plecării: să mă fi apucat un junghi, sau o ameţeală, să mi se fi întunecat privirea, sau să mă fi cuprins frica de necunoscut şi de singurătate.

Şi când colo, nu mersesem nici două ceasuri de la Kuopio, când iar am dat de un oraş, în locul unde aşteptam să fie cătunul numit Kajaani. Un oraş cu douăzeci de mii de locuitori, având şi el case de lemn, colorate, şi edificii de cărămidă sau piatră.

Mult îmi plac casele de lemn, după ce ne-au împresurat betonul, aluminiul şi sticla! De ce lemnul, care a însemnat atât de mult pentru omul din toate timpurile, nu ocupă şi el o epocă în evoluţia vieţii pe planetă, ca fierul, bronzul sau piatra? Dar nu se poate ca ea să nu fi existat, numai că nu-i pusă la socoteală. Şi focul, care să topească fierul sau bronzul, iar mai întâi să lumineze şi să încălzească peştera preistorică, ar fi putut el să fie dacă mai înainte nu exista lemnul, adică pădurea?

Las la o parte cetăţile primitive, făcute din trunchiuri de arbori, care au apărut în istorie după epoca lutului, de

asemeni nepusă la socoteală, ca şi epoca lemnului. Las la o parte primele corpuri plutitoare făcute de oameni, pirogile amintite mai înainte, existente şi astăzi, scobite în trunchiuri de arbori, şi având o istorie multimilenară. Apoi primele poduri peste ape şi peste prăpăstii. Şi cele trei corăbii ale lui Cristofor Columb, care au descoperit America, de unde au adus tutunul, cartoful şi porumbul, pe lângă aur, dând Europei o hrană nouă, o amăgire ameţitoare şi un secol de strălucire. Între timp s-au făcut din lemn şarpantele caselor, apoi ale palatelor, pe când Invincibila

Armada, o pădure imensă de catarge se scufunda între canalul englez şi golful Biscaiei, înecând într-un ceas milioane de arbori, cărora le trebuise câte un secol să crească, pe când oamenilor nu le trebuie decât douăzeci de ani ca să meargă la luptă, iar uneori nici atâta. Las la o parte plugul de lemn, săracul, las laviţa, scăunelul cu trei picioare, covata, fundul de răsturnat mămăliga, făcăleţul, fusul şi furca, mobila şi unealta ţăranului.

Dar le las la o parte şi pe cele bogate şi lustruite, de mahon, abanos sau palisandru, care poartă numele unor regi ai Franţei.

Ludovici şi Louizi Philipi, şi pe-al lui Napoleon, ascuns sub marca Empire, atât de rece şi de rigidă. Am văzut multă lume dornică să aibă în casă obiecte din acea vreme, mai degrabă murdară şi sângeroasă, şi m-am mirat că nu se ruşinează în loc să se umfle în pene. Norocul lor, care îi apără puţin de îngâmfare lăsând în loc naivitatea, mai uşor să fie iertată, este că multe din acele obiecte istorice sunt falsificate, uneori chiar în zilele noastre. Am văzut şi eu câte unele, pe la prieteni, şi ei mi-au arătat cu mândrie pe tăblia din spate iscăliturile de epocă, ale fabricanţilor. Iar eu am admirat lemnul, pentru el însuşi şi pentru istoria lui la fel de lungă cu a omului, de la ghioagă şi suliţă, până la Guamieri, Amati şi Stradivarius. Căci

indiferent la ce mai este folosit astăzi lemnul, mă opresc la vioară, cea mai binecuvântată şi mai măiastră formă pe care a cunoscut-o. Odată cu vioara, lemnul a căpătat suflet ca oamenii, însoţindu-se cu ei până ce le-a atins inima, de unde a împrumutat nobila lui vibraţie şi a transformat-o în sunete, de bucurie sau de durere.

Acolo, în muzică se termină de fapt istoria lemnului şi urmează un crepuscul prelungit până astăzi.

Era crepuscular lemnul pe care se sprijinea caroseria primei mele maşini, şi nu-l vedea nimeni, şi nici nu-l bănuia, fiind acoperit cu tablă vopsită. O asemenea folosire ascunsă însemna o nedreptate făcută lemnului, şi el putrezea neştiut, în umezeală şi întuneric, până ce te pomeneai cu uşile căzute, fiindcă stâlpii nu mai ţineau balamalele. O, şi ce lungă casnă, şi ce tristă meserie să cârpeşti aceste epave încărcate de suferinţă! Şi iar se trăgea o tablă deasupra, se vopsea cu duco şi maşina înnoită pornea la drum cu coada pe spinare, sunând din claxon să se dea lumea la o parte. Cine mai putea auzi plânsul lemnului?

Dar maşina aceea, căreia şi eu i-am uitat uneori structura ascunsă, ca să mă bucur de ceea ce se vedea deasupra, lustruit de-ţi lua ochii, apucase să facă trei sute cincizeci de mii de kilometri când i-am pierdut urma, după ce, de la mine, trecuse din mână în mână. În tot acest timp, lemnul continuase să sufere, dar cine să simtă? Acum aveam o maşină metalică, de lemn rămânând numai scheletul tapiţeriei; pe urmă a dispărut chiar şi acela, şi după ce-am terminat cu carii şi cu putregaiul, am început să ne luptăm cu rugina. Nu-i zi să nu văd o maşină, prin curţi sau prin garaje, răsturnată pe o coastă, arătându-şi partea ei nevăzută, spre a fi dată cu un smac negru, de protecţie. Dar dacă rugina a apucat să intre în tablă, ea îşi face treaba înainte, sub smacul zadarnic, la fel de neînvinsă cum este cancerul în zilele noastre de apogeu al

ştiinţei.

Mai văd lemn şi astăzi la construcţiile care îmi înconjoară viaţa, tot mai înalte, dar nu-i altceva decât cofraj, şi după ce betonul se întăreşte, se scoate spre a fi folosit în alte părţi: de treizeci de ori, aşa aud că ar fi norma. Duşumele de scânduri sau parchet nu se mai fac decât pe ici-colo, şi în loc se pune linoleum, ajuns la epoca lui de glorie; se va numi ea oare epoca linoleumului? Mă întreb când o să decadă materialul acesta, şi ce o să-i ia locul? Poate ceva adus tocmai din Marte, dat fiind că Luna s-a dovedit stearpă.

Despre tâmplărie nu am a mă plânge, dacă se face de fier, cu condiţia să fie bine încheiată; căci încolo nici nu crapă, nici nu se strâmbă şi nici nu putrezeşte. Cât despre aluminiu, îmi trezeşte respectul şi admiraţia, şi mi se pare că prin el lumea ar putea începe într-adevăr o eră nouă, cu condiţia ca din lemnul cruţat să se facă hârtie pentru cărţile noastre, căci fără ele spiritul omului rămâne în urma materiei.

Străbătând pădurile Finlandei, din ce în ce mai firave dar nesfârşite, m-am gândit că partea lor cea mai mare se transformă în hârtie, şi se răspândeşte în multe din ţările lumii. Este un privilegiu să ai astfel de bogăţie, care înseamnă pentru omenire ceva ca întoarcerea lui Mesia. Sigur că omul căruia îi trebuie pâine, ca să trăiască, poate supravieţui fără hârtie, dar aceasta înseamnă o trimitere nedreaptă în urmă, la vremea când se scria pe papirus şi niciun profet nu anunţa naşterea lui

Gutenberg. Din câte uzine şi-ar putea închide porţile, din lipsă de energie sau de materie primă, sau într-o criză de supraproducţie, nimic nu mă întristează mai mult decât o tipografie oprită.

De-aceea mi-au fost dragi pădurile Finlandei, unde nu cresc arbori preţioşi şi puternici, ci brad mic, molid şi mesteacăn; dar ştiam că fiecare din ei se va transforma

într-o carte.

Înainte de a ajunge acolo credeam că mă vor subjuga lacurile; am făcut din ele ţinta explorării mele, după un principiu practicat în altă călătorie, că, neputând să vezi totul şi neavând loc în memorie pentru toate, e bine ca în fiecare colţ de lume să cauţi esenţialul. Socoteam lacurile din Finlanda esenţiale, din orice punct de vedere, şi aşa rămân, dar numai ca idee, căci altminteri am văzut prea puţine; ele subzistă în conştiinţa mea prin hartă şi prin închipuire. Pădurile în schimb au ocupat acel loc esenţial, aşezându-se cu mult în fruntea oricăror alte caractere ale Finlandei. Aceasta nu va mai fi niciodată ţara celor o mie de lacuri, cum i se spune cu o eroare enormă, ci ţara pădurilor. Le-am văzut în toată lungimea, desfăşurate pe sute de kilometri, şi am ajuns în intimitatea lor, prin măturicile de mesteacăn de la sauna lui Pertti. Datorită lor mi se pare că am cunoscut pădurea ca la un început de istorie, umblând gol printre arborii cu ramurile lăsate, care mi-au mângâiat pielea, mi-au zgâriat-o şi mi-au însângerat-o.

Într-o zi nu va mai rămâne nicio bucată de lemn în viaţa noastră. Dacă voi mai apuca şi eu vremea când totul va fi alchimie, voi păstra planşeta pe care scriu aceste pagini. Ştiu că atunci nu vor mai fi nici chibrituri, ultima mărunţire a lemnului, dar de pe acum am pus deoparte o cutie, şi ea va sta pe masă, lângă un alt vestigiu nostalgic, o luminare.

La Kajaani am început să mă gândesc unde mă voi opri pentru noapte. Fiind încă devreme, m-am sfătuit cu un tânăr, de la recepţia unui motel elegant din mijlocul oraşului, şi el a socotit că aş putea să mai merg vreo sută de kilometri, până la

Aminăssari, un cătun în drumul spre Kuusamo. Ştiu că în locul acestor denumiri cu pronunţie necunoscută şi dificilă, aş putea să pun cifre, sau iniţiale, sau chiar să las

loc gol, fiindcă sunt singur răspunzător de călătoria mea, şi între noi fie vorba, nimeni n-o să mă urmărească pe hartă; cititorul să fie sigur că voi face o relatare exactă şi sinceră, şi aşa cum nu-mi voi falsifica sentimentele, nu voi falsifica nici geografia.

Tânărul s-a oferit să-mi găsească o cameră, la un hotel modest, cum îi cerusem, din Aminăssari, unde, deşi cătun, se găseau posibilităţi de găzduire mai chivernisite, printre ele un motel nou de mâna întâia. Drept plată pentru osteneală, îndruxnătorul meu mi-a cerut cinci mărci finlandeze, justificate de convorbirea telefonică prin care îmi reţinuse camera. Las că telefonul nu putuse să coste mai mult de o marcă, dar asemeni servicii se fac pretutindeni, cu bunăvoinţă şi fără nicio plată, căci ajutând un drumeţ, oficiantul îşi asigură recunoştinţa colegului căruia i-l cedează. Spiritul levantin, descoperit la acel tânăr, e o dovadă că în vremea noastră, când se călătoreşte mult, în toate direcţiile, moravurile oamenilor încep să se amestece.

Dar nu mă aşteptam ca orientul, cu viermuiala lui leneşă, care cândva a făcut din bacşiş o deprindere naţională, să-şi fi extins spiritul până în Laponia, unde aerul este ozonat datorită pădurilor, şi populaţia e mult prea rară ca să-l polueze.

La nord-vest de Kajaani am văzut pe hartă un lac mare, cât unul din judeţele noastre. Aici cerneala căzută din pensulă nu se spulberase, ci făcea o pată compactă şi densă. Nu mai putea fi un lac, ci o mare interioară. Am ieşit la marginea oraşului, aşteptându-mă să văd corăbii şi vapoare. N-am văzut decât păduri, ascunzând apa şi impunându-se încă o dată ca elementul dominant al priveliştii. Aş fi vrut să-mi fac drum până la malul lacului, dar n-am avut încredere că el mai există decât poate în depărtare, că s-a tot retras în faţa pădurii care încet se întinde peste apă, până ce se va uni cu pădurea de pe

malul celălalt. Şi-apoi îmi era teamă de ţânţarii pe care îi auzeam zumzăind în umbra dintre arbori, pregătindu-se să mă atace.

Pe la patru şi jumătate am ajuns la Aminăssari, unde nişte băieţi cu bicicletele m-au pilotat până în faţa hotelului; n-ar fi fost greu să-l găsesc şi singur, între cele câteva case câte erau toate. Cum să numesc altfel decât cătun o asemenea localitate?

Dar oare un cătun poate să aibă străzi asfaltate, două hoteluri, un motel şi un supermarket? Poţi într-un cătun să întâlneşti turbulenţa găsită acolo? Tineri gălăgioşi, cu motociclete şi ciclomotoare? La o margine de trotuar, câteva fetiţe descălecate de pe bicicletă, păreau că duc o conversaţie comercială cu doi băieţi aflaţi într-un automobil, amândoi cu capetele scoase pe aceeaşi fereastră. E uşor de închipuit cât îşi întindea gâtul cel din partea opusă. Nu cred că putea fi ceva grav, fetiţele erau prea mici şi păreau inocente, totuşi, cei doi băieţi, cum se aplecau pe fereastră, tâmplă la tâmplă, cu privirea fierbinte, păreau hotărâţi să le corupă. Într-o zi tot avea să se întâmple, dar aş fi vrut să le mai cruţe, să le mai crească puţin sânii sub bluză.

Arbori uriaşi, pe care n-am putut să-i identific, asemănători cu stejarii noştri, îşi întindeau ramurile peste motelul unde am mâncat de seară, şi făceau deasupra un acoperiş de protecţie.

I-am văzut apoi pe fereastră, trimiţând în restaurant o umbră cam neagră, pornită din trunchiurile lor groase. Nu erau arborii care mă înconjuraseră toată ziua, ci poate ariergărzi ale unei păduri falnice de altă dată. M-au dominat tot timpul cât am stat la masă, le simţeam ramurile deasupra capului, şi cu toate că nu-mi făceau frică, am adăugat un element nou la impresiile mele despre pădurea finlandeză, firavă deşi fără margini, care deodată mi se părea eternă şi redutabilă.

La coada unei broşurele cu informaţii turistice, am găsit un mic vocabular finlandez, cu vreo patruzeci de cuvinte, cum avusesem şi-mi fusese de atâta folos în Uniunea Sovietică. De mult mă plâng că nu găsim destule cuvinte pentru ceea ce vrem să scriem în cărţile noastre, şi aş vrea să născocească fiecare din noi măcar câte unul, să ne îmbogăţim unii pe alţii. În schimb pentru convorbirea cotidiană trebuie atât de puţine, ceea ce am constatat nu o singură dată chiar în această călătorie, încât dacă şi-ar bate cineva capul să le selecteze cu inteligenţă, adăugându-le câteva minime reguli gramaticale, cred că orice om cu oarecare instrucţie şi cu puţină aplicaţie ar putea să se descurce în toate limbile pământului.

Aşa încât, fetei care a venit să mă servească, i-am spus în limba ei, în loc s-o mai încurc cu engleza şi cu germana: „Bună seara, vă rog, aş vrea...” îndată fata s-a luminat la faţă, confirmându-mi ce putere miraculoasă are cuvântul. Iar la urmă, după ce mi-am terminat masa, am încheiat, cu vocabularul în faţă, silabisind şi făcând-o pe fată să se bucure ca de o mângâiere: „Mulţumesc, am mâncat foarte bine, bună seara!” în total, şase cuvinte! Să nu-ţi vină a crede! Şi ne-am despărţit cu prietenie.

Forfota cătunului nu se terminase când m-am dus la culcare, bineînţeles în plină lumină, ca ziua. Hotelul, de lemn văruit pe dinafară, înăuntru cu tapete de hârtie (tot lemn la origine!) era un fel de porumbar simpatic, cu un etaj, cu camere micuţe că abia aveai unde să pui o valiză, dar curate şi dichisite.

Casele de lemn au să rămână doar o amintire cu timpul, şi poate au să lase în urmă o suferinţă; poate lipsa lor, oricât erau de puţine, are să schimbe ceva în firea noastră. Judec după bucuria pe care am simţit-o în cameră, ştiind că în pereţii ei fremăta o pădure de altă dată.

N-am stat să măsor cele câteva sectoare de drum netrecute pe hartă, de aceea nici n-am socotit kilometrii

parcurşi astăzi;

cred că vreo şase sute, ceea ce mi se pare puţin, cu şoselele goale şi cu aceeaşi privelişte mai tot timpul. Nu ştiu cât am dormit, dar în pat am stat opt ore şi jumătate, trândăvind, căci nu mai simţeam nicio oboseală. Cred că urmăresc să-mi impun un ritm mai destins, să nu mă las atras în capcană de distanţe, care sunt libere şi pot să te îmbete.

Ţânţarii venind din păduri valuri după valuri, m-au împiedicat să dorm cu fereastra deschisă. Pe drum merg cu ferestrele maşinii închise, ceea ce nu-i o apărare suficientă, fiindcă din când în când un agresor intră pe tuburile de ventilaţie, şi după ce se dezmeticeşte începe să-mi ţiuie pe la ureche. Masa lor rămasă afară e uneori atât de densă, încât sunt clipe când am impresia că merg printr-o apă cenuşie, vâscoasă. Spre norocul meu, nu-i întâlnesc tot timpul, poate au orele lor de repaus, poate au o tactică. Sau unii din ei îşi dau seama că un automobil este ca un car de luptă şi n-are niciun rost să-l atace. Mi s-a întrmplat însă ca oprind într-un luminiş, unde nu mă aşteptam la nicio primejdie, şi coborând din maşină ca să-mi îndrept spinarea, să mă pomenesc împresurat de ţânţari în câteva clipe, timpul cât le trebuie să simtă prezenţa omenească şi să pornească atacul.

Sub fereastră era un liliac înflorit; la Bucureşti vremea lui trecuse, înflorea salcâmul, care-i mai lasciv şi mai leneş, şi după el venea rândul teiului. Am reîntâlnit liliacul în plină înflorire la Oriol, apoi la Moscova, şi de-atunci mă întâmpină tot timpul, căci el merge spre nord odată cu mine. El a devenit floarea călătoriei mele. Într-un loc va trebui să ne despărţim, nu va mai putea să mă urmeze, şi nu ştiu ce altă floare îmi va jalona drumul. Iar la înapoiere n-am să-l mai găsesc, vremea lui va fi trecută. Am să mă gândesc de unde îmi vine acest privilegiu, ca timpul meu să fie atât de extensibil.

Mergeam spre nord mai departe, în linie dreaptă, şi mai aveam patruzeci de kilometri până la Kuusamo, care nici nu mai ştiam ce putea să fie, între cătune şi între oraşe. Pentru mine rămânea doar un reper, o presemnalizare, fiindcă dincolo de el trebuia să schimb drumul.

Mergeam iarăşi ca în ajun, prin pădure, pe o şosea dreaptă şi goală, ghidat de marcajele galbene, iar peste asfaltul încălzit de soare se suprapuneau cadranele de pe tabloul de bord, nouăzeci de kilometri viteza, trei mii turaţia motorului, când deodată între ele a apărut o fantomă. Înainte de a şti de unde venise, şi ce putea să fie, piciorul apăsase pe frână, cu toată puterea, făcând cauciucurile să urle. La acest zgomot urmat de ţipătul claxonului, fantoma, care nu putea să vină decât din pădure şi începea să se contureze drept o făptură patrupedă, mai mică decât un cerb şi mai mare decât o căprioară, şi-a întins gâtul şi a întors capul spre mine, cu o privire nu fricoasă, ci indignată. Atunci i-am văzut podoaba cornoasă din creştet şi am ştiut cine îmi ieşise în oale. Am oprit la zece metri, fără nicio dificultate, dar ar fi putut să fie şi altfel, şi mă miram că făptura aceea, în loc să se dea la o parte, se expunea în mijlocul şoselei, fără nicio teamă, ci cu o îndrăzneală plină de aroganţă.

Pertti mă prevenise, cu un ton de cobitoare, ca şi când s-ar fi bucurat dinainte de necazurile mele posibile: „Şi vezi că dacă omori un ren, îl plăteşti!...” Acest ameninţător „îl plăteşti!” l-a repetat de câteva ori, tot mai tare, şi cu pauze, de părea un ecou în creştere, iar el parcă râdea în sine cu o mulţumire drăcească. Cred că se simţea în el ciuda celui care a păţit-o o dată şi se răcoreşte să şi-l închipuie păţind la fel şi pe altul.

Era un ren şi îmi bara drumul prin pădure, ca un guard silvic sau ca un paznic de vânătoare. Eu însă nu puteam decât să mă bucur, de-aceea am coborât din

maşină şi m-am dus la el cu mâna întinsă. M-a aşteptat calm până am ajuns la doi metri;

atunci, cu un salt nepăsător şi parcă ironic, a trecut peste şanţul şoselei. M-am dus înapoi, la maşină, să caut o momeală; a venit după mine, ţinându-se la doi metri, şi când am dat să mă apropii cu un biscuit în mână, s-a tras înapoi, fără ca măcar să miroasă.

Aşa ne-am tot jucat, vreo jumătate de oră, refuzând, afurisitul, să ia o atitudine clară, fugind când voiam să mă apropii şi venind după mine dacă îi întorceam spatele, ca în provocarea şăgalnică a femeiuştei cochete: „Du-te-n colo, vino-ncoace.

Lasă-mă şi nu-mi da pace!”

L-aş fi dat naibii, dar întâlnirea aceasta îmi trezea multă emoţie. Mai văzusem reni, în filme, poate chiar prin grădinile zoologice, şi înaintea tuturor cunoşteam pe cei din literatură, care trăiesc în tundră, cu miile, şi sunt bogăţia eschimoşilor.

Ştiam cum îşi găsesc hrana, lichen uscat sub gheaţa pe care o sparg cu copitele. Mă miram că numai cu atât puteau pe urmă să galopeze cu ceasurile, înhămaţi la sănii, alunecând ca nălucile în noaptea polară, la lumina lunii sau a aurorei boreale. N-am iubit locurile acelea îngheţate, n-aş fi vrut să trăiesc o iarnă acolo, ci doar să trec odată, înfofolit bine. Iar ceea ce mă atrăgea în primul rând nu erau oamenii, cu viaţa lor aspră şi pitorească, şi cu moravurile izbitoare, ci două animale, foca şi renul. Despre focă, pe care o ştiam de la circ, blindă şi tandră, nici nu visasem că aş putea s-o văd vreodată într-o viaţă de libertate, în mările ei cu banchize de gheaţă. Renul în schimb ştiam că o să apară, doar Pertti mă prevenise; nu-mi închipuiam însă că o să mă tulbure atâta. Într-o clipă, înainte de-a mă apropia să-i dau bună-ziua, m-au împresurat amintiri din primii ani de şcoală, când nu mă temeam nici de profesori nici de învăţătură.

Când ascultam cu sufletul palpitând, despre cele şapte minuni ale lumii din vechime, cu care începea istoria. Şi într-adevăr m-au minunat şi mi-am dat seama prin ele că omul a reprezentat o forţă colosală pe faţa pământului, unde îmi venise şi mie rândul să trăiesc, după milenii. Când am auzit despre faraoni n-am dorit să le văd mumiile, iar dacă s-a întâmplat să ajung în faţa lor, la Cairo şi la British Museum, mi-au făcut silă; şi nu aveam nevoie de ele ca să cred în istorie. Ci am dorit să văd piramidele, fiindcă în închipuirea mea de şcolar ele s-au înfăţişat ca o gigantică piatră de hotar între o civilizaţie pierdută şi una care s-a prelungit până în zilele noastre, cuprinzându-mă şi pe mine.

Dar ce-i mai greu să se înţeleagă, este că odată cu piramidele, între imaginile mele despre lume a apărut renul din tundră care mi se părea şi el un semn de hotar, între geografia noastră şi o geografie imposibilă, mai abisală decât o civilizaţie pierdută. Chiar atunci, în primii mei ani de şcoală era mare luptă şi întrecere între oameni, ca să ajungă la geografia aceea inabordabilă, şi s-o dezgroape de sub gheaţă. Călătoria cu

„Fram”, nu de mult terminată, mi se părea o frumoasă poveste romantică, fiindcă deşi credeam în ea ca într-o realizare recunoscută, imaginaţia mea nu izbutea s-o asimileze ca pe o întâmplare trăită de oameni. Multă înfiorare, amestec de spaimă şi admiraţie mi-au dat numele lui Nansen şi Amundsen; numele lor, căci pe ei, ca oameni, deşi nu mă îndoiam că există, nu-i puteam proiecta într-o realitate istorică. A venit apoi, în adolescenţa mea, tragica întâmplare cu dirijabilul generalului Nobile, care, prins de furtună, s-a prăbuşit pe o banchiză de gheaţă, după ce trecuse în zbor pe deasupra polului. Această izbândă tragică a zguduit lumea, făcând-o să uite că se pregăteau nenorociri mult mai mari, catastrofe mondiale; într-un fel chiar zborul trufaş al lui

Nobile putea să le anunţe, fiindcă se ascundea în el nu doar ambiţia, ci o demonstraţie provocatoare. Oamenii ar fi trebuit să simtă de pe atunci ameninţarea războaielor, of.

Doamne! – atât de iminente. Dar erau ocupaţi cu salvarea su pravieţuitorilor.

A rămas o controversă nerezolvată nici până astăzi, când demult sunt lăsate în urmă şi au început să se uite războaiele din

Libia şi din Etiopia, şi chiar cel din Europa, ai căror martori am fost mulţi din noi, iar mulţi alţii i-au fost victime. De o jumătate de secol lumea continuă să se întrebe dacă era drept ca Nobile să se salveze înaintea celorlalţi. Un film, acum câţiva ani, încerca să mă convingă că echipajul său avea mai mulţi sorţi să scape, dacă el ajungea la Roma, spre a stărui să li se trimită ajutoare! Pe naiba! Toată lumea sărise să-i ajute, fără pledoaria lui, atât de tardivă!

Ce bizar mi se pare şi cum mi se clatină mintea când vreau să judec cele ce urmează! Oamenii se hărţuiesc şi se măcelăresc în războaie, din ziua când s-a născut primul conflict şi au găsit la îndemână o ghioagă, sau numai o piatră. Istoria omenirii se înscrie între această primă armă şi, să zicem, racheta teleghidată, căci n-o ştiu pe ultima dintre ele, care, oricum, va fi depăşită mâine, dacă nu astăzi. În timpul vieţii mele s-au scufundat transatlantice, torpilate, apoi convoaie de sute şi mii de vase, au căzut cu zecile de mii avioane şi toate felurile de fortăreţe zburătoare, oraşe au fost năruite şi ţări pârjolite, într-un atât de nimicitor dezastru încât părea că nimic din lume n-o să se salveze, iar oamenii, câţi ar mai fi rămas în viaţă, niciodată n-ar mai fi putut să-şi întindă mâna şi să-şi vorbească. Şi iată ce mi se pare mie de neînţeles: nu că până la urmă şi-au vorbit şi şi-au întins mâna, ci că între două războaie, când unul abia se terminase iar al doilea putea să se întrevadă, căci se pregătea cu fervoare şi

aproape pe faţă, popoarele învrăjbite şi gata să se învrăjbească din nou, de la o zi la alta, s-au unit în compasiune şi nu s-au dat în lături de la niciun sacrificiu spre a veni în ajutorul supravieţuitorilor abandonaţi de generalul Nobile. Erau de salvat abia câţiva oameni, la un deceniu după ce fuseseră ucişi milioane, şi cu vreo nouă ani înainte de a fi ucişi de zece ori pe atâţia. Şi ce-i încă mai de neînţeles în această întâmplare, mergeau să-i salveze, dintr-o generoasă şi nobilă pornire umană, adevărată şi eternă, aceiaşi oameni care fuseseră în tabere opuse şi se măcelăriseră între ei într-un război abia trecut, după cum aveau să se măoelerească într-un război viitor, aflat atât de aproape.

Atunci a pierit, încercând să găsească echipajul generalului, marele meu erou Amundsen, pus de mine între închipuiri, realitatea fiind prea mică spre a-l cuprinde.

Pe general n-am putut să-l iert, n-am admis că există o controversă. Şi astăzi, când simt cum se trezeşte din nou în mine ura pentru el, îmi dau seama ce zguduire mi-a provocat în suflet fuga lui mişelească, devenită o hidoşenie a istoriei, şi ce frică mai păstrez şi acum pentru acel nord care a cerut atâtea sacrificii oamenilor, fără a-i răsplăti cu vreo bogăţie. Astăzi, se trece pe la Polul Nord pe sub gheaţă, cu submarinul atomic.

Eram de mult în Laponia, dar nu văzusem nicio placardă ca să ştiu exact unde începuse. Confirmrea mi-a adus-o renul, care mi-a împrospătat amintirile din vremea când învăţam istorie şi geografie, atât de însetat să ştiu ce este pământul, ce sunt animalele şi oamenii. Între timp am întâlnit oameni de multe feluri şi acum, cu întrepătrunderea continentelor, cred că am şanse să văd toate neamurile de pe faţa pământului, chiar pe cele cu toartă în nas sau în buză. Nimic n-o să mă mai mire şi n-o să mă emoţioneze. Renul cred că este ultima mea

descoperire geografică.

Ieri am întâlnit un om beat pe stradă, cred că la Kajaani, dar îl notez cu întârziere, fiindcă n-am vrut să-l pun în memorie.

Dar uite-l că rămâne! Din clipa când l-am întâlnit, chiar dacă n-am fost prea atent unde s-au întâmplat acestea, omul nu-mi mai iese din minte. M-am încrucişat cu mulţi beţivi şi mai înainte, şi mai pe urmă. Între ei, unul, la Gävle avea să-mi producă, pe lângă dezgust, o stare de groază; fiindcă nu era un om în putere, căruia îi recunosc dreptul să-şi bea minţile câteodată, ştiind că îşi poartă singur de grijă şi se poate socoti responsabil de faptele sale; adică un om voinic, obosit de muncă sau abătut de o nefericire, care nu se poate apăra altfel decât evadând pentru o seară într-o lume necontrolată de nimeni; câteva ore de uitare îl trec peste partea acută a crizei şi poate nu-i păgubesc organismul mai mult decât medicamentele care ne alină o durere. Dacă un om sănătos şi robust are să cadă pe trotuar şi de acolo în rigolă, între scursurile străzii, şi are să zacă letargic până la ziuă, dimineaţa are să-şi vină în fire şi are să se ducă la treabă. Şi chiar dacă n-o să-i fie ruşine de sine, organismul lui n-o să-l trădeze cu una cu două, îi va da destul timp ca să aleagă o cale mai bună, dacă este capabil. Şi chiar dacă ar fi un înrăit fără scăpare, deocamdată nimeni nu ştie; ultima lui şansă nu-i pierdută.

Omul beat de la Gävle era însă un bătrân decrepit, o căzătură umană, în stadiul de dezagregare organică, şi nu-i găseam nici scuza că voia să uite o nefericire, fiindcă pentru el toate sentimentele omeneşti erau abolite cu siguranţă. El nu mai trăia, nefericitul, decât poate prin câteva simţuri de moluscă, o jalnică mulţumire organică. Eram într-un restaurant, l-am văzut venind din fund, printre mese, îndreptându-se înspre uşă, şi nu înţelegeam ce-l determinase să plece, fiindcă din spate nu-l împingea

niciun chelner. Mai era în el o urmă de judecată şi de voinţă? Nu, s-ar fi văzut pe faţă, o ultimă licărire a conştiinţei. Cred că îl conduceau nişte reflexe, sau nişte instincte, sau o memorie inconştientă dacă ea poate să existe.

Mergea printre mese cu umerii căzuţi, cu privirea drept înainte, albă şi lăptoasă, cu picioarele îndoite din genunchi, târându-şi paşii, înaintând penibil şi totuşi ce e ciudat, aproape fără să *se* clatine, ţinându-şi echilibrul cu braţele, apucând alternativ, când cu mâna dreaptă, când cu stânga, nişte puncte de sprijin invizibile, distribuite în spaţiu la distanţe potrivite, a căror schemă părea s-o aibă în minte. Dar dacă omul acesta ar fi căzut, sunt sigur că şi-ar fi făcut praf toate oasele. Iar dacă nimerea în rigolă, dimineaţa măturătorii l-ar fi găsit în stare de putrezire.

Cu totul altfel fusese omul de la Kajaami, un tânăr blond, gras, pe a cărui faţă am citit groaza de ceea ce i se întâmplase.

Nu părea un beţiv inveterat şi exersat, ca bătrânul; poate avea să devină; deocamdată pe faţa lui se citea panica şi disperarea.

Căzuse într-o capcană, întinsă de alţii, sau de el însuşi, băuse fără să-şi cunoască măsura, trecuse repede şi inconştient peste hotare şi acum probabil simţea în el o forţă atomică zumzăind, fabricând energie, având timp să crească înainte de a face explozie. Mergea pe trotuar şi nici el nu se legăna, părea tras înainte de o forţă exterioară, pe o linie atât de dreapta că un om n-ar putea s-o ţină nici în stare lucidă. Cred că n-ar fi fost capabil să se folosească de niciun sprijin, dacă îi apărea în faţă, un gard sau o balustradă. Înţelegea că e condamnat şi îşi accepta pedeapsa, dar groaza pe care i-am citit-o pe faţă nu i-o provoca grija de explozia finală, clipa de ispăşire, ci drumul până acolo, timpul cât simţea că energia distructivă din el continua să crească.

Am ţinut minte imaginea acestui om fiindcă nu mult după ce-l întâlnisem am observat deodată o schimbare a peisajului, bineînţeles fără nicio legătură între una şi alta. Dincolo de

Kuusamo, la vreo zece kilometri, luasem alt drum, după sfatul lui Pertti, spre un loc unde el îmi spunea că am să dau peste o privelişte unică, un râu cu cascade, cu jocuri de apă pe stânci înverzite, ceea ce, dacă nu vedeam cu ochii mei, nu puteam să-mi închipui. Astfel, în loc să apuc la stânga, spre Rovaniemi, capitala ţinutului, am mers drept înainte, uitându-mă în toate părţile; degeaba, n-am văzut nicio cascadă şi nimic să mă uluiască. Dimpotrivă, natura devenise brusc mai săracă, pădurile erau acum zgribulite, tot mesteacăn şi conifere, însă reduse la jumătate şi continuând să scadă, lăsând tot mai largi spaţii goale, un pământ nisipos, cu răni mari, cicatrizate. În această privelişte puţin tristă, izbucnea deodată o insulă verde, un pâlc de arbori regeneraţi, continua înverşunare a vieţii, să se învingă pe ea însăşi, să înainteze peste limitele ştiute; se simţea însă că totul îşi dădea duhul. Cum le vedeam de pe câte o culme, înşirate spre nord la distanţe tot mai mari, acele insule verzi mi se păreau nişte spasmuri, ultimele tresăriri ale unui organism care vrea să-şi depăşească moartea şi uneori izbuteşte, ceea ce însă nu-i un triumf, ci o amărăciune. Dispăruseră lacurile sau erau atât de rărite, că abia ghiceam în câte o zare sclipirea unei oglinzi de apă. Deşi sărăcit, peisajul, cu orizonturile lărgite, îmi îngăduia să respir cu mai multă uşurinţă şi să apăs mai tare pe acceleraţie. Întâlneam rar o maşină, care îşi încrucişa farurile cu lumina soarelui, într-un joc prea inegal ca să se poată numi luptă. Soarele, în spate, neputând astfel să mă orbească, mi se părea un bătrân şi bun dulău de pază, aşezat cu labele lui mari pe umerii mei, fără să mă apese, ci dându-mi bucurie tihnită. Mă puteam socoti ca într-o lume pustie, şi era la urma

urmelor, pe mulţi kilometri. Dar acum nu mai simţeam teama veche că ar putea să mi se întâmple un necaz, mie sau maşinii, în locuri unde n-ar fi avut cine să ne ajute; amândoi mergeam foarte bine.

Drumul era cam prost pe alocuri, cu ondulaţii pronunţate, care însă mai degrabă mă legănau decât să mă zgâlţâie. Cum încă nu întâlneam cascadele anunţate de Pertti, începeam să-l ţin de rău pentru sfaturi, şi să mă cert că le urmasem cu uşurinţă. Mă gândeam că poate abandonasem o şosea mai bună, şi care, în orice caz, era cu mult mai scurtă. În loc să ajung la

Rovaniemi pe la sud, în linie dreaptă, am ajuns prin partea opusă, făcând o buclă spre nord şi căzând pe urmă înapoi, cu soarele drept în faţă.

Oraşul se află la câţiva kilometri sub Cercul Polar, care este una din marile demarcări ale pământului, iar pentru mine înseamnă, odată cu ecuatorul şi tropicele, cea mai sonoră chemare geografică. O placardă modestă, pe marginea şoselei, arăta locul şi latitudinea lui cunoscută. M-am dat jos din maşină şi am pus piciorul pe pământ, exact pe linia închipuită, dar n-am simţit nicio emoţie. Nu că aş fi vrut să fie acolo o muzică, fanfară, tobe şi trâmbiţe, ca să mă convingă. Nu convingerea îmi lipsea, ci sentimentul izbânzii. Doar un zid înalt de piatră, pe care să mă urc anevoie, ca să privesc dincolo, mi-ar fi dat poate o tulburare pe măsura aşteptărilor mele.

Când plecasem de la Nokia îmi spuneam că multă vreme de aici înainte am să fiu singur, şi rămas fără personaje, călătoria mea va înceta să fie o povestire; aşa încât, lipsindu-i suportul epic, singurul meu mijloc de exprimare, nici n-o voi mai putea scrie. Dar uite că Pertti era încă alături de mine, iar eu îl priveam chiorâş şi îl bombăneam cu ciudă, pentru cascadele lui, pe care începusem să le cred închipuiri, aşa cum am crezut închipuire şoseaua numărul 371. Şi dacă totuşi ea exista, şi

am găsit-o, cifra era în orice caz o născocire. Mă gândeam că poate în Pertti se ascundea un fel de Păcală, decât că nu înţelegeam de ce nu dăduse şi cascadelor un număr. Mă uit şi astăzi pe hartă, în locul încercuit de el, cu mâna lui, cu un pix Parker, la fel cu cele pe care mi le-a dăruit mie, vreo jumătate de duzină, dintr-o stivă, reclama uzinei de motoare Valmet. Dacă voiam, îmi dădea o sută, destinaţia lor era să fie dăruite. Şi nu fără efect, fiindcă aşa am ţinut minte numele uzinei, şi chiar Pertti, mi s-a întipărit mai bine în minte.

După ce am trecut Cercul Polar, am mai mers, La nord de el, până în locul unde erau însemnate cascadele, iar de-acolo l-am mai trecut o dată, înapoi, după ce am făcut o buclă mare pe deasupra lui, ca să ajung la Rovaniemi. Bucata de drum cât am avut soarele în faţă, mi-a lăsat impresia că începuse întoarcerea. Am fost chiar neliniştit şi nemulţumit de mine, fiindcă, deşi îmi cunoşteam intenţiile, mi se părea că mi-am abandonat datoria. Gândul m-a stăpânit tot timpul până după amiază, când am plecat de la Rovaniemi şi am trecut Cercul Polar a treia oară.

Deşi am stat acolo numai câteva ceasuri, acest Rovaniemi, capitala Laponiei, mi-a rămas în memorie ca un oraş ştiut dinainte, bine şi temeinic, şi pe care nici n-aş putea să-l uit cu uşurinţă. Sunt oraşe uşor de descifrat, fiindcă au caractere precise şi simple, fără ca astfel să fie sărace. Le socotesc înainte de toate simpatice, şi mă simt acolo ca la mine acasă. Mi-a plăcut culoarea lui, cărămizie, într-o nuanţă pală şi transparentă, cum am mai văzut doar la Siena. Ca şi acolo, n-am ştiut de unde venea această culoare; e uşor să spun de la pereţii caselor, sau

de la acoperişuri, dar era altceva, din afară, poate din aer.

M-am dumirit când am ieşit în marginea oraşului şi în faţa mea s-a desfăşurat valea întinsă a fluviului Ounasjoki,

care coboară dinspre nord şi se varsă în golful Botnic, aşa îmi place să spun, deşi de la Rovaniemi înainte are alt nume; cred că nu păgubesc pe nimeni dacă modific puţin geografia. Apa aceea, aşa cum o vedeam în vale, desfăşurându-se până departe, ducând trunchiuri de arbori, pini probabil, drepţi, curăţaţi de ramuri, avea un mers maiestuos, părea pornită, împreună cu pădurile tăiate, într-o călătorie care nu se putea sfârşi decât în faţa mării. Dincolo de ea, câmpia, tundră nepopulată, era cărămizie, cât vedeai cu ochii, lichen neînverzit încă, hrana renilor. De-aici venea culoarea, se ridica în aer şi cădea asupra oraşului. Era în această natură goală o forţă ciudată, o simţeam pulsând şi mi se părea triumfătoare, eliberată de oameni, singură ca în primele ere ale planetei noastre. Aici da, am simţit adânc şi limpede că era o demarcaţie, o despicătură în scoarţa pământului, altceva decât linia trasă de oameni pe hartă.

Bătea un vânt căldicel, de primăvară, cărămiziu ca tundra.

Am mers mult de-a lungul ţărmului, care domina fluviul şi priveliştea de dincolo; n-aveam timp de pierdut, până seara voiam să ajung departe, dar nu mă puteam desprinde de natura aceasta puţin înfricoşătoare şi fascinantă.

Căzusem într-o stare de vrajă, poate aş fi mers în neştire până la izvoarele apei, când m-a trezit o trosnitură a cerului. Un şir de bolizi au venit dintr-o zare şi s-au pierdut în cealaltă, şfişiind văzduhul, lăsându-l şuviţe în urmă; în fracţiunea de secundă cât unul din ei a fost deasupra capului, şi când vuietul modulat, de torpilă aeriană, venea nu de el ci de la primele, aflate acum departe, am văzut că era un avion de vânătoare, supersonic. M-am simţit mic, şi cred că asemeni se simţea şi pământul.

Poate de aceea am descifrat uşor oraşul, fiindcă l-am

văfcut din afară, într-o perspectivă plăcută, mergând pe o bună parte din circumferinţă, iar apoi am ajuns în centru, pe cea mai frumoasă dintre raze. Mă uitam prin vitrinele elegante, fără nimic lapon în ele decât păpuşile folclorice, de mărimi felurite şi foarte scumpe, care înfăţişează pe vechii localnici, în costume de ceremonie, albastre cu tivuri roşii. Atunci a trecut pe lângă mine lapona adevărată; am simţit-o şi m-am întors s-o văd mai bine. Îşi păstra tipul, dar cred că era născută dintr-o încrucişare, fiindcă depăşea mult înălţimea obişnuită. Şi purta blugi. Puteam s-o împiedic?

Mai erau prin prăvălii coame de ren şi piei argăsite, trofee de vânătoare, de-a gata. Chiar dacă aş fi avut bani de prisos, cum aş fi putut să le cumpăr?

Am cumpărat roşii şi banane, să le am cu mine. Prăvălia, aproape în întregime de sticlă, era plină cu orice-ţi trece prin minte şi se mănâncă. În acest orăşel nordic, unde vechea populaţie se stinge, se găsesc toate roadele pământului din părţile lui sudice. M-am uitat cu bucurie, şi-am descoperit în ele toate latitudinile însorite, de la a patruzeci şi cincea, a noastră până la tropice.

Ei, dar ce să fac cu omul care stătea afară, pe soclul unei ferestre, şi ţinea sus, deasupra capului, o sticlă de votcă rusească, de jumătate de litru, golită în bună parte? Era un om mic, negricios, nebărbierit de o săptămână, vioi, deloc mizerabil, într-o bună dispoziţie manifestă, dar cuminte şi cuviincioasă, fiindcă nu se lega de nimeni, ci doar oferea de băut, cui ar fi vrut să guste din sticlă. Pentru cât de scumpă este băutura acolo, se cunoştea că avea o inimă largă. Mi-a oferit şi mie, fluturând sticla pe sus şi apoi întinzându-mi-o, şi din gângureala lui tandră parcă îl înţelegeam ce spune: „Hai, omule, gustă, nu fi acru!

De ce refuzi fericirea?”

Nu beau niciodată în timpul zilei, şi mai ales când

sunt cu maşina; e o disciplină. Şi-apoi nu-mi place votca. Dar el îşi pusese ochii pe mine, nu mai voia să ştie de altul. Am plecat cu mâhnire, necăjit că nu-i vorbeam limba, ca măcar să-i dau o explicaţie. Nu-mi pasă ce-ar crede altcineva, că adică degeaba îmi făceam scrupule, că el după atâta votcă nici nu ştia cu cine stă de vorbă şi nici pe ce lume se află. Aşa o fi, dar starea lui nu anula sentimentele mele. M-am gândit la el până seara, şi-am înţeles că după ce-l bombănisem destul pe Pertti şi îl lăsasem pe şosea să se întoarcă pe jos la Nokia, aveam nevoie de un alt personaj, să-mi ţină tovărăşie. Seara, la Ivalo, am întâlnit o feţişoară, cu un câine cam cât ea de mare. Am mângâiat câinele, ea mi-a zâmbit şi mi i-am luat de tovarăşi, pentru etapa următoare.

Plecând din Rovaniemi am mers un timp pe drumul de la venire, ceea ce mă va nemulţumi totdeauna, şi nu m-a consolat nici gândul că treceam Cercul Polar a treia oară, în câteva ore.

Aşa se întâmplă uneori, să ai prea multe deodată. De ce oare nu puteam să distribui altfel, în timp, evenimentul, să-l păstrez ca pe o economie, şi să-l retrăiesc altă dată, bunăoară într-o zi când aş fi acasă, odihnit şi cu dor de ducă, şi aş putea să simt mai bine emoţia? Acum treceam peste Cercul Polar, du-te, vino, şi nu era măcar un zăplaz, o piedică oricât de mică, unde să am o clipă de reculegere.

După treizeci de kilometri m-am despărţit de şoseaua pe unde venisem şi m-am îndreptat iarăşi spre nord, în linie dreaptă, într-un ţinut care începea să se vălurească. Dacă mă iau după hartă, am trecut în ziua aceea prin vreo douăsprezece sate, fiindcă sunt puse pe hârtie şi au câte o denumire, dar nu le-am văzut, sau nu le mai ţin minte, poate fiindcă mergeam repede, în timp ce stăteam de vorbă în gând cu beţivul de la

Roveniemi. După un timp a început să mă plictisească, beţivii nu au durată, şi registrul lor de

exprimare e mai sărac decât al unei viori cu o singură coardă. Am fost bucuros când mi l-am închipuit că şi-a terminat sticla, care i-a căzut din mină, iar el a adormit cu capul în piept şi a început să sforăie.

Aici erau lacuri puţine, la zeci de kilometri unul de altul;

cred că şi pământul se săturase de ele. În locul tundrei cărămizii, de la Roveniemi, apăruse din nou pădurea, mai pitică, dar continuă. Era soare şi tihnă, nu se vedea nicio maşină; din când în când un ren îşi scotea coarnele dintre arbori, poate intrigat de zgomotul motorului; oricum, nu uitasem sfatul lui Pertti, şi stăteam gata să apăs pe frână. Nu ştiam unde am să mă opresc seara, şi nici unde aş putea să găsesc un „service** sau un atelier mecanic, ca să schimb uleiul motorului. Preocupat mai mult de maşină decât de mine şi temându-mă că degeaba caut ajutor din afară, m-am hotărât să-l schimb singur. Am pus maşina călare pe şanţul şoselei şi m-am băgat dedesubt, pe un pat de frunze căzute toamna trecută; erau încă neputrezite şi miroseau a pădure. Au absorbit uleiul vechi, fără să rămână o urmă; mi s-a luat o piatră de pe inimă, deşi chiar dacă lăsam acolo o pată, la zeci de kilometri de prima casă, n-ar fi supărat pe nimeni. Stăteam lungit pe frunze, murdar pe mâini, cu haina cam prăfuită, tot ce avusesem de suferit de pe urma acelei trebi neplăcute, aşteptam să se scurgă ultimele picături ale uleiului fierbinte din carter, când am văzut, pe sub maşină, că un ren se oprise alături, şi se uita la mine.

Nu prea sunt îndemânatic la treburi pe care nu le fac decât la răstimpuri, şi nu-mi place să-mi urmărească nimeni gesturile împiedicate. Cu toată poziţia incomodă, că trebuia să-mi strâmb gâtul şi să-mi sucesc mâna, n-ar fi fost nicio dificultate să pun la loc buşonul băii de ulei, deşurubat tot de mine. Dar acum, prezenţa renului care îşi aplecase capul şi mă urmărea curios, de la mai puţin de un

metru, mă cam enerva, de aceea nu nimeream filetul. Aşa se cam întâmplă cu şuruburile; dacă nu le pui bine de la prima mişcare, încep să te sâcâie, şi-i din ce în ce mai rău, năduşeşti, îţi tremură mâna, te furnică în inimă.

— Tu n-ai nicio treabă? i-am spus furios renului care venise şi mai aproape.

Nu avea, şi a stat până la urmă, mirându-se de neîndemânarea mea şi parcă râzând de mine. Numai când am ieşit târâş de sub maşină s-a tras puţin în lături. Dar încă n-a plecat, a vrut să vadă tot ce-am făcut pe urmă. Am şters cu o cârpă cheia cu care desfăcusem buşonul, am pus-o în trusă. Am luat bidoanele de ulei goale şi le-am înghesuit în lada maşinii; era caraghios, voiam să le duc la o groapă de gunoi, de parcă, dacă le-aş fi aruncat în pădure, ar fi putut să-i pese cuiva; dar fiind material plastic, ştiam că n-au să putrezească până la sfârşitul pământului. Tocmai citisem că omenirea, care deocamdată trage foloase de pe urma acestui material miraculos şi avantajos, mai târziu o să tragă şi ponoasele. Sau poate am luat bidoanele fiindcă mi-a fost ruşine de renul acela, cum se uita atent la toate gesturile mele, să nu-i murdăresc pădurea, unde nimeni până acum nu aruncase gunoaie. Când am terminat cu toate, spălat şi pe mâini cu apa din bidonul galben, i-am întins renului un biscuit, cum mai încercasem odată, cu altul şi am vrut să-l mângâi; n-a fugit, dar s-a tras în lături. Am insistat, vorbindu-i cu blândeţe;

zadarnic, nu-mi înţelegea limba şi n-am putut să mă apropii, îi purtam pică, nu înţelegeam de ce se ferea de mine, după ce văzuse cum mă îngrijisem să nu-i poluez natura. Atunci m-am răzbunat poluindu-i-o cu bună ştiinţă: l-am scos pe beţiv din maşină, aşa cum îi trăgea la aghioase, şi l-am târât în şanţul şoselei. Era mai uşor decât îmi închipuisem, atât pentru conştiinţa mea, cât şi pentru braţe. Sticla goală am păstrat-o, s-o arunc într-un loc potrivit, împreună cu bidoanele de plastic. Renul s-a

apropiat de beţiv, l-a adulmecat, s-a zbârlit şi a luat-o la fugă.

Se împliniseră douăzeci şi patru de ore de când îl abandonasem pe Pertti; dacă dădea drumul la pas şi nu-l lăsau picioarele, într-o săptămână putea să ajungă la Nokia. Până seara am mers singur, în linie dreaptă, exact spre nordul geografic. Ploua din când în când, mai degrabă în joacă; restul timpului strălucea soarele şi era aşa de fierbinte că puteam să rămân în cămaşă, dar nu-mi venea a crede; seara mi-a confirmat termometrul, arăta douăzeci şi cinci de grade. Pe alocuri se repara şoseaua, şi nu ştiam pentru cine. De unde veneau lucrătorii, unde se duceau pe urmă? Mult timp crezusem că eram singurul om care trecea pe acolo.

Pe/la cinci după amiază m-am oprit la Ivalo, pe care îl credeam un post înaintat, o mică aşezare de oameni, la marginea lumii. Ce-i drept până la marginea lumii nu mai rămânea decât o bucată, o zi de mers cu maşina, iar localitatea era într-adevăr mică, dar cu un caracter atât de urban, că părea un oraş mare.

Nu înţeleg cum putea să mă păcălească, fiindcă în afară de o stradă principală, şi de o piaţă pustie, o bucată de câmp între case nu prea mari şi răzleţe, nu se mai vedea altceva. Poate un fel de fabrică, într-o magazie, la câteva sute de metri; de acolo veneau feţişoara şi câinele. Un negustor, care dădea şi informaţii turistice, m-a trimis la o casă, în piaţa goală, cu insule mari de iarbă. Casă, de piatră, mi s-a părut rece şi neprimitoare, deşi o bătea soarele. O femeie m-a întâmpinat, m-a dus într-o cameră cu ferestre atât de mari că înăuntru parcă intra mai multă lumină decât era afară. Avea trei paturi şi nu mă simţeam la mine acasă, deşi femeia mă asigurase că nu va mai găzdui pe nimeni acolo; pentru câţi oameni puteau să vină la Ivalo, mai avea câteva camere. Am rămas, călcându-mi pe suflet, fiindcă era o biată femeie cumsecade şi plină de

bunăvoinţă. Pentru ea, un călător care întorcea spatele, însemna o jignire, şi cum rămâneau puţine speranţe să vină altul, însemna şi-o pagubă; cu toată casa ei de piatră, nu părea o femeie bogată.

La negustorul cu informaţiile am cumpărat de-ale gurii şi cu ce mai luasem de la Rovaniemi, am mâncat în cameră; cred că nici n-aş fi avut unde în altă parte. Roşiile, frumoase, mi-au adus aminte de oraşul acela unde am stat numai câteva ceasuri şi m-am simţit bine, şi mi-au plăcut toate, mai ales fluviul larg de pe vale, cu mişcarea lui maiestuoasă; n-am să-l uit multă vreme. Dar tot acolo am întâlnit şi beţivul, şi aducându-mi aminte de el, m-am gândit ce-o fi făcând în şanţul şoselei.

După masă, pe când afară era tot ziuă şi nici n-avea să amurgească decât târziu şi doar o oră, am făcut ocolul oraşului. La marginea lui de nord începea un lac, mai mare ca întreaga deltă a Dunării. N-aş avea de ce să-i spun numele, Inari, dacă pronunţat de multe ori, alternat cu Ivalo, n-ar semăna cu strigătul a două păsări de pădure, bărbătuş şi femeiuşcă, chemându-se seara pe deasupra copacilor. Încercaţi, şi-o să vă placă; începeţi cu Ivalo, e glasul bărbatului şi se cuvine ca el să facă propunerea.

Când mă întorceam de pe malul lacului şi cerul abia începea să se umbrească, am văzut fetiţa cu câinele, ieşind dintr-o curte şi pornind să se plimbe. Nu era decât o copilă, dar se cunoştea de pe acum că are să fie o codană frumoasă. Ochii mai ales, când i-am mângâiat câinele, s-au încărcat de lumină, deşi în adâncul lor părea ascunsă o noapte întunecoasă. Înăltuţă şi şuie, cu părul liber pe spate, blond ca paiul dar trecut o dată prin cenuşă răcită, cu pielea obrazului mată, puţin palidă de sfială, ea va fi tipul de frumuseţe nordică despre care se tot vorbeşte, aşa cum l-am descoperit eu şi cum îl voi întâlni adesea de acum încolo, în toată peninsula Scandinavă, poate mai frecvent în

Norvegia, întinzându-se însă şi la sud, până în Danemarca. De acolo înainte începe Europa, cu frumuseţile ei eterogene.

Făcusem şapte sute de kilometri peste zi, aproape fără să-mi dau seama, fiindcă şoseaua era liberă şi singura grijă rămâneau renii, să nu-mi sară în faţă. Ţânţarii mă urmăreau încă, dar mi-a fost destul dacă m-am plâns o dată. Liliacul dispăruse cu totul şi nu-i luase locul altceva; era e lipsă, şi ea mă trimitea mereu în urmă, la amintirile de după plecare.

După atâta drum nu simţeam nicio oboseală, dar îmi era somn tot timpul, poate fiindcă nu dormeam bine. În noaptea de la Ivalo am observat prima oară, cu limpezime, cât mă chinuia lumina. Am deschis ochii, în mai multe rânduri şi ziua de afară, abia puţin pălită, năvălind înăuntru pe ferestrele mari ale camerei, mi-a dat o stare rea, ca o boală, ca o durere fizică, nedefinită. Dar am intuit că nu mi-ar fi fostde ajuns întunericul, fiindcă la urma urmelor aş fi putut să astup ferestrele cu pături, erau destule în cameră; am simţit că aveam nevoie de altceva, de puţină noapte adevărată.

Am plecat devreme, nu mai pot spune în zorii zilei, care-i o vorbă atât de cuprinzătoare. Am ocolit prin stânga lacul Inari, am mers mult de-a lungul lui, pe o şosea mai degrabă goală, de aceea foarte plăcută, prin locuri uneori despădurite, peste culmi de unde puteam să văd până departe. Cerul era înnorat după ziua de ieri, atât de limpede, dar parcă îmi făcea bine să fie mai întuneric; ploua din când în când, şi, oricât nu mi-ar plăcea ploaia, parcă şi ea îmi făcea bine. Somnul însă nu voia să-mi treacă, şi m-ar fi cuprins pe nesimţite, ajutat şi de torsul muzical al motorului, dacă n-aş avea o incapacitate absolută de a adormi cu volanul în mână. Mă îmbărbătam cu gândul că era probabil ultima etapă în drumul spre nord, şi că pe urmă, coborând repede de-a lungul

peninsulei, zilele au să se scurteze, ca să am parte, cum visam la Ivalo, de puţină noapte adevărată.

Apăruseră şi alte lacuri, pe partea cealaltă a şoselei, eram înconjurat numai de ape, fără pădure. De aceea dispăruseră şi renii, îngăduindu-mi să merg mai în voie. De pe culmi, vedeam iarăşi până departe şi abia acum, când mai erau numai cincizeci de kilometri până la frontieră, descopeream în deplinătatea lor lacurile Finlandei. În mijlocul unuia era o insulă, şi pe ea creşteau trei brazi înalţi, ciolpăniţi până în vârf, semănând cu nişte catarge. Pe urmă am descoperit şi alte insule, în alte lacuri, din ce în ce mai multe şi pe toate creşteau câte trei brazi, cu ramurile curăţate. Aşa cum se vedeau, nemişcate şi părăsite, păreau nişte corăbii eşuate dintr-o flotă nordică de altă dată.

A fost şi un sat Inari. ca numele lacului, dar am trecut pe lângă el fără să-mi dau seama. Acum mă uitam numai în faţă, cred că îmi pierdusem răbdarea, nu mai voiam să văd nimic, ci să calc repede ultimele sute de kilometri, ca să termin această etapă şi să ajung la marginea Europei.

Şoseaua continua să fie bună şi bine întreţinută, făcându-mă să mă întreb iarăşi cui folosea la urma urmelor? Aproape că mă simţeam stânjenit, de parcă ar fi fost făcută numai pentru mine, şi nu-mi găseam niciun merit să justifice atâta cheltuială.

Dar chiar, la ce ar fi putut să folosească decât pentru distracţie, mai ales că devenise cam acrobatică? O succesiune de văi adânci şi coline înalte înşirate de-a curmezişul, cu povârnişuri rapide, îmi dădeau senzaţia din montagne-russe (sau americaine!) prelungită kilometru după kilometru, până ce devenise obositoare.

Nu ascund că ameţisem puţin şi îmi era puţin teamă când îmi dădeam drumul la vale, pe o pantă atât de înclinată încât mă miram cum de continua maşina să

meargă pe roate, în contact cu şoseaua, în loc să se ducă de-a berbeleacul. Asemenea coborâre îţi provoacă un gol ascendent în abdomen, pe care o forţă ascunsă îl împinge violent în torace, în timp ce trupul îşi pierde o bună parte din greutate, şi-i gata să se desprindă de scaun.

Şoseaua noastră din Dobrogea, destul de adânc ondulată în unele locuri, îţi poate da numai o idee vagă despre această senzaţie. Am cunoscut-o mai bine altă dată, în Normandia, într-o altă succesiune de văi şi coline, care parcă anticipau valurile oceanului, după cum cele din Dobrogea anticipează o mare nu prea montată. Dar abia săptămânile trecute îmi îmbogăţisem experienţa, dacă se poate numi aşa, şi o dusesem mult mai departe, într-un loc, pe şoseaua Kievului, unde trupul mi-a fost pus la încercare, într-un tangaj mai adânc decât pe cel mai răscolit dintre oceane, depăşind ce cunoşteam din Normandia. Acolo fundul de vale era atât de îngust, schimbarea planurilor atât de brutală şi bruscă, încât maşina trecea cu o icnitură, vibrând şi parcă arcuindu-se de la mijloc, gata să se rupă în două.

Spre deosebire de ceea ce simţi în clipa când începe coborârea, ca spre un fund de prăpastie, senzaţia este inversă la urcare. Începe cu un moment de orbire şi cu o smucitură care te înfundă în scaun şi vrea să te răstoarne pe spate, în timp ce stomacul, care mai înainte se înghesuia peste plămâni şi peste inimă, în torace, acum cade în pântece, greu ca de piatră. Apoi, dacă în mersul la vale priveliştea se dezvăluie până la creasta de dincolo şi ai clară noţiunea locului unde te afli, la urcare nu se vede altceva decât cerul şi şoseaua care se scurtează cu o viteză vertiginoasă, urmând ca la sfârşit să te arunce în aer.

Totdeauna, mai ales când urci cu viteză, o creastă pare o poartă misterioasă, fiindcă nu ştii ce îţi deschide în faţă. Totdeauna dincolo de ea te aşteaptă surprize, uneori primejdioase, o curbă nesemnalată, o maşină în pană, o

căruţă sau chiar un beţiv legănându-se, bucurându-se de viaţă şi puţin păsându-i de moarte.

Cam aşa era şoseaua în dimineaţa când ieşeam din Finlanda, şi încă mai năzdrăvană. Iar ondulaţiile ei lungi de sute de metri, şi atât de adânci că uneori fundul văii nici nu se vedea de la creastă, erau la rândul lor ondulate, creând pe cei doi versanţi alte văi şi alte creste, care supuneau maşina la un dans bezmetic, făcând-o să semene cu caii aceia sălbatici, de la *rodeo*, unde călăreţii îşi arată curajul şi dibăcia, într-un joc palpitant şi zănatec, obişnuit în America. Aşa sălta maşina, când de bot, când de coadă, într-o mişcare năprasnică, şi dacă n-aş fi avut centura de siguranţă, poate m-ar fi azvârlit în şanţul şoselei, cum păţesc călăreţii de la rodeo.

Indicatoarele de pe margine limitau viteza la optzeci de kilometri pe oră, dar socotesc că asemenea limitare acum, era de fapt un îndemn la acrobaţie. M-am convins pe deplin că şoseaua era făcută pentru distracţie şi îmi aparţinea numai mie în ziua aceea. Aşa că am fost surprins când la o creastă îndepărtată a apărut altă maşină, semnalându-se prin farurile aprinse. Până să ne încă ucişăm într-un fund de vale, am văzut-o tangând adânc şi pierzându-se în ondulaţiile secundare, ca un vapor pe furtună.

Când şoseaua şi-a găsit liniştea am observat că peisajul, atât de mult prelungit din el însuşi, pe aproape tot spaţiul Finlandei, se schimbase cu violenţă. Până aici, deşi apăruseră mari luminişuri, pădurea mă urmărise mai tot timpul. Dispăruseră treptat bradul, pinul şi molidul, rămăsese numai mesteacănul. L-am văzut în agonia lui lentă şi lungă, pipernicindu-se, torsionându-se, încercând cu încăpăţânare şi deznădejde să-şi depăşească limita geografică, să mai înainteze zece kilometri, cincisprezece, douăzeci, să se mai ridice cinci metri deasupra pământului, apoi patru metri, trei, doi, unul, păduri întregi

din ce în ce mai istovite, până ce şi-au dat duhul. Atunci, pe neaşteptate, am văzut munţi în faţă, vineţi şi goi, nu înalţi dar destul de puternici ca să bareze orizontul. Era numai un ceas de când trecusem pe lângă stive de cherestea, ude de ploaie. Fusese salutul de despărţire al lemnului, despre care cred că am vorbit cu destulă prietenie; de-aici înainte avea să fie doar piatră. Fiindcă pe deasupra ploaia se înteţise, m-am simţit mizerabil. Aş fi vrut să fiu acasă, într-o noapte de zece ore, să dorm letargic, fără vise, fără respiraţie. Ştiam ce voi face: de la Kisirand s-o iau la stânga, şi Capul Nord să-l las altora.

La ora opt şi jumătate am trecut în Norvegia, cu emoţie.

Era o gheretă şi un om înăuntru, dar n-a scos capul, ci mi-a făcut semn să trec mai departe; mă oprisem, din obişnuinţă, din timiditate, şi mă mir că n-am părut suspect, fiindcă nimeni nu se opreşte la aceste puncte de frontieră, mai degrabă simbolice; ţările Scandinave, cu atâtea caracteristici comune, sunt o comunitate.

Panourile indicatoare, din albastre, au devenit galbene;

marcajele şoselei, din galbene, portocalii şi nu mai am de notat alte schimbări, decât că a încetat ploaia şi s-a făcut mai frig, dintr-odată. Iar eu m-am simţit mai senin şi mai zdravăn, poate la gândul că în aceeaşi zi avea să înceapă întoarcerea. Maşina, care mă îngrijorase înaintea plecării şi mă neliniştise în primele zile, mergea lăudabil, sigură pe ea, constantă, supusă şi credincioasă; nu aveam decât să apăs puţin pe acceleraţie, ca să-mi răspundă cu voie bună. Şoseaua, tot goală, devenise aproape alpină, se îngustase, în unele locuri două maşini n-ar fi avut cum să se încrucişeze, noroc că nu venea niciuna din faţă, iar din spate nimeni n-ar fi năzuit să mă depăşească, fiindcă mergeam repede, ca să nu las nefolosită puterea motorului, când îl simţeam cu ce bucurie asculta de

acceleraţie. Am mers mult timp pe o coastă de deal, care-mi amintea ceva din peisajul nostru, de pe la Bran, sau de pe la Rucăr, şi-mi dovedea încă odată că natura se repetă, de la un cap la altul al pământului, neavând destule modele spre a fi mereu inedită. În vale curgea un râu vânăt; în toate văile curge un râu, şi dacă-i înnorat şi frig, toate sunt vinete. Un cătun, trei case, între şosea şi vale; un om, privind în sus, la mine – ca pretutindeni. Un câine, nu speriat, ci împietrit de uimire, urmărindu-mă cu ochii, neînţelegând ce caut pe acolo.

Voi spune îndată ce înseamnă aceste notaţii. După alţi kilometri, un panou galben, cu scrisul negru, anunţa intrarea într-o localitate, Nattuatan, nu sunt sigur că am memorat bine ortografia, în viteza maşinii. Acea localitate era înfăţişată de trei cabane pe dreapta şoselei, ca în cătunul de mai înainte. Pe stânga, la creastă, mai erau două corturi lapone, şi pânza de la intrare fiind dată la o parte, se vedea focul, înăuntru. Un om, în uniforma de paradă, albastră cu roşu, se uita la mine, la fel de uimit cum fusese câinele.

Dacă n-aş fi scris acestea, s-ar fi crezut că trecusem pe un drum ca multe altele, făcute să lege între ele oraşe şi sate, şi dacă nu pomenisem despre niciunul, însemna că nu-mi fusese mintea la ele, scopul călătoriei mele fiind altul. Ei nu, vreau să se ştie că în afară de cele spuse, n-am mai întâlnit nicio aşezare de oameni, până departe, şi două cătune, cu trei fiinţe vii, printre care şi câinele, e tot ce-am văzut într-o lungă parte a drumului, cea întipărită mai adânc în memorie. Dar de ce să mă opresc atât de stăruitor asupra acestei impresii, când sunt în lume atâtea locuri pustii şi dezolante, întinsele pete albe rămase încă pe hartă? E adevărat, numai că pe-acolo n-am trecut eu cu maşina, într-o dimineaţă rece şi înnorată, să mi se strângă inima de singurătate, să simt dezolarea în mine, pe calea cea mai directă şi mai apăsătoare.

Scăparea era la vreo sută de kilometri în faţă, de aceea mergeam repede. Acum munţii veniseră aproape, şi erau înverziţi, de unde mai înainte îi crezusem numai piatră. Aveau un desen robust, linii trase cu forţă, de aceea mi se părea că în ei se ascunde o energie comprimată puternic; poate într-o zi aveau să facă explozie. Judecând după hartă depăşeau o mie de metri în înălţime, dar păreau scunzi, fiindcă şoseaua însăşi se afla mai sus de şase sute de metri, cum citeam pe altimetrul maşinii. Pe urmă am început să cobor, munţii au crescut în spate, alţii s-au ivit în faţă, ceva se zdruncina şi se frământa în natură, sau poate că în mine.

Când am trecut la Lakselv, un punct de orientare, ajunsesem la nivelul mării, şi aşa am mers, vreo şaizeci de kilometri, în lungul fiordului Porsangen; îl aveam în dreapta, întins ca o mare, curat, rece, albastru. Apoi am intrat în Kistrand, şi am luat piciorul de pe acceleraţie. Simţeam ceva rece în inimă, o îndoială, o teamă, dar nu puteam s-o înţeleg şi s-o judec, de aceea creştea din ea însăşi şi părea tot mai gravă. M-aş fi oprit o clipă, eram într-o localitate, cu străzi şi cu case, nu mai mare decât Ivalo, dar un loc unde trăiau oameni, şi nu mi-ar fi stricat să-i văd la faţă şi să le aud glasul, când toată dimineaţa, în afară de o maşină cu care mă încrucişasem, fără să-i desluşesc pe cei dinlăuntru, nu întâlnisem decât trei fiinţe vii, printre ele şi câinele. Nu m-am oprit, am mers încet înainte, căutând răspântia unde s-o ia la stânga, spre casă. Mă gândisem la ea tot drumul, o aşteptasem ca pe o eliberare, iar acum parcă aş fi vrut să fie mai departe, sau să n-o mai întâlnesc niciodată.

Am văzut-o pe neaşteptate, la vreo cincizeci de metri, după o curbă, la ieşirea din Kinstrând, unde şoseaua se bifurca în unghiuri de nouăzeci de grade. Scrisul negru, pe fondul galben al panoului care arăta direcţiile, nu se vedea limpede; dar literele au crescut repede, până ce mi-au

cuprins tot câmpul ocular şi atunci n-am mai putut să le desluşesc pe toate, ci numai pe cele din dreapta, NORDCAP, şapte semne, cifra mea fatidică.

Am oprit, dar după ce o luasem *la dreapta*. Din faţă venea o maşină a poştei. Am traversat şoseaua şi i-am ieşit înainte.

Omul de la volan a deschis fereastra.

Nu, nu voiam să mă întorc, nu voiam nici măcar să şovăi, voiam să ştiu ce credea altcineva, sperând că nu va crede altfel decât mine. Oi fi folosit şi câteva cuvinte, îţi ies singure din gură, dar m-am înţeles cu poştaşul prin semne şi mimică, atât de exersate în ultima vreme, că pot duce cu ele o conversaţie destul de completă.

— Acesta e sigur drumul spre Capul Nord, domnule?

— Absolut sigur!

— Feribotul merge?

— Da. Vă îmbarcaţi la Repräg.

— Dincolo există o şosea practicabilă?

— Da, destul de bună.

— Un om ca mine şi cu maşina asta poate ajunge până la capăt?

Poştaşul m-a examinat, s-a uitat la maşină, apoi a făcut un semn de încuviinţare. Aş fi vrut să-l întreb multe, cu o febrilitate care creştea în mine odată cu încuviinţările lui binecuvântate: am unde să dorm, unde să mănânc, nu sunt urşi albi, nici piei roşii?

La Repräg, drum de vreo patruzeci de kilometri şi fără nicio dificultate, că putea să-mi fie ruşine de grijile pe care mi le făcusem, am dat de o primejdie neprevăzută. Cine erau, pe unde veniseră, că în afară de maşina poştaşului nu întâlnisem alta, iar acolo, ce să vezi?! grămadă de autocare şi autoturisme, de autostopişti cu poveri în spinare, aşa cum îi ştiam de pe toate şoselele Europei. Cerul se luminase, se apropia o amiază frumoasă, călduţă, albăstrită de apa fiordului, dar ce folos?

Am strâns din fălci şi mi-am luat rând la spatele ultimei maşini, cred că a treizecea. Mai erau încă pe atâtea, şi vreo zece autocare, parcate alături; am înţeles că ocupanţii lor se urcau pe feribot cu piciorul, iar dincolo găseau alte mijloace să meargă mai departe; până la Capul Nord rămâneau patruzeci şi şase de kilometri. O clipă m-am gândit să fac asemeni, era o economie, şi ministrul meu de finanţe mă bombănea ori de câte ori băgăm mâna în pungă. M-am scuturat repede, am optat pentru puţină risipă, fiindcă mi-am amintit ce mâhnire m-a cuprins la

Londra, şi ce necaz mi-a fost pe mine că îmi lăsasem maşina pe continent, ceea ce era o gravă ingratitudine.

Noroc că n-am aşteptat decât o oră să vină feribotul, şi am avut loc cu toţii. Oricum însă, aşteptarea înseamnă nelinişte şi umilinţă; totdeauna mi-a lăsat urme în suflet. M-am pomenit într-o lume neastâmpărată şi gălăgioasă; copii care ţipau, îndemnându-se la joacă, dându-şi drumul pe balustrade; tineri care forfoteau cu ruksacul în spate, îmbrâncind şi călcând pe picioare pe alţii, negăsindu-şi locul, de parcă ar fi avut ceva de descoperit, pe o punte de cincizeci de metri. Cât despre lumea care stătea locului, nu mai puţin antipatică, era şi caraghioasă pe deasupra, cum îşi umfla obrajii mestecându-şi merindele, cum scormonea cu binoclul într-un peisaj rece, unde nu se vedea decât apă albastră într-o parte, iar în alta stâncă golaşă, pe toată lungimea fiordului, fără un copac, fără un fir de iarbă;

ceea ce nu oprea pe nimeni să se extazieze şi să scoată strigăte de admiraţie, întrecându-se unul pe altul. Sunt asemenea oameni, ei nu înţeleg să piardă niciodată, şi trebuie să-şi justifice totdeauna cheltuiala, chiar şi într-o monotonă traversadă cu feribotul.

Nu spun că dacă aş fi putut aş fi aruncat pe vreunul în apă, nici că mi-ar fi plăcut să vină o furtună puternică, numai ca să curme chirăiala şi zbenguiala copiilor, să-i potolească pe tineri, iar pe cei cu binoclurile şi cu

merindele, să-i văd pălind şi aplecându-se peste balustrade.

Nu spun nici că îmi recunoşteam vreo dreptate, dacă mă uitam la toţi cu atâta parapon, căci doar şi ei aveau dreptul să meargă la Capul Nord, şi era numai o întâmplare că se întâlniseră cu toţii, într-o zi din viaţă, şi acum stăteau claie peste grămadă.

Cred că printre ei se găseau şi copii cu bună creştere, şi tineri cuviincioşi, dornici cu adevărat să cunoască lumea, şi poate chiar între oamenii cu obrajii umflaţi de mestecătură, erau destui care nu veneau aici numai întâmplător, ci optaseră pentru drumul de astăzi dintr-o preferinţă vădită, nu dând cu zarurile.

Poate mulţimea asta nu mi-ar fi stat în spinare, dacă aş fi întâlnit-o treptat, şi nu aşa, dintr-odată, cu totul imprevizibil, după ce ultimele zile oamenii se tot răriseră, până ce astăzi abia întâlnisem câte unul, ici-colo, şi nimeni nu-mi ieşise în faţă. Cât de mică era insula Mageroya, că n-avea nici cincizeci de kilometri lungime, pe deasupra zdrenţuită de fiorduri care îi mâncau jumătate din suprafaţă, i-a absorbit repede pe toţi călătorii, nu ştiu ce-a făcut cu ei, că în câteva minute mă găseam iarăşi singur, pe o şosea goală. E un orăşel pe coasta stâncoasă.

Honningsvåg, cu un chei unde acostează feribotul. Am trecut repede printre case, fără să le bag în seamă, nu pentru ele venisem, şi am ţinut drumul drept înainte, n-aveam de ce să cer informaţii, căci nici nu se putea merge în altă direcţie; într-o parte era apa oceanului, în alta povârnişuri bolovănoase, în care greu ai fi urcat chiar cu piciorul. La marginea oraşului, strada în pantă m-a scos pe un platou de piatră, fără urmă de vegetaţie, de-o culoare cenuşie-roşcată, cu ondulaţii tocite dar destul de adânci ca să nu ştii ce se ascunde după ele, cam misterioase, într-o desfăşurare neuniformă, ca o mare îngheţată la sfârşitul furtunii. Oceanul aflat de jur-împrejur, şi nu departe,

învingea culoarea solului şi atmosfera era de un albastru atât de dens că părea gata să se lichefieze. Doar în spatele maşinii rămânea o trenă cărămizie, pe care o vedeam în oglinda retrovizoare, silindu-mă să mă grăbesc, ca să nu mă ajungă din urmă.

Am rămas cu impresia că în jurul meu topografia nu era stabilă, se modifica de la o clipă la alta, fiindcă de pe platoul circular m-am pomenit pe un drumeag îngust, de-a lungul oceanului, foarte aproape de apă şi nu mai sus de un metru. În clipele următoare în faţă s-a ivit fără veste un munte de piatră, care nu ştiu unde fusese mai înainte, căci, atât de înalt cât era, ar fi trebuit să se vadă de departe; nu ştiu. Trecerea părea interzisă, muntele cobora până la apă, socoteam stupid să mă fi rătăcit când nu văzusem nicio răspântie, şi era mai stupid ca un drum să se termine într-un perete de piatră. Abia când am ajuns aproape de tot am descoperit o grotă îngustă, care voia să fie un tunel, şi nici nu era altceva, dar nu-mi venea să cred că am să încap în el cu maşina.

Am trecut prin multe tunele, şi pe unele le-am descris cu înfiorare, căci dacă nu toate mi-au făcut frică, în schimb niciunul nu putuse să-mi placă. Erau printre ele unele măreţe care, trebuie să recunosc, îmi stârneau admiraţia pentru cine le făcuse cu atâta pricepere şi cu o muncă nemăsurată, dislocând şi deplasând stâncă, sute de mii de metri cubi, trecuţi prin puternica şi măiastra mână a omului.

Am trecut şi prin tunele mai oropsite, mai înguste, unele cu hârtoape şi cu pereţii uzi de apă. Acum însă era ceva ce nu mai văzusem şi nici n-aş fi putut să-mi închipui, o gaură de cârtiţă şi nu în linie dreaptă, ci şerpuită, cu viraje cărora nu le puteam găsi explicaţia, ba mai mult decât atâta, cu rampe şi pante încă şi mai inexplicabile. Iar de sus cădea tot timpul o ploaie deasă, că a trebuit să pun în mişcare ştergătoarele parbrizului. Poate că drumul

subteran să nu fi fost mai lung de un kilometru, sau nici atâta; mi s-a părut fără capăt şi am răsuflat din adâncul pieptului când am zărit lumină în faţă. Niciodată la sfârşitul unui tunel n-am avut un mai puternic sentiment de eliberare, ca data aceasta, când am văzut soarele, după greaua orbecăială prin întuneric şi prin apă.

Nu mi-am dat seama unde ieşisem, mi se părea că recunosc platoul de mai înainte, şi nu m-ar fi mirat ca tunelul să mă fi scos într-adevăr înapoi, după câte curbe făcuse. Dar nu, îmi păstrasem sau îmi regăsisem direcţia, fiindcă soarele era în spate, ceea ce dovedea că nordul nu putea fi decât în faţă. Atât că topografia se schimbase încă o dată, revenind la forma ei dinainte, muntele nu ştiu unde dispăruse, şi să nu fi fost maşina udă, aş fi putut crede că nu trecusem prin niciun tunel, ci doar îl visasem.

Câmpul de piatră se desena circular pe cerul albastru, cu aceleaşi ondulaţii de mare îngheţată. Jos, la nivelul oceanului reglasem altimetrul punându-l la zero, şi acum, nu ştiu când, căci nu îl mai privisem, arăta aproape trei sute de metri. Urcasem pe nesimţite, podişul deşert avea o înclinare vizibilă, orizontul în faţă era cu o palmă mai sus decât cel din spate şi părea că se tot înalţă, acoperind treptat cerul albastru. Aveam o senzaţie de legănare, ca şi când insula ar fi fost mobilă şi ar fi mişcat-o valurile. Cum nu puteam crede, mi-am amintit avertismentul doctorului, m-am gândit că legănarea se pornise din mine şi avea să mă ducă la ameţeală. Strângeam bine volanul, priveam concentrat în faţă, să găsesc un reper fix şi să-mi recapăt stabilitatea, când de sub orizont s-a ridicat o lumină albă, diluând-o pe cea albastră a cerului. Busola în clipa aceea arăta exact nordul, deşi de obicei are deviaţii atât de mari că te şi derutează. Iar podişul mobil continua să se încline pe spate, lumina din faţă să se tot albească, până ce deodată, orizontul, până atunci în urcare, s-a prăbuşit brusc,

dezvelind o linie puternică de cerneală albastră, în contrast cu lumina albă a cerului. Atunci am oprit, gata să intru într-o împrejmuire de sârmă şi abia pe urmă am văzut, într-o parte şi-n alta, maşini şi autocare, parcate, cu faţa la oceanul de cerneală ultramarină, atât de strălucitor că scotea scânteieri albe, lăsând cerul fără nicio culoare.

Şi iarăşi nu ştiu de unde veniseră, că tot drumul fusesem singur, în tot pustiul. Şi de ce era nevoie de un parcaj în mijlocul câmpului, de ce împrejmuirea, a cui era moşia aceasta necultivată? Am plătit taxa pentru staţionarea maşinii, biata de ea n-avea nicio vină. Am primit în schimb un tichet, pe care îl mai am şi astăzi; altceva n-am adus de acolo.

Pe o hârtie de o şchioapă, numerotată de maşină, într-un cerc albastru apare un promontoriu înalt şi puternic, desenat cu linii apăsate. La baza lui este oceanul, făcut cu liniuţe şerpuite, cum desenam noi mările pe hartă, la şcoală. Pe cer, la înălţimea promontoriului se vede soarele de la miezul nopţii, ca un disc, albastru şi el, fiindcă tiparul ar fi costat mai scump dacă se adăuga o a doua culoare. Dar poate că discul acela albastru e luna din noaptea polară, când ea vine în locul soarelui şi nu mai apune până primăvara. Deasupra desenului, într-un cerc mai subţire, care îl înconjoară, pe primul, scrie cu litere groase: NORDKAPP, iar jos „Bilett nr. 04467, KR. 500”. Cinci coroane cred că nu era numai parcajul, ci şi taxa de intrare în ţarcul înconjurat cu sârmă. Am intrat şi abia pe urmă am luat seama că în dreapta era o clădire modernă, urâtă ca orice s-ar fi clădit acolo. Am mers până în faţa oceanului, dar n-am putut să mă apropii ca să privesc jos valurile, pe care le auzeam vag, lovindu-se fără putere în stâncă, fiindcă era o zi liniştită; o altă sârmă, întinsă la câţiva metri de buza prăpastiei, te oprea să mergi mai departe, poate ca să nu-ţi vină ameţeală. În locul acela, înălţimea promontoriului era de trei sute şapte metri.

Pe un obelisc de piatră, ceva mai în spate, scria latitudinea, şaptezeci şi unu de grade, zece minute, douăzeci şi una de secunde;

de-aici până la mine acasă erau douăzeci şi şase de paralele, o bună parte din emisferă, în linie dreaptă aproape trei mii de kilometri, peste şase mii pe şoselele şerpuite. Un bust, de marmoră albă, pe un soclu de piatră, aflat alături, reprezenta un bărbat în uniformă, cu galoane bogate, un general sau un rege, uitându-se în largul oceanului. Era atât de caraghios aşa, retezat de la mijlocul pieptului, cred că sub un şir de decoraţii, şi atât de static, încât n-avea ce să caute acolo, de aceea nici nu m-am apropiat, să citesc numele care se bănuia scris pe piatră.

În jurul meu înflorise lichenul, această plantă austeră, şi mi se părea atât de potrivit cu solitudinea locului, încât m-am bucurat să-l ştiu acolo, numai el, oceanul şi piatra.

Dar unde erau ei, cei veniţi în număr atât de mare, după cum dovedeau maşinile de la poartă? Erau în clădirea aceea utilitară, i-am găsit când m-am dus să cumpăr o ilustrată, ca s-o trimit cuiva de acasă, şi să fie pe ea o ştampilă cu locul şi data.

Era şi bar înăuntru, şi prăvălie cu obiecte de amintire. Ei se foiau pretutindeni, beau cafele şi mai rar coniacuri, acestea costând multe parale. Mulţi se îngrămădeau să cumpere diplome, cu ştampilă, dovedind ajungerea lor acolo. Poate că nu era o mândrie deşartă, dar numele şi-l trecea fiecare, în locul lăsat liber, aşa că oricine putea să cumpere câte diplome îi dădea mâna, pentru familie şi pentru prietenii de acasă. N-am cumpărat. M-am simţit stânjenit chiar şi de ilustrată, care înfăţişa promontoriul, oceanul şi soarele de la miezul nopţii, întocmai ca pe biletul de intrare, numai că în culori naturale; nu mai aveam ce face, apucasem s-o pun la cutie, care nu lipsea nici în pustietatea de-acolo, fiind şi ea o

mică afacere.

Dar mai înainte, până a intra în clădirea aceea urâtă deşi finisată cu multă pretenţie, am stat singur pe promontoriu, lipit de sârma ghimpată, într-un loc unde nu se vedea nimic de-o parte şi de alta, ci numai oceanul, în faţă, de-o densitate şi de-o profunzime încă neîntâlnită. În mişcarea lui circulară, soarele de la prânz coborâse o palmă şi acum mă bătea cam din stânga.

Era ceasul patru, trebuiau să se mai scurgă opt ore până să fie miezul nopţii şi soarele să ajungă în faţă. Pentru cât drum făcusem, ar fi fost bine să rămân acolo, să-l văd cu ochii mei deasupra oceanului, ca în ilustrată, şi să nu-mi vină a crede. Nu ştiu dacă m-ar fi lăsat paznicul; apoi, nu aveam cu mine nici cort, nici sac de dormit, şi fără ele m-ar fi luat naiba.

Dar ar fi meritat, de-aceea m-am dus la maşină cu capul în pământ, ca după ce păţeşti o ruşine. Când să descui portiera, nu m-a lăsat inima şi m-am mai întors o dată, concentrându-mă asupra acelei clipe, s-o ţin minte, să mă aleg măcar cu atâta. Un asemenea gând poate să pară o deşertăciune, sau o copilărie, iar unii, mai tari la suflet, pot socoti că era chiar ridicol, dar acest capăt al pământului, aşa înfricoşător cum mi-l închipuisem, îmi stătea în minte din copilărie, de când văzusem harta Europei prinsă în perete, la şcoală. De aceea venisem. Şi-atunci, cum aveam norocul să nu se apropie nimeni ca să mă tulbure, am dus gândul şi mai departe, până ce am depăşit cele două anotimpuri care mă despărţeau de noaptea polară, şi aşa, în locul soarelui am văzut luna, albastră, ca pe biletul meu de intrare. Jos oceanul era îngheţat, iarna îl prinsese într-o zi de furtună, valurile sleite se vedeau ca nişte munţi albi, succedându-se până în zare. Îmi închipuiam că prin văi umbla ursul alb, căutând o copcă unde să-şi vâre coada, ca să prindă un peşte; de ce nu s-ar păcăli şi el odată, ca ursul nostru? Poate se tupila

pe aproape şi vulpea albastră, deşi n-ar fi avut de ce merge atât de departe, decât dintr-o toană. Şi dacă mai în larg erau ochiuri de apă, iscate din ruperea gheţurilor, acolo poate mişunau morsele, mugind fioroase ca să alunge focile, ştiindu-se mai puternice decât ele. Sus lichenul meu înflorit, care înlocuise liliacul pentru câteva clipe, zăcea sub zăpada îngheţată, de doi metri; acolo renul n-ar fi izbutit să ajungă la hrana lui, era prea ascunsă, zadarnic ar fi bătut cu copita, n-avea decât să se ducă în altă parte, spre inima tundrei. Stăteam deasupra zăpezii, fără teama că n-o să mă ţină; crescusem odată cu ea şi îmi cunoştea greutatea. Alături am descoperit obeliscul, dar abia i se mai vedea moţul. Bustul generalului era îngropat în zăpadă până deasupra nasului şi părea că se înăbuşe, judecând după ochii de marmoră în care se citea groaza. Ce-i puteam face?

Ce-a urmat nu cred că a fost din gândul meu, n-aş fi mers atât de departe, mi-ar fi fost frică şi n-aş fi avut îndrăzneală;

ştiu doar că s-a pornit o furtună pustiitoare. A început cu urlete amestecate, ale vântului şi ale animalelor, dar cred că urla şi oceanul, sub gheaţă, şi promontoriul, sub pătura grea de zăpadă. Atâta dezlănţuire nu cunoscusem, nici nu mi-aş fi imaginat-o, era peste forţa naturii, depăşea posibilitatea mea de gândire. Treceau nori fugăriţi de furtună, atât de jos că în câte o clipă mă învăluiau şi smuceau de mine, dar nu izbuteau să mă ia pe sus, fiindcă în clipa următoare veneau alţii, din partea cealaltă, se ciocneau, se destrămau, iar eu stăteam teafăr la mijloc. Ce e ciudat, luna rămânea luminoasă, norii se năpusteau în ea făcând-o să penduleze, ca un felinar bătut de vântoase, dar nu izbuteau s-o stingă. Dacă mă gândesc bine astăzi, în liniştea casei, după ce-a trecut timp de-atunci, nici nu mai ştiu dacă era într-adevăr luna, şi nu soarele, aşa cum nu ştiu sigur ce reprezintă discul albastru

de pe biletul meu de intrare. Ceea ce se întâmplă în jur era o învălmăşeală, o clipă nu se lega de alta, şi nu mă miră, pe o furtună care amesteca între ele până şi zilele anului. O cireadă de reni a trecut în galop, prin spate, le-am auzit tropotul, m-am întors şi i-am văzut trecând pe deasupra parcajului; maşinile erau îngropate în zăpadă, se putea bănui acoperişul autocarelor. Renii s-au pierdut în tundră, pe unde venisem eu mai adineaori; tropotul lor l-am mai auzit o vreme, mai puternic decât furtuna, sau poate era tocmai atunci o clipă de acalmie.

Mi-e imposibil să înţeleg cum am ajuns sub ferestrele casei unde fusesem mai înainte să cumpăr ilustrata; sub ferestre nu-i bine spus, fiindcă zăceau sub zăpadă, iar eu priveam înăuntru pe-o fisiuţă de geam, rămasă liberă, la partea de sus, de unde vedeam totul, ca în palmă. Ei erau în locurile unde-i ştiusem, în aceeaşi înghesuială, care la bar, cu ceaşca de cafea în mână şi cu ţigara în gură, care la tejgheaua cu obiecte de amintire, sau la stelajele rotative cu ilustrate, în sfârşit, pretutindeni, numai că stăteau ţepeni, ca într-o fotografie, ca şi cum timpul s-ar fi oprit în loc, căci nu erau morţi, nu poate să moară atâta lume deodată, ci se aflau într-un fel de suspensie. Şi toţi ţineau în mână, îndreptat spre fereastră, arătându-mi-l mie, cu un gest de îngâmfare, certificatul Capului Nord, cu număr de ordine şi ştampilă.

Dacă aş fi vrut, aş fi putut să aflu cum îl chema pe fiecare, fiindcă toţi îşi scriseseră numele.

După ce nu s-a mai auzit tropotul renilor, a venit rândul să treacă lupii, vulpile albastre şi albe, urşii, nu amestecaţi, se înţelege, şi nu toţi deodată, iar ultimii au fost câinii înhămaţi la sănii, atelaje lungi, mai multe, n-am putut să le număr fiindcă goneau nebuneşte, lăsând în urmă vârtejuri de zăpadă şi umplând cerul de lătrături vesele. Treceau chiar pe deasupra maşinii mele, şi ce e ciudat, n-aveam nicio strângere de inimă s-o ştiu sub

zăpadă, nu mi se părea pierdută, de parcă ştiam că tot ce se întâmpla era imposibil. Dar furtuna continua şi chiar crescuse, venea mugind, de peste ocean, aluneca pe gheaţă, fără nicio piedică, şi e uşor de înţeles ce se întâmpla când întâlnea promontoriul; nici două trenuri care s-ar ciocni în viteza lor cea mai mare n-ar putea să dea naştere la un cutremur, cum se cutremura acum stâncă, de-ai fi crezut c-o să se năruie, şi apoi fărâmele au să zboare în aer. Şi este iarăşi ciudat, dar mai ciudat decât orice poate fi ciudat pe lume, că în mijlocul acestei dezlănţuiri care nu ştiu cum de nu rupea pământul în două, eu stăteam calm şi abia dacă simţeam o adiere, când venea o rafală; vijelia se despărţea în două, îmi lăsa loc la mijloc şi se unea din nou abia după ce trecea de mine.

Cred că, aşa cum închipuisem, undeva în larg banchiza era ruptă, dând naştere la ochiuri de apă, căci altfel cum ar fi ieşit bietele morse să respire, la suprafaţă? Nu mă înşelam, se auzeau izbituri şi scrâşnete, sloiurile rupte se loveau între ele, într-o luptă tot mai smintită, până ce deodată am văzut, dar fără groază, ci gâfâind de curiozitate, că gheaţa care acoperea oceanul începea să se umfle, pe toată întinderea. O forţă cum n-aş fi bănuit că există, în afară de cea atomică, şi nu de ea era vorba, de unde până unde? – o forţă nou născocită ridica în aer învelişul oceanului, făcându-l să geamă şi să urle, cu o furie în care parcă se adunau răgetele tuturor animalelor sălbatice de pe toate continentele, cum se adunau, ceva mai în larg, toate meridianele emisferei nordice. Nu mi-a fost greu să înţeleg, în câteva clipe, că vântul, care nu mai avea loc pe deasupra, răscolea apa din larg, zăpăcind morsele, şi intra sub gheaţă cu atâta putere, încât o ridica în aer, ca pe o pânză. O vedeam crescând pe faleza de piatră a promontoriului, care nu ştiu cum nu se năruise încă, nu mai avea mult până să ajungă deasupra, la trei sute şapte metri, să se reverse în tundră; nimic n-ar mai fi

stat în picioare pe urmă, şi totuşi nu-mi era frică, îmi venea să bat din palme şi să strig ura, încurajând această nebunie a naturii, ca spectatorii pasionaţi la meciurile de fotbal.

Când gheaţa mai avea un metru până să ajungă la picioarele mele, iar furtuna continua să crească deşi nu se înţelegea de unde, aşa cum creştea tot ce se dezlănţuise, gemete, trosnete, urlete, am avut un moment când nu mi-am mai dat seama ce se întâmplă cu mine. Să fi fost clipa de care se temuse doctorul, când ne despărţisem?

În acel moment mi-a fost frică.

Era momentul când furtuna depăşea limita imposibilă, şi lăsa deodată loc liniştii, prin una din cele mai puţin înţelese legi naturale, deşi este atât de firească şi uşor explicabilă. Există un punct în spaţiu, sau în gândirea noastră, dincolo de care nimic nu mai poate trece, şi atunci totul se întoarce în locul de pornire; altfel nicio idee n-ar putea să mai evolueze, nicio viaţă n-ar putea să continue, cum n-ar continua mişcarea aştrilor şi a spiritelor în spaţiu.

Când mi-am venit în fire în liniştea aceea neînţeleasă, viaţa în jurul meu nu-şi reluase ritmul, toate rămâneau deocamdată încremenite, într-un loc de unde reîncepea totul, dar era cu o clipă înainte de pornire. Oceanul coborâse cei trei sute şapte metri, lichenul eliberat de zăpadă reînflorise. Nu ştiam dacă e noapte sau ziuă, soare sau lună, aşa de uşor să se confunde după atâta învălmăşeală şi zgâlţâire. În jurul meu câmpul era semănat cu morse ameţite, care încetul cu încetul îşi veneau în fire şi începeau să mişte. Se înţelege că le aruncase acolo vântul, luându-le de pe gheaţă, în clipa de paroxism a furtunii. Dacă erau acolo şi puteam să pun mâna pe ele, ce dovadă mai bună aş fi avut că nimic nu fusese închipuire?

Dar ce-mi vedeau ochii? în locul unde ştiusem obeliscul şi bustul, erau doi oameni care se uitau nemişcaţi

spre largul oceanului. Încă nu înviaseră, păreau statui, de piatră sau mai degrabă de gheaţă. M-am apropiat, primul care începeam să umblu, şi i-am recunoscut, Fridtjof Nansen, cu Roald Amundsen. Pentru Nobile nu era loc, dacă ar fi vrut să vină şi el, în acest punct de pornire, unde acum începea o serbare în cinstea sosirii mele acolo.

Cine îmi va citi cartea să fie îngăduitor cu mine. Veneam de departe, tocmai de-acolo unde s-ar fi oprit pendula, între ecuator şi Polul Nord al pământului, şi tocmai din copilăria mea, încă mai îndepărtată; meritam această serbare, după cum meritasem şi spectacolul teribil de mai înainte; altfel ce duceam cu mine după atâtea visări şi atâta osteneală, că nu mă învrednicisem să iau măcar un certificat cu ştampilă?

Mergând spre maşină, pe când oamenii de la bar încă nu ieşiseră, m-am oprit deodată şi mi-a stat inima. Dacă erau atâtea morse în jur, cum de nu se vedea nicio focă? Sunt nemângâiat că le-am uitat tocmai pe ele!

Stăteam seara trist şi îngheţat pe cheiul din Honnigsvåg.

Aşteptam feribotul, dar degeaba; erau atâtea maşini la coadă, că nu mi-ar fi venit rândul. De unde se adunaseră, că nu întâlnisem niciuna tot drumul? Chiar orb să fi fost, sau cu gândul aiurea, măcar în tunel aş fi băgat de seamă dacă era cineva în faţă, sau venea din urmă!

De răul lor trebuia să înnoptez pe insulă. Văzusem un

Grand Hotel luxos, în apropierea portului. Îl socoteam prea mare pentru mine. Am ieşit din oraş, pe unde plecasem de dimineaţă, pe unde venisem mai adineaori, am mers vreo doi kilometri până la un motel de pe marginea drumului. Acolo m-au întrebat dacă am sac de dormit; am înţeles cum stă treaba şi m-a cuprins frigul. Camerele nu erau încălzite, de aceea nici nu veneau oameni. Sau şi mirat că mă gândisem să înnoptez acolo.

N-am avut încotro, m-am întors la Grand Hotel, pe

care îl socotisem prea mare. Dar avea căldură şi preţul nu mai trebuia să intre la socoteală. Mi-am cumpărat mâncare de la un chioşc, un şniţel de o şchioapă şi-un maldăr de cartofi prăjiţi, într-o cutie de material plastic; erau fierbinţi şi-mi încălzeau mâinile.

Feribotul nu sosise încă, coada maşinilor se lungea întruna;

nu ştiu de ce nu chibzuiau oamenii, de ce nu înţelegeau că n-are să le vină rândul. Mi-am amintit coada la căpşuni, de la Leningrad, unde nu aşteptau decât atâţi oameni câte cutii erau pe tarabă. Uite aşa face cine ştie să trăiască!

Am mâncat în cameră, cu ochii pe fereastră. Era tihnă, căldură şi mă simţeam bine. Peste stradă se ridica un povârniş înalt de piatră, o coastă de munte, presărat cu căsuţe frumoase, vopsite în culori vii, doar uşor atinse de vreme. Deasupra lor, sub creastă, am văzut o lucrare omenească de mi-a stat mintea în loc, gândindu-mă cu ce trudă fusese făcută; de departe semăna cu o reţea de sârmă ghimpată, în realitate era ceva mult mai puternic, ca un baraj împotriva tancurilor, cu stâlpi de beton sau de fier, nu-mi amintesc bine, înfipţi oblic în piatră, şi legaţi cu o solidă împletitură metalică, o plasă. Dacă n-aş fi văzut în ea bolovani căzuţi de deasupra, nu i-aş fi înţeles rostul. Barajul era făcut, va să zică, să apere casele de pietrele care se prăvăleau de pe coastă. Ceva însă a rămas tot neînţeles; de ce nu se duceau oamenii în altă parte, şi se încăpăţânau să stea agăţaţi acolo, apărându-se cu baraje care poate costau mai mult decât casă, şi nici nu erau sigure; că nu puteau să-şi lase copiii singuri, ziua, când se duceau la treabă, fără să li se strângă inima; şi nici nu puteau să doarmă noaptea în tihnă, când auzeau bolovanii rostogolindu-se de pe coastă, oprindu-se în plasa de sârmă şi făcând-o să zbârnâie. Dar uite, aşa e omul, dacă se aşază, rămâne, chiar după ce descoperă că nu-i bine!

întreg acel Honnigsvăg unde mă oprisem pentru o noapte, şi Repräg de pe ţărmul celălalt, pe unde urma să trec mâine în drumul meu mai departe în timp ce localnicii aveau să rămână, să întâmpine lunga noapte polară, şi ea un fel de bolovan atârnat deasupra capului, şi tot ce-ar mai fi fost aşezare de oameni acolo, nu făceau decât să repete exemplul caselor de pe coastă, aşa cum le vedeam pe fereastră.

Dar de ce spun toate acestea? Se mai poate spune ceva după ce-a fost înainte? Odată ce am ajuns acolo, povestea mea nu-i terminată? Aş vrea, şi mi-ar face bine să fie aceasta ultima pagină. Dar nu se poate, fiindcă întoarcerea se leagă de ducere, cum se leagă între ele funicularele, cel care coboară cu cel care urcă. Fiindcă eu n-am rămas acolo, n-am devenit un localnic;

rădăcinile mele sunt pe paralela patruzeci şi cincea, şi dacă n-aş avea în faţa mea atâta spaţiu să mă întorc spre sud, călătoria spre nord ar fi anulată, căci nu poate să existe dacă rămâne suspendată în spaţiu.

Se înnorase încă din timpul întoarcerii; când am ieşit din tunel cu maşina udă de apă, cerul se înnegrise. Avusesem de gând ca la miezul nopţii să urc la creasta din faţă, ocolind barajele, ca să văd soarele, dacă nu putusem să rămân pe malul oceanului. Stătea să plouă şi aş fi urcat degeaba.

M-am străduit să uit tot ce era afară şi aşa am adormit repede, după ce făcusem o baie fierbinte. Dacă peste noapte or fi căzut bolovani de pe coastă, nu i-am auzit buşindu-se, şi nici plasa n-am auzit-o să zbârnâie.

La cinci şi jumătate eram la debarcader, primul; mi-am luat locul şi am aşteptat cu răbdare, până la şapte, când pleca feribotul. Mi-e mai uşor să aştept în faţă, decât în mijlocul şirului, sau mai departe; când eşti primul, nu se poate spune că stai la coadă. Până la plecare se adunaseră mulţi oameni, dar erau pe jos, mai ales tineri, cu bagajele

la spinare. În spatele meu nu mai venise decât o maşină. Nu m-am necăjit dintr-atâta, că mă grăbisem fără să fi fost nevoie. Treaba lor dacă le era greu să se scoale devreme! Dar ce-aş fi râs să vină târziu şi pentru feribotul de seară, să stea iar la coadă, cum îi văzusem, şi la urmă să nu încapă! Dacă ar fi făcut aşa în fiecare zi, încetul cu încetul deveneau localnici. Deodată, luminându-mi-se mintea, am înţeles că toată populaţia oraşului venise din alte părţi şi rămăsese acolo fiindcă pierdea ora de plecare a feribotului.

Pe feribot era linişte, toţi cum veneau coborau sub punte, în salonul cu fotolii şi canapele, se aşezau şi închideau ochii.

Care nu avea loc se întindea pe podea, cu sacul de drum drept pernă. Alţii, obosiţi şi cu ochii roşii de nesomn, îşi lăsau capul pe mese. Am stat şi eu la o masă, cât să scriu o scrisoare, şi m-am uitat la vecinii mei, un băiat şi o fată din cei care călătoresc cu sacul în spinare şi cu autostopul; dormeau duşi, cu capul pe-o parte, amândoi blonzi, el nebărbierit, ea ciufulită.

Poate nu avuseseră niciun adăpost peste noapte. Dormeau toţi.

După ce-am terminat scrisoarea, am ieşit pe punte. Jos, în cală, se vedea maşina; m-a cuprins bucuria că o luasem cu mine.

Cât a durat traversada am avut timp şi linişte să mă gândesc la ziua de ieri, pe care o trăisem prea repede. Toate zilele din urmă le trăisem prea repede. Şi cum intrasem în fiord îndată după plecare şi alunecam pe lângă ţărmul de piatră, peisajul mi-a amintit navigaţia mea în insulele Faeroe, într-o atmosferă aproape identică, fiindcă într-un fel şi acolo era o

Norvegie, prin wikingii care le populaseră. Atunci însă îmi trăiam zilele prea încet, cu multe ore de lâncezeală, şi am avut timp să mă întreb despre rostul

călătoriei mele. M-am gândit pe îndelete şi am aflat răspunsul, care mă mai satisface şi acum dacă îl pun lângă vremea aceea. Astăzi însă nu se mai potriveşte.

Când îl raportez fie şi la o singură zi din cele apropiate, cea de ieri bunăoară, constat că în viteza cu care am trăit-o ea mi-a dat mult mai mult decât zecile de zile din fiordurile insulelor

Faeroe. N-am de ce să regret că la Capul Nord am stat numai o oră, după ce făcusem şase mii de kilometri ca să ajung acolo. Cu anii de sedimentare şi meditaţie, capacitatea mea de recepţie a crescut, şi ochiul s-a transformat într-un fel de aparat fotografic, care prinde imaginea repede. Până deunăzi mai trebuia să aştept ca filmul să se developeze, şi între timp se întâmpla ca unele detalii să se piardă, voalându-se. Azi developarea a ajuns să fie automată şi instantanee, şi sper că de o calitate mai bună decât în cazul fotografiilor „la minut” de pe vremuri. Capul

Nord e în posesia mea, şi îl duc cu mine, fără să fi luat nimic din prăvălia cu obiecte de amintire.

Odată debarcat pe continent, n-am mai aşteptat pe nimeni, am făcut drumul repede până aproape de Kistrand, şi m-am oprit la răspântia unde vorbisem cu poştaşul. Aici mi-am îngăduit un răgaz, am coborât din maşină şi am privit indicatorul de drum, cu o săgeată spre Hamerfest şi cu alta spre Nordkap.

M-am dus aproape, am urmărit literele cu degetul, ca şcolarul care silabiseşte. Apoi am privit drumul pe unde venisem în ajun, când eram descurajat şi voisem s-o iau la stânga, spre casă.

Iar acum m-a năpădit tristeţea, fiindcă exact în acest punct începea întoarcerea. Totul mergea la vale de aici înainte, pe un drum paralel cu cel de la venire; în fiecare loc şi-n fiecare clipă când m-aş fi gândit în urmă, aveam să mă regăsesc pe mine, cum mă duceam spre nord, pe

şoseaua cealaltă.

Era într-adevăr ca un funicular cu liniile alăturate; în tot locul puteam să mă încrucişez cu o amintire care urca pe dincolo.

De fapt, mai paralele decât şoselele erau cele două ipostaze ale mele. Prin această viziune, dacă o întreţineam pe drum şi n-o lăsam să se piardă, mi se părea că ajung la o cuprindere mult mai mare, căci între cele două direcţii, aflate în realitate la sute de kilometri una de alta, se creau numeroase zigzaguri, comunicaţia mea cu mine însumi, ca nişte şosele de legătură, care împânzeau toată peninsula scandinavă, dându-mi sentimentul că am umblat-o şi-am cunoscut-o pe toată.

N-am mers decât douăzeci şi trei de kilometri, până la Skaidi, unde, chiar dacă nu mă trăgea inima, trebuia s-o iau la dreapta, ca să ajung la Hamerfest. Nu aveam altă treabă acolo decât să caut corespondenţă, pentru care, sosită sau nesosită, plăteam cu un ocol de o sută douăzeci de kilometri şi două treceri cu feribotul. Când dădusem adresa, mă jucam cu distanţele de pe hartă, iar trecerile cu feribotul le credeam gratuite, ca pe poduri. Dar chiar să nu fi fost un proiect judecat limpede, şi o obligaţie datorită scrisorilor care puteau să mă aştepte, cred că la răspântie nu m-ar fi răbdat inima să las deoparte acest Hamerfest, măcar fiindcă este cel mai nordic oraş din Europa. (Bag de seamă că Honningsvåg, aflat mai la nord cu zeci de kilometri, nu-i pus la socoteală, şi nu mă miră, cu tot Grandhotelul. Acolo e doar un loc de trecere, o aşezare provizorie. Păi cum altfel, dacă oricând pot să cadă stânci de pe munte, să rupă barajele şi să dărâme casele!)

Mă bucur că am ajuns şi în oraşul cel mai nordic, mai ales că în ora cât am stat acolo se ivise şi soarele. Fără poziţia lui pe cer n-aş fi putut să definesc anotimpul. Era o lumină de toamnă şi fiindcă uneori uit realitatea, încrezându-mă în impresii, am avut un moment de

zăpăceală, urmat de o scurtă panică, la gândul că irosisem o vară şi timpul trecuse în goană. Oraşul este şi el pe o insulă, înglobată în frământarea de pământuri şi ape care ciopârţesc coasta Norvegiei, făcând-o să semene cu o roată dinţată, strâmbă şi cam haotică.

Am traversat oraşul, care n-are un diametru mai mare de o mie de metri şi ajuns dincolo, pe o coastă, am privit în urmă.

Eram tocmai la capătul de apus al insulei, pe malul oceanului.

Să nu fi fost soare, m-aş fi crezut la Thorshaven, capitala insulelor Faeroe, şi nici această asemuire nu mă miră, dată fiind înrudirea. Decât că topografia unuia este concavă, a celuilalt convexă. La Hamerfast înălţimile, şi eu eram pe una din ele, curg spre centrul oraşului, aflat într-o uşoară depresiune; de aceea îl poţi vedea pe tot deodată, dintr-o privire şi rămâi cu impresia că duce o viaţă tihnită, apărat în toate direcţiile. Thorshaven în schimb este aşezat pe o înălţime de unde coboară spre apa oceanului. Dacă ar fi să aleg între unul şi altul, ca să mă strămut acolo, printr-o pedeapsă, l-aş alege pe primul. Poate m-a influenţat şi lumina, şi anotimpul. În insulele Faeroe am fost iama; zeci de zile n-am văzut soarele.

Credeam că am făcut o descoperire demnă să fie notată.

Biserica Sfântul Mihail e la *etajul* unei case, deasupra unei săli de conferinţe. Nu spun mai mult, să nu mă fac de ruşine; abia acum aud că este una şi la Braşov, deasupra unui parter locuit de oameni; e o casă civilă, doar că are cruce pe acoperiş, ca o antenă de televiziune. N-am fost să văd: oare oamenii care locuiesc cu Dumnezeu deasupra, unde şi-or pune antenele?... Mai aud că şi la Varşovia este o biserică la etaj, dar parterul n-are o destinaţie laică, fiindcă adăposteşte altă biserică, a altui rit catolic decât cea de deasupra. Aşa mi-a scris de curând un cititor fără

nume, mustrându-mă pentru afirmaţia mea făcută în altă carte, că socotesc Moscheia-Catedrală de la Córdoba unică în lume, ca una care într-un timp a fost împărţită jumătate şi jumătate între creştini şi islamici. Nu spun ca să mă apăr şi să-l mustru la rândul meu pe acel cititor aspru cu mine, că etajarea a doua rituri ale aceleaşi religii nu-i tot una cu juxtapunerea a doua credinţe cam antagonice. Şi-apoi, eu am socotit Moscheia-Catedrală unică în lume, mai ales pentru motivul care poate rămâne chiar singur la o nevoie, că arhitectura ei este inimitabilă.

Deci treaba cu biserica Sfântul Mihail o las baltă, şi n-am să mai spun câtă nedumerire mi-a stârnit, închipuindu-mi că în timp ce sus se oficiază sfânta liturghie, jos un consiliu de administraţie îşi dă raportul despre profit şi pierderi şi despre dividende, în faţa acţionarilor. Dar aşa ceva a mai fost, când

Iisus i-a alungat pe neguţători din templu.

Cine a văzut vreodată bisericile noastre din Maramureş, fie măcar cea transmutată la Techirghiol, sau la Bucureşti, în Muzeul Satului, ştie că stilul lor are caracteristici precise şi evidente, de aceea nu este mai greu de identificat decât o coloană dorică; el nu poate să se confunde şi nici nu se uită. Aş îndrăzni pentru acest motiv să-l socotesc unic între stilurile bisericilor, dar nu-mi mai dă mâna. Şi nu doar de teama că s-ar găsi iarăşi cineva să mă contrazică şi să mă certe, ci fiindcă am văzut cu ochii mei una identică; la ieşirea din Hamerfest, pe dreapta. Nu-i nevoie să precizez locul, fiindcă oricine s-ar duce acolo ar vedea-o, dacă nu când intră în oraş, măcar când iese;

atunci, datorită plasării ei nu poate rămâne neobservată. Este o biserică desenată la fel ca bisericile noastre din Maramureş, cu aceleaşi proporţii, cu alura lor de săgeată care ţinteşte soarele, însă nu de lemn ci de zidărie, sau de paiantă tencuită deasupra.

Materialul, mai greu, n-o face mai greoaie.

Am totdeauna o mică emoţie când ajung la o răspântie pe unde am trecut mai înainte; totdeauna mi se pare că mă întâlnesc cu mine însumi, un eu puţin altfel, fiindcă orice kilometru parcurs, orice oră care se duce schimbă ceva în structura noastră. Dar probabil nu se observă decât atunci când eşti singur şi te introspectezi tot timpul. În clipa când am oprit la intersecţie, fiindcă intram în şoseaua principală şi mi-am făcut un reflex de care nu mă scutur nici când devine ridicol, cum era aici unde nu venea nicio maşină, m-am revăzut în locurile pe unde trecusem în ultimele zile. Amintirea lor se adânceşte şi este tot mai bogată, i se adaugă detalii şi impresii nu ştiu cum rămase în umbră, ca într-o inexistenţă, iar acum ieşite la lumină, cu o putere care mă face să cred că le trăiesc a doua oară. Aş vrea să mă întorc la ele, fiindcă mă cheamă înapoi, şi simt cu câtă voluptate m-ar învălui dacă m-aş lăsa în voia lor. Dar trebuie să merg înainte, şi mi se pare că duc o viaţă dublă, între ieri şi astăzi.

Iar când îmi arunc gândul înainte, de pildă la Narvik, unde probabil mă voi opri mâine, viaţa mea se triplează. Câteodată mă simt obosit şi îmi vine ameţeală; e greu să trăieşti trei vieţi deodată, cu aceeaşi intensitate.

Am mers spre sud pe un podiş, la trei sute de metri deasupra oceanului, printre nişte munţi înalţi de cinci sute. Nu sunt tociţi de vreme, au creste şi muchii ascuţite, asta le-a fost formaţia, natura n-a avut mai multă materie. Priveliştea era întristătoare, pământ gol şi lepros, parcă rănit de ape mari revărsate, o pedeapsă. Pe munţi se mai vedea zăpadă, care cobora asupra podişului, iar pe alocuri ajungea până în şanţul şoselei, o zăpadă înnegrită de timp, leproasă şi ea ca pământul. Ce frumos răsar la noi ghioceii, încă din ianuarie, străpungând zăpada curată!

Nu se vedea nici măcar un fir de iarbă, toată natura era moartă. Cerul se întuneca iarăşi şi şoseaua se strica tot

mai tare de la un kilometru la altul, până ce a ajuns să mă sperie. Aşa avea să fie toată Norvegia? Şi câte visuri îmi făcusem, şi câte speranţe despre acest drum de-a lungul fiordurilor! Frumos rămânea numai numele Alta, care marca pe hartă o mică localitate, în locul unde şoseaua cobora din nou pe malul oceanului. Ca şi

Orivesi din centrul Finlandei, numele acesta cu sonoritate italiană, mi se părea rătăcit sau aruncat aici de o furtună, deşi furtunile mari vin de la oceanul îngheţat, nu de la Mediterană.

Nu înţeleg cum poate sta Alta sub gheaţă.

Localitatea n-am văzut-o, am trecut pe alături, fermecat de apa fiordului care izbucnise în faţă, cu strălucire de email albastru; fiindcă ieşise şi soarele. Toate se schimbă în natură când este soare şi o apă albastră. În ultima parte a drumului au apărut primii arbori, mesteceni firavi şi torsionaţi, cum îi văzusem şi mă despărţisem de ei dincolo de Inari. Şi iarăşi mă regăseam paralel cu mine însumi, trăind cu o nostalgie puternică amintirea drumului spre nord, simetric cu drumul de astăzi.

De-aici nu m-am mai îndepărtat de malul fiordului; natura se îmbogăţea, apăreau zone colorate în verde, vestind păduri şi ogoare, dispărute de multă vreme. Totul era acum regăsire, până şi şoseaua devenise mai bună, şi avea chiar marcaje portocalii, care însemnau o făgăduială.

Pe la cinci şi jumătate m-am oprit la capătul unui fiord, lângă o casă mare de lemn, cu etaj şi mansardă; mi s-a părut că ar putea fi un hotel, deşi nu avea nicio firmă. Nu mă înşelasem, o femeie care tocmai ieşea cu maşina din curte mi-a confirmat şi chiar s-a întors din drum, ca să-mi dea camera, numai că era acră şi antipatică şi nu părea bucuroasă de oaspeţi. M-aş fi dus mai departe, nu mi-era teamă că va veni noaptea, dar eram obosit şi nici nu ştiam ce-aş putea să găsesc, şi unde, în această lume, încă nu cu totul formată.

Pentru un hotel răzleţ de pe marginea drumului, pe unde nu treceau mulţi oameni şi muşteriii n-aveau de unde da buzna, preţul camerei mi s-a părut scandalos, ca la elegantul Grand Hotel de noaptea trecută, dar nu încăpea nicio tocmeală. În schimb, masa de seară pe care am cerut s-o plătesc dinainte, ca să scap de grijă şi să umblu la bani o singură dată, era surprinzător şi inexplicabil de ieftină, astfel că un preţ s-a compensat cu celălalt, fără însă ca eu să înţeleg ce era în mintea hotelăresex.

La început camera nu mi-a fost mai puţin antipatică decât femeia, toată de lemn, tavanul identic cu duşumeaua, de scândură baiţuită galben şi lustruită, că dacă hotelul s-ar fi întors cu susul în jos, nu prea s-ar fi băgat de seamă. Fereastra se deschidea asupra fiordului, în plin soare, şi razele acestuia pătrunzând percutant înăuntru făcea să sune pereţii ca o cutie de vioară; aproape că le vedeam vibraţia.

Cum nu-mi găseam locul acolo, că nu-mi venea nici să las valiza din mână, am început prin a face un gest de cea mai mare stupiditate, şi anume am vrut să văd dacă merge lumina electrică. Ei bine, nu mergea, şi atunci am constatat că lămpile nu aveau becuri, nici cea din plafon, nici cele de la lavoar şi de la noptieră. Era cât pe ce să cobor spre a reclama patroanei, când mi-am dat seama că de multe zile uitasem de existenţa luminii electrice, şi pe la hoteluri nici nu băgasem de seamă unde erau întrerupătoarele şi lămpile. Ce naiba mă găsise tocmai acum, în cea mai luminoasă cameră din câte avusesem, mai luminoasă chiar decât cea de la Ivalo, unde mă apucase prima stenahorie şi simţisem nevoia bolnavă de puţină noapte adevărată. Nici acum nu-mi era mai bine, cu soarele care bătea până în fundul camerei de ar fi putut s-o şi incendieze; mă consolam însă cu gândul că de-aici înainte ziua avea să scadă vizibil cu fiecare sută de kilometri.

M-am dus să mă plimb pe malul fiordului. Am descoperit şx case în jur, puţine, răzleţe şi toate cam retrase, de-aceea nici nu le văzusem mai înainte. Era o localitate, se numea Burfiord, îi scriu numele, deşi n-ar putea să intereseze pe nimeni, în afară de mine care am fost acolo şi am dormit o noapte. Dar n-a fost numai atât, am mai multe amintiri decât somnul: stoluri de pescăruşi au venit să mă atace în drumul spre fiord, şi m-au obligat să schimb direcţia. Era un câmp pietros, cu smocuri de iarbă uscată, mergeam spre malul apei la întâmplare, nefiind nicio potecă. Şi deodată au picat asupra mea, din înaltul cerului, scoţând ţipete furioase. În prima escadrilă erau trei, s-au redresat la câţiva metri şi mi-au trecut pe deasupra capului, atât de aproape că am simţit furtuna stârnită de aripi. Nu le-am înţeles toana, şi-am mers înainte; nu făcusem doi paşi când au venit alţii, val după val, tot mai ameninţători, ţipând ca de moarte. Între timp primii îşi luau înălţime, ca să-şi reînceapă atacul. Nu înţeleg de ce m-am dumirit cu multă întârziere, că probabil mergeam în direcţia unde îşi aveau cuiburile, cu puii, printre pietre. Până să schimb drumul nu mi-au dat pace, dar nu mă temeam, nu-mi închipuiam că ar putea să treacă la o agresiune directă, să mă sfâşie cu ghearele şi cu ciocul. Ba o clipă mi s-a părut că nu vor decât să se joace, deşi răguşiseră şi ţipetele erau aproape sinistre.

După ce m-am întors din drum, au zburat pe lângă mine, liniştiţi, cu mişcări suple, şi parcă voiau să-mi mulţumească;

m-au dus până aproape de hotel, ca o escortă de onoare. Am fost însă mâhnit că nu le puteam vorbi şi rămânea între noi o atât de tristă neînţelegere. Aş fi vrut să le spun că niciodată nu m-aş fi atins de puii lor, de niciun pui de pe lume, în afară de cei de năpârcă. Lor da, ce le-aş mai suci gâtul!

De-aici încolo însă, am avut necazuri cu pescăruşii

cât am mers de-a lungul fiordurilor, şi chiar pe urmă, la golful Botnic, până ce am ajuns la Stockholm, când nopţile deveniseră adevărate. Până atunci aceste păsări n-au vrut să aibă şi ele un ceas de odihnă, nu ştiu când dormeau şi unde; poate făceau cu schimbul, fiindcă le auzeam ţipând tot timpul, veneau până în mijlocul oraşelor de coastă, gălăgioase şi agresive, cum nu le-am ştiut niciodată, certându-se tot timpul şi încăierându-se, disputându-şi o coajă de banană, o pungă goală pe care o sfâşiau lacome, un gunoi sau o fărâmitură de pâine. De multe ori mi-au stricat somnul şi am ieşit la fereastră, de unde le-am strigat huşşşi, ca păsărilor domestice.

Dar pe urmă, când aceste amintiri au rămas în urmă, când am regăsit pescăruşii de pe malul mării noastre, atât de cuviincioşi că rar li se aude glasul, şi când m-am reîmpăcat cu tot neamul lor pentru care totdeauna am avut dragoste, m-am gândit la cei din Burfiord, întristat pentru neînţelegerea rămasă între noi, pentru disperarea din glasul lor, neuitat până astăzi.

Pe aproape era un teren de fotbal, sau doar o bucată, o improvizaţie, şi câţiva tineri băteau mingea, agitându-se, suflând greu, cu limba scoasă. Am bătut-o şi eu, în copilărie, minge de cârpă, că era greu să am una adevărată; am gâfâit, am căzut, mi-am julit genunchii şi am stricat multe ghete. Şi uite că patima nu se stinge, chiar dacă mie mi-a trecut de multă vreme;

dimpotrivă, creşterea ei este mondială. Un alt tânăr a venit cu motocicleta, şerpuind printre pietre, bineînţeles că o motocicletă japoneză, a trântit-o pe-o parte, n-a avut răbdare s-o salte pe cric, şi s-a repezit drept la minge.

Nu ştiu unde se dusese hotelăreasa cu maşina, nu era niciun oraş pe aproape, dar când s-a întors se îmblânzise, îi trecuse acreala şi chiar s-a grăbit să-mi dea de mâncare, înainte de ora fixată. M-am mirat cât putea să fie de mare restaurantul, ca o sală de bal şi era doar o parte a lui, mai

avea o anexă în spate, de aceleaşi proporţii. Cred că nu era doar pentru călători, niciodată nu s-ar fi adunat atâţia ca să umple o sală, ci mai degrabă veneau oamenii din împrejurimi să petreacă sâmbătă seara;

norocul meu că era vineri. Dar puţin chiolhan tot a fost noaptea.

Totul înăuntru era numai de lemn, băiţuit galben, ca în cameră, brad, sau pin, cu fibra dreaptă, parcă aleasă, cum rar se vede, şi nu în această desfăşurare; oricât am căutat, n-am descoperit un nod, sau o imperfecţiune, de parcă ar fi fost o imitaţie de material plastic, obişnuită astăzi. M-am şi temut, ar fi fost o dezamăgire, deşi nu era restaurantul meu şi nu stăteam acolo decât o oră. M-am apropiat de perete, am pus mâna, se simţeau fibrele, şi chiar dacă ar fi fost şi ele o imitaţie, n-ar fi avut căldura lemnului, care nu poate fi imitată şi nici mirosul răşinii, ca ambra, încă nestins, oricât de veche ar fi fost scândura.

Fiindcă soarele tot mai bătea în cameră, şi ajunsese tocmai în colţul unde era patul, am socotit că n-am să pot dormi şi am mai mers la plimbare, dar pe şosea, nu spre fiord, ca să nu mai necăjesc pescăruşii. De altfel fiordul nici n-avea de ce să-mi placă, era ora refluxului şi apa retrasă până departe dezgolea pământul mâlos, cu pietre urâte. Un grup de fete foarte tinere, codane, în blugi croiţi bine, suple, voioase, m-au ajuns din urmă şi m-au salutat strigându-mi „Hallo!” cu glasuri proaspete, fără nicio alteraţie, glasuri virgine. După ce-au trecut au mai întors capul şi m-au salutat încă o dată, făcându-mi semne prietenoase cu mâna. Deşi le despărţea o frontieră, semănau întru totul cu feţişoara de la Ivalo, doar că erau mai crescute; încolo la fel de subţiri şi de suple, acelaşi păr de pai şi cenuşă lăsat pe umeri, aceiaşi ochi luminoşi şi adânci ca o noapte de vară cu lună plină, şi aceeaşi paloare a obrazului, pe care o socotesc un semn de timiditate, chiar dacă nu s-ar potrivi cu mersul lor puţin zvăpăiat şi cu

gesturile prietenoase.

Cred că mâine seară am să fiu pe aceeaşi latitudine cu Ivalo.

Se vedeau munţi în zare, cu crestele înzăpezite, dar cu coastele de piatră golaşe prea povârnite să prindă zăpada. Am avut noroc ca soarele, în coborârea lui piezişe şi interminabilă să se ascundă după un perete de stâncă, şi camera a intrat în penumbră, aşa că m-am culcat strângând ochii tare. Venise un

Mercedes din Germania, cu o pereche, cred că bărbat şi nevastă, dar ar fi putut fi frate şi soră, judecând după proporţii şi greutate. Când au coborât din maşină, tocmai veneam de la plimbare, pământul le-a gemut sub picioarele enorme şi grele, cred că peste numărul cincizeci, dacă poate cineva să-şi închipuie. Nu ştiam cum au să încapă în cameră, şi dacă podeaua de lemn o să-i ţină. Această pereche infirma vechea teorie cu originea omului, căci de-o rămâne adevărat că ne tragem din maimuţă, apăi strămoşul lor nu putuse să fie decât elefantul.

Am avut nenorocul să ia camera de alături. Aţipisem când au venit de la masă, m-a trezit călcătura greoaie care făcea să tremure tot hotelul, şi când au intrat în cameră mi s-a părut că peretele dinspre mine se încovoaie de presiune. Am auzit paturile gemând odată, puternic şi pe urmă au tăcut, strivite şi înăbuşite, n-au mai avut glas să scârţâie. Pe ei însă i-am auzit sforăind până târziu, în contratimp şi parcă luându-se la întrecere. O asemenea dezlănţuire de forţe sonore nu mai auzisem niciodată; dacă n-aş fi fost stupefiat, m-ar fi luat groaza. Dar nu m-am enervat, ci m-am ridicat în coate şi am stat să ascult, cu o intrigare în creştere, şi fără ca să-mi slăbească atenţia.

După un timp am căzut în pernă, m-a cuprins somnul fără nicio trecere, mi-am pierdut cunoştinţa, istovit ca de o canonadă şi am dormit dus câteva ceasuri.

M-a trezit liniştea, care este şi ea o senzaţie pentru unii oameni, nu mai puţin puternică decât zgomotul. Vecinii amuţiseră, istoviţi şi ei probabil, fiindcă sforăitul consumă energie, pe neştiute. N-am mai putut să adorm, am stat în pat să se împlinească opt ceasuri de când mă culcasem, apoi m-am pregătit de plecare, umblând cu grijă, să nu fac vreun zgomot care să dezlănţuie iarăşi sforăiturile. De ce atâta bună-cuviinţă, la urma urmelor? Mi-era şi ciudă, mă gândeam ca la plecare să trântesc uşa, dar nu m-am ţinut de cuvânt, am închis-o cu grijă şi m-am socotit un om de nimica.

Eram în schimb mândru de mine că îmi cususem un nasture la vechea mea haină de călătorie. E al treilea drum pe care îl facem împreună, m-au împresurat aducerile aminte, vesele, duioase, melancolice sau triste. Dacă m-aş apuca să fac din ele o carte, ar ieşi o poveste mult mai bogată decât a pledului care a devenit pătură de călcat rufe, cel mai vechi obiect din câte am în casă.

Nu sunt strângător, nu ştiu ce mi-a venit să bag în buzunar o sfoară de Manilla, găsită în cameră, albă şi frumos răsucită, lungă de vreo doi metri; la ce-ar fi putut să-mi folosească?

Sau poate m-a mirat, fiindcă n-am mai văzut de zeci de ani asemenea sfoară, de pe vremea când mă ocupam de corăbii;

astăzi a înlocuit-o nailonul, şi oamenii mai tineri nici n-au să ştie despre ce este vorba.

Ultimul obiect pe care mai aveam să-l pun în valiză, era ceasul deşteptător, de pe noptieră, aflat şi el la a treia călătorie cu mine. îl pusesem să sune la şase, dar nu mai fusese nevoie.

Se făcuse exact ora şase, şi când am pus mâna pe el, şi-a dat drumul, atât de strident şi atât de neprevăzut, încât am rămas ţeapăn, incapabil să fac un gest ca să blochez soneria. Pereţii de lemn amplificau zgomotul, îmi

închipui cum îl transmiteau în odaia de alături şi n-au trecut decât două clipe ca să se pornească sforăiturile, ca nişte tunete, că se clătina tot hotelul.

Am coborât scara de lemn cu o precauţie inutilă, lăsându-mi o parte din greutate pe balustradă ca să nu scârţâie treptele. Uite aşa mă prostesc uneori; sforăiturile ar fi acoperit orice zgomot, chiar dacă m-aş fi dus tumba până la picioarele scării.

Uşa de la intrare era încuiată, şi nu se vedea nimeni; nu puteam s-o învinuiesc pe hotelereasă, îi spusesem că plec la şase şi jumătate. Am aşteptat pe scări, cu valiza în braţe, dar n-am pierdut timpul, ci am trecut în caiet fel de fel de gânduri.

Apoi am notat cum îmi spăl rufele singur, seara, în cameră, fiindcă are importanţă în viaţa mea de călătorie şi poate să fie învăţătură. În alte rânduri îmi luam un geamantan de cămăşi, şi bineînţeles nu puteau să-mi ajungă. Întârziam câte o zi într-un oraş şi în altul, ca să le dau la spălătorie. Luasem şi acum mai multe cămăşi, chiar şi câteva albe, pentru nu ştiu ce împrejurare, dar uite că la Kiev nu avusesem inspiraţia să-mi pun una, curată şi neşifonată; poate directoarea restaurantului mi-ar fi găsit loc la o masă. Din toate am folosit cu precădere două colorate, deşi ar fi putut să fie doar una. Sunt cămăşi dintr-un material neşifonabil, şi după ce le ţin o jumătate de oră în apă caldă, ou un detergent bun la toate, pe deasupra cu un miros proaspăt, rău-mi rămâne decât să le clătesc şi să le pun pe un umeraş, deasupra chiuvetei; dimineaţa sunt uscate şi netede. La fel procedez cu restul rufăriei, în afară de pijamale, care nu se pot spăla cu aceeaşi uşurinţă. Şi uite cum aş putea să fac ocolul pământului eu o singură cămaşă. I-aş spune cămaşa fericitului, uitând că fericitul n-avea niciuna.

Dacă am văzut că se făcuse ora şase. şi jumătate şi nu venea nimeni, am mai aşteptat cinci minute pe urmă am

ciocănit la uşa biroului, a bucătăriei, a magaziei, a restaurantului, întâi cu discreţie, apoi mai tare, iar la sfârşit am bătut cu pumnul.

Se zisease atâta gălăgie că acoperea până şi sforăiturile, ba după un timp le-a făcut chiar să înceteze, în schimb am auzit paturile trosnind tare; nemţii, treziţi din somn, se întorceau pe o parte.

Şi uite atunci ce-am făcut cu sfoara de Manilla pe care o luasem parcă prin inspiraţie: am legat valiza cu ea, şi i-am dat drumul jos, pe o fereastră de pe palierul aflat la jumătatea etajului, fiindcă în holul de la intrare nu era niciuna, ci numai uşa, încuiată. Am lăsat să cadă şi sfoara, care-mi fusese de-o folosinţă nebănuită, apoi, ţinându-mă cu mâinile de pervaz, mi-am dat drumul în jos şi pe urmă am avut de sărit mai puţin de doi metri. Nu asta era primejdia, ci s-ar fi putut să mă vadă vreun trecător, care să pună mâna pe mine, crezând că fug fără să plătesc camera. Mă gândisem şi mă bizuiam pe nota de plată, pusă bine, deşi numai întâmplător, fiindcă de obicei nu păstrez asemenea hârtii; ministrul meu de finanţe n-are nevoie de ele. Noroc că nu m-a văzut nimeni şi pot să spun că norocul a fost cu atât mai binecuvântat cu cât, seara, căutându-mă prin buzunare, frunzărind caietul şi răscolind valiza am constatat că nota de plată nu era nicăierea.

Zece minute după ce plecasem, un ren a ieşit din lăstăriş şi mi-a sărit înainte. Deşi nu mergeam repede, n-aş fi putut nici să frânez, nici să-l feresc. Noroc că s-a ferit singur, a avut doar o clipă de zăpăceală, cât ne-am uitat unul la altul, pe urmă a zbughit-o înapoi, de unde venise. Ştiam ce-aş fi păţit, dar oare ce preţ o avea renul? Pertti uitase să-mi spună, se mulţumise doar să cobească.

Lung a fost drumul până la Narvik şi proastă şoseaua!

Şi nu peste tot mergea pe malul fiordului. Adesea urcam o coastă de munte, în serpentine sucite, urma un

podiş, o vale, o altă coastă, într-un peisaj frământat care nu voia să se liniştească. Satele erau la distanţe mari unul de altul, în schimb între ele întâlneam des case răzleţe. Natura căpăta tot mai multă vlagă, era ca la un sfârşit de iarnă, când toate încep să reînvie, iar ziua se tot măreşte; mi se părea ciudat că aici se mărea noaptea. Am văzut pajişti cu iarbă înverzită, cărora le dusesem lipsa. Între animalele domestice au apărut oile, în grupe mici, pe care nu le pot numi turme. Erau cam firave, la limita zonei lor de existenţă, mai pitice, supuse aceloraşi legi ca arborii, şi oricât ar fi de imposibil să atribui unei oi asemenea caracteristică, mi s-au părut palide; poate prin privirea puţin vagă, prin mişcarea nesigură.

La început mi-am închipuit că era o trăsneală, de aceea am oprit să mă asigur că vedeam bine. O casă aflată pe coastă, sub nivelul şoselei, avea garajul la etaj, iar la parter locuinţa.

De ce m-oi fi mirat atâta? De-acolo înainte am văzut multe, toate la fel, şi cu bune motive; un pod de lemn lega garajul de şosea, şi astfel accesul maşinii era simplu, pe când dacă ar fi trebuit dusă jos, se creau complicaţii penibile, ca să nu spun că ar fi fost imposibil. Oamenilor le venea mai uşor să coboare, pe treptele săpate în coastă, sau pe o scară interioară.

Dacă socotisem că era o idee sucită, pe urmă mi-am dat seama că veneam cu o judecată făcută dinainte; aşa ne-am obişnuit, să fie garajul jos, şi casa deasupra; de ce nu altfel?

De atunci înainte am fost cu ochii în toate părţile, sunt şi astăzi, n-am uitat şi tot caut. Degeaba! Oricât ar fi povârnişul de aspru, oamenii sapă, fac drumuri în serpentine scurte, prăbuşite, că-i un chin să bagi maşina pe-acolo, şi nu vor să pună garajul deasupra. Abia acum aş putea să mă mir cu dreptate.

Când am ajuns iar pe malul fiordurilor, lăsând munţii

deasupra, a a părut o lume mai densă; nu că aş fi văzut mulţi oameni, mergeam şi-aici kilometri fără să-mi iasă unul în cale. Dar erau pe undeva, şi existenţa lor crescută mi-o dovedeau stelajele lungi şi înalte, înşirate pe lângă apă, pentru uscatul peştelui. Acesta nu putea să pice din cer, cineva trebuia să-l pescuiască, să-l spintece, să-l săreze, să-l întindă la vânt şi la soare. Şi cineva avea nevoie de el, altfel ce rost ar fi avut osteneala? N-am văzut nici bărcile, nici pescarii. Dar Sin spatele acelor cherhanale cu stelaje lungi şi înalte cât casă, mi s-a părut că mulţime de oameni aşteaptă să se usuce peştele, aşa cum plugarul aşteaptă să se coacă grâul. Eram pe aceeaşi latitudine cu Inari.

Ca să nu aştept feribotul, am ocolit un fiord lung, pe o şosea proastă. Nu mi-aş fi închipuit că pe un sol de piatră, între munţi şi apă, o să fie atâta praf cât am răscolit acolo, poate ca nicăieri şi ca niciodată, dacă las la o parte Bărăganul nostru pe vreme de secetă. Era soare, cer albastru, dar mi se păreau inutile, aş fi vrut să plouă, ca să scap de pedeapsă. De plouat a început să plouă, dar abia după ce înghiţisem tot praful, şi ieşisem de mult la şoseaua asfaltată, care, chiar dacă nu era din cele mai bune, o socoteam strălucită prin comparaţie. A

plouat toată ziua, şi ziua următoare, dar praful parcă tot nu s-a luat de pe mine.

Până să înceapă ploaia am întâlnit privelişti îmbogăţite, costişe pline cu flori galbene, ca rapiţa, apoi altele, violete, pe tulpini ca de urzică. Erau culori pe care le şi uitasem. Abia acum, când le regăsisem, puteam să-mi dau seama ce rece fusese natura tot timpul după Rovaniemi, unde tundra cărămizie pro

Iecta în aer un ultim val de căldură. Eram încă la nord de

Cercul Polar, dar aici, pe malul oceanului, vara avea un mare avans faţă de vara Finlandei, golaşă şi zgribulită.

Din păcate, când a început să plouă, tot ce mă încălzise mai înainte s-a scufundai în neguri şi atunci s-a aşternut peste lume o atmosferă întristătoare de toamnă. Aşa am ajuns la Narvik, care socoteam că va marca întoarcerea în geografia europeană. Înainte nu-mi închipuisem deloc că voi ajunge vreodată mai departe de oraşul acesta, aflat la limita închipuirii mele. El reprezenta pentru mine cea mai nordică năzuinţă, şi ce urma de acolo înainte era o zonă extracontinentală.

Am intrat în oraş cu amintirea războiului; fusese unul din locurile dramatice, un început de capitol în istoria vremii.

N-am găsit nicio urmă, decât un muzeu care vrea să amintească debarcarea şi ocupaţia, dar e prea sărac ca să izbutească, şi reprezintă mai degrabă o divagaţie.

Nemţii au urmărit să aibă în mână portul, pe unde se transportă minereul de fier adus din Suedia. Aşa cum au venit, aşa s-au dus, şi parcă n-au fost niciodată. Oraşul n-are ruine, nici cicatrice, trăieşte în tihnă, cu înlesnire, judecând după case şi după vitrine, poate chiar cu puţină opulenţă, dar discretă, ca să nu fie antipatică. Seamănă cu o staţiune de vilegiatură, şi alpină, şi marină, între munţi şi fiorduri. Dar chiar în centru se ridică un masiv de minereu ruginiu, parcă şi el un munte, şi până să se încarce pe vapoare, după ce a fost descărcat din trenuri, sluţeşte oraşul. Fiindcă el aduce bunăstarea, niciun primar n-ar putea să-l desfiinţeze. Însă acum, dacă e pace şi bogăţie, ar merita să se facă orice eforturi ca să-l mute mai departe, cu tot cu portul şi cu calea ferată. Cred că nici pe soare n-aş fi judecat altfel, deşi e drept că ploaia agravează impresiile proaste. Măcar să se facă un paravan decorativ, o uriaşă pânză pictată prinsă pe cabluri, să aibă de lucru pe săturate toţi pictorii oraşului. Aşa a făcut la Oslo primarul, i-a poftit pe artişti să decoreze primăria, să nu se sfiască, şi a ieşit o treabă frumoasă.

Fiindcă ploua, am mâncat mai devreme; la cinci şi jumătate eram gata şi nu mai aveam ce face, decât să mă plimb pe stradă cu umbrela deschisă. Am mâncat peşte, nici nu s-ar fi potrivit altceva, peştele se vestise de departe, când am întâlnit primele cherhanale.

Într-un parcaj am văzut o căsuţă pe roate, nu o rulotă tractată, ci o cabină destul de spaţioasă ca să-ţi poţi duce viaţa în ea, montată pe un şasiu de camionetă; ceva în felul cum a avut Steinbek, în călătoria lui pentru descoperirea Americii.

M-am uitat pe ferestre, nu era nimeni înăuntru, şi dacă ar fi fost posibil să dorm acolo, ca să văd cum este, n-aş fi pregetat, deşi aveam cameră. Regret că nu m-am gândit şi n-am încercat mai demult; poate m-am înşelat socotind că asemenea fel de a călători, eu casa în spinare, nu mi se potriveşte. Ce-i drept, conducerea maşinii este mai anevoioasă, trebuie să mergi mai încet, apoi să accepţi unele restricţii; în schimb mare lucru să poposeşti unde-ţi trece prin minte!

Fiind prea târziu pentru orice experienţă, m-am dus la hotel, trecând odată cu strada principală pe sub muntele de pirită. Era prea frig pentru o plimbare mai lungă, aşa că la ora şase şi jumătate mă aflam la adăpost, într-o cameră nu mai mare decât casa pe roate.

Ca să vezi câte le dă oamenilor prin minte! în dulap am găsit un umeraş care reprezenta o balerină făcând spagato.

Haina se pune pe picioarele ei, întinse şi stilizate, ca să aibă destulă lungime. Deşi nu socoteam că ar fi fost ceva ruşinos, mi-am pus haina alături. Dar fantezia nu era terminată: am mai văzut şi un umeraş pneumatic; pliat, nu ocupă loc nici cât o batistă; când îl umfli, îşi ia forma, mai rotunjită şi mai bine mulată decât oricare altele, aşa că haina nu riscă să se deformeze. Pentru proiectanţii de articole sanitare, am de semnalat sifonul de la lavoar, care

de fapt este un decantor de jumătate de litru; pentru cât ar putea să coste mai mult, îşi scoate banii cu prisosinţă. Am scormonit peste tot, ca să mai treacă timpul, dar n-am mai găsit altceva, şi la şapte m-am întins în pat cu ochii închişi şi cu mâinile sub ceafă.

— Nu se culcă nimeni atât de devreme, ce naiba! Urmau câteva ore pierdute, eram prea obosit ca măcar să-mi aleg gândurile şi să-mi fac planuri, când deodată mi-am adus aminte că Narvik se află pe aceeaşi latitudine cu Ivalo, unde simţisem prima oară apăsarea luminii. Ce folos că aveam de acolo amintirea frumoasă a feţişoarei care se plimba cu câinele, dacă mă chinuisem atât în ziua prea lungă! Ajungând cu gândurile aici, am deschis ochii, şi am văzut cu uimire că se făcuse întuneric. Cauza erau şi norii, dar oricum, puteam spune că afară se lăsa în sfârşit o noapte adevărată.

După două zile cât făcusem de la Capul Nord, acum eram în plină întoarcere.

e

Totul îmi era potrivnic, ploaia, frigul şi şoselele proaste.

Un pod suspendat peste fiord, la ieşirea din Narvik a fost ultima iluzie împlinită; stătea acolo singur, bătut de vânt şi de burniţă, şi cum n-a trecut nimeni în timpul cât am zăbovit să-l privesc dintr-un bun loc de observaţie, părea că nu foloseşte nimănuia. Totuşi, era făcut de oameni, ştiam cu ce muncă şi cheltuială. Şi cât trebuie oamenii să gândească mai înainte, şi câte calculle trebuie să facă! Dar când îşi pun ceva în minte pot să concureze nu doar cu natura, ci chiar cu închipuirea, care i-a ajutat să facă salturile cele mai mari din istoria civilizaţiei. Desigur, ei nu vor izbuti niciodată să construiască o singură celulă din creier, şi nicio simplă articulaţie de falangă. În schimb construiesc aparate şi maşini care iau asupra lor funcţiunile creierului şi ale falangei, ba le

îndeplinesc mai repede şi mai bine. În fond, aşa cum sunt limitate elementele peisajului, natura e limitată în toate structurile sale. Fiinţele vii, de pildă, sunt concepute pe un principiu unic şi există prin aceleaşi funcţii. Omul, în ceea ce creează, merge mult mai departe şi sigur că depăşeşte natura.

Am privit peisajul din jur şi da că-i lipsea adâncimea, fiind îmbrăcat în neguri, n-aveam decât să mi-l amintesc pe cel de ieri, când soarele lumina puternic fiordurile. În ionele locuiri, dacă n-ar fi fost zăpadă la creste, m-aş fi crezut pe coasta Dalmaţiei, la Kotor, unde marea intră adânc şi decis, în inima uscatului, dând naştere unui element geografic care ar putea prea bine să se numească fiord, fiindcă seamănă cu fiordurile Norvegiei. La fel cum ar semăna, iama, cu o vegetaţie mai ostenită, cele de pe coasta spaniolă, în Galicia, care atât că nu se numesc fiorduri, ci *nas*. Ducându-mă şi mai departe, şi evocând cele mai memorabile privelişti din câte văzusem, trecătorile făcute de ape în munte, cascadele, prăpăstiile, piscurile, nimic nu mi se părea mai frumos, şi n-ar fi părut nimănui dacă venea fără prejudecată, decât podul de la Narvik, oricât ar fi apăsat balanţa în paguba lui, ziua urâtă, şi dacă lăsam la o parte alte poduri, şi la alte lucrări făcute de oameni, încă şi mai frumoase.

Nu ştiu ce –, am mai sperat în drumul până la Fauske, poate mă mai gândeam să merg înainte, aş mai fi avut un drum de aproape o mie de kilometri în lungul fiordurilor, până la

Trondheim, cum plănuisem, prea lacom. Am simţit că mi se apleacă şi-am apucat-o pe şoseaua lui Pertti, cam în locul unde treceam Cercul Polar a patra oară. Cred – însă că în realitate l-am trecut de mai multe ori în ziua aceea, fiindcă m-am tot dus şi m-am tot întors în căutarea şoselei ascunse. Dar după ce-am găsit-o, nu mi-a trebuit niciun sfert de oră să ajung la frontieră, unde soarele a ieşit din

nori, luminând pământul

Suediei deschis înainte larg şi liber. Aşa am scăpat de E8, artera continentală care mă chinuise atâta, şi ajunsese ca la

Fauske să mă scoată din fire. Sigur că fusese doar o neşansă, eu însă eram supărat pe toate şi mă bătea gândul ca nici să nu mă mai întorc în Norvegia, săptămânile – viitoare, după Stockholm, cum proiectasem. Spre norocul meu n-am mers atât de departe cu supărarea, şi nu mi-am dus gândul până la capăt. Câţiva dintre oamenii mari ai Norvegiei m-au făcut să uit toate necazurile. Dar a trebuit să ajung la Oslo ca să-mi dau seama ce mare ar fi fost păcatul dacă nu mă duceam acolo.

Deocamdată goneam spre răsărit, cu soarele mai mult din spate, pe o şosea care se alinta cu văile şi colinele, cu câmpia, ca o pisică învăţată să se răsfeţe. Era o şosea plină de unduiri molcome şi calde, o şosea felină, dacă mi-o fi îngăduit să spun astfel, fiindcă aştepta s-o mângâi, iar ea în schimb torcea fericită. Niciodată în drumurile mele, oricare mi-ar fi fost bucuria şi fericirea, n-am întâlnit o şosea să se ofere atât de deplin şi cu atâta încredere, până în intimitatea ei cea mai nebănuită.

Eram singuri, numai noi doi, ca într-o călătorie de dragoste, dăruindu-ne unul altuia. Totul concura spre a fi voluptate, câmpia abia ondulată, lumina venită din spate, deplina singurătate şi marea, ghicită departe în faţă.

Aveam însă o grabă care creştea odată cu kilometri şi de la un timp nu mi-a mai îngăduit să-mi păstrez starea de beatitudine. Prima localitate din singurele două aflate în cale, era la o sută patruzeci de kilometri şi abia după ce am trecut frontiera mi-am dat seama că trebuia să ajung acolo în mai puţin de o oră, înainte de două şi jumătate, când se închideau băncile. Aveam asupra mea puţină monedă norvegiană, încolo doar cecuri de călătorie, care nu se schimbă oriunde. Şi era vineri; băncile nu se mai

deschideau decât luni dimineaţa.

Mi-am pus nădejdea în maşină şi în şoseaua aceea fără viraje, doar uşor ondulată, pe care o sută patruzeci de kilometri nu s-a văzut nimeni, cred că nici păsări în aer. Nu-mi rămânea decât să ţin bine volanul şi să apăs pe acceleraţie „amestecând grijile viitoare cu bucuria vitezei. Ca să ajung la vreme, acul kilometrajului trebuia să fie mai sus de o sută patruzeci, şi să rămână aşa tot timpul. Pentru atât nu trebuia să facem eforturi, nici eu nici motorul, maşina ştia să fugă fără să se zbuciume şi să se zbată, cred că de la o anumită viteză înainte ar putea să şi zboare. Mai greu era să nu las acul kilometrajului de capul lui, fiind gata oricând s-o ia înainte

În Arjeplog, cum se chema prima localitate, un orăşel parcă aflat în concediu, fără mişcare şi fără treabă, am intrat la ora două şi douăzeci şi cinci de minute şi nu se făcuse două şi jumătate când am ajuns la bancă; numai că se închisese la două, călcând regula, în spiritul tolerant al provinciei.

Nu mi-a fost bine, dar n-o să-mi povestesc tot timpul necazurile. Am fost îndrumat la muzeul de alături, şi acolo, nu ştiu de unde şi cum, casieriţa de la intrare mi-a schimbat coroanele norvegiene în monedă locală; nu aflasem cursul, nu cunoşteam banii, mă uitam la ei ca mâţa în calendar, pe când casieriţa mă poftea să vizitez muzeul. Cred că i-am răspuns cu o privire tâmpită, gândul fiindu-mi la ce aveam de făcut de aici înainte.

După câteva socoteli simple, m-am dumirit ce însemnau banii pe care îi aveam în mână; dacă voiam să mă duc la

Stockholm, nu mi-ar fi ajuns nici pentru benzină.

Pentru început, nu aveam ce face decât să merg înainte.

Odată pornit mi-am recăpătat calmul, într-o măsură care m-a mirat şi pe mine. Dacă împrejurarea era atât de

gravă cum mi se părea mie, atunci trebuie să admit că m-am purtat cu bravură. E drept că mă ajuta şi şoseaua, frumoasă şi goală ca înainte, şi gândul că până seara rămâneau destule ore, ca să am când lua o hotărâre cuminte.

În cea de a doua localitate, Arvidsjaur, un orăşel atât de asemănător cu primul că nu mi le pot aminti decât împreună, am intrat la biroul de informaţii turistice, să întreb cam pe unde ar fi bine să rămân până luni dimineaţa, fiindcă aşa chibzuisem, calm şi cu bunăvoinţă, să aştept ziua când se deschideau băncile. Nu era un necaz prea mare, la urma urmelor, un prizonierat de două zile şi jumătate, care ar fi fost un foarte nimerit timp de odihnă, cu condiţia să nu-mi rod zăbala. Iar dacă s-ar fi putut să mă opresc chiar pe malul mării, atunci prizonieratul s-ar fi transformat într-o bucurie.

Dar ce să vezi, întrebând într-o doară, am aflat că biroul turistic primea cecuri de călătorie. Am schimbat repede o sută de mărci germane, şi după ce am plecat şi am făcut socoteli în minte, iar m-a prins grija că luasem prea puţin şi n-avea să-mi ajungă până luni dimineaţa. Nu voiam să mă întorc din drum, ajunsesem destul de departe şi atunci, îmbărbătându-mă încă o dată, mi-am spus că soluţia era economia. Singura cheltuială pe care n-o puteam reduce, rămânea benzina. Pentru rest, să mă întind cât îmi îngăduia. plapuma.

Cu această intenţie, la cinci şi jumătate am oprit la un chioişc de pe marginea drumului, pe lângă o aşezare de oameni, şi pentru şase coroane am căpătat doi crenvurşti fierbinţi, cu pâine caldă, cu muştar şi sos picant de roşii, şi cu un fel de salată, toate puse într-o farfurie de carton pe care am luat-o în maşină. Am mâncat pe îndelete şi ou plăcere, aşezat în faţa volanului, cu toate instrumentele la *zero*, în poziţie de odihnă, şi asta mi-a fost masa de seară. M-am cam mânjit pe mâini, dar pe urmă mi-a fost bine. Aşa

am intrat în Skelleftcă, voios de parcă veneam în vilegiatură. Să fi fost oare numai de la cei doi crenvunşti?

Propovăduiesc de multă vreme mâncarea frugală şi dacă uneori sar peste o masă, mi se pare că-i o victorie. Dar desigur, sunt limite, şi dacă nu le-am simţit decât poate abia astăzi, înseamnă că mai înainte n-am ajuns chiar până la ele, sau au rămas într-o vreme uitată.

Nu prea mai este timp de povestit întâmplări din afara drumului, totuşi cum să nu mă gândesc la doamna aceea foarte frumoasă, pe care am văzut-o într-o zi ininând în casă, căci locuiam de partea cealaltă a străzii, atât de palidă şi pierdută, încât, fiind destul de prieteni, mi-am îngăduit s-o strig şi s-o întreb ce o doare. Cum nu se ferea de mine, căci îi cunoşteam binişor viaţa, mi-a mărturisit că tocmai se întâlnise cu un om care o tulburase mult de tot într-o vreme, apoi dispăruse.

Acum se întorsese pe neaşteptate, dar absenţa fusese atât de lungă, că nimic nu mai putea să se lege, nu rămânea nicio speranţă, ci numai regretele dureroase. I-am spus, după obişnuinţă:

„Lasă, o să uiţi!” Ea mi-a răspuns: „Niciodată!”

Nu trecuse un sfert de oră, când a apărut la fereastră, în plină lumină a soarelui, muşcând cu poftă dintr-un sandviş, veselă şi strălucitoare. „Ştii ce-a fost? Cred că mi-era foame!”

mi-a spus, cu cel mai fermecător dintre cinismele feminine.

Vorba este că după ziua începută prost, după grijile care nu-mi dăduseră pace nici măcar pe şoseaua frumoasă, m-am simţit alt om după ce mi-am potolit foamea, atât de frugal de altfel, încât intrând în Skelleftcă, pe seară, toate mi-au mers în plin şi chiar eu însumi eram mulţumit de mine. Îndrumat de biroul de informaţii turistice, pe care îl descoperi repede în toate oraşele, cunoscut de toată lumea şi marcat pretutindeni cu acel internaţional I mare, verde

pe fond alb, vizibil de la distanţă, am găsit uşor casă, mai departe de centru, ceea ce nu putea să-mi displacă, mai ales că depărtarea nu însemna mai mult de cinci sute de metri. Era într-un cartier liniştit, cu vile curate, doar la adresa mea am găsit un blocuşor cu etaj şi mansardă. Un gospodar cumsecade, roşcovan, robust dar cam molatec m-a poftit să bag maşina în curte, unde erau chiar marcaje pentru parcare. După aceea însă m-a dat pe mâna nevestei, iar el a rămas pe afară, cu nu ştiu ce treabă. Nevasta cred că era şi ea cumsecade, dar cam hrăpăreaţă fiindcă a vrut să-mi mai smulgă zece coroane, peste ce ştiam de la

Oficiul turistic, pe motivul că în preţ nu intra şi lenjeria. N-ar fi fost mare lucru, ca să nu-mi mai bat capul, dar mi s-a părut ceva prea balcanic pentru o latitudine atât de nordică.

(Eram pe aceeaşi paralelă cu Kajaani, şi atunci, ca să vezi ce simetrie a dracului, mi-a venit în minte întâmplarea de la motel, unde tânărul recepţioner mi-a ciupit cinci mărci finlandeze, ca să-mi reţină cameră în altă localitate.) La refuzul meu, de care mă miram primul, femeia a încercat să se tocmească, a scăzut pretenţiile la jumătate, dar am rezistat în continuare, cu o energie inexplicabilă după doi crenvurşti, tot ce fusese masa mea de seară.

De mult mă învăţase un prieten să nu risipesc banii pe cereri fără justificare, spunându-mi că nu aşa câştigi stima oamenilor şi nici măcar simpatia. Am încercat de câteva ori şi am văzut că avea dreptate, dar pe urmă n-am mai ţinut seama, din lipsă de energie sau din plictiseală.

După o ultimă insistenţă, femeia a spus OK, uitându-se la mine cu o ciudă admirativă. Pe urmă a fost plină de bunăvoinţă, a dus cearşafuri curate, a înfăţat patul, m-a poftit să mă folosesc de frigider şi de plita electrică aflate într-un fel de anticameră. Duşul însă se afla la subsol, avea să mi-l arate bărbatul, care se plimba pe afară. Am uitat să

spun că dacă exista o curte, nu exista şi poartă; intrarea era slobodă. Dar nu mă temeam că o să-mi umble cineva la maşină; ultima mea grijă fusese când o lăsasem noaptea în pădure, la sauna lui

Pertti, din Lampăălă. Auli, care fusese în România şi văzuse cum se pun bine ştergătoarele de parbriz în parcaje şi ce precauţiuni se mai iau ou maşinile, mă asigurase încă din ziua când ajunsesem la Helsinki, că nu trebuie să-mi fac asemenea grijă. În sfatul ei am simţit un orgoliu pe care l-am admis fără parapon. Căci dacă ea fusese în România, fusesem şi eu în

Italia şi făcând comparaţie între moravurile de acolo şi năravurile noastre, nu-mi era ruşine.

Voiam să cobor ca să văd oraşul, dar femeia se pusese pe vorbă şi nu m-a lăsat până nu mi-a spus toate necazurile: că pe la ei nu curge lapte şi miere şi câinii nu umblă cu covrigi în coadă; că trebuie să muncească din greu, de dimineaţa până seara, să se spetească, să spele rufe, să deretice odăile, altfel nu iese la socoteală, şi nu-i dă mina să ţină o servitoare; că bărbatul stă mai mult pe afară, ca să nu-l pună la treabă.

Toate acestea în mai puţin de cinci minute; avea debit şi ştiinţa sintezei, şi pe deasupra darul de a se face înţeleasă într-o limbă cu totul necunoscută de mine. Încercam să-i închid gura;

nu-mi lăsa timp pentru o singură vorbă. Dădeam să mă îndrept către uşă; îmi tăia drumul şi turuia înainte. Iar pezevenghiul de bărbat păzea curtea. Dar până la urmă am izbutit şi eu să pun o întrebare: „Ce părere ai despre Greta Garbo?” Mi-a răspuns fără să ezite, ca şi cum meditase dinainte: „O stricată!”

Acest cuvânt, în suedeză, mi-e mai necunoscut decât toate celelalte. Dar l-am înţeles ca în limba mea, după ton, după mimica ei încărcată de dispreţ şi scârbită, după un gest de lepădare, cu mâna, după o unduire lascivă a

şoldului, o izmeneală pe deplin sugestivă. „Dar Ingrid Bergman?” am întrebat-o. „O stricată!” „Şi Candice Bergen?” „Stricată!” „Păi, am zis eu, asta nu-i suedeză!” „Ce-are a face?! Tot o stricată!”

Duşul de la subsol, cam primitiv, cu ciment pe jos, avea în schimb presiune şi apa era fierbinte. L-am folosit îndelung, fără nicio constrângere, puteam să stropesc oricât, şi nu mă păzea nimeni. Pe uşă atârna un sul mare de hârtie absorbantă, lat de o jumătate de metru şi cred că avea o sută de metri lungime; desfăşurat şi înfoiat ar fi fost cât o căpiţă. Nu ştiu de ce era pus acolo, doar nu mă puteam şterge cu hârtie pe tot corpul! Am văzut la fel pretutindeni, la lavoarele restaurantelor, la hoteluri, în locuri publice. Te prinde mila. Câte cărţi se pierd în această hârtie batjocorită! Au oare chiar atât de multă?

La ora şase seara oraşul era gol, toate prăvăliile închise, chiar şi restaurantele. M-a prins o îngrijorare retroactivă: unde aş fi mâncat dacă n-ar fi fost crenvurştii? De staţiile de benzină nu mai vorbesc: au pompe automate şi acum le cunosc rostul, le folosesc cu precădere, fiindcă operează şi-o reducere de preţ, prin economisirea unui salariu, al omului care serveşte şi a devenit disponibil.

Vremea s-a încălzit dintr-odată; seara, termometrul arăta douăzeci şi unu de grade. Totuşi, nu se vedeau oameni, stăteau prin case, fără să se bucure de vremea frumoasă. Sigur că mulţi erau plecaţi, fiind sfârşit de săptămână. Dar nu pleacă toată lumea, mulţi lucrează în continuare, apoi sunt bătrânii, nevolnicii şi nevoiaşii, leneşii, plictisiţii, cei fără chef de viaţă.

Nu se vedeau nici aceştia. Fără mai nimeni, oraşul părea părăsit, deşi i se simţea prosperitatea. M-am plimbat mulţumit pe străzi curate, în cartiere moderne, cu vile frumuşele, adormite în tihnă şi linişte. Am presimţit că urmează o bucurie în drumul meu mai departe, după atâtea zile urâte, şi m-am dus la culcare cu o dispoziţie

atât de optimistă, încât multă vreme nu mi-a venit somnul. Mă gândeam că şoseaua de aici înainte mergea numai pe malul mării, până departe. De Stockholm mă despărţeau aproape nouă sute de kilometri; eram hotărât să-i fac fără grabă.

Oboseala adunată în mine, fără să fie vizibilă, înăbuşită de dispoziţia bună, m-a împiedicat să dorm mai mult de cinci ore. Când m-am trezit, la trei noaptea, soarele era în fereastră, deşi am coborât multă latitudine. Aici nu cred că mai poate să rămână pe cer tot timpul şi aşa, cu toată vremea senină, nu am de ce să regret că nu am căutat să-l văd la miezul nopţii. Cred că ultima ocazie am pierdut-o la Burfiord, când, deşi nu avea să apună, s-a ascuns după un perete de stâncă. Totuşi, nu mă socotesc prea în pagubă, fiindcă, deşi n-am ajuns să-l văd niciodată, l-am *ştiut* în fiecare miez de noapte, după nori sau după un munte, şi eu eram acolo, nu mă despărţea de el poziţia noastră în spaţiu, a unuia faţă de celălalt, ci doar un obstacol.

Întocmai cum presimţisem, a urmat o zi desfătătoare, cu bucurii născute una din alta, amplificându-se şi ducându-mă până la euforie. Îi voi spune Marea Botnică acestui golf numit aşa poate de un geograf cu inima închircită de ştiinţe scolastice şi care nu iubea apele. Căci ce este el altceva dacă nu un pui al Mediteranei, adus aici de o furtună caldă, la fel cum s-a întâmplat cu Orivesi şi Alta? Aşa mi-a fost dat să simt dimineaţa, ca pe o coastă a Italiei sau mai bine a Spaniei „cu frumuseţile ei mai aspre. Mergeam cu soarele în faţă, dar îmi era prea bine ca să mă supere, iar dacă ar fi fost ceva să mă orbească, apoi nu putea fi decât priveliştea. Nu-mi venea să cred că în aceste locuri reci, nedreptăţite prin forţe telurice, putea să fie o mare atât de albastră, de scânteietoare şi caldă.

Nu mai puţin mediteranean era şi uscatul, o costişă cu planuri denivelate, ca nişte terase unite prin pante line,

ooborând într-o alunecare prelungă până la ţărm şi parcă repetând ritmica liniştită a mării. Îmi părea rău să trec repede prin această grădină, să mă bucur numai în fugă, dar pe asemenea şosea binecuvântată îmi tot venea să merg înainte, fiindcă mişcarea însemna şi ea o bucurie, iar oprirea ar fi fost ca o aterizare forţată.

Am avut doar o mâhnire de dimineaţă, am omorât o pasăre, colorată cu alb şi negru, ca rândunicile. N-aş fi putut face nimic să-i schimb soarta, a căzut ca o piatră în botul maşinii.

Cinci sute de metri mai departe am văzut iarăşi una, moartă în mijlocul şoselei, şi apoi încă vreo două. Aici unde eu simţeam numai bucurie, era o zonă nefastă pentru păsări.

Mai târziu, când voi scăpa din vraja acestei zile, am să-mi amintesc poate ce păsări am omorât în viaţa mea ou maşina.

Gâzele nu le pot pune la socoteală.

Mergeam cu nouăzeci de kilometri pe oră, viteza îngăduită.

Pe şoseaua de ieri nu era nicio îngrădire, şi nici nu şi-ar fi avut rostul. Aici, am înţeles că pădurile care apăruseră şi veneau tot mai aproape însemnau o primejdie de orice clipă. În asemenea împrejurare n-am nevoie de nicio restricţie, micşorez viteza singur, mai mult chiar decât mi se cere. În schimb, restricţiile nejustificate mă înfurie şi nu mă poate calma gândul că oamenii care le impun şi nu judecă înainte, produc pagube atât de mari că nici nu pot să şi le închipuie. Dar nu plătesc ei, din buzunarul lor, şi iată necazul!

La ora opt eram la Urmă, un orăşel de pe coastă, al cărui nume, dacă nu ţin seama de tremă, îl pronunţ cu plăcere, spre deosebire de Skelleftcă, pe care cred că îl scriu ultima oară;

de pronunţat nu l-am pronunţat niciodată, decât în

gând, şi tot mi-am simţit limba împleticită.

Începuse să picure când m-am dat jos din maşină, pe o stradă umbrită de arbori, şi goală. Nu m-am speriat nici de ploaie, nici de pustietate. Ploaia a stat după câteva minute, şi pe urmă am văzut şi câţiva oameni. Întâi câte o femeie bătrână, ici-colo, stând în balconul casei, fără să se mişte, cu şalul pe umeri, deşi era o dimineaţă caldă. Soarele începuse să ardă, aş fi scos de pe mine puloverul, să rămân doar în cămaşă, ca vara, cum parcă nici nu mai sperasem.

După bătrânele din balcoane, am văzut două femei în putere, pe biciclete. Pe urmă un tânăr pe motoretă şi câteva automobile silenţioase. Nu-mi venea să cred că mă aflam în secolul nostru, spre sfârşitul lui şi într-o vreme de zbucium. Mă întrebam cât de fericită era lumea aceasta; poate că nici mai mult nici mai puţin decât alta, şi-apoi niciodată nu ştii cum vrea omul să-i fie viaţa ca s-o poată numi fericită.

M-am simţit eu fericit, şi nu doar pe jumătate, fiindcă pusesem frână goanei din mine şi mă oprisem în acest oraş, care părea nou, ca scos din cutie, făcut din patrulatere trase cu sfoara, cum am visat eu să fie oraşele, cu străzi drepte, ea să vezi până la capăt, şi perpendiculare una pe alta, ca să vezi în toate direcţiile, fără ulicioare sucite, fără fundături unde dai cu nasul în ziduri şi te întorci cu o umilinţă. Nu mă tem de monotonie când se repetă o frumuseţe. Erau şi câteva clădiri vechi, venerabile, dar nu ele determinau stilul oraşului. Şi-o catedrală, de cărămidă patinată, cu rosturile cimentate în relief, ciubucuri frumos rotunjite, care alcătuiau dreptunghiuri perfecte, că păreau o ţesătură etaminată. Ideea nu o fi fost grozavă, dar migala nu fusese degeaba, căci prin această nimica toată se ajungea la o ornamentaţie plăcută şi măcar cu o nuanţă de noutate, căci n-am mai văzut niciodată rosturi umplute mai sus

decât cărămida; şi mi-am dat seama din nou, cum un joc monoton de linii poate fi o ornamentaţie. S-ar plictisi cineva vreodată să privească un fagure de miere, cu celulele atât de egale că stârnesc admiraţia?

În piaţa gării, singurul loc care era mai greoi şi mai sumbru, ca şi cum fumul locomotivelor de pe vremuri s-ar fi aşezat pe ea straturi-straturi şi ar fi apăsat-o, am văzut o orgă de stiolă, aşa am numit-o, deşi la început nu scotea sunete. Şi chiar dacă voia să fie altceva, având alt subiect, continui să cred că nimic nu i s-ar fi potrivit mai bine să fie, decât o sursă de muzică. Pe un soclu circular, ca o placă turnantă pentru locomotive, redusă la o pătrime, (fac comparaţia cea mai imediată, fiindcă alături, în gară erau şi placa şi locomotiva)

se ridica un mănunchi de flăcări îngheţate, care erau de fapt sticlă, şi îmi sugerau nişte tuburi de orgă nemaivăzute. Aşa mi s-au părut, aşa îmi vor rămâne în amintire. Fiecare element al acestui ansamblu voia să spună ceva, şi cine stătea să asculte putea să audă. Sticla avea darul ca odată cu sunetele de orgă să reproducă şi vocea umană; se subînţelegea acolo un cor de copii, de femei şi bărbaţi, de la basul cel mai profund până la cel mai ceresc soprano, cântând un imn de slavă în cinstea acelei zile frumoase. Nici prin minte nu-mi trece să spun că ar fi fost în cinstea venirii mele, deşi poate sunt primul care a auzit această muzică. O, dacă ar fi sunat aşa monumentul lui Sibelius de la Helsinki!

Dar iarna, ce se face cu orga asta de sticlă?

Am spus odată că orice om care aspiră la artă, sau măcar la frumuseţe, ar trebui să vadă Ultima Cena, a lui Leonardo, de la Milano. Că nu toţi pot să ajungă acolo, e o nedreptate. Nu vreau să apropii una de alta, dacă spun că orice sculptor al vremii noastre, şi orice arhitect care înfrumuseţează oraşele, ar trebui să vadă orga de sticlă de la Uimea. Multora nu le-o plăcea, or socoti-o vulgară, unii

or crede că sticla s-a prăpădit de pomană, şi mai bine făceau din ea sifoane, mai ales că seamănă la culoare. Se poate, dar n-am mai văzut alta ca ea, şi cred că n-a mai văzut nimeni, de-aceea are meritul de a fi prima. Cine va vedea-o pe a doua, să-mi dea de veste.

Temperatura la umbră în această dimineaţă, atingea douăzeci şi două de grade. Mă aflam pe latitudinea oraşului finlandez

Kuopio, zona unde se presimţea apariţia renului. Acum renul a dispărut, nu-mi dau seama din ce loc. Ultimul cred că l-am văzut la Burfiord, când mi-a sărit în faţa maşinii. Regăsesc în mare viteză lumea pe care am depăşit-o atât de anevoios, deşi mergeam repede. Sigur că este doar o iluzie, datorită felului cum ne-am obişnuit să punem lumea pe hartă, dar de când mă ştiu, spre nord se urcă, şi drumul este mai greu, iar spre sud se coboară. Ar trebui să fac o socoteală: nu cumva la întoarcere consum mai puţină benzină?

M-am mai oprit într-un portuleţ, poate Normaling, îl caut acum pe hartă, fiindcă n-am văzut panoul de la intrare şi n-am avut pe cine să întreb, decât mai târziu, când nu mă mai interesa să ştiu unde mă aflu. Am regăsit întreaga atmosferă de la Uimea, cu puţine automobile, toate silenţioase, cu femei bătrâne stând prin balcoane, cu şalul pe umeri. Dar de ce naiba atâta înfofoleală? Se făcuse ora unsprezece şi era cald ca vara.

Mi-am scos puloverul şi am pus în lada maşinii credincioasa mea haină de călătorie. O fi banal să spun şi asta, aşa e, dar nu pentru mine, şi eu sunt povestitorul.

Greşeam crezând că am să găsesc aici mai multă lume; era sâmbătă, zi de odihnă, şi viaţa oamenilor părea oprită. M-am dus în port; pentru un oraş aşa de mic, vapoarele mi s-au părut gigantice. Totul dormea în soare, în afară de un poliţist în haine de vară. Părea atât de mirat că mă vede, se uita atât de pătrunzător la mine, încât m-

am temut că făcusem vreo contravenţie şi avea să-mi ceară socoteală. Nici n-am mai îndrăznit să-l întreb de numele oraşului, cum mă gândisem; aşa cum umblam pe acolo, m-ar fi dus sau la balamuc, sau la închisoare.

Cum poţi să fii undeva şi să nu ştii unde eşti? Dar nu ştiam, e adevărat, şi nu ştiu sigur nici astăzi.

Ca şi la Uimea, toate magazinele erau închise şi părăsite.

Lumea fericită care am presupus că trăieşte în aceste oraşe frumoase putea fi reprezentată de manechinele din vitrine, cum n-am mai văzut nicăieri, nici în cele mai vesele locuri, unde s-a râs; pe săturate odată şi unde se duceau oamenii să se bucure şi să-şi uite necazurile. Manechinele erau o expoziţie de fericire, toate râdeau de-şi rupeau fălcile, râdeau din trup şi din inimă, cum nu cred că s-a râs undeva pe faţa pământului, nici în secole mai bune decât al nostru. M-am bucurat să le văd aşa, cu dinţii ca perlele, cu ochii ca luceferii, cu obrajii ca trandafirii, până ce deodată mi s-a făcut lehamite. Prea multă bucurie, mi-am spus. Aş fi vrut să văd şi o faţă plânsă. Şi de-atunci, din ora aceea, a venit peste mine o îngândurare;

atâta fericire a început să mi se pară suspectă. Până seara, îngândurarea s-a transformat în tristeţe. Aşa cum mă obosise râsul manechinelor, m-a obosit şi frumuseţea zilei.

Bucuria nu mai avea unde să încapă, totuşi, în loc să mă opresc undeva, să închid ochii şi să-mi astup urechile, m-am încăpăţânat să merg mai departe; voiam să ajung la Upsala, să înnoptez acolo. Ar fi fost o încheiere demnă de ziua frumoasă, fiindcă din toată Suedia, Upsala este pentru mine oraşul cu cel mai mare răsunet. Cred că înainte de Stockholm, şi chiar înainte de Greta Garbo cu Regina Cristina, să-mi fie iertată referirea, căci nu-i nici naivă, nici frivolă, am auzit de la cel mai instruit şi mai drag profesor care mi-a deschis ochii asupra lumii, despre Universitatea

din Upsala, despre cele doiiăzeci de mii de manuscrise aflate în avuţia oraşului şi despre catedrală, aşa cum mi-o arătase el în fotografie, şi era prima minune gotică aflată de mine.

Dar de la prânz frumuseţea, cum spuneam, a început să mă obosească. Prea veneau unele după altele, şi prea se întreceau în a-mi fermeca ochii. Aş fi vrut să fie o schimbare oricât de mică, o scădere, ca să mi se răcească puţin aparatele de recepţie, şi atunci am început să caut cu stăruinţă lucruri urâte.

Într-un orăşel de vilegiatură, cu un rond de flori într-un scuar pe unde trecea şoseaua, m-am oprit câteva clipe şi am vrut să găsesc un cusur undeva, ceva strâmb, de prost gust, fără folos, sau o murdărie. Oameni nu se vedeau, poate la unul din ei aş fi găsit mai uşor o pată, ci ochii nu întâlneau altceva decât florile, şi marea, ceva mai departe. Pe urmă, spre mulţumirea mea, a apărut un beţiv, legănându-se, cobora de pe o alee cu arbuşti egali şi simetrici, care îmi întăreau părerea mai veche despre frumuseţea monotoniei. Mi-am spus, iată omul meu! şi nu. I-am mai slăbit din ochi, aşteptând ca prin el natura să se sluţească. Pentru aceasta beţivul n-ar fi putut face nimic mai bine decât a făcut, în ochii mei şi fără un pic de ruşine, s-a descheiat la pantaloni şi crăcănându-se, să nu cadă, a stropit florile din mijlocul scuarului. Gata! am socotit, cu o satisfacţie condamnabilă. Acum natura a fost murdărită!

Dar beţivul, după ce şi-a uşurat băşica, şi-a pierdut echilibrul, şi a căzut lat, cu faţa în jos, în mijlocul florilor, care după ce s-au tras în lături jignite, au revenit, acoperindu-l, de nu i se mai vedea nici urma. N-aveam ce face, natura biruia încă o dată!

Puţin mai încolo mi-a tăiat drumul un cârd de gâşte, silindu-mă să opresc, ceea ce, în loc să mă necăjească, m-a făcut să râd drăceşte. „Tocmai de voi aveam nevoie, suratelor!” Aşteptam ca vreuna din ele, sau mai multe, cu

atât mai bine, să lase o urmă în mijlocul şoselei. Au trecut gâgâind, dar fără să se găinăţeze şi asfaltul a rămas nepătat, ca mai înainte. Singura soluţie, acum tardivă, ar fi fost, dacă aveam atâta cruzime, să mă fi repezit cu maşina în ele şi să umplu şoseaua cu pene.

Într-o noapte, de mult, pe o margine de pădure, ceva ce n-a putut să se vadă s-a buşit în flancul maşinii, atât de puternic încât am simţit volanul smucindu-mi-se în mină. Am oprit, am căutat cu lanterna, n-am găsit nimic, şi pe portierele maşinii nu se vedea nicio urmă. Să fi fost un câine? Sau mai degrabă o căprioară? Cum n-am găsit victima şi nici urmele ei, a rămas o enigmă.

N-am omorât animale. Odată era să mă omor pe mine, ca să nu dau peste un câine. Cu renul care mi-a sărit în faţă, n-aş fi avut ce face, dar am fost norocoşi, şi unul, şi altul.

Victimele mele se înscriu printre păsări, zburătoare şi domestice. Pe cele dintâi nu ai cum să le aperi; vin din cer, se lovesc în tablă, făcând-o să bubuie de te sperii, şi cad într-o ploaie de pene. Unele se lovesc în parbriz; se spune că dacă îl ating cu ciocul, la viteză mare, pot să-l şi spargă. Multe le iei în botul maşinii şi rămân agăţate. Adesea nici nu-ţi dai seama, şi când mai târziu le găseşti acolo, te simţi ca un ucigaş şi în acelaşi timp ca un cioclu. Ce poţi face? Aşa se întâmplă în toată lumea! Truman Capote povesteşte cum în parcajul unui orăşel din America, pisicile stăteau la pândă, pe margine, şi cum venea o maşină de la drum, pe lungile şosele continentale, se repezeau să vâneze păsările moarte, agăţate în grilele calandrului. Aşa e viaţa, şi pentru pisici şi pentru păsărele!

Păsări de curte, care-s mai mari şi nu zboară, am omorât numai trei în toată viaţa, două găini şi o gâscă, tustrele în satul

Tuzla, de pe malul mării. Şi doar am trecut prin mii de sate, şi am făcut sute de mii de kilometri! Spună oricine

orice, este şi Tuzla o zonă nefastă pentru păsări! Nu poţi să le eviţi? ar fi în drept să mă întrebe cineva, o inimă miloasă, ca să mă certe.

Ba da, poţi să le eviţi, aproape totdeauna, dacă îţi sar în faţă;

e timp să frânezi, se văd de departe, şi nu-i greu să le ghiceşti intenţia. Partea proastă este că ele, mai ales găinile, se reped nu în faţă, ci sub maşină şi iau această decizie după ce ţi-au ieşit din câmpul vederii. Pe toate trei victimele mele le-am omorât cu roţile din spate.

Cine va socoti că mărturisirile acestea sunt o dovadă de cinism din parte-mi, să afle că şi eu, de trei ori cel puţin, puteam să fiu victimă. Odată în Bărăgan, o cioară, un croncăn negru, dintr-un stol care a zburat când am sunat cu claxonul, a venit peste mine cu aripile întinse de mi-au acoperit tot parbrizul, şi s-a izbit atât de puternic încât s-a zgâlţâit toată maşina; nu ştiu cum sticla nu s-a făcut bucăţele. E uşor de înţeles că într-un asemenea – caz, cu parbrizul spart şi cu croncănul peste mine n-aş fi avut nicio scăpare. Nici aşa n-a fost fără primejdie; câteva clipe n-am mai văzut nimic în faţă, câteva zeci de metri am mers în zigzaguri; închipuie-şi oricine ce s-ar fi întâmplat, dacă tocmai atunci ar fi venit o maşină din partea cealaltă!

Am mai avut o păţanie, la Valea Călugărească, un sat vestit pentru viţa lui de vie, unde în tinereţea mea, toamna, când se făcea vinul se îmbătau până şi găinile. Căci găina de care va fi vorba nu putea fi decât beată. Mergeam încet, cum merg totdeauna după culesul viilor prin locurile cu podgorii. Am văzut găina pe taluzul din stânga şoselei, şi m-am uitat, la ea cu grijă, deşi, dacă se repezea în faţa mea, era la distanţă destul de mare ca să pot pune frâna. Dar nici prin mintenu-i trecea să se repeadă, stătea ţeapănă şi mă privea, cu o ascuţime în ochi de parcă ar fi fost pasăre de pradă. Nu mi-a dat prin minte că înţepeneala ei era nefirească, şi aceasta mi-a fost greşeala,

dacă trebuie să cadă vina pe mine. O câtime de secundă după ce o depăşisem cu botul maşinii şi puteam să nu-i mai port de grijă, găina şi-a slobozit arcurile care o ţineau ţeapănă şi de-acolo de sus, cum stătea pe taluz, s-a repezit, dar nu pe jos, ci şi-a luat zborul, bătând din aripi şi cârâind tare, poate cu gândul să treacă pe deasupra mea, deşi nu o zorea nimeni. Iar dacă m-aş gândi că o speriasem tocmai eu, deşi mergeam fără zgomot, apoi spaima ei era nu doar întârziată, ci şi tâmpită, fiindcă mai uşor i-ar fi fost să scape fugind în ogradă, printre ulucile gardului.

Noroc că, în loc să pun frâna, am apăsat pe acceleraţie, şi găina n-a mai nimerit în capul meu, ci s-a lovit în geamul uşii din spate. Dacă geamul ar fi fost deschis, cum era cel din faţă, ar fi nimerit înăuntru şi ar fi rămas prizonieră. Aşa, a umplut aerul cu pene, după ce zgâlţâise maşina nu mai moale decât croncănul.

Ultima întâmplare se aseamănă puţin cu cea de la Valea

Călugărească, doar că mergeam mai repede, şi în locul găinii, a fost un cocoş roşu. Era un cocoş mare, cât o curcă, viteaz şi războinic cum n-ar crede nimeni, fiindcă, niciuna nici două, a vrut să-mi răstoarne maşina, ca pe o găină. Şi-a luat şi el zborul, de pe marginea şoselei, însă, în loc să aterizeze pe acoperiş, a nimerit pe capota motorului. Curentul l-a presat în parbriz şi a rămaş aşa, lăţit pe sticlă, cu aripile deschise, uitându-se timp la mine. Iarăşi aş fi putut s-o păţesc dacă venea cineva din faţă, sau aş fi putut să intru în şanţul şoselei, căci am mers în zigzaguri, orbeşte, până s-a oprit maşina, îndată cocoşul, prostit până atunci, s-a uitat o ultimă oară la mine, apoi s-a ridicat în vârful picioarelor şi a început să cucurigească bătând triumfător din aripi.

Ţara se popula în drumul spre sud, şi devenea tot mai frumoasă. În unele locuri peisajul amintea de Elveţia, în zonele ei albăstrite de lacuri. De ce-oi lua oare drept

etalon această ţară, ce-i drept admirată de toată lumea? Mie mi s-a părut rece, în timp ce Suedia devenea tot mai caldă. Cu vreo cincizeci de kilometri înainte de Sundsval, unde coasta era mai dantelată, pătrunsă de golfuri şi de fiorduri, dacă le pot numi tot aşa când sunt la câmpie, şi dacă n-ar trebui să le spun *nas*, am văzut în fugă şi numai cu coada ochiului, un orăşel aproape lacustru, cu zidurile crescute din apă. Semăna cu Veneţia, nu-i lipseau nici culorile, doar că acoperişurile, de ţiglă, erau ascuţite şi de aceea arhitectura părea gotică. Dar semăna şi cu

Leningradul. Cum se poate, m-am gândit pe urmă? Am început să nu mai văd bine, să nu mai înţeleg lumea? M-am oprit şi m-am uitat în urmă. Da, semăna, şi regretam că trecusem fără oprire.

Prin multe locuri am trecut fără oprire, şi altă dată, ca la

Nantes sau la Bordeaux bunăoară, unde ploaia m-a împiedicat să mă dau jos din maşină. Dar nu mi-a părut rău, deşi era o pierdere, poate mă grăbeam să ajung în Spania, care devenise o obsesie. Acum nu mai eram grăbit să ajung nicăieri, aveam de făcut doar nişte mii de kilometri, până acasă. Amintirea acelui orăşel cu asemănările lui ciudate, mă mai urmăreşte şi astăzi;

şi astăzi îmi pare rău că l-am văzut din mers şi doar dintr-o margine.

Şoseaua începuse să se aglomereze, veneau multe maşini din faţă, înmatriculate în alte ţări ale Europei. Poate ţinteau să ajungă la Capul Nord; acum, dacă fusesem eu acolo, voiau să se ducă şi ei, se duceau cu miile, că nu mai ştiam unde aveau să încapă. Veneau caravane, case pe roţi, familii numeroase, cu copii nevârstnici, unii în scutece, în afară de cei care puteau să se nască pe drum, căci nu lipseau nici femeile în a noua lună de sarcină. Venea o Europă întreagă, motorizată şi vagabondă.

Pe marginea şoselei apăruseră campinguri, şi dacă în locul maşinilor şi rulotelor ar fi fost căruţe cu coviltir, ar fi semănat cu taberele din America, în timpul Goanei după Aur, cel mai mare exod omenesc din vremea premergătoare căii ferate.

Ploua din când în când, fără să fie o ameninţare. Pe la ora două, am încercat să dorm puţin pe marginea şoselei; bătaia ploii în acoperiş mi-a amintit opririle în parcaje, pe drumul

Moscovei, când mi-era atât de greu şi simţeam atâta nelinişte.

Dar uite că era abia o lună de atunci, şi amintirile acelea se şi încălzeau, devenind nostalgice.

N-am putut să dorm, vuietul maşinilor, şuierul cauciucurilor, modulat de viteză, mi-a amintit autostrăzile Europei, chinuitoare dar fascinante. De nimic nu mi-e mai dor când stau acasă şi nu-i rost să plec repede, decât de autostradă. I-o fi îmbolnăvind ea pe oameni, dar la ce bărbaţi dă naştere! Ca turnirele de altă dată!

Rămâneau numai o sută douăzeci de kilometri până la Upsala, când n-am mai putut merge înainte. M-am oprit la Gävle, doborât de oboseală; în ultima parte a drumului şoseaua mă sufocase. Dar nu-mi găseam scuză, mă socoteam un nevolnic, aveam o nemulţumire surdă, amestecată cu o tristeţe amară, care dădeau un compus mizerabil. Nu-mi pierdusem puterea de judecată, înţelegeam că trăisem cu prea mult entuziasm dimineaţa, mă bucurasem cu prea multă poftă de frumuseţe şi uite că ajunsese să mi se aplece.

Oficiul de Turism fiind închis, un tânăr şi-a lăsat logodnica să-l aştepte, probabil se duceau la o petrecere, ca sâmbăta seara, şi mi-a ajutat să găsesc un hotel, de altfel foarte aproape. Ocupa doar un etaj, într-un bloc cu apartamente, dar nu părea o improvizaţie, aşa era croit din capul locului, cu un coridor la mijloc, cu odăi de-o parte şi

de alta. Am căpătat nu chiar o odaie, ci o chiliuţă, cât să încapă un pat, un cuier, un scaun şi o mescioară, dar nici nu-mi trebuia mai mult, şi încolo toate erau curate, confortabile, moderne şi nu lipsite de eleganţă.

Geamul, de aluminiu, cu sticla şlefuită, că nu făcea valuri şi nu sluţea vederea de afară, mi s-a părut o lucrare de orfèvrerie, cum rar se mai vede astăzi, când totul se face la ştanţă. L-am manevrat curios şi cu plăcere, l-am cercetat pe toate părţile şi am socotit că dacă n-aş fi avut altă treabă, puteam să-l contemplu toată seara, fără să mă plictisesc, dimpotrivă, bucurându-mă că în lumea de astăzi, atât de pripită şi standardizată, pot să existe lucruri frumoase pentru frumuseţea în sine, căci geamul şi-ar fi făcut treaba chiar dacă era de mâna a doua.

Nu înseamnă că aşa am fost mai mulţumit de mine. Dimpotrivă, gândul că în loc să înnoptez la Upsala, pentru care am admiraţie şi iubire, mă oprisem într-un orăşel fără niciun renume, îmi dădea mâncărime de piele. În starea asta fiind, când am dus maşina la un parcaj de alături, atât am sucit-o şi am învârtit-o, mutând-o de colo până colo, un loc părându-mi mai bun decât primul şi altul mai bun decât amândouă, căci aşa se întâmplă când ai de unde alege, încât am buşit-o într-o ţeavă pe care nu o văzusem. Un necaz aduce pe altul! Paguba era fără însemnătate, o mică zgârietură şi-o înfundătură cât palma, la aripa din spate, dar mi-era necaz şi nu-mi găseam scuză. La plecare mă gândisem că într-un drum atât de lung, trecând prin oraşe aglomerate, cu circulaţie nebunească, n-o să scap cu maşina neatinsă.

Cred însă că în gândul meu aveam o ambiţie, să o apăr din răsputeri, să fiu cu ochii în patru, şi îmi făgăduisem o felicitare călduroasă la întoarcere dacă izbuteam să evit toate primejdiile, chiar şi pe cele inevitabile. Şi uite că într-un parcaj aproape gol, unde nu se mişca nicio maşină, o făcusem cu mâna mea, într-o clipă

nechibzuită. Nemulţumirea dinainte, care de fapt era cauza, n-a făcut decât să crească. Am strâns din dinţi toată seara şi când am mers la culcare nici n-am avut curajul să mă duc până la maşină, să văd încă o dată zgârietura. Nici dimineaţa nu m-am uitat, am trecut cu capul într-o parte.

Greu mi-a fost şi cu masa, restaurantele erau închise, asemeni prăvăliile unde aş fi găsit ceva de mâncare. Cu toate teoriile mele despre frugalitate, sincere de altfel, m-a cuprins panica; una este să mănânci cumpătat şi alta să rabzi de foame, după o zi istovitoare. Strădania mea de a cunoaşte lumea mi se părea acum inutilă, toate erau numai deşertăciuni, aş fi vrut să fiu acasă, să nu mai plec nicăieri, să ascult muzică, patru pereţi mi-ar fi fost de ajuns, chiar dacă însemna resemnare.

Văzusem destule ca să am ce rumega până la capătul anilor.

Nişte trecători cărora le-am spus necazul, m-au dus la un restaurant, pe care nu l-aş fi dibuit altfel, singurul deschis în tot oraşul. Deşi firesc să fie plin de oameni, nu mă aşteptasem să întâlnesc atâţia, dacă străzile erau mai mult goale;

credeam că toată lumea plecase, la Capul Nord sau măcar undeva mai aproape. N-am avut încotro, am stat la masă cu alţii, ceea ce nu-mi place, dar nu m-a incomodat nimeni, mi s-au părut oameni cuviincioşi şi cu respect pentru aproapele. De altfel, nu pierdeau vremea, mâncau în linişte, apoi plecau repede.

Deşi liniştit cu masa, când am ieşit în stradă mi-am spus că a nu găsi de mâncare într-o lume civilizată, e o necivilizaţie.

Se înnorase şi se făcuse frig, dintr-odată. Iarăşi sunt îmbrăcat anapoda, nu-mi iau niciodată ce-mi trebuie; unele îmi lipsesc şi altele stau degeaba în maşină. Cred că mă voi întoarce la pantofii cumpătaţi în Elveţia (dar fabricaţi în Africa!). Rămân oei mai buni la drum, deşi am colidant cu

ei jumătate din
Europa.

Un ceas, în tumul unei clădiri administrative, poate primăria, a cântat o melodie ciudată, după ce bătuse orele şase. M-am învârtit prin oraş şi m-am întors puţin înainte de şapte, numai că aşteptarea a fost zadarnică; dwpă ce a bătut de şapte ori, ceasornicul a tăcut, de parcă era mare lucru să mai fi dat odată drumul la melodie! Admit ca la nevoie să-l oprească noaptea, deşi muzica nu poate să supere pe nimeni, mai ales când vine din cer, singuratică şi misterioasă.

M-am dus în gară; nu erau trenuri. Am vrut să mă duc în port; m-au întâmpinat neguri reci, le-am simţit umezindu-mi obrazul şi m-am întors repede. În acest timp, când credeam că oraşul se pregăteşte de culcare, că se oprise chiar muzica din turn, să fie linişte, au năvălit pe străzi motociclete şi automobile, pornite să se ia la întrecere. Nu ştiu unde se duceau într-o zi de odihnă, ce nevoie aveau să demareze ca la curse, să vireze nebuneşte, să trântească frânele lăsând pe asfalt dâre de cauciuc groase de un deget.

Într-o piaţă mai retrasă, unde se simţea mai puţin dezmăţul acesta mecanic, un pescăruş în schimb făcea o gălăgie inadmisibilă. Era în luptă cu alţi pescăruşi, vreo şase; pe tăcute, dar cu îndrăzneală şi fără să se lase, aceştia vroaiu să-i înhaţe o agoniseală nevaloroasă, un cornet de îngheţată, de material plastic, gol şi călcat în picioare. N-avea ce face cu el, dar nu voia să-l cedeze şi în plus, îi mai şi provoca pe ceilalţi, lăsându-l jos, ca să-i ispitească. Iar când ei se repezeau să-l apuce, punea gheara deasupra şi începea să ţipe de răsuna piaţa. Ţipa disperat şi bătea din aripi, să crezi că-l omoară, şi toată tevatura, pentru un cornet de material plastic; mitocani se găsesc şi printre păsări. M-am apropiat gândind că am să-l sperii şi are să plece. Da’ de unde! Ceilalţi s-au tras în

lături, făcându-mi loc aproape cu complicitate, acceptându-mi alianţa, el însă nici gând n-avea să se urnească. Am pus piciorul pe cornet cu o miş.

care dibace; reacţia lui a fost neprevăzută: în loc să ţipe şi să protesteze, s-a uitat la mine cu o indiferenţă batjocoritoare, cum mi-ar fi spus: „Ce te bucuri la un cornet gol de îngheţată *1*”.

I-am întors spatele, ceilalţi s-au repezit la cornetul pe care îl eliberasem, el a pus gheara deasupra şi a început să ţipe ca mai înainte, reluându-şi gălăgia mitocănească.

A ţipat aşa toată noaptea, l-am auzit, deşi hotelul era la vreo sută de metri, i-am recunoscut glasul, decât că răguşea treptat şi se făcea tot mai aspru.

În baie, când m-am dus să fac duş, hotelereasa spăla blugii bărbatului; s-a scuzat şi a terminat repede. Blugii i-a întins pe o frânghie să se usuce. Privindu-i, mă întrebam ce fel de om o fi bărbatul, şi cum s-o purta cu nevasta? O fi tandru cu ea, sau acru? O dezmierda-o sau o bate-o? Poate în timp ce ea îi spăla blugii, el stătea în pat cu burta în sus, îşi fuma ţigara şi îşi bea paharul. Sau era plecat în oraş, la distracţie. Altfel de ce nu se arăta deloc şi o lăsa pe ea să facă toate treburile? Că nu şi le terminase; când am ieşit de la baie freca pe jos în bucătărie.

Dimineaţa trebuia să deretice odăile, erau vreo zece, destule pentru o biată femeie, care desigur mai avea pe capul ei şi altele. Şi în fiecare sâmbătă, ca să încheie săptămâna, spăla blugii bărbatului.

Tipul feminin al Suediei era determinat pentru mine, şi probabil pentru multă lume, de întruparea lui cea mai fascinantă, Greta Garbo, căreia i s-a spus divina. O cale mai bună de cunoaştere decât filmul nici nu putea să fie, el oferea o experienţă directă, aproape vie, căci mulţi din noi ne-om fi lăsat prinşi în mreje şi i-orn şi fost sclavi câte o oră şi jumătate acestei femei cu putere de vrăjitoare, capabilă să se ofere simultan la milioane de oameni,

hipnotizându-i cu privirea ei adâncă şi invincibilă şi cu glasul învăluitor, presimţit încă de pe vremea când era mută şi când în schimb vorbea întreaga ei făptură.

După amiază, pe drum, când oamenii au început să apară în număr mai mare, ca în unele locuri să ajungă până la aglomeraţii, în campinguri şi în parcaje, am văzut femei grase.

Prima dată n-am prea luat seama la ele, mă intrigau maşinile împodobite cu ramuri verzi, şi nu doar una ici-colo. Le descoperisem încă din ajun, poate mai rare, şi nu le dădusem prea multă atenţie; ştiu destui oameni care îşi îmbracă maşinile în verdeaţă când se duc în mijlocul naturii. Dar pe urmă au apărut tot mai multe de la o zi la alta, până ce, ajungând la Stockholm, şi minunându-mă de ce-mi vedeau ochii, că nu era o maşină să n-aibă măcar două ramuri încrucişate pe capota motorului, am aflat că aşa se sărbătorea acolo solstiţiul de vară.

Femeile grase mi-au atras şi ele atenţia până la urmă, deşi aş fi vrut să nu le văd odată cu ramurile înverzite. Erau atât de incompatibile cu imaginea feminină pe care o aveam de la

Greta Garbo încoace, încât m-am uitat la matricolele maşinilor să văd dacă nu veneau din altă ţară, deşi nu ştiu unde au mai rămas femei grase în lumea noastră de astăzi, cu sporturi, piscine, masaje, institute de înfrumuseţare şi chiar saune; şi când s-a convenit că îmbuibarea este o primejdie pentru omenire;

când moda vestimentară e revelantă şi nu cruţă pe nimeni, ca malacovul sau crinolinele sub care trupul femeilor rămânea un mister, iar corsetul, strangulând mădularele fabrica talia de viespe, râvnită de bărbaţi în vremea copilăriei mele. Mă întreb cum suportau ei dezamăgirile din noaptea nunţii, că nu erau mai multe divorţuri decât astăzi, şi nici sinucideri. Unii se mai consolau retrăgându-se la mănăstire.

Astăzi a apărut o noţiune necunoscută înainte vreme, francheţea anatomiei. Numai naivii şi orbii, sau cei cu totul în afara subiectului nu descifrează ce se ascunde sub o rochie modernă, cu toate artificiile ei de care cu greu ar putea să se despartă cochetăria feminină. Şi chiar blugii, răspândiţi în toată lumea, în toate straturile sociale şi la oameni de mai toate vârstele, nu sunt câtuşi de puţin o mască. Femeile grase şi rău făcute să nu-i pună, căci oricât de primitivă şi de aspră ar fi ţesătura lor, prin ea se vede ca la radioscopie, datorită croelii necruţătoare.

Dar uite ce îmi e dat să aflu în ultima clipă, când încerc să definitivez această pagină. împotriva impresiilor şi bănuielilor mele, în America, şi poate nu doar acolo, a apărut un tip nou de obezitate, nu ştiu cât maladivă şi cât întreţinută cu bună ştiinţă, *obezitatea pătrată*, cum i se spune. S-ar părea că este o ostentaţie, şi nu m-ar mira, într-un secol de antagonisme şi contraziceri. Dacă unii se revoltă împotriva vieţii părăsindu-şi bunul trai şi plecând în lume cu sacul în spinare, alţii nu găsesc un mijloc mai nimerit să jignească societatea decât îngrăşându-se până la decădere. Ei au chiar şi o modă vestimentară, aleasă spre a le pune în valoare corpolenţa şi dovedind cu atât mai mult că este vorba de o ostentaţie; nimic nu rămâne ascuns sub aceste veşminte derizorii, bluze şi şorturi lungi până deasupra genunchilor, confecţionate din tricou de mătase, aşa că se mulează strâns pe trupuri, reliefând măreţele surplusuri pe care ei le poartă, pare-se, cu mândrie. La urma urmelor, este tot un fel de francheţe a anatomiei!

Primele femei care au apărut în drumul spre Stoekholm, erau scunde, grase şi lăbărţate. Şi cu purtări grosolane; una, coborând din maşină, a scuipat birjăreşte, fără disimulare, crezând poate că n-o vede nimeni. Dar am văzut-o şi am încremenit de ruşine.

A fost, ce-i drept, numai o neşansă, fiindcă a doua zi

au apărut altele, şi pe prima din ele am văzut-o dis-de-dimineaţă, în umbra catedralei din Upsala.

Am plecat devreme de la Gălve, neliniştit de aglomeraţia care bănuiam că o să crească mai ales că era duminică; mă gândeam la Stoekholm ca la un balaur şi urmăream să-l surprind înainte de a avea timpul să se trezească. După drumul în nord, cu orăşelele lui ca nişte sate, unde nu mă împiedicam de nimeni, unde străzile şi şoselele erau numai ale mele, întoarcerea spre marile centre care m-au chinuit totdeauna până ce-am găsit casă pentru mine şi parcaj pentru maşină, începea iar să mă neliniştească. Nu uitasem, dar voisem să nu mă mai gândesc, şi prelungisem poate prea mult repausul. Când mi-am revenit şi mi-am dat seama ce mă aşteaptă, până la Stoekholm nu mai aveam decât două sute de kilometri. Am uitat şi de Upsala, de dorul cu care mă gândisem la ea seara trecută, şi ce necăjit am fost că nu mai avusesem putere să ajung până acolo. Am vrut s-o ocolesc pe şosea de centură, dar când am văzut catedrala deasupra oraşului, în dreapta, luminată de soarele dimineţii, nu m-a lăsat inima să merg înainte, oricât de mare mi-ar fi fost graba şi neliniştea. Străzile erau goale, încă nu se trezise nimeni, dar goale în tot înţelesul cuvântului, că nu se vedeau oameni nici măcar prin curţi sau pe la ferestre. Din loc în loc erau rastele pentru biciclete. N-aveam pe cine să întreb pe unde să apuc, noroc că nici n-ar fi fost nevoie, turnurile catedralei s-au văzut tot timpul, nu le-au acoperit casele nici când am ajuns mai aproape; am mers spre ele în zigzaguri, cum erau străzile, dar fără să pierd direcţia. Aşa mă orientasem la Pisa şi ajunsesem la ţintă luându-mă după turnul înclinat care se vedea de departe şi pe care l-ar fi recunoscut şi proştii.

Când am ajuns, ceasul catedralei bătea şapte, fără muzică.

N-am putut pătrunde înăuntru, uşa era încuiată, m-

am mulţumit cu ce se vedea de afară şi se vedea tocmai ce mă interesează cu precădere la orice construcţie monumentală, proporţiile şi relaţia ei cu lumea înconjurătoare.

Aşezată pe o înălţime care nu domină oraşul ci oferă numai o detaşare, catedrala este grea dar nu greoaie, puternică dar nu

— Agresivă. Ceea ce emană ea cred că este încrederea oamenilor în religie, care ar trebui să fie darul tuturor bisericilor, şi îl au prea puţine. Dacă desenul ei este caracterizat de cele spuse mai înainte, realizarea, sobră, adaugă un element de convingere.

Nu-i folosit un material din cele mai scumpe, ci cărămidă, brună şi roşie, cu portalurile şi încadratura vitrourilor de piatră albă şi cenuşie, dar iată că au apărut patru culori şi ele se îmbină în aşa fel că îţi dau un sentiment de statornicie.

Cele două turnuri de la intrare, terminate în vârfuri de lance exprimă o temeritate gotică nepotrivită cu restul construcţiei, dar contrastul, transformat parcă în sunet, duce la un timbru surprinzător şi puţin alarmant, ca disonanţa din muzică, prin care armonia a făcut un important pas înainte. Cupola centrală, mai mică, de aceeaşi formă cu turnurile, are o terminaţie ajunsă până la ultima îndrăzneală a goticului, depăşind vârful de lance şi ajungând la săgeată, aşa că denumirea ei, care sugerează rotundul, rămâne improprie. Deşi mi-a plăcut tot ce ieşea din desen şi se ridica deasupra acoperişului, m-am simţit mai apărat când mi-am întors privirea la zidurile de cărămidă brună şi roşie. N-am stat decât un sfert de oră acolo, înconjurând catedrala în umbră şi-n soare, şi până la sfârşit am avut mai multă încredere şi în mine şi în oamenii câţi puteau să-mi iasă în cale.

Primul om care mi-a ieşit în cale era o fată, în pantaloni albaştri şi cu un vindiac galben. Tocmai plecam

şi începeam să cobor scările; m-am oprit, de sus o vedeam mai bine. Era primul om ieşit pe stradă în oraşul care dormea încă, somnul de duminică dimineaţa, dinaintea liturghiei. Fata venea drept din faţă, cu un săculeţ în mână, fără nimic altceva, şi cred eu că nu se ducea nici la o slujbă, nici la piaţă, căci toate ale oraşului erau în repaus, şi nu se putea altfel decât că se *întorcea* acasă; se cunoştea după mers şi după câtă lumină avea pe faţă. Când a ajuns la colţul străzii, a cotit-o la dreapta şi am văzut-o din spate. Avea în ea lascivitatea omului tânăr, care-i mai proaspătă şi mai pură, cu un fel de sportivitate învingătoare. Din când în când îşi juca părul blond, aruncându-l pe un umăr, şi părea foarte mândră de sine. Era prea departe să-i fi strigat bună dimineaţa, dar ar fi meritat, fiind prima care se trezise în tot oraşul.

mu! *C-s*

Am intrat în Stockholm cu cincisprezece minute mai târziu de cât ar fi fost bine; timpul petrecut la Upsala. Un sfert de oră mai devreme aş fi surprins oraşul abia pe cale să se trezească. Aşa, l-am găsit în forfotă.

I-am recunoscut repede, după mişcările pripite, ramificate în prea multe direcţii, după binocluri, aparate de fotografiat, planuri şi broşuri informative. Toţi erau în vizită, cei mai mulţi cred că din Anglia şi Germania, judecând după înrudirea lor cu tipul nordic; adesea îi credeam localnici şi nu înţelegeam de ce se agită atât de devreme, într-o zi de duminică. Oricum, mai bine aşa decât să doarmă până.la ora prânzului, deşi mă temeam că vor ocupa locul meu în parcaj, şi camera la hotel şi locul la masă, şi chiar bucăţica de trotuar pe unde trebuia să umblu.

Aveam numărul de telefon al unei persoane necunoscute, prietena prietenilor, care mi s-a spus că ar putea să mă ajute.

De teamă să nu se sperie, îi scrisesem din vreme:

„Doamnă, v-am fost anunţat, dar să ştiţi că nu am nevoie de nimica. Tot ce vă rog, dacă se poate, este să-mi indicaţi un hotel convenabil.

Am să vă telefonez din oraş, în ziua sosirii”.

Un om, pe care l-am întrebat de un telefon public, după ce ajunsesem aproape de ceea ce bănuiam a fi centrul oraşului, m-a dus într-o prăvălie întunecoasă, sau un depozit, nu se vedea bine, şi mi-a arătat telefonul, într-un colţ unde aş fi putut să-mi scot ochii cu degetele. Am făcut numărul pe pipăite, cu grijă să nu greşesc, şi sunt sigur că nu greşisem, dar după numeroase apeluri n-a răspuns nimeni. Am repetat, şi am insistat;

zadarnic.

E adevărat că, aşa cum am aflat mai târziu, doamna pe care o căutam era plecată în Norvegia, mi se pare, şi poate chiar la

Capul Nord, sau măcar la Hamerfest. Dar chiar să fi fost acasă nu i-aş fi auzit glasul, fiindcă numărul făcut de mine la telefon, deşi corect, se transforma într-o eroare totală. La Stoekholm discurile de telefon sunt numerotate nu de la unu la nouă, sfârşind cu zero, ci zero se pune înaintea lui unu. Cum o fi mai logic? Când am aflat, îmi găsisem cameră.

Oraşul pe care l-am văzut ieri numai cu coada ochiului, înainte de Sundsval şi m-a făcut să regret că îl ocolisem în grabă, anticipa o parte din Stoekholm, aşa că am avut o compensaţie imediată. Dacă el îmi amintise într-un fel de Veneţia şi totodată de Leningrad, acum impresia a mers şi mai departe.

Am fost chiar dezamăgit în primele ceasuri, toate mi se păreau cunoscute şi mi-era necaz că lumea pe care o colind cu grele eforturi este în realitate atât de mică. Aceleaşi cheiuri, aceleaşi case oglindite în apă, şi nici stilul lor nu mi se părea altfel, ci abia le descopereai unele caractere locale. Încaltea culorile, în unele locuri, le

reproduceau destul de bine pe cele de la

Veneţia, neinfluenţate de latitudine. Toate aceste prime impresii le înregistram înaintea amiezii, la sfârşitul lunii iunie, într-o zi luminoasă şi caldă, o adevărată duminică.

Primul loc unde m-am oprit să mă orientez şi să cer informaţii, era un chei larg, luminat sărbătoreşte de soare. Am pierdut planul oraşului, dar îl ţin minte şi ştiu că eram în faţa unuia din braţele de mare pătrunse până în centru. Construit pe insule legate între ele, legate şi cu uscatul, Stoekholm s-a numit Oraşul dintre Poduri. Nu ştiu cum or fi fost podurile când i s-a dat acest nume; cele pe care le-am văzut eu acolo în acea zi de duminică, nu puteau să aibă prea multă vechime şi am descoperit în ele ceea ce îmi trebuia ca să găsesc oraşului o caracteristică inedită.

Sunt ore pe malul mării când pescăruşii cuprinşi de o frenezie a zborului, se rotesc deasupra plajei, întretăindu-şi traiectoriile, în viraje interminabile, inconstante, capricioase şi atunci, cine priveşte de jos, vede o intersectare de aripi care ţese o plasă argintie pe cerul albastru. Aşa mi s-au părut podurile de la Stoekholm, ca o împletire de zboruri, şi dacă am făcut mai de mult aceeaşi comparaţie, înseamnă că nu-i prima oară când am avut această impresie. Şi marele viaduct care leagă insula Oleron cu uscatul, în vestul Franţei mi s-a părut ca un zbor de pasăre, şi podul arcuit de pe Aura, unde impresia mergea atât de departe, încât parcă se auzea foşnetul aripilor în aer. Nici la Stoekholm nu-i altceva, imaginea însă are altă amploare şi se multiplică până ce ajunge la un delir de traiectorii aeriene. Aşa ceva însă nu se vede şi nu se simte de la înălţimea străzilor şi cu atât mai puţin dacă îţi dă prin minte să treci chiar peste poduri ca să le vezi de aproape şi să ai dovada existenţei lor între arterele oraşului. Ştiu, am păţit-o când am trecut în insula Oleron, ispitit să descopăr viaductul, şi n-am văzut decât asfalt şi

balustrade, ca pe autostradă. La

Stockholm am mers la nivelul apei, cu o şalupă rapidă, aproape în viteza de zbor a păsării, şi dacă m-am uitat pe cer şi am pierdut în unele clipe senzaţia de mişcare, atunci podurile, în nenumăratele mele viraje s-au rotit pe deasupra mea., împletindu-se unele cu altele, ca în jocul frenetic al pescăruşilor de pe plajă.

Aşa a fost în prima oră a după amiezii, când maşina era într-un garaj, iar eu aveam cameră la un hotel de alături. Până atunci am avut câteva ore de agitaţie.

Pe cheiul unde am oprit prima dată, m-am adresat unui şofer de autocar, care îşi aştepta clienţii. Omul cunoştea şi oraşul şi mişcarea turistică, fiind obligaţii ale meseriei. Întrebat despre hoteluri, a clătinat din cap cu îndoială, şi m-a lăsat să înţeleg că va fi foarte greu să găsesc o cameră liberă, dacă nu chiar imposibil. O doamnă, ghid pe autocar, s-a apropiat şi mi-a întărit părerea şoferului. Însă mi-a dat o speranţă, sfătuindu-mă să încerc la un „Auberge de la jeunesse”, peste braţul de mare.

Iar acel hotel pentru tineret, unde, la vârsta mea, n-aş fi avut ce să caut, nu era altceva decât o navă cu trei catarge, probabil

Un vechi vas de şcoală. Ideea de a locui într-o cabină de vapor mi s-a părut ispititoare, era mult mai mult decât o soluţie de acceptat la nevoie; niciun hotel nu m-ar fi atras atât şi nu mi-ar fi oferit mai multă bucurie, aşa că n-am mai ţinut seama de vârstă şi m-am dus fuga, după ce am mulţumit doamnei pentru admirabila ei idee. Dar am făcut drumul degeaba, când am ajuns la: nava şcoală erau atâţi tineri înghesuiţi la scară că mi-am pierdut tot entuziasmul. Totuşi am vrut să fac o încercare, fără convingere, din inerţie şi m-am înghesuit printre acei tineri, cu poveri în spate, cu bărbi răvăşite, cu laţe pe umeri, nedormiţi, posaci de oboseală şi sărăcie, pe care îi cunosc de prin gări

şi de pe la marginea oraşelor, unde aşteaptă cu ceasurile să-i ia o maşină, şi până atunci tot fac semne, mecanic, cu ochii în gol, ca lunaticii.

Poate aceşti tineri veneau doar să întrebe şi nu le dădea mâna să rămână, altfel nu înţeleg cum în înghesuiala aceea, pe navă se găseau locuri libere. Dar nu era ca în visul meu de adineaori, mi se oferea un loc într-o cabină cu mai multe paturi, şi nu pe gratis, apoi lenjeria se plătea aparte, altfel trebuia să te mulţumeşti cu salteaua goală şi cu o pătură neînfăţată. Am plecat cu regretul că eram departe de vârsta când puteam să mă împac eu asemenea găzduire. Primul meu drum cu vaporul l-am făcut într-un compartiment cu patruzeci de paturi suprapuse; dar aveam şaptesprezece ani, când aş fi dormit chiar şi pe punte, în umezeală, cu ruksacul drept pernă, numai să traversez Marea Mediterană.

Nu-mi rămânea decât să merg în gară, singurul loc unde duminica funcţiona un birou pentru informaţii turistice. Numai că trecea vremea şi toate drumurile le făceam cu piciorul, cu planul în mână; când nu cunoşti drumul, maşina mai mult te încurcă.

Am căpătat adresa unui hotel unde erau camere libere, şoferul mă speriase degeaba, şi porneam într-acolo, când aproape de gară am văzut clădirea Poştei Centrale. Aşteptam corespondenţă, dar socoteam că era mai bine s-o las la urmă, şi întâi să-mi caut cameră. Nu m-a răbdat inima să aştept, am făcut necuminţenia de a traversa strada şi a urca scările poştei. Când am ieşit de acolo, cu scrisorile în mână, preocupat să recunosc scrisul şi să ghicesc cuprinsul înainte de a deschide plicurile, la colţul clădirii, pe o străduţă, am văzut o firmă de hotel, unde m-am şi dus, deşi fără nicio încredere. Şi totuşi, aveau o cameră liberă şi nu urâtă, şi nu scumpă, încât n-am lungit vorba, am reţinut-o şi am plătit-o, ca să fiu sigur. Pe străduţa îngustă parcarea era interzisă, cu bune motive,

alături însă exista un garaj şi am băgat maşina acolo. Decât că n-a fost treabă uşoară până am adus-o. Am reperat cu atenţie străzile care de la poştă duceau până la cheiul unde o lăsasem. Nu era simplu, cu fel de fel de sensuri interzise, în cel mai aglomerat centru al oraşului, partea lui monumentală, care crea şi ea o dificultate, fiindcă îţi atrăgea privirea în toate părţile. Îmi făgăduisem să mă întorc pe urmă în linişte, iar acum doar să studiez virajele şi intersecţiile, când ochii îmi fugeau ba spre o statuie, ba spre o faţadă impunătoare de piatră gălbuie. În acest drum am descoperit o frumuseţe citadină nebănuită şi ea m-a scos din apatia dinainte, mi-a dezvăluit caracteristici originale, înainte de a vedea podurile care m-au vrăjit şi m-au aruncat în mrejele oraşului.

În schimb, cu maşina am încurcat-o, când să apuc într-o parte vedeam în faţă un scuar cu o statuie ecvestră şi atât de mult îmi plăcea calul încât pierdeam intersecţia studiată dinainte, iar pe strada următoare circulaţia era interzisă. Am făcut multe ocoluri până să ajung la poştă, dar n-am pierdut timpul cu totul, fiindcă din frecuşul cu strada am descoperit alt aspect al oraşului, dincolo de faţadele monumentale. Aproape ca la

Helsinki, se năşteau lumi noi, cartiere liniştite şi parcuri, şi ca să ajungi la ele nu trebuia să faci mai mult de o sută de metri, în îmbinarea aceasta de oraş provincial şi de metropolă am descoperit mai târziu spiritul aristocratic al Suediei, coborât din forţa ei politică şi militară de după jumătatea mileniului, când a fost şi ea un imperiu, la Baltică. Suedezul de astăzi a uitat cu toată sinceritatea privilegiile secolelor grase, totuşi în spiritul lui constructiv şi democratic trebuie să fi rămas o urmă a ambiţiei de stăpânitor, şi chiar şi-o exercită, cu mijloace paşnice, dar fără ca evidenţa să se poată ascunde. Există în acest neam o nobleţe veche, şi ea duce la o infatuare nu mult diferită de a supusului britanic, bineînţeles nu cel de astăzi pe care

pierderea imperiului l-a coborât pe pământul tuturor oamenilor.

Mi s-a spus că suedezul manifestă o indiferenţă rece faţă de restul lumii; nu-i constatarea mea şi aş vrea să nu cred. Ştiu însă după statistica anului când am fost acolo, că în Suedia lucrau patru sute de mii de străini, finlandezi, sârbi, arabi, poate şi alte neamuri, iar în acest timp în ţară existau optzeci de mii de şomeri, supravieţuind din finanţele statului, aşa cum supravieţuiesc beţivii scoşi la pensie. Sunt munci pe care suedezul le refuză, măturător de stradă, bunăoară; recunosc că-i o muncă ignobilă, dar cineva trebuie să o facă, până ce se va ajunge ca murdăria oraşului să se cureţe automat, cu aspiratoare încorporate în structura străzilor. Deficitul rezultat din plăţi nemuncite se compensează probabil cu impozitele excesive care stârnesc rumoare între oamenii de finanţe din toată lumea, iar în Suedia provoacă emigrarea şi uneori, aşa mi s-a spus, sinuciderile.

Se vorbeşte de o degenerescenţă alarmantă, de copii care se nasc schilozi şi slabi de minte. Cum aş putea crede, când am întâlnit pe stradă atâţi bărbaţi falnici, ca înaintaşii lor vikingii, atâtea femei iradiind sănătate şi frumuseţe, şi-apoi atâtea fete fermecătoare, sportive şi libere, viitoare campioane olimpice?

Dar e adevărat că am văzut la Stockholm, ca nicăieri în lume, parcaje rezervate infirmilor.

Mă doare inima să cred că lumea aceasta de oameni frumoşi e în scădere. Unul din semne ar fi că fetiţe de doisprezece ani se prostituiază, îşi caută clienţi pe stradă, la miezul nopţii.

Nu vreau să cred; poate îşi caută parteneri, nu clienţi, poate este în ele o grabă. Dintr-atât, şi fără o procreaţie pripită, nu degenerează o rasă. Poate acele fetiţe desfrânate au în sânge panica viitoarei lor insatisfacţii, care a stat ascunsă habotnic iar astăzi se

dezlănţuie, eliberată de biserică, eliberată de familie, de societate, de omenire. Ceva se întâmplă acolo, cum nu s-a întâmplat înainte şi nu vrem să înţelegem că peste lume a trecut un război care putea să ducă la dispariţia omenirii. Ţările nebeligerante n-au fost scutite de ameninţarea aceasta, întinsă ca o aripă neagră peste întreaga Europă şi peste alte continente.

E puţin dacă ea a lăsat în urmă numai beţia şi stupefiantele, dar uite că din ele se naşte astăzi o ameninţare poate nu mai mică.

La Stockholm am văzut într-o concentraţie alarmantă ceea ce se vestise încă din Finlanda, şi progresase, fără să bănuiesc până unde ar putea să ajungă. Am stimă pentru lumea aceasta, şi oricând m-aş întoarce acolo, s-o văd încă o dată, dar cum să ascund cât mă dezgustă răspândirea beţiei şi manifestările ei în public? Sigur că nu-i vorba de o reprezentare de masă, dar aşa se întâmplă totdeauna, beţivul iese în frunte, ocupă mai mult loc pe stradă, pe el îl vezi înaintea celorlalţi, şi fiindcă îl ţii minte mai multă vreme, ocupă şi mai mult timp, după ce a ocupat mai mult spaţiu cu mersul lui în zigzaguri. I-am văzut clătinându-se lamentabil şi mi-au făcut groază, mai ales vârstnicii şi cu atât mai mult bătrânii, pentru raţiuni spuse altă dată. Adevărul este că n-ai de unde şti în ce măsură starea lor nu se datorează şi drogurilor. Dar s-ar putea ca pacostea aceasta să se lipească mai degrabă de tineri.

I-am văzut şi pe ei, deosebindu-se de ceilalţi prin violenţă.

Pe o stradă din centru, puţin mai retrasă, un grup de trei sau patru, minori încă sau majori de puţină vreme, dezmăţaţi, cu părul căzut în ochi, cu hainele răvăşite, cu cămăşile descheiate şi sfâşiate, bombardau cu pietroaie firmele prăvăliilor, scoţând răcnete şi agitându-se cu mişcări de gorilă. Am auzit zornăind o vitrină, pe urmă a venit poliţia, repede, cu o dubă, şi i-a scos din luptă cu o

dibăcie care presupune multă şcoală şi mult exerciţiu. Violenţa ca răspuns violenţei nu poate decât să-mi dea satisfacţie, de aceea am urmărit scena bucurându-mă de succesul poliţiei. Se înţelege că derbedeii se apărau ca fiarele, dar în mai puţin de un minut au fost toţi cu botul pe labe, aruncaţi în dubă claie peste grămadă. Nu mi-am dat seama bine ce le făceau, era o tehnică rapidă şi sigură, îi apucau de braţe, pe la spate, şi-apoi o lovitură scurtă cu genunchiul în şale, alta cu cotul în spate, le lua piuitul. Aş fi aplaudat, dacă pe altă stradă n-ar fi izbucnit tocmai atunci altă hărmălaie. Poliţia are mult de lucru.

La o sută de metri de acolo erau hoteluri luxoase, făcând parte din acele aşa-zise *lanţuri* ale unor vestite societăţi internaţionale. Pentru cine sunt ele? Cine le merită cu adevărat şi câţi din clienţii lor nu sunt o ofensă pentru omenire?

Se vedeau apoi cafenele, terase cu lume îngâmfată care se uită cu o milă rece la bietul om de pe stradă. Eram şi eu un om de pe stradă, şi mă bucuram să merg pe picioarele mele, fără să râvnesc la nimic din ce li se punea lor pe masă, şi fără să le înţeleg pofta.

Erau, mai departe, magazine cu îmbrăcăminte pentru domni şi pentru doamne, adusă de la Paris şi Milano, nimic fabricat în serie şi îmi plăcea să le privesc, recunoscând în ele ambiţii din tinereţe. Aş fi vrut să fie cât mai multe, magazine de cămăşi, de pantofi, de pălării, de umbrele şi de bastoane, şi erau şi socoteam că înfrumuseţează oraşul. Dar nu le-am văzut la oamenii de pe stradă, care poartă îmbrăcăminte modestă, sau chiar ponosită, de unde mai înainte crezusem că fiecare aici are o fabrică de oţeluri. A doua zi ambasadorul m-a dus într-un mare magazin cu de toate, un supermarket cu multe etaje. Acolo am descoperit îmbrăcămintea omului de pe stradă, din stambe de mult demodate şi prăfuite, din stofe slăbuţe, haine şi rochii atârnate strâmb sau aruncate în vrac prin raioane, într-o

abundenţă care mai mult m-a întristat în loc să mă bucure. Căci oamenii au din ce în ce mai multe lucruri, dar tot mai proaste şi mai urâte.

În timp ce eu gândeam aşa, pe altă stradă derbedeii aruncau cu pietre. Iar fetiţele de doisprezece ani îşi făceau lecţiile, aşteptând să vină miezul nopţii şi să se culce părinţii.

e

Am o părere îndoielnică despre notorietatea scriitorului, fiindcă el trăieşte şi lucrează mai mult în tăcere şi singurătate, şi nu prea apare în public. Cei care îi citesc cărţile nu-l ştiu fizic, decât poate după fotografii, adesea neconcludente şi rămase în urma vârstei adevărate. Mai sunt şi din cei care dacă au citit o carte nu reţin numele autorului, şi dacă l-au reţinut, îl uită sau îl confundă; ei însă fac parte dintr-o categorie prea tristă şi s-ar cuveni să-i punem în rândul analfabeţilor.

Am povestit odată că întâmplându-se să mă aflu într-un birou de redacţie, era acolo şi Liviu Rebreanu, care gira atunci o gazetă efemeră, la stăruinţa administratorului, un om dinamic, şi cu darul de a convinge. Atunci a intrat un comisar de poliţie „în haine civile, elegante, o persoană distinsă, cu tâmplele argintate, cu mâinile fine. Venise în vizită de prietenie la administrator, şi acesta s-a simţit dator să facă prezentările, fără prea multă ceremonie: domnule Rebreanu vă prezint pe domnul cutare, fără titluri, căci maestre se spunea mai rar pe vremea aceea. La care comisarul, aşezându-se fără sfială pe biroul unde stătea Liviu Rebreanu, într-o poziţie permisă poate camarazilor şi intimilor, a fost străbătut de un fior al memoriei: „De unde ştiu eu numele dumitale, a spus, ducându-şi mâna la frunte, să se gândească. N-ai fost cumva în poliţie?”

Aşa că, învăţând bine, m-a mirat foarte mult reacţia acelui om bun şi mare critic al nostru, în faţa comisiei

medicale, unde l-au pus să se dezbrace. „Dar eu sunt E. Lovinescu!” a protestat el roşu de indignare, după cum singur povesteşte. „Şi ce dacă?!” ar fi fost răspunsul comisiei, în cazul că s-ar fi ostenit să răspundă. Dar Lovinescu, atât de încrezător în darul culturii de a se impune în lumea cât de cât instruită, nu putea să-şi închipuie o asemenea replică.

Dacă în ceea ce mă priveşte m-oi bucura de oarecare notorietate, nu am sentimentul ei; când un necunoscut mă priveşte cu o insistenţă semnificativă, sau când cineva, pe stradă, întoarce capul după mine, mă simt încurcat, cu teama că mi-au descoperit o neglijenţă vestimentară, un nasture descheiat sau o pată pe haină. Nu trâmbiţez existenţa mea, şi nu pun pe nimeni să sune din corn când trec eu, ca lumea să se dea la o parte. Nu o iau înaintea oamenilor care stau la coadă. Dar dacă detest aroganţa, nu înseamnă că în mine nu există niciun orgoliu.

Se spune că fiecare om se socoteşte mai înzestrat decât este el în realitate. Socotind că poate fi adevărat şi la mine, nu doar la alţii, pun un semn de modestie în faţa faptelor mele, iar trufia care nu-mi lipseşte, cum nu lipseşte nimănui când are sentimentul eului, o ţin pentru mine. Am văzut atâta lume îngâmfată şi mi-a fost atâta silă, încât de teamă să nu cad într-un asemenea păcat, mai bine las să treacă de la mine. Afară de clipele când sunt cu gândurile aiurea şi nu văd şi nu aud pe nimeni, salut primul pe oricare din cunoscuţii mei, indiferent de meritele lor sau de vârstă, fiindcă îmi plac gesturile cordiale, dar şi din teama de a nu lăsa pe cineva să creadă că îl socotesc mai prejos decât mine; meritele oamenilor nu se stabilesc cu un singur instrument de măsură. Nu rămân niciodată pe scaun, când cineva îmi întinde mâna. Dacă un cunoscut vine la masa mea, mă ridic în picioare şi nu mă aşez cât timp el nu are un scaun. Mi s-a întâmplat ca unii, în aceste împrejurări, după ce s-au aşezat, să schiţeze un semn de

îngăduinţă, ca să-mi reiau şi eu locul; dacă ei nu puteau înţelege, de ce le-aş fi deschis eu ochii că nu mă recunoşteam într-o situaţie subalternă?

Acestor oameni, în multiplele lor variante, le adresez rechizitorii ironice, dar nu cu glas tare, şi nu ca să le schimb firea, ci spre a-mi dovedi mie însumi că ştiu ce mi se cuvine.

În lumina acestor mărturisiri şi după ce sper că am stabilit raportul între modestie şi orgoliu, şi n-am ascuns că am şi eu ca atâţia alţii păcatul îngâmfării, se va înţelege cum am judecat confuzia unui funcţionar de consulat, de la Paris, capitala culturală a lumii. Ducându-mă să cer o hârtie, către alt consulat, pentru o prelungire de viză, funcţionarul, care ce-i drept nu era ataşatul nostru cultural acolo, după ce m-a întrebat de meserie, s-a concentrat încreţindu-şi fruntea şi încruntându-şi sprâncenele, şi după ce şi-a scormonit în memorie, mi-a spus satisfăcut, luminându-se la faţă: „Ştiu, am citit cartea cutare!”

Dar acea carte era scrisă de altcineva, şi cu totul altfel decât am scris eu vreodată.

Să nu fi avut exemplul lui Rebreanu şi Lovinescu aş fi simţit multă umilinţă, căci de furie nu poate fi vorba, la firea pe care mi-am dezvăluit-o mai înainte. La vremea aceea aveam răspândite cu mult peste un milion de exemplare din cărţile mele. Să nu ţinem seama că multe din acele exemplare trec din mână în mână şi astfel numărul cititorilor ajunge la câteva milioane. Să luăm doar cifra iniţială, dovedită şi indubitabilă.

A cui e vina că omul acela, oricât de modestă o fi fost funcţia lui în oraşul lumină, nu intra în primul milion din cele douăzeci de milioane de locuitori ai ţării noastre?

Din prudenţă, aveam nevoie de un atelier mecanic, să-mi verific frânele şi direcţia, ceea ce va putea să pară o obsesie.

Dar, îmi place să merg repede, şi trebuie să ştiu pe ce

pot să mă bizui.

A doua zi, luni dimineaţa, reluându-mi plimbarea, am ajuns la reprezentanţa Automobil Clubului Român în Suedia. Am găsit acolo un om care, dezminţind aşteptările mele pesimiste.

m-a luat sub protecţie, mergând până la a-mi dărui o sticlă de whisky în ziua când plecam mai departe. O sticlă de whisky în

Suedia ar fi fost pentru mine aproape inaccesibilă. Nu-i însă motivul principal pentru care-i port recunoştinţă acelui om, şi, cu toate că nu m-am învrednicit să-i scriu, îl ţin minte.

Îndată ce mi-a aflat găsul, mimica lui a devenit îngrijorată, şi m-a prevenit că atelierele mecanice sunt tot atât de scumpe ca whisky-ul. Ştiam, dar n-aveam încotro şi eram pregătit pentru sacrificiu. „Mai bine să mergem la Ambasadă, mi-a propus el.

Acolo se va găsi un mecanic care să vă ajute. Îngăduiţi-mi să telefonez ambasadorului”.

S-a strâns pielea pe mine. Ştiu că ambasadele au alte treburi decât să se ocupe de nevoile unui automobilist aflat în încurcătură, şi nici chiar de ale unuia în restrişte. Bănuiesc că sunt mulţi care sună la uşă, cu belele de toate felurile, cu cereri sâcâitoare adesea irezolvabile. Decât să intru în categoria lor, mai bine trec pe departe. Nu m-a mirat că la Roma, dacă am avut o treabă la Ambasadă, nu mi-a spus nimeni „Bine ai venit în Italia, ce planuri ai şi cu ce ţi-am putea fi agreabili?” Aşa se spune în limbaj ales, diplomatic. Omul care m-a primit ştia că mă aflu într-o călătorie de informare, şi că urma să scriu o carte; am şi scris-o şi cine a vrut a putut s-o citească. Poate că o asemenea intenţie trebuia să nu fie indiferentă Ambasadei noastre de la Roma, şi s-ar fi cuvenit să ciulească urechile, să mă întrebe cum înţeleg eu treburile cu Italia. Ştiu doar că pentru o prelungire de viză am plătit cinci mii de lire,

ceea ce de fapt îmi scurta călătoria, când eu urmăream tocmai contrariul.

Nu m-am mirat că la Paris, când am sunat la poarta ambasadei, crezând că şi consulatul era tot acolo, s-a deschis numai o ferestruică şi un portar cu mutra neîncrezătoare, după ce mi-a ascultat întrebarea parcă îndoindu-se de bunele mele intenţii, m-a îndrumat să mă duc după colţul străzii, fără să-mi spună: „Bine ai venit la Paris!”, în limba noastră românească, pe care o vorbeam şi unul şi altul. Pe urmă a închis ferestruica şi a tras zăvorul. Înţeleg şi mă împac cu toate.

De neînţeles însă mi s-a părut ce-am păţit la reprezentanţa noastră comercială de la Madrid, căci nu aveam ambasadă pe vremea aceea. Şi doar acolo mă cunoşteau, mai fusesem, cu ataşatul cultural stătusem de vorbă, chiar şi despre călătoria mea în

Spania, unde venisem tot cu scopul să scriu o carte, pe care de asemeni am scris-o, ceea ce este un act cultural va să zică. O

— Asemenea intenţie, credeam eu, trebuie să-i intereseze, de aceea sperasem că n-au să mă lase în încurcătură, când mai târziu m-am dus acolo cu o nevoie cum nu s-ar fi putut mai modestă.

Mi se furaseră actele maşinii la Sevilla, şi circulam pe baza unei adeverinţe a poliţiei. Numai că era nevoie, cum mi s-a spus, s-o traduc în limbile ţărilor pe unde mă întorceam acasă, iar consulatele respective s-o autentifice. Aşa am făcut şi n-a fost greu, decât că am bătut drumurile şi am pierdut timpul. Cu acelaşi scop m-am întors şi la reprezentanţa noastră, căci şi în

România puteau să mă întrebe de acte şi aveam nevoie ca adeverinţa mea să fie autentificată în traducere românească. M-au pus să fac o cerere, şi după ce-am aşteptat mai bine de o oră.

În care timp poate ţineau sfat după uşa capitonată,

vechiul meu cunoscut, ataşatul cultural mi-a adus înapoi hârtia, în colţul căreia reprezentantul certifica autenticitatea semnăturii mele, deşi nu mi-o contesta nimeni, iar eu cerusem altceva. Se înţelege că un asemenea document părea făcut numai ca să ne aflăm în treabă, şi nu mi-ar fi fost de niciun folos la controlul circulaţiei. Noroc că de la Timişoara până la Bucureşti nu mi-a cerut nimeni actele.

Se înţelege cât de îndoit şi de stânjenit eram de poziţia mea în faţa Ambasadorului de la Stockholm. Şi nu am devenit cu totul încrezător nici când, fără a pune întrebări şi fără a ţine sfat cu nimeni, ne-a poftit să venim repede. Cele mai multe sentimente despre întâlnirea noastră le păstrez pentru mine.

Dar n-am de ce-mi ascunde gratitudinea; fiindcă din clipa când ne-am întâlnit şi-a dat osteneala să-mi fie bine acolo. Este adevărat că făcea parte din prima parte a milionului de oameni care mi-au citit cărţile, dar ştiam, de la cel ce mă dusese acolo şi stăruise să nu ocolesc Ambasada, că la fel de prevenitor era cu oricine se afla în vreo nevoie. Este adevărat că la Stockholm vin mai puţini oameni decât la Paris sau la Roma, dar firea cuiva nu se schimbă în raport cu volumul solicitărilor. Cine are o acreală în suflet o păstrează şi în vacanţă, şi pe patul de moarte, şi pe lumea cealaltă.

Şoferul ambasadei a mers cu mine la hotel, şi m-a pilotat să mă întorc cu maşina, ceea ce fără el nu mi-ar fi fost mai uşor decât în alte oraşe necunoscute. Pe drum, la ducere, m-a sfătuit ce se cuvine să văd la Stockholm, din câte nu văzusem încă. Am descoperit în el un ghid cu o foarte bună informaţie, şi cu darul selecţiei; mi-a fost de folos să-i urmez sfaturile.

Abia acum, când mă simţeam răsfăţat ea niciodată, m-am gândit că merita să-mi amân plecarea cu o zi, ca să mă odihnesc şi să mă bucur de prietenie. Însă apucasem să

anunţ la hotel că rămân numai două zile, şi camera era dată; n-am avut energia să caut în altă parte.

Dar se poate vedea un oraş ca Stockholm numai în două zile? Sigur că da; esenţialul poate fi surprins într-un timp şi mai scurt, numai în câteva ore norocoase şi inspirate. E foarte obositor să cunoşti lumea aşa, de multe ori mă simt incapabil să mai înregistrez o impresie, dacă nu apelez la energiile de rezervă. Încetul cu încetul se vor consuma şi ele; sunt resemnat că după aceea să înceapă o lungă odihnă.

Ce-am văzut bunăoară luni dimineaţa, în ziua a doua?

După ce am băgat maşina în curtea ambasadei, dintr-o ochire ne-am dat seama că frânele sunt bune, şi pierderea de lichid care mă alarmase atât, era neglijabilă; poate aici aş fi găsit garniturile pompei centrale, am socotit însă şi eu şi şoferul că mai puteam aştepta până în Germania, unde-i fabricată maşina.

Am vrut să mai verific o dată convergenţa roţilor din faţă, care se cam modifică, fără motive vizibile, de aceea a şi devenit pentru mine un fel de obsesie. Într-adevăr, am găsit o diferenţă de vreo trei milimetri, în plus sau în minus, nu mai ţin minte.

Am socotit că este nevoie să se remedieze, şi s-a remediat prin bunăvoinţa şoferului, dar am făcut greşeala să mă încred în măsurătoarea cu sfoara, ca pe vremuri, când nu existau instrumente mult mai precise. Pe drum am fost nevoit să aduc roţile în vechea poziţie; nu-i vina nimănuia.

Toată această treabă nu ne-a luat mai mult de o oră şi jumătate şi până la patru după amiază, când aveam întâlnire cu ambasadorul îmi rămânea destul timp să bat străzile. Am lăsat maşina şi-am pornit cu piciorul. Mă aflam în partea continentală a oraşului, pe o înălţime şi de acolo toate străzile curgeau la vale, cam spre zona din jurul poştei, unde mă socoteam, ca să zic aşa, ca la mine

acasă. Singura dificultate a plimbării era să aleg o stradă dintre celelalte, şi neştiind pe unde or fi casele mai frumoase, am mers în zigzag, de la una la alta, aproape pe toate. Aşa cred că am izbutit să văd întreg cartierul, care este partea civilă a oraşului, cu locuinţe, mai mult vile, cu un etaj, mai rar cu două, adesea cu o grădiniţă în faţă, izolate şi neanimate. Rar se vede o clădire mai impozantă, o şcoală, o policlinică, o instituţie mărginaşă. Rar întâlneam oameni pe stradă; probabil dimineaţa îşi dădeau drumul la vale, în zvârcoleala oraşului, pe care o ştiam, şi nu se mai întorceau până seara. Nu se vedeau copiii şi nu li se auzea gălăgia; probabil şcolile erau în vacanţă. Nicăieri nu am întâlnit o separare mai netă între partea activă a unui oraş, şi aceea destinată vieţii de familie; parcă mă aflam într-un orăşel de provincie, şi ceea ce este mai ciudat, tocmai acest cartier mi se părea o insulă, pe când insulele adevărate, care se vedeau jos, sub monumente şi case, alcătuiau continentul.

Iată ce-am mai descoperit la Stockholm, şi chiar dacă nu-i mare lucru, am făcut un pas înainte. Tot coborând am ajuns în centru, care nu-i un punct, ci o vastă circomferinţă. Am văzut oraşe, şi nu din cele mai mici, cu centrul cât o piaţă, unde încap primăria şi instituţiile importante, apoi banca, poşta, iar pe o latură gara eu două hoteluri care o încadrează;

şi cu un monument în mijloc, sau cu o fântână arteziană. Dincolo de toate acestea începe periferia, care, paradoxal, devine centrală. Am văzut oraşe, şi nu sunt puţine, cu două centre, la fel de importante, cum sunt ouă eu două gălbenuşuri; dacă germinează amândouă, nu ştiu cum se pot dezvolta doi pui, în aceeaşi găoace. Dar asemenea oraşe există, Berlinul era unul din ele, şi sunt altele nu cu două, ci cu mai multe centre, mai apropiate sau mai îndepărtate, adesea lipite, printre ele putându-se pune Londra şi Parisul, lăsând la o parte New York-ul şi

altele pe care nu le ştiu încă.

Stockholmul are un singur centru care însă acoperă întreg oraşul, după ce laşi la o parte cartierele de locuinţe. N-ar fi de folos nimănui să identific străzile pe unde mi-am purtat paşii şi să le spun numele. Într-o grădină publică, mărginită de chioşcuri, bufete şi cafenele, văzusem în ajun multă lume.

Pe una din laturi era o estradă, şi în faţă scaune, aşezate ca la teatru. Nu că aş fi vrut să-mi găsesc şi eu unul, dimpotrivă, am trecut atât de repede că nici n-am luat seama ce artişti şi cu ce se produceau pe estradă, dar n-am văzut un scaun liber; orăşenii se înghesuiau ca la pomană, unii mai stăteau şi în picioare, pe margini, şi după îmbrăcăminte, după fizionomie, nu păreau nici coate-goale, nici gură-cască. Era un concert popular, sau un spectacol de estradă, cred că am auzit un pian şi o vioară iar mai târziu m-a ajuns din urmă un ropot de aplauze. Cum nu m-a oprit nimeni să trec prin grădină, şi aş fi putut să mă aşez dacă găseam scaun, însemna că spectacolul era gratis; aşa mi-am explicat şi aplauzele, prea generoase pentru o scârţâială de vioară; dacă nu scot bani din buzunar, oamenii au inima mai slobodă. E uimitor câtă lume destul de înlesnită ca să-şi poată plăti biletul, strâmbă din nas când aude de un spectacol, sau de altul şi nu se duce să-l vadă, în schimb dă buzna unde este gratis, fără să se întrebe dacă merită să-şi piardă timpul, care de multe ori e mai preţios decât costul unui bilet de teatru. Nu ştiu sigur de ce, poate fiindcă este oraşul premiului Nobel, poate fiindcă îl socoteam dincolo de zona poluată a Europei, într-o geografie proaspătă şi aerisită, căci altfel cum ar fi dat-o pe Greta Garbo? aveam impresia că Stockholm este centrul aristocratic al continentului. Şi într-adevăr, oamenii de la spectacolul acela nu erau luaţi de pe stradă, toţi aveau parcă blazoane, cu faţa lor distinsă, bine bărbieriţi, cu cămăşi albe, cu îmbrăcăminte

curată, periată, călcată, pe care ştiau s-o poarte, chiar dacă unii îşi ţineau haina pe mână, fiind o după-amiază caldă.

Când m-am întors, după vreo oră, i-am găsit tot acolo, atenţi şi aristocratici, urmărind nişte comicării de pe scenă, un scheci – cu aluzii politice, fiindcă recunoşteam nume de circulaţie mondială, şefi de guverne, generali cu renume, preşedinţi ai Americii.

În ora cât lipsisem am mai văzut o parte a oraşului, marea arteră comercială, sau una din ele, cu birouri şi magazine.

Pe o parte se ridicau câteva blocuri-tum, de metal şi sticlă, geamuri prin care nu se vede înăuntru, de par oarbe şi te fac să crezi că dincolo de ele este o atmosferă sinistră. Sigur că nu poate fi decât o impresie, am avut-o însă pretutindeni unde am văzut asemenea construcţii, căci este plină lumea de ele, făcute parcă după un plan unic, omologat de o comisie mondială de mizantropi cu renume.

Mi s-a spus că de la o anumită înălţime în sus, de la etajul al şaptelea, al optulea, nu mai ştiu bine şi de altfel cred că părerile variază, construcţia se scumpeşte progresiv, până ce ar putea deveni oneroasă, dacă aşa nu s-ar economisi spaţiile centrale, atât de căutate şi de rentabile. Stilul se potriveşte la New York, care, aşezat pe o stâncă înconjurată de ape nu putea creşte decât în înălţime, şi se bizuia pe o temelie puternică. Dar ce rost au asemenea turnuri în spaţii deschise şi mai ales fără aglomeraţie omenească? Până la un punct, înţeleg că ele dau relief oraşelor şi pot să fie monumente de arhitectură, căci am văzut şi din acestea, destule, prilejuindu-mi să mă bucur ca de o privelişte frumoasă, şi să fiu mândru de ele, de parcă eu aş fi fost şi constructorul şi proprietarul. Dar cum aş putea să găsesc justificare, ca s-o îngădui, acelei clădiri ca un gigantic castel de apă, pus în mijlocul

Parisului, lângă gara Montparnasse-Bienvenue, de unde face o concurenţă greoaie turnului Eiffel, nici el o prea fericită podoabă a oraşului, decât că are mult ifos. Asta este, clădirile inutil de înalte dovedesc doar o ambiţie!

Ce mai era nevoie la Stoekholm de acele turnuri, când centrul oraşului are o rază atât de mare şi atâtea case de locuit nu sunt ocupate? Nu spun că mi-au displăcut, le-am înconjurat cu capul pe spate şi-am admirat munca pusă de oameni în ele. Nu puteam să văd nimic pe ferestre, nici mobila, nici mişcările locatarilor, poate erau locuinţe, poate birouri, dar mă întrebam câte săli şi odăi or fi goale? Ca frumuseţe a oraşului mi-au plăcut mai mult podurile, şi cu toate că dimensiunea lor principală este lungimea, mi s-au părut mai înalte decât turnurile ţepene şi oarbe; fiindcă podurile imită zborul păsărilor, şi oricând ţi le poţi închipui că se înalţă în aer, arcuindu-se pe deasupra celorlalte construcţii.

Pe aceeaşi stradă comercială unde se amestecă arhitecturi felurite, am văzut o clădire izbitoare, remarcată de toată lumea, fiindcă reia stilul naţional, al conacelor şi fermelor, ridicându-l la o scară enormă, şi înlocuind lemnul cu materiale moderne, beton, zidărie şi sticlă. Dar stilul îl determina tocmai lemnul! Fără el rezultatul mi s-a părut întristător, şi întristându-mă eu însumi, n-am mai vrut să mă socotesc nici arhitectul, nici proprietarul.

Pe aproape era biroul de informaţii turistice, unde am intrat să iau planul oraşului, fiindcă până atunci mersesem orbeşte. Înăuntru am dat de o fată care, de ce-aş ascunde, mi s-a părut foarte frumoasă, blondă, puţin bronzată, cu un zâmbet cuminte. S-a scuzat stânjenită, ca de o meschinărie, că planul nu era gratuit, ceea ce ar fi fost o obligaţie a oraşului. Dar nu costa cine ştie cât, şi-apoi s-a compensat cu zâmbetul fetei. Vorbea atât de frumos, de natural şi de delicat franţuzeşte, încât am

întrebat-o unde învăţase; s-a înroşit puţin, apoi mi-a spus că fusese logodită cu un tânăr francez. Într-adevăr, o asemenea limbă, modulată şi gingaşă, nu se poate învăţa decât printr-o dragoste. Însemna că nu fusese o simplă legătură turistică, de sezon, şi poate nu rămăsese fără urmă în suflet. În zâmbetul ei, nu mai puţin cald decât înainte, se ascundea acum o uşoară tristeţe. Plecând, i-am spus: „Îţi urez să ai mai mult noroc cu logodnicul următor!” A ridicat ochii surprinsă, m-am temut că făcusem o grosolănie. Însă în loc să se crispeze m-a privit cu recunoştinţă. De fapt îi dădusem o speranţă. Îmi pare rău că nu mai ştiu unde am pus planul oraşului.

Nu departe de acea stradă comercială am dat de un deal ondulat, un parc natural, cu arbori de pădure, lăsaţi în voia lor; m-am mirat că la câteva sute de metri se ridicau turnurile amintite şi le vedeam printre ramuri. Dacă ele se făcuseră ca să cruţe parcul, să nu-l parceleze pentru a se construi case, atunci le admit şi fie binecuvântate!

Tot urcând am ajuns la o biserică monumentală, Sfântul

Johanes, de cărămidă roşie. După catedrala de la Upsala am crezut că nu-mi va mai plăcea nicio biserică de cărămidă.

N-am de ales, sunt în zona unde cărămida predomină, cum predomină piatra în Spania. Dar mi-a plăcut şi Sfântul Johanes, poate fiindcă deşi în centrul oraşului, părea într-o pădure pustie. Am mai spus cât se întinde centrul la Stockholm; el înglobează şi parcul. Am intrat, nu se vedea nimeni înăuntru, m-am aşezat pe o bancă să mă odihnesc, şi am ascultat orga, fără să pot ghici unde era organistul. Muzica, apoi copacii, mi-au dat o stare de bucurie că mi s-au umezit ochii.

A doua zi, trecând prin grădina publică, aproape pustie acum, unde fusese spectacolul gratuit de duminică, am văzut printre scaune atâtea hârtii, cornete, pahare de

plastic, poleieli aruncate, că m-a prins mirarea. Cum de mă păcălisem cu lumea aceea aristocratică, unde nu văzusem bine, ce înţelesesem anapoda? Acum trebuiau să vină finlandezii, să mături. Am făcut un salt înapoi, cu închipuirea şi m-am regăsit la Helsinki. Atunci abia mi-am dat seama că în două zile cât stătusem acolo, nu văzusem niciun măturător de stradă; parcă oraşul s-a născut măturat gata, şi nu se murdăreşte niciodată.

Dar ceea ce am văzut în grădina publică de la Stockholm nu poate fi decât o întâmplare, hai să-i zic duminicală; aş greşi dacă n-aş spune cât de curat era restul oraşului.

Deşi gândul mi s-a dus la Helsinki, mă aflam pe aceeaşi latitudine cu Tallinn. Zadarnic am încercat să evoc amintirea zilei petrecute acolo, cei o sută de kilometri pe care Natalia

Alver i-a făcut în goană, ca să mă întâmpine. Am revăzut numai apusul de soare, prelungit ceasuri, în drumul spre

Leningrad.

Datorez şoferului de la ambasadă sfatul de a merge să văd Vasa. Nimeni altcineva nu-mi spusese, nici măcar fata de la oficiul turistic, deşi întrebasem despre tot ce trebuia să se vadă. Numele Vasa nu-l auzisem.

Până la ora patru era timp tocmai bine, dacă dădeam drumul la pas şi nu mă opream în vreo altă parte. Aveam de făcut un drum lung cu piciorul, nu pregetam, şoferul îmi spusese că merită.

Dar ce este acest Vasa, picat deodată în povestire? Cum aş putea răspunde mai bine, căci nu-i ceva să se mai fi văzut şi altă dată, şi să poată fi înţeles ca din carte. În structura materială, Vasa este o veche navă de luptă, de vreo mie trei sute de tone, lungă de peste şaizeci de metri şi lată de doisprezece fără o şchioapă. Construcţia ei a început în anul 1625, la ordinul regelui Gustav al doilea,

care voia să aibă o flotă de război, pentru a stăpâni Baltica. În corpul acestei ambiţioase corăbii a intrat o pădure întreagă, stejar în cea mai mare parte, ales bucată cu bucată, ca fibra să urmeze forma coastelor şi abordajelor. Când a fost gata i-au montat pe punţi şaizeci şi patru de tunuri de bronz, cântărind peste şaptezeci de tone.

Trei ani după ce începuse construcţia, în ziua de 10 august

1628, Vasa, botezată aşa după numele unei vechi dinastii suedeze, s-a desprins de cheiul şantierului, unde fusese lansată, în portul Stoekholm, nu departe de palatul de locuinţă al regelui.

Mai înainte, amiralul încercase stabilitatea vasului, după o metodă copilăroasă, pupând să fugă treizeci de mateloţi dintr-un bord în altul; pe mare intervin forţe mult mai mari decât greutatea câtorva zeci de oameni. Dar chiar şi cu atât, vasul se înclina prea tare, şi atunci amiralul a lăsat baltă probele, fără să dea vreo alarmă. Nu ştiu cât de onorat este în istoria marinei numele acestui amiral şi nu ştiu cine va veni să-l apere, dacă voi spune că n-a făcut altfel decât struţul care îşi bagă capul în nisip, să n-audă şi să nu vadă. Căci Vasa, cu abia patru pânze ridicate, când presupun că avea cu zecile, n-a apucat să facă mai mult de câteva sute de metri şi s-a înecat în port, unde am fost şi eu să văd locul. Aşa s-a întâmplat, s-a în clinat pe-o parte, n-a mai putut să se îndrepte, apa a năvălit pe saborduri şi în câteva minute a tras-o la fund, unde adâncimea era de vreo treizeci de metri. Nimic n-a putut să se salveze, decât probabil câţiva oameni. Nu prea se ştie câţi erau cu toţii; trei sute de ani mai târziu, în cală s-au găsit vreo douăzeci de schelete.

A fost proces, din ordinul regelui, care se înţelege cu ce mâhnire şi cu ce mânie a aflat vestea. Mă uit pe planul portului, şi-mi dau seama că ar fi putut să vadă cu ochii lui cum s-a înclinat şi s-a scufundat Vasa, dacă se afla în palat

şi s-ar fi uitat pe fereastră. Vinovatul n-a fost găsit, se pare că era nevoie să recunoască, şi n-a recunoscut nimeni. Constructorul, un olandez, s-a apărat spunând că planurile erau aprobate de însăşi înălţimea sa, regele. Treaba a rămas încurcată. Dar amiralul, întreb eu după mai bine de trei veacuri?

Vreo patruzeci de ani mai târziu, cea mai mare parte a tunurilor de bronz au fost scoase de la fund, cu ajutorul unui clopot primitiv de scafandru. A urmat o tăcere îndelungată.

Abia în anii noştri cineva şi-a adus aminte, a făcut cercetări, a descoperit epava, destul de strivită şi după mai bine de un deceniu de tatonări şi instrumentaţii, ea a fost adusă la suprafaţă. Reparaţiile şi reconstituirea părţilor prăpădite au cerut alţi ani de muncă, apoi nava salvată a fost pusă într-o casă de aluminiu şi sticlă. Acolo am văzut-o, şi mi s-a părut gigantică, între pereţii care limitau spaţiul. O ploaie fină, nu ştiu de unde pornită, dar desigur studiată ştiinţific, se abătea asupra ei, tot timpul, să menţină lemnul într-o umiditate fără de care s-ar dezagrega repede după o imersiune de peste trei secole. Această îngrijire continuă, plus construcţia adăpostului, care-i un muzeu cu toate anexele cuvenite, reprezintă o cheltuială enormă, şi ea se adaugă la tot ce a costat aducerea vasului pe linia de plutire, în ani lungi de eforturi ingenioase, uneori nereuşite, şi în sfârşit la banii care s-au mai băgat în reconstituiri şi reparaţii.

Aşa cum am văzut-o acolo, îngrijită încontinuu, supravegheată, controlată, Vasa mi-a amintit de bolnavii damnaţi care trăiesc într-un plămân de oţel, acţionat mecanic, şi stau aşa, nu o zi, ci toată viaţa câtă le mai este dată, nemişcaţi, întinşi pe spate, într-o cabină ea un sarcofag, având afară doar capul, cu gura care îngurgitează, cu ochii care văd numai tavanul, cu urechile care aud numai scârţâitul ritmic al aparatului, şi cu

creierul care gândeşte şi le înţelege pe toate, ţinându-le trează spaima că oricând motorul ar putea să se oprească. Decât aşa, mai bine lipsă, Dumnezeu să mă ierte!

În ţara vikingilor, cei mai temerari navigatori din câţi cunoaşte istoria de la fenicieni încoace, şi poate chiar dinainte, un asemenea cult, pentru o asemenea epavă mă miră şi mă nedumereşte. O poate socoti cineva o mândrie naţională? Am citit de zeci de ori broşura, destul de cuprinzătoare, unde se spune ce a fost Vasa, cum s-a construit, cum s-a scufundat, cum s-a readus la suprafaţă şi s-a pus la loc de mare cinste.

Nimic nu se poate înţelege greşit din ce scrie acolo, faptele sunt clare, fără echivoc şi fără îndoială. Dar cum, nimeni nu vede că Vasa este mai degrabă o pată în istoria navigaţiei?

Cum s-a putut construi o asemenea eroare, în ţara celor mai minunate bărci făcute vreodată de oameni?

Le-am văzut după câteva zile, la Oslo, bărcile vikingilor, adevărate, cum s-au păstrat mai bine de un mileniu, şi mi s-au părut neîntrecute în frumuseţe. Am stat şi m-am uitat ceasuri la ele, fiindcă bărcile au în viaţa mea un loc nostalgic, neocupat încă de altceva. Am învăţat să le cunosc încă din faza lor virtuală, imaginaţie şi gândire puse pe hârtie, când am cercetat sute de planuri, modele din toată lumea, ca să-mi aleg unul. Erau opera celor mai renumiţi arhitecţi navali ai vremii noastre, cu cele mai rafinate inovaţii prilejuite de tehnica modernă, dar cele mai izbutite păreau inspirate de bărcile vikingilor. În amintirea mea rămâne o bucurie timpul cât m-am uitat la ele, în muzeul de la Oslo, uimit şi fermecat de puritatea liniei lor, care prin nimic n-ar putea fi redată mai bine, nici prin desen, nici prin sculptură, decât prin muzică. Aceste bărci s-au întrupat dintr-o cântare a mării, ritmată de mişcarea valurilor şi li s-a adăugat, la prova şi la pupa, câte o bătaie de aripă, din zborul pescăruşilor. Dacă s-au

găsit oameni să simtă această mişcare şi această muzică, pe urmă nu le-a fost greu să traverseze Oceanul Atlantic, până la un continent nou.

neştiut de nimeni, şi care abia după secole a intrat în geografie, numindu-se America.

Într-un hangar, alături de bărcile vikinge stătea ca un urs brun, cam ursuz, dârzul şi neînfricatul Fram, vasul polar al lui Fridtjof Nansen. El nu are un trecut tot atât de vechi ca

Vasa, în schimb a înscris o pagină de neuitat în istoria descoperirilor geografice. Măcar pentru că a rămas aproape trei ani blocat între gheţuri, şi a derivat împreună cu ele, nu dintr-o greşeală de navigaţie, ci după un plan studiat ştiinţific şi urmărit cu temeritate. Îl ştiam din prima adolescenţă, îi citisem povestea, şi tot timpul după aceea voisem să mai aflu câte ceva, până ce am ajuns la Oslo, unde l-am văzut cu ochii.

Şi nu doar că l-am văzut, ci mi-a fost îngăduit să mă urc pe bord, fără să-mi ceară nimeni a-mi scoate pantofii; i-aş fi scos singur, aş fi mers cu ei în înână, dar sunt adversarul parăzii şi gesturilor demonstrative; îmi celebrez culturile în tăcere şi departe de ochii oamenilor.

Am mers prin toate ungherele, în cală, în camera motorului, primitiv şi nu prea puternic, dar care îşi făcuse treaba cu bărbăţie. Am văzut coastele de stejar, groase de aproape jumătate de metru şi bordajul de două şchioape. Am vrut să dau cifrele exacte, cum le ştiusem în tinereţe, dar mi-am rătăcit însemnările şi neavând alt mijloc de informaţie, m-am aplecat să caut în Marele Larousse, care le spune pe toate. Despre

Fram nu spune decât ce încape în cinci rânduri şi jumătate.

Mâhnit, am vrut să văd de ce spaţiu se bucură Fridtjof Nansen, care în afara cercetărilor lui geografice, din ţinuturile îngheţate, unde atâţi şi-au lăsat oasele, a

avut o viaţă bogată şi generoasă, închinată umanităţii; am găsit abia patruzeci de rânduri, unde nici nu înţeleg cum a putut să se comprime biografia unuia din cei mai iubiţi oameni ai vremii când începeam să înţeleg viaţa. Dacă meritele unui om se pot judeca oarecum după câte rânduri îi consacră o enciclopedie răspândită în toată lumea, apăi cum e posibil, m-am gândit puţin scos din fire, ca Larousse-ul, oricât ar fi el de franţuzesc, să-l pună pe Alain Gerbault alături de Nansen? Căci nu-i dă mai puţine rânduri! Se poate face comparaţie? De când spun şi nimeni nu vrea să mă creadă!

Consolarea mea este că am fost pe Fram şi mi-am împrospătat vechile credinţe, admiraţii şi iubiri din anii de şcoală. Am coborât o scară, am urcat alta, am fost în bucătărie, în cazarma echipajului, în careul ofiţerilor, în cabinele înghesuite şi cam strâmbe, după forma bordajului şi chiar în cabina lui Nansen, nu mult mai mare şi mai puţin strâmbă decât celelalte. Am călcat peste tot cu aceiaşi pantofi care au bătut străzile Bucureştilor, şi trecând peste ceea ce continuam să cred că era o impietate, am avut sentimentul unui privilegiu rar dat oamenilor, să trăiesc aievea o poveste din tinereţe.

Fram stătea bine acolo, în hangarul lui de la Oslo, lemnul nu era în primejdie să se năruie, şi nu cădea pe el ploaia sfinţită, ca pe moaştele de la Stockholm.

Am făcut un drum în afara oraşului, destul de departe, pe drumeaguri de pădure, cotite şi pline de frunze, până am ajuns pe malul unui golfuleţ cu stânci pe margine şi umbrit de arbori. Se vedeau câteva vile, câteva bărci pe apă, o mică staţiune de vacanţă, ascunsă şi liniştită. Aceasta era, mi-a spus ambasadorul, cea mai frumoasă privelişte din jur de Stockholm.

Am simţit că mă spiona cu coada ochiului, să surprindă pe faţa mea mulţumirea şi emoţia. Dar eu văzusem de zeci de ori ceea ce aveam acum în faţă, şi nu

putea să mă impresioneze.

Apoi, deodată am simţit în suflet o tulburare neprevăzută, m-a năpădit un sentiment de recunoştinţă. Acest om pe care nu-l cunoşteam acum câteva ceasuri, îmi dăruia aşa, dintr-odată, întreaga lui simţire şi aştepta să mă bucur. Din câte locuri unde putea să mă ducă îl alesese pe primul de lângă inimă.

Ca să ajungem la el făcusem patruzeci de kilometri; pe drum se gândise ce încântat am să fiu, şi cât o să crească, prin încântarea mea, vechea lui încântare. În felul acesta îşi dăruia omenia, pe neştiute, printr-o scânteie spontană de prietenie, care a făcut să-mi bată inima mai repede şi să mi se încălzească obrajii.

N-am putut să-i spun gândurile, şi nici acum nu ştiu dacă le-am spus bine. Se înţelege oare? Nu mi-a dăruit ceasornicul de la mână, nicio tabacheră de aur, ci a vrut să împartă cu mine o emoţie. Mi-a picat bine. Din când în când aveam nevoie de sentimente proaspete. Cele din amintire nu ne mai pot da o satisfacţie suficientă, sunt şi ele într-un fel răcite şi sărăcite, ca alimentele conservate. Sufletul are nevoie de vitamine.

În drum ne-am oprit la casa-muzeu a sculptorului Carl

Milles, despre care nu pot spune mare lucru, decât că nu înţeleg de ce a emigrat în America, unde nu-i mai ştiu urma, după ce în ţara lui îşi făcuse im nume ţinut în mare cinste şi astăzi. Multă lume a emigrat în America, născută ea însăşi din emigraţie. Dacă s-au dus acolo până şi ţăranii noştri din

Transilvania, fără să aibă fire nomadă! în copilărie, când aflam de această mişcare de oameni, mi se părea că la mijlocul

Americii arde un felinar puternic, luminând până la coasta altor continente şi atrăgând lumea ca pe fluturii de noapte. Era o imagine greşită, fluturii simbolizează

uşurinţa, de aceea îşi ard aripile. Emigranţii, împinşi de obicei de o nemulţumire, au firi mai dârze.

Nu voi vorbi de doi sculptori, unul după altul; locul îl rezervlui Gustav Vigeland, pe curând, când voi ajunge la Oslo.

De pe terasele casei lui Milles, aflată pe înălţimi înverzite, se vedea Stoekholm, în vale, ca într-o fotografie aeriană. Cum îl bătea soarele, făcându-l să strălucească, mi s-a părut o cetate fericită, aş fi vrut să mai rămân la ea şi nu-mi venea a crede că atâţi oameni se sinucid acolo, iar atâţia alţii emigrează, lăsând casele goale.

După ce-am mai cutreierat oraşul, şi-am întâlnit iarăşi derbedei beţi aruncând cu pietre în firme, încolţiţi apoi de poliţie, după ce am văzut strada animaţiei de la miezul nopţii, când fetiţele de doisprezece ard ies să-şi încerce puterea precoce, seara s-a terminat cu o masă frugală şi intimă, la ambasadă; slavă domnului, să fi fost cu ceremonie nu mi-ar fi priit nici mâncarea, nici vinul. Am băut vin roşu, de Valea Călugărească;

Îi duceam dorul. Gazdele mele n-au prea mâncat, s-au ocupat mai mult de mine, nu era ora lor de masă, deşi în multe locuri din lume s-a adoptat ora mea, şase seara, când cred eu că este bine să termini toate treburile zilei. Un trai mai raţional nu cred că există, deşi o altă parte a lumii nu-l admite şi nici nu-l poate concepe.

Am fost deprins din copilărie, apoi din internate, din şcoli militare, cu mesele rituale ale zilei, dimineaţa, la prânz şi seara. Gustarea de la ora zece şi ceaiul de la patru după-amiază au dispărut cu timpul, din grabă şi poate din sărăcie. Însă în copilăria mea se respectau, după cum se respectau şi celelalte mese, prânzul la miezul zilei, fix ora douăsprezece, iar cina la căderea întunericului. Într-un fel era rezonabil să împarţi ziua în două, şi la mijloc să fie masa principală. Dar nici cina nu era o masă redusă, se mânca temeinic pe vremea aceea, începând cu supa,

continuând cu o mâncare gospodărească, şi sfârşind cu friptura, fără a mai pune la socoteală desertul care nu lipsea niciodată, măcar un compot dacă nu prăjitură.

A început vara, la mare, de multă vreme, atunci când restaurantele erau abia câteva, înghesuite, pline de oameni congestionaţi şi de muşte nervoase. Totuşi îmi făceam datoria intrată în sânge, plecam de pe plajă, odată cu toată lumea, lăsând în loc pescăruşii şi pierzând partea cea mai fierbinte a zilei. În plus înduram înghesuiala, năduşeala, tratamentul

smucit al chelnerilor care îşi mai băgau şi degetele în farfurie şi pentru o amărâtă de mâncare, grasă şi sleită, pierdeam două ore, lăsând marea să mă aştepte. Aşa m-am decis să-mi iau de-ale gurii pe plajă, eram obişnuit din excursii sau petreceri la iarbă verde, care se obişnuiau şi-n vremea copilăriei mele, când îmi făceam stilul de viaţă. Numai că pentru a cumpăra cele necesare trebuia să stau la coadă, la băcănie, apoi la pâine, în loc să mă plimb pe malul mării. Şi-atunci, într-o zi, mi-am declarat război mie însumi şi m-am hotărât să nu mănânc nimic până seara. Nici n-a fost greu, de ce m-aş plânge, am rămas pe plajă, singur cu pescăruşii, nu-mi era nici foame, nici sete, mă simţeam uşor şi slobod, şi-am socotit că triumfasem asupra unei sclavii care nu era altceva decât o obişnuinţă nefericită.

Se mai întâmplase şi alteori până atunci să trec peste o masă, sau peste mai multe; nu mă gândesc la cazuri de boală, când nici nu-ţi arde de mâncare, ci la zile de lipsă, căci n-am fost scutit de ele. Am spus odată că foamea îţi dă o stare de optimism, da, când ştii că te aşteaptă o masă bună. Foamea din sărăcie însă, foamea fără soluţie şi fără speranţă e o tortură, pentru viscere şi nu mai puţin pentru suflet. O cunosc milioane de oameni şi astăzi, când alte milioane se supun la grele regimuri de slăbire, iar restul se îngraşă fără măsură.

Foamea mea, pe care nici n-ar trebui s-o numesc aşa, ca să nu profanez sfânta foame adevărată a săracilor, e o bucurie zilnică, o ascensiune spre sferele piure, unde spiritul învinge materia, măcar vremelnic, căci nu vreau să fiu făţarnic şi să ascund cu ce plăcere aştept masa de la ora mea, cea mai rezonabilă pentru un om din vremea noastră. Până atunci spiritul îmi rămâne liber, iar trupul nu se îngreuiază, nu trag la somn şi creierul nu-mi amorţeşte, rămân receptiv la tot ce mă solicită. Aşa ziua se lungeşte şi timpul câştigat ştiu ce preţ are, mai ales în călătorie, când orice oră pierdută, în locuri unde vii o singură dată şi nu poţi să stai multă vreme este un motiv de regrete şi de tristeţe.

Şi dacă mi se va spune că nu e bine să mănânci mult seara, am să răspund celor ce-mi poartă de grijă, că în primul rând nu mănânc mult decât poate la mesele cu prieteni, unde te iei după alţii. Am martori că dator să particip la ospeţe de familie, cu bucate ispititoare cărora le cunoşteam gustul şi nu neg că făceau să-mi lase gura apă, am stat între comeseni ţeapăn, respingând ca un fachir orice tentaţie. Nu mi-a fost greu şi m-am ridicat de la masă cu un sentiment de mândrie.

Iar masa mea de seară, nerecomandabilă, cum mi se spune, chiar dacă o descriu şi arăt cât este de frugală, nu e ameninţată de un somn înainte ca digestia să fie gata, cum păţesc alţi oameni, şi chiar sfetnicii mei, care după ce se ghiftuiesc cu de toate, la prânz, când e voie, nu aşteaptă niciun sfert de oră, apoi pun capul pe pernă şi încep să-i tragă la aghioase, ceea ce se cheamă siestă şi e recomandată de medicina mai veche. Eu după masa mea de seară, dacă sunt departe, mă plimb prin oraşele străine, ca să văd ce n-am avut timp ziua, şi cu acest prilej să descopăr ceva şi din viaţa lor de noapte. Nu mă dau în lături de la plimbare nici când sunt acasă, deşi mă cam plictiseşte să bat aceleaşi străzi şi aceleaşi parcuri, dar de

multe ori merg mecanic şi între timp îmi fac planuri de cărţi şi de viaţă. Sau dacă rămân acasă ascult muzică şi stau de vorbă cu prietenii până ne apucă miezul nopţii, când simt că aş putea să încep altă masă dacă aş fi lacom.

N-am stofă de misionar, şi de teamă că aş putea să îndemn lumea la rele, după concepţia altora, mă feresc de obicei să dau sfaturi. Dar dacă scriind aceste rânduri se va găsi cineva să mă urmeze, înseamnă că nu le-am scris degeaba. Eu tot mai cred că renunţând la una din mesele zilei omenirea s-ar face mai bună.

Şederea la Stockholm s-a încheiat în atmosfera neaşteptată a unei seri de familie; poate în acest fel se crea o demarcaţie între două părţi ale călătoriei. Mi-am lăsat maşina la ambasadă, şoferul m-a condus la hotel, a doua zi a venit şi m-a luat, cu bagajele, apoi, îndemnat de ambasador, care a coborât în curte să-mi ureze drum bun mai departe, m-a pilotat până.

am dat în şoseaua spre Oslo, scutindu-mă de grija orientării.

Golful din afara oraşului, cu stâncile, cu vilele, bărcile şi arborii unde ambasadorul m-a dus cu atâta bucurie şi pe care eu l-am privit absent şi încruntat, fără să-i simt frumuseţea, îmi vine astăzi în minte cu o claritate mult mai mare decât fusese imaginea lui în clipa când am captat-o. Era un loc fermecător, aşa îl văd şi îl simt astăzi, şi ce-aş mai vrea să fiu iarăşi o oră acolo!

Cei aproape şase sute de kilometri până la Oslo reprezintă un drum fără amintiri; o rutină. Am mers absent, cu ochii înainte, cu capul între umeri, incapabil să înregistrez o impresie şi să simt o tulburare în suflet. Cred că întâlnirea de la

Stockholm, neprevăzută în planul călătoriei, îmi cam sleise capacitatea emotivă. Îmi trebuia un timp de reculegere şi odihnă şi m-am folosit de orele drumului.

Uitasem cu totul supărarea mea pe Norvegia când

am ajuns, la frontieră. Până acolo lăsasem în urmă una după alta şoselele care m-ar fi dus spre sud, ca să trec în Danemarca, dacă nu mai voiam să merg la Oslo, cum mă gândisem în ziua deprimantă de la Narvik şi Fauske. Dar cred că să fi rămas cu încăpăţânare la această intenţie, mâinile ar fi refuzat să pună volanul la stânga, ca să schimb drumul, m-aş fi făcut că nu văd indicatoarele de la răspântii, spre Malmö, spre Hălsinghorg, din sudul peninsulei, şi aş fi mers înainte, cum făcusem în ziua când am luat-o spre Capul Nord, schimbându-mi gândul în ultima clipă.

Nici nu-mi mai dădeam seama ce însemna Oslo, ce –, ar fi putut el să-mi ofere, îmi fugise totul – din minte, ştiam doar că trebuia să ajung şi acolo, aş fi fost neîmpăcat altfel.

Cea mai mare parte a drumului a continuat în Suedia, printre ape albastre ca lacurile finlandeze, şi m-aş fi crezut pe malurile lor câteodată, dacă priveliştea n-ar fi avut reliefuri mai pronunţate şi pădurile n-ar fi fost mai robuste. În Suedia imperială de altă dată, peisajul are mai multă putere de dominaţie şi cred că nu-i lipseşte o anumită trufie.

La Oslo am ajuns ghidat de marcajele portocalii ale şoselei, care aici era bună, după cum vremea era frumoasă şi însorită. În schimb creştea aglomeraţia, din ea oboseala şi câteodată îmi aminteam zilele din nord, unde mergeam zeci de kilometri fără să întâlnesc oameni, ci numai reni şi mesteceni.

Nu voiam să regret nimic, fiindcă n-aş fi fost sincer cu mine;

nu mă silise nimeni să dau bice la cai ca să merg mai iute spre casă, fusese propria mea voinţă şi nimic altceva, dar dacă mă gândesc cu luciditate, între mine şi lumea aceea, cu oricâtă curiozitate aş fi străbătut-o, dornic s-o aflu, a existat mereu o neconcordanţă, care devine tot mai

vizibilă pe măsură ce mă apropii de latitudinea mea firească.

Îmi alesesem hotelul încă de la frontieră, unde am schimbat banii; nu mi se păruse scump, faţă de costul vieţii, decât că o cameră atât de înghesuită nu mai văzusem şi mi-a cam făcut silă. Eram prea obosit să caut alta, am rămas, dar mi-am pus în gând ca altă dată să fiu mai eu grijă. Am vrut să fiu, şi când colo, la Lübeck, în nordul Germaniei, parcă mi-a luat

Dumnezeu minţile, căci am nimerit într-o cameră şi mai pocită, care pe deasupra n-avea fereastră, ci un luminator în mijlocul tavanului. Auzeam zgomote jos şi mă mânca pielea de ciudă că nu puteam să văd ce se întâmplă pe stradă, decât dacă pierdeam timpul să mă urc pe un scaun şi să scot capul deasupra acoperişului.

Camera de la Oslo, cât era de mică, avea o fereastră mare, numai că în faţa ei se legăna o frânghie groasă, o parâmă afumată şi cam sinistră. Uitându-mă afară, am văzut că la toate ferestrele atârna câte una, de la acoperiş până jos în curte;

pe urmă le-am descoperit scopul, era scris pe o tăbliţă: „De folosit în caz de incendiu!” Nu-mi făcea nicio plăcere gândul că hotelul ar putea să ia foc, şi poate exista această primejdie, dacă erau luate măsuri de prevedere. Să zicem că mi-aş fi dat drumul pe parâmă, ce mă făceam însă dacă îmi veneau în cap cei de sus, fiindcă mai erau câteva etaje deasupra şi orice om vrea să scape, pe cât cu putinţă înaintea celorlalţi. Instrucţiuni ilustrate contra incendiilor am văzut apoi şi pe coridoare, mi s-a părut o psihoză, poate hotelul mai arsese odată. Iar frânghia de salvare am găsit-o legănându-se chiar şi în faţa ferestrei de la baie. De fiecare dată când eram cu săpunul pe mine, m-am gândit ce-aş face dacă focul ar izbucni tocmai atunci, şi nu m-am simţit în apele mele, mai ales că mâinile săpunite pot să alunece.

Despre viaţa mea particulară la Oslo am de notat că dimineaţa înainte de opt trebuia să iau maşina din faţa hotelului, unde era interzis să stea peste ziuă, fiind o zonă centrală, aglomerată, şi s-o duc într-un parcaj mai departe; acolo mi se rupea sufletul câte coroane trebuia să bag în aparatul de taxat ca s-o pot lăsa până seara. Al doilea act civil, după ce se lăsa întunericul şi aduceam maşina înapoi la hotel, era să intru într-un mic birt, după colţ, unde mâncam invariabil supă de ciuperci, cum aş mânca şi astăzi dacă ar face-o cineva la fel de bună, şi crenvurşti cu salată de cartofi, însoţiţi de un pahar de bere, probabil dezalcoolizată. Altă dată nu-mi amintesc să fi fost la fel de conservator şi cu felul mâncării şi cu localul. Patronul, xm om robust, cu o barbă roşcată, de viking, mă recunoştea de la uşă şi îmi zâmbea prieteneşte; e mare lucru, nu te mai simţi singur, poate de aceea reveneam, de-aceea mi s-a întipărit totul în minte, de parcă aş fi stat acolo cine ştie câtă vreme; ajunsesem să cunosc şi clienţii obişnuiţi, oameni din cartier, de toate vârstele; cei mai bătrâni jucau cărţi, pe tăcute, cei tineri ascultau muzică, după discuri şi toţi aşteptau să treacă timpul. Mi se părea uimitor ce bine mă simţeam acolo, de parcă fiecare mi-ar fi fost prieten, în fruntea lor rămânând însă patronul roşcovan, cu zâmbetul simpatic şi eu nemaipomenita lui supă; spun aşa fiindcă n-am mâncat alta s-o egaleze. Însă istoria acelui birt de la Oslo nu-i terminată, ea are o continuare fantastică, fiindcă l-am regăsit întocmai la Copenhaga, de nu mi-a venit să-mi cred ochilor şi mi-a fost teamă că mi-am pierdut minţile.

De obicei în toate oraşele, am sau n-am timp, mă duc în gară, să văd trenurile. Nu ştiu de ce n-am fost şi la Oslo. Oraşul l-am văzut întâi de pe mare, înconjurându-l cu vaporul. De fapt marea era doar un fiord, iar vaporul o şalupă descoperită, cu scaune confortabile, pentru vreo cincizeci de oameni. Mă bătea soarele, îmi era bine, motorul duduia monoton, o femeie, mai monotonă spunea

o cuvântare cu microfonul la gură, în vreo patru limbi, explicând ce se vedea ici şi ce colo, până când, prima oară de când mă ştiu am simţit că mă cuprinde somnul, deşi toate în jurul meu erau palpitante.

Clădirea care ia ochii când te apropii pe apă este primăria, în faţa portului. Dacă n-ar avea două turnuri masive, cu baza pătrată, la colţurile din spate, depăşindu-i de două ori înălţimea, şi dacă materialul, cărămidă brună, ar fi de o culoare mai luminoasă, ea ar semăna uimitor de bine spre surpriza noastră, cu

Palatul Dogilor, de la Veneţia. De unde până unde, ar putea să mă întrebe cineva care a fost acolo. Iar eu i-aş răspunde: mai întâi să nu ţinem seama de turnuri, cum am avut grijă să spun dinainte, şi, iarăşi cum am spus, să ne închipuim o piatră mediteraneană în locul cărămizii. Că poziţia clădirii faţă de chei rămâne întocmai ca la Veneţia nici n-ar avea importanţă. Izbitor este că proporţiile ei sunt aceleaşi ca la Palatul Dogilor, şi încă mai izbitoare este împărţirea faţadelor în registre identice. Lipsesc coloanele, înlocuite cu stâlpi drepţi, dar iarăşi proporţia pare copiată. Şi mai surprinzător decât orice, este peretele orb de deasupra etajului al doilea, înalt cât cele două etaje inferioare, de ai jura că arhitectul s-a inspirat la Veneţia, ba a luat chiar şi măsurile cu ruleta. Nu fac asemenea afirmaţie, mai ales că lipseşte Puntea Suspinelor, din dreapta. Iar privind din partea opusă, dinspre oraş, unde este de fapt faţada principală, toată impresia, sau iluzia, se risipeşte, datorită celor două turnuri, prea masive şi prea greoaie.

Ce mi-a plăcut în primul rând, este libertatea de a intra în primărie la orice oră, şi a merge unde ţi-e voia. Imensul hol de la parter, şi saloanele de pe paliere, apoi scările monumentale, sunt decorate eteroclit cu mozaicuri, sculpturi, picturi într-un amestec de stiluri care în loc să ducă la discrepanţe te captivează, prin multitudinea

inspiraţiei şi mai ales prin interdependenţa orgolioasă păstrată de autorii acestei opere de artă, născută într-o libertate aproape anarhică. Se pare că au participat toţi artiştii norvegieni de mâna întâi, convocaţi de dogele oraşului.

Am vrut să aflu şi părerea altora despre valoarea celor ce s-au făcut acolo, însă n-am găsit pe nimeni să-mi spună. Mai e timp până ce lumea să afle şi să judece; decoraţia nu-i terminată de multă vreme.

Ca să ajung pe terasa unuia din turnuri, de unde să văd panorama oraşului, m-am rătăcit între lifturi şi am nimerit prin diferite birouri. Funcţionarii au ridicat capul din hârtii şi mi-au zâmbit ca patronul birtului. Ar fi avut dreptul să se supere şi să mă întrebe ce caut acolo. Poate atunci primirea mi-ar fi lăsat o impresie mai rece. Am doar un regret, că nu s-a folosit un material mai luminos la faţade, şi că nu s-a renunţat la cele două turnuri, mai ales că n-am izbutit să ajung pe niciuna din terase.

În muzeul navigaţiei am regăsit pluta Kon-Tiki, lângă

Fram şi bărcile vikingilor. O ştiam prăpădită într-una din insulele polineziene. Probabil au adus rămăşiţele şi au reconstituit-o, dar mi s-a părut prea nouă, şi n-am putut să-mi dau seama care erau părţile ei autentice.

La vremea când s-au petrecut faptele, şeful expediţiei şi echipajul său mi-au trezit un puternic sentiment de mândrie pentru speţa noastră omenească şi mi-au fost alinare în nişte clipe de suferinţă. Dar expediţiile următoare ale lui Thor Heyerdahl, când el nici măcar nu mai era tânăr şi n-au izbutit decât greu şi numai în parte, au umbrit prima izbândă. Aventura se consumase şi nu mai trebuia reluată.

Ştiu că expediţiei lui Kon-Tiki i s-a găsit un scop ştiinţific. Trebuia să se demonstreze că populaţia Polineziei migrase de pe coasta vestică a Americii, din Perú, după ce făcuse o escală, de decenii sau secole în insula Paştelui,

unde au rămas semne, statui uriaşe de piatră, misterioase, cum nu mai erau altele decât în presupusa lor vatră de pe coasta continentului.

Această teorie se combătea prin argumentul că la data migraţiei nu existau mijloace de navigaţie pentru a traversa un ocean cât Pacificul. Însă Thor Heyerdahl s-a angajat să demonstreze că traversada se putea face pe o plută de balsa, existentă la acea dată; iar copacul bal, să care furniza materialul, creştea într-adevăr în Perú, astfel că teoria nu putea fi combătută măcar din acest punct de vedere.

Am crezut în ea cu tot entuziasmul şi cu toată sinceritatea, datorită fabuloasei navigaţii cu pluta, care a izbutit într-adevăr să traverseze Pacificul, exact în direcţia emigranţilor de altă dată, şi în condiţiuni probabil identice. Nici n-am vrut să ţin seama că alţii susţineau o teorie contrară şi au încercat să o demonstreze, navigând în sens invers, cu o plută asemănătoare, dar fără izbândă. Insuccesul unei asemenea croaziere n-a făcut decât să mă bucure, în timp ce-mi creştea admiraţia pentru expediţia cu Kon-TIM. Nu ştiu nici astăzi şi nici nu mă interesează care este concluzia oamenilor de ştiinţă, şi-n ce măsură demonstraţia lui Thor Heyerdahl a făcut lumină; mi se pare că părerile au rămas împărţite şi discuţia s-a terminat fără o concluzie netă.

Mai târziu, Thor Heyerdahl a găsit alte teorii pe care să le demonstreze, din Perú s-a mutat în Egipt şi de la balsa a ajuns la papirus. N-a mai avut haz şi pentru mine a fost o dezamăgire. Aventura la el devenea o profesiune, ceea ce este cu totul incompatibil.

Ca să spun drept, aş fi vrut ca la originea primei lui navigaţii să nu fie nicio teorie, să rămână îndrăzneală gratuită şi pură. Oare Columb credea cu adevărat că navigând spre apus se ajunge pe o cale mai scurtă în Indiile răsăritene, sau îl mâna dorinţa să meargă până la

capăt pe o mare nestrăbătută de nimeni? Bineînţeles că nu le putea spune aşa regilor, căci aceştia nu i-ar fi dat corăbiile, fără un scop practic. Şi dacă a ajuns la ţărmurile Americii descoperind un continent la care nici nu visase, teoria lui nu s-a dovedit mai puţin hazardată. Puţin îmi pasă! Puţin mi-ar păsa ca teoria lui Thor Heyerdahl să fi fost o eroare; traversarea oceanului pe o plută rămâne printre cele mai bărbăteşti fapte săvârşite de oameni.

În tinereţea mea, când îmi câştigam greu viaţa pe lângă o gazetă bucureşteană, am făcut fel de fel de năzdrăvănii ca să-mi merit pâinea cea de toate zilele, oricât ar fi fost ea de mică şi de amară. Directorul acelui ziar umbla mai mult prin străinătate, fusese când ambasador, când ministru de externe, iar redactorul şef îmi făgăduia săptămână de săptămână că o să-mi mărească leafa. Atunci porneam pe stradă, cu ochii în toate părţile, să vânez ceva ce nu se mai văzuse, pentru un reportaj de senzaţie, ca să-mi atrag mulţumirea redacţiei. Era la începutul verii lui 1939 şi ziarele lâncezeau, o acalmie bolnavă se aşternuse peste omenire, deşi o ameninţau dezastre şi trecuse numai puţin timp de când Cehoslovacia fusese aruncată în gura lupului, pentru câteva luni de pace. Părea că nu se mai întâmplă nimic în lume, marii responsabili ai istoriei stăteau care cu capul în nisip, care cu umbrela deasupra capului, iar eu, cam nemâncat, umblam pe malul Herăstrăului şi făceam reportaje despre prinzătorii de broaşte. Într-o zi am citit într-un ziar din străinătate că la Madrid cineva pusese să se întreacă într-un meci de fotbal două echipe recrutate din pensionarii unui spital de boli mintale, nebuni cu alte cuvinte. Aşa mi-a venit ideea, pe care n-am neobrăzarea să spun că o visasem peste noapte, să fac şi eu un meci de fotbal cu nebunii noştri, împlinirea mi-a cerut mult mai multă energie mintală decât mi-ar fi trebuit spre a născoci eu însumi ideea năstruşnică. Şi bineînţeles multă alergătură.

Dar meciul s-a ţinut şi este scris în ziarul Timpul din iunie sau iulie 1939, aşa că n-am să-l mai scriu încă odată. Trebuie doar să spun că l-am iscălit altfel, fiindcă m-am folosit de multe pseudonime în vremea aceea.

Dar mai înainte a trebuit să am şi eu o teorie la bază, ca

Thor Heyerdahl, altfel nimeni nu mi-ar fi dat nebunii pe mână.

Iar Stelian Popescu, monitorul moralei naţionale, atât ar fi aşteptat să se repeadă asupra ziarului unde îmi câştigam pâinea, şi care de mult îi stătea în coastă, pe strada Sărindar, terminată perpendicular pe faţada Universului. Şi pune-te atunci la frunzărit cărţi de specialitate, şi du-te cu mutra smerită la oameni de meserie şi invocă-le interesul ştiinţific, cerându-le binecuvântarea; altfel oricine ar fi putut spune că era o batjocură. Ultimul care şi-a dat consimţământul, admiţând chiar să formuleze o teorie pentru trebuinţa cauzei, a fost profesorul de specialitate. L-am vizitat de două ori, în casa de pe Cheiul

Dâmboviţei, unde locuia atunci, între Piaţa Sfântul Elefterie şi

Facultatea de Medicină veterinară, şi-mi amintesc cu ce seriozitate mi-a ascultat povestea, înainte de a face asupra ei semnul crucii.

Pe urmă am lăsat teoriile acasă şi m-am prezentat la Spitalul Central, cu reporterul fotograf după mine. Mai fusesem acolo de multe ori, îmi câştigam pâinea eu sudoarea frunţii, vorbisem cu directorul folosind numai cuvinte habotnice, vorbisem cu şeful serviciului, im medic mai tânăr, care a şi organizat cele două echipe, fiind, spre norocul meu, iubitor de fotbal. Cred că el a şi arbitrat meciul, cu multă pricepere, şi grozav i-ar fi plăcut să dea măcar odată cu piciorul în minge. Dar nu mai povestesc, am scris altă dată, punând alături fotografii luate la faţa

locului. Sper să nu mă judece nimeni astăzi, când atunci am scăpat cu faţa curată şi nu m-a mârâit nici măcar Universul.

Ar fi greşit să mă acuze cineva de impietate, de vreme ce meciul meu a fost o distracţie gustată cu pasiune de tot spitalul, căci au venit să-l vadă şi au strigat ura chiar bolnavii din alte servicii, în afară de cei netransportabili.

Teoria lui Thor Heyerdahl nu puteam s-o găsesc la Oslo;

mai rău este că n-am găsit nici spiritul aventurii, ci doar o consacrare oficială, pentru mine neconcludentă. La Kon-Tiki m-am uitat pieziş şi fără încredere. Colac peste pupăză, nu lipsea nici barca Ra, de papirus. Totuşi nu regret trecerea mea pe acolo; cu tot scepticismul şi cu toată demitizarea, nu pot să uit că pe un pat de spital cum mă aflam într-o zi, istovit de suferinţe şi îndopat de injecţii calmante, am avut o clipă de bucurie şi am plâns de emoţie cu cartea în mână, când Kon-Tiki a ajuns în Polinezia, cu minunatul ei echipaj, socotit de mine mai presus decât eroii oricărei saga din câte citisem.

Dar nu puteam crede că pluta de balsa era aceeaşi. În schimb, n-aveam nicio îndoială despre Fram şi bărcile vremii vikinge.

În drumul de la muzeul navigaţiei la parcul de sculptură

Vigeland, care vor rămâne reperele importante ale trecerii mele prin capitala Norvegiei, făcând din ea o amintire de lungă durată, m-am amuzat să mă opresc la palatul Regal şi să privesc schimbarea gărzii. Uitasem de capetele încoronate, şi nu mă mai gândisem la destinul lor în lumea de astăzi, nici măcar în

Suedia, unde, aflându-mă curând după nunta regească, fotografia auguştilor miri, împodobiţi cu ghirlande de flori, putea fi văzută în toate vitrinele.

Palatul regal de la Oslo se află pe o pajişte, unde se

intră slobod, şi este aşezat lângă o colină în care pătrunde cu aripa lui stângă. Mi-a plăcut, a fost o frumoasă idee a arhitectului, construcţia s-a supus peisajului şi au ajuns să se înrudească în armonie. Altfel n-ar fi fost greu, şi regelui nu-i lipseau mijloacele, să sape pământul, să facă o terasă pe care palatul să stea întreg, mândru şi ţeapăn. Aşa, cam jumătate din parter lipseşte, fiind tăiată pieziş de panta terenului, căruia nu i s-a adus nicio corecţie, temelia pare oblică şi tot ar curge la vale, ca să scape din pământ şi palatul să-şi recapete forma lui integrală. În loc să dea impresia de inabilitate, de grabă sau de sărăcie, artificiul norocos face din acest palat o izbândă subtilă, ascunzând cât de sever ar fi fost altfel.

Nişte grădinari cu nişte femei de corvoadă greblau pajiştea, adunau frunzele şi gunoaiele, le cărau cu roaba, fără să facă mare ispravă, fiindcă în urma lor, iarba, cam săracă, nu rămânea mai frumoasă.

Atunci a venit garda, un grupşor de pedestraşi, fără fanfară, care însă şi-au îndeplinit cadrilul cu toată gravitatea, nedându-şi seama probabil cât erau de comici. Ca să nu merg mai departe, la comenzi şi la mişcările de operetă, ia să vedeţi cum îi îmbrăcaseră, şi ţineţi seama că toate se suprapuneau pe fondul verde al decorului: pantaloni negri cu lampas alb, tunică bleumarin cu vipuşti roşii, epoleţi verzi, ca iarba, pălării negre, cu penaje. Ura!

e

De aproape trei ani mă tot întreb ce reprezintă în artă acest

Gustav Vigeland. Marele Larousse spune despre el numai câteva cuvinte, dar nici nu pun bază pe ele, de când cu Fram şi cu

Nansen. Am întrebat şi pe alţii; prietenul meu, sculptorul, a ridicat din umeri. Am continuat, am pus iscoade, să afle, am făcut o anchetă întreagă, şi tot degeaba. Nu că aş fi vrut să mi se explice arta lui, mie

artele îmi plac sau nu-mi plac, şi n-am nevoie să mi le taie cineva în bucăţele, ca să văd cum sunt făcute pe dinăuntru. Iar Vigeland îmi plăcuse, cu un fel de înfricoşare.

Voiam să ştiu care-i valoarea lui în raport cu alţii. Nu mi-a spus nimeni ceva clar, dar a trebuit să înţeleg că nu este pus printre cei de prima mărime. S-ar putea să fie aşa, şi n-am priceperea să demonstrez altfel şi n-am nici convingerea, ca să fiu sincer.

S-ar putea însă şi altfel, ca opera lui să stea încă nedigerată, fiindcă este imensă de te sperie. Vigeland a lucrat mult şi frenetic, suprapunându-se peste el însuşi, frământându-se împreună cu fierul, cu bronzul şi cu granitul, reluându-se cum se reiau valurile mării unul din altul, mereu nou născute şi mereu aceleaşi.

Lăsându-i la o parte operele risipite prin oraş şi prin alte oraşe, în parcul Vigeland de la Oslo poate fi văzută, într-o sinteză necomprimată, dimpotrivă, crescută până la exacerbare, întreaga lui forţă şi întregul program de creaţie. Pe o înălţime vastă care creşte la marginea oraşului, el a trasat o alee centrală, urmând configuraţia terenului, cu scări şi cu terase şi a împodobit-o cu fântâni, felinare, panouri de fier forjat şi sute de sculpturi în bronz şi în piatră, dominate de un monolit mai înalt de zece metri, după cum l-am estimat din ochi, căci n-am găsit nicăieri dată dimensiunea. Pe acest cilindru de granit cenuşiu, cresc de la bază trupuri omeneşti înlănţuite şi născute parcă unul din altul, bărbaţi, femei, copii, săpaţi în piatră, în toate poziţiile şi mişcările pe care le presupune viaţa. S-ar putea spune că-i o scară, în înţelesul de aspiraţie. Oricum, subiectul rămâne omul, înfăţişat în toate ipostazele sale. Întreg parcul reia aceeaşi idee, o amplifică şi o detailează cu mijloace de exprimare cred că încă nefolosite în nicio sculptură. Viaţa omului devine o obsesie, începe cu însămânţarea, bărbatul şi femeia se caută ca să procreieze şi uneori ajung la acest act prin luptă şi prin

violenţă; nu lipseşte nici răpirea şi poate nici chiar violul.

Pe urmă copiii se nasc şi încep să crească, agăţaţi în pomi ca fructele, gata să se scuture şi să-şi înceapă viaţa terestră. În jocul bărbatului cu femeia copiii se amestecă printre mădularele lor, vrând parcă să-şi arate apartenenţa. Sub o mamă aşezată în brânci, ca lupoaicele, copiii se îmbulzesc spre mamelele ei să sugă, arogându-şi cu îndrăzneală dreptul la viaţă, de vreme ce le-a fost dată. Nu-i singurul loc unde părinţilor li se arată responsabilitatea, dusă uneori până la înrobire, acolo unde, de pildă, copilul încălecat în spinarea mamei o struneşte cu frâul făcut din coadele ei împletite; n-am vrut să cred că-i numai ojoacă. Nimic nu-i obscen, în confruntarea perechilor, nici chiar bărbăţia omului, căruia i se păstrează în sfârşit proporţiile anatomice, fără să mai fie disimulată. Un cerc vertical, alcătuit din patru trupuri arcuite, unul în prelungirea altuia, bărbaţi şi femei alternându-se, ar putea să pară un joc sportiv, dacă nu s-ar simţi căutarea, efortul de a se ajunge la împreunare; dar sugestia este atât de purificată, încât gestul următor, necesar şi obligator rămâne doar ca o idee.

Din tot ce poate spune despre om, nimic nu se ocoleşte, nici bătrâneţea, şi pentru ea s-a ales bronzul, mai sumbru şi mai rece.

Lângă bunicii cu trupurile scofâlcite, cu pieptul supt, cu pielea căzută, conştienţi şi întristaţi de stadiul lor jalnic, răsar nepoţii, cu anatomia încă neformată, cu abdomenele umflate, cu picioarele scurte şi strâmbe, cu fizionomii pocite; unul din ei este respingător când plânge, fiindcă s-a lovit la un picior, probabil;

altul, râzlând fără o cauză explicită, râzând pur şi simplu, nu are o apartenenţă omenească vizibilă. Apoi, pe măsură ce se simte că bătrânii se apleacă şi te aştepţi să cadă, să se rostogolească pe trepte şi să iasă din scenă, la antipodul lor copiii evoluează.

capătă figuri expresive, trupurile încep să li se formeze, şi locul bronzului îl ia granitul de culoare deschisă. Mi s-au părut fermecătoare cele trei fetiţe îngenuncheate, încă impubere, râzând cu o bucurie sănătoasă, râsul care face omenirea să existe şi să spere în fericire după milenii de suferinţă. Era râsul fetelor de la Burfiord, care m-au ajuns din urmă şi m-au salutat făcându-mi cu mina semne prietenoase. Le-am recunoscut şi ochii, cu lumina adâncă, şi părul căzut pe umeri; dacă ar fi vorbit, le-aş fi recunoscut chiar glasul, îl aveam în ureche, cum mi-au spus

„Hallo!”. Grupul lor este reluat în alte locuri, în alte ipostaze, dar peste tot sunt îngenuncheate, gata să se prosterneze în faţa fericirii lor viitoare, pe care o aşteaptă cu acelaşi râts plin de bucurie. Şi iarăşi apar copiii, în dialog cu bătrânii, bărbatul în dialog cu femeia, luptându-se, el înlănţuind-o, smulgând-o de pe pământ şi fugind cu ea în braţe. Iar ea pe urmă se întoarce, într-o fugă nebună, ţinându-şi pruncul sus, şi arătându-l triumfătoare.

Fiecare grup este un capitol dintr-o naraţiune. De altfel cred că sculptorul a fost înainte de toate un povestitor, de felul lui Rabelais, cum am avut şi noi unul şi s-a numit Ion

Creangă.

La începutul veacului, Vigeland împlinise treizeci şi unu de ani; a murit spre sfârşitul războiului al doilea. Tatăl lui era tâmplar şi sculptor în lemn, ca mai toţi ascendenţii. Vigeland şi-a învăţat meseria în familie, dar când a ajuns la o anumită treaptă, s-a dus la Copenhaga, să mai vadă cum lucrau şi alţii.

Pe urmă, la Paris; era firesc, desigur. Apoi în Germania, la

Anglia, în Italia, la Florenţa şi Neapole; ştim cu toţii că nu se poate altfel. Apoi a revenit în Norvegia şi a lucrat până la sfârşitul vieţii, din ce în ce mai retras de lume,

până ce a rămas singur, cu fierul, bronzul şi piatra. Dar nu se poate spune despre el că a fost atins de mizantropie, când a lăsat în urma lui o atât de gigantică epopee închinată omului.

Nu ştiu exact în ce ani s-a construit parcul, probabil în deceniul al treilea, nu ştiu cum îl chema pe primarul care a încuviinţat şi desigur că a trebuit să finanţeze această lucrare;

tot ce pot gândi, dacă îmi aduc aminte şi de primăria nouă din

Oslo, este că oraşul a avut noroc de primari cu dragoste pentru artă.

Nu mă voi duce atât de departe în urmă, la grădinile Semiramidei, la templele egiptene cu statuile faronilor, nici la Acropola de la Atena, vreme prea îndepărtată ca s-o putem cuprinde cu judecata noastră de astăzi. Dar sper că nu greşesc dacă spun că istoria modernă nu cunoaşte o comandă de proporţiile parcului Vigeland; niciun senior şi niciun papă nu s-a încumetat să meargă atât de departe. Nu pot să estimez nici măcar cu aproximaţie cât ar costa acea imensă lucrare, dacă aş judeca-o negustoreşte. Acolo s-a investit o avuţie naţională care nu produce dividende, şi n-ar putea fi înţeleasă, admisă şi votată decât de oameni cu simţul grandorii; te şi miri că ei pot să existe şi să-şi exercite spiritul, într-o ţară nu foarte mare şi nu foarte bogată.

M-am gândit fără voie ce parc de sculptură ar fi putut face

Brâncuşi la Târgu Jiu, dacă primarul oraşului călca pe urmele celui de la Oslo. Mi se pare că a fost nevoie de sprijinul unui şef de guvern, cu fieful politic în partea locului, ca să se ridice abia cele trei monumente, cu Poarta Sărutului între Masa Tăcerii şi Coloana Infinită. Iar dacă ele au fost plantate aşa fel ca să marcheze o axă, care apoi să poată fi îmbogăţită cu tot ce-ar mai fi ieşit din dalta

cioplitorului, un parc cu totul de altă valoare decât cel din capitala Norvegiei, apoi nu s-a ţinut seama nici măcar că perspectiva era întreruptă de o biserică, iar legătura interzisă de o cale ferată, unde oricând puteau să zacă trenuri de marfă. Oare nu s-a găsit în tot Târgul Jiului un teren unde să se poată aşeza, într-o expunere mai fericită fie şi cele singure trei monumente câte au apucat să se facă? Să fi fost un loc liber, ca să se vadă între ele, şi să-şi vorbească, într-un spaţiu acoperit de tăcere. Oare ar fi fost chiar imposibil ca

Brâncuşi să fi făcut acolo o şcoală, unde ucenicii lui să lucreze piatra şi să dea oraşului o podoabă unică în lume? Ce-a rămas de la el, dacă ne duceam să-i căutăm urmele prin toată lumea? Mai mult gânduri nerealizate, himere, pe care el nu le-a materializat fiindcă i-a lipsit materia. I-am văzut atelierul, reconstituit Ia

Muzeul de artă modernă de la Paris, cu o grijă care arată de câtă cinstire s-a bucurat el acolo. Dar sunt numai două chiliuţe, unde nici nu înţeleg cum putea să lucreze.

Am văzut şi atelierul lui Vigeland, înalt cât o scenă de teatru şi mare cât o uzină. Lumea vine în pelerinaj şi aşteaptă în cozi lungi la intrare, chiar pe vreme de iarnă. N-ar fi putut să aibă şi Brâncuşi o asemenea înlesnire? Cum să se fi materializat gândurile lui, în mărimea lor naturală, dacă se loveau de ziduri?

Câte din cele făcute de el nu sunt de fapt decât reducţii? Şi câte virtualităţi nu s-au pierdut, fiindcă nu s-a găsit un primar, să le simtă?

Sculptura este o artă costisitoare. Şi într-un fel, o artă dependentă de circumstanţe. Ce-ar fi fost Michelangelo fără marmora de la Carrara? Şi dacă papii n-ar fi avut nevoie de monumente?

Există la Măgura din judeţul Buzăului o şcoală de sculptură în aer liber. Am fost o dată şi n-am putut să înţeleg totul de la întâia privire. Am încercat să revin de

alte două ori, dar n-am mai putut să ajung, din cauza şoselei povârnite, bolovănoase şi înnoroioate. M-am întors din drum cu un sentiment de frustrare.

De atunci aştept să se nimerească un anotimp mai bun şi o clipă mai norocoasă. Dar nu sunt cu totul sărac, mi-a rămas ceva în privire, poiana care coboară de pe o margine de pădure, alcătuind un amfiteatru natural, semănat cu blocuri de piatră albă, sculptată. Chiar şi sculptura pare crescută acolo, ca un produs al naturii, neatins de mâna omenească. Este vestita piatră românească de Măgura, aflată la faţa locului, o rocă modestă, dar nobilă şi caldă, pe care o iubesc mai mult decât pe altele, fiindcă pare să aibă în ea o vibraţie voievodală.

Ştiu cu ce greutate îşi procură sculptorii piatra, cât da anevoios se scoate din munte şi ce scump este transportul de acolo până în faţa atelierului. Cred că toţi după Brâncuşi şi înaintea lui au rămas cu o parte din gânduri pierdute, fiindcă în clipa lor de inspiraţie le-a lipsit materia potrivită.

Un primar de Buzău, luminat la minte, a deschis tabără în poiana de la Măgura, şi a dat zvon în ţară să vină sculptorii, să lucreze la faţa locului, că vor avea casă şi masă, şi piatră cât vor putea cuprinde cu gândul. De ce n-a avut parte Brâncuşi de-o asemenea invitaţie? Să nu fi regretat Târgu-Jiul şi să-şi fi băgat dalta în piatra de Măgura. Să fi stat acolo o parte din viaţă şi să fi decorat toată poiana! Vai, ce-am pierdut cu toţii, şi ce tare ar trebui să ne doară inima!

Mult noroc am că pentru a-mi spune gândurile nu-mi trebuie decât condei şi hârtie, pe care pot să le port cu mine oriunde cred că voi găsi linişte. Liniştea, dacă se găseşte, nu trebuie să fie plătită, ca piatra, iar hârtia costă nimica toată. Sunt mulţumit că slujesc religia aceasta, a scrisului, care nu-mi cere ateliere înalte, ci doar o odaie cu

o fereastră pe unde să intre destulă lumină, altfel mă dor ochii şi pagina îmi joacă în faţă.

Iar gândurile, dacă sunt mai mari decât odaia, trec cu uşurinţă prin ziduri. Mai greu este ca ele să se nască şi să aibă destulă putere, iar eu să nu le scap din mână. Altfel aş putea spune, pizmuindu-mă singur, o, ce fericită meserie!

Am avut noroc ca parcul Vigeland să-l văd în lumina dinaintea înserării. În plin soare, sculptura ar putea să pară stridentă.

Coborând spre oraş, ca să merg la supa de seară, pe o stradă din apropierea Palatului Regal, am dat de o statuie de bronz, pusă în marginea trotuarului, fără soclu, sau cu unul atât de mic că putea nici să nu se vadă; proporţia era a unui om de pe stradă, şi o clipă l-am şi confundat cu un orăşean ieşit la plimbare, cum mi se întâmplă adesea la Madrid, cu statuia lui Valle

Indan, de-mi venea s-o salut şi să-i spun bună ziua. Nu eram deloc în seara aceea sub influenţa amintirii hispanice, Spania fiind prea departe în timp şi în spaţiu, dar la început mi s-a părut a-l recunoaşte pe Unamuno din statuia de bronz pe care o ştiam de la Salamanca. Asemănarea s-a prelungit chiar după ce m-am dumirit că în realitate era Churchill, fost prim-ministru al Marii Britanii, şi nu s-a şters cu totul nici astăzi, deşi între aceşti doi mari oameni nu se poate face nicio apropiere. Există însă în statuile lor o similitudine de sentimente, determinate, fireşte, de alte cauze. În amândouă am descoperit aceeaşi gândire grea şi masivă, aceeaşi îndârjire invincibilă, puse însă lângă scepticism, amărăciune şi tristeţe. Rămânând numai cu Churchill, am citit limpede pe chipul lui nu doar gândurile, ci chiar destinul, aşa cum a luptat el cu o forţă supraomenească pentru cauza

Angliei şi-a altor popoare, asemeni pentru poporul

Norvegiei, în vreme ce cauza lui proprie era pierdută. Căci odată războiul terminat, se termina şi gloria lui politică.

Am adormit cu îngrijorare, gândindu-mă la drumul meu mai departe. Mai am de făcut mii de kilometri şi cauciucul din faţă se uzează anormal, ameninţând să mă lase înainte de a ajunge acasă.

Am auzit că la intrarea pe autostrăzi a început să se verifice sculptura benzii de rulare şi dacă e prea tocită nu-ţi dau drumul; nu-i nevoie să mă gândesc la controlul acesta, ca să mă cuprindă neliniştea. Plecând dimineaţa, pe soare, mi-am mai regăsit firea şi am făcut planuri de bătălie; n-am să mă dau învins tocmai acum, când am trecut de jumătatea drumului, şi partea a doua a lui este mult mai uşoară decât prima. În curând am să fiu între prieteni, care au să mă ajute la nevoie. Am început prin a umfla mai tare cauciucurile din faţă; mă zdruncină, dar aşa uzura sculpturii devine mai mică. Dacă va fi nevoie, am să pun roata de rezervă, apoi am să mut în faţă roţile din spate; numai să merg înainte.

Spun toate acestea, ca să nu trec peste sentimentele sumbre care m-au învăluit câteodată, umbrindu-mi zilele însorite. De fapt griji am avut tot timpul, când una, când alta, cum prevăzusem şi m-au chinuit chiar dacă mi se par uitate. Mergeam spre sud, pe o şosea care nu mi-a rămas în minte; preocuparea mea era să număr sutele de kilometri, şi, nu ştiu cum, să nu-mi las toată greutatea trupului în scaun, ca să cruţ cauciucurile măcar cu o câtime infimă. Din loc în loc mă dădeam jos şi încercam să văd cât crescuse uzura, dar bineînţeles că era ridicol, nu puteam să constat nimic după o distanţă atât de mică. Trecusem a doua oară frontiera în Suedia, marea apărea uneori în dreapta, dar se simţea tot timpul, purificând atmosfera şi albăstrind-o. Într-un sat am văzut o firmă, cu o săgeată, indicând un *Service Ford*, ceea ce era o ispită, şi putea deveni o salvare. Îmi părea rău de timpul pierdut,

îmi era teamă de preţul lucrului, totuşi nu aveam linişte să merg înainte.

N-am găsit acolo prea mulţi oameni şi toţi aveau treabă;

dacă m-au văzut străin şi au înţeles că mă aflam în încurcătură, mi-au făgăduit că au să se ocupe de mine după o jumătate de oră, căci deocamdată pe rampă era altă maşină. Aşa au spus, aşa au făcut; timpul de aşteptare însă mi s-a părut interminabil, m-am plimbat prin curtea pietruită numărându-mi paşii, suprapunând peste ei secundele şi bătaia inimii, şi gândindu-mă că la fiecare minut pierd un kilometru şi jumătate.

Sigur că odată ce mi-am urcat maşina pe rampă doream să se facă o treabă ca lumea, dar m-a cuprins groaza când i-am văzut că n-aveau de gând să-mi corecteze convergenţa roţilor, cum le cerusem, ci s-au apucat mai întâi să-mi controleze articulaţiile, capetele de bară şi pivoţii. Cunoşteau maşina, îşi cunoşteau şi meseria, au făcut totul fără să şovăie, şi nu de mântuială, ci pe îndelete, în timp ce mie îmi ticăia inima: dacă vreuna din atâtea piese, sau două, sau toate, aveau o uzură anormală şi trebuiau schimbate? M-ar fi apucat noaptea acolo şi mi-aş fi golit buzunarele. Spre liniştea mea, toate erau bune, mecanicii mi-au zâmbit cu satisfacţie, de parcă ei ar fi fost fabricanţii maşinii, şi nu doar reprezentanţii acestora. Eram mulţumit şi mi-au fost simpatici, după cum mi-a fost simpatic şi fabricantul, deşi de multe ori îl cârtisem. Convergenţa însă, într-adevăr era greşită şi mi-au corectat-o în mai puţin de zece minute, cu un instrument simplu; metoda, în schimb, deşi în principiul ei îmi era cunoscută, mi s-a părut inteligentă şi sigură, fiindcă nu îngăduie nicio eroare. La întoarcere m-am grăbit s-o comunic unora din mecanicii noştri, iar ei mi-au spus „ştim şi noi, e fumată”! dar nu i-am văzut s-o aplice.

În afara timpului de aşteptare, n-am pierdut acolo

peste douăzeci de minute. Când am plecat toate mi se păreau mai frumoase, şoseaua mai curată, cerul mai albastru, maşina mai uşoară şi parcă motorul trăgea mai bine. Sigur că efectul corecţiei nu putea să se vadă decât mai târziu, eram însă atât de sigur că se făcuse exact ceea ce era nevoie, încât mi-a dispărut orice grijă. Din clipa aceea n-am mai fost preocupat de maşină, şi au urmat zile bune. Doar mai târziu, la Bruxelles, am schimbat platinele, ca măsură de prevedere, şi am înlocuit crucea eardanică de pe axul volanului, fiindcă începuse să joace. Aveam piesele cu mine, iar operaţia am făcut-o în stradă, cu ajutorul unui prieten. Greu a fost până am găsit un loc unde să arunc crucea uzată.

Suntem înconjuraţi de fierărie aruncată; nu mă plâng eu primul. Deşeul devine o plagă pe faţa pământului. Am văzut de mult, într-un fiord din insulele Faeroe, o râpă plină cu automobile abandonate. Erau cu sutele, pe o insulă unde trăiau numai câteva mii de oameni. Dacă m-aş fi gândit bine şi aş fi proiectat în viitorul ei această imagine, ar fi trebuit să mă cuprindă groaza: într-o zi, insula urma să fie acoperită de maşini vechi, aruncate. Dar era departe de casa mea, şi-am crezut că nu trebuie să-mi pese. Nu mi-a păsat că sălbaticul povârniş de lavă de sub craterul vulcanului Etna, la mai mult de trei mii de metri deasupra mării, era presărat cu sticle şi cutii de coca-cola;

ce aveam eu de pătimit de pe urma lor, dacă plecam mai departe? Aşa am spus ori de câte ori am trecut pe lângă asemenea repere ale vieţii noastre moderne, debordată de înlesniri tehnice.

Am ridicat din umeri când am auzit ce îngrijorare stârneşte în

America numărul tot mai mare de automobile părăsite în marginea drumului. Dar nu doar acolo, căci am văzut chiar eu, în ţările Europei, câte o maşină fără stăpân, pe şosele, sau în oraşe, pe maidane şi străzi dosnice, după

ce li s-au scos plăcile de înmatriculare, pentru a nu se găsi urmele proprietarului. Nu m-am speriat, mai era loc până la mine acasă.

Acum câţiva ani, am găsit pe marginea pădurii, la Snagov, o plită de bucătărie, crăpată, şi un cuptor de tablă. Până atunci nu văzusem în pădure decât ghiocei, fazani şi căprioare. Aş fi vrut să iau de acolo fiarele aruncate, dar n-aveam unde să le duc şi le-am lăsat în pace. În anii următori au apărut alte plite şi alte cuptoare; oamenii nu mai au ce face cu ele, toţi îşi cumpără aragazuri. Necazul însă nu s-a oprit aici, fiarele vechi au continuat să crească în înălţime, apoi să se întindă în lungime, altele au apărut mai departe, până ce vara trecută câmpul mi s-a părut că va deveni un maidan de gunoaie.

Un ucenic de vrăjitor a spus o formulă, a făcut un semn cu bagheta şi asupra omenirii au început să curgă bunuri de consum, aşa li se spione, deşi se consumă numai unele, iar altele, cele mai multe, lasă urme murdare pe faţa pământului. Legea lui Lavoisier pare dată peste cap, materia nu mai e mulţumită să se transforme, ci creşte din ea însăşi, ca un neoplasm al pământului, iar ucenicul nu mai ştie cum să oprească vraja, declanşată dintr-o nechibzuială. N-o să spun tocmai eu că progresul trebuie împiedicat, dar ce facem cu progresia poluantelor? N-o să spun tocmai eu că trebuie să ne întoarcem la plugul de lemn care putrezea fără să lase urme, dar ce facem cu fierăria risipită până şi pe marginea satelor, şi ce facem cu materialele plastice, imputrescibile?

Făcusem vreo patru sute de kilometri când, ajungând 1;

Göteborg, m-am hotărât să poposesc, deşi abia trecuse amiaza.

Nu voiam să trec fără oprire prin acest oraş, unde s-au construit odată iahturi scandinave, faimoase. De câte ori visam drumuri pe mări, mă duceam cu gândul acolo,

fiindcă era un loc de plecare. Lazăr Herdan, singurul nostru navigator mai acătării printre iubitorii de iahting, şi-a cumpărat la Göteborg, căci îi dădea mâna, un vas cu pânze, de vreo zece tone, sau poate ceva mai mare, nu mai sunt sigur, botezat „Haiduc” şi a venit cu el până la Constanţa, având de ajutor un singur matelot, vestitul la vremea lui, Ieremia. I-am cunoscut pe amândoi mai târziu, întâi pe Herdan, când eram la Brăila, curând după ce se sfârşise războiul şi mă osteneam să-mi fac şi eu o corabie, destul de asemănătoare cu „Haiduc” de la Göteborg. Numai că n-am avut de unde să bag în ea atâţi bani câţi cere o asemenea construcţie, şi m-am oprit după ce trecusem de jumătate. Din simpatie pentru planurile mele, Herdan care avea pe atunci o moară, poate cea mai mare din tot oraşul, mi-a dăruit un săculeţ cu făină albă, cum nu se mai văzuse dinaintea războiului. M-am bucurat, dar mi-ar fi prins mult mai bine dacă în locul făinii albe mi-ar fi dat doi săculeţi cu făină neagră, fiindcă de multă vreme brutăriile din oraş nu mai făceau niciun fel de pâine.

Alţi nagivatori n-am prea avut, iahtingul era un sport foarte costisitor, nu şi-l puteau îngădui decât bogătaşii; aceştia însă, chiar dacă ar fi avut înclinare, nu-şi îngăduiau să-şi irosească timpul ca visătorii. Abia dacă se pot aminti vreo două croaziere, până la Constantinopole, una din ele pe un cuter construit tot la

Göteborg. Măcar pentru atât şi merita să văd oraşul.

Au mai fost trei tineri, ofiţeri de marină, care şi-au construit singuri la Constanţa un cuter de unsprezece metri, după planuri celebre, consacrate într-o traversare a Atlanticului, pe care însă nu le-am socotit prea fericit alese. Vasul se manevra greu, noroc că tinerii lui proprietari aveau şi curaj, şi pricepere.

Cât s-au trudit şi cât au sângerat ca să-l facă nu trebuie să-mi spună nimeni. Au plecat şi-au ajuns tustrei până în insula

Malta, de unde însă au trebuit să se întoarcă, fiindcă li se termina concediul. Ce mare ispravă făceau ei dacă lâncezeau în portul Constanţei? M-am gândit atunci cu ciudă şi cu mâhnire, că amiralii sau ministrul Marinei, dacă ar fi iubit cu adevărat călătoria pe mare şi n-ar fi uitat cât le datorează navigatorilor civilizaţia omenirii, ar fi putut să le dea alt concediu, de un an, de doi, cât era nevoie, n-ar fi fost nicio pierdere, ba chiar să-i îndemne la drum, şi astăzi am fi avut şi noi un ocol al pământului, făcut pe un mic vas cu pânze, construit în România.

La ora unu şi jumătate când am ajuns la Göteborg, într-o aglomeraţie zgomotoasă, cum nu mă aşteptasem, ardea soarele, fluturau steguleţe, lumea forfotea, se auzea muzică; parcă eram la Neapole. Avusesem nenorocul să nimeresc de-a dreptul în centrul oraşului şi am trăit din nou o oră de nelinişte, până mi-am găsit casă, pe o mică stradă liniştită, de nu-mi venea a crede, căci mă aflam încă în perimetrul aglomeraţiilor. În schimb, chiar şi pe această străduţă, goală şi fără circulaţie, nu exista un singur loc de parcare fără taxă. Oricât de îndreptăţit o fi acest impozit, şi nu-i îndreptăţit totdeauna, el dă oraşelor unde se aplică un caracter meschin şi antipatic. Iar aparatele de taxat, plantate în buza trotuarului, mi se par nişte cerşetori care întind mâna, şi dacă nu le dai te acoperă de ameninţări şi blesteme.

Patronul hotelului m-a asigurat că, fiind străin, scap de taxă. Dacă nu întrebam, cu puţină revoltă, nu-mi spunea nimeni

şi puneam banii degeaba.

Deşi m-am aranjat repede şi mai bine decât sperasem, mai pusesem în spinare o oră de agitaţie, adăugând-o la altele. Aceste ore trec şi pe urmă încep satisfacţiile, descoperirea oraşului cu planul în mână, lectură pasionantă şi inedită, dar timpul de nelinişte lasă urme; în loc să mă deprind, sunt tot mai apăsat de

incertitudine şi aşa începe oboseala, ca apoi să nu mai simt nimic din frumuseţile lumii. Când mă văd pe străzi, voios şi stăpân pe mine, mă cert pentru lipsa mea de răbdare, fiindcă niciodată n-am rămas în încurcătură, prea rar mi s-a întâmplat să pierd o oră întreagă, cum tot spun plângându-mi de milă;

atunci mă hotărăsc să fiu mai calm la prima ocazie, iar la prima ocazie o iau de la capăt, de mi-e şi silă de mine.

Un fluviu larg, Gota Ălv, taie oraşul în două, înainte de a se vărsa în mare, printre două arhipelaguri. Un canal circular înconjură centrul oraşului, şi un canal linear pătrunde departe, pe bulevarde, pe străzi şi prin parcuri. Nu-i nici Veneţia, nici

Amsterdam, aici urbanistica nu se lasă influenţată de ape. De altfel, canalele nu sunt convingătoare, par mai degrabă pictate.

Şi fluviul pare o picătură, o pânză albastră ca într-un uriaş decor de teatru; chiar valurile par trucate, provenind din fluturarea ţesăturii, cum am văzut în Lacul Lebedelor, la Moscova, de-am crezut că prinţul are să se înece de-a binelea.

M-am dus pe cheiuri, spre mare, să caut portul de pescari, semnalat pe planul oraşului ca un punct remarcabil. Sigur că ar fi fost ceva de văzut acolo, dar la ora când se întorc pescarii şi arată ce-au scos din valuri. Când am ajuns eu, cheiurile erau pustii, cherhanalele goale, câte un om moţăia la soare. Un muzeu al marinei, aflat pe aproape, putea să lipsească. Mai rămânea să văd portul comercial, dar ce din el, dacă se întinde pe toată lungimea oraşului? Mai mult port decât case şi oameni.

Aş fi vrut să văd iahturile care au făcut pentru mine faima oraşului, căci de aceea mă oprisem acolo. N-am descoperit niciunul, ci numai vapoare, multe şi grele. Pe urmă am aflat că le-aş fi găsit în altă parte, la gura

fluviului; n-aş fi avut când să mă duc atât de departe, iar dacă mă duceam, n-aş fi văzut decât ceea ce ştiam dinainte. Sunt convins că aşa este, şi totuşi, fiindcă n-am fost, rămân acoperit de regrete.

M-am întors în oraş pe artere laterale şi am găsit un alt

Göteborg, spaţiat, aerisit, aristocratic, mult mai întins decât crezusem, şi mult mai liniştit, după zarva din centru. Semăna cu un mare oraş de vacanţă, cum avea să mi se pară şi Haga.

Atât de mult mi-au plăcut cartierele că m-am tot dus înainte, bucurându-mă de atmosfera dinaintea înserării, puţin albastră şi pură, mai mult vis decât realitate. Când m-am dezmeticit şi am vrut să văd unde mă aflu şi pe unde mă puteam întoarce, am constatat că ieşisem din planul oraşului. Străzile unde ajunsesem erau dincolo de cadru, nu puteam să identific niciuna, şi nu se vedea nimeni ca să-mi dea informaţii. M-am întors luând-o spre apus, care putea fi direcţia generală şi am grăbit pasul ca să nu mă prindă noaptea departe de casă. Şi-abia atunci mi-am dat seama că intrasem de mult în zona nopţilor adevărate, cărora odată le simţisem lipsa până la neurastenie.

Eram cu două sute de kilometri la nord de Moscova, iar între timp se mai scurtase şi ziua. În amintirea liliacului, din prima parte a drumului am căutat în jur să descopăr ce floare marca locul. N-am văzut niciuna, decât arbori şi iarbă; n-am avut noroc, cum să cred altfel?!

Când am întâlnit un om, mersesem destul şi mi s-a părut că era inutil să mai întreb de drum, în curând aveam să regăsesc străzile de pe plan, ca apoi să mă orientez singur. După ce omul nu s-a mai văzut, mi-a părut rău, şi nu degeaba, fiindcă lumea din jurul meu rămânea necunoscută. La încrucişarea a doua bulevarde largi, incredibil de goale şi imposibil să le identific, am înţeles că mă rătăcisem. Nu mă temeam că n-am să ajung, ca în

noaptea de la Moscova când nu găseam hotelul şi nu trecea nimeni să mă îndrumeze. Dar mă gândeam că se vor închide între timp restaurantele, de aceea, când am văzut o mică prăvălie cu alimente, m-am socotit scos din încurcătură, şi am intrat să-mi cumpăr de mâncare pentru acasă. Lucrurile de mâncare, dacă ai de unde alege şi prăvălia este frumoasă, sunt printre puţinele cumpărături pe care le fac cu plăcere, şi nu pentru viitoarea satisfacţie viscerală, ci pentru ideea că ştiu şi eu cum se trăieşte şi sunt în stare să mă gospodăresc singur.

Mi-a stat pe limbă s-o întreb pe vânzătoare cum se ajunge în centrul oraşului, dar m-am ambiţionat încă o dată să mă descurc singur. Şi iar am regretat când m-am văzut pe strada pustie, încercând să găsesc drumul după lumina roşie care pâlpâia pe cer în partea apusului. Acum întâlneam mai des trecători, şi cum venea unul mă gândeam să-l întreb, ca să renunţ în clipa când era alături, şi să regret când îl lăsam să se ducă mai departe, într-un târziu, am recunoscut străzile din centru, cu unele clădiri somptuoase, neînghesuite, puternice. Întreg oraşul mi s-a părut puternic, la capătul aventurii prin care trecusem.

Nu pot spune că mi-am stricat ziua, dacă ieşind să mă plimb după masă, şi mergând spre canalul circular, pe care voisem să-l urmăresc de la un capăt la altul, m-am lăsat atras de curiozitate şi am intrat la un cinematograf pornografic, cum seria mare de tot pe faţadă. Înainte de a păşi pe uşă m-am uitat instinctiv în stânga şi în dreapta, deşi nu avea cine să mă cunoască, aşa cum, odată, dacă treceam cu tramvaiul pe la Crucea de Piatră, îmi feream ochii cu o pudoare făţarnică.

Între filmele zise „sexi” şi cele „pomo” există o deosebire esenţială. Primele se mărginesc la sugestie, neajungând niciodată până la demonstraţia directă; ele pun un fel de poveste, chit că scâlciată şi neghioabă peste scenele de iubire, acestea la rândul lor fiind şi ele destul

de neghioabe, trucate cu stângăcie. Dar, în sfârşit, există piele goală şi mişcare, destul ca să-ţi fugă gândul la rele. În filmul porno, pe care l-am văzut la sfârşitul acelei zile frumoase, fără subiect şi fără intrigă, nu găseşti decât tehnica gestului, grotesc, cu o claritate trivială.

Personajele sunt mai degrabă respingătoare, şi nu mă miră. Am socotit totdeauna că există o corelaţie minimă între frumuseţea fizică şi cea sufletească; ca un om să-şi expună public intimitatea cea mai secretă, trebuie să aibă o sluţire a spiritului, şi atunci nici trupul nu se înfăţişează mai bine. Oricât ar fi ele de limpede dezvăluite, gesturile nu pot stârni decât o curiozitate scurtă, urmată de dezgust şi de dezamăgire. Fiindcă nu fac decât să se repete într-o ritmică monotonă, neconvingătoare de altfel, căci niciun bărbat nu poate fi viril decât pe jumătate, sub lumina reflectoarelor şi-n ţăcănitul aparatului de filmat, cu toată echipa de tehnicieni îmbulziţi la marginea patului.

Ceva tot am câştigat însă, mi-am studiat vecinii sub fascicolul de lumină al aparatului de proiecţie; după ce mi s-au deprins ochii, i-am văzut destul de bine. Nu era prea multă lume, asemenea filme au devenit o obişnuinţă, probabil ar trebui să li ce adauge o bombă atomică spre a stârni cu adevărat o emoţie.

N-am descoperit în public nicio faţă congestionată, n-am simţit niciun freamăt, şi n-am auzit respiraţii pripite. Mi-a atras atenţia un grup care se strecura înăuntru pe sub draperia roşie de la intrare, i-am urmărit cum înaintau pe coridorul dintre scaune, până ce s-au aşezat în faţa mea, expunându-se tocmai în locul unde lumina bătea mai puternic. Să fi fost ceasul nouă seara, când la noi copiii se cam pregătesc de culcare, iar dacă sunt mai mărişori, îşi fac ultimele teme de şcoală. Noii veniţi erau o familie, tatăl, mama şi copiii, un băieţel şi două fetiţe, între zece ani şi paisprezece. Tatăl, aşezat la mijloc, le oferea bomboane şi puteam să le văd faţa, când se întorceau să

bage mâna în pungă. Niciunul nu părea surprins de această escapadă, mai degrabă îi interesau bomboanele, dar, în sfârşit, după ce îşi luau partea şi începeau s-o ronţăie, îşi aruncau ochii şi asupra ecranului.

Iată un fel de-a le arăta copiilor cum stau lucrurile, m-am gândit, de a face război ipocriziei, de a se merge direct la ţintă, trecând peste explicaţiile incomplete şi nesincere. S-a convenit de mult, şi pedagogii şi-au dat girul, că ignoranţa nu poate aduce decât confuzie şi nefericire; copiii trebuie să ştie din vreme cum se vine pe lume şi ce risc vor avea ei în iubirea pe care de altfel o presimt cu toţii, înainte de a o şti şi de a o înţelege.

Numai că filmul urmărea cu totul altceva decât să dea o explicaţie pedagogică, şi copiii n-aveau cum înţelege extazul care încununează împreunarea bărbatului cu femeia, dezbrăcând-o de obscenitate. Un tânăr cu barbă falnică, dar paralitic, pe un scaun cu roate, este adus în prim plan, şi arătat cum urmăreşte, de la un pas, spasmele unei perechi care se demonstrează în faţa ochilor lui aprinşi de neputinţă şi patimă. La mişcările mai concludente ale perechei, ele simţindu-se şi auzindu-se chiar când nu sunt redate prin imagine directă, spectatorului paralitic îi ies bale din gură, într-un jet vâscos şi sugestiv şi i se preling, urmărite de aproape, în barba stufoasă.

Aş fi vrut să pot deveni nevăzut prin miracol şi să urmăresc familia aceea la sfârşitul cinematografului, să văd ce spun copiii şi ce răspund părinţii. Dar poate n-aveau nimic să-şi spună, şi dacă e să mă iau după atitudinea lor placidă, cum se uitau pe ecran ronţăind bomboanele, mă tem că la asemenea filme copiii învaţă indiferenţa, care va fi viitoarea lor infirmitate.

După ce am asistat la dezbateri lungi şi încă neînchise, am ajuns să cred, ceea ce crezusem înainte de a apuca să judec „că la baza ştiinţei despre bărbat şi femeie

trebuie să stea discreţia. Toată lumea să fie instruită, dar nimeni să nu ştie că ştie şi celălalt. Să fie un respect al tăcerii.

Parcă simt eu însumi ruşinea nopţilor de nuntă cu martori cu muzică, băutură şi chiote. Când mama miresei îşi ia fata de mână şi-o conduce în camera nupţială. Când tatăl mirelui îşi ia băiatul de umăr, şi-l împinge pe urma ei, apoi închide uşa.

Când toţi comesenii ştiu ce se întâmplă înăuntru, le lucesc ochii, şi li se încleiază gâtul. Când ţaţele lăbărţate fac glume triviale, aşteptând să se deschidă uşa şi mirele să arate asistenţei cămaşa, de noapte a miresei, pătată de sânge. E anticiparea filmului de la Göteborg, poate şi mai grotescă şi mai sinistră. Tinerii au dreptul să se revolte, şi să-şi înceapă iubirea prin parcuri şi prin tainiţe. Aşa se şi întâmplă, spre salvarea lor; să nu-şi mai.

facă griji părinţii!

Sunt imixtiuni intolerabile. Odată am văzut de aproape o operaţie chirurgicală, când unei femei i s-a scos uterul înnegrit de cancer. Prietenul meu, profesor de chirurgie şi pedagog de prima strălucire, mi-a dat prilejul că cunosc, printr-o experienţă destul de lungă şi sistematică, viaţa sălii de operaţie. Acolo am urmărit cu o privire uimită şi puţin speriată, cum bate aievea o inimă omenească, al cărei puls îl ştim cu toţii, dar a cărei mişcare rămâne o taină, nedezlegată chiar când se incizează să i se facă o reparaţie, şi chiar când se scoate cu totul, spre a fi înlocuită cu alta. Am văzut şi plămânul, absorbind aer, schimbându-şi culoarea, reanimându-se pe măsură ce oxigenul pătrundea în alveole; aşa se întâmpla şi în plămânul meu, ştiam, dar nu-mi venea a crede. Am văzut pe rând splina, ficatul, stomacul, intestinele, până la cel mai tulburător dintre viscere. Căci pe lângă cele de până acum, oricât de tulburătoare ar fi şi ele, toate concurând la întreţinerea vieţii, acesta are menirea ca, în

afară de viaţa lui, plină de spasmuri, să dea naştere la o viaţă nouă.

Numai că era negru de cancer.

După ce a fost despresurat dintre celelalte organe, cu o muncă lungă şi anevoioasă, nu mai spun cu ce atenţie, a rămas liber sub o reţea uluitoare de nervi şi de vase sanguine, pe care neîndemânarea sau neştiinţa ar fi putut să le încurce şi să le prăpădească. Atunci am văzut înşurubându-se în acest organ un tirbuşon ca oricare altele, de scos dopuri, şi clipa aceea mi s-a părut monstruoasă, deşi nu se putea face altfel; nicio mână omenească n-ar fi putut să pătrundă prin reţeaua de nervi şi vase fără să le rupă. Ele semănau cu mănunchiurile de fire telefonice, întinse pe stâlpi în lungul căii ferate.

Odată tras cu grijă deasupra, tainicul organ s-a desprins de trup cu o ultimă tăietură, şi a fost liber, încetând să aparţină vieţii, incapabil să mai gesteze o viaţă nouă.

Atunci un tânăr, student în medicină, admis să asiste la operaţie, a luat tirbuşonul din mâna profesorului şi, urmat de alţi doi tineri, studenţi asemeni, s-au dus la fereastră să examineze într-o lumină mai bună uterul tumefiat şi înnegrit de boală. N-ar fi fost nimic să mă mire, şi nu m-ar fi zguduit cât voi spune, dacă n-aş fi ştiut dinainte că tinerii studenţi, de vârste apropiate, erau fraţi, născuţi de acelaşi pântece, iar uterul pe care-l studiau la fereastră fusese al propriei lor mame, aflată acum pe masa de operaţie. Dar nu se poate! am strigat în mine, şi la fel strig de câte ori îmi aduc aminte. Nu se poate, fiindcă toţi trei îşi aveau originea acolo, în acea biată bucată de carne, care când era sănătoasă se zvârcolise, atinsă de sămânţă, şi apoi îi adăpostise pe rând. câte nouă luni încheiate, îi hrănise şi le împrumutase pulsul. Dar chiar mai târziu, după desprinderea trupească, după ce fusese tăiat cordonul care-i unise, după timpul de alăptare, de scutece,

de cărucior, de şcoală, de armată, de război, ei aveau să rămână toată viaţa lor, prin moşteniri bune şi rele, legaţi de acel fragment anatomic, unde ar fi putut să-şi vadă toţi trei imaginea.

Nu sunt făţarnic, cred doar că există un prag unde dorinţa noastră de cunoaştere trebuie să se oprească. Să ne bucurăm de ceea ce poate să rămână o taină sublimă. Îi plâng pe toţi inocenţii care vor merge să vadă un film pornografic.

Dimineaţa următoare am avut de mers numai două sute de kilometri, până la Hălsinghorg, şi de acolo, luând feribotul, am trecut în Danemarca, la Helsingor, oraşul lui Hamlet, după legendă, şi căruia Shakespeare îi spunea Elseneur.

Abia când traversam braţul de mare mi-am dat seama cu adevărat că Suedia se terminase şi m-a cuprins melancolia.

Orice se termină îmi dă o stare de tristeţe şi mereu m-aş duce cu gândul în urmă, la câte am trăit, chiar cu durere, căci durerile trecute dau dreptul la bucurii viitoare. Nu aveam sentimente atât de accentuate în ziua aceea, nu-mi era nici rău, nici bine, ci socoteam doar că trebuia să merg înainte. Deşi nu venise amiaza, m-am oprit la Helsingor, nu ştiu dacă pentru a vedea castelul lui Hamlet sau pentru a amâna cu o zi intrarea în

Copenhaga, unde ştiam că n-o să mă descurc cu uşurinţă. Într-un fel mi se părea că părăsind peninsula Scandinavă, reveneam în Europa care se simţea din ce în ce mai puternic.

Göteborg fusese o anticipaţie, şi Helsingborg o confirmare. Deşi un oraş mic de coastă, m-a întâmpinat cu aglomeraţia şi trepidaţia metropolelor. Hotel am găsit uşor, în schimb maşina a trebuit s-o duc departe, pe chei, până la nişte şantiere navale care îşi învârteau macaralele pe sus şi mi se părea că mă alungă.

Mi-am sărbătorit întoarcerea în această Europă cumpărând un ananas proaspăt şi o sticlă de vin roşu, spaniol, revenit şi el, în sfârşit, la preţul european, care a fost o surpriză plăcută.

Toate aveau să fie din ce în ce mai europene de aici înainte.

Deşi sceptic, m-am dus să văd şi castelul, dar am avut dreptate să nu-i acord încredere. Tot ce pot să spun, şi nu-i o notaţie banală, este că are ziduri, în unele locuri, groase de patru metri. Chiar ca fortăreaţă nu şi-ar fi găsit explicaţia, pentru o artilerie fără forţă. Nimic n-ar fi putut să amintească pe Hamlet, în primul rând arhitectura, fiindcă lipsesc scările de piatră exterioare, şi terasele unde apare fantoma. Dar oamenii, din orgolii copilăroase vor să transpună legenda în realitate, dovadă că am văzut la Helsingor, într-o pădurice, chiar sarcofagul lui Hamlet; l-am luat drept ceea ce era, un simbol, poate cam ambiţios, dar alţii s-ar putea să-l creadă un real vestigiu istoric. Treaba lor, în definitiv de ce să mă amestec unde nu-mi fierbe oala? Nu se întâmpla la fel cu castelul If din faţa Marsiliei, care nu se potrivea deloc cu cel din carte şi de unde ar fi fost imposibil să evadeze Edmond Dantes? Şi uite că numele acestuia era afişat pe la toate debarcaderele, îndemnând lumea să meargă în insulă, cu şalupa, spre a-i găsi urma. De ce să mă supăr?

Dimpotrivă, ca adept al ficţiunii ar trebui să mă bucur ce forţă are ea de a se impune, devenind adesea mai puternică decât realitatea.

Terminând cu castelul lui Hamlet, nu mi-a rămas decât să bat străzile, până seara şi cu toate că n-am văzut nimic de seamă, n-am de ce să regret că am rămas acolo. Viaţa de pe stradă, întâlnirea cu trecătorii, fizionomiile lor, gesturile îmi pot dezvălui mai bine decât orice informator caracterele unei lumi unde vin prima dată.

În drum spre portul de iahturi, am trecut pe lângă

plaja oraşului, o plajă gospodărească, diferită de cele ale staţiunilor de vilegiatură, unde lumea, venită în vacanţă, se străduieşte să-şi uite grijile şi să scape de rutina cotidiană. Goală de dimineaţă, când sosisem, plaja s-a populat după-amiază, cu oameni ieşiţi de la slujbe, cu gospodine fugite pentru un timp de la îndatoririle casnice. Unii bărbaţi citeau ziarul, unele femei tricotau cu ochii în soare, altele erau încărcate cu plase, semn că între cumpărături şi treburile de acasă îşi îngăduiau un răgaz, o mică bucurie furată de la viaţă. Nu se făcea nudism, domnea o atmosferă cuviincioasă, ca în familiile cumsecade, totuşi, unele femei îşi mai dădeau jos sutienele, să se bronzeze, fără sfială, dar fără să se exhibeze, cu o decenţă atât de naturală că nici nu atrăgeau atenţia. Am trecut pe lângă două copile, retrase şi timide, care şedeau îngenuncheate în nisip, ca fetele lui Vigeland, numai că aveau sânii formaţi şi îi dezveliseră, poate la prima lor experienţă, că prea se uitau speriate una la alta. Păcat că într-o zi delicata lor nuditate n-avea să le mai sperie, ca mai târziu să le devină poate indiferentă.

Prea puţini oameni făceau baie şi m-am gândit ce nedreaptă pedeapsă era pentru lumea aceasta să n-aibă parte de o mare mai caldă.

Portul de iahturi, cu debarcadere de lemn, numeroase, avea o întindere vastă, ca pe coastele Franţei, dar am văzut prea puţine vase mai răsărite; restul, cârpeli şi improvizaţii modeste.

Dar erau multe. Dacă m-aş gândi şi la maşinile de pe stradă, tipuri mai învechite, cu zgârieturi şi lipsuri, ar trebui să presupun că lumea aici este sau sărăcuţă, sau zgârcită. N-am văzut nicăieri un semn de opulenţă, afară de o motocicletă care m-a lăsat cu gura căscată. Bineînţeles, era o japoneză (Suzuki!) cu un motor de şapte sute cincizeci de centimetri, cu patru cilindri, răcit cu apă, cu pornire automată, ceea ce nu mai este o raritate, cu

frâne hidraulice, cu două discuri în faţă. Scriu aceste date tehnice nu pentru plăcerea care mi-o fac mie însumi, ci încredinţat că mult mai mulţi cititori decât ne închipuim înţeleg subiectul şi îi pasionează. Proprietarul acestui armăsar crescut cu jeratic era un tânăr cam şleampăt, slăbănog şi cu bube pe faţă. Păcat de motocicletă! Aştepta pe cineva, a apărut o fată, n-am văzut-o prea bine, mă uitam mai mult la motocicletă, el s-a săltat în şa, ea l-a sărutat casnic, peste bubele de pe faţă, apoi s-a urcat la spate, deprinsă şi indiferentă, dar cred că măcar motorul care a pornit la secundă, făcând să-i vibreze coapsele şi şoldurile i-o fi dat o emoţie.

Pe cheiul portului de unde pleca feribotul am văzut un om beat, nespus de simpatic. Cred că nu era un beţiv de profesie, ci un diletant, de aceea mi-a stârnit compasiune şi nu repulsie.

Avea un necaz, sau o bucurie şi băuse fără măsură, iar acum, negricios, slăbănog, cu părul căzut în ochi, nebărbierit, căuta un om căruia să i se destăinuiască. Nimeni nu voia să-l asculte, îl respingeau cu brutalitate, de parcă martorii aceştia ofensaţi nu s-ar fi îmbătat niciodată. I-aş fi ascultat eu povestea şi poate nu mi-ar fi fost indiferentă, dar nu-i cunoşteam vorba. Am spus de multe ori că asemenea lipsă nu m-a pus niciodată în încurcătură, am găsit mereu un mijloc de comunicare cu oamenii, acum însă am regretat că nu înţelegeam limba daneză. Bietul om vorbea singur, liniştit, dar cu patos; poate în conştiinţa lui se adresa omenirii, altfel discursul n-ar fi avut atâta înflăcărare.

A intrat pe coridorul caselor de bilete şi a căzut lat pe ciment, cu faţa în jos, barând trecerea. Până atunci îşi ţinuse echilibrul destul de bine, m-am mirat că se prăvălise tocmai în acel spaţiu îngust unde ar fi avut de ce să se sprijine. Sau poate dezarmase tocmai de aceea, fiindcă se schimba o condiţie; se întâmplă aşa cu oamenii, să se dea

bătuţi tocmai când începe să le fie mai bine. Cine voia să treacă, trebuia să facă pasul mare, ca să nu-l calce. O femeie cu fusta îngustă a început să ţipe şi să se văicărească, fiindcă feribotul fluiera de plecare. Un om voinic s-a milostivit, a luat-o în braţe şi-a trecut-o peste obstacol, dar am observat-o că se lăsa să atârne, parcă refuzând să fie ajutată cred că se complăcea în a fi victimă. Sunt şi asemenea oameni, făcuţi să sufere pentru orice pricină, şi când pricina dispare, suferinţa rămâne. Sigur că m-am uitat la ea cu ciudă; aş fi vrut s-o bată bărbatu-su. Am întâlnit pirvirea perplexă a omului care o ajutase; ne-am înţeles din ochi, mai bine decât prin cuvinte;

gândea întocmai ca mine, femeia merita o bătaie!

Pe beţiv n-a putut să-l ia nimeni de acolo; a trebuit să vină duba poliţiei. Doi poliţişti tineri, în uniforme negre, plini de voioşie, l-au apucat unul de cap, altul de picioare, râzând şi distrându-se, şi l-au aruncat în dubă. Ah, ce-aş fi vrut să-i văd în ziua lor liberă, beţi turtă, din vreun necaz sau din vreo bucurie!

Drumul de la Helsingor la Copenhaga, făcut fără grabă, nu mi-a luat nicio oră, dar am nimerit prost intrarea în oraş, şi pe urmă am ocolit de m-a apucat descurajarea. Deşi nu aveam planul oraşului, speram să mă orientez instinctiv, ca în atâtea rânduri. Veneam de la nord şi am mers pe şoseaua de centură, până într-un loc unde, socotind că făcusem destui kilometri m-am abătut la stânga, ca să ajung în centru, la un birou de informaţii turistice. Numai că îi atribuisem Copenhagăi o întindere prea mare, şi în loc să fiu la vest, ajunsesem aproape în sudul oraşului. Străzile erau largi, cu clădiri rare, de periferie, şi cu prea puţină circulaţie pentru o zi de duminică. Aşa că am luat-o spre nord, până am găsit oameni care să mă îndrumeze.

În centru însă, deşi abia ora nouă, începuse aglomeraţia marilor oraşe, atât de cunoscută şi de

apăsătoare. Ca şi la Stoekholm, mulţimea matinală o alcătuiau turiştii, şi în prinul rând tinerii cu bagajul în spinare; e uşor de înţeles, bogătaşii nu-şi încep plimbarea atât de devreme, şi nici nu se bagă în aglomeraţii, se dispensează de oficiul turistic, merg de-a dreptul la hotelurile mari, unde au camere rezervate şi portarii galonaţi se reped să le deschidă portiera maşinii, iar groomii să le care geamantanele.

La biroul de informaţii era coadă până în stradă, mereu tineri, cam rătăciţi şi morţi de oboseală. Am aflat că în gară mai exista un birou şi m-am dus acolo, cu pulsul în creştere, îmi lăsasem maşina pe o stradă, departe, temându-mă ca de atâtea ori şi cu toată justificarea că în centru n-am să găsesc loc de parcare. Se vestea o zi frumoasă, oraşul zărit numai cu coada ochiului începea să mă ispitească, aş fi vrut să-l privesc în faţă şi iată că îmi pierdeam vremea ca să găsesc adăpost pentru noapte.

Gara m-a uluit, holurile imense erau pline de aceiaşi tineri cu sacul în spinare, forfotind şi căutând nu ştiu pe cine, poate pe un sfânt al călătorilor, ca să-i scoată din acest purgatoriu unde se băgau singuri şi pe urmă nu mai găseau ieşirea. Mulţi dormeau pe lângă ziduri, de-a dreptul pe ciment, cu capul la perete, înghesuiţi ca pe priciuri, unii cu picioarele goale, tăbăcite de drum şi roşii de neodihnă. Holurile păreau lazarete pe vreme de ciumă. Nu puteam să trec pe lângă ei fără tulburare, am revenit să-i văd seara, şi încă o dată a doua zi. Nu-i silea nimeni să plece la drum şi nu umblau după vreo bogăţie, nu erau nişte trândavi, fiindcă făceau o muncă din cele mai grele, adesea fără odihnă, nu vagabondau, ci voiau să cunoască lumea. A trebuit să vină vremea de astăzi, după un război care a chinuit jumătate din omenire şi a schimbat faţa pământului, creând o geografie nouă, a trebuit să fie nesiguranţă şi puţine speranţe de linişte, ca tocmai acum să se nască în sufletele noastre această dorinţă de

întrepătrundere. Sigur că înlesnirile pe care le-au adus automobilul şi avionul au dat omului o mobilitate mărită;

ea este însă costisitoare, şi nu poate fi cauza adevărată a atâtor exoduri; cei mai mulţi călători, şi mai ales tinerii pornesc la drum cu nimica toată, în afară de ce duc în spinare. Cauza cred că este efervescenţa în care trăieşte astăzi lumea şi se transmite de la un continent la altul. După ce s-au urât şi s-au măcelărit între ei, şi-n timp ce măcelurile continuă, în oameni s-a trezit setea de a se cunoaşte, de a şti ce-i desparte pe unii de alţii, de a vedea că nu-i desparte nimica. Poate călătoria, când va deveni o instituţie mondială, în vremea când orice om va putea merge în orice parte a pământului, să aducă, în sfârşit, pacea, de atâta timp aşteptată.

N-am putut să mă apropii de ghişeul unde se dădeau informaţii despre hoteluri şi atunci am pornit să caut singur.

Nu ştiu de ce n-oi fi făcut aşa mai devreme; uneori ne lăsăm duşi de rutină. La primul colţ de stradă, aproape de gară, unde hotelurile sunt unul lângă altul, ca în toate oraşele mari din lume, am găsit tocmai camera de care aveam nevoie. Până când aceste hoteluri au să se ruineze şi au să dispară, se vor construi altele, dar nu pe lângă gări, ci pe lângă aeroporturi.

Ca să spun drept, camera era mult mai mare decât aveam nevoie, şi bine ar fi fost dacă se lua ceva din spaţiul ei şi se dădea duşului, unul singur pe tot etajul. N-am văzut niciodată o instalaţie atât de înghesuită; trebuia să stau cu faţa în zid ca să mă săpunesc pe spate, şi invers, iar ca să intru sub duş trebuia să mă cocoşez şi să îndoi genunchii; dar curgea apă caldă şi de ce aş mai fi făcut nazuri? Vecinii mei, judecând situaţia cu mai puţină bunăvoinţă, boicotau duşul, aşa că era totdeauna liber.

Maşina mi-o ţineam sub fereastră, mulţumit s-o ştiu şi s-o văd acolo. Privite de sus, maşinile sunt mai frumoase;

chiar cele pocite capătă linie. Nu mă gândeam că sub ochii mei se afla într-o siguranţă mai mare; n-aş fi putut s-o apăr, până să cobor, hoţii aveau când să fugă. Sentimentul pe care mi-l dădea prezenţa ei acolo, era că ea mă apără pe mine, şi aşa mă simţeam în mai multă siguranţă.

După ce am pus mâna pe un plan al oraşului, bine desenat şi cu destule detalii, şi după ce am reperat pe el locurile de prim interes pentru mine, am pornit să văd mai întâi şi mai întâi Mica

Sirenă, care în viziunea mea era tot ce putea să fie mai reprezentativ în Copenhaga. Am ajuns târziu, după ce am străbătut portul în lung, chei după chei, până aproape de nordul oraşului, pe când hotelul meu se afla în partea opusă. Cu toate că aveam o ţintă, întâlneam fel de fel de ispite, în stânga şi-n dreapta, unde m-aş fi oprit măcar să-mi arunc ochii; le-am însemnat în minte, să vin altă dată. Una însă mi-a ieşit drept în faţă, curând după ce pornisem, mi-a barat drumul, şi în loc s-o ocolesc am intrat pe poartă. Îmi atrăsese privirea o clădire monumentală, grea şi masivă, cam rece dar impozantă, o instituţie pe lângă care nu se putea trece cu indiferenţă. Era Muzeul de sculptură Ny Carlsberg, şi împotriva voinţei mele i-am dat două ore, lăsând-o pe Mica Sirenă să mă aştepte.

Carlsberg este numele castelului de la Helsingor, dar şi o marcă de bere. Intrând în Copenhaga l-am văzut scris mare în vârful unui turn, nu prea departe de centru, unde poate chiar se fabrica berea, şi mai târziu l-am descoperit pe pereţii birturilor şi barurilor.

Dându-mi restul, casierul de la muzeu s-a înşelat cu cinci coroane, în paguba mea, şi n-am băgat de seamă decât mai târziu, căci am obiceiul condamnabil de care nu mă poate dezbăra nicio predică, să bag banii în buzunar fără să-i număr; deşi aşa se obişnuieşte şi aşa este bine, mi se pare că nu-i frumos să pun la îndoială corectitudinea aproapelui meu, şi că făcând altfel îi aduc o jignire; de

multe ori am pierdut cu bună ştiinţă.

Negustorul de băuturi de la Helsingor, de unde am luat o sticlă de vin spaniol, s-a înşelat şi el cu vreo două coroane, tot în paguba mea, iar mai târziu, o fată de la care am cumpărat banane, pe o plajă din nordul Jutlandei, m-a păgubit şi ea, cu seninătate, şi nici măcar nu era frumoasă. Din trei exemple nu mă încumet să trag o concluzie. De fiecare dată când am descoperit lipsa, n-am putut crede şi am convenit că probabil am scăpat banii din mână; mi-am controlat chiar şi buzunarele, să văd dacă nu erau rupte.

La Ny Carlsberg este multă sculptură, piatră, marmoră, pământ ars, tot ce-a putut să se adune, la grămadă, din Egipt şi din Grecia. Sunt puse laolaltă plăsmuirile tuturor personajelor cunoscute, din istoria antică şi din mitologie, şi sigur că aş fi fost cu mai multă luare-aminte la toate acestea, aduse aici cu multă ambiţie, dacă aş fi uitat ce văzusem la British Museum.

Din arta modernă m-au intrigat numeroasele portrete în bronz de Rodin, care nu-mi explic prin ce circumstanţe ocupă un spaţiu atât de mare că nu mai lasă loc pentru alţii de mărime apropiată. Să fie o donaţie? Sau reproduceri? Am recunoscut pe mulţi din contemporanii mei iluştri, pe Clemenceau, bunăoară, şi am făcut o paralelă între figurile secolului nostru şi cele ale antichităţii, aflate alături. După milenii, ce va fi Clemenceau printre Ramseşi?

Prin derogare de la titulatura muzeului, sunt şi săli cu pictură. Mulţi Gaugain, dar numai dinaintea epocii tahitiene. Un singur Van Gogh, de mirare, fiindcă nu trebuia adus de departe.

Apoi Monet, Lautrec, Degas şi alţii, cum se găsesc prin toate colecţiile şi pinacotecile, nimic să te înmărmurească. Niciun

Rembrandt, deşi nici el n-ar fi fost departe, şi niciun

italian în toată clădirea aceea monumentală.

Portul se întinde pe aproape toată lungimea oraşului, pe un braţ de mare, iar dincolo de acesta, dacă treci podul, dai de o suburbie cam ciudată, cu case dărăpănate, unele părăsite, în adevăratul înţeles al cuvântului. M-am lăsat ademenit de ceea ce aflasem, că felurite neamuri de hippy şi-au făcut sediul acolo. Am amânat-o iar pe Mica Sirenă şi m-am dus să văd, cu multă curiozitate, dar nu fără teamă. Sosisem prea târziu, nu i-am mai găsit, poliţia îi zburătăcise, fiindcă pare-se făceau negoţ cu stupefiante. Strada lor, paralelă cu braţul de mare, era cam goală. Veniseră acolo din toată lumea şi ocupaseră casele părăsite. Una din acestea, cu vreo patru etaje prin care acum bătea vântui, avea un perete fără ferestre, un calcan de care ar fi trebuit să se lipească altă construcţie, împodobit cu o pictură murală de proporţii gigantice, în culori fără durată, fiindcă se vedeau cam decolorate de soare şi şterse de ploaie.

N-am desluşit ce reprezenta, ar fi putut să fie reclama unui produs, însă am vrut să presupun că era profesia de credinţă a locatarilor vremelnici, şi că ei o făcuseră. Nu putea să fi fost lucru de glumă, să ridici schele, să desenezi şi să colorezi o suprafaţă mai mare decât a oricărei fresce din câte sunt cunoscute.

Pictura nu mai arată altceva decât destinul ei perisabil. Odată hippyi plecaţi, ultimele urme de culoare aveau să se şteargă.

Şi mai târziu, casă, încă sănătoasă, cu zeci de camere, avea să se năruie. Nici vorbă să se ridice alta alături, peste calcanul pictat, care ar fi putut să rămână un document al celei mai neînţelese şi controversate mişcări omeneşti din vremea noastră.

Hippyi au să dispară, de mult au început să se rărească, au să fie uitaţi şi nimeni n-are să ştie exact ce-au vrut ei de la viaţă.

Lăsând la o parte aceste fiinţe nedefinite, de neînţeles mi-au fost casele goale. Aveau uşi şi ferestre în stare bună, ziduri sănătoase, cu tencuiala întreagă şi lumea fugea din ele de parcă s-ar fi prevestit un incendiu, sau un cutremur. Vecinii care mai erau acolo nu puteau nici ei să mai rămână multă vreme, împrejurimile deveneau sinistre, poate noaptea umblau fantome şi se auzea ţipătul cucuvelei. Iar în acest timp, în alte părţi ale lumii, familii întregi locuiesc într-o odaie, înghesuiţi şi promiscui, sau în bordeie, în adăposturi cu pereţii făcuţi din bidoane goale, deşeuri care-şi mai găsesc o folosinţă, tristă şi mizerabilă. Şi chiar în peşteri, cum am văzut într-un oraş din sudul Europei, dar nu mai îndrăznesc să-i spun numele.

Mai târziu, când am ajuns la Rotterdam, am descoperit într-un cartier din apropierea portului, blocuri întregi părăsite;

pe lângă ele, casele de la Copenhaga nici n-ar mai trebui amintite. Erau construcţii mai vechi, dintre cele două războaie, lucrate solid, cum se obişnuia în vremea aceea încă patriarhală, cu cinci etaje, fără ascensor probabil, ei da, se poate, nu se moare dintr-atâta; populaţia Parisului are experienţă, cu mansardele ei neîncălzite, existente şi astăzi, unde se urcă pe scări de lemn, înguste şi putrede.

Se pregătea să plouă pe când mă plimbam în cartierul din

Rotterdam, îmbrăcat subţire, nu-mi luasem umbrela şi până la hotel aveam de mers aproape o oră. Când a început să picure, mi-am pus în cap o pungă de plastic, şi n-am plecat până n-am inspectat toate blocurile. Pe alocuri geamurile erau sparte şi uşile date în lături; însă nejefuite. Stăteau aşa, fără stăpân, şi aşteptau să le năruie timpul. Oare n-avea nimeni nevoie de ele? Era lumea acolo atât de bogată că îşi lăsa casa în părăsire, ca pe o maşină veche

care se aruncă în şanţul şoselei, fără să i se demonteze măcar farurile, sau măcar becurile? Fără să i se taie o bandă din pluşul tapiţeriei, pentru lustruit pantofii? De o fi lumea aceea bolnavă de nepăsare? Atunci cum de pulsa portul, nu departe de acolo, de ce macaralele încărcau şi descărcau containere cu mărfuri de miliarde, pentru cine, dacă erau semne că nimeni nu mai credea în nimica? Să nu fi plouat, poate jalea mi s-ar fi părut mai mică.

Am mai amânat-o încă o oră pe Mica Sirenă, şi fiindcă tot trecusem podul, şi văzusem fostul cartier al hippylor, am mers şi la biserica Mântuitorului, fiindcă era aproape şi avea o clopotniţă unde mişcau oameni; m-am gândit să urc şi eu, ca să văd tot oraşul deodată. A fost o lăcomie repede pedepsită, n-am urcat decât până la jumătate, pe o scară de lemn şubredă, şi mi s-a făcut frică. În avion, dezlegat de pământ, mă simt ca la mine acasă; în schimb, nu-mi place ascensiunea terestră. Aşa că am pierdut timpul degeaba, şi pe urmă am dat fuga să ajung unde îmi propusesem. În portul interminabil am văzut un vapor de pasageri, de la Neapole. Puteam să nu mă opresc, ca să ascult vorba? Cred însă că italieni erau numai oamenii din echipaj, care, ce-i drept, se interpelau gălăgios şi cu multă dezinvoltură.

Pasagerii, pesemne de prin părţile locului, înalţi, blonzi şi palizi, păreau jigniţi de sonoritatea limbii italiene. Vaporul de la Neapole lua lume nordică de la Copenhaga, o plimba în Mediterană şi-o aducea înapoi, acasă; important era să nu fie gol, nici la ducere, nici la întoarcere. Dar italienii? Poate ei călătoreau cu vapoare daneze. E şi aceasta o întrepătrundere căutată probabil de amândouă părţile. În loc să-i ţină la distanţă pe unii de alţii, diferenţa de temperament îi apropie şi aşa nordul se înfrăţeşte cu sudul, spre fericirea viitoare a omenirii.

De-acolo am dat peste portul de vinuri; există şi una ca asta! Am văzut pe chei o stivă de containere – totul se

transportă acum în containere – vase de aluminiu de câte două mii cinci sute de litri, ceva în plus la unele, în minus la altele, după cum scria cu vopsea albă. Veneau din Franţa şi se cloceau în bătaia soarelui. Atât de mult a decăzut vinul în vremea noastră?

Am numărat vreo sută din acele recipiente barbare, un sfert de milion de litri, nici nu era mult, judecând cu înţelegere. În

Danemarca se bea mai degrabă bere, acolo se fabrică vestita

Tuborg, răspândită în toată lumea, ca whiskyul scoţian, a cărui cerere, astăzi, cred eu că n-ar putea s-o satisfacă nici toate râurile din Scoţia; dar, fiindcă totuşi whiskyul se fabrică şi se pune în sticle acolo, sub controlul majestăţii sale regina sau măcar al guvernului, înseamnă că apa se aduce din altă parte, probabil în containere de aluminiu.

E mare păcat să laşi vinul aşa, într-un vas metalic, şi nici măcar la umbră, că de pivniţe sau de crame nici nu mai poate fi vorba. Pe când atâtea merg înainte în vremea noastră, se rafinează şi ajung la subtilităţi inimaginabile fără calcul matematic, adică dincolo de gândirea directă, multe din cele ce-au însemnat bucuria generaţiilor trecute se degradează şi chiar se uită. Cel mai trist este ca vinul, care n-a fost doar bucuria beţivilor, să fie înlocuit de poşircă.

Pe Mica Sirenă am găsit-o singură. Întârziind, am avut norocul să ajung acolo când toţi turiştii se aflau la masă. Nu m-a dezamăgit, fiindcă este făcută cu gingăşie, alt cuvânt nu se potriveşte mai bine, însă mi-o închipuiam plasată altfel, în mijlocul apelor, cum este Tumul Fetei de la Constantinopol.

Toate fotografiile pe care le văzusem urmăreau să ascundă ceea ce oricine, ajuns acolo, îşi dă seama că este o proastă expunere.

La capătul nordic al portului, Mica Sirenă îşi trăieşte tristeţea la un metru de ţărm, încât un om poate sări cu uşurinţă pe stâncă ei şi-o poate atinge cu mâna, profanând-o. N-am văzut pe cineva să facă gesturi obscene, şi nici măcar indiscrete, dar nu mi-a plăcut că nişte copii se zbenguiau în jurul ei, neînţelegând că ea trebuia să fie singură şi să n-o tulbure nimeni.

Aşa cum e pusă acolo, Mica Sirenă nu atrage privirile; mi-o închipuisem ca pe un far în faţa portului Copenhaga. Dar ea a intrat în istoria oraşului, şi lumea o caută până ce o descoperă.

Este o sculptură în bronz şi reprezintă un nud tânăr, o fată aşezată pe stâncă, sfioasă fără a fi speriată de goliciunea ei deplină, fiindcă se ştie singură, într-un loc unde nu poate s-o vadă nimeni. Ea îşi ţine gambele îndoite din genunchi, adunate spre coapse, într-o mişcare firească şi graţioasă, şi braţele împreunate în faţă, nu ca să se apere, căci n-o pândeşte nicio primejdie, decât tristeţea. Iar tristeţea ei, înscrisă în ochii care se uită pe apă să vadă venind o corabie, e şi mai bine redată de umerii puţin aduşi şi de braţe, cu gestul lor de oboseală şi dezarmare.

Mica Sirenă nu mai are nicio speranţă.

Sigur că ea este inspirată de povestea lui Andersen, care şi pe noi ne-a întristat cândva, şi poate de aceea ne tulbură atât de mult această plăsmuire, fiindcă este simbolul unei jertfe supraomeneşti, făcută în numele dragostei. Fără ea, Copenhaga mi-ar fi lăsat o impresie mai rece. Ea m-a făcut să uit mişcarea zgomotoasă a portului, cu macaralele ridicate pe cer ca nişte spânzurători cosmice, cu buşiturile baloturilor trântite pe cheiuri, cu cele un sfert de milion de litri de vin puşi în containere de aluminiu, cu bubuitul tablelor aruncate pe cală la şantierele navale de pe malul celălalt, în răpăitul ciocanelor pneumatice şi-n fulgerele albastre ale aparatelor de sudură, cu vânzoleala de pe străzile năpădite

de lume străină, rătăcită, pornită să caute ceva ce nu se găseşte ci doar ne înşală, ducându-ne pe un drum fără sfârşit, între speranţă şi dezamăgire. Datorită Micii Sirene, îndurerată dar credincioasă unei iubiri neîmpărtăşite, am fost mai puţin trist să văd că drept în faţa ei, aşezaţi pe o piatră, doi tineri cu poverile puse alături, mâncau pâine goală şi beau pe rând din aceeaşi cutie cu suc de fructe.

Pentru Mica Sirenă a pozat o balerină de la Operă, care a trăit până în anii din urmă. Din când în când, bătrână şi gârbovită, venea să se vadă cum era în tinereţe. Aş fi vrut să nu aflu.

Bine că n-am găsit-o acolo

Ca să mă întorc în oraş, m-am îndepărtat de port şi am apucat-o prin parcuri. Îndată m-au năpădit ţânţarii şi tot felul de gâze. A trebuit s-o iau la fugă, apărându-mă cu mâinile şi să caut o ieşire. Dar am avut timp să văd într-un desiş de lângă alee, statuia unei walkirii. Aşa mi-am închipuit, fără să şovăi, chiar dacă o fi fost altceva şi-o fi avut vreo legendă necunoscută de mine. Niciodată nu am ştiut bine cum ar trebui reprezentate aceste fete războinice; le-am întâlnit în fel şi chipuri, dar n-au putut să mă convingă, mai ales pe scenă. Oare cel care scrie muzica şi ştie pe ce se poate bizui la spectacol, nu se gândeşte că walkiriilor nu le era îngăduit să fie grase? Mai bine lipsă!

Walkiria de la Copenhaga, pentru care m-am oprit şi am îndurat atacul ţânţarilor, era, prima dată, întocmai ce trebuia să fie; până atunci nu putusem să-mi închipui, fiindcă îmi lipsise o clipă bună de inspiraţie. Dar am recunoscut-o. Ce distanţă între ea şi Mica Sirenă! O, fiinţa aceasta, dacă s-ar fi îndrăgostit vreodată, n-ar fi îngăduit să-i plece prinţul şi ea să rămână singură şi tristă pe o stâncă bătută de valuri, ci i-ar fi înfipt jungherul în inimă.

Era o fată micuţă, oţeloasă, cu faţa îndârjită, cu gura rotundă scoţând ţipătul ei de luptă şi părând gata să-şi sfâşie duşmanul cu dinţii ca de lupoaică, poate urâtă şi

totuşi frumoasă prin mişcarea descreierată, plutind, cu genunchii ridicaţi până deasupra grumazului pe un cal care parcă îi era frate şi se vedea că n-are s-o trădeze şi n-are să obosească. Erau amândoi atât de nebuni, că mi-au făcut frică. Dar am mai stat şi am privit bine, să ţin minte. N-am uitat, şi astăzi, pe lângă imaginea lor făcută din arcuri şi fulgere, parcă aud tropotul calului şi strigătul sălbatic al fetei. Acum ştiu ce este o walkirie, şi mult mi-a trebuit până să aflu. Iar dacă mă va mai duce cineva la Operă, am să închid ochii, să aud numai muzica.

Până am ajuns la hotel, bucurându-mă să văd maşina în faţa intrării, până să mă spăl pe mâini şi să-mi tamponez cu alcool obrazul înţepat de ţânţărime, se făcuse ora de masă. Am umblat mult de astă dată până să găsesc un birt care să-mi placă, şi când l-am găsit, fără să ştiu de ce-mi plăcuse, am trecut pragul. Dar cred că nu era o alegere, ci o predestinare.

La început nici nu mi-am dat seama, patronul mi-a zâmbit de după tejghea, i-am răspuns şi m-am aşezat la o masă. Pe urmă l-am recunoscut şi n-am mai înţeles unde mă aflam, am alunecat înapoi, împotriva timpului, mi s-a părut că eram încă la Oslo, de unde plecasem de două zile. Omul, vânjos, cu o barbă norvegiană, roşcată, parcă răsărise din amintire. Nu-mi pot explica, nu era nici halucinaţie, nici suprapunere; însemna că birtaşul de la Oslo se mutase la Copenhaga, cu tot cu birtul, se grăbise să mi-o ia înainte. Parcă recunoşteam şi mesele, şi dacă aş fi avut vreo îndoială în privinţa lor, bufetul din faţa mea, cu tacâmuri de material plastic, era identic.

Să fi fost numai o asemănare? Cum rămânea cu oamenii din jur, printre care recunoşteam figuri de dincolo? apoi recunoşteam muzica, erau aceleaşi discuri. Nici azi, după trei ani, n-am ajuns la o lămurire.

Patronul a venit să-mi afle dorinţele. L-am întrebat, privindu-l cam temător, dacă are supă de ciuperci. Avea;

mi-a răspuns cu un zâmbet complice. Aceeaşi supă, am recunoscut-o;

apoi aceeaşi salată de cartofi, lângă crenvurşti. Şi dacă îşi va închipui cineva că născocesc, sau că am avut halucinaţii, atunci să-mi spună de ce istoria n-a mers tot aşa până la urmă? Fiindcă berea *era alta*. Nu-mi aduc aminte cum se numea cea de la Oslo, dar sunt sigur că nu Carlsberg, ca de astă dată, marcă de care nici nu auzisem până la Copenhaga.

Am venit în fiecare seară la supa mea de ciuperci, convins că nicăieri n-aş fi găsit una mai bună.

Ziua nu-mi dădusem seama ce zgomot era la hotel.

Toată noaptea au trecut pe sub fereastră maşini smintite, speriindu-mă în somn şi făcând să-mi fie şi mai dragă maşina mea, care stătea atât de cuminte. Pe la trei noaptea zgomotul, în creştere, m-a trezit, cu impresia că se făcuse ziuă şi oraşul îşi începea viaţa lui trepidantă. Poate am mai aţipit după aceea, dar fără să mă odihnesc, şi dimineaţa eram obosit gata.

E oare de crezut că totuşi am umblat nouă ore încheiate, scăzând din ele cel mult una, timpul de masă şi minutele cât m-am mai odihnit pe câte o bancă?

Ieri, zi de repaus, văzusem oameni pe stradă, cu sticle de bere în sacoşe casnice. Îmi închipuiam că merg cu ele acasă, pentru prânzul de duminică. Nu era doar unul, şi nu într-un singur loc al oraşului. Se aşezau pe iarbă, în parcuri, sau pe o bancă, în pieţe, uneori de-a dreptul pe bordura trotuarului, cu sacoşa la picioare, şi începeau să sugă din sticlă, pe îndelete, până terminau toată provizia. Cunoaşteţi gestul omului care bea cu capul dat pe spate şi din când în când ia sticla de la gură şi se uită să vadă ce-a mai rămas înăuntru; pe măsură ce sticla se goleşte, mutra lor este tot mai amărâtă. Oamenii mei n-aveau de ce să se amărască, o duceau într-o veselie, deşi prea puţin exteriorizată, reţinuţi cu ei înşişi şi rezervaţi cu vecinii,

când se întâmplă să fie mai mulţi laolaltă; fiecare rămânea al lui însuşi. Amărăciunea lor ar fi început la ultima sticlă, dacă n-ar fi fost destule înainte.

Am încercat să cunosc oraşul urmând unul din cele trei itinerarii trasate pe plan în culori diferite, şi folosindumă de explicaţiile scrise alături. Ar fi o metodă ca să zic aşa, ştiinţifică. Am vrut să fiu cinstit şi cu mine şi cu cinemi oferea această documentaţie, am urmat pas cu pas, stradă cu stradă linia roşie, am descoperit ce trebuia să se vadă şi când am ajuns pe la jumătatea itinerarului mi-am dat seama că nu există metodă mai bună ca să nu te alegi cu nimica. Adică, zăresc la stânga o casă frumoasă, cu arhitectura ciudată şi nemaivăzută, sau o fântână cu ghizduri de piatră tocită, sau o scară săpată în coasta unei coline, ducând spre o înălţime enigmatică, şi planul mă trage de mânecă s-o iau la dreapta, împotriva dorinţei mele, a providenţei şi a instinctului, care de multe ori m-au dus tocmai unde visasem odată.

Am păstrat planul, dar am lăsat deoparte cele trei itinerare, albastru, galben şi roşu.

M-am mai supus unei obişnuinţe, m-am urcat într-o şalupă care a făcut turul canalelor, în zgomotul monoton al motorului; o femeie-ghid a vorbit iarăşi tot timpul, dând explicaţii în patru limbi, mici discursuri învăţate pe dinafară. Şi iarăşi a trebuit să mă lupt cu somnul, în bătaia călduţă a soarelui. Tot câştigul acestei excursii este că îţi cruţi picioarele, încolo, dacă mergi pe străzi şi pe cheiuri, toate se văd mult mai bine, nu mai ai sentimentul că te duce cineva de mână şi nici nu te mai cuprinde somnul.

Înainte de a merge în cartierul cel mai vechi din Copenhaga, mi-am început ziua printr-o plimbare plăcută, într-una din părţile moderne ale oraşului, asupra căreia îşi întinde umbra luxoasă marele hotel Sheraton, dintr-un lanţ internaţional cunoscut atât de bine că nu-mi era străin nici mie, deşi nu mă preocupa nici în cea mai mică măsură. Din

faţa lui porneşte un canal care taie oraşul în două, ca un mare bulevard circular, colorat în albastru. Cum este traversat de poduri scunde, abia ridicate deasupra apei, părând mai degrabă un fel de diguri, fiecare segment devine de sine stătător şi toate la un loc alcătuiesc ceva care s-ar putea numi un lanţ de piscine. Spunând aşa, poate se va înţelege mai uşor ce înseamnă un lanţ de hoteluri. Ceva ce se repetă şi se leagă, sub un aspect comun şi cu o soartă egală. Un hotel Sheraton nu poate fi nici mai mic, nici mai ieftin decât alt Sheraton, personalul nu poate avea nici uniforme nici moravuri diferite, iar pasagerii alcătuiesc o singură lume, oricare ar fi rasa din care fac parte, albă, galbenă sau neagră, convertindu-se aici la o culoare unică. Aşa cum apa piscinelor, indiferent de sursă, şi oricât ar fi de poluată, se socoteşte albastră. Există deci o culoare necunoscută în spectru, culoarea Sheraton.

Nu m-am apropiat, am privit de pe malul canalului, şi doar în treacăt. Lăsând la o parte etajele, pierdute printre ramurile copacilor care îmi ţineau umbră, două elemente mi-au definit instituţia, uşile de cristal şi maşinile aliniate în faţă.

Cred că la un salon al automobilului reprezentarea nu ar putea să fie atât de bogată. Şi la nicio expoziţie de pahare nu s-ar găsi atât cristal fără pată, ca în uşile acelea care când se deschideau revărsau valuri de lumină, încât părea că se naşte încă o dimineaţă, una mai strălucitoare ca alta. Îngăduiţi-mi să le spun uşi *Baccara*, după numele unui cristal care începe să cânte la cea mai mică atingere. Ce muzică trebuie să fi fost în holul hotelului!

Dar în Copenhaga hotelul Sheraton, cu sutele lui de camere nu-i singurul de aceeaşi categorie, mai sunt încă patru, judecând după preţuri şi luându-le pe cele care costă peste patru sute de coroane. Cui sunt ele destinate? Există în lume atâţi oameni care să le merite? Şi sunt ei, cu

însuşirile lor, chiar atât de distanţaţi de lumea care doarme pe ciment într-o gară?

Obişnuitul meu loc de popas între un drum şi altul era piaţa primăriei. Acolo mă aşezam pe o bancă şi priveam lumea.

N-am putut să-mi fac o idee prea clară despre viaţa oraşului, ceva este denaturat de numărul mare al turiştilor care pe stradă depăşesc cu mult pe localnici, îi acoperă şi aproape îi anulează. Orăşenii se refugiază prin parcuri, unde găsesc un spaţiu mai liber şi mai multă linişte, dar acolo îi necăjesc ţânţarii şi gâzele.

Am petrecut clipe vesele uitându-mă la faţada primăriei, cu un balcon deasupra intrării. Nu era nicio asemuire, dar balconul m-a făcut să mă gândesc la Mussolini şi la palatul lui de la Roma. Ah, ce balcon potrivit pentru discursuri ar fi fost şi cel de la Copenhaga! Un balcon nu prea mare, cu balustradă de fier forjat, cât să încapă în el vorbitorul, încadrat de două persoane. Şi ce piaţă uriaşă în faţa lui, să cuprindă zeci de mii de oameni, să asculte şi să aplaude. Multor oratori, dacă s-ar duce acolo, le-ar lăsa gura apă.

Dacă n-am avut parte să ascult un discurs, l-am văzut în schimb pe gunoierul pieţei; s-a nimerit ca într-unul din popasurile mele acolo, să-l găsesc tocmai când îşi făcea treaba.

Nu era finlandez, nici african, semăna a localnic, dar uite că nu se dădea în lături de la o treabă urâtă. Numai să vezi cu ce măsuri de precauţiune! întâi, avea mănuşi în mână, şi halat alb, ca infirmierii. Ajuns la o cutie de gunoi apuca numai cu două degete săculeţul de material plastic pus înăuntru şi, fără să vină în atingere cu ceea ce putea să cuprindă, fără ca măcar să se uite, îi dădea drumul în căruciorul cu roţi de cauciuc, ca un landou vopsit în alb, cu nichelaje, o trăsurică imaculată şi parcă sterilizată. Apoi în cutia golită punea o pungă nouă de material plastic, făcută

pe măsură şi pleca mai departe cu landoul care ai fi zis că mergea singur. Deci, dacă n-ai africani, există şi alte soluţii!

Cât despre căruciorul gunoierului, n-am exagerat deloc spunând că ar fi putut merge singur, fiindcă nu era greu deloc să aibă o autopropulsie. Într-adevăr, am văzut în oraş cărucioare cu fructe, minate de un motoraş cu explozie. Vânzătorul merge pe de lături şi doar îl cârmeşte. Încetul cu încetul africanii n-au să mai aibă nimic de făcut în Europa.

În cartierul cel mai vechi al oraşului, lângă port, pe strada

Nyhavn pe care un canal o taie în două de-a lungul, am descoperit casa lui Andersen. Poate acolo ar fi trebuit s-o pună pe Sirena cea Mică. Am văzut în jur case care au împlinit trei secole, şi sunt locuite şi nu par mizerabile. Multe mai păstrează firme vechi, ale unor prăvălii de altă dată, ciudate şi neînţelese astăzi, când toate s-au schimbat, chiar şi negoţul.

Un tâmplar a venit să repare scara de lemn de la intrarea unei case. A venit cu o camionetă mică, însoţit de un copil şi de nevastă. Era spre ora prânzului; după ce tâmplarul şi-a dat sculele jos, nevasta şi-a instalat o masă în spatele camionetei.

şi s-a apucat să gătească; avea tot ce trebuie, fiindcă n-a trecut multă vreme până să pună oalele la foc, pe o plită cu gaze lichefiate. Nu m-am uitat decât cu coada ochiului, nu-i frumos să spionezi o femeie care găteşte, mi se pare o indiscreţie;

gătitul bucatelor este o intimitate. Şi-apoi, mă interesa mai mult ce făcea tâmplarul. Mai întâi s-a dezbrăcat până la brâu, dându-mi prilejul să văd pe pieptul lui cel mai frumos şi laborios tatuaj din câte ar putea să existe.

Tatuajele sunt de obicei imagini grosolane, făcute de

oameni care cunosc tehnica şi au puţină rutină, dar cărora le lipseşte simţul artistic. Pe pieptul tâmplarului nu era un tatuaj din cele ştiute, ci o gravură fină, în culori care nici n-am bănuit că există şi pot să prindă pe epidermă, cine ştie ce chimicale, săruri şi plante exotice. Tot pieptul era ca un panou de pictură, unde roşul se împletea cu verdele, cu albastrul, eu galbenul, negrul şi violetul şi, fie că nimeni n-ar vrea să creadă, chiar şi cu albul, alb de cretă, nu ştiu cum obţinut, poate prin extirparea unor vinişoare sanguine, fără ca pielea să se mortifice.

În mijloc se vedea o navă cu trei catarge, cu pânzele umflate de vânt şi credeţi-mă că erau albe, de acest alb am vorbit mai înainte. Să nu mă fi uitat de aproape, căci indiscreţia aceasta mi-am îngăduit-o, pe când urmăream atent pe tâmplar cum lucrează, să nu fi văzut transparenţa pielii şi porii plini de sudoare, aş fi crezut că-i vopsea de ulei, dată cu pensula. La prova şi la pupa navei ieşeau din valuri două sirene, dar nu anonime, se cunoştea că erau nişte portrete, chipurile a doua fiinţe pe care tâmplarul le ţinea aproape de inimă. M-am uitat la nevastă, nu semăna cu niciuna, totuşi nu părea geloasă, ci îşi vedea de bucătărie. De o parte şi de alta a navei cu sirenele se mai vedeau un bărbat în stânga, în dreapta o femeie, desigur

Adam şi Eva, înainte de izgonire. Doi şerpi încolăciţi la mijloc, în valuri, îşi întindeau capetele spre cele două personaje edenice, printr-o licenţă umanitară care amenda biblia şi crea două ispite egale, ca bărbatul şi femeia să nu pară unul victima altuia.

Tâmplarul avea şi el tot ce trebuie, toate uneltele şi chiar o tejghea demontabilă, cu un fierăstrău circular, pe care o fixase în flancul camionetei. Folosea un material lamelat, cum ar fi melacartul, desigur rezistent la apă. Scara nu avea decât patru trepte, într-un ceas a fost gata, bine ajustată, prinsă în clei rece şi-n cuie. Băiatul îl ajuta cu pricepere. Pe urmă am observat că trebuia reparată şi

uşa, au început să măsoare cu metrul, tocmai atunci însă femeia i-a chemat la masă. S-au spălat pe mâini în spatele camionetei, ea le-a turnat apă dintr-o canistră, le-a dat săpunul, pe urmă prosopul. Ustensilele de bucătărie, cu maşina de gătit le pusese pe podeaua camionetei şi s-au aşezat toţi trei în jurul mesei, pe scăunele pliante. Erau o familie fericită.

Nu departe de acolo, în contrast cu lumea pitorească şi veche pe care o lăsasem în urmă, mergând încă o dată spre mare să văd din nou Sirena cea Mică după ce casa lui Andersen îmi trezise o duioşie melancolică, decorul s-a schimbat brusc, în faţă mi-a apărut o piaţă monumentală, cu o statuie ecvestră, pe faţada Palatului Regal, unde nu se vedea nicio mişcare;

probabil regina se afla în altă parte, la o reşedinţă mai liniştită, de aceea nici garda nu s-a schimbat cu ceremonie. Uniforma soldaţilor semăna cu a celor de la Palatul Buckingam, nu lipseau nici căciulile. Dominantă fiind culoarea tunicilor, roşie, ca pe la toate palatele regale, afară de Oslo, a trebuit să înţeleg că există pentru ea o predilecţie a capetelor încoronate. Apăi, aşa şi trebuie, ce-ar mai rămâne din ideea regalităţii, dacă palatele ar fi păzite de soldaţi în uniformă de campanie, cum am văzut la modesta reşedinţă a Preşedintelui Finlandei, de la Helsinki?!

Mi-am prelungit şederea la Copenhaga până ce am ajuns la impresia că pierd timpul. Nu m-am descurajat ci am mers înainte, continuându-mi drumurile pe îndelete, prin părţi ale oraşului cunoscute şi necunoscute, tot căutând ceva ce nu mai văzusem; cred că am ajuns prin locuri unde primarul n-a fost niciodată, dar dacă spun aşa, nu înseamnă că îl ţin de rău, alta-i treaba primarului decât să descopere ulicioare uitate.

Dacă aş fi putut să-i spun o dorinţă, l-aş fi rugat să ţină un discurs din balconul primăriei; mereu mă uitam,

când treceam prin piaţă, şi rău îmi părea că nu ieşea nimeni să vorbească mulţimii.

Seara, în faţa hotelului, pe partea cealaltă a străzii, un băiat îşi lăsa motocicleta, nu o Suzuki, una modestă, şi venea s-o ia dimineaţa, la şapte şi un sfert, desigur ca să meargă la slujbă. La început n-am dat nicio importanţă întâmplării, până ce, repetându-se cu regularitate, am priceput că începeam să percep cotidianul din viaţa oraşului. Şi aşa, printr-un fapt de nimica, am avut sentimentul că făcusem un pas înainte, că îmi câştigasem un drept de viaţă acolo şi deci nu pierdusem timpul degeaba. Dar sentimentul acesta, oricât mi-ar fi redat curajul şi încrederea în mine, era departe de a-l egala pe cel cunoscut la Londra, unde fiecare minut, chiar şi cele când stăteam pe iarba din parcuri, devenea ceea ce s-ar putea numi o plenitudine, o multidimensionare.

Există în centru, aproape de piaţa primăriei care îmi devenise familiară, un parc de distracţii, grădina Tivoli, renumită şi socotită un loc unde oricine, străin sau cetăţean al oraşului, este dator să meargă. Mi-am făcut şi eu datoria şi-am petrecut o seară acolo, după ce îmi mâncasem supa de ciuperci, la birtaşul cu barbă norvegiană. Tivoli este înainte de orice o aglomeraţie; toate acolo sunt înghesuite şi interminabile, că mi-au depăşit imaginaţia, deşi o socoteam atât de exersată şi gata să funcţioneze, încât nimic, îmi spuneam, nu mai putea să fie pentru mine o surpriză. Deşi am intrat neîncrezător şi pregătit pentru orice dezamăgire, m-a surprins totul, până la ameţeală, şi în primul rând mulţimea.

În afară de bâlciurile ocazionale, unde dă năvală toată lumea, cu mic, cu mare, există pretutindeni parcuri de distracţie deschise tot anul, sau cât îngăduie starea vremii. Acolo afluenţa nu poate fi continuă; oricât de numeros ar fi publicul, după un timp se răreşte, apoi se

epuizează şi până să se formeze altul, distracţia intră în ritm de croazieră. Apoi este o lume care nu se duce niciodată în asemenea locuri, şi nu doar aristocraţii şi snobii, ci oamenii înclinaţi să ia altceva de la viaţă, iar desfătarea pentru ei înseamnă un concert, un spectacol de calitate, o discuţie, o bibliotecă. La Tivoli vine tot oraşul, şi fiecare găseşte ce caută, chiar rafinaţii, măcar un restaurant de lux, de pe a cărui terasă pot urmări bucuriile mulţimii, ceea ce este un spectacol. Am văzut la Tivoli asemenea localuri, cu mesele distanţate, cu chelneri galonaţi şi solemni ca maharajahii, alături de barăci unde se mânca în picioare cârnaţi şi crenvurşti, se bea bere şi se hăpăia îngheţată.

Orice copil, şi orice om, de orice vârstă, găseşte aici ceva să-i placă, dovadă că toată lumea este efervescentă, veselă şi satisfăcută. Şi la fel de densă tot timpul, deşi se intră cu taxă, şi înăuntru nimic nu-i gratis. Nu-i lumea de bâlci, cunoscută, ci tot oraşul, într-un amestec pe care nu l-am mai văzut nicăieri şi niciodată. Tivoli este o mândrie cetăţenească. Mi-au atras privirea pavilioanele cu jocuri de noroc, ruletă, pocher mecanic, într-o extindere industrială. Sigur că nu se pot pierde averi, ca la Monte Carlo şi nu sunt sinucideri. Dar se joacă sub presiune, într-o trepidaţie maladivă, se bagă bani în aparate, se trage de pârghii şi după insuccese care nu descurajează pe nimeni, deodată răsună un clopot, anunţând o izbândă, şi încep să curgă monezile, o cascadă metalică, sonoră, un triumf zgomotos al norocului. Sigur că nu se poate îmbogăţi nimeni pe această cale, cred că şansele sunt controlate mecanic, n-am auzit să fi spart cineva banca, fenomen rar dar teribil, cunoscut pe la marile cazinouri. Totuşi, patima nu scade, şi dacă n-am văzut cozi la Copenhaga, decât la Oficiul de informaţii turistice, mi-a fost dat să le descopăr în pavilioanele din grădina Tivoli, unde şiruri lângă şiruri de tineri, transpiraţi, agitaţi, cu ochi scânteind de nerăbdare

aşteaptă să le vină rândul la pocherul mecanic. Nu m-am speriat, aşa încă e bine, m-am gândit la cei care în acest timp undeva, într-o cameră cu ferestrele astupate, înghesuiţi trup lângă trup, pe canapele, într-o coadă orizontală, îşi trec din mână în mână ţigara de marijuana.

Ieşind de la Tivoli, sleit de zgomot şi de înghesuială şi lăsând mulţimea să petreacă în continuare, m-am gândit anticipând o concluzie, că niciunul din marile oraşe nordice, de altfel nu mai mari decât jumătatea milionului de oameni, oricât ar fi de frumoase, de curate şi confortabile, nu se pot apropia în niciun fel, la o comparaţie, de Paris, Londra sau Roma, care rămân centrele lumii şi alcătuiesc pe harta Europei un triunghi magic.

Un loc de atracţie, după Tivoli, era şi grădina zoologică;

m-am dus s-o văd în ultima seară, până atunci am tot ezitat, întrebându-mă dacă merită. Mai mult mă ispitea să văd oamenii de pe stradă, şi mai ales pe cei din gară, unde îmi luasem obişnuinţa să fac o vizită înainte de culcare; în orice zi şi la toate orele, am găsit aceeaşi lume, tinerii în călătorie, unii forfotind într-o continuă căutare, alţii dormind pe ciment, cu picioarele goale, obosiţi şi descurajaţi să mai caute.

La grădina zoologică era mai multă mulţime de oameni decât de animale, familii, dar mai ales copiii cu bonele sau cu mamele. Am fost şi eu dornic în copilărie să văd aievea fauna exotică, despre care învăţam la şcoală şi era înfăţişată de fotografii sau desene sărace. Menajeria, cum se spunea atunci, şi putea fi găsită rar, mai degrabă pe lângă circuri, m-a atras mai mult decât saltimbancii, am mers şi-am privit animalele de după gratii, fără să presimt cât aveau să mă întristeze odată. A trebuit să treacă mulţi ani, până ce într-o zi, abia la maturitate, am văzut două fiare închise, doi lupi neîmpăcaţi cu captivitatea. Până

atunci fusesem prin multe grădini zoologice, unele renumite, ca de pildă cea de la Berlin sau de la Cairo, şi nu mă gândisem niciodată limpede ce simţeau animalele de după gratii şi ce gândeau, dacă mi-e îngăduit să le atribui, măcar unora, puterea de judecată. Unele mi se păreau indiferente, altele mulţumite şi cred că erau destule care aş fi zis că se bucură ştiindu-se acolo în grija omului, ferite de primejdii şi scutite să-şi caute singure hrana. Oare ursul nu venea de bunăvoie să ia zahărul din mâna vizitatorilor, ca pe urmă să-l ronţăie cu plăcere? Şi maimuţele nu făceau ghimbuşlucuri pentru desfătarea copiilor?

Aşa mi s-a părut grădina zoologică, o reuniune fericită de reptile, păsări şi animale, aduse acolo de corabia lui Noe, înfrăţite, puse pe zaiafeturi.

Târziu am văzut lupii, în grădina zoologică din Dumbrava de la Sibiu şi mi s-a înfiorat pielea. M-am întors la ei în mai multe rânduri, la intervale, şi i-am găsit ca prima dată, doi lupi tineri, poate mascul şi femelă, mergând în cerc în spaţiul dintre ziduri şi gratii, fără oprire, înrăiţi, cu spume la gură, cu ochii roşii de furie, cu otrăvuri în sânge, uitându-se la oameni cu o ură de moarte. Nu iubesc lupii, imaginea lor m-a terorizat în copilărie, în iernile cu zăpadă când veneam de la şcoală, seara pe întuneric, având de străbătut un câmp de trei kilometri, cu ghiozdanul în spate. Parcă îi auzeam urlând în depărtare, pe urmă mi se părea că se apropie, le vedeam ochii lucind în întuneric. Odată mi s-a năzărit că în şanţul şoselei zăcea un om mâncat de lupi, numai oasele; poate să nu fi fost decât nişte coceni, albiţi de zăpadă, şi peste ele o ruptură dintr-o tâmă de nuiele, pe care am luat-o drept coşul pieptului. E uşor să povestesc astăzi şi să găsesc explicaţia, dar atunci groaza mea n-a fost mică. Privind lupii din Dumbravă mi-am amintit tot ce ştiam despre neamul lor, din auzite, chiar şi povestea cu cei doi ţigani lăutari care, încolţiţi de o haită, au cântat toată noaptea

din vioară, şi muzica i-a scăpat de la moarte. Dar dacă îmi făceau groază, nu înseamnă că puteam să-i condamn pentru felul cum îi dotase natura înainte de a le da drumul în lume, şi atunci am trecut de partea lor, deplângându-le soarta. Aşa cum deplâng soarta elefantului de la Băneasa, cu picioarele puse în lanţuri, neputând să se mişte mai mult de un metru, după ce a lui a fost jungla întreagă. De câte ori m-am dus acolo, l-am văzut cu fruntea în gratii, legănându-se fără întrerupere, niciodată altfel, mutându-şi greutatea de pe un picior pe altul, în zornăitul lanţurilor. Memoria elefanţilor e proverbială, aşa se spune; atunci, cum va putea el să uite jungla? Şi dacă-i aşa, ce simte el şi ce crede?

Am văzut un elefant şi la Copenhaga, închis, dar fără lanţuri la picioare. Părea blând, numai că nu stătea locului, ci tot voia să deschidă o uşă, împingând în ea cu trompa, fără violenţă, numai cu încăpăţânare. Dacă vedea că nu izbuteşte, se trăgea puţin înapoi, parcă pentru a-şi face vânt, şi iar revenea la uşă, încercând-o cu trompa. Să se fi izbit o dată eu tot dinadinsul, sigur că ar fi scos-o din balamale. Mi s-a părut că mişcarea lui neîntreruptă trebuie luată drept un protest paşnic şi continuu. Pragul de cărămidă era tocit de atât umblet, şi uşa lustruită de trompă.

Era şi un urs alb, se mişca într-un bazin cu apă, unde abia avea loc să facă o mişcare, aceeaşi, stereotipă, părând stupidă, când nu putea fi decât înnebunită; se scufunda lângă un perete al bazinului şi ieşea lipit de peretele din faţă, de zeci de ori, de sute, fără să se oprească, fără să se uite la lume, la copiii care se bucurau şi băteau din palme. Le-aş fi spus copiilor: „Iată ursul alb despre care aţi învăţat deunăzi; e bine că îl vedeţi, aşa o să-l ţineţi minte şi încetul cu încetul o să înţelegeţi cum este alcătuită lumea. Dar să ştiţi că nu trebuie să bateţi din palme, ci să păstraţi tăcerea, în semn de respect pentru suferinţa lui, fiindcă

nicio fiinţă nu poate fi fericită dacă i s-a luat libertatea!”

Aud că piţigoiul nu suportă captivitatea şi se omoară singur, băgându-şi ghiara în gât şi sugrumându-se. Mai trebuie oare să mă întreb ce gândeşte el şi ce simte? Mă întreb însă ce simt şi ce gândesc oamenii care l-au închis în colivie?

Nu ştiu bine ce se întâmplă cu animalele domesticite, de pe lângă casa omului. E limpede doar că şi-au pierdut simţul libertăţii. Altceva ce s-a întâmplat cu ele? Au devenit rase noi?

Nu mai au nicio amintire în afara ogrăzii?

Numai despre câine ştiu în mod neîndoios că nu poate trăi fericit fără tovărăşia omului şi nu l-ar părăsi niciodată, oricâte nemulţumiri ar avea să îndure de la el, nemâncarea, sudalma, picioarele în burtă şi lanţul. Câinii nu se simt bine între ei decât în clipele lor de petrecere. Pe urmă vin lângă stăpân, fie el cât de aspru, şi cine le vede atunci ochii, poate să citească în ei o bucurie deplină şi absolută, niciodată mai mică decât ea însăşi, cum oamenii, vai, n-au parte! Câinele este de mult simbolul statorniciei şi fidelităţii; niciodată el nu şi-a părăsit şi nu şi-a trădat stăpânul. Când oamenii sunt dezamăgiţi de prieteni, îşi iau un câine. În vremuri de nelinişte, când trăim în neîncredere şi ne ferim unii de alţii, creşte nevoia omului de a avea un câine. De multe mă îndoiesc, de câine niciodată.

Vizita mea la grădina zoologică a fost un prilej de reflecţii triste, după cum se vede. Nu pot cere să se desfiinţeze; recunosc că este o şcoală. Dar primul lucru pe care ar trebui să-l învăţăm acolo ar fi să dezaprobăm captivitatea.

Am văzut toate animalele, iar la urmă girafa şi zebra.

Amândouă păreau mirate, zebra de gâtul lung al girafei, girafa de haina tărcată a zebrei. Nu spun ce bine mi-a părut că lipsea renul.

O împletitură de sârmă, mai mare decât o casă, adăpostea păsări exotice. Vrăbii în libertate zburau stoluri pe afară, inconştiente şi insolente; câte una se oprea o clipă, agăţată cu ghiarele de sârmă şi privea curioasă înăuntru. Odată, într-un alt loc al pământului, unde vrăbiile sunt păsări exotice, au să fie ele închise, şi papagalii albaştri în libertate au să le privească de după plasa metalică.

La supa de ciuperci din seara aceea, mă gândisem să-l întreb pe stăpânul birtului dacă nu avea un frate la Oslo; îmi şi pregătisem fraza în minte. M-am răzgândit în ultima clipă; de ce trebuie să ştim totul, să le dezlegăm pe toate? Am plătit şi nici nu i-am spus că plecam a doua zi.

După ce am trecut cu feribotul în Jutlanda şi am ajuns la răspântia de la Kolding, m-a încercat iarăşi o ezitare, ca în

Norvegia, în locul unde şoseaua se bifurca, spre Capul Nord şi

Hamerfest. Să nu fi avut o săptămână câştigată, poate aş fi luat-o spre sud şi aş fi scăpat de apăsarea care m-a cuprins îndată şi m-a chinuit până seara. Ce-am câştigat făcând altfel, respectându-mi planul şi mergând până la Capul Skagen, unde se despart mările? Din prima zi a acelei etape, mi-a rămas în minte satul Gedved, unde m-am oprit curând după-amiază, fiindcă nu mă simţeam în stare să merg mai departe. Mă obosise aşteptarea la feribot, şi sentimentul, de atâtea ori încercat, că îmi pierd independenţa pe care mi-o dă maşina; apoi aglomeraţia, industriile, atmosfera impură, zăpuşeala, indicatoarele neclare din Odense unde am pierdut drumul de mai multe ori. Dar n-am fost liniştit nici când m-am oprit în acel sat şi am găsit cameră, la un han cu faţada frumoasă, nici când mi-am văzut maşina în curte şi am fost liber să plec la plimbare. Am umblat trei ceasuri pe drumeaguri asfaltate, goale, ca într-o lume părăsită, într-un peisaj de câmp şi

colină, amintindu-mi destul de bine pe cel din Bucovina şi făcându-mă să uit câteodată unde mă aflu. Se vedea câte un sat, în depărtare, se vedeau ferme, între pâlcuri de arbori, şi ogoare de ovăz, sfeclă, rapiţă, colorate puternic. Şi viţei, nepăziţi de nimeni decât de o sârmă electrică; aveau botul umed şi ochii plini de curiozitate, dar nu îndrăzneau să se apropie de mine.

Atunci, în plimbarea pe câmpia lin ondulată, cu drumeaguri care deveneau naraţiune, având de spus toate câte o poveste cui voia să asculte, am simţit că nemulţumirea mea, revenind ritmic, se datora întoarcerii spre Nord, începute la Kolding, de unde crescuse tot timpul. Chiar şi în plimbarea pe acele drumeaguri tihnite, în peisajul plin de farmec, mă aflam sub influenţa punctelor cardinale, căci dacă mergeam spre sud, simţeam un început de linişte, şi-o iritare crescândă când apucam în partea opusă.

Întors la hotel m-am uitat încă o dată pe hartă, am numărat din nou kilometrii şi m-am hotărât să rabd încă o etapă.

A doua zi, până seara, puteam să ajung uşor la capul Skagen, iar de-acolo nu mai aveam decât să cobor, tot timpul, spre paralela patruzeci şi cincea. După ce-am luat această hotărâre m-am liniştit, am avut o noapte bună, iar a doua zi m-am purtat destul de bine.

Deşi nu mai urmăream altceva decât să ajung într-un anumit punct geografic, să-l consemnez în cugetul meu ca pe o împlinire, nu m-a răbdat inima să trec prin Arhus legat la ochi şi cu urechile astupate. Oraşul modern nu putea să-mi spună mare lucru, am văzut destule oraşe, îmi ajunge să mă opresc o jumătate de oră, să-mi arunc o privire în jur, şi apoi le ţin minte. Am mers în oraşul vechi, la îndemnul unei fete de la biroul de informaţii turistice şi pot să-i mulţumesc astăzi, căci multe oraşe vechi am văzut, dar niciunul să semene cu acesta, necum să-l întreacă în

frumuseţe, nici chiar cel de la

Turku, pe care îl ţin minte cu destulă emoţie. M-am temut doar că ar putea fi o reconstituire, am avut o ezitare, pe urmă am socotit că lucrurile frumoase, dacă izbutesc să ne tulbure puţin sufletul, nu trebuie descusute şi scărmănate, ca să se vadă cât de autentic este praful din ele. Era ca un cătun, în mijlocul oraşului, pe o coastă de deal care cobora spre un râuşor umbrit de sălcii, cu o moară de apă, dacă nu cumva voi fi luat imaginea din altă parte, căci în memoria mea este multă aglomeraţie. Mi-au plăcut casele, de lemn şi cărămidă, luminoase şi vesele şi cât am stat acolo parcă am trăit într-o viaţă de altă dată, când lumea avea mai puţine decât astăzi, dar era mai fericită. Mi-ar fi plăcut, tot aveam o săptămână economisită, să fi rămas acolo câteva zile, dacă mi s-ar fi închiriat o căsuţă, şi dacă nu era apă trasă înăuntru, puteam să mă spăl la gârliţă, lângă moara umbrită de sălcii, căci am trăit şi aşa în copilărie, şi n-am rămas cu o amintire urâtă. Dar degeaba îmi făceam planuri, nu puteam să rămân din cauza maşinii, ştiu că ar fi fost nemulţumită, ea e făcută să meargă.

Tot fetei cu informaţiile îi datorez drumul pe care l-am luat mai departe, de la Randers, unde am părăsit şoseaua principală, din inima ţării, şi am luat-o la dreapta, spre mare. Era mai greu să mă orientez, aveam ca repere localităţi mici, nu prea bine cunoscute de oameni, primeam informaţii contradictorii şi le corectam cu busola. Dar, în sfârşit, am ajuns la un fel de plajă, şi de-acolo înainte am mers numai pe malul mării, prin sate şi mici localităţi de vilegiatură, sărăcuţe, prăfuite şi parcă acoperite de plelă, deşi era o zi însorită. Nimic nu m-a îmbiat, de aceea am mers repede, ferindu-mă să judec de ce o luasem pe acolo, altfel ar fi trebuit să înţeleg că avusesem o inspiraţie nefericită. Totuşi, ori de câte ori voi avea de ales între două drumuri, îi voi da preferinţă celui de pe malul mării,

chiar dacă voi şti dinainte că va însemna o dezamăgire.

Prin Frederikshavn am trecut fără oprire, ocolind pe străzi periferice. Era stupid dar nu mai aveam vlagă şi mi-am amintit câtă nevoie aş fi avut odată să fi putut arunca asupra portului măcar o privire. În apele acelea mi-am închipuit un naufragiu, îmi trebuia într-o carte, l-am trăit cu închipuirea şi l-am pus pe hârtie, dar tot timpul a fost în mine o suferinţă şi o nedumerire, de parcă aş fi mers legat la ochi în locuri necunoscute, chinuindu-mă să le văd cu altceva decât simţul văzului. Poate de aceea nu m-am oprit la Frederikshavn, fiindcă era prea târziu şi nu voiam nici măcar să mi-l aduc aminte. Ce voi face mai târziu, când nu-mi va rămâne decât trecutul, cu nostalgiile, dacă până atunci nu voi izbuti să las pe drum toate regretele?

Aproape de Skagen peisajul monoton a început să capete reliefuri bizare, au apărut dune uriaşe de nisip consolidate cu ierburi robuste, un câmp întreg de conuri parcă vulcanice. Ajungând la umbra lor şi strecurându-mă printre ele am simţit o înfiorare, un fel de teamă, natura era nefirească şi mi se părea hazardat să merg mai departe, mă aşteptam ca aerul să se rarefieze şi apoi să dispară, ca pe o planetă fără viaţă. În mişcarea maşinii dunele alunecau în urmă cu viteze inegale, după depărtarea fiecăreia, suprapunându-şi traiectoriile, creând o furtună de imagini. Abia după ce le-am depăşit am avut curaj să mă opresc şi să mă uit la ele. Văzute în perspectivă, mi se păreau într-adevăr înfricoşătoare, nu-mi venea a crede că trecusem pe acolo şi eram teafăr. Mi le-am închipuit bătute de vântul iernii, crescând întruna cu nisip adus de pe plajă, înmulţindu-se şi cotropind ţara.

Skagen era încă neîmpresurat de dune, îşi ducea viaţa într-o înghesuială de vacanţă, cu multă lume de vilegiaturişti, şi fără destule case să-i găzduiască. Nici nu-mi închipui unde încăpeau cu toţii, căci doar n-or fi dormit pe afară. N-am găsit nicăieri o cameră, deşi am căutat

stradă cu stradă, sperând că mă pot descurca fără biroul turistic, aflat într-o aglomeraţie unde aş fi vrut să nu intru. N-am avut încotro, am lăsat maşina şi mi-am făcut loc cu coatele. Erau vreo cinci fete la o tejghea lungă, şi-n faţa fiecăreia aşteptau oameni.

Se întâmplă uneori ciudăţenii care rămân neexplicate; nu mi-am explicat până astăzi de ce în îmbulzeala aceea, o fată stătea degeaba, nimeni nu-i cerea sfatul, nu se apropia de ea de parcă ar fi fost ciumată sau slută, şi, ca să fie şi mai inexplicabil, pot să jur că era chiar frumoasă, mai frumoasă decât toate, dovadă că o ţin minte. Semăna cu finlandeza din lift, de la Leningrad, un tip scandinavic trecut peste mare, semăna şi cu fetiţa de la Ivalo, şi cu fetele de la Burfiord, şi chiar cu cele de granit alb ale lui Vigeland. Avea blugi, se înţelege de la sine astăzi, şi o bluză albastră înnodată pe pântece, de-i lăsa pielea liberă, nu prea bronzată, şi cred că din această cauză, fiindcă stătea într-un birou cu lume nervoasă şi năduşită, în loc să se ducă la plajă, mi s-a părut necăjită. Poate de aceea nu-i adresa nimeni cuvântul. Mi-am luat inima în dinţi, şi trecând peste ceea ce ar fi putut să fie o interdicţie, ca să găsesc o explicaţie situaţiei inexplicabile, am rugat-o să mă ajute. Mă aşteptam să mă trimită la coada de alături, sau nici măcar să nu se uite la mine şi nici să nu-mi răspundă, de parcă ar fi fost şi oarbă şi surdo-mută. Dar m-a privit, m-a auzit, m-a înţeles şi mi-a vorbit cu bunăvoinţă, deşi e drept că puţin absentă, cu gândul poate la plajă, unde ar fi vrut să stea în nisip, cu un băiat alături. Era exact miezul zilei, când soarele arde mai tare.

M-a informat că în tot oraşul nu era nicio cameră liberă, a pus însă mâna pe telefon şi a întrebat în mai multe locuri, în alte localităţi de pe coastă, până ce mi-a găsit găzduire la un hotel din St. Tomby, în partea vestică a Jutlandei. Până acolo nu erau mai mult de cincizeci de

kilometri, însă de la o mare treceam la alta, lăsând Kattegat pentru Skagerrak; n-aveam de ce să mă supăr, ba chiar am simţit o satisfacţie, gândindu-mă la mobilitatea şi la independenţa pe care mi-o dădea maşina.

Regretam doar că n-am să mă pot duce în portul Skagen, seara, când pescarii îşi vând peştele, la licitaţie. Tot fata mi-a dat şi harta Jutlandei, şi a însemnat cu mâna ei drumul până la

St. Tomby. Avea un inel subţire de aur, cu un brienţel veritabil, care sclipea de-mi ardea ochii. Cât timp stătuse de vorbă cu mine, în spatele meu se adunaseră vreo cinci oameni, ui

mândru-mi exemplul. Am plecat cu sentimentul unei ingratitudini, gândindu-mă că din cauza mea fata o să aibă multă bătaie de cap cu muşteriii aşezaţi la coadă, de unde mai înainte putuse să viseze netulburată.

În port m-am dus chiar dacă nu era ora de licitaţie. Câteva iahturi cu pânze, legate la chei, mi-au amintit că ne aflam în anotimpul croazierelor de vacanţă. Sunt oameni care îşi lasă locuinţele confortabile, se înghesuie pe un vas de şapte metri, şi cutreieră mările. După inscripţiile de la pupa, erau iahturi de la Göteborg, probabil la prima lor escală, dar unele venite mult mai de departe, de la Plymouth, Calais, Saint-Mâlo, şi cel mai îndrăzneţ dintre toate tocmai de la Barcelona. Dintr-odată mi-au venit în minte drumurile mele în Spania, mi-am dat seama că n-am să le uit repede, niciuna din ţările nordice n-o să le umbrească, oricâte amintiri frumoase voi păstra despre ele, n-o să fie la fel de nostalgice.

Fiind ora prânzului, oamenii se pregăteau să mănânce, bărbaţii puneau masa, în cockpit, copiii aduceau paharele şi tacâmurile, femeile ieşeau de la bucătărie, roşii de căldură şi năduşite. Peste tot cântau tranzistoarele, nu se poate să fie numai bine. Pe vremea când am umblat şi eu pe mare, cu o barcă de şapte metri, n-aveam niciun fel

de muzică, decât pe-a etravei în valuri.

Dincolo de chei era un şir de căsuţe ca un decor de teatru, de lemn, vopsite în negru, cu un etaj, cu acoperişurile în două pante, unite între ele, că dădeau o linie continuă de zigzaguri simetrice şi egale, stilizând parcă legănarea mării. Identice una cu alta, căsuţele aveau la parter o uşă cu geamuri, o alta la etaj iar de-o parte şi de alta câte o fereastră, toate cu încadraturi albe, cu traforaje şi ornamente. Era atât farmec în ele încât am avut un moment de îndoială, n-am ştiut ce-aş fi ales dacă ar fi fost cu putinţă, un iaht să mă duc pe mare, sau o căsuţă unde să rămân seara, renunţând la hotelul de la St. Tomby?

Dacă am putut să pun alături aceste dorinţe, şi am stat în cumpănă, înseamnă că fără să-mi dau seama era în mine multă oboseală. Altfel cum să ezit între o casă şi o corabie?

Pe o colină nisipoasă am văzut vechilii far de la Skagen de pe la anul 1600. Nu-i altceva decât o cumpănă înaltă de lemn, ca la puţuri. La unul din capete este fixat felinarul, pe care, odată aprins seara, cumpăna îl ridică la vreo opt metri. Deşi era o reconstituire, mi-a părut bine să ştiu că ideea lui există acolo de patru secole.

Am mai mers câţiva kilometri spre nord, ultimii, pe o plajă cenuşie, până la Grenen, unde-i un far din zilele noastre, fix şi rece, de piatră, cu reflectoare electrice. Era lume destul de multă, întinsă la soare, dar cam zgribulită. Drept în faţă se întâlneau cele două mări, lovindu-se una în alta şi creând între ele un val mai înalt decât celelalte. Nu putea să fie doar o impresie, am privit multă vreme, mereu se forma acolo un val mai puternic. Nu mai încape nicio îndoială că şi mările au hotare şi nu ostenesc să le apere. Ce-o fi aici pe furtună, până unde s-or fugări cele două ape, cât s-or uzurpa una pe alta?

Scopul meu fiind împlinit, puteam să mă întorc

repede.

Despre drumul la Tomby nu am ce spune decât că traversează toată partea de nord a peninsulei, fără să ducă în altă lume.

Ajuns acolo am avut sentimentul că marea avea caracterele schimbate, altă culoare, altă formulă chimică, nu puteam să uit că o văzusem încleştată cu marea cealaltă. Sau poate îmi exageram impresiile, nu voiam să admit că făcusem atâta drum şi mă luptasem cu oboseala pentru o cauză pe care alţii nici n-o bagă în seamă. Căci la Grene nimeni nu stătea să vadă hotarul, ci se bălăceau în mare, luând valul de la mijloc drept egal cu toate.

După ce-am văzut camera, după ce mi-am lăsat maşina sub fereastră şi-am aflat că masa de seară e la ora mea, şase, m-am dus să mă plimb până la plajă, mândru că din ce în ce mai multă lume adoptă programul meu de viaţă. Plaja se afla la vreo şase kilometri, însă aveam destulă vreme, ceasul parcă mergea mai încet decât altă dată. Şoseaua era îngropată între două taluzuri înalte, mergeam cam orbeşte şi n-am ce povesti, decât că întâlneam maşini şi motociclete. Niciun om nu mi se părea destul de bronzat, ca pe malul mării noastre. Nu mă înşelam, când am ajuns am dat peste o masă de oameni cu pielea albă sau abia uşor pârguită. O fi fost pielea lor de vină, o fi fost soarele, fără destulă putere, o fi fost o piedică în atmosferă? Păreau toţi sănătoşi şi n-am auzit pe nici unul gemând şi văitându-se, dar mie oamenii care nu se bronzează mi se pare că suferă de o boală. Nisipul alb şi prea fin, ca făina, era ocupat în măsură egală de oameni şi de maşini care făceau umbră, fără să fie nevoie, fiindcă la ora aceea soarele nu mai dogorea, începea să se simtă răcoarea de seară. M-am întins pe nisip fără să mă dezbrac, am stat aşa cu mâinile sub cap, vreo oră, lăsându-mă în voia lenei, cum nu mi se mai întâmplase de multă vreme.

În jur însă simţeam mişcare şi gălăgie, oamenii îşi strângeau lucrurile să plece, apoi îşi chinuiau motoarele să scoată maşinile.

Roţile patinau şi aruncau trombe de nisip în spate. Nu le înţelegeam imprudenţa, nu puteau fi la prima experienţă şi atunci cum de nu ţineau minte? Bărbatul stătea la volan, iar familia împingea maşina împotmolită. Când au plecat cu toţii, nu fără cazną, plaja părea răscolită de rinoceri sau de buldozăre.

Nu m-am mai întors pe şosea, ci am luat-o pe sus, printre dune acoperite de ierburi. Am trecut pe lângă case de vacanţă, răzleţe, de lemn şi piatră, foarte sumbre, maronii sau negre, fără nicio dâră de culoare mai luminoasă; datorită lor atmosfera mi s-a părut posomorâtă şi impresia s-a prelungit chiar după ce le lăsasem în urmă.

Lângă hotel era un camping, am mers să-l văd, totdeauna e ceva de văzut, viaţa în cort mă intrigă, deşi nu mi se potriveşte; mă uit la alţii şi încerc să înţeleg ce-i atrage. Unii vor să facă economie, ceea ce poate fi într-adevăr o justificare, la oamenii cu mijloace de existenţă modeste. Cunosc însă şi din aceia care îşi declară, şi chiar îşi dovedesc pasiunea pură pentru acest fel de viaţă. Şi iarăşi înţeleg, când e vorba de locuri frumoase şi izolate, unde liniştea şi priveliştea răsplătesc unele necazuri, cum sunt întinsul cortului, spălatul anevoios, lupta cu gâzele, dogoarea zilei şi frigul de peste noapte, asemenea umezeala; nu mai vorbesc de ploaie şi de furtună. Pe toate le poţi accepta pentru ceea ce îţi oferă o natură nealterată. Dar campingul? Praful, îmbulzeala, gălăgia, promiscuitatea? E ceva ce nu pot înţelege, deşi cred că are un înţeles, de vreme ce atâta lume acceptă. Spre a-mi întreţine reţinerile, campingul de la St. Tomby mi s-a părut a fi cel mai păcătos din câte văzusem vreodată, într-o împrejmuire neîngrijită, jegoasă, fără un petec de iarbă şi niciun arbore. Oamenii aduceau apă cu găleata, din altă

parte. O prăvălie, la poartă, o baracă, nu avea spre vânzare decât îngheţată şi coca-cola. Tot locul era plin de cutii goale şi de gunoaie.

Am încercat să regăsesc frumuseţea pe câmp, m-am dus pe drumeaguri, printre ogoare, însă n-am putut să mă purific, şi să retrăiesc orele pline de farmec din satul Gedved.

Întors la hotel, un om, poate patronul, m-a anunţat că masa era gata de zece minute; într-adevăr, întârziasem, dar nici nu mă încrezusem cu totul în ora propusă. Oricât ar fi de cronometrată viaţa noastră modernă, condusă de computere, oricât de riguros ar fi programate mişcările omului în orele zilei, sincronizate cu mişcarea aproapelui, ca să nu ne lovim unii de alţii în aglomeraţia mondială, întârzierea n-a fost stârpită, şi punctualitatea n-a devenit o religie, ci este deocamdată o credinţă prea puţin răspândită. Mă devotez ei din tot sufletul, şi ea îmi dă satisfacţii, ca tuturor bigoţilor, dar uneori calc şi eu strâmb, fără nicio înclinare spre viciu, numai să nu par ridicol între oamenii fără credinţă. Sfertul de oră numit academic, cât întârzierea este admisă, mi se pare un semn de slăbiciune, şi socotesc că prin el punctualitatea este compromisă într-o progresie continuă. Odată ce întârzierea a fost acceptată, ea devine un principiu. Aş vrea să-i opun cea mai îndârjită intoleranţă. Uşile să se închidă, comandate electronic, deci incoruptibil, şi lumea n-are să mai întârzie la teatru; dar spectacolul să înceapă şi el la oră fixă, gongul să fie şi el comandat electronic, la fel să se ridice cortina. Dacă mi se va spune că aşa vom deveni noi înşine maşini electronice, voi răspunde că nu-i nicio primejdie. Este adevărat că prin gândirea lui şi prin imaginaţie omul este o fiinţă înclinată spre fantezie. Sigur că da, dar maşinăriile nu ne vor omorî fantezia, dimpotrivă, vor exalta-o, fiindcă prin ea şi prin creşterea ei continuă am ajuns la maşinărie. împărţirea vieţii în ani, în

zile, în ore, minute, până la miimi de secundă, şi-apoi instrumentul de măsurat timpul, ornicul, ceasul şi cronometrul se datorează fanteziei.

Ea funcţionează în afara rigorilor exterioare, este un instrument independent şi imperturbabil. De ce să ne temem că un ritm impus faptelor noastre ar putea să-l distrugă? Bătăile inimii, primul cronometru din lume, de sub controlul căruia nu poate să iasă nimeni, a împiedicat oare pe om să fantazeze şi să ajungă în zone de gândire incontrolabile? Dar ce să mai lungesc vorba! De un secol oamenii merg cu trenul şi totuşi n-au devenit mai proşti şi mai uscaţi la suflet dacă se duc la gară fără să întârzie. Pretutindeni ar trebui să facem asemeni.

Întârziasem fiindcă n-aveam încredere în punctualitatea bucătarului, cum am în a trenului. Omul m-a condus într-o sală de restaurant mare ca un hangar, cu mesele goale; nu ştiam ce vrea cu mine, nu înţelegeam nimic, până ce-am ajuns la uşa din fund, pe care a dat-o în lături şi atunci mi s-a dezvăluit un decor neaşteptat, depăşind închipuirea, mai presus de fantezia mea disponibilă. Mă aflam într-o sală mai mică, intimă, cu draperiile trase peste ferestre de nu mai venea nicio lumină de afară, cu vreo zece mese, doar una liberă şi pe fiecare masă ardea o luminare albă. Era o linişte de refectoriu, oamenii aşezaţi la mese, familii, vorbeau în şoaptă, nu se auzeau nici măcar copiii. O fată în rochiţă neagră, cam scurtă, deşi s-a dus moda, cu şorţuleţ de dantelă albă şi cu părul într-o diademă cu pietricele ca perlele, m-a luat în primire şi m-a condus la masa liberă programată pentru mine. M-am mirat că fata nu aparţinea tipului nordic, întâlnit pretutindeni atâta vreme, decât că era subţire şi sprintenă şi avea acea francheţe a mişcărilor pe care mi-o revelase fetiţa de la Ivalo, apoi fetele de la Burfiord. Dar era brună ca o meridională, cu părul negru şi faţa smeadă, străvezie; în lumea aceea blondă, cred că toţi

ochii s-ar fi întors după ea, pe stradă. Avea o frunte uşor boltită, care o făcea să semene puţin cu o căpriţă. Era prea mică să fie cochetă, totuşi, ştiindu-se frumoasă, nu evita să se arate, aplecându-se în lumina lumânării şi absorbindu-i toată strălucirea.

Un zâmbet de satisfacţie, reţinut dar nu până la a-şi pierde căldura, îi înflorea în colţul gurii abia formate şi îl oferea cu bucurie la toată lumea. Nu am avut de spus niciun cuvânt ca să-mi aducă la masă, exista un ceremonial stabilit dinainte, cu oarecare pretenţii, ceea ce nu putea decât să-mi placă, ştiind că niciodată n-ar ajunge să mă înrobească. N-am prea ridicat ochii din farfurie, eram intimidat de tăcerea mănăstirească şi abia dacă mi-am văzut vecinii, cu coada ochiului, luminaţi şi ei de luminarea albă. Însă am apucat să bag de seamă că la o parte din mese servea altă fată, greoaie şi bosumflată. N-am avut a spune un cuvânt nici la urmă, masa era plătită şi-am scăpat de un moment penibil, când fata mea ar fi venit să ia banii.

Aşa mi s-a părut că luasem parte la un ospăţ din basme, şi mă servise o mică zână cu diademă de pietricele.

Nu-i spre lauda mea să spun că am străbătut într-o singură zi aproape toată lungimea Jutlandei. După Capul Nord, acum începea o a doua întoarcere. Totdeauna întoarcerile au trezit în mine o precipitare, m-a apucat graba, chiar când nu mă grăbea nimeni. Am crezut că era dorul de casă, şi putea să fie, după cum putea să fie şi oboseala, dorinţa de-a ajunge mai curând la odihnă, dar, acestora li se adaugă altceva, mai greu să se definească, teama de dezrădăcinare, nevoia de a mă regăsi pe mine, cu mentalitatea mea, pe care lumea străină poate s-o altereze. Locurile noi şi oamenii noi ne dau prea mult de gândit, gândim tot timpul, fără întrerupere, până ce ne pomenim deodată că am pierdut reperele şi punctele de referire. Întoarcerea spre ele este ca o revenire la suprafaţă, ca o

renaştere şi o reeducare.

Odată sfârşită mica feerie a mesei de seară, m-am dus în cameră. Un copil în vecinătate a ţipat până la miezul nopţii, poate ca să se descarce după tăcerea păstrată la masă. După miezul nopţii un om a tuşit până dimineaţa, cu beregata tăbăcită de tutun sau poate de oftică.

În zori am pornit spre sud, căutând linia cea mai dreaptă.

Luându-mă după ea, am nimerit pe şosele secundare şi nu mi-a părut rău, fiindcă erau neaglomerate; în schimb trebuia tot timpul, la toate răspântiile să mă uit pe hartă, cu teama că aş putea să iau o direcţie greşită, şi nimic – să nu-mi atragă atenţia.

Am mers tot timpul eu soarele în faţă, de aceea poate atmosfera mi-a părut prăfuită. Mi-e că fac o nedreptate Jutlandei, dar nu i-am descoperit frumuseţea. Până şi marea, şi fiordurile, şi apele mi se păreau decolorate; ar fi fost altfel cu soarele în spate, cine n-a avut timp să observe, nici nu-şi poate închipui ce schimbat se vede peisajul, privit într-o lumină şi-n alta; orice înrudire dispare. Ca şi pe coasta răsăriteană, satele de vacanţă erau sărăcuţe şi triste, plajele inospitaliere, marea urâtă şi.

murdară. Mă gândeam la marea noastră, dar aveam să fiu acolo abia în septembrie, când ziua se micşorează, soarele îşi pierde puterea şi toate sunt obosite. Iar acum era iulie, şi nu.

făcusem o zi de plajă, nu mă aruncasem odată în valuri.

Goneam pe şoselele albite de soare, cu maşina încinsă, deşi afară nu era mai cald decât primăvara. Voisem să rămân peste noapte la Vejle, un oraş din fundul unui fiord, unde gândeam că o să găsesc privelişti frumoase, îmi şi făcusem planul să merg pe malul apei vreo zece kilometri, până la un sat unde mi se năzărise că am să găsesc pescari şi au să-mi dea peşte fript pe plită.

Vejle nu-i un oraş mare, nu-mi făcea frică, mă aşteptam la străzi liniştite, la căsuţe vopsite în roşu, cu încadraturi albe la uşi şi ferestre, şi când colo am căzut într-o mişcare înnebunită, în scrâşnet de frâne şi urlet de cauciucuri, în strigăte, în praf, în miros de benzină şi gaze nearse. N-am ştiut cum să fug mai departe. Venise amiaza, cu lumină orbitoare, aş fi vrut să se înnoreze, mi-era dor de ploaie. De la Fauske, când fugisem descurajat din Norvegia, picurase în câteva rânduri în drumul spre Stockholm, şi pe urmă vremea rămăsese obositor de frumoasă.

M-am lăsat să alunec spre mare, până la portul Fredericia, ultimul loc unde socoteam că aş putea să rămân noaptea, fiindcă nu mă simţeam în stare să merg mai departe, deşi mai era timp până seara. Oraşul s-a arătat blând şi uşor accesibil, cu puţini oameni şi aproape fără automobile, numai că pluteau peste el aburi chimici. Văzusem încă de departe coşuri de fabrică fumegând, dar trebuia să mă resemnez, n-aveam nicio scăpare. Şi-apoi, dacă nu-mi era bine, ce să mai spun de oamenii condamnaţi să rămână acolo toată viaţa, să procreeze, să-şi trimită copiii la şcoală, să-i însoare, să le crească nepoţii şi toate acestea să se întâmple sub emanaţia continuă a uzinelor chimice?

Am fost îndrumat la un hotel mic, curăţel, convenabil, la doi paşi de port, învecinat însă din păcate cu o fabrică de unde veneau miasme, le vedeam, aburi gălbui, ca lămâia, care colorau norişorii de pe cer şi apoi cădeau asupra oraşului. Am avut senzaţia că mă înăbuş, că peste noapte voi muri împreună cu toţi locuitorii. Am rămas, nu aveam putere să merg mai departe şi nici nu mai eram în stare să găsesc un ah loc de popas, în haosul de pe hartă; uneori, când eşti arfcât de obosit că îţi amorţeşte până şi imaginaţia, harta devine o enigmă, imposibil să fie pătrunsă, tot ce se vede deasupra sunt linii colorate şi

semne convenţionale, intraductibile.

La hotel m-a întâmpinat o femeiuşcă nervoasă, poate nevasta patronului; nu ştiu din ce motive trecea tocmai atunci printr-o criză de isterie. Mă gândeam că o fi din cauza aburilor chimici, care parcă începeau să mă isterizeze şi pe mine, dar tot nu aveam putere să plec mai departe. Până să ani de-a camera, care m-a ispitit fiindcă era curată şi liniştită, cu fereastra spre o grădină, de nebănuit înainte, femeia a tot pufuit şi s-a stropşit nu ştiu la cine. Seara, în restaurant, când mi-a adus de mâncare, căci nu servea altcineva la masă, n-am mai recunoscut-o, era calmă şi zâmbitoare şi puteam s-o socotesc chiar frumuşică, poate cam oţeloasă, dar altfel ispititoare, micuţă şi bine făcută; din acest punct de vedere n-avea de ce să fie nemulţumită. Ce se întâmplase cu ea în câteva ceasuri?

E adevărat că după-amiază dăduse o bură de ploaie, care limpezise puţin atmosfera şi alungase miasmele. Constatând chiar şi la mine o altă stare de spirit, m-am întrebat dacă nu cumva la sosire eu fusesem cel iritabil şi-o molipsisem; se întâmplă, dracii sunt transmisibili.

O cale ferată care mergea în port, trecea chiar pe stradă, prin faţa hotelului. M-a nemulţumit, deşi fereastra mea dădea în partea cealaltă, în grădina din spate, unde erau rufe puse la uscat şi cântau păsărelele. Seara, calea ferată nu-mi mai stătea pe suflet, ba mă şi bucura s-o ştiu acolo, la trei metri de casă; e adevărat că nici nu treceau trenuri.

După o oră de umblet, în căutarea a ceva care să justifice popasul meu la Fredericia, m-am întors la hotel, să fi fost ora trei după-amiază, m-am întins în pat, am căzut brusc în somn, ca niciodată, şi-am dormit dus până la patru. Când am ieşit se înnorase, n-am apucat să merg cincizeci de metri, când s-a pornit ploaia binevenită. Nu m-am întors, ci m-am adăpostit în maşină, care se afla

aproape, într-un parcaj din portul de iahturi. Şi iarăşi bătaia ploii în acoperiş mi-a adus aminte de primele zile ale călătoriei, când mă odihneam câte un sfert de oră în afara şoseâii, ronţăind stixuri. Drumul spre Moscova e ceva ce pare că n-o să se uite. Stixuri mai aveam şi acum, dar oricât ar fi fost de asociate cu amintirile celelalte, pe ele le uitasem.

Am privit iahturile, câteva, legate la chei şi mi s-au părut triste sub ploaia care făcea băşici în apa bazinului. Le-am comparat cu maşina, m-am comparat pe mine cu navigatorii, eram în inferioritate şi totuşi n-am simţit niciun fel de regrete; am acest dar, să mă despart ferm şi definitiv de ceea ce nu se poate.

Un cuter mărişor, de vreo unsprezece metri, cu pânzele abia coborâte, intra în port şi se apropie încet cu motorul. Un bărbat în trening a lăsat cârma şi a venit la prova, să acosteze.

N-avea cine să-i ajute, am coborât şi am prins parâma; e un gest care m-a emoţionat totdeauna, dar acum nici el nu mi-a trezit regretele, ci numai nostalgia. Tot echipajul îl alcătuia bărbatul, o femeie, probabil nevasta, rămasă în cockpit, la cârxnă, şi un băiat care lega vela mare, udă de ploaie. Băiatul să fi avut doisprezece ani, iar părinţii între treizeci şi patruzeci;

poate le lipsea o fetiţă.

După ce-au legat pânzele, au încuiat cabina, spun aşa fiindcă e un gest obligatoriu, altfel nu-mi amintesc bine, n-ar fi fost exclus s-o fi lăsat descuiată şi atunci mi-ar fi devenit şi mai simpatici, şi s-au dus să se plimbe. În lipsa for am putut să le examinez vasul, era o construcţie modernă şi elegantă, cu puntea de pitchpain, suprastructurile de mahon, catargele de duraluminiu, lucrare de şantier, care ştiu prea bine cât costă.

Nu putea fi decât luat cu chirie, se obişnuieşte, nu păreau oameni bogaţi şi un asemenea iaht nu-şi pot

îngădui să aibă decât milionarii şi poate fanaticii care îşi sacrifică toate bunurile.

Puţină lume ştie că pe un asemenea vas şi chiar pe unul mai mic, se pot traversa toate mările şi se poate face înconjurul pământului. Viaţa într-un spaţiu atât de îngust încât se măsoară cu decimetrul, în umezeală, în luptă cu valurile care adesea trec peste punte nu-i uşoară, cere multă pricepere, cunoştinţe de navigaţie, de radio, de meteorologie, apoi de matelotaj, de manevrat şi reparat pânzele şi toate avariile posibile, cere rezistenţă şi forţă fizică, până la acrobaţie, şi bineînţeles şi-o sănătate neştirbită a trupului şi-a sufletului, şi un curaj de wiking, iar mai presus de toate, dragoste pentru mare.

Nu toată lumea trebuie să se gândească atât de departe, familia sosită adineaori nu face înconjurul pământului, îşi petrece luna de vacanţă pe apă, mergând din port în port, într-o croazieră cumpănită, ca o excursie cu maşina şi nu mai primejdioasă, dar cu satisfacţii neînchipuite. Cine n-a încercat, nu crede, de aceea n-am să lungesc predica.

M-am dus pe cheiul opus, să văd portul de reşedinţă al vasului, scris la pupa; era Travemunde. Până a doua zi când am ajuns la Liibek, în Germania, am rămas cu o obsesie şi o confuzie. Ştiam bine de Travemunde, numele mi-a plăcut prin sonoritate, iar prin înţelesul lui, aşa cum l-am gândit eu, fără să am dreptate, mi-a trezit o stare de vitejie şi un dor de ducă puternic, fiindcă despărţind cuvântul în două, şi apropiindu-l de limba noastră latină, am vrut să cred că el înseamnă înconjurul Lumii. În schimb nu mai ţineam minte ce era Travemunde, decât un port pe suprafaţa pământului. Cuvântul m-a urmărit toată seara, fără să mă sâcâie însă, ca toate lapsusurile, ci dimpotrivă, dându-mi o reverie calmă, pornită de la dorul de ducă.

Portul mare, alături, mi s-a părut părăsit, am văzut doar vreo două vapoare, adormite de-a lungul cheiului

pustiu, fără echipaj, fără pază, parcă abandonate. Am făcut ocolul oraşului, pe malul mării, de-a lungul unei faleze înalte, împădurite, care acoperea casele. Pe plajă erau câteva terenuri de sport, fără nimeni, se vedeau lucrări întrerupte, un dig, o alee betonată;

pentru cine? Am urcat în oraş pe la capătul celălalt; privit de sus peisajul avea o deschidere largă spre podul suspendat de peste Micul Belt, braţul de mare dintre insula Fyn şi Jutlanda, pe unde trecusem deunăzi, venind de la Odense şi Copenhaga.

Natura căpătase deodată o grandoare nebănuită, o desfăşurare de linii lungi, puternice şi parcă sonore, ca acordurile finale ale unui poem eroic. Din locul unde urcasem pornea un şir de bastioane care înconjura oraşul, apărate de un canal în zigzaguri, un şanţ de cetate. Fredericia a fost odată asediată;

mi-a trezit respectul, înseamnă că avusese ceva de apărat şi tot atunci m-am gândit că a doua zi plecam din Danemarca fără să fi descoperit ce apărase ea în decursul vremurilor, în afară de ceea ce spune istoria.

Am mers mult printre bastioane şi case, fără să întâlnesc oameni; doar o dată a trecut pe lângă mine o femeie pe bicicletă.

Ca şi cele două vapoare din port, casele păreau părăsite. Doar în centru, pe străzile comerciale se vedea lume, rară şi liniştită. Când am ajuns în port, familia de la Travemunde se întorsese; bărbatul aducea apă cu găleata de plastic, de la benzinăria aflată aproape; sigur, viaţa lor nu putea să fie uşoară.

Tot pe acolo era o staţie automată de spălat maşinile şi dacă n-ar fi fost tocmai atunci în funcţiune, aş fi crezut că este şi ea părăsită; de fapt era, fiindcă nu se vedea niciun om, administrator sau paznic, ci numai o femeie care-şi adusese maşina s-o spele. Şi maşina mea ar fi avut nevoie, de aceea am urmărit-o pe femeie să văd cum face.

Nu făcea nimic altceva decât să bage nişte fise în aparatul de comandă; apa şi periile porneau singure. Instalaţia îndeplinea patru programe, la alegere, spălat simplu, o fisă, spălat cu şampon, două fise, spălat şi uscat, trei fise, spălat, uscat şi lustru, patru fise. Las că nu ştiu unde se cumpărau fisele, cred că trebuia să le iei din vreme, de la un birou aflat alături şi care era deschis numai în unele ore, dar nici instalaţia nu făcea o treabă prea bună, mai degrabă o mozoleală, păcat de şampon şi de lustru, dacă rămâneau dâre de praf pe maşină! Aşa că m-am lăsat păgubaş şi m-am dus la masă. Se făcuse cam frig când am revenit în port, să-mi mai mişc puţin paşii, după ce mâncasem. Oamenii de pe iaht terminaseră şi ei masa, se îmbrăcau cu treninguri matâasate şi pulovere groase, pentru noapte. Am simţit o bucurie nevrednică şi laşă gândindu-mă că în camera mea nu era umezeală şi mă aştepta un pat confortabil.

Ca să merg mai departe trebuia să trec iarăşi prin Kolding, pe unde venisem; oraşul nu-mi lăsase o amintire prea bună, cu indicatoarele lui încurcate, aşa că am preferat să-l ocolesc pe autostradă. Numai că nici aşa nu mi-a fost bine, am căzut victima unei confuzii cunoscută de multă vreme, marcarea defectuoasă a şoselelor, pe care poţi să le identifici după o cifră, care însă nu-ţi indică şi direcţia. Autostrada mea era marcată Al, şi trebuia să merg pe ea până întâlneam ieşirea spre E_3, care ducea în Germania. Am apucat pe E_3 fără greşeală, dar după câţiva kilometri am constatat că mergeam într-o direcţie opusă. Am întors pe loc, fiind o şosea obişnuită nu exista interdicţie, numai că, pentru a ocoli oraşul, cum mă hotărâsem, a trebuit să intru din nou pe autostradă şi nu mai spun cât am bâjbâit ieşirile, până ce am găsit-o pe cea bună.

De-aici încolo am mers repede, am avut noroc să iasă şi soarele, m-am bucurat de peisaj, mai ondulat, mai

colorat şi mai curat decât fusese până acolo, poate ca să regret plecarea din Danemarca. Aş fi avut timp să mai rămân undeva, o zi, două sau şapte, îmi lipsea însă răbdarea; simţul întoarcerii creştea, dominându-le pe toate.

M-am oprit numai jumătate de oră, când mai aveam zece kilometri până la frontieră. Am adunat toată moneda metalică de prin buzunare, căci n-o puteam schimba în Germania şi, fără s-o număr, am pus-o în mâna unei vânzătoare de la o fructărie, cerându-i să-mi dea banane. S-a mirat ea puţin, dar n-avea de ce să se împotrivească şi a umplut de trei ori cântarul, cu totul vreo zece kilograme de banane, că abia le-am putut duce în braţe. Le-am înşirat pe bancheta din spate, peste bagaje, gândind rău despre mine, că în dorinţa de a-mi simplifica gesturile, adesea îmi complic viaţa; la ce-mi trebuiau atâtea banane, că nu puteau fi păstrate mai mult de câteva zile şi era păcat să le arunc în şanţul şoselei?

Au ţinut până la Wilhelmshaven unde puteam spune că nu veneam cu mâna goală, căci vinul roşu de Dealul Mare, destinat lui Will îl băusem de multă vreme.

Înainte de Flensburg, când am trecut frontiera în Germania am avut încă o dată, şi mai evident, şi chiar mai îndreptăţit decât la Elsingor, sentimentul că ajungeam cu adevărat în

Europa. Oricum, mă înţelegeam mult mai uşor cu oamenii, nu doar datorită limbii, mai accesibile, ci unei comunicaţii vechi, începută în copilărie, trist din nefericire, cu experienţa războiului, apoi în şcoală, cu istoria, literatura şi muzica, iar pe lângă acestea cu tot ce mi-a pus viaţa în faţă ultimele decenii, întâmplări şi oameni.

Nu mă încumet să afirm că ştiu bine ce-a însemnat fenomenul germanic în secolul nostru, dar câteva cuvinte tot voi putea spune la urmă, spre a se adăuga la atâtea opinii răspânddte în lume astăzi, când nu s-au tras toate

concluziile.

M-am întrebat ce voiam să văd în această ţară, ca ea să nu rămână pentru mine doar un coridor de trecere între Danemarca şi Olanda. Nu mă dau în lături să mărturisesc că mă interesau urmele războiului, sub aspectul lor epic, şi dacă mergeam drept la Hamburg, aflat în faţă, la numai două sute de kilometri, nimeream bine, fiindcă intram în zona celor mai mari distrugeri. M-am abătut însă prin Kiel şi Lübeck, aflate în afara drumului, pe care însă nu le puteam lăsa deoparte cu indiferenţă, fiecare fiind evocator pentru mine. Înainte de a şti ce însemna Kiel în istoria flotei germane, şi unde se afla el pe hartă, auzisem în casă, pe când nu începusem să merg la şcoală, că tatăl meu ajunsese acolo cu o navă de război, la o ceremonie, pe când îşi făcea armata la marină. Kiel era aşadar o amintire din copilărie şi încă una foarte emoţionantă.

Nu trebuia să ezit la răspântie.

Îndată ce-am pornit la drum, în mirosul lasciv de banane, peisajul, care-l continua pe cel dinaintea frontierei mi s-a părut că tindea să-şi mărească dimensiunile, şi poate nu era doar o impresie; după peninsula Jutlandei unde rămânea înghesuită

Danemarca, aici începea să se simtă continentul.

Dar ce puteam să văd la Kiel într-o oră? Nu mă interesa decât portul, şi numai pe cale sentimentală. În locul vechii flote de război, am găsit feriboturi; nenumărate. Şi în faţa lor, pe chei, maşini, în zeci de şiruri, aşteptând să le vină rândul; poate o zi întreagă, poate şi o parte din noapte. Era un exod, oamenii păreau în bejenie, dormeau în maşini, acoperiţi de (bagaje, cu capul dat pe spate, cu gura căscată. Câte o mamă îşi ţinea copilul în braţe, apoi tresărea alarmată, cobora bombănind sau drăcuind, scotocea prin boccele, prin geamantane, căutând hârtie igienică şi rufărie curată. Alte mame îşi puneau copilul pe oliţa de noapte, lângă maşină. Între timp, capul

familiei, care moţăia la volan tresărea la claxonul celui din spate şi mergea zece paşi mai departe. Mama fugea să-l ajungă, trăgându-şi copilul cu o mână, cu alta ducând oliţa. În alte părţi mamele împărţeau sandvişuri familiei, pateu de ficat, salam, elrnaţi, toate năduşite în lada maşinii. Bărbaţii beau cafea din termos, şi iai mai mergeau zece paşi înainte, nu ştiu de ce, poate şirul se strângea, ca armonica, peste primul din faţă. Aşa se întâmplă, dacă oamenii se înghesuie au impresia că scurtează timpul de aşteptare, că se apropie de ţintă. Iar eu, privind această imensă tabără de pribegi mă întrebam cine îi pedepsise, cine îi alunga, ce primejdie venea din urmă?

Erau nordici care se întorceau acasă din ţările sudice, şi sudici în drum spre ţările nordice. Era Europa frenetică, bătrânul continent apaplectic, întinerit prin miracol, prin sângele pierdut în ultimul masacru care i-a uşurat arterele sclerozate.

Nu mai e nimeni bătrân astăzi!

Într-un gang din port, am văzut trei curtezane de stradă, vopsite strident, stil neperimat încă, subţiri, slabe ca manechinele tuberculoase, stil inimaginabil la începutul veacului.

Aveau toate trei rochii negre, de serată, şi pantofi cu tocuri ca picioroangele. Nu s-au mişcat, aş fi fost curios să văd dacă pot să umble. Stăteau umăr la umăr alcătuind im desen ca o treflă.

Puţin mai departe, într-o piaţă plină de lume, un funicular trecea pe deasupra mulţimii, legând între ele două clădiri moderne, sediile unor instituţii, întreprinderi, bănci sau societăţi anonime. Putea să fie doar un capriciu al uneii conduceri, sau o ambiţie, dacă nu o simplă idee trăsnită, dar pentru mine devenea o dovadă că afacerile mergeau spre extindere. Nu-mi venea să cred că trecuseră numai trei decenii de când totul aici fusese ruină. Nu se mai vedeau urme.

Intrând într-o biserică, am dat peste un mort, pe catafalc, nevegheat de nimeni. Să nu-l fi văzut, n-aş fi avut dovada că în această lume întinerită se mai şi moare. Dar, după singurătatea din biserică, aş putea crede că oamenilor moartea le este indiferentă.

Oteva ore mai târziu, în altă biserică, la Lübeck, am văzut o nuntă. Mai rămânea să văd şi un botez, ca să fie tot ciclul, în legătură cu ideea aceasta n-are importanţă că toată asistenţa la nuntă purta ochelari, inclusiv preotul. N-am să caut pretutindeni simboluri; era doar o coincidenţă.

Lübeck, unde am ajuns curând după amiază, este unul dintre oraşele care mi-au dat satisfacţii rapide şi multiple, m-a bombardat cu impresii. Partea lui veche, hanseatică, este o insulă pe fluviul Trave, care la şaptesprezece kilometri de acolo se varsă în Baltică. Şi deodată mi-am adus aminte de plaja unde se ducea familia bogătaşului Buddenbrook cu trăsura, unde fiica începe o idilă repede curmată cu un tânăr de altă condiţie.

Locul se chema Travemunde, în sfârşit îl localizasem, după ce din ajun, de la Fredericia, mă tot întrebam unde ar putea să fie. Îmi părea rău însă că un simplu u, a cărui tremă o omisesem, mă obliga să renunţ la traducerea mea, atât de angajantă:

Travemiunde nu mai suna latineşte şi nu mai putea să însemne

Înconjurul Lumii.

Nu era un motiv să ocolesc casa bogătaşului şi m-am dus fuga drept în Mengstrasse, la numărul 4. Iarăşi am fost dezamăgit să descopăr confuzia pe care o fac sistematic între realitate şi ficţiune. Ştiam că nu putea să fie casa din carte, totuşi voiam să mi-o închipui aşa în continuare, şi recunosc că primăria se străduia să mă ajute, marcând-o pe planul oraşului drept casa familiei Buddenbrook. În realitate este casa unde a locuit un timp familia Mann, care a dat lumii doi scriitori demni să fie

ţinuţi minte, chit că n-or fi de mărimea întâia. Pe cer stelele sunt în mii de mărimi diferite şi toate fac parte din acelaşi întreg astronomic, căci una de-ar lipsi s-ar schimba legile firmamentului. Oare casa din Mangstrasse ar fi spus mai puţin oamenilor dacă s-ar fi numit casa Mann, pur şi simplu? Cu toată dezamăgirea mea, a trebuit să admit că de fapt ficţiunea era triumfătoare, un personaj închipuit devenind mai puternic decât plăsmuitorul.

Am trecut pragul; înăuntru era o instituţie bancară.

Pe stradă trecea un camion uriaş, cu butoaie, tras de doi cai zdraveni. Mi s-a părut o imagine din vremea lui Buddenbrook.

Câţiva paşi mai departe m-am întâlnit – să nu-mi vină a crede – cu bărbatul care sosise cu iahtul la Frederioia şi-mi amintise de Travemunde. A trecut pe lângă mine, cu copilul de mână, şi fiindcă ştiam măcar puţin din aventura lui, l-am asemuit cu Wilhelm Tell, prin solidaritatea dramatică dintre fiu şi tată. Aş fi putut să-l salut, într-un fel ne cunoscusem, îi ajutasem să acosteze, dar eram sigur că nu mai ţinea minte.

Eu de ce oare n-oi fi uitat nici acum, după trei ani şi jumătate?

La câţiva paşi de casa Mann-dlor, biserica Notredame şi primăria alcătuiesc împreună o dovadă mai puternică decât ar fi nevoie spre a convinge, despre ceea ce a însemnat bogăţia şi puterea Hansei. Dar nu sunt numai ele; risipite pe sute de metri se ridică turnurile îndrăzneţe a zeci de biserici şi construcţii pline de forţă şi de ambiţie. Pe vremea când s-au construit ele, omul nu avea la îndemână alte unelte decât ciocanul şi dalta, mistria, firul cu plumb şi cam atâta. Cărămizile şi mortarul se cărau cu targa sau cu spinarea şi se urcau până în vârful turnurilor, la înălţimea marilor blocuri de astăzi, în cel mai bun caz cu scripetele şi cu forţa omului. Pentru a ridica numai schelăria unei biserici era nevoie de o pădure întreagă.

Dar ornamentaţia migăloasă, la înălţimi unde nu-i locul omului ci al păsărilor şi norilor, cu ce migală se făcea, câtă răbdare şi ce curaj trebuia să aibă meşterii? Sau acoperişurile povârnite, cum se îmbrăcau ele în tablă de aramă, în ardezie sau ţiglă, pe ce sprijineai piciorul şi ce te salva dacă alunecai la vale? Dar crucile şi săgeţile din vârful turlelor gotice? De câte ori le privesc îmi vine ameţeală şi nu pot nici măcar să-mi închipui cum erau înzestraţi oamenii care au izbutit să le ridice şi să le fixeze, ca vântul şi timpul să nu le dărâme, să stea acolo ţintind şi sfidând cerul, secol după secol, până în zilele mele? Oare câţi morţi or fi în temelia fiecărui turn de biserică şi fiecărei clopotniţe?

Şi nu mai de mult decât acum un secol, la sute de ani după ce s-au făcut aceste splendori de care ne mai minunăm şi astăzi, multe din ele neputând fi nici măcar imitate, reprezentând un moment unic în istoria civilizaţiei, un om bogat şi vrednic, un stâlp al oraşului, bărbat în floarea vârstei, putea să moară, după suferinţe atroce, dintr-o măsea bolnavă, fiindcă felcerul nu izbutise s-o scoată, şi-o infectase.

Abia trecusem podul împodobit cu păpuşi colorate, şi făcusem numai câţiva paşi în oraşul vechi, pe insulă, unde sunt urme de acum nouă secole, când am văzut în faţa mea un bătrân în stare de mumifiere, târşindu-şi picioarele cu eforturi penibile, ajutat de o femeie care îl ducea de braţ, după semne o slujnică, nici ea tânără, dar încă în putere.

Mergeam în urma lor pe cheiul numit An der Untertrave, în lumina soarelui de după amiază răsfrânt în apa albastră. N-ar fi nevoie de nume dar mi se pare că aşa povestea mea devine mai uşor de crezut, fiindcă eu însumi mă îndoiesc de ea în unele clipe, deşi am văzut-o cu ochii. La colţul unei străzi.

Braunstrasse sau Fischstrasse stăteau la pândă două femei din acelea cărora li se spune, nepotrivit, păsări de

pradă; din necunoaşterea situaţiei sau mai degrabă din lipsă de imaginaţie.

Una din ele, de vârstă mijlocie, blondă, trupeşă, îmbrăcată cu şort, ca turistele, şi-a lăsat însoţitoarea şi a venit repede în întâmpinarea bătrânului, care în mod evident era o cunoştinţă mai veche. Acum da, admit vorba, era ca o pasăre de pradă, l-a înhăţat de braţul liber şi l-a dus cu ea, l-a răpit, eliberând-o pe slujnică. Aceasta a rămas să aştepte în bătaia călduţă a soarelui; avea un răgaz şi părea bucuroasă. Nu mai spun cu ce cazną şi-a dus femeia în şort prada, a traversat strada, pe lângă prietena abandonată şi a băgat-o în prima casă, pe o uşă scundă. Am apucat să-i văd şi la faţă pe acest muşteriu cu piciorul în groapă, un obraz uscat şi galben, de pergament mucegăit, cu pete ca de rugină, cu nasul străveziu, cu pleoapele căzute;

poate era şi orb, n-am putut să-md dau seama. Îi tremurau mâinile atât de tare, poate şi încheieturile celelalte, încât se auzea foşnetul veşmintelor fluturate şi pocnetul surd al oaselor.

Mai mult n-aş fi în stare să spun, chiar dacă se va fi păstrat şi altceva în memorie. Prietena rămasă pe trotuar a întors capul după ei şi i-a urmărit cu un zâmbet de dispreţ, atât de acră că părea vânătă, ca murăturile. Dar poate că nu era dispreţ „ci invidie.

Puţin mai departe o pisică s-a luat după mine. Mi se întâmplă aşa cu câinii vagabonzi; dacă îi mângâi şi le spun o vorbă, mă urmează până intru într-o casă; atunci aşteaptă la uşă şi trebuie să treacă timp ca să plece, dacă nu cumva mai înainte un alt om îi mângâie şi le spune o vorbă. Pisici vagabonde nu prea cred să existe, ele au darul să-şi găsească repede o casă, dacă sunt părăsite, ceea ce iarăşi cred că nu se prea întâmplă. Ele ştiu să se insinueze, le ajută şi supleţea trupului, pot sări pe ferestre, şi odată intrate în casă nu le trebuie mult să sară chiar în

braţele oamenilor, să se alinte şi să toarcă;

În această privinţă sunt meştere neîntrecute. Dar eu, unul, n-am auzit niciodată de o pisică să se ţină după cineva pe stradă, fie chiar de stăpânu-su. Pasiunea ei este casă, de la pivniţă, unde îşi vânează şoarecii, până la acoperiş, unde îşi petrece luna de miere, lăsând la mijloc odaia cu soba caldă pe care se întinde să toarcă şi bucătăria unde se năpusteşte miorlăind când aude că se ascute cuţitul de tăiat carnea. În mod obişnuit.

pisica nu merge în lungul străzii, ci doar o traversează, pentru un motiv sau pentru altul, niciodată din fantezie. La Copenhaga am văzut însă o pisică în lesă, scoasă la plimbare prin parcuri.

Or fi mai multe, şi-n alte oraşe, eu n-am văzut decât una.

Era o pisică mare, tigrată, cu un ham trecut în jurul gâtului şi pe sub burtă; atât de mult m-a surprins şi m-a minunat că nici n-am băgat de seamă cine ţinea lesa, era o persoană, nu ştiu dacă bărbat sau femeie; m-am uitat doar la pisică. Părea supusă şi chiar mulţumită, însă avea o mutră parşivă, care nu-mi inspira nicio încredere, o mutră de pehlivan capabil de orice şmecherie. Cum aş fi putut crede că mergea aşa de bunăvoie şi că lesa îi făcea plăcere, când prin tufişuri mişunau şoriceii de câmp şi pe alee ciuguleau vrăbiuţele? Ce-ar mai fi pornit la vânătoare! Sunt sigur că avea planuri ticăloase şi nutrea gândul să se răzbune. Regretat că n-am să fiu martor.

În schimb, n-am înţeles ce voia cu mine pisica de la

Lübeck. M-a urmat pretutindeni, mergând aproape lipită de mine, am traversat piaţa primăriei, aglomerată, şi dacă am stat să văd arhitectura m-a aşteptat cu răbdare, asemeni la biserica Notredame, iar la casa Buddenbrook n-a ezitat să intre pe uşă, fără să se teamă de portar şi de funcţionarii băncii. Cât timp am citit istoricul casei, scris pe un panou la picioarele scării, nu s-a urnit de lângă

mine, şi nici măcar n-a ciulit urechile atrasă de ţăcănitul maşinilor de scris, cu zecile, şi de chiţcăitul calculatoarelor. M-am gândit o clipă că avea un motiv să traverseze centrul oraşului, pe unde n-ar fi putut trece singură fără s-o înhaţe cineva, căci în îmbulzeala de acolo n-avea cum să fugă; era o copilărie, desigur, să fi fost aşa, putea să ocolească pe străzi liniştite, le cunoştea mai bine ca mine. Am încercat o umilinţă, socotind că, om în toată firea, mă aflam în inferioritate faţă de o pisică, fiindcă nu puteam bănui ce avea în minte; dar sigur nu urmărea să-mi ţină tovărăşie, cum îmi închipuisem, ci să *se folosească* de mine.

Am depăşit centrul cu aglomeraţia, am mers pe străzi goale, bolovănoase şi povârnite, până ce am ajuns la canalul care mărgineşte oraşul vechi în partea de răsărit, opusă celei pe unde venisem. Era un fel de port, fără activitate, cu cheiul gol, cu câteva şlepuri urâte. Şi acolo, în locul acela sol ca în palmă, fără oameni şi fără mişcare, pisica a dispărut de lângă mine; a dispărut aşa deodată, ca un duh, s-a risipit în aer, nu avea unde să se ascundă. Creadă oricine, orice, am povestit întâmplarea şi acum mă spăl pe mâini de orice răspundere.

Urcând înapoi spre centru, pe altă stradă bolovănoasă şi povârnită, cu case vechi de cărămidă, cam năruite, m-a învăluit o mireasmă suavă şi dulce, venită dintr-o grădiniţă izolată, puţin tristă. Abia în clipele următoare am recunoscut mirosul teiului înflorit; îl uitasem. Ca latitudine mă aflam cu vreo cincizeci de kilometri la nord de Oriol, unde înflorea liliacul. Şi deodată, uite aşa, mi s-a făcut dor de fata care venea prin ploaie pe bicicletă, nu de ea ca fiinţă, fiindcă abia o zărisem, ci de imaginea ei, în trening albastru, cu părul blond, ud, fluturat de curentul camioanelor, cu pantalonii colanţi sumeşi până deasupra genunchilor, răsărită din neguri, gonind între două necunoscute şi lăsând în urmă o

clipă de lumină. Dacă ne aflam pe aceeaşi latitudine, însemna că teiul a înflorit şi acolo, la Oriol şi la

Moscova.

Am văzut multe fete pe bicicletă, mai ales în Danemarca, iar în Olanda nici nu mai spun, erau câtă frunză şi iarbă, dar niciuna nu mi-a luat privirea, şi nici n-a putut să înlocuiască amintirea acelei prime şi vechi imagini.

Mergeam pe Breite Strasse, strada comercială, elegantă, cu vitrine luxoase, când o maşină a lovit un porumbel care i-a zburat prin faţă. Eram alături, am auzit izbitura. Lovit în zbor, porumbelul a făcut un salt magnific, detaşându-se de propria lui greutate rănită şi s-a oprit pe un cablu, prins în zidul unei case, la înălţimea etajului. A rămas aşa două secunde, privind strada, făcându-mă să cred că scăpase. Apoi a început să se clatine şi a căzut pe trotuar, în pieptul unei cucoane grase care întâi s-a speriat, pe urmă a început să ţipe indignată. Ce vină avea porumbelul şi cum ar fi vrut să-l pedepsească? Agoniza pe trotuar, bietul de el, îşi mişca aripile, în spasmuri. Dar primul lui reflex, după izbitura de moarte, fusese să zboare. Stoluri de porumbei se roteau speriaţi pe deasupra. Ar fi putut să-l ajute? Poate să se fi strâns roată în jurul lui, să-l ia pe sus – şi să-l ducă în înălţimi, să-l aşeze pe acoperişul unei case unde să moară. Ar fi fost dincolo de limita frumuseţii închipuite de oameni, şi dacă oamenii nu pot s-o depăşească, nu le-o fi mai uşor porumbeilor.

Am avut o noapte de insomnie, n-am dormit decât puţin, aproape de ziuă. Nu-mi era că un pescăruş a ţipat tot timpul, în piaţa dintre hotel şi gară, cum se întâmplă mai la nord, în oraşele de pe coastă; uitasem de ei. În loc să mă înfurii, am zâmbit nostalgic. Tot ce lăsăm în urmă, chiar şi întâmplările dureroase, devin nostalgie cu timpul. Cred că e un dar al omului de a-şi vedea viaţa din –

unghiuri diferite, putând să şi-o multiplice şi să se multiplice pe el însuşi.

N-am putut să dorm fiindcă pentru prima oară de când sunt la drum mi-a venit în minte cartea lăsată în lucru acasă. Dacă îmi amânam plecarea ou două luni, putea să fie gata şi atunci starea mea de spirit ar fi fost alta; aşa mă urmăreşte un sentiment de neîmplinire. Am încercat să uit, altfel drumul se transforma într-o zădărnicie; nu pot să am două preocupări deodată, risc să se diminueze una pe alta sau chiar să se anuleze.

Peste noapte personajele abandonate s-au răzbunat şi au năvălit peste mine, în camera mansardată de la Lübeck, cu fereastra în acoperiş, de nu se vede altceva decât cerul.

Pe acolo au venit probabil şi personajele, alunecând printre stele şi s-au strâns în jurul patului, ridicând glasul, unul mai puternic ca altul. În loc să mă supăr m-am lăsat cucerit de ele, satisfăcut că veneau cu atâta vitalitate şi îşi cereau dreptul lor la viaţă. Dar viaţa aceea le-o dădusem eu, eram răspunzător de fiecare, şi câte alte nopţi nu dormisem de teamă că am să le greşesc destinul, sau am să-i pierd pe drum, cum se pierd copiii născuţi fără vlagă!

Pe la trei noaptea s-a făcut frig, m-am dus să închid geamul şi personajele au rămas cu mine până m-a prins somnul, fiindcă n-au mai avut pe unde să iasă. Nu mai aveam altă dorinţă decât să mă înapoiez acasă, cu ele, şi să reiau cartea. Atunci, în noaptea de la Lübeck, care nu era am reper important pentru mine, am înţeles că în acest loc unde venisem întâmplător, călătoria mea era terminată. Ce voi povesti mai departe, încercând o reînsufleţire, va fi o codă agonică.

Nu mă voi ruşina să spun că Hamburgul mă neliniştea foarte tare. Mai fusesem odată acolo, pe fugă, şi nu ţineam minte mai nimic, decât portul, mohorât, într-o zi de toamnă, la începutul războiului, când silozurile de cafea pe unde am trecut cu şalupa erau închise, din cauza

blocadei şi acest necaz însemna preludiul nenorocirilor viitoare ale Germaniei. Mai ştiam un local pentru marinari şi femei de stradă, din cartierul Altona, unde un măgăruş nărăvit venea pe la mese şi căpăta bere din halbă, beţivanul. Restul oraşului, cu palate şi turnuri de catedrală mi se părea impenetrabil şi îmi făcea frică; poate fiindcă de acolo plecau submarinele; poate fiindcă îi prevedeam destinul, pe care n-ar fi fost greu să-l prevadă oricine, din clipa când Germaniei i se blocase cafeaua.

Nu ştiu cât era de gândită intenţia să nu intru în Hamburg cu maşina, obosit de aglomeraţie şi de restricţii; luasem planul oraşului de la frontieră, şi îl tot studiasem, căutând drumul spre centru, dar fără convingere şi parcă mă atrăgeau mai mult împrejurimile. Ceea ce ştiu sigur este că intrând în micul târg

Ahrensburg şi văzând pe dreapta şoselei o gură de metrou marcată de litera U, de la Untergrundbahn, scrisă mare pe sticlă, am pus frâna. La un hotel mic şi curat, ceva mai departe, o maşină ieşea din curte; m-am adresat omului de la volan, care se vedea că era un drumeţ, ca şi mine şi l-am întrebat ce greşeală aş face dacă aş rămâne acolo, iar la Hamburg, vreo douăzeci de kilometri, m-aş duce cu metroul. N-aş face decât bine, mi-a răspuns omul, hotelul e curat, aş avea linişte, decât, m-a sfătuit el, să prefer trenul electric în locul metroului. Nu trebuia să-mi spună de ce, şi mie îmi place mai mult să merg pe deasupra pământului. Hotelăreasa m-a sfătuit la fel, gara era la trei sute de metri, trenurile de suburbie veneau unul după altul şi nu făceau decât douăzeci de minute până la

Hamburg.

Aşa a fost, şi-am învăţat minte, pentru altă dată. Datorită acestei inspiraţii norocoase, oraşul m-a primit ca o fiară cu dinţii scoşi şi domesticită, şi oprirea mea acolo a fost o desfătare, după ce mă speriase atâta. Maşina stătea sub pază, în curte, plecam dimineaţa, la opt, mă întorceam

pe seară şi-mi rămânea timp să mă plimb pe străzile burgului. Era un târguşor cu locuitorii ca şi invizibili, tulburat numai de rarele maşini care treceau în goană pe strada principală. Cele mai multe, şi acelea se numărau cu miile, ocoleau târguşorul, pe autostradă, nu puteam să le aud, până acolo erau câţiva kilometri. Ce m-a uimit, în această mică localitate, cu un singur restaurant, lângă gară, erau magazinele cu automobile, cel puţin două, de ele sunt sigur fiindcă le-am studiat cu atenţie, cred însă că am văzut mai multe. Pentru cine se expuneau acolo zeci de maşini, de unde veneau cumpărătorii? Se năşteau ei oare în acelaşi ritm cu maşinile? Şi cum de aveau loc în casele târguşorului?

Într-o seară, ieşind de la gară am văzut o maşină care intrase într-un semafor şi-l culcase pe o parte. Mi-a fost imposibil să înţeleg cum se întâmplase, era o intersecţie liniştită, cu o vizibilitate largă în toate direcţiile. Venise poliţia şi cerceta cazul, măsura, încerca să dezlege enigma şi s-o pună pe hârtie.

Alături de poliţişti, o femeie. grasă, îmbrăcată în negru, dar nu de doliu, autoarea accidentului, îşi frângea mâinile. În cinci minute ar fi fost acasă, unde probabil o aşteptau bărbatul şi copiii, să pună masa de seară, şi acum se vedea aici, imobilizată, speriată şi disperată, deşi n-avea nicio zgârietură, iar maşina cu calandrai înfundat şi cu aripile din faţă băgate în cauciucuri putea fi reparată cu uşurinţă; mai mare belea era semaforul, fiind proprietate comunală. Văzând-o că se pierde cu firea, unul din poliţişti a apucat-o pe femeie de braţ şi-a urcat-o în maşina poliţiei, să aştepte. Cred că aveau de gând s-o ducă la spital, să-i ia sânge pentru analiză, aşa cum e regula. Chiar dacă nu băuse nimic, cum îmi închipui, rămânea cu ruşinea. Până ce poliţiştii să termine procesul-verbal, a venit şi maşina de depanare, au încins cu lanţuri partea din faţă a maşinii avariate şi au ridicat-o cu macaraua. Întinzându-se,

lanţurile au turtit aripile şi mai tare, le-au făcut să trosnească şi să scrâşnească şi atunci femeia a început să geamă, sfâşiată. Păcat de maşină, că părea nouă! Dar ce atâta tevatură, atâta zbucium şi plânset, când în vitrinele celor două magazine, de-o parte şi de alta a străzii străluceau zeci de maşini şi numai cu o semnătură puteai să iei una proaspăt ieşită din fabrică!

Şederea la Ahrenburg şi drumurile la Haimburg m-au trimis cu gândul departe în urmă, la vremea copilăriei, când locuiam la patru kilometri de şcoală, unde câteodată mergeam cu trenul;

sigur că despre acel timp am mai mult decât amintiri, el a marcat puternic începutul meu de viaţă, dar a trebuit să treacă mulţi ani până să observ ce adânci sunt aceste urme, abia acum, când experienţa s-a repetat la altă scară, trezindu-mi duioşia şi ducându-mă până aproape de lacrimi. În timp ce trenul îşi spunea vechiul cântec, având schimbat numai ritmul, datorită vitezei triplate, m-am revăzut copil, cu ghiozdanul la spinare, privind uimit, cu ochii mari, viaţa neînţeleasă, fără să revăd nimic din ceea ce avea să mi se întâmple mai departe.

Confruntându-mă cu mine însumi nu mi-am dat seama în primele clipe decât ce mulţi ani am lăsat în urmă; dar ajunge!

Trenul m-a dus până în centrul oraşului; cum am ieşit din gară, liber şi cu mâinile goale, mai uşor chiar decât în copilărie, fiindcă nu mai aveam ghiozdanul, am văzut un om căzut pe trotuar, cu faţa în jos, într-o băltoacă de sânge. Nu ştiu dacă era un beţiv, şi dacă ar fi fost n-aş mai spune; şi aşa mi se pare că aş putea fi bănuit de o obsesie. Nu-i decât o constatare, şi încă atenuată. De câte ori am vorbit despre oameni beţi, vreau să se ştie că ei făceau parte din culoarea locală; dacă îi omiteam, aş fi denaturat-o.

Doi poliţişti păzeau rănitul, aşteptând ambulanţa;

odată, unul din ei a încercat să-l răsucească, dar fără prea multă convingere şi a renunţat, aşa că nu l-am văzut la faţă, şi n-am putut să-mi dau seama de unde curgea sângele; se lovise în cădere sau avea o junghietură?

Aşa a fost, n-am născocit nimica, şi mi s-a părut simbolic că înainte de orice, debarcând la Hamburg, am văzut sânge. A

curs atât sânge aici, că ar fi putut să înece oraşul, şi sigur că

Elba s-a făcut roşie, poate şi Marea Nordului. Aici se fabricau aproape jumătate din submarinele Germaniei, lăsând la o parte alte industrii războinice. În 1943, vara, patru raiduri aeriene ale coaliţiei antinaziste, două mii şase sute de bombardiere gigantice au vărsat peste oraş, în numai zece zile, aproape nouă mii de tone de bombe, omorând peste patruzeci de mii de oameni şi rănind grav încă pe atâţia. Incendiile, înteţite de o furtună răzbunătoare au transformat locul într-un imens crematoriu.

Groaznică introducere pentru vizita mea la Hamburg!

N-am îndrăznit să caut un supravieţuitor, dacă el putea să existe. Nu aveam nevoie să-mi povestească, ci doar să-l văd la faţă. Şi cum ar fi reacţionat dacă îi puneam o întrebare?

Urlând ca fiarele, sfâşiindu-mă cu dinţii, zdrobindu-mă?

Am plecat repede din gară, eu capul între umeri, temându-mă să nu aud paşi în urmă. În afară de biserica Sfântul Nicolae, din care a rămas doar clopotniţa, dezolant de frumoasă, n-am mai văzut alte ruine. Oraşul s-a reconstruit, cu o viteză de competiţie, în timpul de după război, când lumea se lua la întrecere. Aflată între două puteri cu doctrine contrarii, care voiau să-şi apere şi să-şi impună modul de viaţă, Germania vestică a beneficiat din plin de înfruntarea vechilor parteneri ai victoriei. Asupra ei

au curs vagoane de aur, cum curseseră bombele înainte. La acest ajutor datorit circumstanţelor adăugându-se şi fanatica putere de organizare şi muncă a poporului, şi o ambiţie deznădăjduită, şi chiar, cum voi spune mai târziu, o căinţă adâncă, în câţiva ani nivelul ei de trai, pornind de la mizerie şi pedeapsă, a ajuns să-l întreacă pe al învingătorilor.

Nouăzeci la sută din instalaţiile portului au fost distruse.

Toate s-au refăcut, războiul n-a mai lăsat nicio amintire.

Am fost pretutindeni, cu şalupa, cum mai fusesem odată când se blocase cafeaua, care este o obişnuinţă naţională. Într-un singur loc, pe un chei părăsit, am văzut o lucrare de beton, prăbuşită. Dacă rămăsese aşa, însemna că nu mai avea nicio trebuinţă; poate că fusese o cazemată. Iar în oraş, la chioşcuri, în baruri, la toate colţurile de stradă cafeaua curgea gârlă, mai multă decât în cea mai fericită vreme de pace, cum probabil nu cursese niciodată, şi nimeni nici nu o visase.

Cred că în două zile am ajuns să văd tot ce aveam nevoie, căci nu voiam să ştiu altceva decât ce însemnase războiul pentru Hamburg, care împreună cu Berlinul erau pentru mine locuri de referinţă, fiind oraşele cele mai mari şi cele mai crunt lovite.

Am mers cu planul în mână, dar fără un plan în minte, de aceea am făcut drumuri inutile, mi-am cules impresiile cam alandala şi am obosit repede. Dar nu cred că am rămas ctx o lipsă, am adunat mai multe decât aveam nevoie.

În prima zi, puţin înainte de amiază, m-am simţit fără vlagă, m-am întins pe iarbă, la soare, într-un parc cu pajişti, ca la

Londra şi m-a prins somnul. Înainte de a adormi am văzut un poliţist trecând pe lângă mine, cercetându-mă cu

atenţie;

credeam că o să-mi ceară socoteală, deşi mai erau şi alţi oameni pe iarbă. Nu mi-a spus nimic, ci s-a dus înainte. Am dormit binişor şi pe negândite, până ce m-a cuprins o răcoare. Umbra unei statui masive, un om trufaş cu privirea prădalnică s-a abătut peste mine şi abia atunci, privind-o mai bine, l-am descoperit de Bismarck.

Din istoria secolului celălalt, Bismarck este readus în viaţa

Germaniei de astăzi; poate ca un simbol al reînvierii. I-am văzut statuia şi la Kiel, şi la Lübeck. Iar cea de la Hamburg părea nouă. Însă mie cancelarul Germaniei mi-a inspirat totdeauna teamă, şi prin politică, şi ca fire, şi chiar ca înfăţişare.

Nu pot eu să dărâm miturile unei naţiuni încercate în două războaie nefericite, dar mi-ar fi plăcut să fie acolo statuia lui

Goethe, sau ale lui Schiller, Kant, Schopenhauer, Beethoven şi altele. Oare Bismarck a dat Germaniei mai mult decât oricare dintre aceştia? Căci ei nu sunt emanaţia lui, ci lor, nu cancelarului, li se datorează existenţa Germaniei, şi forţa ei de-a renaşte din cea mai arsă cenuşă.

În acelaşi parc am văzut un monument care mi-a amintit un al treilea război, scăpat din vedere. Reprezenta un soldat rănit, căzut împreună cu calul, şi o femeie, desigur Patria duioasă şi bună se apleca să-l aline. Era închinat celor căzuţi la 1870, pe pământul Franţei. Bine, dar cine voise? Putea

Germania, aplecată cu durere la capul rănitului să fie socotită o victimă?

În altă parte a oraşului, pe un canal, în flancul primăriei, un obelisc de piatră, într-un stil destul de modern ca să mă deruteze în privinţa timpului când se ridicase acolo, comemora pe cei patruzeci de mii de hamburghezi morţi pe câmpul de luptă din 1914 până în

1918. În 1943 au murit tot atâţia, dar numai în zece zile! N-am văzut niciun monument, închinat morţilor din ultimul război; poate că o exista undeva, poate o să se facă.

Mişcarea în oraş era mai domoală decât mă aşteptasem, circulaţia maşinilor moderată, se găseau chiar şi locuri de parcaj, dar tot nu regretam că rămăsesem la Ahrensburg şi mă gândeam cu plăcere să mă duc seara acolo, ca oamenii care vin de la muncă. Pe la trei după amiază în oraş aproape că nu se mai simţea mişcare, poate fiindcă era sâmbătă. Las la o parte portul şi cartierul Altona, loc de pierzanie, unde forfota nu încetează nici noaptea, ba dimpotrivă. Fiind prea obosit, pentru ele, mi-am petrecut timpul până seara în locuri mai liniştite. Există nu departe de centrul cu clădiri severe şi impunătoare, un lac lung de câţiva kilometri, mărginit de parcuri şi cartiere rezidenţiale.

L-am înconjurat de la stânga la dreapta, după ce m-am întrebat dacă n-au să mă lase picioarele la jumătatea drumului.

Mersesem mult dimineaţa, mult zilele trecute, mersesem mult de la plecare şi visam tot mai des să stau odată în pat fără să măsor timpul, să opresc ceasul şi mersul lumii, să fie o nemişcare universală, ca să nu ajungă până la mine niciun zvon şi nicio trepidaţie.

Drumul în jurul lacului se arăta mai lung decât mi se păruse, aş fi vrut să mă întorc dar mi-era ruşine de mine. În prima parte am văzut într-adevăr reşedinţe impunătoare, le-am privit cu timiditate şi n-am îndrăznit să mă apropii, deşi multe nu aveau împrejmuire. Erau locuinţe de ambasadă, cu peroane, cu catarge pentru steaguri, cu jaluzele misterioase, iar peste ele veghea tăcerea şi nemişcarea. Tot pe acolo locuiau probabil marii industriaşi, bancherii, oamenii puternici care mă mir că lăsau lumea să treacă prin faţă. Pe malul celălalt, mai aproape de mişcarea oraşului, construcţiile pierdeau din

grandoare, din palate deveneau vile şi apoi vilişoare, iar printre ele răsăreau mici localuri, restaurante, cafenele şi baruri.

Am văzut şi-o moschee, cu faţa la apă. Un anunţ pus la poartă, bătut la maşină, se adresa credincioşilor: „În Namen

Allahs…” Ce-o fi zicând Alah de invocarea lui în limba germană? Şi ce caută Islamul tocmai în nord-vestul Germaniei, la Hamburg, unde iernile sunt cam aspre? M-am mirat ce de tipuri arabe am întâlnit pe stradă. Erau şi negri. În parcul cu statuia lui Bismarck unul dormea cu capul în poala unei nemţoaice; s-a dus naibii puritatea ariană!

De mult vreau să spun ceva despre automatizare, şi nu ştiu de ce amân întruna; poate ca să se strângă mai multe. Despre pompele de benzină am apucat să povestesc; m-a luat gura pe dinainte. La fel despre staţiile de spălat maşinile. Acum toate dau năvală peste mine, şi de când cu copilul de la closetul public, care a pus vârf celorlalte, nu îmi îngădui nicio amânare. Era acolo, pe malul lacului, nu departe de moscheea islamică, un closet de marmoră şi faianţă. Un băiat, împins de o nevoie urgentă, a dat fuga înăuntru şi a vrut să deschidă uşa unei cabine. Cabina însă era închisă cu o clanţă automată, care nu se deschidea decât dacă puneai o monedă metalică. Bietul copil nu prevăzuse, a smucit clanţa, pe urmă a început să se scotocească prin buzunare, le-a întors pe dos, încurcându-se, cuprins de o panică tot mai febrilă, până ce s-a întâmplat în el o declanşare, o destindere şi atunci a început să plângă deznădăjduit, lovit de o nenorocire penibilă.

Bagi un ban într-o cutie, apeşi pe un buton şi iese un pliculeţ cu mărci poştale. Sau tichete de autobuz, de tramvai, de metrou. Pui suma cerută, mişti un cursor, pe un cadran gradat în kilometri, apeşi butonul, maşina

zumzăie şi-ţi eliberează un bilet de tren, pe distanţa aleasă. De cântare şi distribuitoare de ţigări, de dulciuri, de bere, nici nu mai vorbesc, sunt prea vechi şi prea cunoscute. Şi nici de ascensoare, care nu pornesc până ce n-ai pus o monedă. Peste tot, în locul omului găseşti o maşină; nu mai ai cu cine să schimbi o vorbă. N-aş aminti nici telefoanele, cu fisele lor cunoscute de multă vreme, dacă n-ar fi ajuns la o extindere intercontinentală. Nu-i nicio minune că ieri, la

Lübeck, m-am dus în gară, am băgat câteva mărci într-un aparat telefonic, mi-a venit tonul, am făcut prefixul şi numărul, şi-am vorbit cu Will, la Wilhelmshaven, ca să aflu că mă aşteaptă, nu-i nevoie să mai întârzii prin alte oraşe. Dar ca de la un aparat de pe stradă, la îndemâna oricui, să poţi vorbi în

America, mi se pare ceva de ştiinţă-ficţiune. Şi parcă fu ieri când Columb descoperi continentul!

Nişte oameni cu învăţătură şi imaginaţie şi-au frământat mintea, au făcut schiţe, apoi planuri, au construit prototipuri, în laboratoare, le-au încercat, uneori au ajuns la eşecuri, şi-au revizuit gândirea, au luat totul de la capăt şi într-un târziu au izbutit ceea ce voiseră, să dea lumii o înlesnire, o maşină automată, care să uşureze viaţa. Sunt cu miile aceste invenţii, cele amintite mai sus rămân abia nişte glume. Aceşti oameni au o minte fertilă şi neliniştită, după izbândă nu se culcă pe o ureche, ci încep să mediteze la altă invenţie, studiază tomuri tehnice, culeg informaţii, se consultă cu alţii şi poate nu dorm noaptea, chinuiţi de o problemă nerezolvată. Dar ei trebuie să-şi facă timp ca să citească şi altă carte, să meargă la teatru, la concerte, la expoziţii, să asculte conferinţe despre gândirea umană, şi mai ales să călătorească spre a-şi lărgi imaginea lumii; fără toate acestea imaginaţia li s-ar slei şi peste năzuinţele lor ar cădea întunericul. Multe se vor automatiza pe faţa pământului, numai o maşină n-o va

putea concepe nimeni, una care să satisfacă dintr-odată toate nevoile viitoare ale omenirii. În lipsa ei, cineva va trebui să gândească şi să născocească încontinuu.

Dar ce fac între timp oamenii eliberaţi de blestemul biblic, dacă nu mai e nevoie să le năduşească fruntea? Probabil acum se apleacă şi ei peste carte, merg la teatru, la concerte, la expoziţii. Cu siguranţă sunt şi din cei care se îmbată, trândăvesc, fac degeaba umbră pământului. Iar unii poate îi pizmuiesc pe cei care au născocit maşinile automate şi visează să-i pună la muncă, să vadă şi ei cum se câştigă pâinea cu sudoarea frunţii.

Pe lacul de la Hamburg am văzut prima dată sportul nou numit windsurf, ajuns astăzi la o răspândire bunişoară. El are la origine o deprindere a băştinaşilor din insulele Oceaniei, întâlnită de mine prima oară la Jack London, în jurnalul lui de călătorie peste Pacific. Acei oameni, de o îndemânare acrobatică, izbutesc să plutească în picioare pe apă, folosindu-se de o simplă planşă, o scândură cioplită dintr-un lemn tare, de dimensiuni bine chibzuite, rotunjită la capete. Cu acest instrument primitiv şi folosindu-se de mişcarea oceanului, ei aproape că nu mai plutesc ci zboară pe apă, trec peste brizanţi, îngropându-se în spumă, coboară povârnişurile adânci create de valuri, ajungând la viteze fantastice, din care pierd prea puţin ca să urce la creste, şi aşa îşi continuă alunecarea vertiginoasă, până ce eşuează pe plajă.

Această practică numită surf, scriu cum se pronunţă fiindcă nu cunosc originea cuvântului transmis de Jack London, pare-se nu s-a extins până pe coastele Europei, unde valurile mării nu au nici aceeaşi mişcare, nici aceeaşi amploare ca în Pacific. A venit numai planşa, perfecţionată şi industrializată şi i s-a adăugat o velă, pusă pe o *vergă*, un catarg subţire pe care sportivul o ţine în mâini, într-o anumită poziţie faţă de direcţia vântului. Acesta este windsurful. De curând a apărut şi pe marea noastră, adus,

mi se pare, de un club sportiv din Polonia.

Atunci când l-am văzut prima oară, la Hamburg, m-am oprit pe mal, şi am privit fără să pot înţelege dintr-odată; iar când am înţeles, n-am putut crede. Nu erau decât doi tineri, care se exersau cu stângăcie, dar fără să se descurajeze; se vedea că nu aveau o practică prea veche, cădeau, scăpau vela din mână, se ridicau anevoie, ezitau în lupta lor cu vântul, până ce, în sfârşit, izbuteau să-l prindă într-o poziţie bună, şi atunci urma victoria, o lungă linie dreaptă pe care o urmăream cu respiraţia oprită, simţind eu însumi încordarea jocului şi trăindu-l cu satisfacţie.

E un sport greu, mi-am dat seama când au venit mai aproape şi am văzut cum le vibrau muşchii sub piele, din umeri până la glezne. Dar poziţia impusă de înfruntarea cu vântul, căci este o înfruntare şi o luptă în adevăratul înţeles al cuvântului, dădea trupurilor omeneşti, tinere, o plastică olimpică, de zeităţi marine.

După ce am făcut înconjurul portului cu şalupa, am revenit pe cheiuri şi am umblat pretutindeni unde se putea merge cu piciorul. Apa era verde, vâscoasă şi îmi stârnea repulsia, când o auzeam clipocind, spălând în continuu pereţii de cărămidă ai antrepozitelor. Erau clădiri masive, cam sinistre, tăcute, cu temelia în apă, care desigur pătrundea în subsoluri unde îşi dospea miasmele. Nu mă împăca deloc gândul bogăţiilor care probabil zăceau în magaziile de deasupra.

Dacă am vorbit de forfota portului, m-am referit la locurile năpădite de turişti, de unde pleacă şalupele, vaporaşele, vapoarele de excursie şi de croazieră şi rarele pacheboturi transatlantice. În portul de mărfuri se vedeau prea puţini oameni pe cheiuri, asemeni pe punţile cargoboturilor. Mecanizarea şi automatizarea au făcut să scadă echipajele şi să dispară hamalii de pe cheiuri. În locul lor au apărut mecanici, şi gâfâitul omenesc de altă

dată, înjurăturile, blestemele, au fost înlocuite de huruitul motorului. Cerul abia se mai vede sub pădurea deasă de macarale. Şi iarăşi mă întreb, unde este şi ce învârteşte mulţimea pe care au eliberat-o maşinile?

Fiindcă nu prea mai aveam ce face, m-am plimbat în sus pe

Elba, până la marginea oraşului, unde autostrada trece pe malul celălalt printr-un tunel săpat pe sub apă. Nu văd prima oară locuri unde oamenii nu mai au loc să circule pe suprafaţa pământului; metroul este un vechi exemplu. Dar aici n-am prea înţeles nevoia, era destul loc pe deasupra şi încă un pod, pe lângă cel care există, chiar dacă ar fi costat mai mult, ceea ce nu este sigur, ar fi creat încă o frumuseţe. Largul peisaj al fluviului, privit de pe falezele înalte, avea o desfăşurare grandioasă, care însă mi se părea goală şi rece. Nu-i o idee fixă, dar sunt sigur că un pod suspendat în locul acela, ar fi îmbogăţit şi ar fi încălzit priveliştea, aşa cum, la câteva sute de metri în urmă făcea podul pe unde aveam să trec a doua zi dimineaţa.

La întoarcere m-am oprit un ceas în Alton a, cartier de petreceri, cu o faimă veche. Până acolo am mers mult pe străzi largi, curate şi liniştite, cu case oneste locuite de lume cuviincioasă, ca într-un orăşel de provincie. Altona s-a vestit sub un aspect cam aristocratic, care nu-i caracterul ei de bază, un avanpost înşelător, o casă cu pereţii mov, care o făceau să semene cu un boschet de liliac în plină eflorescenţă. O fereastră deschisă lăsa să se vadă perdelele gri şi draperiile negre; în cadrul ei stătea de veghe, pe un jilţ cu spătarul înalt, de catifea neagră, o doamnă în doliu, cu părul blond platinat, strâns într-un coc sobru. Singura lumină în acest tablou mortuar, nu lipsit de nobleţe, era o floare albă pe care doamna o ţinea în mână cu o graţie tristă. În spatele ei mi-aş fi închipuit catafalcul, rudele îndurerate şi canonicul citind rugăciuni în şoaptă,

dacă n-aş fi văzut-o pe doamna zâmbind discret şi făcând cu ochiul. Cui s-ar fi oprit, i-ar fi aruncat floarea.

Când am ajuns în inima cartierului, o stradă largă plină de lume, cu clădiri nu prea înalte, hoteluri, cinematografe, restaurante, n-am găsit acolo nimic care să mă sperie. Nu erau prăvălii cu obiecte pornografice, cum abundă la Amsterdam, nici filme sexi, şi n-am văzut nici femei la pândă, prin ganguri. Poate viaţa adevărată a cartierului începea la miezul nopţii.

Am mâncat într-un restaurant gol, unde servea o fată cu faţa roşie şi cu picioarele groase, sugrumate de ciorapi albi până deasupra pulpei. Mi-a propus un rasol de vacă, am acceptat socotind că o să fie o mâncare serioasă şi mi-a adus un ciolan întreg care ieşea peste marginea farfuriei. Fusese o vacă zdravănă. Dar pot să jur că picioarele fetei erau mai groase.

Ultima seară la Ahrensburg mi-am petrecut-o plimbându-mă pe strada principală, ca să reperez ieşirea spre autostradă.

Burgul, fără nicio urmă a războiului, reconstruit probabil în marea lui parte, fiindcă şi aici s-au întins covoare de bombe, de n-a mai rămas piatră pe piatră, mi s-a părut prosper, în schimb cred că lumea era mai degrabă reţinută. Rănile sufletului omenesc se vindecă mai greu decât ale pământului;

fiecare om aici avea pe cineva mort de pe urma războiului, mulţi ai lui cunoscuseră suferinţa, dacă nu suferise el însuşi.

Astăzi, reflectând la Hamburg, apoi la Berlin şi la tot ce mi-au văzut ochii în partea aceea a lumii, a trebuit să convin că dacă nemţii şi-au dus ţara la distrugere, s-au priceput şi s-o reconstruiască, repede şi poate mai bine.

Trecerea peste Hamburg n-a fost uşoară, era în mine teama să nu intru greşit pe autostradă şi să mă încurc la macazuri, în lipsa unei hărţi clare. Totuşi, aceste şosele

ingenioase unde niciodată o maşină nu poate să se încrucişeze cu alta, ci se merge ca pe calea ferată, de aceea schimbătoarelor de direcţie le-am spus macazuri, rămâne o fascinaţie, ca o călătorie pe

Calea Lactee. Odată ce-am lăsat oraşul în urmă şi am găsit ieşirea spre Bremen, nu mi-a mai rămas decât să apăs pe acceleraţie. Mă gândeam că peste câteva ceasuri am să fiu între prieteni, şi acolo am să-mi acord o odihnă de şase zile, ceea ce aproape nu mai înţelegeam ce înseamnă. Dar deşi toate mi se păreau bune, deşi ziua era strălucitoare, şoseaua captivantă, nu ştiu de ce îmi simţeam sufletul greu şi-mi era dor de altceva.

Am ocolit Bremen şi după cincizeci de kilometri, la Oldenburg am luat-o încă o dată spre nord, fără însă ca de data aceasta să mai simt oprimarea cunoscută în Iutlanda, când mergeam spre Capul Skagen, împotriva tuturor instinctelor mele geografice. Acum ştiam că era ultima oară când mă îndepărtam de mine însumi. Peste alţi cincizeci de kilometri am ajuns într-un sat mare, cu peste o sută de mii de locuitori, mândru port de război altă dată, numit Wilhelmshaven, în amintirea împăraţilor uitaţi astăzi.

Un benzinar m-a îndrumat la adresă, era mai simplu decât în orice locuri necunoscute am fost vreodată, am mers pe uliţa principală, drept înainte, numărând uliţele secundare, până ce am ajuns în Mozartstrasse. Casele erau acoperite de arbori, şi ca dovadă că mă aflam nu într-un parc sătesc, ci într-o adevărată pădure, în fiecare dimineaţă la răsăritul soarelui o veveriţă îmi intra pe fereastră, privindu-mă curioasă. Neavând alune, îi puneam stixuri pe pervaz şi mă trezea ronţăitul ei vrednic.

Când am ajuns, mi-a deschis micul Karsten…

Şapte zile mai târziu eram la Frânecker, o mică localitate din nordul Olandei, unde am rămas noaptea. Acolo abia am redeschis caietul de drum, şi fără să-l

completez, căci nu mai scrisesem nimic în el de la Hamburg, mi-am pus amintirile în ordine, alegându-le pe cele care socoteam că ar fi trebuit să ocupe paginile albe. La Wilhelmshaven nu mi-a rămas nicio clipă de repaus, am picat între oameni care s-au dat în vânt să-mi facă viaţa plăcută, n-am ajuns bine că m-au şi luat în primire; am avut, cum se zice, o agendă bogată.

Îl las la o parte pe Will, care în prima zi a mai fost ocupat să-şi pună treburile în ordine ca să-şi poată lua un concediu, de presupus că în cinstea venirii mele. M-a întâmpinat soţia lui.

Gitta, o femeie tânără, nefăţarnică dar nici frivolă, care, într-o societate foarte reticentă în ceea ce priveşte dreptul şi datoria la procreere, nu s-a dat în lături să aducă pe lume trei copii şi să-i crească, lipsindu-se de bucurii legitime. Dacă adesea existenţa este o povară, o asemenea mamă trăieşte trei existenţe deodată, şi ele trebuie să încapă în propriul ei timp de viaţă, comprimând-o şi dându-i o densitate triplă. Am înţeles respectul

Gittei pentru maternitate printr-o vorbă a ei care nouă, celor prezenţi ni s-a părut o glumă puţin deşucheată, când de fapt era o reflecţie serioasă. Aflându-ne odată la un han din Bucovina, ni s-au adus pe un taler de lemn felurite cărnuri fripte, printre ele acea parte animalică socotită o mâncare cu totul aleasă, şi care este, la toate regnurile, însemnul virilităţii. Abia când am terminat masa i s-a spus Gittei prin ce experienţă trecuse.

Iar ea, după un moment de surpriză, a răspuns fără să-şi ascundă emoţia: „Aş fi mâncat cu mai multă reculegere dacă ştiam dinainte”.

Din agenda acelor zile extrag necronologic şi la îngrămădeală, întâi întâlnirea cu domnul Eickmeier, pe care îl cunoşteam din România, unde a venit în mai multe rânduri, interesat de prefacerile noastre sociale. Când un om vrea să fie amabil cu un oaspete, îi arată în primul rând

ceea ce ţine el în mai multă simpatie. Nu ajunsesem bine când am aflat că domnul Eickmeier mă pofteşte la o plimbare cu avionul. Ştiam că îi place să piloteze, că într-un timp avusese chiar în proprietate im mic avion de turism, cum mi-am dorit şi eu în tinereţe, când de visat visam şi aveam mari speranţe, dar satisfacţii mult prea puţine.

Gitta cu Karsten m-au dus la aeroport îndată după-amiază.

Avionul aparţinea acum unui club sportiv, al cărui suflet cred că este tocmai domnul Eickmeier. L-am găsit pe pista de decolare, om de cincizeci de ani presupun, robust, cu alură sportivă „se înţelege de la sine, tot atât de cordial cum îl ţineam minte.

— Unde vrei să mergem? m-a întrebat, pe când mecanicii porneau motorul.

— La insula Helgoland! i-am răspuns cu premeditare.

Nu ştiu ce-mi evoca numele acesta, poate o legendă uitată, oricum, îmi plăcea cum sună şi făcusem din el, de multă vreme, ţinta, abandonată, din nefericire, a unei croaziere în Marea Nordului. Zborul putea să fie o compensaţie, cum fusese şi altă dată, la insulele Canare, unde am ajuns cu avionul, în două ceasuri, după ce trei luni şi jumătate le dădusem târcoale cu un vapor de pescuit, fără să le văd măcar ţărmurile.

— Ştii să înoţi? m-a întrebat domnul Eickmeier.

Motorul tocmai pornise şi n-avea un mers din cele mai promiţătoare, iar avionul, cam demodat, nu inspira multă încredere. Sau poate era numai o impresie, datorită întrebării.

Nu m-am speriat pentru atâta, am zburat pe avioane cu adevărat primejdioase, şi dacă am scăpat teafăr înseamnă că am avut noroc, fiindcă altminteri se prăbuşeau multe. N-am să spun că şi de astă dată m-a însoţit norocul, era un avion făcut să nu cadă deşi avea un

zbor cam aspru, care m-a ţinut încordat în primele minute.

Insula Helgoland nu-i decât o curea de pământ cărămiziu, pe care oamenii s-au străduit să-l facă ospitalier, ca să fie un punct de atracţie. Am întâlnit un vapor întorcându-se de acolo cu sute de turişti, şi sunt sigur că niciunul n-<avea altă mulţumire decât că putuse să cumpere lucruri mai ieftine decât pe continent, fiind scutite de taxe vamale. Mai de folos mi-a fost că la întoarcere am zburat pe deasupra oraşului şi de sus am văzut mai bine că Wilhelmshaven este într-adevăr un sat mare, năpădit de păduri transformate în parcuri. În afară de coşurile fabricilor nimic nu se ridică deasupra copacilor. Când mai târziu am mers pe jos am văzut şi case mai înalte, cu trei şi poate cu patru etaje; nici ele însă nu izbuteau să dea locului apăsătoarele caractere urbane. Singură primăria avea un turn prismatic, cu vreo şase etaje, care cred că nu voia să fie o compensaţie, ci doar un semn de autoritate.

Când l-am întâlnit prima oară, acum mai bine de zece ani, venit în concediu la marea noastră, domnul Eickmeier era directorul primăriei din Wilhelmshaven, dar nu ştiu dacă el stăruise să se facă turnul. Ceea ce îmi amintesc bine, de la prieteni comuni, este că se interesase dacă în vacanţa sa pe malul Mării Negre va avea posibilitatea să joace tenis. Iată un motiv pentru care l-am privit cu interes şi cu simpatie, deşi eu, unul, n-am practicat niciodată tenisul. După un deceniu, el continuă să fie directorul primăriei, ceea ce, pentru cine înţelege funcţia aceasta, îl face, dacă nu mai important decât primarul, cel puţin mai folositor şi pe durată mai lungă. Nu mi-a spus nimeni cu claritate, dar presimt că prosperitatea oraşului se datorează mult domnului Eickmeier.

Când eram în şcoala primară în cel mai bogat din oraşele

României pe vremea aceea, institutorul nostru, poate

fiindcă făcea şi puţină politică, sau din admiraţie sinceră, nu pierdea niciun prilej să ne vorbească de meritele primarului, iniţiindu-ne prematur dar nu fără folos în treburile publice. Oraşul n-ar fi devenit atât de bogat că i s-a dus vestea, dacă primarul n-ar fi avut ideea isteaţă să-i mărească perimetrul administrativ, incluzând în raza lui rafinăriile de petrol, prospere şi numeroase şi supunându-le la impozite comunale care, date fiind cifrele de afaceri ajungeau la sume de ordinul milioanelor. În ceea ce mă priveşte, n-am avut cum să mă bucur de bogăţia aceasta, şi nici n-am văzut-o; dintr-un impunător palat al Justiţiei, s-au turnat în copilăria mea numai temeliile, şi aşa au rămas, cu subsoluri năpădite de şobolani şi de vagabonzi, până târziu după ce plecasem de acolo; iar strada pe unde se ieşea spre Câmpina, singurul loc de trecere pentru automobile, căci nu exista şoseaua de centură, era groaznic de prost pavată şi m-am chinuit rău cu ea cu însumi, până după războiul al doilea. Institutorul însă nu contenea cu laudele şi-l ridica pe primar în slavă, deşi nu-l răsplătea nimeni, iar prosperitatea lui personală nu putea fi dovedită decât printr-un singur costum de haine, lustruit în coate.

Încep prin a spune că la Wilhelmshaven n-am văzut pe nimeni cu coatele lustruite, nici măcar pe cel mai vechi prieten din câţi am acolo, căruia treburile nu-i merg prea bine. El are nenorocul să fie arhitect, într-un moment când construcţiile sunt în descreştere sau au ajuns chiar să stagneze; nu-i de mirare, în anii trecuţi s-au clădit atâtea case că pot să ajungă pentru tot secolul. Şi acolo încă, poate datorită înţelepciunii domnului

Eickmeier, lucrurile nu s-au făcut cu nechibzuinţa care a generat o boală a ultimelor decenii.

Acum un număr de ani, când am fost prima oară la Bruxelles, m-au înspăimântat şi mi-au dat o stare depresivă imobilele aflate în construcţie pretutindeni în centrul oraşului; ceva mi se părea nefiresc, depăşea o anumită

măsură, totul în lume are un ritm de creştere, şi când este depăşit încep trepidaţiile.

Aşa era Bruxelles la data aceea, trepida nemaiputând să-şi suporte temeliile şi etajele. Când am revenit, trei ani mai târziu, totul se terminase, nu se mai construia nimic, imobilele erau gata, unul mai ambiţios decât altul, palate pentru marea industrie şi finanţă. Dar pe una singură din magistralele oraşului, monumentala Avenue Louise, pe faţadele finisate am văzut zeci de placarde care anunţau în van ce spaţii erau de închiriat înăuntru, birouri de sute şi mii de metri pătraţi, de cel mai înalt standing, cum putea să se vadă şi de afară. Pe o stradă vecină, în faţa casei unde am stat câteva zile, scheletul de beton al unui viitor palat comercial era lăsat în părăsire, antreprenorul se zbătea, fără mari sorţi de izbândă, să obţină autorizaţia de la primărie ca în loc de birouri să facă apartamente de locuit, care încă se mai caută.

Ca şi oraşul copilăriei mele, Wilhelmshaven îşi datoreşte prosperitatea petrolului. Porturi şi rafinării sunt în construcţie, incluse în perimetrul oraşului, printr-o manevră dibace, de care cred eu că nu este deloc străin domnul Eickmeier. Aşa că îi recunosc dreptul şi să joace tenis, şi să-şi piloteze avionul. Să nu-mi vină a crede: în timp ce zburam spre insula Helgoland şi ne legănam aripile în rasul valurilor spre a saluta câte un vapor cu turişti înghesuiţi la balustrade, însoţitorul meu m-a anunţat că peste două zile pleca în concediu, şi nu în altă parte decât la Capul Nord, şi nu cu alt mijloc de drum, decât cu avionul.

Acelaşi cu care zburam acum, nu prea confortabil, sau cu unul asemeni. Se asociase cu un prieten, poate ca să-şi ţină de urât, poate ca să iasă mai ieftin, căci oricât ar fi el de director al primăriei, şi oricât l-ar cinsti lumea, nu are alte venituri decât salariul.

— Dar de ce cu avionul? l-am întrebat, cu un ton de

dezaprobare. Nu-i prea repede?

Mi-a răspuns că îi place să zboare şi atunci mi-am dat seama că obiecţia mea era o făţărnicie, fiindcă şi mie mi-ar fi plăcut să trec cu avionul peste fiorduri, doar aşa le-aş fi văzut bine, ca pe hartă, mi-ar fi plăcut să cobor sub promontoriul cu obeliscul, până aproape de valuri, şi miezul nopţii să mă prindă în aer, cu elicea în soare. Să nu te doară sufletul?

La ieşirea de pe aeroport aştepta o limuzină, decât că era roşie, nu neagră, un „Opel-Diplomat” cu motorul de cinci litri.

Domnul Eickmeier m-a poftit la volan şi mi-a dat cheile. Oricât de mult mi-ar plăcea să conduc şi să fac comparaţii, mă feresc să pun mâna pe maşina altuia, de teamă să nu-i produc o pagubă imprevizibilă şi fără să am vreo vină; să mă tamponeze cineva, de pildă. Oricât de generos ar fi proprietarul şi cu oricâtă eleganţă s-ar purta după aceea, n-aş putea să mă iert şi nu m-aş consola cu uşurinţă. Am socotit totuşi că a traversa acest sat mare numit Wilhelmshaven, cu circulaţie potolită, cu mai-marele primăriei lângă mine şi cu o maşină în faţa căreia se deschideau toate semafoarele şi toată lumea se dădea la o parte era o glumă pe lângă zborul la Helgoland, aşa că am acceptat invitaţia. Un motor de cinci litri era o ispită de altfel, nu mai avusesem de a face cu altul, voiam să văd ce este în stare, însă nu pot să spun că după experienţă maşina mea mi s-a părut mai nevolnică, şi când m-am întors la ea nu eram umiliţi niciunul, nici altui.

Să ne fi luat la întrecere, mai ales pe şoselele de munte, cu numeroase viraje, nu ne-am fi făcut de ruşine.

A doua zi da, am cunoscut o maşină pe lângă care trebuia să ne socotim rude sărace. Will a vrut ca prietenul său, domnul

Reih, care am auzit că ar fi omul cel mai bogat din partea locului, să-mi facă o demonstraţie cu ultima lui

achiziţie, un Porsche

Turbo, nu prea la îndemâna oricui; nu ştiu dacă în drumurile mele după aceea am văzut mai mult decât două. Nu mă laud că proprietarul mi-ar fi acordat aceeaşi încredere ca domnul

Eickmeier, dar nici n-am râvnit să pun mâna pe această maşină, mult prea distanţată de năzuinţele mele, şi m-am mulţumit să fiu martor, din curiozitate. Cei două sute cincizeci de kilometri pe oră, atinşi repede şi fără să se simtă efortul motorului nu m-au impresionat cum s-ar crede, deşi era o viteză mai mare decât a multor aeroplane, cel de ieri bunăoară. Asemenea viteze încetează să fie utile, este de ajuns să mă gândesc câte zeci de kilometri am mers spre Oldenburg, pe o autostradă nu prea umblată, abia deschisă şi încă necunoscută, până să găsim o zonă lipsită de riscuri. În privinţa aceasta n-am putut decât să admir răbdarea şi prudenţa domnului Reih; mi-e teamă că în locul lui n-aş fi fost la fel de chibzuit, şi dacă-i aşa, mai bine lipsă! Ca să nu renunţ nici acum la o comparaţie, cred că dacă m-aş fi întors la maşina mea şi ne-am fi luat la întrecere pe şosele aglomerate, Porsche Turbo nu m-ar fi lăsat prea mult în urmă. Recunosc în schimb că mi-au plăcut acceleraţiile;

nu vreau să folosesc cuvinte gongorice, n-am să spun nici măcar că demarajele m-au uluit, fiindcă erau presupuse şi mi le imaginasem cu mult înainte. În viteza a doua, la un impuls energic senzaţia de înfundare în scaun se transformă într-o brutalitate care ar deveni dureroasă, dacă n-ar fi însoţită de o satisfacţie demonică. Îmi închipui că la decolarea navelor cosmice acceleraţia nu este mai puternică.

Regăsindu-mi maşina în faţa casei, n-am socotit-o nici acum mai puţin decât o ştiu că este, şi am convenit din nou că n-aveam de ce să fim umiliţi niciunul nici altul. Numai că trebuia spălată, merita atâta osteneală, ceea ce am şi

făcut zilele următoare, la o staţie automată, nici nu-i de conceput că s-ar putea şi altfel, mâna omenească e mult prea scumpă şi chiar dacă ai da preţul, nimeni nu mai acceptă o astfel de muncă; mi-e teamă că lumea prea se răsfaţă. Am intrat pe o bandă care mi-a prins roata stingă din faţă şi, cu volanul liber, m-a condus prin tunelul cu perii, duşuri şi uscătoare, de unde am ieşit în două minute.

Cu murdăria de pe drum mă obişnuisem, chiar dacă nu era lăudabil; nu puteam suferi însă isprava maşinii automate cum nu pot suferi nimic ce nu-i dus până la capăt, de-aceea, în faţa casei, m-am chinuit un ceas să spăl cât de cât ceea ce se mozolise în două minute, fără să apreciez cât putea să coste mâna mea de lucru. Şi cu această ultimă remarcă nu voi mai spune nimic despre; maşină; de pe acum mi se reproşează că i-am închinat prea multe pagini şi în prea dese ocazii. Le voi scurta şi le voi rări, însă cu strângere de inimă. Cine nu m-a înţeles de la început, n-o să mă înţeleagă nici după ce voi da explicaţii. Dar este imposibil să-mi ascund sentimentele pentru un tovarăş de drum care m-a urmat atât de departe şi cu atâta credinţă. Spre a fi o încheiere, am să adaug numai că mi-am sfârşit drumul cu bine, în clipa când contorul de pe tablou arăta o sută de mii de kilometri.

e

Poate fiindcă Wilhelmshaven e ca un sat mare, deşi are o existenţă citadină, oamenii se cunosc între ei, îşi ştiu sau îşi bănuiesc puterile şi cultivă aparenţele. L-am întrebat pe domnul

Eickmeier de ce pe maşina sa lipseau obişnuitele cifre care arată puterea sau capacitatea motorului. Mi-a răspuns că este o obişnuinţă, şi într-adevăr pe urmă am văzut multe maşini în aceeaşi situaţie, din cele care sub o caroserie comună ascund motoare de capacităţi diferite, ca proprietarul să nu-şi dezvăluie cu uşurinţă standingul de viaţă. Când un om îşi face o casă nouă, chiar dacă dispune

de toţi banii, e bine să se împrumute la bancă.

Veniturile se camuflează pe cât cu putinţă; bunăstarea trebuie să rămână subînţeleasă. Apărându-se de rigorile fiscului nimeni nu va merge până acolo încât să renunţe la treapta pe care doreşte s-o aibă în societate. Oamenii de-o anumită condiţie îşi construiesc vile, luându-se la întrecere, pe tăcute dar angajându-şi toată ambiţia; treapta câştigătoare este piscina. Din prietenii lui Will care au fost puţin şi prietenii mei cât am rămas acolo, unul singur, avocat de meserie, locuieşte într-un apartament de bloc, însă de proporţii princiare, deşi omul n-are pe altcineva în casă decât o soţie; toate obiectele din jur, începând cu fotoliile, dovedeau buna lui stare. Will de asemeni locuia atunci într-un bloc, mai vechi, cu trei etaje, fără ascensor, în schimb cu odăi imense, cum se făceau pe vremuri, cu dependinţe largi, un apartament unde ai fi putut să mergi călare, dacă s-ar fi găsit un cal să urce pe scară. Acolo m-a şi găzduit, în sigura cameră mai mică, pe care mi-am ales-o fiindcă era mai izolată şi nu avea fereastra la stradă, ci în parcul de unde venea veveriţa în toate dimineţile. Prietenul meu însă nu avea ambiţii mai mici decât alţii ca el, cu atât mai mult cu cât fiind medic, cu clientelă, casa trebuia să fie de nivelul profesiunii. Ştiam de mult că îşi cumpărase un teren cu o sumă pentru noi fabuloasă, într-un cartier rezidenţial, deşi tot oraşul poate fi socotit o rezidenţă. Când am fost eu acolo începuse construcţia, am văzut-o»

am cercetat planurile, erau atât de pretenţioase, încât m-am temut că niciodată n-au să se transforme în realitate, că Will are să se împotmolească. I-am spus şi a zâmbit ca omul care ştie ce face; banii oricum îi lua de la bancă, iar constructorul trebuia să-şi respecte contractul.

Un an mai târziu am primit fotografia casei, o vilă fără etaj, cu zidurile albe, cu acoperişul de ţiglă vânătă, smălţuită.

cu două garaje, în faţa cărora lângă BMW-ul lui Will staţiona

Volkswagenul Gittei. O singură greşeală făcuse proprietarul, după părerea mea, că nu prevăzuse încă trei garaje, pentru

Cornelia, Claudia şi Karsten. Numele fetelor ştiu de unde le-au luat părinţii; nu m-am dumirit cu al băiatului. Desigur că într-o zi Cornelia, apoi Claudia trebuiau să se mărite şi să plece la casa lor, dar până atunci, unde să-şi ţină maşinile, căci mâine poimâine aveau să-şi dorească şi ele câte una?

Ce m-a uimit mai mult la casa nouă, era un arbore decorativ, pus lângă uşa principală, într-un pătrat de pământ lăsat între lespezile de piatră care pavau curtea. Aşa cum era izolat şi se proiecta pe zidurile albe, avea în el o gingăşie amară, de logodnică singură, ca un simbol al fetelor cărora aleşii le-au murit în războaiele Germaniei. Nu-mi venea să cred că abia cu un an înainte găsisem acolo doar temelii şi câteva ziduri.

Fetele lipseau, plecate amândouă într-o tabără de vacanţă, poate că în Olanda. Când le-am cunoscut, doar Cornelia era mai răsărită, să fi avut vreo unsprezece ani, iar acum mi-o închipuiam domnişoară, gata să-şi înceapă viaţa. Taberele de vacanţă sunt o şcoală pentru multe din câte nu se pot învăţa acasă.

De multe ori mi-a ţinut tovărăşie Karsten, un băieţel blond, liniştit şi mult prea cuminte; mergea ce mergea lângă mine, prin oraş, apoi dispărea dintr-odată. Îl regăseam lângă casă, stând singur, tăcut şi cam trist în umbra copacilor de unde venea veveriţa.

Will m-a dus să-i văd cabinetul, în alt punct al oraşului, într-un apartament pe care l-a transformat într-o mică policlinică, înzestrată fără zgârcenie, unde să tot vii ca să-ţi cauţi sănătatea. Deşi lucrează singur şi îşi ia un înlocuitor numai când pleacă în vacanţă, are nu mai puţin

de şapte asistente, surori, laborante sau infirmiere; sper să fi ţinut minte cum trebuie şi să nu greşesc cifra, stârnind vigilenţa fiscului. Will îşi vede bolnavii ca să zic aşa, în serie, în două camere de consultaţii vecine, în timp ce el se ocupă de un pacient în prima cameră, o asistentă îl pregăteşte pe al doilea în camera vecină, îi întocmeşte fişa, îl dezbracă dacă e cazul, îi ia sânge pentru analize. E un cabinet de medicină generală, unde se fac mai ales investigaţii, destul de scumpe după cum mi-am dat seama prin comparaţii, pe care le plăteşte fără tocmeală Asistenţa Socială. Însă trecerea lui Will în lumea bolnavilor se datorează tehnicii aplicate de el în vindecarea unor beteşuguri, pentru care este căutat pe o rază de o sută de kilometri, ceea ce dă naştere unei clientele enorme chiar dacă jumătate din raze cad peste Marea Nordului

Fiindcă veni vorba de mare, Will mi-a arătat porturile pentru petroliere. Ele nu sunt ceea ce am ştiut totdeauna, cheiuri adăpostite de furtună, unde acostează vapoarele. Giganticele petroliere de astăzi ar avea nevoie de bazine prea mari ca să merite osteneala de a fi făcute, mai ales că la tonajul acestor vapoare, orice furtună rămâne neputincioasă. Astfel ele se apropie de coastă numai cât le permite pescajul şi acolo ancorează.

Cuprinsul lor se pompează direct la rafinării prin tubulaturi cu diametrul mai mare de jumătate de metru, întinse pe eşafodaje de beton, piloni şi traverse, până în largul mării. Cine vrea, poate să facă uşor socoteala cât petrol. Se scurge prin aceste tuburi într-o oră, apoi într-o zi, şi într-un an, admiţând că nu s-a speriat încă. Dacă materia aceasta nu s-ar arde, de mult faţa pământului ar trebui să fie ca smoala.

Prin îndiguiri care apără landa de inundaţii, în timpul fluxului şi al furtunii, uscatul, în aparenţă în inferioritate, înaintează constant în mare, datorită nisipului depus de valuri. Periodic digurile se împing mai departe, şi aşa ţara

creşte; nu ştiu până unde ar putea să ajungă. Deocamdată, topometrii primăriei măsoară hectarele câştigate şi domnul Eickmeier, ca bun gospodar cum îl ştie lumea, îşi râde în barbă, socotind cum să exploateze mai bine aceste terenuri născute din apa mării; cel mai bun client rămân deocamdată rafinăriile, până va apărea altă sursă de energie decât petrolul.

Fiindcă îşi luase concediu, Will s-a ocupat mult de mine, abia am avut câte un răgaz ca să mai descopăr ceva şi singur.

Dar îi datorez faptul că mi-a prilejuit să văd mici localităţi de pe coastă, sate de pescari, de vilegiatură, pitoreşti, colorate, care anticipau atmosfera Olandei. Uneori ne opream la câte o cârciumioară, unde peştele se arunca viu în tigaie, dar nu mă atingeam de nimic, respectându-mi ora de masă. Într-un loc se vindeau ţipari afumaţi şi lumea dădea năvală, cum dă la noi pentru banane. Am observat că prietenul meu era preocupat să cumpere de toate, ori de câte ori se ivea o ocazie; am înţeles că reflexul acesta se datorează grijii pentru familie, şi este născut în vremuri de lipsă, apoi transmis generaţiilor următoare între un război şi altul. Într-un orăşel din Olanda, Will a descoperit o prăvălioară de condimente, renumite în partea locului deşi cele mai multe sunt aduse din ţinuturi îndepărtate. O oră întreagă a stat înăuntru, lăsându-mă să fierb de nerăbdare, căci aş fi vrut să plecăm mai departe, cum îi stă bine călătorului, şi a cumpărat ba una, ba alta, boabe, prafuri, frunzuliţe, roşii, negre, cenuşii, maronii şi albe, în pungi, în cutiuţe, în plicuri, la un loc mai mult de o baniţă. M-am întrebat la ce i-or fi trebuit atâtea, dacă nu să le lase moştenire copiilor, pentru o viitoare vreme de lipsă, un al treilea război, ducă-se pe pustie!

Cu domnul Eickmeier n-am terminat în acea plimbare cu maşina, care mi-a prilejuit o experienţă târzie, cutia de

viteze automată. Mulţi o socotesc fără viitor, şi vor să rămână credincioşi cutiei clasice, fiindcă îţi îngăduie să-ţi formezi un stil de conducere propriu. Apoi schimbarea manuală a vitezelor poate fi socotită un sport tehnic, un exerciţiu de îndemânare şi o mai bună înfrăţire cu motorul. Toate acestea sunt însă rămase în urmă; astăzi a conduce corect o maşină înseamnă cu totul altceva decât să schimbi vitezele la vreme; e mult mai important să se obţină randamentul maxim al motorului, şi mai ales randamentul maxim al celui care conduce. Pentru aceasta tehnica nu mai este suficientă, trebuie să i se adauge o tactică a circulaţiei pe străzi sau pe şosele şi o strategie a autostrăzii. Spre a reuşi, e bine să ştii geografie şi istorie, biologie şi psihologie, şi nu doar atâta, iar pe lângă ele să nu ignori politica vremii, vrajba între popoare, războaiele în curs şi cele pe cale să izbucnească. Automobilul astăzi este un esenţial instrument de existenţă a omului. Ca omul să urce o treaptă în viaţă, optez pentru cutia de viteze automată şi îi sunt recunoscător domnului

Eickmeier cp. mi-a dat prilejul să fac o experienţă.

Destinaţia noastră în drumul acela era un depozit de vinuri, unde să ne aprovizionăm pentru seara. N-am prea înţeles, am nimerit într-o vilă unde am făcut conversaţie cu amfitrionul, un bărbat distins, cu părul încărunţit bine, dar nu de bătrâneţe. Pe urmă a venit şi soţia lui, franţuzoaică. Stăteam într-un livingroom mobilat cu pretenţii reuşite, casă de oameni cu gust şi dare de mână, atât că azi am pierdut etalonul cu care să-i judec valoarea şi să trag concluzii, fiindcă toate locuinţele pe unde am fost poftit ia Wilhelmshaven erau una mai sus decât alta.

Într-o competiţie neterminată. Apărând şi Will mai târziu şi amfitrionul aflând că îşi construieşte o casă, l-a sfătuit să-şi facă neapărat şi piscină. O uşă mare, glisantă, dădea pe o terasă cu lespezi de piatră, cu flori şi plante ornamentale, iar în mijlocul ei se vedea un bazin de înot,

de o formă sinuoasă, placat cu faianţă albastră. Era plăcut şi ca simplu element de decor, prezenţa lui acolo însemna o bucurie. Doamna casei, intervenind în discuţie, a comentat binefacerile unei piscine.

— Ah, nu ştii ce minunat este, i-a spus lui Will, extaziindu-se, ca dimineaţa, cum deschizi ochii, să te arunci în apă!

E cum te-ai naşte din nou, de fiecare dată!

N-aş fi contrazis-o, iar Will era întru totul de părerea lor, şi i-a informat că adoptase de mult ideea, ba mersese chiar mai departe, optând pentru o piscină acoperită şi încălzită, ca să poată fi folosită în toate anotimpurile. Nu se lăuda, văzusem săpăturile, ideea era ca şi realizată. „Ah! le-aş fi spus eu gazdelor, supralicitându-i, nici nu ştiţi ce minunat este să te arunci în piscină dimineţile de iarnă, când ninge afară!” Dar ar fi fost o răutate, căci şi aşa pe chipul domnului se aşternuse o paloare acră; doamna para mai bine, datorită fardurilor şi deprinderii ancestrale a femeii de a nu-şi da în vileag cu uşurinţă nici iubirea, nici invidia.

Amfitrionul era neguţător, pe scară mare, şi între altele, se ocupa de vinuri, aşa că am nimerit bine.

Seara, domnul Eickmeier a invitat la un garden-party pe toţi prietenii şi cunoscuţii mei, în mod vădit ca să-mi facă plăcere; îi ştiam din România, unde vin vară de vară pe malul mării. Stăteam într-o grădină umbroasă, în fotolii de răchită, era linişte pe stradă, cartierul de vile se odihnea patriarhal, departe de amintirea războaielor. Mâncam cârnaţi nemţeşti pe care stăpânul casei, ajutat de doamne voluntare, îi frigea serii după serii pe un grătar cu jeratic, pus la vedere în mijlocul nostru.

La vremea aceea era mare încurcătură în lume, izbucneau războaie când ici, când colo şi nici în zona noastră de existenţă nu eram scutiţi de temeri. Poate că domnul Eickmeier, ca director al primăriei şi răspunzător

de prosperitatea oraşului să fi avut vreo îngrijorare, să se fi întrebat cum va fi soarta lumii în următoarele decenii, în următorii ani, în următoarele luni şi zile. Chiar atunci un avion israelian, cu turişti, oameni paşnici „cei mai mulţi în vârstă şi chiar bătrâni unii, era sechestrat în

Uganda. A doua zi aveau să fie eliberaţi printr-un act de comando care ar fi trebuit să dea de gândit tuturor a, ca o faptă nemaipomenită în istoria omenirii.

Părea că nimănuia nu-i pasă şi n-avea de ce să mă mire *

oamenii erau sătui de războaie. Ne-am mâncat cârnaţii apoi am mers în casă şi am ascultat muzică, Bach, în murmurul conversaţiilor.

A treia zi, domnul Eickmeier a plecat la Capul Nord. pe urmele mele, iar eu m-am urcat în maşină şi am gonit pe autostradă, fără oprire, până la Hanovra, de unde am luat avionul, în mai puţin de o oră zburam peste întinsele periferii ale Berlinului, cu locuri virane acoperite de automobile, în culorile vii de astăzi, care creau o înşelătoare atmosferă festivă. Jos toate mi s-au părut mai triste, deşi n-am găsit nicio urmă de mizerie.

Înaintea prânzului îmi lăsam valiza în cameră la un hotel mic, a treia casă pe strălucitoarea Kurfürstendamm de altă dată, la cincizeci de metri de ruinele unui vechi monument al oraşului.

Keiser-Wilhelm-Gedăchtniskirche. Fără voia mea a fost primul loc pe care mi-au căzut ochii. Nu ştiu dacă biserica îmi plăcuse vreodată, cred că fusese prea sumbră, şi nu mă mulţumea cum era pusă, la o intersecţie de străzi importante, în inima Berlinului, faimosul Charlottenburg, luxos şi aristocratic. Din orice parte ai fi venit, te izbeai de această construcţie mohorâtă, prea masivă pe lângă piaţa din care ocupa prea mult spaţiu, deviind circulaţia. Ştiam că din biserica bombardată a rămas doar o parte din tumul de la intrare şi în loc să fie dărâmat până la temelie, se

păstrează ca un semn de trimitere în urmă. Ideea putea să fie frumoasă, niciun monument n-ar fi amintit mai bine războiul, dar acum, când am văzut cu ochii, ruinele m-au crispat, ca un infirm care îşi arată ciotul. Mai rău mi se pare că pe vechile temelii s-a ridicat o biserică nouă, arhitectură modernă, neinspirată, sau cu o inspiraţie sumbră, fiindcă pare un cavou întunecos şi rece, unde tot timpul te strânge ceva în spinare. În spaţiul din faţă se adună hippyi, se tolănesc pe lespezi cu o nepăsare puţin animalică, şi nu ştii ce-i mai trist acolo, prezenţa lor neînţeleasă, sau ruinele de alături, prea bine înţelese. Din când în când paracliserii şi preoţii vin să-i alunge; la două mii de ani după Hristos, luptele bisericii nu sunt terminate.

Acolo, unde m-am oprit adesea, încercând să înţeleg sensul construcţiei noi în faţa construcţiei ruinate, mi-am amintit de biserica Sfântul Nicolai de la Hamburg, din care n-a rămas întreg decât cel mai înalt dintre turnuri; a trebuit să ajung la Berlin ca să înţeleg ce greşit judecasem, gândind că biserica n-ar trebui reconstruită cum părea că există intenţia, că mult mai frumos ar fi să se păstreze doar turnul scăpat de bombardamente. Nu, aceste ruine care sluţesc oraşele ar putea să genereze odată ura, în locul căinţei de astăzi.

Ce înseamnă căinţa, am văzut la vechiul Reichstag, unde sub zidurile reconstruite Germania şi-a îngropat vechiul orgoliu şi nesăbuinţa a doua războaie nenorocite. Nu ştiu ce are să se întâmple după un secol, şi cu atât mai puţin peste un mileniu, dar la mijlocul deceniului al optulea, când am fost eu acolo, lumea părea copleşită şi ruşinată de ororile abia depăşite, deşi generaţiile mai noi nici nu le cunoscuseră. Reichstagul cârpit pe deasupra şi modernizat înăuntru este astăzi o industrie a aducerii aminte. Nimic din ce a generat venirea lui Hitler la putere nu este lăsat la o parte, decât tăcerea, indiferenţa sau complicitatea marilor puteri care aveau datoria să se

opună, în numele

Tratatului de la Versailles semnat de ele. Cineva a spus că tratatul acesta a fost mult prea aspru cu Germania, în părţile lui blânde, şi mult prea blând în părţile aspre. Blând sau aspru, n-a trebuit să treacă nici douăzeci de ani ca el să fie călcat în picioare, fără ca partea lezată să se opună, nici măcar simbolic. Despre conducătorii popoarelor libere, care au făcut concesii după concesii, nu spre a salva pacea, cum au spus lumii, ci de frica războiului, nu se arată nimic la Reichstag; Germania se războieşte cu ea însăşi, înşirând din sală în sală, pe sute de metri, panouri cu documente, fotografii, statistici, grafice, întreagă istoria celui de al treilea imperiu. Un film documentar, scene scoase din arhivă este proiectat şi reluat fără întrerupere într-o sală rece de tăcere şi nemişcare, arătând tot procesul care a dus la prăbuşirea Germaniei, începând cu prima înfrângere din

1918, şi sfârşind cu a doua, petrecută sub ochii noştri. În această sală nu-şi îngăduie să tulbure liniştea nici măcar grupurile de hippy, prea tineri ca să fi fost martori.

Germania este populată astăzi în bună parte de generaţii care n-au cunoscut războiul şi antecedentele lui, tot ce ar fi trebuit reprimat din vreme, lagărele, deportarea, exterminarea.

Mulţi nu voiau să creadă, şi când au văzut prima oară asemenea scene, captate pe pelicula cinematografică, aud că au făcut crize de disperare şi unii au mers până la a-şi lua viaţa. Dacă a fost într-adevăr aşa, este şi acesta un fanatism, în altă tonalitate, şi el m-a pus pe gânduri: câţi din aceşti tineri, exaltaţi de oroare, dacă mi se admite asemenea împerechere de cuvinte, nu şi-ar fi îndreptat exaltarea în altă direcţie, să se fi născut mai devreme şi nu ar fi devenit membri în Hitlerjugend?

Reichstagul n-are o istorie mai lungă de o sută de

ani, nici ca instituţie, nici ca edificiu. Acesta din urmă, construit la sfârşitul celuilalt secol, nu şi-a primit inscripţia de pe faţadă decât după 1914, în timpul războiului, când monarhia începea să se clatine. Până atunci kaiserii Wilhelm, întâiul şi al doilea nu o îngăduiseră, ea lezându-le majestatea. „Dem Deutscher Volke”, scris deasupra coloanelor de la intrarea principală, cum fusese prevăzut la începutul construcţiei înseamnă „Poporului german”, ceea ce era o năzuinţă neplăcută capetelor încoronate.

Niciodată în trecut nu m-am apropiat de această clădire ci am ocolit-o, fiindcă arhitectura ei mi se părea prea încărcată, prea rece şi războinică. Apoi istoria derulată acolo timp de un secol nu făgăduia nicio fericire, oamenii care credeau în vorbele de pe frontispiciu au fost înfrânţi unul câte unul, neocolindu-se nici crima, şi chiar dacă au lăsat amintiri nobile, triumful a fost al părţii celeilalte, culminat cu venirea lui Hitler la putere.

Incendierea Reichstagului, parcă simbolică, s-a atribuit adversarilor; prin încarcerarea şi suprimarea lor, Parlamentul poporului german, simbolizat de această clădire, a încetat să existe. Doisprezece ani mai târziu clădirea însăşi era prefăcută în ruine, marcând sfârşitul războiului şi-al unei ere nenorocite.

Am în faţă fotografia ei, după incendii şi bombardamente.

S-a lovit în ea din toate direcţiile, căci a fost unul din ultimele puncte de rezistenţă în Berlinul care încetase să mai existe, şi nu înţeleg cum de îşi mai păstrează o formă, după atâta canonadă. Aşa cum se vede, găurită şi sfâşiată, în zdrenţe pe piatră, pare un boxer care a luptat cu mai mulţi adversari deodată şi, la lovitura finală, nu i-a mai rămas nici măcar puterea să cadă.

— Din câte imagini ale războiului mi-au rămas în minte, şi am destule, aceasta este cea mai cumplită, fiindcă pare o rană totală şi definitivă. Nu ştiu cu ce curaj s-au

apucat oamenii să reconstruiască Reichstagul din propriile lui ruine; credeau oare cu adevărat că au să izbutească? Luându-mă după dărâmături, mi s-ar fi părut imposibil.

În timpul războiului, când capitala noastră a fost greu bombardată, Calea Griviţei era răscolită de cratere, cu tramvaie răsturnate sau aruncate de-a latul, cu firele aeriene rupte şi învălmăşite, cu cai morţi printre ruinele străzii. În această învălmăşeală însângerată, mi-a luat ochii sclipirea unui arc voltaic şi apropiindu-mă, am văzut un om că Se suda linia tramvaiului, înnădind două capete rupte de schije. Era o ruptură numai de două palme, uşor să fie reparată, şi omul îşi făcea treaba încăpăţânat şi destoinic, de vreme ce primise un ordin. Dar la zece metri de el, într-o parte şi-n alta, unde căzuse câte o bombă, linia tramvaiului fusese spulberată cu totul, aruncată până în zidul caselor.

Aşa mi se pare mie că s-au apucat oamenii să reconstruiască Reichstagul, luând cu mâinile goale o piatră şi punând-o alături, ca să cureţe locul, fără să ştie dacă va veni cineva să-i ajute. Avea vreunul din ei cu adevărat speranţa că o să reuşească?

Dar iată că într-o zi tramvaiele au început să meargă pe

Calea Griviţei, deci bucăţica de linie pe care o suda un om singuratic, nu fusese o treabă făcută degeaba.

Cât despre Reichstag, l-am văzut cu ochii mei, reconstruit, întocmai ca în fotografia de la inaugurare, numai că s-a suprimat cupola centrală. Nu ştiu cu ce motiv, cred însă că este tot un act de căinţă, o scădere a aroganţei-Iar vechea inscripţie de mai jos, „Dem Deutscher Volke”, care a fost şi ea refăcută, nu pare o făgăduială deşartă. Prietenii m8 de la Wilhelmshaven se bizuie pe ceva dacă îşi fac vile cu piscină şi nu par îngrijoraţi de soarta omenirii.

Centrul vechiului Charlottenburg unde

Kurfürstendamm se întretaie cu Joachimstalerstrasse e refăcut atât de bine că parcă n-a fost distrus niciodată. Dar să nu ni las înşelat de aparenţe:

am căutat unele case pe care le ţineai minte, mi-am dat este

29 – La nord de noi înşine neala să compar liniile şi detaliile cu ceea ce ştiusem acolo r păreau aceleaşi, dar erau altele.

În afară de Kaiser-Wilhelm-Gedăchtniskirche n-am mai descoperit alte ruine. Dar, încă o dată, să nu ne lăsăm înşelaţi de aparenţe. Căci am văzut imense locuri virane, acolo în inima oraşului, unde ştiusem construcţii imperiale. În locul lor nu s-au făcut nici măcar parcuri, înşelătoare, a rămas pământul gol, nivelat şi bătătorit ca în pieţele oraşelor sărmane, unde se ţin iarmaroacele.

O sală de concert nouă, pe un teren vast care ar putea s-o slujească dezvăluind-o în perspectivă, seamănă cu o improvizaţie, o construcţie provizorie, de paiantă şi mi-a amintit că un om s-a apucat odată să sudeze o bucăţică din linia tramvaiului, pe când totul în jurul lui era aruncat în aer.

În aceeaşi zonă, un muzeu de artă modernă, nou de asemeni şi lucrat pentru mai multă vreme, mi-a prilejuit reflecţii de altă categorie. N-am să neg că m-a interesat tot ce era înăuntru, fiindcă recunosc datoria omului de a căuta mijloace noi de exprimare, de a nu refuza pe nici unele, nici chiar pe cele absurde. Nu m-am uitat pieziş nici la sculptura dinamică, pe care nu ştiu dacă o numesc bine. Admit că o compoziţie plastică poate să capete încă o dimensiune, să facă o demonstraţie mai sugestivă, dacă la forme se adaugă mişcarea. Ar fi ea o înviere a materiei moarte. Apeşi pe un buton, şi plăsmuirea, antrenată de un motoraş electric, invizibil, îşi schimbă poziţia în spaţiu şi faţă de ea însăşi. Ar fi ca o naraţiune, ca să mă întorc la ce i-am atribuit lui Vigeland, numai că la el povestirea se

năştea din imagini multiple, juxtapuse, pe când aici, imaginea modificându-se, vrea să fie vorbitoare prin evoluţie. Desenele animate din copilăria noastră nu erau departe de acest procedeu, decât că se exprimau cu totul neenigmatic.

Dar dacă motorul se strică, sau se întrerupe curentul electric, sau se dă alarma aeriană într-un război ipotetic? Ce mai rămâne din intenţie şi cum trebuie ea privită? Nici cea mai intraductibilă din operele de artă n-ar putea să creeze această dilemă.

Şi mă mai întreb ceva: dacă Phideas, sau Michelangelo, sau chiar Rodin, ca să mă apropii de zilele noastre, s-ar naşte astăzi, ce-ar face cu zestrea lor perimată şi cu vechile instrumente?

Într-o zonă înverzită, aproape de Unter den Linden pe care niciodată nu l-au copleşit construcţiile, dar care acum face impresia că a rămas aşa de la bombardamente, căci azi la Berlin toate spaţiile libere par a se datora războiului, ca nişte cicatrice, s-a făcut o demonstraţie de arhitectură modernă, ridicându-se un cartier nou, după inspiraţii multiple. S-ar crede că a fost o contribuţie samariteană, un act consolator şi poate un semn de solidaritate cu oraşul transformat în ruine, fiindcă s-au adunat acolo mulţi arhitecţi cu renume ai vremii noastre, printre ei Le Corbusier, cunoscut în toată lumea. M-a surprins şi m-a dezamăgit şi nu mi-am putut explica mediocritatea ansamblului, care ar fi vrut să fie un loc de procesiune pentru orice constructor de astăzi. Nimeni nu va găsi acolo un punct de pornire, cred că nici ucenicii.

Ca arhitectură, amintirea cea mai puternică rămâne Reichstagul, nu însă fără tristeţe, cu zidurile ciuruite de schije, înnegrite de timp şi de incendii istorice, doar că li s-au pus plombe din aceeaşi rocă, nepatinată, ca nişte pete albe, stridente. Ele prelungesc amintirea războiului, reînvie exploziile, gemetele, suferinţa şi disperarea şi până

să nu se mai deosebească de piatra cealaltă, vor rămâne un îngrozitor loc de trimitere, pentru mai mult decât o singură generaţie.

Am văzut puţini oameni pe străzile Berlinului; oricât de rărite ar fi fost casele, oraşul mi s-a părut prea mare pentru numărul locuitorilor. Animaţie citadină există în centru, pe

Kurfürstendamm şi în vecinătate, şi mai ales seara, dar nu vechiul public aristocratic şi clienţii magazinelor elegante, ai cafenelelor cu orchestră, unde femei eu voaletă şi bărbaţi cu monoclu veneau să asculte *Leichte Kavalerie*, *Dichter und*

Bauer şi valsuri de Strauss.

Nu ştiu ce lume era prin case şi cum îşi ducea viaţa; am văzut doar mulţimea de pe stradă, mâncând crenvurşti, orăşeni modeşti, cu îmbrăcăminte obişnuită, nu prea exuberanţi dar nici sumbri. M-am gândit mult ce cuvânt ar putea să caracterizeze starea lor de spirit şi am ajuns să cred că se poate spune indiferenţa. Să mă înşel oare? Să fie Berlinul un loc de reculegere? Sau un lagăr de carantină? Poate în nepăsarea lor, aşa cum mi s-a părut mie, oamenii aşteaptă să treacă timpul de incubaţie.

Am privit cu mirare afişe lipite pe ziduri, cu chipuri bărboase, anarhişti şi teroriști din bande internaţionale, cu unul

Carlos în frunte, pe capul cărora sunt puse mari premii. Ce-or mai fi vrând aici aceşti oameni? Nu-i lumea destul de dărâmată?

Am plecat la amiaza unei zile toride; oraşul părea gata să se aprindă. Când avionul a decolat, mi s-a părut că în urmă izbucniseră primele flăcări.

La Hanovra am găsit maşina încinsă de soare şi nu s-a răcorit decât seara. Drumul până la Wilhelmshaven, două sute de kilometri, l-am făcut fără să-mi trag răsuflarea; voiam să ajung înainte de a cădea întunericul, dar mai

târziu am înţeles că de fapt mă alunga căldura, şi parcă mă temeam să nu mă ajungă din urmă.

Multe zile de aici înainte m-a urmărit aceeaşi senzaţie, din ce în ce mai apăsătoare, că devenise greu suportabilă. Era cald, centrul Europei suferea de secetă şi de caniculă. În ceea ce mă priveşte cred că se adăuga o agravare psihică, mă deprima inegalitatea fenomenelor naturale, inechitatea lor atât de nemiloasă, căci îmi aminteam ce frig fusese la începutul drumului şi ce mult plouase.

Din Wilhelmshaven am plecat într-o bună zi, dar abia la ora unu şi jumătate, când soarele topea până şi aerul, prefăcându-l într-o sticlă opacă. Will se hotărâse deodată să nu-şi mai aştepte fetele şi să meargă cu mine în Olanda. Până să se pregătească de drum, au trecut orele de dimineaţă, mai răcoroase. Nici nu mai ştiam bine ce aveam de făcut de aici înainte, mă orbea soarele şi cât era el de luminos, îmi întuneca mintea.

Mai aveam mii de kilometri până acasă, pe acest parcurs mai trebuia să văd multe, de aceea nu voiam să admit că drumul meu se sfârşise. L-am lăsat pe Will să treacă în faţă şi l-am urmat la cincizeci de metri. Prezenţa lui acolo m-a scutit de grija orientării, am mers în neştire, uitând unde mă aflu, căzut aproape în transă, tresărind când în câmpul meu vizual, golit de orice imagine, se aprindeau luminile lui roşii, de frână.

Doi tineri francezi, unul funcţionar, altul student în vacanţă, s-au rugat să-i ducem până la Amsterdam. Dar noi mergeam în altă direcţie, şi-atunci s-au mulţumit să ajungă la

Groningen, unde ni se despărţeau drumurile. Fiindcă aveau în spinare câte un samar atât de încărcat că n-ar fi încăput într-una din maşinile noastre, i-am împărţit între noi, mie revenindu-mi studentul, care mi-a povestit pe unde fusese. Ei bine, fusese tocmai la Capul Nord, numai

cu autostopul, arareori cu trenul, mâncând pe sponci, cheltuind nimica toată, fiindcă n-aveau de unde, dar uite că izbutiseră să vadă toată peninsula Scandinavă.

— Unde dormeaţi?

— Pe unde apucam!

Ştiu, chiar şi prin gări, îi văzusem!

— Avem şi un cort cu noi, dar nu-l poţi pune oriunde.

Şi-apoi în nord era prea frig noaptea. Iar pe ploaie îţi putrezesc oasele.

Nu i-am întrebat ce stare aveau familiile lor, era uşor de înţeles că nu-i dădea bogăţia afară din casă. Colegul lui punea ceva de o parte din leafă. El lucrase undeva, timp de o lună, înainte de plecare.

— Unde?

— La un depozit de papetărie.

— Ce făceai?

— Căram baloturi de hârtie. Acum poate am să mai lucrez o lună. Ca să am pentru vara viitoare.

— Unde vrei să te duci?

— În Spania.

— Şi pe urmă?

Dar de ce l-aş mai fi întrebat? Pământul e mare şi dacă un om simte nevoia să-l vadă, înseamnă că are şi dreptul. Din păcate, nu izbuteşte oricine, nu-i lege, uneori poţi să te speteşti cărând baloturi de hârtie şi rămâne degeaba.

La ora trei am trecut frontiera; era îmbulzeală şi forfotă.

Dacă frontierele ar avea praguri, s-ar toci în câteva zile. Peisajul s-a schimbat dintr-odată, a devenit plat, ca o foaie de hârtie, puţin înclinată în faţă; coboram pe negândite, poate eram sub nivelul mării, nu ştiu bine, altimetrul meu n-are atâta precizie ca să arate diferenţe de nivel de câţiva metri. De pe câmp veneau mirosuri de apă stătută ca între canalele din Belgia, care nu sunt o

amintire frumoasă; i-am şi plâns pe acei oameni condamnaţi să trăiască în miasme. N-am de lucru, plâng când pe unii, când pe alţii, iar ei, oamenii aceia, dacă ar şti, poate ar da cu bâta în mine, că de ce mă amestec unde nu-mi fierbe oala?

Cum ar face şi oamenii de la Honningsvăg, pe care i-am compătimit că au casele ameninţate de pietre.

Căldura creştea în loc să scadă odată cu după-amiaza;

când am ajuns la Groningen, în mijlocul oraşului, într-o aglomeraţie zgomotoasă, mi s-a părut că zidurile dogoresc şi pavajul îmi arde cauciucurile. Chiar mirosea a cauciuc ars, dar nu ştiu de unde, nu de la mine. Ce e ciudat, Will nu părea să sufere de căldură, nici cei doi prieteni, pe care i-am debarcat, cu tot regretul lor, şi nici mulţimea de pe stradă. Însemna că dogoarea era în mine; trebuia să aştept până ardea tot ce trebuia să ardă.

La propunerea lui Will am încercat să vizităm oraşul cu maşina, ceea ce nu-i o metodă, şi nu va fi niciodată. Mi-a reuşit numai la Moscova, în circumstanţe cu totul speciale. Eram numai cu trei grade şi treizeci de minute mai la sud, abia vreo patru sute de kilometri; oare bântuia şi acolo arşiţa?

N-am văzut decât lume înghesuită, ocupând strada din trotuar în trotuar, nedându-se la o parte din faţa maşinii, nu din rea voinţă, ci dintr-o anumită stare de spirit, superioritatea pe care şi-o arogă uneori pietonul, ştiind că el a venit pe lume înaintea automobilului. Ne-am resemnat să mergem la pas odată cu ei, şi atunci au întors capul să ne privească, ba ne-au şi zâmbit iar unii ne făceau chiar semne prietenoase.

Din tot oraşul, în afară de aglomeraţie, mi-amintesc o stradă povârnită care ne-a apărut în faţă. M-am revoltat, am refuzat să merg mai departe, am pus frâna şi l-am claxonat pe Will să oprească. Azi îmi pare rău, a fost

singura înălţime întâlnită în Olanda şi-ar fi meritat s-o urc, fiindcă de sus poate se vedea toată ţara.

După şaizeci de kilometri am mai dat de alt oraş, Leeuwarden, unde Will ar fi vrut să rămânem noaptea, dar găsind iarăşi îmbulzeală, şi nici căldura nevrând să se potolească, l-am implorat să mergem mai departe. Aşa a fost de aici încolo, aşa va fi totdeauna când doi oameni vor merge împreună la drum, cu drepturi egale; unul va trage hăis, altul cea, mereu se vor implora între ei să cedeze şi dacă vor cădea de acord, şi dacă vor face într-un fel, niciodată nu vor şti dacă în felul celălalt n-ar fi fost mai bine. Will a cedat fără discuţie, iar eu m-am frământat tot drumul, temându-mă că avusesem o inspiraţie proastă. Nu, inspiraţia a fost bună, ne-am oprit la Frânecker, un orăşel curat, cu lume puţină, acoperit de o tăcere ca de vrajă, care ne-a cucerit repede. Totuşi, fiindcă Will a strâmbat din nas în prima clipă, iarăşi m-am frământat, mi-am bătut capul să-i enumăr ce de avantaje ne oferea popasul, i-am arătat ce poezie avea canalul care trecea printre case, cât de frumoase erau toate, ce curat hotelul, ce îmbietor restaurantul; iar când s-a destins şi mi-a recunoscut dreptatea, m-am temut că se preface, numai ca să nu fie zâzanie.

Dar într-adevăr canalul avea o poezie tainică, parcă plină de şoapte şi casele de pe cele două maluri îşi vorbeau peste apă, într-o intimitate netulburată de oameni, fiindcă nu trecea nimeni. Se înserase, toată lumea se strânsese pe la vetre, îi vedeam pe ferestrele de la stradă, adunaţi în odaia de toată ziua, aşteptând ora de masă, femeile tricotând, bărbaţii citind ziarul, cu pipa în gură, copiii făcându-şi lecţiile, iar cei mici de tot jucându-se cu pisica. Toate acestea apăreau ca la teatru, în lumina lămpii, ferestrele erau largi şi bine şterse, cu perdelele date în lături. La început am privit numai cu coada ochiului, nu-i frumos să te uiţi la oameni în casă. Ei însă, dacă mă

observau, nu întârziau să mă salute, zâmbindu-mi prieteneşte, în loc să se supere.

Obiceiul de a expune aşa viaţa de familie, răspândit în

Olanda, şi numai acolo, se spune că este o moştenire din timpul ocupaţiei spaniole, când prin porunca ducelui de Alba oamenii erau obligaţi să nu acopere ferestrele, ca iscoadele să poată vedea tot ce se întâmplă în casă.

Hotelul era curăţel, masa plăcută, Will n-avea niciun motiv de nemulţumire. Disonanţa a apărut a doua zi, la gustarea de dimineaţă. Mi-am băut fuga cafeaua, nerăbdător să plecăm mai departe; plouase puţin peste noapte, atmosfera se limpezise şi dispoziţia mea părea mai bună. Will însă nu înţelegea să se grăbească, observa cu mirare semnele mele de nervozitate, în timp ce-şi umplea luleaua pe îndelete. A băut un ceai, degustându-l cu mare plăcere, ceea ce ar fi putut să mă bucure, era într-un fel meritul meu că ne oprisem acolo, după cum, dacă ar fi fost nemulţumit de ceva, vina cădea pe umerii mei, chiar dacă el se abţinea să-mi reproşeze. După ce a băut ceaiul, a mai cerut unul, şi-a curăţat pipa, a umplut-o încă o dată şi a început să pufăie, învăluindu-mă în fum albastru şi în aroma tutunului, ce-i drept foarte plăcută. Decât că nu-i nicio afacere să fumeze unul, pentru năravul lui şi altul să tragă ponoasele, inhalând nicotină şi carbonurile fără nicio vină şi fără să-şi satisfacă vreun viciu. Ar fi trebuit să-i spun, ca unul care fumasem şi eu şi cunoşteam meşteşugul, că pipa nu trebuie umplută cât timp este fierbinte, fiindcă se strică, dar am tăcut lăsându-l să înveţe singur. La fiecare nor de fum care venea peste mine mă apăram cu mâna şi tuşeam cu subînţelesuri, el însă nu băga de seamă şi pufăia înainte. Când a cerut a treia cană de ceai, i-am spus, cu blândeţe:

— Will, tu poţi să te întorci oricând în Olanda, n-ai nevoie de viză şi nu faci mai mult de câteva ore, mie mi-e

mult mai greu, înţelege că nu-mi pot irosi timpul, trebuie să văd cât mai multe.

M-a înţeles numaidecât şi vrând să mă ajute l-a întrebat pe hotelier ce-i de văzut la Frânecker. Am primit sfatul să vedem primăria şi planetariul. Începea să fie iar zăpuşeală, am mers la primărie, am privit-o, probabil era mândria oraşului, dar eu văzusem altele, mult mai frumoase. Mai mult timp am pierdut la planetariu, care era o instalaţie cârpăcită, opera unui ceasornicar pasionat de astronomie. Văzusem planetariul deda Londra şi nu mai era nevoie să-mi amintesc de altele. Will însă a ascultat explicaţiile cu multă atenţie, a urmărit mişcarea aştrilor pe orbită, pe urmă am fost poftiţi în pod, să vedem mecanismul. În timp ce urcam scările i-am spus:

— Will, tu poţi să vii oricând în Olanda…

— Dar pentru tine merg, pe mine nu mă interesează. Dacă eşti aici e păcat să nu le vezi pe toate!

După câţiva kilometri am avut parte de o compensaţie grandioasă, era ceva ce într-adevăr voisem să văd şi merita cu prisosinţă, o lucrare omenească nemaiîntâlnită, digul de nord cum i se spune, care separă vechiul şi uriaşul golf Zuidersee de

Marea Nordului. Pe aici nu puteam să trec cu indiferenţă şi cine nu va ajunge acolo nu va şti tocmai ceea ce este mai important despre Olanda, şi nu va înţelege tocmai ceea ce este esenţial în firea olandezului, afară doar dacă mă va crede pe mine. Ideea exista de multă vreme, încă din secolul al şaptesprezecelea, însă un proiect cu adevărat realizabil n-a apărut decât cu nouă ani înainte de secolul nostru. De data aceasta nu mă mai codesc să dau date, dimpotrivă, mă bucur să le pun pe hârtie, de parcă ar fi meritul meu în ceea ce s-a făcut acolo. Lucrările au început curând după primul război mondial, determinate de inundaţiile catastrofale din 1916. Scopul digului era să evite inundaţii viitoare şi să creeze

un rezervor de apă dulce, prin eliminarea treptată a apei saline şi înlocuirea ei cu ceea ce vărsau râurile şi mai ales fluviul Ijssel; tot deodată ce smulgeau mării întinse terenuri fertile, aproape un sfert de milion de hectare. Terminat abia în 1932, în mai multe etape din ce în ce mai grele, lung de treizeci de kilometri, digul are o lăţime de aproape nouăzeci de metri la bază şi se ridică şapte metri peste nivelul mării. Cu argilă scoasă de la fundul golfului, s-au făcut la început două diguri paralele, consolidate cu împletituri de nuiele, metodă care poate să pară primitivă, dar se mai foloseşte şi în zilele noastre. Odată digurile realizate, spaţiul dintre ele s-a umplut cu nisip scos de la fundul mării cu pompele. Deasupra există astăzi o pistă pentru biciclete şi o autostradă care mi s-a părut o linie de navigaţie, nu doar datorită locului ei între ape, ci de asemeni atmosferei saline şi murmurului mării, care depăşea zgomotul potolit al motorului; se înţelege, pe un asemenea drum nu mă grăbeam, aş fi vrut să nu se mai termine. Will, în faţa mea, se distanţa până ce-l pierdeam din ochi, dar l-am lăsat să se ducă, şi n-a avut încotro, din loc în loc se oprea să mă aştepte. Pe la jumătatea digului, un turn marchează locul unde s-au întâlnit lucrările pornite de pe un mal şi de pe celălalt şi pe el scrie: „Un popor viu trebuie să-şi clădească singur viitorul”.

Astfel, golful Zuidersee a dispărut, cuvântul nu-l mai foloseşte nimeni, dar nu pot să uit că aşa l-am învăţat în anii de şcoală; geografia s-a schimbat sub ochii noştri, şi nu ne dăm seama cât s-a schimbat între timp firea oamenilor, la urma urmelor dependentă de natura pe care ei o transformă.

Iarăşi m-am tocmit cu Will după ce am trecut digul, el voia să ţinem linia dreaptă până la Amsterdam, unde am fi ajuns într-o oră, eu propuneam să mergem în zigzag, între malul mării şi marea interioară care a fost golful Zuidersee, ca să văd cât mai multe, vechea mea

argumentaţie. I-am spus:

— Will, tu poţi oricând să…

A acceptat cu bunăvoinţă, astfel am ocolit prin frumoase orăşele de coastă, care, chiar dacă nu le mai ţin minte, mi-au dat ceva din imaginea Olandei, pământ cu totul nou pentru mine.

La. Hoorn, de pildă, n-am găsit nimic prea deosebit faţă de

Medemblick, decât emblema oraşului, pe care însă nu mi-o pot aminti şi o confund cu altele. În schimb o ţin minte pe cea de la Enkhuizen, împodobită cu trei heringi, fostă bogăţie locală.

Dar Hoorn ar fi meritat mai degrabă să i se atribuie acest simbol, deoarece acolo s-a ţesut prima plasă de prins heringul, acum o jumătate de mileniu. Zuidersee dispărând şi pierzând ieşirea directă la mare, toate aceste mici localităţi se socotesc.

astăzi „oraşe moarte” şi seamănă unul cu altul. La Hoorn însă

Will m-a târât prin piaţa primăriei şi pe străzile care o mărginesc, deşi n-ar mai fi fost nevoie, de vreme ce fusesem la Enkhuizen. Dacă l-am grăbit mi-a răspuns:

— Nu pierde ocazia, cine ştie când ai să mai vii în Olanda!

Ultima mea victorie în ziua aceea a fost să nu poposim la

Amsterdam, ci la Haarlem, pe malul mării. Argumentaţia n-o mai ţin minte, iar scopul nu voiam să-l mărturisesc dintr-odată; îmi era frică de Amsterdam, de canalele lui la fel de numeroase ca străzile, mă gândeam că mai uşor am fi mers acolo cu o barcă decât cu automobilul. Cine şi-ar putea închipui un automobil la Veneţia?

Am traversat deci peninsula spre vest, de la Hoorn la

Alkmar, am trecut prin Velsen şi curând eram la

Haarlem. Am găsit camere frumoase la o sută de metri de gară, ceea ce se potrivea cu o anumită intenţie a mea, secretă. Maşinile ni le-am lăsat pe o stradă laterală, nu prea umblată. A treia zi dimineaţă, când am plecat, pe a mea am găsit-o descuiată, şi, după ce am văzut că nu lipsea nimic, n-o răscolise nimeni, toate erau aşa cum le lăsasem, a trebuit să admit că pur şi simplu n-o încuiasem. Cum era admisibil? Şi cum era posibil ca două nopţi şi o zi întreagă să nu încerce nimeni portiera? Sau şi mai greu de crezut, s-o fi încercat, şi apoi să-şi fi văzut de drum, ca pe timpul lui Vlad Ţepeş al nostru?

Mergând din restaurant în restaurant şi cercetând listele de bucate lipite pe geamuri, în căutarea celei mai ispititoare, din iniţiativa lui Will, nu a mea, Doamne fereşte! – nu fac nazuri când e vorba de masă, am cam vizitat şi oraşul, şi am auzit clopotele de la Biserica Mare, înăuntrul căreia este înmormântat Franz Hals. Aş fi vrut să aud orga, s-ar părea că pe ea a cântat Mozart, în copilărie, dar poate că nu mai era aceeaşi şi în orice caz nu era ora. A treia zi dimineaţă, înaintea plecării, am mers la muzeul Franz Hals, unde am văzut atâtea portrete, unele colective, pânze mari cât pereţii, şi atât de bine mi-au rămas în memorie, că pe cele mai multe le revăd dacă închid ochii, şi în orice caz nu pot să uit atmosfera lor comună.

Era şi linişte, şi-o lumină prielnică, şi poate chiar dispoziţia mea să fi fost favorabilă, fapt este că vizita noastră acolo a însemnat o destindere. M-am bucurat iarăşi, pentru Will, că n-o scrântisem ducându-l la Haarlem. Şi m-am ales cu impresia, păstrată şi astăzi, că măcar în aceste portrete caracteristice pentru Olanda şi pentru epocă, grupuri de breaslă, consilii comunale, Hals nu este mai prejos de Rembrandt, chiar dacă se dezvăluie mai direct şi nu se acopere de prea multe umbre misterioase.

Abia după ce ne găsisem restaurantul şi terminasem

satisfăcuţi masa de seară, i-am propus lui Will să lăsăm maşinile, ca să scăpăm de grija lor printre canale, şi să mergem la

Amsterdam cu trenul, cale de zece minute, mai puţin decât orice traseu citadin de autobuze sau de tramvaie.

A acceptat iarăşi, cu bunăvoinţă, fiindcă în definitiv este un om rezonabil, aşa că am plecat cu mâinile în buzunare, fără altă grijă decât să mă uit în stânga şi-n dreapta, să descopăr cu mijloace proprii motivul drumului meu la Amsterdam. Cum am coborât în gară ne-am şi urcat într-o şalupă de excursie, şi am făcut înconjurul oraşului pe canale. N-am văzut altceva decât mă aşteptam, era de fapt o confruntare cu informaţiile adunate cu anii, atât de complete şi reliefate că mi se păreau rodul unei experienţe personale, trăită în altă viaţă.

Ca idee, oraşul seamănă cu Veneţia, dar şi cu Bruges, deşi acestea două sunt atât de deosebite unul de altul. Ca Veneţia, el este construit pe o îngrămădire de insule, vreo sută, legate între ele cu peste şase sute de poduri. Ca la Bruges, o parte din canale, cele care prin desenul lor circular ca o pânză de păianjen, dau forma oraşului, au fost săpate de oameni). aşa, aducând căile de apă până în faţa prăvăliilor, ei, firi lacustre şi navigatori prin vocaţie, îşi legau negoţul de toate oceanele.

În rest, nimic nu mai seamănă nici cu Bruges, nici cu Veneţia. Amsterdam este o emanaţie olandeză; în arhitectura şi în stilul lui de viaţă pot fi recunoscute caracteristicile acestei ţări, care datorează totul mării, folosind-o şi luptându-se cu ea tot timpul.

Acum opt sute de ani, aici era doar un sat de pescari, pe râul sau fluviul Amstel, ramificat astăzi în tot oraşul, alcătuind străzile şi bulevardele lui acvatice. Pescarii au devenit pe urmă constructori de corăbii, navigatori, cuceritori de pământuri, neguţători şi bancheri, fondând la Amsterdam una din primele instituţii de credit cunoscute

în istoria finanţelor. Cu toată bogăţia, arhitectura oraşului vechi nu este caracteristică prin grandoare, deşi unele edificii administrative au multă masivitate. Spaţiul pentru faţade fiind limitat de condiţia lacustră a locului, în cartierul central unde s-au înghesuit neguţătorii, armatorii şi bancherii, toate casele sunt înguste, având rar mai mult de o odaie la stradă, şi o scară alături, pentru etaje. De obicei parterul era folosit pentru prăvălii, depozite sau birouri, când acestea nu se extindeau şi mai sus, iar restul casei rămânea pentru familie.

Şi astăzi mai există grinda de sub acoperiş, ieşită în afara faţadei, pentru macaraua cu care se ridicau mobilele la etaje, scara fiind mult prea înclinată şi prea îngustă. Adesea, în spatele acestor case cu vederea la stradă, se ridicau altele, căci terenului nu-i lipsea adâncimea, şi cine nu ştia de ele nu avea cum să şi le închipuie. Într-o asemenea casă a stat ascunsă în timpul ocupaţiei germane familia Anei Frank, şi fără un denunţ.

Gestapoul n-ar fi găsit-o.

Am fost s-o văd, pe Prinzengrat, la numărul 263, unul din canalele circulare. Aceeaşi casă, ca pretutindeni, umbrită puţin de arbori, îngustă şi înaltă, cu un pinion caracteristic şi el, între cele două pante ale acoperişului. Dincolo de ea, în curtea nebănuită, la numai doi metri, se afla a doua casă, şi în podul ei fusese ascunzătoarea. Acum venea multă lume să vadă, amândouă clădirile erau transformate în muzeu, se mergea din odaie în odaie, organizat, altfel vizitatorii n-ar fi putut face un pas înainte. De-aici a fost luată Ana Frank, şi dusă nu se ştie unde, căci nimeni nu i-a găsit urma. A fost şi ea una din milioanele de victime a unui lagăr, poate a unei camere de gazare. Întâmplarea a făcut să se descopere însemnările ei zilnice, scrise în timpul când stătea ascunsă. Jurnalul i-a adus o tristă celebritate postumă, de aceea vine atâta lume în casa ei, într-o procesiune înfricoşată. Numai că, făcând un

caz din drama Anei Frank, oamenii uită câte Ane Frank au existat în lume şi nu se ştie de ele, fiindcă n-au avut un jurnal, sau dacă au avut nu l-a găsit nimeni.

M-a surprins interesul pe care i l-a trezit lui Will expoziţia de documente, fotografii, ordonanţe poliţieneşti, statistici, ilustrarea prigoanei dezlănţuită de ocupanţi împotriva populaţiei civile, inocente şi incapabile să se apere. Făcea impresia că nu auzise niciodată de asemenea atrocităţi, sau nu crezuse, sau le uitase, şi cred că nu era singurul în aceeaşi situaţie; lumea într-adevăr uită repede, poate dintr-un reflex de apărare. Will nu putea să aibă nicio vină, fusese aproape copil în timpul războiului, nu făcuse parte nici măcar din Hitlerjugend, totuşi, pe chipul lui, după uimire, se citea consternarea. L-am aşteptat răbdător, interesat mai mult de reacţia lui decât de documente, pe care eu unul nu le uitasem. Când am ieşit în stradă, era gânditor, şi mult timp n-a scos o vorbă; atunci am simţit că, oricât de nevinovat, îl copleşea căinţa, devenită sentiment naţional în Germania, cum observasem la Reichstag.

Plimbarea pe canale mi-a dezvăluit deci şiruri lungi de case înguste, cu mai multe etaje, ale căror pinioane se ridică uneori deasupra acoperişului, făcându-le să pară şi mai înalte.

Judecând după ferestre, dimensiunea orizontală, limitată, se compensează prin alungirea celei verticale. Impresia este de înghesuială, dar în acelaşi timp de bogăţie, căci oamenii care s-au băgat unii în alţii de-a lungul canalelor erau chemaţi acolo de afaceri mănoase. Aici nu sunt palate ca la Veneţia, sălaşele unei nobilimi trufaşe, ci sedii comerciale, unul mai ambiţios decât altul. Chiar dacă negoţul de altă dată este astăzi organizat altfel, în societăţi anonime, în trusturi, în concerne şi funcţionează în buildinguri de aluminiu şi sticlă, amintirea lui este zugrăvită pe faţadele bogat decorate ale caselor

vechi, vopsite în roz, bleu, violet, de pe timpul când fiecare din ele ar fi putut să aibă acoperişul de aur.

Mergând cu şalupa am descoperit şi cartiere mai oropsite, ca în toate oraşele, locul celor care lucrează pentru lumea bogată. Mai târziu, luând-o cu piciorul de-a lungul canalelor, am dat chiar de case sordide, unele ruinate şi părăsite, câte una ocupată de hippy. În apropierea portului aceştia s-au instalat pe şlepuri vechi, rămase fără folosinţă, mâncate de rugină, care încurcă locul, şi pe care nimeni nu se osteneşte să le demonteze şi să le topească, în timp ce minereul de fier pentru oţelării se aduce de la mii de mile. Pe punţile acestor vase mizerabile, n-am văzut nicio mişcare, hippy stau ascunşi şi se gospodăresc în calele umede şi întunecoase, unde mi s-a spus că nu-i bine să-ţi arunci ochii. Prezenţa lor o dovedesc rufele şi zdrenţele întinse afară, să se usuce, alcătuind un pavoaz cam sinistru.

Am mers înainte, pe cheiuri tot mai murdare, luptând din greu cu repulsia, până ce am ajuns pe un maidan, un depozit de fiare vechi, lăsate în părăsire, şi printre ele maldăre de biciclete scoase din uz, vehicul naţional în Olanda. Fiarele vechi au totdeauna o istorie, de multe ori le-am răscolit, le-am întors pe o parte şi pe alta, încredind să-mi închipui ce fuseseră ele odată, un pinion, un arc, o manivelă, un bloc de fontă, cărei maşinării aparţinuseră şi ce lucraseră în folosul omului. Aici însă erau în starea de decădere când niciun gunoier de meserie nu le-ar fi atins fără scârbă; păreau parcă de un secol, năpădite de bălării şi de reziduuri umane dospite la soare. Iar într-un loc, pe o cărăruie nu mai puţin murdară, lucea un obiect uimitor, un chiloţel de femeie, alb, cu dantele, atât de curat că părea feciorelnic.

Dacă n-am văzut niciun hippy la locuinţele lor mizere, erau în schimb adunaţi cu sutele în Dam, piaţa Palatului Regal, locul cel mai animat din tot oraşul. Palatul, o

construcţie greoaie, pe care m-am şi ferit s-o privesc mai mult decât odată, a fost pe vremuri primăria oraşului, şi i-a inspirat lui Rembrandt o frumoasă aqua-forte, cum scrie la carte; o fi frumoasă reproducerea, arhitectura palatului rămâne tot greoaie. Poate de aceea acest edificiu nici nu este folosit ca locuinţă regală, ci aici se desfăşoară numai ceremonia încoronării. La începutul celuilalt secol, în plină glorie napoleoniană, municipalitatea din

Amsterdam i l-a oferit în dar lui Louis Bonaparte, fratele împăratului, rege ocazional în Olanda. Să mi-l fi dat mie aş fi luat gestul drept o ofensă.

De cealaltă parte a pieţei se ridică monumentul naţional al eliberării, simbolizând suferinţa umanităţii lovită de război.

Marele soclu circular al monumentului, cu trepte continui e năpădit de hippy, care se strâng în partea însorită şi se tăvălesc pe jos ca şopârlele; partea din umbră o ocupă porumbeii.

Am fost la Rijksmuseum şi dacă nu m-am dat în lături să-i vizitez sălile, voi pomeni doar de o vestită pictură a lui

Rembrandt, care s-a numit *Rondul de noapte*. Abia după războiul al doilea, fiind curăţată, s-a văzut că fondul sumbru al acestei pânze celebre şi greşit botezate se datora straturilor succesive de vemiluri îmbâcsite şi nu era, cum se crezuse, un decor de noapte. Ca să spun drept, nici acum nu mi s-a părut mai luminoasă decât o ştiusem, şi dacă ar fi fost, n-ar mai fi semănat cu Rembrandt. În realitate scena reprezintă un grup de archebuzieri, Compania căpitanului cutare, ducându-se la schimbarea gărzii, în plină lumină de ziuă. Las la o parte pisica din primul plan, care o zbugheşte printre picioarele oamenilor;

Intră în deprinderea pisicilor să umble pe întuneric, dar mă întreb ce-ar fi căutat la un rond de noapte fetiţa jucăuşă care se vede printre archebuzieri, ţopăind veselă? La ora rondului, fetiţele dormeau, mai ales pe vremea lui

Rembrandt.

Acum câţiva ani, un om stăpânit de diavol s-a năpustit cu cuţitul în această pânză nenorocoasă şi a sfâşiat-o. Nenorocul era mai vechi, căci, pare-se, oricât de mult ar fi preţuită astăzi, ea a marcat la vremea ei declinul lui Rembrandt. A fost nevoie de mult timp, şi bineînţeles de multă prudenţă, ca să fie reparată. Eram informat că nici nu poate fi văzută, dar uite că am avut noroc şi am găsit-o pusă la vechiul ei loc de cinste, acum apărată printr-un ecran de sticlă, probabil blindată. Dar nu era mai luminoasă.

Întâmplarea mi-a amintit µm a fost mutilată delicata

Pietà a lui Michelangelo, din catedrala San Pietro, de la Roma, asupra căreia un descreierat s-a repezit cu ciocanul în mână.

Oare să fie acestea faptele unor iresponsabili, cum a aflat lumea? Sau un alt fel de a declara război omenirii? Nu m-ar mira, într-o vreme când copiii sunt răpiţi şi ucişi dacă nu se plăteşte răscumpărarea, când unui om luat ostatic i se taie degetul şi se trimite familiei, drept avertisment şi semn de recunoaştere, şi atâţi alţii sunt împuşcaţi şi aruncaţi în stradă, sub ochii poliţiei, dacă refuză cereri inacceptabile.

Fiindcă face parte din ceea ce este caracteristic la Amsterdam şi fiindcă mai ales a stăruit Will, care îmi făcuse destule concesii ca să merite şi el una, am vizitat un atelier de şlefuit diamante. Nu era simplu, am mers la un birou, ne-am înscris pe o listă, ne-au fixat o oră, am respectat-o, ne-am adunat într-o cameră, ne-au dat instrucţiuni şi apoi, prin flanc câte unul, sub strictă supraveghere, ca la Sing-Sing, ne-au dus într-o sălişoară, unde, după un parapet de scânduri, destul de înalt ca să nu poţi pune mâna pe nimic de dincolo, vreo cinci oameni îşi frecau degetele pe nişte tocile orizontale. Erau discuri de metal, acoperite probabil cu o substanţă abrazivă foarte

dură şi fină; să nu fi fost antrenate mecanic ar fi semănat cu unealta olarului. Iar între degete, oamenii ţineau o bucăţică de sticlă, înclinând-o în diferite direcţii, ca să obţină faţetele, care dau valoarea pietrelor preţioase. Credeam că astăzi operaţia aceasta delicată şi migăloasă se face cu instrumente de precizie, căci n-ar fi mare lucru să se imagineze unul, care să ducă la perfecţiune. Nu ştiu ce să spun, poate atunci piatra finisată ar avea o valoare mai mică, i-ar lipsi căldura transmisă de mâna omenească, fie şi printr-o greşeală, printr-o faţetă neegală cu celelalte. Lucrătorii n-aveau niciun instrument de măsură, se bizuiau pe ochiul lor şi pe mână. Din când în când ridicau pietricica, o priveau în lumină, o suceau pe o parte şi pe alta, până hotărau unde mai trebuia şlefuită, şi atunci o puneau pe tocilă. În era mecanizării şi automatizării, care ştim până unde poate să ajungă, această muncă mi-a reînviat noţiunea de măiestrie, şi mi-a reînnoit respectul pentru ce poate să facă mâna omenească.

Încolo, nu m-au emoţionat deloc pietrele preţioase, n-am avut niciodată şi nici n-am dorit să am una, oricât de mică.

Ştiu însă cât valorează, câtă lume râvneşte la ele, la câte sentimente pot să dea naştere, între orgoliu, invidie şi ură, câte conştiinţe cedează în faţa lor, câte drame şi crime li se datorează. Aceste pietricele urmau să fie montate pe inele, pandantive, broşe, coliere, diademe. Cine avea să le poarte, şi pentru ce merite? Şi ce amar simţământ de zădărnicie stârneau ele în mine, dacă le puneam alături de şlepurile cu hippy unde fusesem puţin mai înainte!

Spre seară am intrat într-o prăvălie de băuturi, să luăm o sticlă de vin roşu. Înăuntru nu era decât patronul, un om tânăr, cu gesturi cam legănate şi unduite, aproape feminine, cu maniere suspecte, dar nu era un motiv să-i suspectăm şi vinurile. În fundul prăvăliei, un câine mare, un doberman alb cu pete galbene stătea pe un scaun,

aşezat pe picioarele din spate, într-o poziţie oarecum omenească. M-am îndreptat spre el, cu gândul să-l mângâi, dar patronul m-a prevenit să nu mă apropii, că muşcă. Nu făcea impresia, dimpotrivă, părea foarte blând şi gata să se gudure, aşa că am făcut un pas mai departe.

Atunci omul s-a repezit şi mi-a tăiat calea, cu o impoliteţe pe care n-am putut-o interpreta decât ca o dovadă de gelozie.

Ştiu că unor oameni nu le place să le mângâi câinii şi să le captezi simpatia. Privirea negustorului de vinuri spunea însă mai mult decât atâta, şi băgând eu de seamă că dobermanul era de fapt o femelă, m-a fulgerat un gând pe care nici nu-l pot spune.

Seara, în tren, pe o bancă din faţa noastră s-a aşezat o tânără asiatică, venită în ultima clipă, poate o indoneziană, din care am întâlnit multe în Olanda. Avea trăsături delicate, şi înclinarea ochilor nu depăşea unghiul pe care femeile astăzi îl sugerează cu farduri. Ne-am uitat la ea fiindcă ni s-a părut drăgălaşă, spun cuvântul care se potriveşte cel mai bine, deşi nu mi-a plăcut niciodată. Era obosită, venea de la treabă, probabil avea o slujbă nestrălucită, judecând după înfăţişarea ei modestă, şi se ducea acasă, într-un orăşel unde casele sunt mai ieftine decât la Amsterdam. A luat cunoştinţă de privirile noastre şi a închis ochii, cu o satisfacţie ascunsă, îngăduindu-ne s-o studiem fără stânjenire, şi fără ca, la rândul nostru, să ne ascundem satisfacţia. Dar curând a doborât-o oboseala, şi-a sprijinit capul de peretele vagonului, şi a adormit liniştită, cu un surâs uşor de mulţumire. Mi s-a părut că privind-o cu stăruinţă, făcusem o faptă bună.

Hotărâsem să revenim la Amsterdam a doua zi, însă dimineaţa, pe când îmi beam cafeaua, Will, care se răzgândise peste noapte, a socotit că nu mai merită, şi mai bine să ne continuăm drumul. Era atât de decis că n-am făcut opoziţie, am înţeles, relaţiile omeneşti se bizuie pe

concesii şi am mers împreună mai departe, ducând nemulţumirea în mine. Într-una din zilele următoare, când ajunsesem la Haga, iar Will plecase spre casă, n-am mai răbdat şi m-am întors la Amsterdam. Era o duminică, puţin tristă, cum sunt sărbătorile fără prieteni, n-am intrat nicăieri, n-am schimbat o vorbă cu nimeni, am umblat toată ziua, pe străzi şi în lungul canalelor, neocolind locurile pe unde mai fusesem o dată. M-am mirat ce de case strâmbe puteam să descopăr, unele într-o rină, stând în picioare prin miracol, şi mai toate aveau pinioanele aplecate în faţă, gata să se dărâme.

Dar în toate locuiau oameni şi privite în lungul străzilor, cu faţadele colorate, păreau într-o zi de paradă.

Pe un canal, aproape de Dam, am văzut statuia Wilhelminei călare, tânără, cu pălărie de paie, neoficială, senină, cu un aer comunicativ, într-un fel de intimitate cu strada şi cu trecătorii.

Aşa au fost reginele Olandei şi n-am auzit ca vreodată cineva să le fi împins cu cotul, sau să se fi făcut vinovat de o altă lezmajestate.

Treceau pe canal bărci pline cu flori, ducându-le în pieţe.

Toată lumea avea flori în mână, în acea duminică, în afară de hippy din Dam, aşezaţi pe soclul monumentului. Oare ce s-ar fi întâmplat dacă s-ar fi dus cineva la ei, cu un buchet în braţe şi ar fi dat fiecăruia câte o floare? Poate s-ar fi schimbat faţa lumii.

Nu departe de Dam, rătăcind pe canale în sunetul clopotelor de la biserici, am nimerit într-un cartier de pierzanie, dar fiind înaintea prânzului, ora liturghiei şi a predicilor, nu se vestea nicio primejdie, lăsând la o parte vitrinele cu articole pornografice, mai ales reproduceri după trofeele masculine, aşezate în şiruri, ca într-o plantaţie. Apoi fotografii obscene, o întreagă enciclopedie, puse sub ochii trecătorilor de toate vârstele şi de ambele

sexe. Şi afişele sălilor cu anumite spectacole, faţă de care striptisul a rămas o naivitate, interesantă poate pentru elevele de la maici şi pentru călugăriţe. Acum lucrurile se fac până la capăt, în faţa publicului, şi pentru acest spectacol se plăteşte între cincisprezece şi douăzeci de guldeni, după cum scrie la uşă. Versiunea filmată costă mult mai ieftin, cinci guldeni, dar, vorba aia, nu merită. La etajele acestor case locuiesc familii oneste. Un bătrân gălbejit se chiora cu lupa la o vitrină cu poze de reclamă fixată în perete, pe stradă, reprezentând femei goale în atitudini ademenitoare, mult mai numeroase decât ştiu oamenii. La subsolul aceleiaşi prăvălii, o profesionistă tânără, dar atât de grasă că nu mai avea nicio formă omenească, se uita plictisită pe fereastră, la picioarele bătrânului, probabil fără a spera vreun efect din partea fotografiilor. Mai bine ar fi pus mâna pe un retevei şi i-ar fi dat vreo două peste ţurloaie.

Cartierul este botezat Petit Paris, după o faimă de mult depăşită. Parizienii ar avea dreptul să protesteze; nu m-ar mira ca unii din ei să roşească dacă s-ar duce în cartierul acela din Amsterdam.

Pentru puţină purificare am să semnalez că după ce m-am minunat atât de nişte biserici aflate pe la etaje, aici am găsit una mai sus decât toate, la ultimul nivel al unei case de locuit, de aceea se şi numeşte „Tatăl nostru din pod”. A fost un locaş de rugăciune clandestin, după Reformă, când catolicii erau alungaţi din biserici. În Olanda, cu pământurile ei joase şi inundabile, soluţia catacombelor nu era posibilă.

Mă întorc la dimineaţa când am plecat din Haarlem, când

Will a băut trei ceaiuri, pe îndelete, umplându-şi de trei ori pipa, riscând s-o ardă. Nu i-am mai adresat vechiul meu protest cu privire la timpul pierdut, şi am observat că pot trăi şi în stilul altuia. Ceva n-am ajuns să împrumut de

la el, şi am rămas mereu în inferioritate; când m-am adresat unui om, mai întâi l-am întrebat timid dacă vorbeşte germana, limbă oarecum accesibilă unui olandez, dar nu atât de răspândită precum şi-o închipuia Will, care o folosea fără şovăire, încredinţat că toată lumea trebuia să-l înţeleagă. Nu ştiu cum ar putea să se înlăture, în decenii sau măcar în secole, nedreptatea pe care o reprezintă pentru oameni diferenţa de temperament a popoarelor.

În două zile care au urmat am bătut în zigzaguri spaţiul cel mai interesant al Olandei, după Amsterdam, cuprins între

Haarlem, Utrecht, Rotterdam şi Haga. În acest poligon, câmpie plană, având ea singur relief dunele de nisip de pe malul mării, locurile unde merită să te opreşti sunt foarte multe, dar distanţele fiind mici rămâne destul timp pentru fiecare.

Pornind spre sud, primul loc unde am socotit să ne oprim, era vestitul câmp de flori de la Keukenhof. M-aş fi abătut şi pe la Zandvoort, să văd autodromul vestit în istoria curselor de automobile, dar Will m-a convins că în drumurile noastre vom avea de făcut o cursă mult mai interesantă. Aşa era, dintr-un anumit punct de vedere. Şi-apoi vizita la un autodrom într-o zi când nu se aleargă nu poate să satisfacă nicio curiozitate, iar valoarea lui rămâne imaginară.

N-a fost uşor să găsim câmpul de flori, pe o împletitură de şosele care se intersectau sub toate unghiurile şi porneau în toate direcţiile. Will mergea înaintea mea, n-aveam nicio grijă decât că mă nemulţumea cursa noastră puţin epileptică, fiindcă ne-am zbătut cu porniri tot mai nervoase şi opriri împiedicate, cu întoarceri smucite, pe şosele înguste, între puncte pe unde mai trecusem nu o singură dată. Tenacitatea prietenului meu mi s-a părut ciudată, nici nu mai ştiam dacă îl interesau

florile şi nu cumva căzuse sub stăpânirea ambiţiei. Când într-un târziu am întâlnit un automobilist, am aflat de la el că nu eram departe de ţintă, ne învârtisem în jurul ei o jumătate de oră, ceea ce în starea noastră trebuia să se socotească dublu, ca sub ploaia de gloanţe. Câmpul de flori este o expoziţie de lalele care cresc în sere şi în partere, pe o întindere cel puţin cât a oraşului Amsterdam. Îmi închipui ce feerie reprezintă ea într-o anumită parte a anului, îi dădeam dreptate lui Will că stăruise cu atâta încăpăţânare, aşa ceva nu se poate vedea de multe ori în viaţă, merită oricâte ocoluri şi oricâtă stăruinţă, căci răsplata va fi neasemuită. Numai că perioada de înflorire se terminase, câmpul era închis de la jumătatea lui mai, şi n-am putut nici măcar să ne aruncăm ochii înăuntru. Singura satisfacţie mi-a dat-o Will, prin îndârjirea lui, care deşi rămânea gratuită, reprezenta o idee frumoasă; oricum, însemna că nu fusesem acolo degeaba.

Norocul mi-a scos în cale Leyda, oraş neprevăzut în planurile mele, fiindcă îl scăpasem din vedere în chip condamnabil.

Ar fi trebuit să-mi aduc aminte de faimoasa „butelie de Leyda”.

primul condensator electric, care a fost o revelaţie pentru mine, la primele lecţii de fizică, şi mi-a deschis drumul către miracol, făcându-mă să cred cu convingere în ceea ce poate să se ascundă sub faţa lucrurilor. Mult m-a fascinat, mult mi-a dat de gândit şi multe drumuri a deschis imaginaţiei mele aparatul acela cu care mi-a fost îngăduit să umblu în laboratorul de fizică, să torn în el electricitatea invizibilă, şi-apoi s-o văd materializându-se într-un fulger. Ceva al meu s-a născut la Leyda, dar am înţeles abia când am ajuns acolo, şi când mi-am evocat amintirile îndepărtate.

Frumoasă este istoria Universităţii care a făcut din Leyda capitala culturală a Olandei; oricât m-aş îndepărta

de intenţiile mele, nu mă lasă inima să n-o povestesc, pentru cine preţuieşte spiritualitatea umană.

În al treilea sfert al secolului al şaisprezecelea, oraşul, fortificat, a suferit în două rânduri asediul înverşunat al spaniolilor. Redusă la jumătate de foame şi ciumă, populaţia s-a revoltat împotriva primarului. Acesta, ca să nu cedeze, şi-a oferit propriul trup drept hrană înfometaţilor, ceea ce i-a zguduit atât de tare pe asediaţi, încât au trecut peste toate suferinţele, şi au continuat rezistenţa, până ce spaniolii, obosiţi de luptă, au întors spatele. Drept mulţumire pentru bravura lor, Wilhelm

Taciturnul le-a propus cetăţenilor din Leyda să aleagă între o scutire de impozite pe mulţi ani de atunci încolo, sau înfiinţarea

Universităţii. Şi iată ce mi se pare de-o mândră frumuseţe a spiritului omenesc, cetăţenii, chinuiţi de lungile asedii, cu morţii lor şi cu alte pierderi, au ales Universitatea! Dar nici Taciturnul n-a fost mai prejos decât ei, şi înainte de a se împlini anul, făgăduiala era împlinită.

La Leyda s-a născut Rembrandt.

M-a nedumerit colina din mijlocul oraşului, unde a fost fortăreaţa, când eram convins şi apucasem să afirm că în Olanda nu sunt reliefuri, decât dunele de pe malul mării, iar singurul ei munte este turnul de televiziune de la Rotterdam. N-am greşit, colina au făcut-o oamenii.

Pe un canal din mijlocul oraşului, cu poduri în trei arce, am văzut faţade frumoase, dar n-am putut să le privesc în voie, fiindcă pe cheiuri era un fel de iarmaroc, tarabe înghesuita, unde ţăranii îşi vindeau produsele, legume, miere, fructe, cârnaţi şi cărnuri afumate. Nu mai ştiu ce-a cumpărat Will, dar n-a plecat cu mâinile goale.

Am mers spre răsărit, cu soarele în spate, pe o câmpie cu lacuri, până la Utrecht, unde ne-am oprit după-amiază. Oraşul a fost locul unor neînţelegeri religioase, acum trei sau patru secole, dar n-am a spune despre ele

nicio poveste frumoasă. Şi nici vestita catifea de Utrecht nu se mai fabrică astăzi.

Merită să vorbesc despre canalul vechi, cum n-am mai văzut altul, cu cheiuri înalte sub ale căror bolţi sunt pivniţe, restaurante şi chiar camere de locuit, răspunzând pe un al doilea chei, ca un trotuar, la jumătate de metru de apă. În faţa caselor, locatarii, aşezaţi pe scăunele, pescuiau cu undiţa; nimic nu poate fi mai comod pentru cine are pasiune, nu trebuie decât să deschidă uşa. Am văzut pe unii care exploatau avantajul până la ultima consecinţă, şi aruncau undiţa pe fereastră; peştele putea să-l pună direct în tigaie.

Cât timp am stat la un restaurant cu mesele afară, prin faţă a trecut din când în când câte un mic iaht cu motor, o căsuţă pe apă, mergând la pas ca să nu facă valuri. Erau familii în vacanţă care brzau ţara pe canale, având tot ce le trebuia ca să se gospodărească. O fi frumos să mergi aşa, să te opreşti în oraşe şi târguri, să faci cumpărături de la piaţă, căci dacă peştele îl iei de-a dreptul din apă, mai este nevoie şi de legume; apoi să ieşi în câmp, să înnoptezi într-un zăvoi, să nu te tulbure nimeni, să uiţi grijile lăsate acasă, cu sentimentul unei eliberări depline.

O fi, şi totuşi nu mi-ar plăcea; pe mare m-aş duce în grabă, nu şi pe canale, fiindcă aşa eliberarea înseamnă doar o iluzie, rămâi sclavul unei direcţii obligatorii, o îngrădire mult mai severă decât a şoselei. Şi fără să ai emoţia navigaţiei. Nu le-am plâns de milă acelor oameni, cu care îmi tot încrucişam calea, dar nici n-aş fi vrut să intru în pielea lor mai mult de-o oră, atâta cât să-mi confirm dreptatea.

Pe la opt seara mă plimbam cu Will pe străzi tăcute, cu case posomorâte, făcând impresia că nici nu sunt locuite, apăsate de poezia tristă a părăsirii. Am văzut chiar şi o biserică lăsată în voia vremii, cu geamurile sparte şi

uşile vraişte; m-am întrebat ce putea să însemne, că pierise credinţa, sau muriseră credincioşii? Tocmai când gândeam aşa, am auzit, undeva mai departe, cântec de clopote. Era ceva uimitor, peste oraş se răspândea muzica închinată lui Dumnezeu de acel slujitor al bisericii care s-a numit Johann Sebastián Bach şi a fost luminat de credinţă chiar în cântările sale laice, omul care la sfârşitul zilelor a aşteptat cu bucurie să moară, ca să ajungă în faţa Domnului. Am pornit atras ca de vrajă spre locul de unde venea muzica, umplând întreg spaţiul cuprins sub bolta cerească. Maşinile care treceau pe alături în viteză, înăbuşind sunetele, nu puteau decât să mă înfurie. S-ar fi cuvenit să stea locului cât ţinea acest concert de vecernie. Nu exista o ordonanţă municipală? Cu tot necazul, am izbutit să ascult preludii, fugi şi partite, până ce am ajuns la picioarele clopotniţei de unde venea muzica. Paraclisierul nu mi-a dat voie să intru şi să urc scările, dar am aflat de la el că erau treizeci şi patru de clopote, sau poate mai multe, altfel nu-mi explicam cum de puteau să redea armonii complete, în tonalităţi diferite. Am mai aflat că nu sunt acţionate electric şi nici măcar cu o instalaţie mecanică, ci numai cu două ciocane de mână, ceea ce mi-ar fi stârnit neîncrederea, să-mi fi spus altcineva decât un om al bisericii. Dar atunci executantul trebuia să fie un virtuoz demn de admiraţia cea mai mare, dacă izbutea să redea fără greşeală şi fără încetinire chiar ritmurile cele mai repezi. Concertul a durat o oră, după care toate în jurul meu păreau că şi-au pierdut sensul. Uimirea şi încântarea mă mai urmăresc şi astăzi, făcând din Utrecht o amintire plină de armonii celeste.

O sută de kilometri să mai fi mers spre răsărit, am fi ajuns la Arnhem, unde mi-aş fi amintit de cel mai înspăimântător episod al războiului. Olanda a fost una din marile victime, însă, în afară de casa Anei Frank, nimic nu mi-a sugerat acei ani scăldaţi în teroare şi sânge. Ţara şi-a

vindecat rănile, iar cicatricile le-a acoperit cu lalele. Am trecut pe lângă ele cu o neiertată inconştienţă, cu atâta mai inexplicabilă cu cât mai târziu, ajungând la Verdun, amintirea războiului, deşi era cu două decenii mai veche, m-a zguduit şi mi-a îngheţat sufletul. Poate mi s-ar fi întâmplat la fel dacă ajungeam la Arnhem, unde Montgomery, îmbătat de o victorie aflată încă departe, a dezlănţuit un atac de o ambiţie inconştientă, care a adus suferinţe absurde Olandei, pe lângă îngrozitoarele pierderi ale aliaţilor. Această crimă a fost uitată, fiindcă totul s-a sfârşit cu bine până la urmă, şi chiar cu contribuţia lui Montgomery câteodată, dar eu aş fi vrut ca la Arnhem să se pună o lespede comemorativă, care să fie mormântul lui simbolic. Să fi ştiut că ea există într-adevăr acolo, m-aş fi dus negreşit, să-mi reîmprospătez dezaprobarea şi să-mi pun sare pe inimă. Dacă admit clemenţa şi toleranţa, socotesc că iertarea a denaturat în mod nedemn relaţiile dintre oameni.

De la Utrecht am plecat a doua zi dimineaţă, cu o întârziere care de data aceasta mi-a depăşit puterea de reţinere, făcându-mă să protestez aproape cu vehemenţă. Will a descoperit o anticărie de cărţi şi s-a înfundat între rafturile prăfuite, răscolind volume uitate de când lumea, şi care nu ştiu dacă aveau să-i fie de folos vreodată, admiţând că le-ar fi venit rândul la lectură. Nu înţeleg cum de îl aşteptasem mai calm când cumpărase condimentele. Să fi ştiut cât are să întârzie acolo, poate făceam singur drumul până la Arnhem, şi pe urmă n-aş.

mai fi avut regrete. I-am spus:

— Mai am de stat în Olanda numai câteva zile…

Totuşi, pasiunea lui pentru cărţi, chiar dacă unele nu puteau să fie decât decor într-o bibliotecă, nu se cădea să-mi rămână indiferentă şi fiindcă luase mai multe decât îi încăpeau în braţe, i-am ajutat să le ducă până la maşină.

Mergând spre sud-vest, ca să ajungem la Rotterdam,

ne-am oprit puţin în Oudewater, un orăşel celebru pentru „Balanţa vrăjitoarelor”. Este o balanţă care se păstrează şi astăzi, în hangarul cântarului public, agăţată de o grindă a podului, cu talere de lemn, destul de mari ca să stea pe ele un om în picioare.

Persoanele bănuite de vrăjitorie se aduceau aici din toată ţara, să fie cântărite, şi dacă aveau o greutate prea mică în raport cu dimensiunile antropometrice, era o dovadă că pot să zboare călare pe mătură. În cazul când greutatea se dovedea normală, mai aveau de trecut o probă, să se arunce în apele râului, şi dacă se duceau la fund în loc să plutească, li se dădea în sfârşit certificatul de nevinovăţie, admiţând că mai reveneau la suprafaţă.

Intrând în hangar, câte un gealat ne-a înhăţat pe fiecare, ne-a pus pe balanţă, unul după altul, ne-a luat greutatea, au strigat-o cu un glas sinistru unui scrib aflat la o masă, iar acesta, spre mântuirea noastră ne-a înmânat, în schimbul câtorva guldeni, certificatul de absolvire. Proba cu apa n-au mai socotit-o

necesară

Cunoşteam de mult pasiunea lui Will pentru lacuri, dovadă prietenia lui cu Pertti şi vacanţele la Lămpăălă unde mă sfătuia şi pe mine să rămân cât să scriu o carte; Finlanda, împânzită dea pe, va fi fost pentru el o rarisimă desfătare. De mult îl auzisem suspinând că în nord-vestul Germaniei nu există niciun lac, altfel n-ar fi întârziat să-şi facă o vilă acolo. Dar chiar şi marea „care ar înlocui orice altă apă, la Wilhelmshaven stă ascunsă după diguri înalte; ele o separă de oameni, împiedicând voluptuoasa intimitate mijlocită de o plajă adevărată.

Acestei pasiuni îi datoresc drumul nostru printre lacurile de la Reeuwijk, unde am ajuns cam pe la amiază, într-o lumină cu adevărat albastră, punctată cu fluturaşi cu adevărat de aur.

O şoseluţă şerpuia printre ape, doar cu o palmă mai

sus decât ele, că nici nu înţelegeam cum de rămânea uscată. Din loc în loc erau pajişti, nu mai înalte, parcă plutitoare, ca nişte plauri şi pe ele apărea câte o căsuţă îmbrăcată în lumina fierbinte a soarelui. Cred că Will tânjea după una din ele, mi-a şi mărturisit că s-ar bucura mult să poată veni vara acolo, cu copiii, să se scalde, să se bronzeze, să se tăvălească în iarbă. O fi bine, nu spun altfel, şi mie mi-ar plăcea, dar ştiu că o casă înseamnă o servitute, obligaţia de a nu o lăsa fără folosinţă, şi aşa începe omul să-şi piardă independenţa.

Cred că lacurile de la Reeuwijk, întinse pe mii de hectare, dezvăluie cel mai tipic caracter al Olandei, întrepătrunderea dintre pământ şi apă, dar nu pot spune că a fost o surpriză pentru mine, deoarece cunoşteam Delta Dunării, unde fenomenul este dus mult mai departe, până la cea dintâi zi a genezei.

Inedit în acel peisaj aproape lichid era şoseaua, care continua să şerpuiască în căutarea unui suport terestru, şi abia de putea să-l găsească, după curbe ascunse de vegetaţie, când credeam că are să se înece. Aşa am rătăcit mai mult de o oră, uimit şi confuz, fără să mai ştiu de ce venisem acolo, temându-mă că începeam să-mi pierd vechea apartenenţă, ca să devin o fiinţă amfibie.

Într-un fel am regretat când am ieşit în şoseaua stabilă, fiindcă reprezenta o realitate prea concretă, după ora de legănare pe ape, dar în acelaşi timp am fost bucuros că regăseam toate vechile caractere ale lumii, fie ele chiar şi aglomeraţia şi gălăgia întâlnite după câţiva kilometri, când am intrat în Gouda.

Veneam acolo să vedem biserica Sfântul Ion, cu cele şaptezeci de vitrouri. Mai întâi am întâlnit hărmălaia şi forfota unui orăşel care şi-a pierdut caracterul provincial, devenind gălăgios şi agitat ca suburbiile industriale; se nimerise să vină şi circul, pe care tocmai îl instalau într-o piaţă, în chirăiala fericită a copiilor, în vreme ce o parte a

trupei, cu elefantul în frunte, cu clowni, trapezişti, acrobaţi şi dansatoare băteau străzile să anunţe spectacolul, în sunet de trompete şi tobe.

I-am ascuns lui Will, cu perfidie, informaţia luată dintr-o broşură, că Gouda este vestită prin producţia de pipe. I-am vorbit în schimb despre luminări şi despre faimoasa Goudsekaas, brânza locală, îndemnându-l să cumpere.

Vitrourile, mai vechi de patru secole, făcute de mai mulţi meşteri renumiţi în epocă, reprezintă daruri din partea principilor, a prelaţilor, a municipalităţii şi bogătaşilor, şi într-adevăr sunt şaptezeci, m-am ambiţionat să le număr, cu o intenţie cârcotaşe, convins că era o exagerare. Numai ca să trec prin faţa lor mi-a trebuit o oră întreagă şi noroc că prietenului meu i-au plăcut de asemeni, ba chiar mai mult decât mie, dovadă că tot timpul rămânea în urmă; altfel ar fi putut să mă bombăne, mai ales că se arătase neinteresat de brânza recomandată de mine.

Nu toate vitrourile erau la fel de frumoase, însă aveau aceeaşi strălucire, nescăzută după atâtea secole, de păreau făcute în vremea noastră, cu migala de altă dată.

Cu toată îmbulzeala de pe străzi, am apucat să văd câteva case cu faţadele frumoase, dar toate cu pinioanele aplecate, gata să cadă.

După concertul de la Utrecht, mi-am amintit că în multe oraşe văzusem clopote, câte patru, opt, zece, pe la primării şi clădiri reprezentative, ba chiar şi pe la alte case, prinse pe faţadă cu suporturi de metale ciocănite pe nicovală, probabil vechi, patinate, dând o foarte decorativă culoare locală. Însă nu le-am auzit sunând, probabil nu se pun în funcţiune decât în anumite ocazii, când îmi închipui că tresaltă de bucurie. Erau şi la Gouda.

Mai puternică a rămas amintirea vitrourilor. O exista oare în lume un registru unde să fie înscrise toate lucrurile

frumoasede pe faţa pământului, un inventar universal, şi cât de marepoate să fie? Iar dacă nu există, nu vrea nimeni să-mi ia ideea?

La Rotterdam nu l-am mai putut păcăli pe Will, să neoprim în faţa oraşului, sau măcar înainte de a ajunge în centru.

Zadarnic i-am făcut semne cu farurile; ori nu le vedea, ori se făcea că nu vede, nu mi-a rămas decât să mă ţin de el, la zece metri, ca să nu ne separe un semafor roşu. Făcusem atâtea în dimineaţa aceea, începând cu alesul cărţilor la Utrecht, care ne luase mai bine de două ceasuri, încât nu mai înţeleg cum de ajunsesem la Rotterdam încă la începutul după-amiezii, când strada cu maşinile băgate una în alta devine o masă metalică.

Nu cădeam prima oară în capcană, dar aici astăzi nu pot înţelegecum de am scăpat teafăr de fiecare dată.

Aşa cum i-am recunoscut curajul de a se adresa oricui în limba germană, socotind-o universală, trebuie să-i recunosc lui Will şi darul de a se orienta mai uşor decât mine, dat fiind că are un antrenament continuu. L-am urmat uimit de precizia, cu care a luat-o pe unde era mai multă aglomeraţie, şi, fără să întrebe pe nimeni, fără să ezite la intersecţii m-a dus fără.

oprire până în mijlocul portului, unde chiar avusese intenţia.

Dar dacă traversarea oraşului durase numai douăzeci de minute, ne-au trebuit treizeci până să găsim un locşor de parcare, şi încă nu gratis, şi îndepărtându-ne simţitor de ţinta iniţială.

Dar, în sfârşit, dacă ne-am văzut liberi, am mers drept la

— Debarcader şi ne-am urcat fără întârziere în primul vaporaş care făcea înconjurul portului.

Era contrar obiceiului meu, aş fi vrut ca mai întâi să găsim camere şi un loc de parcare fără plată cu ora; aşa,

am avut tot timpul o grijă pe suflet şi plimbarea n-a prea putut să-mi priască. Dar nu-d mai puţin adevărat că primul lucru recomandabil, odată ajuns la Rotterdam, este să vizitezi portul.

Nu-i posibil să mă lipsesc chiar de toate datele, să spun doar că ajunsesem în portul cel mai mare din lume. Deci iată:

dacă într-un an, toate porturile Franţei, de la Canalul Mânecii, de la Atlantic şi de la Marea Mediterană, şi sunt printre ele câteva gigantice, au înregistrat un trafic de mărfuri de o sută nouăzeci de milioane de tone, în acelaşi timp Rotterdam singur depăşea volumul de mai sus cu peste zece la sută. Nu-mi place să speculez cifrele, dar cine vrea, n-are decât să le transforme în vagoane, în trenuri, în bani, în avuţii naţionale; parcă – îmi imaginez ceva, dar nu-mi vine a crede.

În 1940, un bombardament german a distrus aproape în întregime oraşul vechi; în afară de primărie au rămas în picioare numai câteva clădiri, iar alături de ele statuia lui

Erasmus, care se născuse acolo cu aproape cinci secole înainte, în 1943, bombardamentele aliaţilor au desăvârşit distrugerea;

s-a întâmplat şi-n alte părţi la fel, din nefericire eliberarea s-a plătit cu sânge. Trei sute de hectare din suprafaţa oraşului au fost semănate cu bombe; treizeci de mii de case au ars, spre a se împlini canoanele războiului. În sfârşit, doi ani mai târziu, în retragerea lor furioasă şi deznădăjduită, nemţii au aruncat în aer ce-au mai avut timp din ceea ce rămăsese, şapte kilometri de cheiuri în port, bunăoară.

Mă întrebam ieri dacă o fi existând undeva un registru cu toate lucrurile frumoase din lume, făcut aşa ca să nu lipsească nici unul. Dar oare distrugerile războiului sunt scrise în vreun registru, casă cu casă, om cu om, nu estimate în grabă, ca să se poată iscăli tratatele? Nu, să se

purceadă la o muncă

temeinică, nu-mi pasă cât ar putea să coste, oricum şi-ar merita preţul; să se meargă din oraş în oraş, stradă cu stradă, din sat în sat, din munte în munte, să nu se ocolească nici deserturile, căci poate şi-acolo au căzut bombe, să se adune mărturii, să se măsoare, să se numere şi să se scrie într-un catastif mare, să se tipărească, şi dacă n-o fi cu putinţă să se dea fiecărui om viu câte unul, cel puţin să-l ştie cititorii de carte. Eu cred că o asemenea osteneală n-ar fi absurdă, fiindcă măcar s-ar prelungi pacea, războiul următor n-ar putea începe până n-ar fi gata statistica, fiecare beligerant ar vrea să ştie ce i-a mai rămas să distrugă.

Uite însă că oamenilor li se pare mai uşor să reconstruiască, din jalea trecută fac tabula rasa şi dau drumul la serbări populare, cu muzică.

Ca şi la Hamburg, nimic nu se mai vede la Rotterdam din ceea ce a fost războiul; poate să fi rămas ceva doar în amintirea oamenilor, numai că supravieţuitorii se răresc repede, în locul lor au şi venit alte generaţii. Poate că într-o zi unii, care nu se vor osteni să se apropie şi să citească inscripţia, nici nu vor şti ce simbolizează statuia de pe bulevardul Blaak, un om torturat, cu inima smulsă, şi o inscripţie săracă: „Unei cetăţi devastate”. Dar e prea puţin, pentru numele lui Dumnezeu! – cum să nu se uite?… Ştiu că degeaba spun, nimeni n-o să mă audă.

Reconstrucţia s-a făcut repede, ţinând seama mai mult de nevoile practice decât de estetică. Totuşi, câteva clădiri colosale, în adevăratul înţeles al cuvântului, sunt frumoase prin imensul volum de aer pe care izbutesc să-l dezlocuiască. Te şi întrebi ce le mai rămâne oamenilor să respire; prin umbra lor am trecut repede, ca pe sub apă, şi am ieşit la lumină gâfâind ca astmaticii. Mă opresc la cel mai reprezentativ dintre ele, un imobil destinat comerţului, care ocupă două hectare şi adăposteşte două sute şaizeci

de întreprinderi, depozite şi magazine, cu un personal de şase mii de oameni, cât o uzină. Numeroase rampe şi viaducturi îngăduie camioanelor cu mărfuri să ajungă în mijlocul clădirii, la diferite etaje. Cred că toate construcţiile acestea care maschează trecutul oraşului nu sunt atât o necesitate, cât o demonstraţie, un răspuns răzbunător dat sorţii lui nedrepte.

Nici în port nu se mai văd distrugerile, dar nu se poate spune că a fost reconstruit, în realitate s-a trecut peste ce fusese înainte, într-o progresie care mă cam înspăimântă. În curând el va acoperi tot spaţiul până la Marea Nordului, în lungul unui canal nou, de vreo treizeci de kilometri, pe care pot să intre petroliere de un sfert de milion de tone. Mă cuprinde beţia cifrelor, după ce m-am ferit atâta. Peste patruzeci de kilometri de cheiuri, în jurul a şapte sute de bazine îngăduie ca la Rotterdam să acosteze anual două sute de mii de vapoare fluviale venite pe Rin, din inima Germaniei. Peste două sute de vapoare marine au simultan loc la cheiuri, şi peste cinci sute de macarale lucrează pentru ele, manevrând peste cincizeci de mii de tone de mărfuri, în douăzeci şi patru de ore.

Magaziile unde se depozitează acestea ocupă un milion de metri pătraţi suprafaţă. Între timp, Rotterdam se extinde spre malul mării, unde se construieşte Europorttil, cea mai mare poartă marină a continentului, dacă nu fusese şi până acum destul de mare. Aproape că nu înţeleg ce înseamnă toate acestea, şi unde au să ajungă; oare Europa nu va rămâne prea mică pe lângă ele?

Abia plecase vaporaşul de la chei, când am aflat că tocmai treceam pe deasupra tunelului care leagă porturile de pe cele două maluri ale Meusei. În clipa aceea sute de maşini (şase mii într-o oră) goneau pe sub pământ şi pe sub apă, puţin cam orbeşte, cu toată iluminaţia; acum ştiu cum este, am trecut şi eu peste câteva zile, şi pot să spun că nu-i ceva care să te îngrozească. Însă atunci,

închipuindu-mi-i pe oameni ca pe nişte cârtiţe, bâjbâind pe sub becurile care pentru imaginaţia mea ţărmâneau stinse, căci în tunel trebuia să domnească întunericul, măcar ipotetic, m-am giândit la ei cu strângere de inimă, ba chiar cu puţină oroare, şi mi s-a făcut frig pe şira spinării, deşi mă dogorea soarele.

N-am să judec necruţător, ca la Hamburg, şi am să admit că dacă tunelul s-a făcut, înseamnă că era nevoie. Dar ce de muncă! O, să nu se creadă că au săpat pe sub apă, şi pe urmă au betonat pereţii, ar fi prea simplu! Pământul era prea moale ca să ţină, s-au făcut chesoane, nouă segmente de câte cincisprezece mii de tone, s-au lăsat la fund, au fost împreunate sub apă, şi apoi, săpându-se pe lângă ele le-au îngropat, să nu stea în calea vapoarelor. Ce diametru au aceste chesoane e uşor de închipuit, dacă în ele încap două galerii de câte două benzi de circulaţie pentru maşini, şi alte două suprapuse, pentru pietoni şi pentru biciclete. Tunelul are o lungime de peste un kilometru, din care juthătate sub apă. Într-o oră, pe lângă cele şase mii de automobile, pot trece într-o parte şi-n alta opt mii de biciclete şi patruzeci de mii de pietoni, dar se spune că în curând aceste cifre vor rămâne prea mici faţă de mişcarea oraşului. Am trecut la timp ca să nu mă prindă vreun *ambuteiaj* şi să rămân prizonier sub apă, cine ştie câte ceasuri. E drept însă că, fiind dimineaţa, devreme, nu mă împingea nimeni din spate şi am avut răgaz să văd pereţii, placaţi cu o frumoasă ceramică galbenă care era ea însăşi un izvor de lumină şi datorită ei trecerea nu mi s-a părut penibilă.

S-a născut un stil nou de a transporta mărfurile. Înainte ele se puneau în saci, în lăzi, în baloturi, sau se aruncau libere, în *vrac*, aşa se spune, în camioane, în vagoane sau în cala vapoarelor. Nevoia de a scurta timpul de încărcare şi descărcare, mai costisitor poate decât transportul, a făcut să se inventeze containerele. E mult

timp de când le ştiu şi de pe străzile noastre, lăzi solide, standardizate, care se manevrează cu uşurinţă, se stivuiesc sistematic şi nu ocupă mai mult spaţiu decât propriile lor dimensiuni, cum se întâmplă cu ambalajele de forme neregulate. Formele neregulate, sau improprii, sunt o mare pacoste în viaţa noastră. Făcut-a cineva socoteala – cu puţină geometrie şi cu puţină aritmetică o poate face oricine – cât ar câştiga economia mondială dacă sticlele de transportat băuturi fără presiune, vin şi whisky bunăoară, care sunt cele mai multe, ar căpăta toate formă prismatică? Aşa, numai din gând, fără nicio socoteală, cred că s-ar câştiga un sfert din spaţiul pe care-l ocupă în lăzi, apoi în containere, sticlele cilindrice, rămase fără nicio noimă la urma urmelor.

La Rotterdam există un port pentru containere; îl amintesc fiindcă reprezintă un pas înainte în istoria economiei, şi chiar a civilizaţiei noastre. Mărfurile se încarcă la locurile lor de provenienţă, în spaţii mai puţin costisitoare decât cheiurile unde vin vapoarele, şi unde chiar timpul costă mai puţin decât în porturile aglomerate. Dimensiunile containerelor sunt standardizate, e de la sine înţeles, însă există mai multe tipuri, unele cât vagoanele de cale ferată. S-au născocit odată cu ele şi maşinile care să le manevreze, transportoare felurite, cricuri şi macarale. Toate fiind pregătite în timpul staibilit dinainte, căci aşa se fac treburile astăzi, cu minutul şi cu secunda, un vapor de zece mii de tone poate fi încărcat în câteva ore. Nu mai socotesc, mi-ajung atâtea cifre, cât costă staţionarea unui vapor, şi cât se câştigă dacă pleacă la drum, lăsând cheiul altuia, cu o zi mai devreme, ca să nu spun cu două zile şi chiar cu săptămânile, cum se întâmpla pe vremea când nu apăruse containerul.

Doar ceva nu admit, containerele cu vin pe care le-am văzut în bătaia soarelui, la Copenhaga.

Şi la Rotterdam erau clopote pe faţadele caselor.

M-a contrariat fărâmiţarea spaţiilor libere, pieţe de dimensiuni generoase, cu barăd, chioşcuri, pavilioane înghesuite, pentru felurite negoţuri mărunte. S-ar putea ca primarul să nu ştie?

Să fie ele rezultatul unei corupţii? Altfel cum să-mi explic existenţa lor, la picioarele buildingurilor de două hectare?

Pe seară o orchestră ambulantă, din nu ştiu ce ţară, tineri în blugi, bărboşi, pletoşi, nu hippy, liniştiţi, cu priviri melancolice, şi-au instalat amplificatorul şi difuzoarele într-un squar pavat cu lespezi de piatră, cu un bazin în mijloc, şi au dat un concert de muzică tristă; nu ştiu dacă era un program, sau numai o întâmplare. De la primul cântec s-a adunat lumea;

unii s-au aşezat pe lespezi, în grupuri oare şi ele mi s-au părut triste, ca muzica. Au continuat să vină şi alţii, dar mergeau în vârful picioarelor. Stăteam pe bordura bazinului, şi prima oară de când îl ştiu, Will, aşezat lângă mine, mi s-a părut melancolic. Parcă plutea în aer o suferinţă surdă şi muzica o punea în sufletul oamenilor. După o oră cât am stat acolo, am băgat de seamă că şi eu eram trist, de-a binelea.

Dimineaţa ne-am despărţit, Will a plecat spre casă, fără să-şi bea ceaiul şi fără să-şi mai fumeze pipa, tocmai când le-aş fi suportat fără supărare, fiindcă era ultima dată! Uite cum suntem făcuţi, în fiecare dimineaţă mă enervasem, iar acum, când maşina lui a plecat de lângă mine, căci eu mai întârziam să merg în cartierul de peste Meusa, mi-am simţit ochii umezi.

Nu că rămâneam singur; mă gândeam că poate n-am să-l mai văd niciodată.

Ştiu că era sâmbătă, 24 iulie 1976, acea dimineaţă când am colidant de unul singur cartierul din Rotterdam, cu blocurile părăsite. Nu mi-a trebuit mai mult de trei ore ca să-mi fac o idee, pe care am şi spus-o, să mă întorc şi să

plec spre Haga, ultimul punct obligatoriu de trecere. Acolo aveam şi o întâlnire, cu domnul Ruiz, şeful unei agenţii de turism, sau aşa ceva, pe care îl cunoscusem la Bucureşti unde venise la un congres de specialitate. O prietenă, interpretă la acea întâlnire internaţională, ştiind că voi ajunge şi la Haga, oraşul domnului Ruiz, a socotit că el era omul cel mai indicat să-mi dea o îndrumare şi un ajutor la nevoie, de aceea ne-a făcut cunoştinţă. Întâlnirea aceea a însemnat pentru mine vreo două ore pierdute, la o masă pe malul lacurilor, unde l-am invitat împreună cu doamna domniei sale, în spiritul ospitalier al neamului nostru. Neplăcerea n-a fost alta decât că a trebuit să explic ceea se părea inexplicabil, refuzul de a ingurgita ceva la acea oră a amiezii, când nici măcar n-am băut un pahar cu apă.

Cu un timp înainte, aceeaşi prietenă mă prezentase, în aceleaşi scopuri unei suedeze de la Goteibarg, profesoară de spaniolă, venită în ţara noastră la un simpozion hispanistie.

Fiind încă iarnă, nu mi s-a părut potrivit s-o invit la masă pe malul lacurilor, şi în loc de „Pescăruş” am dus-o la „Hanul lui Manuc”, cu ştiuta lui culoare locală. Cum ne-am înţeles

Dumnezeu ştie, că nu vorbea nicio limbă în afară de cea maternă, nici măcar spaniola, dacă veţi putea crede. Au încântat-o lăutarii şi s-a legănat tot timpul, pe când eu, cu spatele la orchestră, trecând peste orice politeţe, făceam o mutră din ce în ce mai otrăvită, până ce a remarcat cu reproş, nu mai ştiu în ce limbă:

— Nu vă place muzica?!

— Aşa este, i-am răspuns acru. E o infirmitate!

Se înţelege că la Göteborg nici nu mi-a dat prin minte s-o caut.

Cu domnul Ruiz se schimba treaba, era un om simpatic, asemeni şi doamna, şi aveam cum ne înţelege. Între servituţile drumului am înscris-o şi pe aceea de a nu

ajunge la Haga înainte de sfânşitul lui Mie, până atunci ei fiind în călătorie.

Le-am scris din vreme, de pe la Stoekholm, când am început să-mi dau seama că data propusă devenea imposibilă: „Stimată doamnă şi stimate domnule, iată cum stă treaba... Mi-au răspuns la Wilhelmshaven, căzând la o învoială, cam strâmbă pentru mine: „O.K. Vom fi acasă pe la 26 iulie”. Dar eu spusesem 20, şi îmi luasem orice nădejde că ne vom mai întâlni vreodată.

Cum am ajuns am oprit la un telefon public şi am făcut numărul lor de acasă, deşi era cu două zile prea devreme; n-a răspuns nimeni. Am făcut numărul de la birou; îndată am recunoscut glasul:

— Aici Ruiz, vă rog vorbiţi!...

— Bună ziua, domnule Ruiz, iată sosii. Îmi pare bine că v-am găsit!

Domnul Ruiz părea însă că nu mă aude, repeta întruna aceleaşi cuvinte:

— Aici Ruiz, vă rog vorbiţi, comunicaţi-mi adresa dumneavoastră!...

Când am vorbit despre automatizări, cum am uitat-o pe aceasta? Cred că a înţeles oricine, nu vorbeam cu domnul Ruiz, ci cu un robot care îi ţinea locul. Măi să fie!

Dar cum am uitat robinetele de apă de la birourile domnului Reih, la Wilhelmshavemn unde am fost poftit să văd fel de fel de inovaţii, printre altele un sistem de alarmă inviolabil?

Domnul Reih are o întreprindere de construcţii, prosperă, spre deosebire de altele, fiindcă face cu precădere case de locuit, tipizate, predându-le „la cheie”, cum se spune, ceea ce se pare că e foarte rentabil. Despre casa lui personală, unde am fost la masă, nu mă apuc să povestesc, fiindcă n-aş termina repede.

Las la o parte cămara frigorifică, mai au şi alţii. Dar ce instalaţie de reprodus muzică! Şi ce pick-up, ultimul

strigăt! Cu braţul de lectură nu pivotant, cum sunt toate, ci parcurgând discul cu o mişcare de translaţie, vor înţelege specialiştii! în birourile domnului Reih nu se păstrează valori, sau planuri secrete, gangsterii s-ar păcăli dacă ar sparge uşa; sistemul de alarmă e instalat pentru plăcerea proprietarului, şi întrucâtva pentru a vizitatorului; eu personal mărturisesc că m-am minunat când am văzut cum funcţionează, deşi nu cred că mi s-a dezvăluit totul, un sistem de alarmă trebuie să-şi păstreze secretul. Nu m-ar mira să aflu că îl simte pe gangster încă din clipa când pleacă de acasă şi îi numără paşii; probabil îl trădează trusa cu instrumente.

Iar robinetele de la lavoarul unde se spală pe mâini domnul

Reich, se deschid singure când te apropii; dacă te dai mai la stânga, curge apă caldă; ca să vină amestecată îţi muţi şoldul spre dreapta.

Neputând să-i dau o adresă domnului Ruiz am închis telefonul şi am pornit să-mi caut un hotel mai de doamne-ajută;

desigur el le cunoştea pe toate, nu voiam să-mi plângă de milă.

Oprisem maşina în flancul unui parc unde se auzeau sunete de flaşnetă, puternice şi amestecate. Am descoperit instrumentele, erau vreo şapte şi nu ştiu dacă la dimensiunile lor nu li s-ar cuveni alt nume; în franceză se spune „orque de barbarie”, care tradus n-ar însemna nimic în limba noastră. Erau flaşnete pe roţi, unele mai mari decât camioanele, pictate şi înzorzonate, funcţionând cu motor electric, care n-avea cum să obosească, aşa că au cântat toată ziua, fără oprire, fiecare melodia ei, concurându-se.

Dacă l-aş fi găsit pe domnul Ruiz, sigur că aş fi aflat ce semnificaţie avea acest concert barbar, ca să iau ceva din numele franţuzesc al instrumentului.

După ce m-am instalat la hotel, am telefonat din nou, şi i-am încredinţat robotului adresa, adăugând că oricum voi reveni înspre seară. Seara mi-am comunicat programul pe a doua zi:

— Domnule Ruiz, mâine dimineaţă plec la Amsterdam, de unde mă întorc în cursul după-amiezii.

Când m-am întors, am telefonat, de mai multe ori, până m-am dus la culcare; mi-a răspuns tot robotul:

— Aici Ruiz… vă rog comunicaţi adresa!

Dar eu nu mai aveam nicio treabă cu domnul Ruiz, a doua zi plecam din Haga şi din Olanda. Dimineaţa, înainte de plecare, am telefonat o ultimă dată, dându-i domnului Ruiz o ultimă şansă; a pierdut-o şi pe aceasta.

Dacă despre Wilhelmshaven am spus, exprimând o părere personală, că este un sat mare, despre Haga a spus altcineva că este satul cel mai mare din lume. Într-adevăr, luându-l de-a lungul şi mergând repede, mai mult prin parcuri şi pe bulevarde cu casele distanţate, mi-au trebuit vreo trei ceasuri să-l parcurg pe tot şi să ajung la plajă. Cu ce mai mersesem de dimineaţă la Rotterdam şi cu ce-am mai mers până seara, peste zece ore cu totul, mi-am depăşit recordurile, căci, scăzând din socoteală scurtele opriri, cât am căscat gura la unele şi la altele, înseamnă că am făcut peste treizeci de kilometri, cu zece mai mult decât vechea etapă a infanteristului.

Plaja, care fusese o ţintă, nu mi-a dat nicio satisfacţie, asemeni esplanada, amândouă sărace. Adăugând această impresie la ionele mai vechi, bunăoară din Danemarca, trebuie să înţeleg că Marea Nordului nu-i un loc de vilegiatură destul de ispititor, oricât ar vrea să mă dezmintă prospectele, cu făgăduielile lor îmbietoare, frumos ilustrate.

La întoarcere, luând alt drum, am traversat alte parcuri, care sunt marea frumuseţe a oraşului, prin luxul lor de spaţiu, posibil într-adevăr numai într-un sat mare.

Iar bulevardele nu şi le-ar putea îngădui decât satul cel mai mare din lume. Mi-l amintesc pe cel numit Prezident Kennedy, care ar putea să fie transformat în aerodrom la nevoie, şi unde pietonul se pierde ca.pe o arteră lunară. Acolo e zona clădirilor guvernamentale, sălile de congrese, palatele ambasadorilor, centrul diplomatic al Europei.

Poate atmosfera liniştită a acestui sat care nu-i doar cel mai mare, ci şi cel mai luxos din lume, a făcut ca Haga să fie aleasă, de la sfârşitul celuilalt secol, drept centru al multor negocieri internaţionale. Construcţia unui Palat al Păcii i-a consfinţit caracterul. Prima conferinţă de pace ţinută la Haga, din iniţiativa ţarului Nicolae al doilea, exact cu un an înainte de a începe secolul nostru zgâlţâit de războaie, a hotărât să se ridice acest palat cu scopuri generoase, unde să funcţioneze o Curte permanentă de arbitraj, ca să se menţină buna înţelegere între popoare. Guvernul olandez a oferit terenul, americanul Carnegie a dat banii, un arhitect francez a făcut planul, apoi fiecare naţiune a contribuit la mobilarea şi decorarea interioarelor. E bine de ştiut că Palatul Păcii a fost inaugurat în august 1913, deci numai cu un an înainte de izbucnirea primului război mondial, care a deschis seria. Dar el continuă să existe; lumea nu se descurajează.

Am tot vrut să spun ceva despre biciclete, am amânat întruna şi iată-mă în ajunul plecării, fără să mă fi ţinut de cuvânt, deşi n-am uitat nicio clipă de ele; nu-mi pot închipui o Olandă fără biciclete. Dacă li s-a făcut o pistă specială pe lungul dig de nord, şi am văzut-o, nu-i singura. În mai toate oraşele, şi în satele mari, ca Haga, între trotuar şi partea carosabilă a străzii, există un coridor pentru biciclete, apărat cu severitate; nicio maşină nu-şi poate scăpa o roată acolo, fără sancţiuni grajve, niciun pieton n-are voie să pună piciorul.

Odată, mergând pe jos prin Haga, pe o stradă goală, puţin distrat fiindcă nu avea de ce să mă preocupe

circulaţia, un biciclist, căruia îi încălcasem domeniul din neatenţie, m-a adus la realitate, cu strigăte furioase. Să mă fi aruncat în faţa unei maşini, şoferul nu m-ar fi admonestat cu atâta vehemenţă.

Ca automobilist, am socotit mai sănătos să acord prioritate bicicletelor, în orice împrejurare. Mi-a fost teamă că într-un conflict, oricât aş fi fost de nevinovat, nimeni nu mi-ar fi dat dreptate. Bicicleta este copilul răsfăţat al Olandei.

În ultima seară, la masă, imitându-mi vecinii, am cerut de mâncare specialitatea casei. Mi s-a adus o farfurie cu bucăţi de ficat şi alte cărnuri prăjite, puse pe un pat de orez fiert numai pe jumătate; alături murături, macaroane, şi o moviliţă de pesmet, cu nu ştiu ce semnificaţie. Pe altă farfurie un ou prăjit, o frigăruie cu sos, o lingură de „zacuscă” picantă, cum fac şi gospodinele noastre. În sfârşit, pe lângă toate, un castronaş cu gogonele şi cu gulii murate, altceva decât murăturile din prima farfurie, şi fierbinţi să te ardă, puse pe un aparat de încă Mt, ca să nu se răcească.

După masă am mers până aproape de capăt pe strada care iese din oraş pe la sud-vest, ca să recunosc drumul. Aveam de gând să trec pe la Europort, dar nimeni n-a putut să-mi dea informaţii prea sigure asupra şotselii, care după hărţile mele ajungea în zone mlăştinoase şi se pierdea în apă. Ei, s-ar fi schimbat treaba dacă îl găseam pe domnul Ruiz! El trebuia să le ştie pe toate, fiind de meserie. Poate eram şi obosit, umblasem mult în ultimele zile, n-am mai avut curaj să trec prin locuri nesigure, mai ales că nu speram să văd mare lucru, şi atunci am luat-o înapoi prin Rotterdam, am trecut pe sub Meusa, şi în mai puţin de o oră pe autostradă, care bineînţeles avea un coridor pentru biciclete, mă aflam în Belgia, mergând spre

Anvers.

De aici înainte n-aş mai avea ce spune, dacă n-aş fi

dator să marchez drumul spre casă.

La Bruxelles, unde am văzut atâtea birouri neînchiriate „că mă prindea mila ce mari erau, ce luxoase şi ce inutile, am descoperit că motorizarea curtezanelor făcuse mari progrese în câţiva ani, de când fusesem prima dată acolo. Or fi şi pedestraşe printre ele, cine le ştie? le-am numărat pe cele cu maşină, de obicei Mercedes; să fiu în locul fabricantului, aş interzice, e compromiţător pentru firmă. Vin pe înserat, opresc în anumite locuri, probabil sunt cartelate, să nu se concureze, şi aşteaptă. Le recunoşti fiindcă ţin lumina din interior aprinsă „şi stau cu ochii într-o carte. Dacă nu se dau jos din maşină nu se poate spune că fac trotuarul; dar cum să spui oare? Cu dusul şi cu întorsul lipsesc cam o oră.

Prietenul meu care caută nesăţios o iubire şi consultă publicaţiile periodice cu oferte, după care urmează corespondenţa, fotografiile şi vederea, se plânge că până acum n-a găsit decât fiinţe mercantile, pe când el doreşte o sufletistă, cum sunt la noi cu duiumul; să fie o româncă ar lua-o cu ochii închişi, fără să-i ceară autobiografia.

Am văzut un film, „Portocala mecanică” dar nu mai ţin minte decât scene disparate şi nu că aş fi fost neatent, ci nu mi-a trezit nicio rezonanţă. Probabil memoria mea este saturată de altele, care spun aceeaşi po, veste nenorocită. Când nu mai pot să suport mizeria omenească a secolului nostru, aş asculta un vals de Chopin, cel mai simplu, cântat de oricine, fie şi la un pian hodorogit, fie şi şcolăreşte, cu un deget, ca să aud nişte sunete capabile să-mi reînvie memoria romantică.

De La Bruxelles am dat o goană până în Luxemburg, unde nu mai fusesem. Nu voiam să văd nimic, ci doar să pot trasa drumul pe hartă. Am văzut mai mult decât îmi închipuisem, reliefuri de piatră nebănuite, care redădeau geografiei a treia ei dimensiune, de proporţii halucinante; în Olanda o uitasem.

Oare nu întinderile plane au favorizat răspândirea bicicletei?

În Luxemburg n-am întâlnit niciuna.

Acest Grand-Duche, cum se chema el, este o Elveţie mai mică, şi un principat de Monaco mai mare. Existenţa tuturor trei rămâne pentru mine puţin inexplicabilă, dar se explică pe cale financiară. Fără debitori, n-ar exista nici creditorii. Nu e cazul întocmai, dar m-am minunat câte instituţii europene, productive, îşi au sediul în Marele Ducat, care nu ştiu ce produce;

probabil dividende. Peisajul capitalei e monumental, cu prăpăstiile lui stâncoase, reci şi adânci de-ţi îngheaţă sângele.

Am renunţat la Metz în ultima clipă şi m-am dus direct la Verdun; scopul era cam acelaşi, voiam să văd câmpurile de luptă, cu fortificaţiile. Dar am văzut mai multe cimitire decât forturi şi cazemate.

Chilon-sur-Marne era în închipuirea mea un oraş de mare prestigiu, poate fiindcă se asocia cu Mama, poate fiindcă prestigiul Franţei se răsfrângea peste toate. Am găsit un târg modest, care se trezea greu dimineaţa, la ora când am ajuns eu

— Acolo. Mi-am învins dezamăgirea, am luat în lung strada principală, până la Mama, am trecut podul şi m-am întors, socotind că făcusem tot ce trebuia să se facă. Am văzut în vitrine fotografiile a trei imobile vechi, din piaţă, cu un trecut de secole, în primejdie să fie demolate de primărie. Peste tot erau fotografiile lor, însoţite de proteste. M-am dus să le văd, într-adevăr, orăşenii aveau dreptate, ar fi fost păcat să le demoleze, dar eu ce puteam face?

Am ocolit pe la Reims, cu intenţia să-mi controlez impresia penibilă pe care mi-o făcuse catedrala. Probabil uneori avem clipe de agonie, chiar dacă stăm în picioare. M-am uitat bine, din toate părţile, nu era o zi mai frumoasă

decât altă dată şi nu puteam înţelege cum se formase în conştiinţa mea părerea aceea nefericită. Revizuindu-mi impresia veche, m-am simţit ca după boală.

La Paris am stat o săptămână, mi-am luat un abonament la toate metrourile şi autobuzele şi n-am făcut altceva toată ziua decât să străbat oraşul, pe raze şi pe cercuri, din centru până la periferie; nu-i loc unde să nu fi pus piciorul. Pentru întinderea lui, Parisul are prea puţină strălucire. Am fost de două ori la Roissy, patruzeci de kilometri, să văd cum decolează „Concorde 1. E monstruoasă ca o reptilă zburătoare din preistorie. Dar când îşi ia zborul, cu ciocul ridicat şi cu roţile strânse devine aeriană ca o cometă. În trecut, avioanele au imitat pasărea, până unde a fost cu putinţă; odată cu „Concorde” au depăşit-o. Încăpăţânarea cu care a fost realizată, împotriva profeţiilor negre şi a cârtelilor, m-a pus pe gânduri.

Chiar dacă este un eşec economic, sau poate tocmai de aceea, constructorii, Franţa şi Anglia, rămân naţiuni măreţe; nu, nu le-a venit ceasul pieirii!

Am văzut şi la Paris un film deocheat, după titlu, „America la ora sexi”. Şi ei? Credeam că au alte treburi. Filmul, pe jumătate documentar, nu-i dezgustător, ci tragic. Şi America şi-a pierdut echilibrul pe care îl presupunea viaţa bărbătească, frustă şi primejdioasă din filmele western. Literatura lui Henry

Miller putea să mă prevină. Violul a devenit o primejdie;

n-am auzit pomenindu-se de el în nordul Europei. Ca să vezi ce sucită e lumea: unele fac plângere în justiţie, altele zic bogdaproste!

În piaţa Bastilied, teribil de prăfuită, o maşină a omorât un tânăr care venea cu ciclomotorul; zăcea pe pavaj, cu faţa în jos şi aşa a stat până ce poliţiştii şi-au scris actele. Erau trei, cu o dubă; doi au ridicat mortul, de

cap şi de picioare, al treilea a împins o targă sub el şi gata! Se pricepeau la treabă. Putem să ne mirăm, dar era primul accident pe care îl vedeam în lunga mea călătorie, când jumătate din timp mi l-am petrecut pe şosele.

De la Paris m-am dus într-o goană până la Besançon, unde n-am apucat să văd decât munţii, şi nicidecum oraşul, căci abia sosit şi înainte de prima orientare a început să plouă. A plouat isteric toată noaptea. Dimineaţa, curtea hotelului unde aveam maşina, era inundată; am intrat în apă până la glezne şi pe urmă picioarele nu mi s-au mai încălzit decât la Lausanne, unde am stat o săptămână, şi m-am dus la ştrand, pe malul lacului

Leman. Deşi în plin miez al verii, jumătatea lui august, soarele n-avea putere; era bun doar pentru promenadă.

În goană am străbătut restul Elveţiei, prin Berna şi Zürich, profitând cu sete de autostradă şi tot mi se părea că nu merg destul de repede. Era sfârşitul, îl simţeam în mine, mă crezusem mult mai puternic.

Ziceam să ajung până seara la Innsbruck, numai că trecând în Austria a început şi aici să plouă, ploaie austriacă ştiută din alte drumuri. N-am putut merge mai departe, norii făceau întuneric şi ploaia îmi pătrundea printre coaste, până în suflet.

M-am oprit într-un târg de sub munte, Dalaas, al cărui nume m-a intrigat şi mi-a adus aminte de sfârşitul preşedintelui

Kennedy; unde te duci găseşti un prilej de tristeţe.

În preţul hotelului, cam mărişor, era cuprinsă intrarea la ştrand, aşa mi-a explicat hotelăreasa.

— Profitaţi! m-a îndemnat ea, cu convingere.

Afară ploua cu găleata.

Serile următoare am rămas la Salzburg, apoi la Viena şi la Budapesta, unde am ajuns în ziua hotărâtă de la plecare;

n-am simţit nicio mândrie, deşi aveam dreptul. Aici am stat, în sfârşit, două zile, după ce de mai multe ori trecusem fără oprire; toate se împlinesc, odată şi-odată, cu condiţia să încapă într-o viaţă. Dacă mă voi gândi în urmă, să aleg zece din oraşele cele mai frumoase văzute de mine, Budapesta va fi printre ele.

De la Cluj drumul tot coboară spre sud, prin Târgu-Mureş şi Sighişoara, dar abia după Braşov, de la Predeal, începe linia dreaptă, ca meridianul. De-acolo înainte nu te mai poţi rătăci între punctele cardinale.

Mai jos de Câmpina este un han, „La paralela patruzeci şi cincea”. Numele nu i s-a dat fără justificare; paralela trece prin apropiere. Astfel, ajuns aici, toate erau încheiate. Rămâneau gândurile, care au dus la această povestire. Pentru locurile pe unde am trecut prea repede, rămâne harta.

Un volum sferic nu poate fi reprezentat pe o suprafaţă plană decât cu concesii şi artificii. Dar dacă trag pe hartă o linie dreaptă între Haga şi Moscova, când de fapt ar trebui să fie curbă, obţin o bază solidă. Iar dacă pornind din aceste două puncte construiesc un triunghi cu vârful în promontoriul unde vara soarele nu apune niciodată, ajung la expresia grafică a acelei obsesii consumate, din care a rămas titlul cărţii.